BOÓC ÁDÁM

A NEMZETKÖZI KERESKEDELMI VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS

A VÁLASZTOTTBÍRÓ MEGVÁLASZTÁSA ÉS KIZÁRÁSA

BOÓC ÁDÁM

A NEMZETKÖZI KERESKEDELMI VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS

A VÁLASZTOTTBÍRÓ MEGVÁLASZTÁSA ÉS KIZÁRÁSA

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

© Dr. Boóc Ádám PhD, 2009
© HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2009

Lezárva:
2008. július 7.

A kiadó számára minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképészeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

ISBN 978 963 258 034 0

Budapest, 2009
A HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. kiadása
Internet: http://www.hvgorac.hu
E-mail: info@hvgorac.hu
Felelős kiadó: Lipovecz Éva, a kft. ügyvezető igazgatója
Felelős szerkesztő: Dr. Bíró Ildikó Judit
Tipográfia és műszaki szerkesztés: Harkai Éva

TARTALOM

ELŐSZÓ 9

BEVEZETÉS 11

I. AUSZTRIA 23
1. Alapvetés 23
2. A választottbíró megválasztására vonatkozó szabályok az osztrák jogban 29
3. A választottbíró kizárására vonatkozó szabályok az osztrák jogban 36

II. SVÁJC 51
1. Alapvetés 51
2. A választottbíró megválasztása és kizárása a régebbi svájci jogban (A kantonközi egyezmény szabályai) 60
3. A választottbíró megválasztása és kizárása az IPRG szerint 73
4. A választottbíró megválasztása és kizárása a Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíráskodás Svájci Szabályai alapján (Schweizerische Schiedsordnung) 95

III. ANGLIA 111
1. Alapvetés 111
2. A választottbíró megválasztása az angol jogban 114
3. A választottbíró kizárása az angol jogban 125
4. A választottbíró függetlensége és pártatlansága az angol esetjogban 131

5. A London Court of International Arbitration eljárási szabályai a választottbíró megválasztása, kizárása vonatkozásában 163

IV. AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK 175
1. Alapvetés 175
2. A választottbíró megválasztása és kizárása a Federal Arbitration Act (FAA) és a Uniform Arbitration Act (UAA) szabályai szerint 182
3. Az evident partiality értelmezése az amerikai esetjogban 189
4. A Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes bemutatása 220

V. MAGYARORSZÁG 229
1. Alapvetés 229
2. A választottbíró megválasztása és kizárása a hatályos magyar jogban 236
3. Az MKIK mellett szervezett Választottbíróság és a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárási szabályai a választottbíró megválasztása, kizárása vonatkozásában 244

VI. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS 255
1. Alapvetés 255
2. Az UNCITRAL Mintaszabályzat (UNCITRAL Arbitration Rules) elemzése 261
3. Az UNCITRAL Modell-törvény (Model Law for International Arbitration) elemzése 273
4. Az International Chamber of Commerce (ICC) választottbírósági szabályai a választottbírák megválasztása és kizárása tekintetében 289
A) Az ICC rövid bemutatása 289
B) Az ICC választottbírósági Eljárási Szabályzatának a választottbíró megválasztására, kizárására vonatkozó rendelkezései 293

5. A választottbíró függetlenségével és pártatlanságával kapcsolatos nemzetközi iránymutatások 314
A) A Rules of Ethics for International Arbitrators bemutatása 314
B) Az IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration bemutatása 326

ZÁRÓKÖVETKEZTETÉSEK. 353

A HIVATKOZOTT SZAKIRODALMI RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA (IRODALOMJEGYZÉK) 363

JOGESETEK JEGYZÉKE 401

SUMMARY 405

TABLE OF CONTENTS. 415

ELŐSZÓ

Boóc Ádám monográfiája a globális világgazdaságban egyre jobban terjedő jogintézménnyel, a kereskedelmi választottbíráskodással foglalkozik. Főleg a *big business* világában, a multinacionális vállalatok gyakorlatában válik egyre általánosabbá, hogy a lassú, többlépcsős és merevebb állami bíráskodás helyett a gazdaság szereplői a rugalmasabb választottbírósági megoldást választják.

A könyv széles körű nemzetközi jogösszehasonlításon alapul, óriási ismeretanyagot tartalmaz, ötleteket adva a magyar vállalati gyakorlat számára. A mű középpontjában a választottbíró személye, pártatlansága és függetlensége áll, ebből a szempontból vizsgálja a szerző a választottbírák megválasztását és esetleges kizárását.

Úgy gondolom, hogy Boóc Ádám munkájával a magyar jogirodalom jelentős művel gazdagodott, amely hasznos olvasmány lehet azoknak is, akik a magyar választottbíróságok előtt keresik jogvitájuk méltányos megoldását.

Budapest, 2008. június 1.

Sárközy Tamás

BEVEZETÉS

„An arbitration is only as good as the arbitrator." A kereskedelmi választottbíráskodás gyakran idézett szállóige jellegű mondása szerint egy választottbírósági eljárás csak annyira lehet jó, mint maguk az abban részt vevő választottbírók.[1] A kereskedelmi választottbírósági eljárás legitimitásának alapvető garanciáját képezi a választottbírák kiválasztásának megfelelő szabályozása, továbbá az, hogy az eljárásban részt vevő választottbírák függetlenek és pártatlanok legyenek, elfogulatlanul és befolyásmentesen járjanak el a választottbírósági eljárás során.

A választottbírósági eljárás lényege általánosságban – miként ez a választottbíró kifejezésből is tükröződik – az, hogy a jogvitában álló felek jogvitájuk eldöntését nem az állam által kinevezett hivatásos bírákra bízzák, akiknek ítélkezési joga állami felhatalmazáson alapul, hanem az államtól független személyeket, választottbírósági intézményt kérnek fel arra, hogy jogvitájukat meghatározott eljárásban eldöntsék. Így, amint meghozzák azon döntést, hogy a jogvita választottbírósági úton kerüljön rendezésre, vélhetőleg a legfontosabb, hogy a megfelelő választottbírósági testület kerüljön felállításra. Lényeges hangsúlyoznunk, hogy ez nem csupán a felek, hanem a teljes választottbírósági processzus szempontjából kulcsfontosságú kérdés. Miként a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás alapvető jelentőségű munkája, a Redfern–Hunter kézikönyv is kiemeli, az el-

[1] E szállóigét idézi: Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*... 300. o. (Az egyes rövidített szakirodalmi hivatkozások feloldása a munka végén, az irodalomjegyzékben található.) Érdemes utalni arra, hogy a fenti szállóige voltaképpen egybecseng a svájci Gentinetta-nak a választottbíráskodást igen jól jellemző kijelentésével, mely a következő: *„Ein Schiedsgericht steht und fällt mit der Person des Schiedsrichters."* Lásd: Gentinetta: *Die lex fori*... 169. o.

járó választottbírósági testület minősége az, amely a választottbírósági eljárást megtörni képes, vagy azt a jogvita megfelelő módjává alakítja.[2] A választottbírák kiválasztásának kérdéskörével kapcsolatban fontos utalnunk Várady Tibor megállapítására, aki a választottbírák megválasztását az egyik leglényegesebb olyan sajátosságként határozza meg, amely a választottbírósági eljárást a rendes, állami bírósági eljárástól megkülönbözteti.[3] A függetlenség és pártatlanság követelményének való megfelelést Mohammed Bedjaoui szerint sokszor éppen az nehezíti meg, hogy a választottbíróként eljáró személy kijelölésére a peres fél szubjektív választása eredményeképpen kerül sor, mely megvalósulhat közvetlen választással vagy harmadik személynek a választottbíró kijelölésére vonatkozó megbízásával, megkeresésével.[4]

E mű célja a nemzetközi választottbíráskodás bemutatása, a választottbírák kiválasztása és kizárása szabályozásának és gyakorlatának elemzése több állam jogrendszerében, továbbá a nemzetközi jogegységesítés területén. A munkában bizonyos jogtörténeti szempontok is vizsgálatra kerülnek, ennek magyarázata az, hogy a választottbíráskodás a jog, a magánjog igen régi intézményének tekinthető. Az ókori jogokban is fellelhető nyoma annak, hogy a vitában álló felek az állami bíráskodási rendszer alternatívájaként jogvitájuk eldöntését más, bíráskodási hatalmát nem az államtól, hanem a felek megállapodásától elnyerő személyre bízták. Egy klasszikus ókori – jóllehet nem jogtörténeti – forrásra hivatkozva Homérosz Íliásza hu-

[2] Lásd: Redfern–Hunter: *Law and Practice*...182. o. E könyv második kiadásáról írott recenziójában Johan Steyn akként fogalmazott, hogy e munka egyszerűen a legjobb könyv a szakterületen *(„it is quite simply the best book in the field)*. Lásd: Steyn: *Book Review. Law and Practice of International Commercial Arbitration*. 289. o.

[3] Lásd: Várady–Barcelo III–Mehren: *International Commercial Arbitration*. 343. o.

[4] Ezzel kapcsolatban lásd: Bedjaoui: *Challenge of Arbitrators*. 86. o. Érdemes ezzel összefüggésben megemlíteni a német Lachmann megállapítását, aki szerint tagadhatatlan, hogy az állami bírákhoz képest a választottbírák számos esetben nagyobb kísértésnek vannak kitéve függetlenségük vagy pártatlanságuk megőrzésével kapcsolatban *(„Es läßt sich nicht leugnen, daß ein Schiedsrichter größeren Versuchungen ausgesetzt ist, als der staatliche Richter”)*. Lásd: Lachmann: *Handbuch für die*... 21. o.

szonharmadik énekére utalunk, melyben Átreidész Agamemnón kerül kijelölésre, hogy Aiász és Ídomeneusz jogvitájában döntsön:

„Rajta, fogadjunk, üstben akár vagy lábas edényben;
s Átreidész Agamemnón döntsön: hogy legelöl most
mely kancák futnak: hogy majd ha veszítesz, okuljál."[5]

A görög drámairodalomban is találunk olyan példákat, melyek a választottbíráskodás megjelenéséről, a jogvitáknak egyfajta közvetítőn – a felek által kijelölt személyen keresztül történő – rendezéséről szólnak.[6] Peter Stein az antik jogok vizsgálata kapcsán azt állapítja meg, hogy a választottbírói – közvetítői vitarendezés lényegi eleme az, hogy a jogvitát eldöntő személyt a felek pártatlannak fogadják el.[7]

A római magánjogban a választottbíráskodási vitarendezéssel kapcsolatban már igen részletes szabályozás alakult ki.[8] E szabályozással kapcsolatban összefoglalóan az állapítható meg, hogy az *arbiter* eljárásának alapvető jelentőségű kérdése a választottbírói tisztség elfogadása.[9] A római jog jelentős hangsúlyt helyez a *receptum arbitrii* fogal-

[5] Lásd: Homérosz: *Íliász*. 23. ének 485–487. sor. (433. o.) A huszonharmadik ének 486. sora a következők szerint hangzik: ιστορα δ'Ατρειδην Αγαμεμνονα θειομεν αμφω. A szövegrészletben az *isztor* kifejezés jelentheti a választottbírót. A szövegrészletet elemezve Miroslav Boháček úgy véli, hogy ez az *excerptum* tekinthető választottbírói kijelölésnek, választottbíró kiválasztásának is. Lásd: Boháček: *Arbitration and State – Organized Tribunal...* Az Íliász és a választottbíráskodás vonatkozásában lásd továbbá: Hammond: *Arbitration in Ancient Greece*. 188–189. o.

[6] Ebben a vonatkozásban Aiszkhülosz *Eumenidész* című drámájára utalunk, ahol felmerül annak lehetősége, hogy Oresztész gyilkosságának ügye kerüljön közvetítői – *quasi* választottbírósági úton rendezésre. Lásd: Roebuck: *'Best to Reconcile'...* 278. o. A választottbíráskodásra az antik Hellász jogában lásd továbbá: Niebuhr: *International Arbitration Amongst...*

[7] *„Whatever the form of mediator, he must be accepted as impartial."* Lásd: Stein: *Legal Institutions*... 5. o.

[8] A választottbíráskodásról a római magánjogban átfogóan lásd: Kaser–Hackel: *Das römische Zivilprozessrecht*. 639–644. o. A választottbíráskodás római jogi szabályairól mint a modern választottbírósági jogok előzményéről lásd továbbá: Kollmann: *Die Schiedsgerichte in Industrie*... 17–28. o.

[9] Érdemes kiemelni, hogy az *arbiter* eredeti római jogi jelentésében a római peres eljárásban olyan bírát jelentett, akinek olyan esetekben kellett eljárnia, amikor speciális szakértelemre, például földmérési ismeretekre vagy közös vagyon felosztásá-

mára, amely intézmény a választottbírói tisztség elfogadását – és az ezzel járó felelősség vállalását is – szabályozza.[10] A jogvitában álló felek *compromissum* elnevezést viselő megállapodásban rögzítik, hogy az *arbiter* fogja jogvitájukat eldönteni. *Az arbiter ex compromisso* a felek megállapodása *(compromissum)* folytán választott olyan bíró, amely személy döntésének a felek – vagyonjogi vitában – alávetik magukat.[11] Ennek a megoldásnak – miként a modern választottbíráskodásnak is – az a célja, hogy a részt vevő felek jogvitájukat a rendes (állami) peres eljárástól eltérő úton rendezzék.[12] A *compromissum* vonatkozásában Reinhard Zimmermann kiemeli, hogy e jogintézmény – ugyan némiképpen megváltozott módon – továbbélt, és jelentősége ma akként foglalható össze, hogy a választottbíráskodással kapcsolatos hatályos jogok is tartalmazzák, hogy a választottbíró eljárásához a felek megállapodása szükséges.[13]

Az *arbiter* tisztség elfogadásának, illetve a felek *compromissum*ának jelentőségét igazolja is, hogy a választottbíró számára a döntéshozatal a vitás ügyben mindaddig nem lehetséges, amíg személyét illetően

---

hoz szükséges vagyonbecslési tudásra volt szükség. Lásd mindezzel kapcsolatban: Földi–Hamza: *A római jog története*... 161. o. A jelenkori választottbíráskodásban az *arbiter* szó e jelentése abban a formában van jelen, hogy számos ügyben nem csupán jogi hanem egyéb szakismeretekre is szükség van, ezért – miként az részletezésre kerül – sok esetben a felek nem vagy nem kizárólag jogi képzettséggel rendelkező választottbírák eljárásában állapodnak meg.

[10] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: Ziegler: *Das private Schiedsgericht*... E könyv méltatását lásd: Schmidlin: *K. H. Ziegler*: *Das private Schiedsgericht im antiken römischen Recht*. 435–443. o. A *receptum arbitrii*-vel kapcsolatosan kiemelem, hogy annak elfogadása olyan értelemben véve is kötelezettséget rótt a választottbíróra, hogy amennyiben a feladat teljesítését – vagyis az ítélkezést – megtagadta, úgy bírságot kellett fizetnie. Vö: Ulp. D. 4, 8, 3, 2, 15

[11] Érdemes kiemelni, hogy az *arbiter* szó az *arbitror* igéből származik, mely többek között 'gondolkodik', 'dönt', 'bíráskodik' jelentéssel bír. Az *arbiter* szó etimológiájához lásd különösen: Levy: *Zur Lehre von*... 18. o. A *receptum* fogalmához lásd továbbá: Földi: *Kereskedelmi jogintézmények*... 88–116. o.

[12] Lényeges utalni arra, hogy a dél-amerikai államok jogában a *compromissum* – lényeges tekintetben megváltozott jelentéstartalommal – ma is jelentős szerepet játszik a választottbírósági vitarendezés kérdésében, spanyol nyelven *compromiso*, illetve portugál nyelven *compromisso* elnevezéssel. Ezzel kapcsolatban lásd: Boóc: *A kereskedelmi választottbíráskodás egyes*... 284–332. o.

[13] Lásd: Zimmermann: *The Law of Obligations*... 514. o.

nincsen megegyezés a felek között, illetve amíg maga nem vállalja el a tisztséget.[14] A *Digesta* ebben a vonatkozásban egyebek között az alábbiakat tartalmazza:

> *Arbiter ex compromisso sumptus cum ante diem, qui constitutus compromisso erat, sententiam dicere non potest.*[15]

A választottbíróként megválasztott személlyel szemben alapvető elvárás volt, hogy az ügyet tisztességesen – mai fogalmaink szerint független és pártatlan módon – lássa el. E tekintetben a választottbírónak a *bonus vir* erkölcsi kategóriájának megfelelő módon kellett eljárnia, mellyel kapcsolatban Quintus Horatius Flaccus egyik episztolájában azon elvárás szerepel, mely szerint a *bonus vir* eljárását a törvény betartása, a *senatus* útmutatásainak való megfelelés jellemzi.[16]

Fontos továbbá kiemelni, hogy az *arbiter ex compromisso* számos esetben nem is feltétlenül a törvények, hanem jogelvek és az általános igazságérzete alapján ítélkezik.[17] Az újabb szakirodalomban Wiesław Litewski ettől némiképpen eltérő álláspontot képviselve arra hívja fel a figyelmet, hogy ha a választottbíró a tételes jog előírásaihoz kötve nincs is, annak rendelkezéseit ítélete megalkotása során a klasszikus

---

[14] Említést érdemelnek ezzel összefüggésben Ujlaki László fejtegetései: *„A választottbírósági szerződés bölcsője – mint megannyi más jogintézményé – Rómában ringott. Már a fejlődés korai szakaszában mód volt arra, hogy a felek az állami bíróságok mellőzésével választottbíró vagy választottbírák döntése alá bocsássák jogvitájukat, hacsak a vita tárgya nem státusügy vagy popularis actio volt. A felek erre vonatkozó megállapodásukat compromissum-ba (megegyezésbe) foglalták."* Lásd: Ujlaki: *A választottbírósági szerződés*... 217. o.

[15] Lásd: Alf. D. 4, 8, 50.

[16] Horatius episztoláiban (I.16.40) a következő olvasható: *„Vir bonus et quis?/Qui consulti patrum, qui leges iuraque servet,/Qui multae magnaeque servantur iudice lites,/Quo res sponsore et quo causae teste tenentur."* Lásd: Q. Horati Flacci*: Opera*. 266. o.: Az idézett szövegész szerint a bonus vir követi a senatus útmutatását, biztosítja a törvényeket, továbbá a bonus vir neve ott van a (se)lecti indices (esküdtbírák) névjegyzékén, továbbá akinek kezessége biztosítja a (polgári) ügyek, ill. tanúvallomása a büntetőügyek sikerét. Lásd: Horatius: Epistulae. 108. o. A *bonus vir* fogalmához lásd továbbá: Földi: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*... 17. o.

[17] Ezt a megállapítást igazolja a D. 17, 2, 76. forráshely, mely Proculustól származik. Lásd továbbá: Földi–Hamza: *A római jog története*... 542–544. o.

korban is figyelembe vette. A posztklasszikus változások körében a lengyel szerző Iustinianus császár novelláris törvényhozására utalva azzal a feltevéssel él, hogy Iustinianus azon rendelkezése, mely szerint az ítéletalkotás során a római jog rendelkezéseit, vagyis voltaképpen a iustinianusi kodifikáció folytán összefoglalt római jogot kell alkalmazni, az *arbiter*ekre is azon kötelezettséget rótta, hogy ítéletüket az általános törvényekre *(leges generales)* kellett alapítaniuk.[18]

A választottbíráskodás középkori továbbélésével kapcsolatban az *arbiter ex compromisso* fogalmának, illetve annak a szabálynak, hogy az *arbiter ex compromisso* nincs feltétlenül kötve a törvények előírásaihoz, igen lényeges szerepe van. A középkori választottbíráskodás több szempontból nem volt összhangban a római jogi szabályokkal. Ezért a római jog fenti szabályából kiindulva a középkorban azon alapvető megkülönböztetésre került sor, mely szerint voltaképpen kétfajta választottbíró van, a nem feltétlenül a jog szabályai alapján eljáró *arbitrator*, illetve a perrendet is alkalmazni köteles, és a tételes jog szabályait ítéletében követő *arbiter*.[19] Mindezt alátámasztja Durantis *Speculum Iudiciale* című munkája is, melyben kifejezetten tetten érhető a lényeges distinkció.[20]

Az *arbitrator* mint a méltányosság elvei alapján ítélkező személy vonatkozásában a hivatkozott forrás tartalmazza az alapvetően kánonjogi *amicabilis compositor* fogalmát, és utal a fentiekben már említett *bonus vir* intézményére is. Az *arbiter* ugyanakkor nem csupán ítéletében köteles követni a tételes jog előírásait, hanem – a római jogtól eltérő módon – eljárása során az eljárásjog rendelkezéseit is be kell tartania.[21] Az *arbitrator* és az *arbiter* megkülönböztetésből származik a későbbi jogfejlődésben kialakuló, a *ius commune* által is ismert *arbiter ex aequo et bono* fogalma. Helmut Coing utal arra, hogy az *arbiter ex aequo et bono* a *ius commune* által meghatározott fogalma hatással volt a francia jog által ismert *amiable compositeur* intézményére.[22]

---

[18] Lásd: Litewski: *Das Problem der Bindung*... 415–416. o.

[19] Az *arbiter* és az *arbitrator* megkülönböztetéséhez lásd: Coing: *Zur Entwicklung des Schiedsvertrages*... 35–36. o.

[20] Durantis *Speculum Iudiciale* (Pars I. Lib. I. Partic. I., § 1,3. és § 1,2.) című munkájából idéz: Zimmermann: *The Law of Obligations*... 529. o.

[21] Ehhez lásd: Ziegler: *Arbiter, arbitrator*... 381. o.

[22] Coing: *Zur Entwicklung des Schiedsvertrages*... 37. o.

A választottbíró kötelezettségét képezte az, hogy tisztességesen járjon el az eljárás során, melynek elmulasztása esetén a római jogi források az *actio doli* indításának lehetőségét biztosították. Erről tanúskodik az a *Digesta*-ban fennmaradt Ulpianus szöveg, melyben Antoninus császár egy *subscriptio*-ban engedélyezte mintegy jogorvoslatként az *actio doli* indítását – habár perjogi értelemben fellebbezésére egyébként lehetőség nem volt – egy olyan esetben, amikor a választottbíró nyilvánvaló külső befolyásra úgy hozott egy választottbírósági ügyben ítéletet, hogy a felek kifejezetten kérték, hogy az ítélet meghozatalától tekintsen el.[23]

Röviden említést érdemel, hogy a római jogi források rendszerint egy választottbíró eljárásáról szólnak (az *arbiter* szó is főként egyes számban fordul elő), vagyis a felek rendszerint egy személyt jelöltek választottbírónak, azonban volt arra lehetőség, hogy több személy járjon el mintegy választottbírói tanácsban, ebben az esetben viszont a tárgyalások során minden választottbírónak jelen kellett lennie.[24] Amennyiben a felek két választottbírát jelöltek, és azok nem tudtak az ítéletben megegyezni, az ügyben dönteni, úgy ebben az esetben a *praetor*-nak jogában állott egy harmadik személyt jelölni, aki a választottbírák közötti ellentétet döntésével feloldotta. A *Digesta* arra is kitér, hogy mi történjen akkor, amennyiben három választottbíró került kijelölésre, és képtelenek megegyezni a döntésben. A *Digesta* egy forráshelye szerint amennyiben az egyik választottbíró a marasztalás értékét tizenötben, míg a másik a tízben, a harmadik pedig ötben határozta meg, akkor – Iulianus jogtudós véleménye szerint – ötben kell marasztalni az alperest, figyelemmel arra, hogy ezzel az összeggel mindegyik választottbíró egyetértett.[25] Roebuck és De Loynes de Fumichon álláspontja szerint a *Digesta* válasza e vonatkozásban nem kielégítő, a szöveghelyben fellelhető logika aggályos.[26]

A fenti néhány lényeges kérdés vázolása alapján kiemelhető, hogy a római jogban a választottbíráskodás igen részletes szabályozása lelhető fel. A római jog kifejezetten elismeri a választottbíráskodás ön-

[23] Lásd: Roebuck–De Loynes de Fumichon: *i. m.* 174. o.
[24] Lásd: Ulp. D. 4, 8, 17, 7.
[25] Lásd: Iul. D. 4, 8, 27, 3.
[26] Lásd: Roebuck–De Loynes de Fumichon: *i. m.* 176. o.

kéntes jellegét, vagyis, hogy a felek ezen eljárást szabadon választhatják.[27] Ugyancsak szabályozásra kerül a választottbírák kiválasztása, továbbá a római jog – ha nem is a modern jog által alkalmazott kifejezésekkel – megköveteli a választottbíráktól eljárásuk során a függetlenséget és pártatlanságot, melynek megszegése esetén kazuisztikus jelleggel ugyan, de lehetőséget biztosít a jogorvoslatra is. Ekként elmondható, hogy a választottbíró kiválasztásával és kizárásával kapcsolatos, a modern jogokra jellemző, és munkámban részletesen bemutatásra kerülő sajátosságok már bizonyos formában és bizonyos mértékig a római jogban is fellelhetőek.[28]

Arra tekintettel azonban, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásnak a XX. századtól kezdve ugrásszerű fejlődésének lehetünk tanúi, mely fejlődés jelenleg is tart, a történeti szempontok mellett igen lényeges a választottbíráskodás jelenlegi szabályozására figyelmet fordítani.[29] A kereskedelmi választottbíráskodás területén a nemzetközi jogegységesítés igen jelentős eredményekkel rendelkezik, ezt figyelembe véve a mű ennek elemzésének tág teret szentel. Ebben a vonatkozásban – több nemzetközi egyezmény mellett – az UNCITRAL Minta választottbírósági szabályzata *(UNCITRAL Arbitration Rules)* kerül bemutatásra, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1976. december 15-én fogadott el a 31/98. sz. határozatával, valamint részletes elemzésre kerül az 1985. június 21-én elfogadott UNCITRAL választottbírósági Modell-törvény *(Model Law)* is, melynek alapján mindeddig a világ mintegy ötven államának jogrendszere alkotta meg választottbírósági törvényét. A választottbíró függetlensége és pártatlansága tekintetében az erre vonatkozó nemzetközi iránymutatások is ismertetésre kerülnek.[30]

---

[27] Lásd: Kaser: *Das römische Zivilprozessrecht*. 640. o.

[28] Ez is alátámasztja Reinhard Zimmermann azon általános jelleggel megfogalmazott, de témánk szempontjából is igen lényeges megállapítását, mely szerint a római jog nem csupán történeti alapja egy meghatározott nemzeti jogrendszernek, hanem a civiljogi hagyomány leglényegesebb alapját képezi *(„Roman law does not only form the historical basis of only one particular, national legal system; it provides the most essential foundations of the civilian tradition")*. Lásd: Zimmermann: *The Law of Obligations*... ix. o.

[29] Összefoglalóan lásd: Sanders: *Quo vadis arbitration?*

[30] A munkában elemzésre kerül a nemzetközi választottbírák Etikai Szabályzata *(Rules of Ethics for International Arbitrators)*, továbbá az *International Bar*

A választottbíró függetlensége és pártatlansága olyan fogalmak, melyek elemzése során számos esetben a jogi tartalom és jogi szabályozottság mellett lényeges etikai megfontolások is szerephez jutnak, melyek az adott jogi kultúra és jogi hagyomány mellett bizonyos társadalmi előfeltételezettséghez is kötöttek. A függetlenség és pártatlanság vonatkozásában jelentős szerephez jut a jogban fellelhető morális dimenzió is.[31] A választottbírósági eljárás törvényességének lényegéhez tartozik hozzá a választottbíró semlegessége és pártatlansága.[32] Ezek figyelembe vétele a választottbírói ítélet elismerhetőségének és végrehajthatóságának alapfeltétele. A választottbíró kizárására irányuló eljárás – a választottbírói ítélet elismerése és végrehajtása mellett – a választottbírósági eljárás azon része, melyben számos kapcsolódási pontot lelhetünk fel az állami bírósági eljáráshoz.[33]

Tekintetbe véve a fenti megfontolásokat, munkámban több állam jogrendszerének vonatkozó jogi szabályozását tekintem át, alapvetően jogösszehasonlító módszert alkalmazva. A jogösszehasonlító megközelítés szükségességét e mű szempontjából álláspontom szerint alátámasztja a német Zweigert és Kötz meghatározása a jogösszehasonlítás szerepéről, melynek értelmében az összehasonlító jog különböző jogrendszerek vagy összehasonlító jogintézmények, vagy a különféle jogrendszerekben felmerülő és egymással összehasonlítható jogi problémák megoldásainak, stílusának vagy szellemének összehasonlítása.[34]

Association (IBA) által elfogadott, az összeférhetetlenségre vonatkozó iránymutatás *(IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration)*.

[31] A jog morális dimenziója vonatkozásában lásd különösen: Dworkin: *Law's Empire*. 10. skk. o.

[32] Érdemes utalni arra, hogy a rendes állami bírósági eljárás tisztességes jellege, illetve a bírói etika kérdései is több lényeges vizsgálat tárgyát képezheti. Jelen munkában azonban kizárólag a választottbírói függetlenség és pártatlanság problémakörével foglalkozom. A bírói etika vonatkozásában az újabb magyar irodalomból lásd különösen: Kondorosi–Uttó –Visegrády: *A bírói etika*... 2007. A bírói függetlenség tekintetében a régebbi magyar irodalomból lásd különösen: Fürész: *Bírói függetlenség*.

[33] Ezzel kapcsolatban lásd: Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal*... 109. o.

[34] A német eredeti szerint: *„Rechtsvergleichung ist das Inbezugsetzen verschiedener Rechtsordnungen in ihrem Geist und Stil oder das Inbezugsetzen vergleichbarer Rechtsinstitute oder vergleichbarer Problemlösungen in verschiedenen Rechts-*

Igyekszem követni a szintén Zweigert és Kötz által megfogalmazott módszertani alapelvet, mely szerint a jogösszehasonlítás során egy adott jogintézmény vizsgálatára kerül sor különféle országok jogrendszerében.[35]

A mű – többek között – egyes államoknak a választottbírák megválasztására és kizárására vonatkozó szabályait, továbbá a kapcsolódó esetjogot ismerteti és elemzi, ugyanakkor az államonkénti tárgyalás során törekszem a jogösszehasonlítás alapvető szempontjaira figyelmet fordítani azzal, hogy megkísérlek rámutatni az egyes államok jogrendszereiben a jogi szabályozás és a joggyakorlat területén is a hasonlóságokra és az eltérésekre. A jogösszehasonlító módszerre különös hangsúlyt fektetek a nemzetközi jogegységesítési törekvések elemzése, továbbá a zárókövetkeztetések levonása során.

A munkában bemutatásra kerülő államok kiválasztásánál, az egyes jogrendszereknek a mű témájával kapcsolatos kérdésekre vonatkozó szabályozásának bemutatásával, messzemenően nem törekedhettem a teljességre, így a munka nem is a teljesség igényével készült. Könyvemben a választottbíró kiválasztásával, és az eljárásból való kizárásával összefüggésben bemutatásra kerül Ausztria, Svájc, Anglia, az Amerikai Egyesült Államok, továbbá Magyarország irányadó jogi szabályozása, a rendelkezésre álló joggyakorlatra is figyelemmel.

Ausztriában a választottbíróságra vonatkozó jogi szabályozás 2006. július 1-jei hatállyal került átfogóan módosításra, mely módosítás következtében a joganyag alapvetően az UNCITRAL Modell-törvényt követi. Így Ausztria tekintetében egy, a Modell-törvényt a közelmúltban átvett állam szabályaival találkozhatunk, ahol az egyes gyakorla-

---

ordnungen." Lásd: Zweigert–Kötz: *Einführung in die…* 17. skk. o. Figyelemmel kell lennünk a René David által adott meghatározásra is, melynek értelmében az összehasonlító jog a nemzetek közös tapasztalatainak felhasználásával, a jog helyének és jelentőségének megvilágításával tölt be elsődleges szerepet a jogtudományban *(„Comparative law has a primary role to play in the science of law. It can enlighten the understanding of the place and significance of law by drawing upon the experience of all nations").* Lásd: David–Brierley: *Major Legal Systems in the…*16. o.

[35] *„Es kann aber auch – und wahrscheinlich ergiebiger – geschehen dadurch, dass jeweils ein Rechtsinstitut oder ein Rechtsproblem in verschiedenen Rechtsordnungen der Welt vergleichend untersucht wird."* Lásd: Zweigert–Kötz: *Einführung in die…* 5. o.

ti tapasztalatok értelemszerűen túlnyomóan még a régi szabályozásra vonatkoznak. A régi és az új szabályozás egybevetése, továbbá Ausztria és Magyarország tradicionálisan szoros, – a kereskedelmi választottbíráskodás területén is tetten érhető – kapcsolata alapvetően indokolja Ausztria bemutatását.

Svájcban a jelenleg hatályos választottbírósági szabályozás – elfogadásának idejére is tekintettel – még nem az UNCITRAL Modell-törvényt követi, ugyanakkor közöttük több hasonlóság is fellelhető. E körülmény mellett Svájc tárgyalását az is indokolja, hogy Svájc mint a választottbírósági eljárás helyszíne számos alkalommal kerül a választottbírósági záradékokban kikötésre, illetve igen sok esetben kötik ki a felek szerződésükben irányadó választott jogként a svájci jogot.

Az angolszász és a kontinentális államok jogrendszere közötti jelentős eltérés közismert, és ez a választottbírósági jog területén, illetve szűkebben a választottbíró kiválasztása és kizárása vonatkozásában is észlelhető. Habár a hatályos angol választottbírósági törvény figyelembe veszi az UNCITRAL Modell-törvényt, attól – a választottbíró kiválasztása és kizárása kérdésköreinél is – igen sok vonatkozásban eltér. Az angol joggyakorlat pedig számos, igen lényeges, a jogértelmezést alapvetően meghatározó esetet ismer a választottbírói függetlenség, pártatlanság vonatkozásában.

Az amerikai jog a választottbírók szerepéről – különösen a belföldi amerikai választottbíráskodás területén – némileg az európai felfogástól eltérő álláspontot képvisel. Így a jogi szabályozás, és az arra ráépülő gyakorlat is jelentős különbségeket mutat nem csupán az európai kontinentális jogok, hanem – érdekes módon – az angol jog vonatkozásában is. Minderre az amerikai esetjog is számos példát szolgáltat. Ezen tényezők mellett az angol jognak, és az amerikai jognak a választottbíráskodás nemzetközi környezetére gyakorolt hatása is indokolta e két állam bemutatását.

Habár a hatályos magyar választottbírósági törvény, a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényt (Vbt.) igen rövid múltra tekint vissza, és természetesen nem előzmény nélküli hazai jogunkban, örvendetes tény, hogy e vitarendezési mód egyre népszerűbbé és gyakran alkalmazottá válik a magyar joggyakorlatban. Figyelemmel a nemzetközi jogfejlődésnek a magyar jogra gyakorolt hatására, valamint

arra, hogy több esetben Magyarország is helyszíne nemzetközi kereskedelmi választottbírósági eljárásoknak, kifejezetten lényegesnek tartottam, hogy részletesen kitérjek e kérdéskör kapcsán a magyar jogra is.

Az egyes választottbírósági törvények vonatkozásában elsősorban a nemzetközi kereskedelmi választottbírósági eljárásokra koncentrálok, de törekszem utalni az adott államok belföldi választottbírósági eljárásai főbb szabályaira is. A szabályozás bemutatása mellett a joggyakorlat lényeges, a jogi szabályozásra is hatással lévő példáira fontosnak tartom a figyelmet felhívni, természetesen e kölcsönhatást nagymértékben determinálja az adott jogrendszer jellege is. Így értelemszerűen e vonatkozásban a bemutatásra kerülő angolszász jogrendszerek gazdagabb forrással rendelkeznek. Az egyes államok tárgyalásánál a nemzetközi kereskedelmi forgalomban lényeges szerepet játszó kereskedelmi kamarák választottbíróságára is figyelmet fordítok, ekként – többek között – foglalkozom a *London Court of International Commercial Arbitration*-nek a választottbírák kiválasztásának és kizárására vonatkozó szabályaival.

A fenti nemzeti jogrendszerek bemutatása után a témánkkal összefüggő nemzetközi jogegységesítési folyamatokat tekintem át. A hivatkozott UNCITRAL Mintaszabályzat, UNCITRAL Modell-törvény, továbbá a nemzetközi iránymutatások részletes elemzése mellett itt kerül bemutatásra az egyik legjelentősebb nemzetközi választottbírósági intézmény, az *International Chamber of Commerce* (ICC).[36] Az ICC – miként az a választottbírák kiválasztására és kizárására irányuló szabályozásból is kitűnik – kifejezetten a nemzetközi kereskedelmi közösség igényeinek megfelelően működő, és azon igényekre időről időre reagálni kész választottbírósági intézménynek tekinthető. E fejezetben kerülnek elemzésre a választottbírák függetlenségével, pártatlanságával összefüggő nemzetközi iránymutatások is. A munkát néhány, szintén nem a teljesség igényével készült zárókövetkeztetés zárja.

[36] Az UNCITRAL Modell-törvény elemzése során röviden kitérek néhány, választottbírósági törvényét a Modell-törvény alapján megalkotó ország választottbírósági jogszabályainak egyes sajátosságaira.

I. AUSZTRIA

1. Alapvetés

Ausztriában a jogviták választottbírósági úton történő rendezése jelentős múltra tekinthet vissza. Ausztriában nem csupán a belföldi választottbíráskodás bír fontos hagyományokkal, hanem igen sok nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodási eljárás helyszíne is Ausztria, illetve számos esetben Bécs.[37] Megjegyzendő, hogy a nemzetközi kereskedelmi jog egységesítése terén is kiemelést érdemel Ausztria, illetőleg az osztrák főváros, ebben a tekintetben elegendőnek tűnik a Bécsi Vételi Egyezményre utalni. Témánk szempontjából elsősorban az UNCITRAL bécsi szervezetére, továbbá az Osztrák Kereskedelmi Kamara Nemzetközi Választottbíróságára *(Das Internationale Schiedsgericht der Wirtschaftskammer Österreich)* kell utalnunk.[38]

A nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban több város – például Párizs, Stockholm – mellett Bécsre is mint ismert választottbíráskodási székhelyre tekintenek, és ezen – nem utolsósorban pszichológiai – tényező is hozzájárul ahhoz, hogy a felek gyakran kötik ki Bécset a választottbíráskodás helyeként.[39] A szocializmus időszaka alatt a népi demokratikus országok is szívesen kötötték ki a választottbíráskodás

[37] A régebbi osztrák hazai és nemzetközi választottbírósági szabályozás tekintetében lásd különösen: Fasching: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren*...

[38] Az UNCITRAL bécsi központja vonatkozásában lásd különösen: www.uncitral.org. Az Osztrák Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választottbíróság vonatkozásában lásd különösen: www.wko.at/arbitration. Ehhez lásd: Oppenheim: *Választottbíróság Ausztriában*. 732–735. o.

[39] Ehhez lásd: Berger: *International Economic Arbitration*... 103. o.

helyeként Ausztriát, ennek oka Ausztria hagyományos politikai semlegességében jelölhető meg.[40] A nyolcvanas években a párizsi Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (*International Chamber of Commerce*, ICC) választottbírósága joggyakorlatáról készült felmérés szerint a párizsi központtal rendelkező ICC esetében kelet-európai és nyugat-európai cégek választottbírósági jogvitáiban is – kilencven eset megvizsgálásával – az került kimutatásra, hogy kilenc százalékban került kikötésre az osztrák jog, és hét százalékban jelölték meg a felek a választottbírósági eljárás székhelyeként Ausztriát, illetve Bécset.[41]

A szocializmus időszakában a magyar gazdasági életben is igen nagy jelentősége volt az osztrák választottbírósági gyakorlatnak.[42] Számos magyar vállalat kötötte ki külkereskedelmi szerződéseiben az Osztrák Szövetségi Gazdasági Kamara választottbíróságának joghatóságát.[43] Ebben a körben feltétlenül említést érdemel az Osztrák Szövetségi Gazdasági Kamara és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (régebbi nevén: Magyar Gazdasági Kamara) között, 1982-ben megkötött, a kereskedelmi választottbíráskodás területén érvényes együttműködési megállapodás. Az együttműködési megállapodás először 1990-ben került kiegészítésre, jelenleg hatályos szövege 1998. június 11-én került megállapításra. Ez az egyezmény az UNCITRAL Mintaszabályzat eljárási szabályzatának alkalmazásával teszi lehetővé a választottbírósági eljárást osztrák és magyar gazdálkodó szervezetek között. Az egyezmény választottbírósági minta-klauzulát is tartalmaz, mely egy avagy három választottbíró kijelölését írja elő. Témánk szempontjából az egyezmény szerinti kijelölő szervnek kiemelt jelentősége van, hiszen az adott ügyben a kijelölő szervhez kell benyújtani a keresetlevelet is, és e szerv jár el a választottbíró kijelölése, kiválasztása során is.

Az egyezmény alapján abban az esetben, ha osztrák, illetve magyar székhelyű felek között merül fel a vita, és a felperes – vagy a viszontkereseti alperes székhelye – Magyarországon van, a bécsi Szövetségi

[40] Lásd: Melis–Strohlbach: *East-West Arbitration*. 403. o.

[41] Lásd: *Third Seminar on East-West Arbitration…* 85–86. o.

[42] A közép- és kelet-európai választottbíráskodásról általában lásd: Horváth: *Választottbíráskodás Közép- és Kelet-Európában*. 49–59. o.

[43] Lásd: Leloczky: *East-West Arbitration…* 267. o.

Kamara elnöke a jelölő szerv. Amennyiben a felperes – vagy viszontkereseti alperes – székhelye van Ausztriában, úgy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke a jelölő szerv. Abban az esetben ha osztrák, illetve magyar székhelyű feleknek harmadik országbeliekkel keletkezett jogvitája merül fel, akkor a bécsi Szövetségi Gazdasági Kamara elnöke a jelölő szerv, amennyiben az egyik fél székhelye Ausztriában van, illetve a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke a jelölő szerv, amennyiben a felek egyikének a székhelye Magyarországon van.[44]

Az eljáró választottbíró kijelölése szempontjából külön kiemelést érdemel az egyezmény harmadik cikke, mely szerint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbíróság és az Osztrák Gazdasági Kamara Választottbírósága rendelkezik egy közös választottbírói listával, amelyre mindkét fél legfeljebb huszonegy választottbírói tisztségre alkalmas személyt jelölhet, melyből hét nem lehet sem osztrák, sem magyar állampolgár. E lista a kijelölő szerv számára kötelező, azonban a peres felek számára csak ajánló jellegű, viszont csak olyan személyek tevékenykedhetnek választottbíróként, akik a szerződő felek által az egyezményhez csatolt választottbírói szerződést aláírják.[45] A választottbírák nemzetiségével kapcsolatos előírásnak az eljáró személyek függetlensége és pártatlansága biztosításának céljából van jelentősége, és ugyanez a jelentősége annak, hogy a jelölés a két kamara között kerül megosztásra, mint ahogyan azt a fentiekben részleteztem.

Szintén az osztrák választottbíráskodásnak a nyolcvanas években betöltött lényeges szerepét támasztja alá az 1984. szeptember 7-én, Bécsben aláírt egyezmény. Ez az egyezmény – mely ötéves előkészítő munka és egyeztetés eredményeképpen született meg – azt tette lehetővé, hogy amerikai és magyar cégek, illetve vállalatok választottbírósági minta-klauzula segítségével jelöljék Bécset a választottbíráskodás székhelyeként, alkalmazandó eljárási jogként pedig az UNCITRAL választottbírósági szabályait kössék ki (*Arbitration*

[44] Ezzel kapcsolatban lásd: Horváth–Kálmán: *Nemzetközi eljárások joga…* 139–140. o.

[45] Az Együttműködési Megállapodás teljes szövegét lásd: http://www.mkik.hu/index.php?.id=54 webcím alatt.

Rules of the United Nations Commission on International Trade Law, röviden *UNCITRAL Rules*). Témánk szempontjából külön kiemelést érdemel, hogy a klauzula szerint abban az esetben, amennyiben a felek az elnöklő választottbíró személyében képtelenek megegyezni, az osztrák Szövetségi Kamara választottbírósági központjának elnöke végzi el a kijelölést egy, az Amerikai Választottbírósági Szövetség *(American Arbitration Association)*, és a Magyar Kereskedelmi Kamara által közösen felállított lista alkalmazásával. A listán eltérő nemzetiségű, nagy tekintélynek örvendő bírák és ügyvédek szerepeltek, akik azonban sem az Egyesült Államokból, sem Magyarországról nem származhattak. Ez az előírás az eljáró választottbírósági testület függetlenségének és pártatlanságának biztosítására volt hivatott. Az egyezmény lényeges eleme volt az, hogy a minta-klauzula alkalmazása opcionális volt, azaz a felek egyéb eljáró választottbírósági vitarendezésben megállapodhattak.[46]

Ausztriában a választottbíráskodásra vonatkozó alapvető szabályok – több európai (például a német) jogrendszerhez hasonló módon – a polgári eljárást szabályozó törvényben találhatóak.[47] Az osztrák polgári eljárásról szóló törvény, a polgári perrendtartás, a *Zivilprozessordnung* (a továbbiakban: ZPO) 1898. január 1-jén lépett hatályba.[48] A ZPO bevezetéséről az 1895. augusztus 1-jén elfogadott *Einführungsgesetz zur Zivilprozessordnung (Gesetz vom 1. 8. 1895 betreffend die Einführung des Gesetzes über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten)* elnevezésű jogszabály gondoskodott. A választottbíráskodással kapcsolatos joganyag első jelentős reformjára az 1983-ban megalkotott polgári eljárásjogi novel-

[46] Lásd: *American Arbitration Association, Hungarian Chamber of Commerce and Federal Economic Chamber of Austria*… 369–370. o.

[47] Kiemelést érdemel ugyanakkor, hogy témánk vonatkozásában – az osztrák választottbírósági jog 2006. évi reformjáig – igen nagy jelentősége volt a polgári bíróságok joghatóságáról és hatásköréről szóló törvénynek is *(Jurisdiktionsnorm–Gesetz vom 1. 8. 1895 über die Ausübung der Gerichstbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen)*.

[48] A ZPO vonatkozásában átfogóan lásd: Fasching: *Zivilprozessrecht*.; Fasching–Konecny: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*.; Rechberger: *Kommentar zur ZPO*.

lával került sor.[49] Ezt megelőzően csak egy szerkesztési korrekcióra került sor 1929-ben, az 583. paragrafus (3) bekezdése vonatkozásában.[50] Az 1983. évi reform előkészítésében – mely reform a *Zivilverfahrens-Novelle 1983* elnevezést viseli – igen jelentős szerepet játszott Szász Iván professzor is, akinek tevékenysége Ausztriában nagy elismerést váltott ki.[51]

Lényeges tekintettel lennünk a többek között a választottbírósági szerződést megkötését is egyszerűbbé tevő [52] eljárásjogi novella elfogadásának évszámára, hiszen az két évvel megelőzi az 1985-ben kelt UNCITRAL Modell-törvényt. Ebből következőleg ez a módosítás a Modell-törvény rendelkezéseit még figyelembe venni nem tudta, így az osztrák választottbírósági gyakorlat nem az UNCITRAL Modell-törvényen alapuló jogszabályi háttérrel fejlődött, alakult egészen 2006-ig. Egyes szerzők véleménye szerint ez az osztrák választottbírósági szabályozás csak némiképpen visszafogottabb mértékben alkalmazkodott a nemzetközi választottbírósági eljárás igényeihez.[53] Más szerzők azt az álláspontot képviselik, hogy már ez az osztrák szabályozás is arra olyan módon került megalkotásra, hogy lépést tartson a nemzetközi választottbíráskodásnak a második világháborút követő jelentős fejlődésével.[54]

A jelentős amerikai választottbírósági szakértő, Gary B. Born ugyanakkor azon a nézeten van, hogy ezen osztrák szabályozás megfelelően biztosítja a választottbírósági szerződések érvényesítésének és a választottbírósági ítélet végrehajtásának lehetőségét, továbbá igen lényeges, hogy az eljárásba az állami bíróság beavatkozása csupán minimális.[55]

Fentiekre is figyelemmel már az 1990-es években sürgető igényként fogalmazódott meg az osztrák választottbírósági jog reformja, mely

---

[49] Az 1983. évi novellát megelőző osztrák választottbírósági jogra összefoglalóan lásd: Petschek–Stagel: *Die österreichische Zivilprozeß*. 45–50. o.

[50] Ezzel kapcsolatban lásd: Liebscher–Schmid: *Arbitration Law*... 25. o.

[51] Ehhez lásd: www.ssd.com/files/tbl_s10News/FileUpload44/12373/Szasz.pdf

[52] Ehhez lásd: Niklas: *Schiedsverfahren via*… 2. o.

[53] Erre tekintettel lásd különösen: Herrmann: *The UNCITRAL Model Law*... 9. o.

[54] Ehhez lásd: Lionnet: *The UNCITRAL Model Law*... 344. o.

[55] Lásd: Born: *International Commercial Arbitration*… 147. o.

reformnak elsődleges célja az UNCITRAL Modell-törvény rendelkezéseihez történő alkalmazkodás volt. 2000-ben tett arra a bécsi Walter H. Rechberger professzor javaslatot, hogy az általa vezetett *Ludwig-Boltztmann-Institut für Rechtsvorsorge und Urkundenwesen* elnevezésű Intézetben egy, a választottbírósági jog reformjával foglalkozó munkacsoport kerüljön felállításra. E munkacsoport feladata az volt, hogy az osztrák ZPO hatodik részének – mely a választottbírósági jogra vonatkozó szabályokat tartalmazza – reform-tervezetét megalkossa. A munkacsoport vezetője a zürichi Paul Oberhammer professzor lett. A munkacsoportban mind elméleti szakemberek, mind a választottbírósági jog gyakorlatában tevékenykedő jogászok részt vettek. 2002-ben került Böhmdorfer igazságügyi miniszter részére átadásra a választottbírósági jog reformjára vonatkozó tervezet *Entwurf eines neuen Schiedsverfahrenrechts* címmel. A miniszteri előterjesztés szerint a reform célja az, hogy Ausztria még inkább vonzó választottbírósági helyszínné váljon.[56]

A törvénytervezet elfogadása hosszabb időt vett igénybe. A harmadik hivatalos verzió 2005. október 18-án kelt. Az osztrák Parlament 2005 decemberében elfogadta a *Schiedsrechts-Änderungsgesetz 2006* elnevezésű törvényt, mely 2006. január 13-án került kihirdetésre, hatályba pedig 2006. július 1-jével lépett, szemben a korábbi 2006. január 1-jére tervezett hatálybaléptetéssel.[57]

Az új választottbírósági joganyag a ZPO 577 – 618. §§-aiban található, és tíz részre oszlik: Általános rendelkezések *(Allgemeine Bestimmungen),* Választottbírósági szerződés *(Schiedsvereinbarung)*, A választottbíróság megalakítása *(Bildung des Schiedsgerichts),* A választottbíróság hatásköre *(Zuständigkeit des Schiedsgerichts),* A választottbírósági eljárás lefolytatása *(Durchführung des schiedsrichterlichen Verfahrens),* Választottbírósági ítélet és a választottbírósági eljárás befejezése *(Schiedsspruch und Beendigung des schiedsrichterlichen Verfahrens)*, Jogorvoslat az ítélet ellen *(Rechtsbehelf gegen den Schiedsspruch)*, A választottbírósági ítélet elismeré-

[56] *„…die Stellung Österreichs als Schiedsort noch attraktiver zu machen."* A választottbírósági jog reformjának előkészítéséhez lásd különösen: Rechberger: *Einführung in das neue…* 3. o.

[57] Vö.: Baier–M. T. Trofaier: *Austria.* 18. o.

se és végrehajtása *(Anerkennung und Vollstreckung von Schiedssprüchen)*, Bírósági eljárás *(Gerichtliches verfahren)*, Különleges rendelkezések *(Sonderbestimmungen)*.[58]

Az egységes, azaz a nemzetközi és a hazai választottbíráskodásra egyaránt vonatkozó szabályozás nem csupán a meglévő jogszabály novellájának tekinthető. Walter H. Rechberger szerint az új jogszabály az osztrák választottbírósági joganyag újraszabályozása az UNCITRAL Modell-törvény alapulvételével. Rechberger szerint a Modell-törvény rendelkezései nem kerültek teljes mértékben átvételre, az osztrák törvény a Modell-törvénytől részben eltérő megoldásokat követ, illetőleg a tervezet során számos egyéb külföldi jogszabály – például Svájc, Anglia és Franciaország választottbírósági jogszabálya – került figyelembevételre.[59] Mindazonáltal Ausztria a választottbírósági törvény szempontjából 2006. július 1-je óta Modell-törvényországnak *(Model Law Country)* tekinthető, hiszen az osztrák választottbírósági jog – számos egyéb jogrendszerhez hasonló módon – a Modell-törvényen alapul.

2. A választottbíró megválasztására vonatkozó szabályok az osztrák jogban

A választottbíróság megalakítására, a választottbíró kijelölésére és kizárására, a kizárási okokra, a kizárási eljárás szabályozásaira a ZPO hatodik részének harmadik fejezete *(Bildung des Schiedsgerichts)*[60] az 586–591. §§ rendelkezései az irányadók, melyeket az alábbiakban

[58] A különleges rendelkezések a vállalkozó *(Unternehmer)* és a fogyasztó *(Verbraucher)* közötti választottbírósági jogvitákra vonatkoznak. A 617. § (1) bekezdése elvi éllel rögzíti, hogy a vállalkozó és a fogyasztó között kizárólag olyan jogviták vonatkozásában lehet érvényesen választottbírósági szerződést kötni, mely jogviták már léteznek.

[59] Lásd: Rechberger: *Einführung in das neue*... 4–5. o.

[60] Érdemes megjegyezni, hogy a harmadik fejezet címe némileg félrevezető, hiszen a *Bildung* megalakítást jelent, és ugyanebben a fejezetben találhatóak a választottbírák kizárására vonatkozó szabályok is. Ez egyébként egyezik az UNCITRAL Modell-törvény terminológiájával, melynek harmadik fejezete szintén a választottbíróság megalakításával *(Composition of the Arbitral Tribunal)* foglalkozik.

részletesebben kívánok bemutatni, összevetve a korábbi szabályokkal, továbbá a Modell-törvény rendelkezéseivel.[61] A kijelölés és kizárás vonatkozásában a joggyakorlatban felmerült néhány esetre is utalni kívánok.[62]

A jelenleg hatályos ZPO 586. §-a szerint a felek szabadon állapodhatnak meg az eljáró választottbírák számában. Amennyiben a felek páros számú választottbírát jelöltek ki, abban az esetben a választottbíráknak kell jelölniük egy további választottbírát, aki az eljáró testület elnöke lesz. Amennyiben a felek másképp nem állapodnak meg, úgy az eljáró választottbírák száma három lesz. Ez a szabályozás a korábbi rendelkezésektől, illetve bizonyos mértékben a Modell-törvénytől is eltér. A korábbi szabályozás nem tartalmazott rendelkezést arra nézve, hogy az eljáró választottbírósági testület tagjai mindenképpen páratlanok legyenek, azaz nem volt olyan előírás, hogy amennyiben a felek páros számú választottbírát jelöltek ki, úgy a választottbírák további választottbírót kell, hogy válasszanak.[63] Ennek a kérdésnek evidens módon a választottbíróság döntésképessége szempontjából van jelentősége. A ZPO régi, már nem hatályos 591. § (1) bekezdése szerint abban az esetben, amennyiben szavazattöbbség nem érhető el, illetve két választottbíró esetén nincs egyhangúság, úgy ezt a tényt a választottbírák kötelesek a felek számára bejelenteni.

Az 591. § (2) bekezdése értelmében, amennyiben a felek erre az esetre a választottbírósági szerződésben vagy későbbi írásos megállapodásban nem rendelkeztek, úgy bármelyik fél kérhette attól az állami bíróságtól, mely választottbírósági szerződés hiányában a perre illetékes lenne, hogy a bíróság állapítsa meg, a választottbírósági szerződés hatályát vesztette, avagy az aktuális ügy vonatkozásában ha-

---

[61] Az új osztrák választottbírósági jogra átfogóan lásd: Ch. Liebscher: *The New Arbitration...*; Zeiler–Steindl: *The New Austrian...*

[62] Figyelemmel arra, hogy az új választottbírósági joganyag 2006. július 1-jével lépett hatályba, a jogesetekben értelemszerűen a korábbi szabályok kerülnek alkalmazásra.

[63] A ZPO már nem hatályos 580. §-a azt írta elő, hogy amennyiben a felek sem a választottbírák személyét nem jelölték ki a választottbírósági szerződésben, sem számukban nem állapodtak meg, úgy mindegyik fél egy választottbíró jelölésére volt jogosult, és az így megválasztott választottbírák választották meg a testület elnökét.

tálytalan. Mint látható, ez a régebbi szabály egyértelműen az eredményes választottbírósági eljárás akadályát képezte, hiszen amennyiben mindkét fél csak egy-egy választottbírát jelölt, akkor abban az esetben, amennyiben a választottbírák bármely okból nem jutottak egyhangú döntésre, az egész választottbírósági szerződés hatályát vesztheti, és ezzel egyértelmű módon a jogvita választottbírósági úton való rendezésének lehetősége is megszűnhetett.

Érdemes kiemelni összehasonlító jogi szempontból, hogy amíg az osztrák jog olyan szabályt tartalmaz, hogy amennyiben a felek páros számú választottbírát jelölnek, a testület voltaképpen – a döntésképesség kedvéért – kiegészíti önmagát, az 1986. november 11-étől hatályos, majd 2004. augusztus 1-jei hatállyal felülvizsgált és módosított, a Modell-törvény alapján elfogadott Québec-i Polgári Eljárásjogi Kódex még ekkora döntési szabadságot sem ad a feleknek. A *Québec Code of Civil Procedure* 941. artikulusa értelmében három választottbírának kell eljárnia. A szöveg két peres fél létét feltételezi, hiszen akként rendelkezik, hogy mindegyik fél egy-egy választottbírát jelölhet, és az így megválasztott választottbírák választják a harmadik – a testület elnökeként eljáró – választottbírát.

A ZPO 587. §-a a választottbírák megválasztásának szabályait tartalmazza. Az (1) bekezdés főszabályként azt tartalmazza, hogy a felek szabadon állapodhatnak meg a választottbírák kijelölésének eljárásában. A Modell-törvény rendelkezéseihez képest jelentős eltérés, hogy az osztrák törvény – a Modell-törvény 11. cikkelyének (1) bekezdésében foglaltakkal szemben – nem tartalmazza azt az elvi szabályt, mely szerint a felek eltérő rendelkezése hiányában senkit sem lehet kizárni nemzetisége alapján abból, hogy választottbíróként járjon el.

Abban az esetben, amennyiben a felek nem tudnak megegyezni a választottbírák kijelölésének rendjében, a ZPO szubszidiárius szabályozást tartalmaz. Egyesbíró esetében, amennyiben a felek az egyesbíró személyében nem tudnak megegyezni, azt követően, hogy az erre vonatkozó írásbeli felhívást kézhez vették, akkor a bíróság jelöli ki a választottbírót valamelyik fél kérelmére. Amennyiben három választottbíró jár el, úgy mindegyik fél egy-egy választottbírót jelöl, és a két megválasztott választottbíró jelöli ki az eljáró testület elnökét. Amennyiben több, mint három választottbíró jár el, úgy mindegyik fél azo-

nos számú választottbíró jelölésére jogosult, és az így megválasztott választottbírák jelölik ki a testület elnökét.

A ZPO 587. § (2) bekezdésének negyedik pontja egy négyhetes időkorlátot tartalmaz. Amennyiben valamelyik fél nem tesz eleget a választottbíró-jelölési kötelezettségének az erre szolgáló írásbeli felhívás kézhez vételétől számított négy héten belül, avagy a választottbírák az általuk választandó választottbírát négy hét alatt nem választják meg, úgy kérelemre a rendes bíróság lesz jogosult a választottbíró megválasztására. Amennyiben a felek megállapodtak egy külön, a választottbíró kijelölésére irányuló eljárásban, és azt bármelyik fél, választottbíró, vagy a kijelölésre jogosult harmadik szerv – például valamely választottbírói intézmény – megszegi, avagy a kijelölés rendjében ezen eljárás szerint a felek megállapodni nem tudnak, bármely fél kérésére a rendes bíróság fogja kijelölni az eljáró választottbírákat. A ZPO kisegítő szabályozása tehát nem csupán akkor érvényesül, ha a felek egyáltalán nem egyeznek meg a választottbírák jelölésében, hanem akkor is, ha külön eljárásrendet alakítanak ki erre, de annak alapján – valamilyen okból – a választottbírák megválasztására nem kerül sor.

Lényeges kérdés az, hogy van-e valamilyen korlátja a felek szabadságának a választottbíró kijelölésére irányuló eljárásban. A ZPO szabályozása – követvén a Modell-törvény előírásait – egyértelműen akként rendelkezik, hogy a felek szabadon állapodhatnak meg az eljárás szabályaiban. A ZPO – illetve a Modell-törvény – egyéb rendelkezéseiből kikövetkeztethető, és a szakirodalom által is alátámasztott az, hogy a felek által kitalált választottbírói jelölési rend a választottbírák semlegességére irányadó minimum követelményeket nem sértheti, továbbá nem szolgáltathat okot az ítéletnek a választottbírói testület összetételére való indoklással történő megtámadására. (Ez tehát a felek szabadságának határa a választottbíróság tagjai kijelölésére irányuló eljárásban.) Ellenkező esetben maga a szabályozás lenne inkonzisztens, hiszen elvileg olyan eljárást is megengedhetne, mely miatt a későbbiekben vagy a választottbírák lesznek kizárhatóak, vagy a választottbírói ítélet válhat érvényteleníthetővé. Ebből következik, hogy a választottbírák kiválasztása rendjében történő megállapodás során a feleknek bizonyos – akár alkotmányos értékűnek

tekinthető – minimum-követelményekre tekintettel kell lenniük, melyek megsértése esetén akár a választottbírák kijelölése is érvénytelenné válhat.[64]

A ZPO 587. § (1) bekezdésének 5. pontja értelmében a fél onnantól van kötve az általa jelölt választottbíró személyéhez, amint a másik fél a személy jelöléséről szóló írásbeli felhívást kézhez veszi. (A Modell-törvény nem tartalmaz ilyen jellegű előírást.)

A választottbíró jelölésére a Modell-törvény harmincnapos határidőt biztosít, míg a korábbi osztrák szabályozás ennél lényegesen rövidebb, tizennégy napos határidőt szabott meg a ZPO már nem hatályos 581. § (1) bekezdésében. Habár az új választottbírósági jog is írásos jelölést tesz kötelezővé, a korábbi törvény a formakényszer tekintetében némiképpen szigorúbb. A ZPO 581. § (3) bekezdésének már nem hatályos szövege szerint a választottbíró jelölésére szóló felhívást, illetve a jelölést postai úton kell a másik félnek megküldeni, vagy közjegyző útján kell kézbesíteni és közölni. Erre abban az esetben is szükség van, amennyiben a jelölt választottbíró személyét szóban közlik, hiszen a jogszabály írásbeli alakot tesz kötelezővé.[65] Ez azért lényeges, mert a másik fél a választottbíró személyének írásos formában való kézhezvételével kerül bizonyítható módon abba a helyzetbe, hogy a választottbíró személyével kapcsolatos esetleges észrevételeit, kifogásait megtegye. Lényeges, hogy az osztrák joggyakorlat szerint a régi ZPO 581. §-át nem kell alkalmazni a választottbírósági szerződésben név szerint meghatározott választottbírák esetében.[66]

Kiemelést érdemel, hogy az osztrák joggyakorlat is a választottbíró és a jelölő fél közötti jogviszony, a választottbírói szerződés magánjogi természetét hangsúlyozza.[67] Szintén a gyakorlatban felmerült eset szerint a választottbírák és a felek között akkor válik hatályossá a választottbírói szerződés, amikor a választottbírák kiválasztásra kerülnek és elfogadják megbízatásukat, és ebből a szempontból irrele-

[64] Ezzel kapcsolatban lásd: Heller: *Der verfassungsrechtliche Rahmen*... 47–50. o.

[65] Ehhez lásd: Fasching: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 761. o.

[66] Lásd: EvBl 1959/362 (SZ 32/109). Idézi: Stohanzl (hrsg.): *Zivilprozessgesetze*. 563. o.

[67] Lásd ehhez: Stohanzl: *i. m.* 562. o.

váns, hogy a választottbírákat melyik fél, vagy esetlegesen harmadik személy jelölte.[68]

A jelenleg hatályos ZPO 587. § (4) bekezdése sajátos, a Modell-törvényben, illetve az osztrák törvény megalkotásakor figyelemmel kísért német polgári eljárásjogi törvényben sem szereplő előírást tartalmaz. E rendelkezés ugyanis azt mondja ki, hogy a választottbíró jelölésére vonatkozó írásbeli felhívásban meg kell határozni, hogy milyen igény érvényesítésére kerül sor, és azt a fél milyen választottbírói szerződésre alapítja.[69] Habár a gyakorlatban e szabály nélkül is sok esetben tartalmaznak a választottbírói tisztség elfogadására szóló felhívások a jogvita tartalmával kapcsolatos utalást, e rendelkezés praktikus lehet abból a szempontból, ha a felek között több választottbírósági szerződés áll fenn. A gyakorlat szerint nem kell e szabályt túlzottan kiterjesztően értelmezni. Elegendő lehet, hogyha az igény típusa, illetve a jogviszony, melyből az igény származik, leírásra kerül, továbbá az is elégséges, ha utalnak a választottbírósági szerződést tartalmazó dokumentumra.[70] Álláspontom szerint az igény típusának, jellegének megjelölése azért is lehet lényeges, mert ez befolyásolhatja a felet abban, hogy kit jelöljön eljáró választottbírónak.

A jelenleg hatályos ZPO 587. § (6) bekezdése szubszidiárius szabályt tartalmaz, kimondva azt, hogy a bíróság valamely fél kérelmére abban az esetben is kinevezhet választottbírót, ha a választottbíró kinevezésére a felhívás kézhez vételétől számított négy héten belül egyéb, a fentiekben nem részletezett ok miatt kerül sor, illetve ha értelemszerűen a felek által meghatározott kiválasztási eljárás alapján ésszerű időn belül nem kerülne sor a választottbíró kijelölésére. E szubszidiárius szabály vélhetőleg az új francia polgári eljárásjogi kódex hatását tükrözi, melynek 1493. cikkelyének (2) bekezdésében olvashatunk hasonló megoldást.

Az ésszerű határidő – *angemessene Zeit* vagy angolul *reasonable*

---

[68] Lásd: OGH 28. 04. 1998. (253/97). A jogeset elérhető a www.kluwerarbitration.com/arbitration/country/Austria weboldal alatt.

[69] Lásd: ZPO 587. § (4): *Die schriftliche Aufforderung zur Bestellung eines Schiedsrichters hat auch Angaben darüber zu enthalten, welcher Anspruch geltend gemacht wird und auf welche Schiedsvereinbarung sich die Partei beruft.*

[70] Lásd: Power: *The Austrian Arbitration*...30. o.

time – meghatározása nem könnyű feladat, e nem teljes pontossággal körülírt jogi fogalom megfelelő értelmezése a bíróságok feladata. Az ésszerű határidő fogalmának értelmezéséhez – Jenny Power szerint – az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény 6. cikkének első mondata szolgálhat iránymutatóul.[71] Az Egyezmény 6. cikkének első mondata alapvető jogként határozza meg azt, hogy a törvényesen létrehozott független és pártatlan bíróságnak ésszerű határidőn belül kell határozatot hoznia.[72]

Jelezni kívánom, hogy az ésszerű határidő fogalmának értelmezéséhez akár a nemzetközi kereskedelmi jog is segítséget nyújthat. A Bécsi Vételi Egyezmény – amely ugyan nem választottbírósági kérdéseket rendez, de *nolente-volente* számos választottbírósági eljárásban kerül alkalmazásra mint anyagi jog – maga is ismeri az ésszerű idő *(reasonable time)* fogalmát.[73] A Bécsi Vételi Egyezmény 43. cikkének első bekezdése szerint a vevő elveszti azt a jogát, hogy az Egyezmény 41. és 42. cikkében szabályozott jogszavatossági és kellékszavatossági igényekre hivatkozzon, amennyiben a vevőnek ésszerű időn belül nem nyújt tájékoztatást a harmadik személy joga vagy igénye természetének megjelölésével azt követően, hogy ezen igényről vagy jogról tudomást szerzett vagy tudomást kellett, hogy szerezzen.[74] Az Egyezmény 64. cikke második bekezdésének b) pontja esetében amennyi-

[71] Lásd: Power: *i. m.* 30–31. o.

[72] Az Egyezmény 6. cikkelyének első mondata a hivatalos magyar fordításban az alábbi: *„Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően."* (Az Egyezményt a magyar jogban az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.)

[73] A Bécsi Vételi Egyezmény vonatkozásában lásd: Mádl–Vékás: *Nemzetközi magánjog...* 378–397. o.; Sándor–Vékás: *Nemzetközi adásvétel.*

[74] A Bécsi Vételi Egyezmény 43. cikkének első bekezdése az angol verzióban – mely a *reasonable time* fogalmát használja – az alábbi: *„The buyer loses the right to rely on the provisions of article 41 or article 42 if he does not give notice to the seller specifying the nature of the right or claim of the third party within a reasonable time after he has become aware or ought to have become aware of the right or claim."* (A Bécsi Vételi Egyezmény Ausztriában 1989. január 1-jén, Magyarországon 1988. január 1-jén lépett hatályba.)

ben a vevő a vételárat a megfizette, az eladó a szerződéstől való elállás jogát úgynevezett egyéb – a késedelmes teljesítéstől különböző – szerződésszegés szerint csak ésszerű határidőn belül gyakorolhatja.[75]

A jelenleg hatályos ZPO 587. § (7) bekezdése szerint abban az esetben, ha a választottbíró kijelölésére irányuló bírósági eljárás megkezdése után, de a határozathozatal előtt a peres fél a szükséges jelölést megteszi, és ezt bizonyítja, úgy az eljárást megszüntetik. Ez a bekezdés – álláspontom szerint – hangsúlyozza a fél eljárásjogi autonómiáját a választottbírósági eljárásban. (Megjegyzendő, hogy e rendelkezés sem szerepel a Modell-törvényben.)

A ZPO 587. § (8) bekezdése a választottbírót kijelölő bíróság részére ír elő támpontokat, kimondva azt, hogy a bíróság – a választottbíró jelölése során – tekintettel kell, hogy legyen a felek választottbírósági megállapodásában előírt, a választottbíró képzettségére vonatkozó előírásokra, illetve azon körülményekre, melyek a független és pártatlan választottbíró megválasztásához szükségesek. Lényeges kiemelni, hogy a ZPO – a Modell-törvény rendelkezéseivel ellentétben – nem írja azt elő, hogy egyesbíró vagy harmadik választottbíró esetén a bíróságnak figyelembe kell venni annak lehetőségét, hogy olyan választottbírót jelöljön, akinek a nemzetisége a felek által jelölt választottbíró nemzetiségétől különbözik. A ZPO 587. § (9) bekezdése értelmében a bíróságnak a választottbíró kijelölése tárgyában hozott határozata ellen fellebbezésnek helye nincsen.

3. A választottbíró kizárására vonatkozó szabályok az osztrák jogban

A ZPO a választottbíró kizárásával kapcsolatosan is tartalmaz rendelkezéseket, azonban sem a függetlenség, sem a pártatlanság fogalmát nem határozza meg. A kizárásra vonatkozó szabályok alapvetően a

[75] Az Egyezmény angol verziója szerint: *„However, in cases where the buyer has paid the price, the seller loses the right to declare the contract avoided unless he does so: ... in respect of any breach other than late performance by the buyer, within a reasonable time..."*

Modell-törvény rendelkezéseit követik, azzal azonban mégsem azonosak teljes mértékben.[76] A ZPO 588. § (1) bekezdése értelmében annak a személynek, aki a választottbírói tisztséget el kívánja fogadni, közölnie kell minden olyan körülményt, amely pártatlanságához vagy függetlenségéhez kétséget fűzhet, illetve, amely ellentétben van a felek megállapodásával. A választottbírónak a választottbírói tisztség elfogadásától a választottbírósági eljárás során minden ilyen körülményt késedelem nélkül kell a felekkel közölnie, hacsak korábban e körülményekről a feleket már nem tájékoztatta.[77]

A Modell – törvénytől az osztrák jogszabály két ponton is jelentős mértékben különbözik. A Modell-törvény 12. artikulusának első bekezdése szerint, amikor egy személyt megkeresnek a választottbíróvá történő jelölés lehetőségével, már ekkor fel kell fednie minden olyan körülményt, amely megalapozott, jogos *(justified)* kételyeket ébresztheti függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában. Mint látható, az osztrák jog szerint a közlési kötelezettség csak akkor áll be, ha az adott személy el kívánja fogadni a választottbírói tisztséget. Ez összefüggésben állhat a ZPO 579. §-ának régi szövegével – melyre fentiekben már utaltunk – mely paragrafus szerint senki sem kötelezhető a választottbírói tisztség elfogadására. Az osztrák jog szerint továbbá minden olyan körülményt fel kell tárni, mely kételyeket ébreszthet a függetlenség, pártatlanság vonatkozásában, míg a Modell-törvény szerint e kötelezettség kizárólag megalapozott kétely esetén áll fenn.

Az osztrák ZPO 588. §-ának második bekezdése akként rendelkezik, hogy egy választottbíró ellen akkor indítható kizárási eljárás, ha jogos kételyek *(justified doubts)* merülnek fel függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában, vagy ha nem rendelkezik a felek megállapodása által előírt képzettséggel. A fél olyan választottbíró kizárását,

---

[76] A ZPO korábbi, a választottbíró kizárására vonatkozó szabályaival kapcsolatban lásd különösen: Bitschnau: *Schiedsrichterliche Unabhängigkeit*. 62 –118. o.

[77] Célszerű utalni a német szövegre: *„§ 588. (1) Will eine Person ein Schiedsrichteramt übernehmen, so hat sie alle Umstände offen zu legen, die Zweifel an ihrer Unparteilichkeit oder Unabhängigkeit wecken können oder der Parteivereinbarung widersprechen. Ein Schiedsrichter hat vom Zeitpunkt seiner Bestellung an und während des Schiedsverfahrens den Parteien unverzüglich solche Umstände offen zu legen, wenn er sie ihnen nicht schon vorher mitgeteilt hat."*

mely választottbíró kijelölésében részt vett, csak olyan ok miatt kezdeményezheti, mely okról csak a jelölést követően szerzett tudomást. Ez utóbbi rendelkezés egyértelműen a Modell-törvényben olvasható szövegezést veszi át. Egyes jogirodalmi álláspontok szerint amennyiben a fél nagyfokú hanyagság miatt nem tudott a kizárásra okot adó tényről, még ez sem akadályozza meg abban, hogy kizárási eljárást kezdeményezhessen.[78]

Figyelemmel arra, hogy maga az osztrák jogszabály nem határozza meg a függetlenség és a pártatlanság fogalmát, úgy azt a gyakorlatnak kell kimunkálnia. Általánosságban kiemelhető, hogy a választottbírónak az elfogultságával, vagy függetlenségének hiányával kapcsolatos közlési kötelezettsége egyértelműen fennáll, amennyiben a jogvita tárgyával összefüggő személyes, üzleti vagy pénzügyi érdeke van, a jogvitával kapcsolatos előzetes lényeges ismerettel rendelkezik, vagy személyes kapcsolata áll fenn a felekkel, avagy esetlegesen a többi választottbíróval.[79]

Tekintetbe véve, hogy Ausztriában a választottbíráskodásra irányadó jelenlegi jogi szabályozás 2006. július 1-jével lépett hatályba, e kérdéskör vizsgálata szempontjából is fontos lehet a korábbi szabályozást és gyakorlatot figyelembe venni.

A régi ZPO 586. § (1) bekezdése értelmében egy választottbíróval szemben ugyanazon okok miatt lehet kizárási eljárást kezdeményezni, mint egy hivatásos bíróval szemben. Az 586. § (2) bekezdése annyiban különbözik a jelenleg hatályos osztrák jogtól, hogy kimondja, az a fél, aki a választottbíró kijelölésében részt vett, az adott választottbíró ellen csak akkor kezdeményezhet kizárási eljárást, ha a kizárási okról a jelölést követően szerzett tudomást, vagy ha a kizárási ok később keletkezett. A jelenlegi, a Modell-törvényen alapuló szabályok ezen utóbbi fordulatot nem tartalmazzák, bár implicit módon bele kell, hogy értsük, hiszen ha egy kizárási ok a jelölést követően keletkezik, akkor evidens módon a jelölő fél is csak a jelölést követően szerezhet róla tudomást.

Az osztrák jogban a hivatásos bírák kizárására vonatkozó szabályokat a polgári eljárás joghatósági törvénye, a *Jurisdiktionsnorm* (JN)

[78] Ehhez lásd: Thomas–Putzo: *Zivilprozessordnung*. 1036, 5. szakasz.
[79] Lásd: Holtzmann–Neuhaus: *A Guide to the UNCITRAL…* 389. o.

tartalmazza. A törvény teljes elnevezése *Gesetz vom 1.8.1895 über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen*. A JN 19. §-a általánosságban a bíró mellőzésére, kifogásolása irányadó okok *(Ablehnungsgründe)* elnevezést viseli. A 19. § szerint a bíró ellen mellőzési indítványt lehet beterjeszteni, ha *(i)* a bíró a törvény által meghatározott esetekben az ügy elintézéséből ki van zárva, illetve, ha *(ii)* egy elégséges ok áll fenn arra, mely a bíró pártatlanságát *(Unbefangenheit)* kétségbe vonja. Az előbbit tekinthetjük a magyar jog terminológiája szerinti abszolút kizárási oknak – azt osztrák joggyakorlat valójában ezt nevezi kizárási oknak *(Ausschließungsgrund)* – míg az utóbbit nevezhetjük relatív kizárási oknak, ezt az osztrák joggyakorlat kifogásolási ok *(Ablehnungsgrund)* néven ismeri. (A továbbiakban az osztrák terminológia szerint a kizárási ok, illetve a kifogásolási ok fogalmát használjuk.)

A kizárási okokat a JN 20. §-a tartalmazza. A kimerítő felsorolás értelmében kizárási ok áll fenn a bíróval szemben, ha a bíró az eljárásban fél, adóstárs vagy hitelezőtárs, vagy megtérítési kötelezettsége áll fenn, a bíró házastársa vagy meghatározott rokona (mostohagyereke, mostohaszüleje, fogadott gyermeke vagy fogadószüleje, gyámoltja) a fél, a bírónak meghatalmazása áll vagy állt fenn valamelyik féltől, a bíró részt vett annak az alsóbb szintű bíróságnak a döntésében, melynek döntésével szemben fellebbezést nyújtottak be.

Ezen kizárási okok fennállása esetében a függetlenség, pártatlanság hiányának vizsgálata nélkül mindenképpen ki kell zárni a bírót, illetve a választottbírót az eljárásból. Figyelemmel arra, hogy a választottbírák elfogultságának vizsgálata során jelentős mértékben lehet iránymutató a hivatásos bírákkal kapcsolatos gyakorlat, célszerű ezt is megvizsgálni.[80] Az osztrák gyakorlat szerint az elfogultság akár pszichológiai mozzanatok által kialakult akadálya annak, hogy elfogulatlan ítélet szülessen. Egyes, a per során meghozott eljárási döntések általánosságban nem alapozhatják meg a kizárást, mindaddig, amíg annyira nem jelentősek, hogy azok láttatni engedik a bíró hiányzó objektivitását. A bírónak egy tanúhoz fűződő kapcsolata is megalapozhatja elfogultságát.[81]

[80] Ezt az álláspontot képviseli: Power: *The Austrian Arbitration*... 34. o.
[81] Ezen esetek vonatkozásában lásd: Stohanzl (hrsg.): *Zivilprozessgesetze*. 26–27. o.

Szintén elfogultság megállapítására került sor akkor, amikor az egyik fél egy olyan bíró volt, aki azon a bíróságon dolgozott, amely előtt a per folyt. Az elfogultság kimondására került sor abban az esetben is, melyben a bíró az egyik fél egykori kollégája volt, és a felek vitájáról már személyes találkozókon tudomást szerzett. Viszonylag érdekes esetnek tekinthető, amikor egy bíró ellen azért állapítottak meg elfogultságot, mert valamelyik féllel üvöltözött, majd köszönés nélkül elhagyta a termet az ajtó becsapásával.[82] Némiképpen érthetőbb azon eset, amikor a bíró elfogultsága azért került megállapításra, mert a bíró kinyilvánította véleményét az ügyről egyik fél irányában, anélkül, hogy a másik fél meghallgatásra került volna, majd ezt követően a bíró közölte, hogy véleményét csak akkor változtatná meg, ha a körülmények jelentős mértékben változnának meg ahhoz képest, amiket hallott.[83]

Természetesen több olyan jogeset van, melyekben a bíró elfogultsága nem került megállapításra. Nem volt elfogultnak tekinthető például a bíró egy olyan ügyben, ahol az egyik fél egy olyan egyesület volt, melyben a bíró tag volt, figyelemmel arra, hogy a bíró nem volt aktív tag és nem volt személyes érdeke a jogvita kimenetelét illetően.[84] Érdekesnek tekinthető, hogy a bíró elfogultsága akkor sem került megállapításra, amikor ismeretes volt egy meghatározott jogi kérdésben alkotott sajátos véleménye.[85] Ez azért is érdemel különös figyelmet, hiszen egy igen különleges jogi kérdésben képviselt egyedi, sajátos vélemény esetében van arra esély, hogy egy bíró egy ilyen jogkérdést tartalmazó ügyet sajátságos módon fog megítélni, azaz elképzelhető, hogy a pártatlan és objektív döntéshez szükséges pszichológiai hozzáállás ebben az esetben hiányzik.[86] Mint fentiekben említésre került, az osztrák joggyakorlatban az elfogulatlansághoz éppen egyfajta pszi-

[82] Lásd: LGZ *(Landesgericht)* Wien, 27. 07. 1993. (72.768) és LGZ Wien, 6. 10. 1992. (69.693). A jogeseteket idézi: Liebscher: *The Healthy Award*. 275. o.

[83] Lásd: LGZ Wien, 27. 02. 1991. (66.834.). Idézi: Ch. Liebscher: *i. m.* 275. o.

[84] Lásd: OGH *(Oberste Gerichtshof)*. 7. 11. 1991. (117.). Idézi: Ch. Liebscher: *i. m.* 275. o.

[85] Lásd: OGH 18. 04. 1989. (110.). Idézi: Ch. Liebscher: *i. m.* 275. o.

[86] Miként a III. fejezetben bemutatásra kerül, az angol esetjog erre az esetre alkalmazza az *imputed bias* fogalmát.

chológiai függetlenséget is megkövetelték, ezért kérdéses, hogy a két jogesetben kifejtett álláspont egymással teljes mértékben összhangban van-e.

Kiemelést érdemel, hogy egy választottbírósági eljárásban a választottbíró elfogultságát nem állapították meg feldühödött viselkedése következtében. Ennek magyarázata, hogy a választottbíró viselkedését az egyik fél pervitele okozta, azonban e pervitel módja miatt a választottbíró magatartását és viselkedését elfogadhatónak minősítették, és nem látták okát az elfogultság megállapításának.[87] Szintén választottbírósági ügyben nem került megállapításra a választottbíró elfogultsága egy olyan esetben, amelyben a választottbíró az egyik felet korábban képviselte egy peres eljárás során.[88]

A kizárási okok és a kifogásolási okok között a régebbi osztrák jogban eljárásjogi szempontból is lényeges különbség áll fenn. Míg a kizárási okot *(Ausschließungsgrund)* a választottbírósági testületnek *ex officio* figyelembe kell vennie, addig a kifogásolási okot *(Ablehnungsgrund)* csak akkor kell megvizsgálni, ha valamelyik fél erre vonatkozó indítványt tesz.[89]

A másik lényeges különbség az Osztrák Legfelsőbb Bíróság *(Oberster Gerichtshof)* egy 2005. évi döntéséből is igen jól kiolvasható. Az ügy tényállása szerint az Osztrák Szövetségi Gazdasági Kamara Nemzetközi Választottbírósága által 2004. február 19-én meghozott választottbírósági ítélet érvénytelenítését kérelmezte az egyik fél. A kérelmet egyebek mellett azzal indokolta, hogy az egyik választottbíróval szemben egy kifogásolási okról csak a választottbírósági ítélet kézbesítése után szerzett tudomást. Az elsőfokú bíróság a kérelmet elutasította, mely határozatot a másodfokú bíróság is jóváhagyott. Az Osztrák Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelmet ugyan befogadhatónak tartotta, de a kérelmet érdemben elutasította. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint ugyanis ebben a tekintetben is különbséget kell tenni kifogásolási ok *(Ablehnungsgrund)* és kizárási ok *(Ausschließungsgrund)* között. A választottbírósági ítélet érvénytele-

[87] Lásd: LGZ Wien 21. 03. 1989. (41.530.). Idézi: Ch. Liebscher: *i. m.* 275. o.

[88] Lásd: OGH 15. 12. 1971.(208/71.) A közzé nem tett ítéletet idézi: Ch. Liebscher: *i. m.* 276. o.

[89] Ehhez lásd: Fasching: *Zivilprozessrecht*. 776. o.

nítésére irányuló keresetet ugyanis csak egy késve előkerülő kizárási ok alapozhat meg, egy ekkor felmerülő kifogásolási ok azonban az érvénytelenítési kereset alapját nem képezheti.[90]

Kiemelést érdemel, hogy Walter H. Rechberger professzor álláspontja szerint a kifogásolási ok és a kizárási ok között tett különbségtétel meghaladott, ezért megfelelőnek tartja, hogy az új választottbírósági szabályokban e distinkcióra ebben az értelemben már nem kerül sor.[91]

A korábbi osztrák esetjogban igen sok példát találhatunk a választottbíró, vagy hivatásos bíró elfogultságának megítélésére, amely a jelenleg hatályos szabályok alapján kialakuló joggyakorlatra is hatással kell, hogy bírjon. Erre, továbbá a jelenleg hatályos normaszövegre is figyelemmel egy adott ügyben, melyben az elfogultság és függőség kérdését kell megvizsgálni, értelemszerűen az ügy egyedi körülményeire, tényeire is tekintettel kell lenni.[92]

A ZPO 589. §-ának jelenleg hatályos szövege a kizárási eljárás szabályait tartalmazza. Az első bekezdés szerint a felek a kizárási eljárás szabályaiban szabadon állapodhatnak meg, figyelemmel kell lenniük azonban a harmadik bekezdésben meghatározott jogorvoslat lehetőségére. Amennyiben a felek a kizárási eljárás szabályait nem rögzítik, úgy az 589. § (2) bekezdésében található szabályokat kell alkalmazni. E szabályok szerint a kizárást kezdeményező félnek a választottbírósági testület összetételéről vagy a kizárásra okot adó okról való tudomásszerzést követő négy héten belül kell írásbeli, a kizárás indokait tartalmazó kérelmet benyújtania a választottbírósági testületnek. Hacsak a választottbíró nem mond le tisztségéről vagy a másik fél a kizárással nem ért egyet, úgy a választottbírósági testület – a kizárással érintett bíróval egyetemben – fog dönteni a kizárási kérelemről.

Az 589. § (3) bekezdése azt írja elő, hogy amennyiben a kizárási eljárás nem jár sikerrel, úgy a kizárást kezdeményező a döntésről való értesítés kézhezvételét követő négy héten belül bírósághoz fordulhat, hogy bíróság döntsön a kizárás tárgyában. A bíróság határozata ellen

---

[90] Lásd: OGH 26.1.2005 OGH 7Ob314/04h. A jogeset elérhető a http://fremuth-wolf.com/arbaut/newsletter/ index.php?archiv_id=22 weboldalon.

[91] Lásd: Rechberger: *Einführung in das neue*... 10. o.

[92] Ehhez lásd: Power: *The Austrian Arbitration*... 34. o.

fellebbezésnek helye nincsen. Amíg a bírósági eljárás folyamatban van, a választottbírói testület – beleértve az eljáró választottbírát – folytathatja a választottbírósági eljárást és ítéletet is hozhat. Az 589. § (1) bekezdésére figyelemmel a harmadik bekezdés szabályaitól akkor sincsen mód eltérni, ha a felek a kizárási eljárás szabályaiban külön meg is állapodnak.

A ZPO fenti szabálya gyakorlatilag a Modell-törvény rendelkezéseit veszi át, azzal a különbséggel, hogy a Modell-törvény szerint tizenöt nap alatt kell előterjeszteni a kizárás iránti kérelmet, illetőleg a bírósági eljárás kezdeményezésére a kizárást elutasító döntés kézhezvételétől számított harminc napon belül van lehetőség.

A ZPO jelenlegi szabályainak elfogadását megelőzően a törvénytervezethez a Bécsi Egyetem két professzora, Peter Böhm és Ena-Martis Bajons 2005. június 22-én kelt, a Szövetségi Igazságügyi Minisztériumhoz címzett levelükben kommentárt fűztek. A levél szerint a ZPO 589. § (2) bekezdésében szereplő szabály, mely szerint a kizárással érintett választottbíró is részt vehet a kizárási indítványról szóló döntés meghozatalában, egy fontos jogállami alapelvnek mond ellent, mely szerint a saját ügyében senkise bíráskodhat. E kritikai megjegyzést a levél szerzői annyiban kívánják tompítani, hogy az 589. § (3) bekezdésében szereplő jogorvoslati lehetőség, a bírósági felülvizsgálat lehetőséget teremt a sajátságos helyzetben meghozott döntés korrigálására.[93]

Kiemelést érdemel az új osztrák választottbírósági törvény 601. paragrafusának (3) bekezdése, mely a német polgári eljárásjogi törvény *(Zivilprozessordnung)* 1049. paragrafusának (3) bekezdését követi. Az osztrák törvény e helyen akként rendelkezik, hogy a választottbírósági testület által kijelölt szakértőre vonatkoznak a törvény 588. §-ában és 589 §§-ának (1) és (2) bekezdésében található rendelkezések. Ez azt jelenti, hogy a kizárás jogintézménye és a kizárási eljárás vonatkozik a szakértőre is, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy az 589. § (3) bekezdését – amely a kizárási eljárásban hozott, a kérelmező számára sikertelen határozat elleni bírósági jogorvoslati

[93] A levél teljes szövegét lásd a http://www.parlinkom.gv.at/pls/portal/docs/page/pg/DE/XII/ME/ME_00280_21/ FNAMEORIG_04 weboldalon.

lehetőséget teremti meg – a szakértő ellen kezdeményezett kizárási eljárásban nem kell alkalmazni.[94] Mindez azt is jelenti, hogy a szakértő függetlenségének vagy elfogulatlanságának hiánya nem képez alapot az ítélet érvénytelenítésére. Lényeges továbbá, hogy a kizárási eljárás csak a választottbírósági testület által kijelölt szakértőre vonatkozik. Így kizárási eljárást a fél által igénybe vett magánszakértőre nem lehet alkalmazni. Az e szakértő által készített szakvélemény bizonyító értékét azonban az eljáró választottbíróságnak kell megfelelően értékelnie.[95]

Habár az 589. § (2) bekezdésének szövegéből szó szerint nem következik, hogy amennyiben a választottbíróság előtt nem kerül sor kizárási eljárás kezdeményezésére, úgy a bírósági jogérvényesítés e vonatkozásban kizárt, a nemzetközi szakirodalom álláspontja szerint az esetleges bírósági jogérvényesítést meg kell, hogy előzze az, hogy a fél kizárási indítványt terjesszen elő a választottbíróság előtt, hiszen ennek éppen az a célja, hogy a választottbírósági eljárás elhúzódását megelőzze.[96]

A kizárási eljárással kapcsolatos bírósági jogorvoslat célja a választottbírósági testület döntésének felülvizsgálata. Igen nagy jelentősége van annak, hogy ezt a kérelmet négy héten belül be kell nyújtani a bírósághoz. Amennyiben ugyanis e jogorvoslati kérelmet nem nyújtották be a bírósághoz a kizárási kérelmet elutasító határozat kézhezvételétől számított négy héten belül, vagy a bíróság e kérelmet elutasította, úgy a ZPO 611. § (2) bekezdésének negyedik pontja alapján nem lehet kérni az ítélet meghozatala után a választottbírósági ítélet érvénytelenítését.[97]

Mint fentiekből látható, a kizárási kérelem tárgyában beadható jogorvoslat érvényesítésére nyitvaálló határidő jogvesztő jellegű. Kiemelést érdemel, hogy a jelenleg hatályos választottbírósági jogszabály

[94] Zeiler–Steindl: *The New Austrian Arbitration*... 64–65. o.

[95] Mindehhez lásd: Power: *The Austrian Arbitration*... 75–76. o.

[96] Ehhez lásd: Holtzmann–Neuhaus: *A Guide to the UNCITRAL*... 37. o.

[97] A ZPO 611. § (2) bekezdésének 4. pontja alapján akkor lehet kérelmezni a választottbírósági ítélet érvénytelenítését, ha a választottbírósági testület megalkotása vagy összetétele a felek elfogadható megállapodásával vagy a 611. § rendelkezéseivel ellentétes volt.

megalkotását megelőzően voltak olyan – később, a jogalkotás során nem támogatott – elképzelések, melyek szerint nem szerencsés, hogy e határidő jogvesztő jellegű. Ezt azzal indokolták – miként arra Christian Koller is rámutat –, hogy a függetlenség és pártatlanság hiánya akár a közrend *(ordre public)* eljárási értelemben vett megsértését jelentheti, és ezért méltánytalan, ha a bírósági jogérvényesítésre nyitva álló határidő elmulasztása esetén a későbbiekben ezen indokok alapján egyáltalán nem lehet az ítélet érvénytelenítését kérni.[98]

Lényeges kiemelni, hogy a ZPO 589. § (3) bekezdése olyan szabályt tartalmaz, melyről lemondani nem lehet, azaz e körben a bírósági jogorvoslat lehetőségét kizárni nem lehetséges. Ez teljes mértékben összhangban áll a ZPO 579. §-ával, mely szerint a felek a tiltakozás jogáról a választottbírósági testület olyan intézkedésével szemben mondhatnak le, mely intézkedés vonatkozásában a felek jogosultak eltérni a ZPO választottbíráskodásra vonatkozó szabályaitól, vagyis a felek lemondási lehetősége a kógens szabályok esetében nem lehetséges.[99] E szabálynak a rendeltetése egyértelműen a választottbíráskodási eljárás semlegességének biztosítása.

A választottbírósági eljárás elhúzására irányuló taktika megelőzése az osztrák választottbírósági jog itt tárgyalt részében alapvetően két helyen jelentkezik. A gyakorlat által is alátámasztott szabály, mely szerint amennyiben a kizárási indítványt a fél a választottbírósági testület elé nem terjeszti, hanem csak az ítélet érvénytelenítésére irányuló bírósági eljárásban használja fel, úgy a kizárás nem elfogadható, egyértelműen annak a taktikának az érvényesülését akadályozza, mely szerint a fél egy kizárási okot voltaképpen időzített bombaként alkalmaz, és esetlegesen akkor használja fel, miután az ítélet megszületett. Túl azon, hogy ez az eljárás elhúzására is irányuló taktika, önmagában ellentétes is a kizárás jogintézményével.

---

[98] Mindehhez lásd: Koller: *Das neue österreichische Schiedsrecht…* 186. o.

[99] A ZPO 579. §-a a következők szerint rendelkezik: *„Hat das Schiedsgericht einer Verfahrensbestimmung dieses Abschnitts, von der die Parteien abweichen können, oder einem vereinbarten Verfahrenserfordernis des Schiedsverfahrens nicht entsprochen, so kann eine Partei den Mangel später nicht mehr geltend machen, wenn sie ihn nicht unverzüglich ab Kenntnis oder innerhalb der dafür vorgesehenen Frist gerügt hat."*

Álláspontom szerint a kizárás jogintézménye ugyanis arra kell, hogy vonatkozzon, hogy a választottbírósági eljárásban pártatlan és független választottbírák ítélkezzenek, és nem arra, hogy egy kizárási indítványt a fél az általa kedvezőnek ítélt időpillanatban akkor használjon fel, amikor számára kedvezőtlen ítélet született. Jean-Pierre Ancel – akinek véleménye szerint az állami bíróságoknak kulcsfontosságú szerepük van az eljárás elhúzására irányuló taktikák megakadályozásában – utal ugyanakkor olyan francia esetjogi példára, melyben a választottbíró függetlenségének hiánya csak a választottbírósági ítéletben mutatkozott meg. Ebben az esetben a kizárásra (illetőleg a függetlenség hiányának megállapítására) irányuló kérelmet azon bíró előtt kell előterjeszteni, aki a választottbírósági ítélettel szemben támasztható jogorvoslat elbírálására jogosult.[100]

Szintén a választottbírósági eljárás elhúzására irányuló taktikát akadályozza meg a ZPO jelenleg hatályos 589. § (3) bekezdésének utolsó fordulata, mely szerint, amíg bírósági eljárás van folyamatban a kizárási kérelmet elutasító határozat felülvizsgálata tárgyában, a választottbíróság érdemben határozatot hozhat. Más kérdés, hogy a választottbíróság megvárhatja érdemi döntésével a bíróság döntését, ennek különösen akkor van értelme, ha a bíróság a felülvizsgálat során a választottbírát kizárja, hiszen ez a döntés alapot szolgáltatna a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére.[101]

Ami témánk szempontjából a választottbírósági ítélet érvénytelenné nyilvánítását illeti a hatályos osztrák jogban, az alábbiakat kell kiemelnünk. A ZPO 611. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a választottbírósági ítéletnek kizárólag érvénytelenítése kérhető keresettel. A kereset az ítélet kézhez vételétől számított három hónapon belül terjesztendő be. A ZPO 611. § (2) bekezdésének 4. pontja értelmében akkor kérelmezhető az ítélet érvénytelenné nyilvánítása, amennyiben az adott fél nem kapott megfelelő értesítést a választottbíró jelöléséről vagy a választottbírósági eljárásról, vagy egyéb ok miatt nem tudta ügyét előadni. Miként említésre került, a ZPO 611. § (2) bekezdésének 4. pontja szerint

[100] Jean–Pierre Ancel a francia *Cour de Cassation* 1. sz. Polgári Osztályának 1998 márciusában az *Excelsior Film* ügyben hozott ítéletére utal. Lásd: Ancel: *Measures Against Dilatory*... 420. o.

[101] Ehhez lásd: Power: *The Austrian Arbitration*... 38. o.

pedig akkor lehet a választottbírósági ítélet érvénytelenítését kérni, ha a választottbírósági testület megalkotása *(Bildung)* vagy összetétele *(Zusammensetzung)* nem volt összhangban a törvény e részével avagy a felek elfogadható megállapodásával.[102] Ahogyan a korábbiakban már utaltunk rá, amennyiben a kizárást kezdeményező fél kizárási igényét a választottbírósági testület elutasító határozatát követően bíróság előtt nem érvényesítette, vagy a bíróság azt elutasította, úgy ezen az alapon a ZPO 611. § (2) bekezdésének 4. pontjára alapítva nem kérheti a választottbírósági ítélet érvénytelenné nyilvánítását.[103]

Fontos megemlíteni, hogy a ZPO e rendelkezése bizonyos mértékig különbözik a Modell – törvény előírásaitól. A Modell-törvény 34. artikulusa (2) bekezdése a) pontjának *(iv)* alpontja ugyanis nemcsak akkor teszi lehetővé az érvénytelenné nyilvánítást, ha a testület megalkotása vagy összetétele nem felel meg a jogszabályi előírásnak, vagy a felek megfelelő megállapodásának, hanem akkor is, ha mindezekkel maga a választottbírósági eljárás ellentétes. Az osztrák ZPO ezt a lehetőséget – vagyis az érvénytelenítés kérelmezését az eljárás szabálytalanságára hivatkozással – másik jogszabályhelyen, a ZPO 611. § (2) bekezdésének 5. pontjában tartalmazza.

A ZPO 611. § (2) bekezdésének 4. pontja esetén – a fentiekben említettek figyelembevételével – elég azt bizonyítani, hogy a választottbírósági testület megalkotása vagy felépítése nem volt szabályszerű, nem szükséges az, hogy mindennek az érdemi döntésre bármi kihatása legyen.[104] Az osztrák jog tehát e jogszabályhelyen a választottbírósági testület összetételével kapcsolatos garanciáknak biztosít jelentős jogi védelmet, szemben például a német joggal. A hatályos német polgári eljárásjogi kódex *(Zivilprozessordnung)* 1059. § (2) bekezdés 1. pontjának d. alpontja ugyanis azt is előírja, hogy ahhoz, hogy a választottbírósági ítélet érvénytelenítését lehessen kérelmezni, az is

[102] Lásd: *„611. § (2) Ein Schiedsspruch ist aufzuheben, wenn … 4. die Bildung oder Zusammensetzung des Schiedsgerichts einer Bestimmung dieses Abschnitts oder einer zulässigen Vereinbarung der Parteien widerspricht."*

[103] A nem megfelelő módon választott választottbíró által hozott választottbírósági ítélet joghatásával kapcsolatban lásd: Chiwitt–Oberhammer: *Der fehlerhafte Schiedsspruch*. 61–67. o.

[104] Vö.: Power: *The Austrian Arbitration*… 115. o.

szükséges, hogy a szabálytalan választottbírósági eljárásnak vagy a szabálytalan összetételű testületnek legyen vélelmezett kihatása az ítéletre.[105]

Az új osztrák választottbírósági jog a ZPO 590. §-ában nagyrészt a Modell-törvény alapján szabályozza a választottbírói tisztség idő előtti megszűnésének kérdését. A választottbíró megbízatása megszűnik abban az esetben, ha lemond, illetőleg ha a felek közösen megállapodnak megbízatása megszűnésében. Az 590. § (2) bekezdése szerint bármelyik fél a bírósághoz fordulhat abban az esetben, kérelmezve, hogy a bíróság mondja ki a választottbírósági tisztség megszűnését, amennyiben a választottbíró alkalmatlanná válik feladata teljesítésére vagy kötelezettségeinek teljesítésével indokolatlan módon késedelmeskedik és a választottbíró nem mond le, a felek nem tudnak megállapodni a választottbíró megbízásának megszüntetésében, avagy a felek által erre az esetre kidolgozott eljárás nem vezet a választottbíró tisztségének megszűnéséhez. A bíróságnak ebben a tárgyban hozott határozata fellebbezéssel nem támadható meg. Lényeges, hogy abban az esetben, amennyiben a választottbíró az 590. § (1) bekezdése szerint vagy a kizárási indítvány ellene történt benyújtását követően lemond választottbírói megbízatásáról, az nem jelenti bármely, a jogszabály szerint kizárásra vezető ok vagy az 590. § (2) bekezdésében szereplő ok elfogadását. Ez voltaképpen arra is lehetőséget teremt a választottbírónak, hogy a választottbírói tisztségből minden további esetleges felelősségre vonás, illetőleg akár presztízsveszteség nélkül távozhasson.[106]

---

[105] A ZPO 1059. § (2) bekezdésének d) pontja a következő: *„§.1059. (2) Ein Schiedsspruch kann nur aufgehoben werden, wenn der Antragsteller begründet geltend macht, dass ... d) die Bildung des Schiedsgerichts oder das schiedsrichterliche Verfahren einer Bestimmung dieses Buches oder einer zulässigen Vereinbarung der Parteien nicht entsprochen hat, und anzunehmen ist, dass sich dies auf den Schiedsspruch ausgewirkt hat...".* A német normaszöveg hivatalos angol fordítása a következő: *„1059. (2) An arbitral award may be set aside only if the applicant shows sufficient cause that ... d) the composition of the arbitral tribunal or the arbitral procedure was not in accordance with a provision of this Book or with an admissible agreement of the parties and this presumably affected the award."* Lásd: Berger: *The New German Arbitration*... 36. o.

[106] Ehhez lásd: Power: *The Austrian Arbitration*... 41. o.

Az új osztrák választottbírósági joganyag számos ponton jelentős mértékben különbözik a korábbi szabályozástól. A választottbírák megválasztása és kizárása tárgyában a jelenlegi osztrák jog több, a régi jogszabály által nem alkalmazott rendelkezést tartalmaz, melyeket a fentiekben igyekeztünk felvázolni.

Az osztrák jogalkotó e törvény megalkotása során igen nagy mértékben vette figyelembe a Modell-törvényt, de témánk esetében is számos olyan súlyponti kérdés van, melyekben a Modell-törvénytől eltérő szabályozás érvényesül. Az új osztrák választottbírósági szabályok egyértelmű módon az eljárás még gördülékenyebbé és hatékonyabbá tételét célozzák. A jogszabály gyakorlatban történő értelmezését nyilvánvalóan a jogszabályra ráépülő esetjog fogja meghatározni. Ugyanakkor arra is lényeges utalni, hogy a függetlenség és pártatlanság megítélésében a joggyakorlat feltétlenül figyelembe fogja venni a korábbi jogszabály hatálya alatt keletkezett jogeseteket is.

II. SVÁJC

1. Alapvetés

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területén Svájc hosszú ideje igen nagy népszerűségnek örvend. Mindez számos – jogtörténeti és köztörténeti – okra vezethető vissza. Az alábbiakban csak röviden foglalom össze ezen okokat. Svájc – kiemelkedő földrajzi adottságai mellett – igen fejlett, többek között a német jog, a Történeti Jogi Iskola *(Historische Rechtsschule)* hatása alatt álló magánjogrendszerrel rendelkezik. A svájci szövetségi struktúrából adódó kantonális törvényhozásra – mely egészen 1874-ig a magánjog területére is kiterjedt – ugyanakkor, például Fribourg kanton tekintetében a francia, míg Bern kanton vonatkozásában az osztrák jog is befolyással volt.[107] Wallis/Valais kanton 1855-ben hatályba lépett polgári törvénykönyvében felfedezhető a szárd polgári törvénykönyv hatása is.[108] A Svájc egész területén hatályos, 1883. június 30-án hatályba lépett svájci kötelmi jogi törvény *(Schweizerisches Obligationrecht, OR)*, illetve az 1912-ben hatályba lépett polgári törvénykönyv *(Schweizerisches Zivilgesetzbuch, ZGB)* ugyan egységes törvénykönyvek, de, főképpen a svájci OR úgy a francia *Code Civil*, mint a német pandektatudomány eredményeit magában hordozza.[109] A svájci magánjog természetével, a jogrendszer egységesítésének alapvető céljával kapcsolatban álláspontom szerint célszerű utalni a Szövetségi Tanácsnak a Parlament ré-

[107] A svájci magánjog történeti vonatkozása tekintetében lásd különösen: Hamza: *Az európai magánjog*... 120–128. o.

[108] Lásd: Kecskés: *A polgári jog fejlődése*... 437. o.

[109] Ehhez lásd: Hamza: *Az európai magánjog*... 126. o. Az OR megalkotására, reformjára lásd különösen: Sándor: *A társasági jog története*... 222–226. o.

szére 1904-ben küldött üzenetére, mely szerint helytelen lenne nem felismerni a politikai tapasztalat és bölcsesség azon hatalmas kincsesházát, amely a kantonális jogokban felhalmozódott, és a svájci törvényhozás kötelessége ebből a legkiválóbb részt kiemelni.[110]

Összességében elmondható, hogy a svájci magánjog és kereskedelmi jog fejlődésére több nyugat-európai jogrendszer is mérvadó hatással volt.[111] Ehhez járul hozzá az a nem elhanyagolható tény is, hogy a hatályos joganyag német, francia és olasz autentikus változatban is rendelkezésre áll, így az esetlegesen eltérő nemzetiségű felek több hivatalos, és ezért aggálytalanul értelmezhető szöveget használhatnak. Ezen utóbbi körülmény pedig abban a vonatkozásban is figyelmet érdemel, hogy a nemzetközi kereskedelmi életben a svájci jog mint választott anyagi jog is számos alkalommal kerül kikötésre. Ezért elmondható, hogy igen gyakran kerül arra sor, hogy nemzetközi kereskedelmi jogügyletben alkalmazandó anyagi jogként a svájci jogot, a jogviták rendezésére pedig Svájcot, és esetlegesen valamely gazdasági kamara mellett működő választottbíróság joghatóságát kötik ki a felek.[112] Nem véletlenül jegyzi meg a francia Emmanuel Gaillard, hogy a nemzetközi választottbíráskodás területén Svájc többet ért el annál, minthogy Svájcra „csupán" mint semleges, a választottbírósági eljárás megfelelő székhelyének minősülő országra gondolnak, utalva ezzel a ma hatályos svájci, a nemzetközi választottbíráskodásra vonatkozó joganyag minőségére is.[113]

Szintén a svájci választottbírósági kikötés gyakori alkalmazásához járul hozzá az is, hogy a svájci jog értelmében lényegében bármilyen olyan jogvita rendezhető választottbíróság által, melynek tárgya anya-

---

[110] *„It would have been wrong not to realize that an immense treasure-house of political experience and wisdom has been built up in our Cantonal laws, and that our duty is to bring forth what is best in them."* A szöveget angol nyelven idézi: Williams: *The Sources of Law*... 25. o.

[111] A svájci kereskedelmi jog fejlődésének bemutatásához lásd: Sándor: *A svájci kereskedelmi jog*... 83–97. o.

[112] A szerződés szerint kikötésre kerülő anyagi jog és a vitarendezésre vonatkozó eljárásjog összefüggése vonatkozásában lásd különösen: Vörös: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*... 268. o.

[113] *„In the field of international arbitration, Switzerland has achieved more than neutrality."* Lásd: Gaillard: *A Foreign View of* ... 25. o.

gi jellegű, azaz pénzben kifejezhető.[114] A svájci nemzetközi magánjogi törvény ugyanis igen tágan határozza azt meg, hogy mi képezheti választottbírósági eljárás tárgyát *(arbitrability)*. Fentiekre tekintettel az alábbiakban a svájci választottbíráskodási jognak a választottbíró kiválasztására és kizárására irányuló legfontosabb szabályait mutatom be, kitérve a kereskedelmi kamarák irányadó szabályozására is, utalva több, a gyakorlatot meghatározó jogesetre.[115]

Svájc tekintetében – a jogrendszer számos, fentiekben hivatkozott, a választottbíráskodás szempontjából előnyös vonása mellett – kiemelést érdemel, hogy a svájci jogi kultúrában igen nagy hagyománya van a választottbírósági vitarendezési módnak. A kereskedelmi választottbíráskodás egyes gyökerei egészen a középkorig nyúlnak vissza. Ebben a körben a három Feldkirch-i Szabadságlevélre *(Feldkircher Freiheitsbriefe)* utalok, melyek 1376-ben, 1377-ben és 1381-ben kerültek kiadásra. V. Rudolf, Montfort-Feldkirch grófja 1376-ban Feldkirch város polgárainak egy szabadságlevelet adományozott, elsősorban a Habsburg-terjeszkedéstől való félelmében. E szabadságlevél többek között azt is kimondta, hogy a város polgárainak hűbéri esküt idegen hűbérúr felé csak akkor kell tenniük, miután az idegen hűbérúr is esküt tett arra, hogy jogaikat tiszteletben fogja tartani. Amennyiben bármi vita merülne fel a hűbérúr és a polgárok között, úgy Zürich város polgármestere és a városi tanács vált jogosulttá mint választottbíró a vitás ügyben dönteni. A szabadságlevél további sajátossága, hogy abban az esetben, amennyiben valamelyik fél a Zürich város polgármestere és a városi tanács mint választottbíróság által meghozott döntést nem tartaná be, úgy ahhoz meghatározott szankciók fűződnek. Amennyiben az új hűbérúr nem tartja be a döntést, úgy Feldkirch városa meg kell, hogy kapja a szabadságát, amennyiben pedig a város polgárai járnának el a döntéssel ellentétes módon, úgy az adományozott szabadságlevelek válnak semmissé.[116]

Mint látható, e középkori sajátos választottbírósági szabályozás is tartalmaz már olyan sajátosságokat, melyek elsősorban a modern vá-

[114] Lásd: Szalay: *Versenyjog és választottbíráskodás*. 93. o.

[115] Svájc mint a választottbírósági eljárás helye kérdéséhez lásd különösen: Bucher: *Die Schweiz als traditioneller Sitzort*... 119. skk. o.

[116] Ehhez lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 63–64. o.

lasztottbíráskodásra jellemzőek. Ilyenként említhető, hogy választottbírónak a felek személyétől különböző harmadik, vélhetőleg pártatlan fél kerül kijelölésre, illetve az is, hogy lényeges jogkövetkezmények fűződnek a választottbírósági ítéletben foglaltak teljesítésének elmulasztásához. (E sajátosság voltaképpen a választottbírósági ítélet elismerésének és végrehajtásának lehetőségét foglalja magában.)

Habár a modern kereskedelmi választottbíráskodás valódi térhódítása a XX. században kezdődött el, Svájc a közjogi választottbíráskodás szempontjából is figyelmet érdemel. E tekintetben az úgynevezett *Alabama Arbitration*-re kívánok utalni. Ez az ügy az Egyesült Államok és Anglia között zajlott, és tárgya az volt, hogy vajon Anglia megszegte-e semlegességi kötelezettségeit azzal, hogy engedélyezte, hogy Angliában építsék és szereljék fel az Alabama nevű hadihajót, mely 70 amerikai hajót süllyesztett el. A választottbíráskodás helyszíne Genf volt, és 1872. szeptember 14-én a genfi városházának történetesen abban a termében hirdette ki az Angliát ötven millió aranydollár kártérítés megfizetésére kötelező ítéletét a választottbírósági tanács, melyben 1864. augusztus 22-én az első Vöröskereszt-egyezmény aláírására is sor került.[117]

A XX. század első felében már a kereskedelmi választottbíráskodás területén is igen gyakran került Svájc mint semleges, harmadik ország kikötésre. A felek vélhetőleg azon feltevésből indultak ki, hogy Svájc sokszor a jelentős pertárgyértékű ügyek elbírálásához megfelelő választottbírósági jogi környezet teremtésére képes.[118] Ami a választottbírósági eljárásra irányadó szabályozást illeti, egészen az 1960-as évek végéig a bizonyos fokú jogi partikularizmus hatása volt érezhető, hiszen ekkor még a huszonhat kanton különböző eljárásjogi törvényei tartalmaztak rendelkezéseket a választottbírósági eljárás vonatkozásában is. E helyzet rendezésére figyelemmel került elfogadásra 1969. már-

[117] Az *Alabama Arbitration* vonatkozásában lásd különösen: Balch: *The Alabama Arbitration*.; Henze: *The Saga of C.S.S. Alabama*...

[118] Ebben a körben többek között utalok a *Hellenic Railways v. The Government of Greece* ügyre, melyben 1930. március 18-án született ítélet, illetve a *Société Européenne d'Etude et d'Entreprises (SEEE) v. The Socialist Republic of Yugoslavia* ügyre, melyben 1956. július 2-án született ítélet. Egyéb, jelentős ítéletek vonatkozásában lásd különösen: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 64–65. o.

cius 27-én az *Intercantonal Arbitration Convention* elnevezésű kantonközi egyezmény, melyet a Szövetségi Tanács a svájci Alkotmány 102. cikkelyének 7. bekezdése alapján 1969. augusztus 29-én ratifikált. Ez a kantonközi egyezmény eredetileg minden, valamelyik svájci kantonban lefolytatásra kerülő választottbírósági eljárásra irányadó volt.[119]

Az egyes kantonok a kantonközi egyezményt saját jogukba folyamatosan vették át. Elsőként – 1970 és 1971-ben – Schwyz, Vaud, Unterwalden, Neuchâtel, Fribourg, Solothurn, Bázel városa és Genf iktatták be a kantonközi egyezményt. 1972 és 1976 között került a kantonközi egyezmény átvételre Bern, Obwalden, Bázel kanton, St. Gallen, Ticino, Valais, Grison és Schaffhausen kanton jogába. Zürich kantonban csak hosszadalmas vita után került átvételre a kantonközi egyezmény – erre 1985. július 1-jén került sor –, figyelemmel arra, hogy a zürichi polgári eljárásjogi törvény 238–257. szakaszai igen részletes szabályokat tartalmaztak a választottbírósági eljárás vonatkozásában. Utolsóként Luzern kanton vette át a kantonközi egyezményt, mely a luzerni kantonális jognak 1995. január 1-jei hatállyal vált részévé. A kantonközi egyezmény az 1960-as években jogi egységesítést jelentett Svájcban a választottbírósági jog területén, azonban a későbbi időszakokban a nemzetközi választottbíráskodás igényeinek egyre kevésbé felelt meg.[120] Az 1980-as években például a párizsi székhelyű ICC több esetben kétségét fejezte ki abban a tekintetben, hogy Svájcot jelölje-e ki a választottbíráskodás helyének, amennyiben a felek elmulasztották azt szerződésükben kiválasztani, és ennek oka éppen a kantonközi egyezmény volt.[121] A kantonközi egyezménnyel kapcsolatosan számos olyan probléma merült fel, melyek a kantonközi egyezmény gyakorlati alkalmazását megnehezítették. A kantonközi egyezmény 46 artikulusának megközelítően kétharmada kógens rendelkezés, mely sok tekintetben nem felel meg a nemzetközi választottbíráskodás igényeinek. Figyelemmel arra, hogy a választottbíráskodási eljárás fontos tényezője a felek privátautonómiájának tisz-

[119] A kantonközi egyezmény vonatkozásában lásd továbbá: Bratschi–Briner: *Bemerkungen zum Konkordat…* 101. skk. o.

[120] A kantonközi egyezmény vonatkozásában kialakult joggyakorlat tekintetében általában lásd: Wehrli: *Rechtsprechung zum Schweizerischen…*

[121] Lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in…* 21–22. o.

teletben tartása, nem szerencsés az, ha egy választottbírósági jogszabály túlzottan sok kötelező, eltérést nem engedő rendelkezést tartalmaz.[122] Ugyanígy nem üdvös megoldás az sem a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás gyakorlatában, ha az irányadó választottbírósági jog túl sokszor utal az adott ország belső jogi normáira, például a polgári peres eljárást szabályozó törvényre, vagy a bírósági szervezeti törvényre. A helyzetet nehezíti továbbá, ha az ország hivatalos nyelve kevéssé elterjedt, és a belső jogi normák egyéb nyelven rendelkezésre nem állnak. [123] Emellett nagyon jelentős probléma volt az is, hogy a választottbírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény (New York-i Egyezmény) II. cikkelyével nem áll összhangban a kantonközi egyezmény 6. cikkelye. A kantonközi egyezmény 6. cikkelye ugyanis – mellyel együtt kell alkalmazni az OR 13 – 15. cikkelyeit – nem csupán írásbeli formát ír elő a választottbírósági szerződés vonatkozásában, hanem azt is megköveteli, hogy az a szerződő felek által aláírt legyen. Így pedig a telex és a telefax formában létrejött választottbírósági szerződés nem volt érvényes a svájci jog szerint, szemben a New York-i Egyezmény rendelkezéseivel. Többek között e tényezők vezettek ahhoz, melyek miatt szükségessé vált a nemzetközi választottbírósági eljárás újraszabályozása Svájcban.[124]

Az újraszabályozás kapcsán első kérdésként az merült fel, hogy az kantonális avagy szövetségi szinten történjen-e. A nemzetközi választottbírósági eljárásra vonatkozó új szabályok – a fenti kérdéses pontra is tekintettel – a nemzetközi magánjogról szóló törvény tervezetében kerültek elhelyezésre, eredetileg a törvény tizenegyedik fejezeteként. A törvény előkészítésének lényeges állomásai voltak az 1978-as tervezet, az 1979-es végső jelentés, valamint a Szövetségi Tanács 1982. no-

[122] A kantonközi egyezmény első cikkelye kimondja, hogy a kantonközi egyezmény 2. cikkelyének második és harmadik bekezdése, a 4–9. cikk, a 12., 13. cikk, a 18–21. cikkek, a 22. cikk második bekezdése, a 25. cikk, a 26–29. cikk, a 31. cikk első bekezdése, a 33. cikk első bekezdésének a)–f) pontja, második és harmadik bekezdése, továbbá a 36–46. cikkelyek kötelező jellegűek, azoktól az eltérés nem lehetséges.

[123] Habár a nyelvi nehézségek Svájc esetében nyilvánvalóan nem állnak fenn, e problémakörre részletesen lásd: Blessing: *Drafting an Arbitration Clause*. 39–43. o.

[124] Lásd mindehhez: Blessing: *Introduction to Arbitration…* 165–167. o.

vember 10-én kelt jelentése *(Botschaft zum Bundesgesetz über das internationale Privatrecht vom 10. November 1982)*.

A svájci szenátus *(Ständerat)* azonban 1985. március 13-án úgy döntött, hogy ezt a fejezetet törölni kell a nemzetközi magánjogi törvényből. Ennek egyik okaként az került megjelölésre, hogy a választottbíráskodást mint eljárási kérdést kantonális szinten kell szabályozni. Ezen elutasítást követően a nemzetközi választottbírósági eljárásra vonatkozó tervezetet kidolgozó bizottság mellett az alsóház *(Nationalrat)* megbízására egy – választottbírósági szakértőket tömörítő – albizottság került felállításra, melynek egyik feladata az volt, hogy vizsgálja felül, vajon a nemzetközi választottbírósági eljárásra vonatkozó szabályok benn maradhatnak-e a nemzetközi magánjogi törvényben. Az albizottság a törvénytervezetet jelentős mértékben át is dolgozta, amely a tizenegyedik fejezet helyett immár a tizenkettedik fejezetben kapott helyet. Az átdolgozott verziót – parlamenti vitát követően – mindkét ház 1987. december 18-án fogadta el. Így a nemzetközi választottbírósági eljárásra *(Internationale Schiedsgerichtsbarkeit)* vonatkozó szabályok a nemzetközi magánjogról szóló szövetségi törvény (*Bundesgesetz über das internationale Privatrecht vom 18. Dezember 1987*, IPRG) tizenkettedik fejezetében találhatóak. A szövetségi törvényhozás rendelkezik alkotmányos hatáskörrel a szövetségi magánjog, illetve a nemzetközi magánjog szabályozására. A nemzetközi kereskedelem során az egyes kollíziós problémák a választottbírósági eljárás során is felmerülhetnek, így a nemzetközi magánjog szabályai a választottbírósági eljárásokban is lényeges szerephez juthatnak.[125] Ezzel az okfejtéssel sikerült a szenátus korábbi elutasító döntésében megfogalmazódó alkotmányos aggályt kiküszöbölni.[126] Kifejezetten e véleményt támogatja a szakértői albizottságban helyet foglaló Pierre Lalive is, aki szerint a nemzetközi választottbíráskodás mindig egy szerződésen alapul, és ezért nem csak eljárásjogi természetűnek, hanem legalábbis vegyes jellegűnek kell azt tekinteni.[127]

---

[125] Ehhez lásd: Derains: *Public Policy and*... 227–256. o.

[126] Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*... 24. o.

[127] *„In any case, international arbitration is based on a contract and should be characterised as possessing at the very least a mixed and not a purely procedural character."* Lásd: Lalive: *The New Swiss Law*... 3. o.

A tizenkettedik fejezet hatálybalépésével a kantonközi egyezmény immáron csak a svájci belföldi választottbírósági eljárásban került alkalmazásra. A tizenkettedik fejezet igen nagy hangsúlyt fektet a felek privát-autonómiájára és törekszik arra, hogy a választottbíróság feletti állami bírói kontroll – a kantonközi egyezményhez képest – szűkebb legyen, és az minél kevesebb késedelmet okozzon az eljárásban.[128] E törvény kevesebb kötelező jellegű előírást tartalmaz, és nagyobb figyelmet fordít a nemzetközi egyezmények előírásaira is.[129]

Ami a felek privát-autonómiáját illeti, ez a kérdéskör a választottbírák kiválasztására, elmozdítására és kizárására irányuló eljárás kérdésében jelentős parlamenti vitát eredményezett. A szövetségi kormány eredeti tervezete ugyanis nem tartalmazott rendelkezést ebben a tekintetben, attól a megfontolástól vezérelve, hogy ezekben a kérdésekben a továbbiakban is a kantonközi egyezmény rendelkezései szerint kell eljárni. Miként a későbbiekben ismertetésre kerül, a kantonközi egyezmény e kérdésekben az állami bíróság részére szabad felülvizsgálati jogot biztosított, amely több választottbírósági intézmény – például a párizsi ICC – eljárási szabályaival nem volt összhangban.[130] Ezen esetleges anomáliára is tekintettel került kimondásra az, hogy ebben a kérdéskörben – vagyis a választottbíró kiválasztását, elmozdítását, illetve kizárását rendező szabályok tekintetében – a felek autonómiájának kell primátust teremteni, és ennek hiányában szükséges szubszidiárius szabályokat alkalmazni. Mindez azonban igen jelentős

[128] Az IPRG tizenkettedik fejezetének a magyar szakirodalomban történő bemutatására lásd különösen: Tóth: *A nemzetközi választottbíráskodás*... 7–11. o.

[129] A választottbírósági szerződés formájával kapcsolatban – szemben a kantonközi egyezmény már hivatkozott rendelkezéseivel – a nemzetközi magánjogi törvény 178. cikkelyének első bekezdése kifejezetten kimondja, hogy az bármilyen írásos formában (pl. telefax, telex, távíró) testet ölthet – azaz a felek általi aláírás már nem feltétel – annyi a lényeges, hogy a megállapodásra vonatkozó kommunikáció mint szöveg a későbbiekben reprodukálható legyen. Ezzel kapcsolatban lásd: Samuel: *A Critical Look at the Reform*... 34. o.

[130] Ez ugyanis azzal a következménnyel járhatott, hogy a felek például az ICC Eljárási Szabályzata szerint folytatták le a választottbírósági eljárást, de a svájci kantonközi egyezmény, azaz az akkor hatályos svájci jog – az ICC Eljárási Szabályzatával ellentétes módon – lehetőséget biztosított arra, hogy például a választottbíró kizárásával kapcsolatos döntés ellen állami bíróság előtt kerüljön jogorvoslati eljárás kezdeményezésre.

parlamenti viták eredményeképpen került elfogadásra.[131] Fontos megemlíteni a svájci nemzetközi magánjogi törvény vonatkozásában, hogy éppen keletkezésének kora miatt még nem az 1985-ös UNCITRAL Modell-törvény mintájára készülhetett, ugyanakkor – mint láthatóvá válik – közöttük számos hasonlóság fedezhető fel.[132]

A választottbírósági eljárás törvényi szabályozása mellett fontos figyelmet fordítanunk az egyes kereskedelmi kamarákra is. Svájcban a kereskedelmi kamarák hagyományosan nagyon aktív szerepet játszottak az intézményesített választottbíráskodás területén. A XX. század elején került felállításra a Zürichi Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választottbíróság, melynek eljárási szabályai 1989. január 1-jén kerültek módosításra.[133] A Bázeli Kereskedelmi Kamara 1981 áprilisában kelt eljárási szabályai 1995 májusában kerültek felülvizsgálatra. Szintén igen jelentősnek tekinthető a Genfi Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választottbíróság, melynek eljárási szabályzata 1992-ben került lényeges mértékben módosításra.[134] A Berni Kereskedelmi Kamara mellett szervezett választottbíróság 1990. április 18-án fogadta el új eljárási szabályzatát. A Ticinoi Kereskedelmi Kamara 1982. évi választottbírósági eljárási szabályzata 1997 márciusában került módosításra.

Fentiekből látható, hogy az egyes kereskedelmi kamarák eljárási szabályzatai az elmúlt években több módosításon estek keresztül. Az egyes – viszonylag eltérő – eljárási szabályzatok egységesítése céljából került megalkotásra a Svájci Kamarák Nemzetközi Választottbíráskodási Eljárási Szabályai elnevezést viselő szabálygyűjtemény *(Internationale Schiedsordnung der Schweizerischen Handelskammern, Schweizerische Schiedsordnung, Swiss Rules of International Arbitration)*. Ezen eljárási szabályzat egységesen alkalmazandó minden olyan

[131] Ehhez lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 172. o.

[132] A külföldi választottbírósági eljárásra irányadó, a nemzetközi magánjogi törvény tizenkettedik fejezetének részletes bemutatását lásd: Blessing: *The New International Arbitration Law*... 9–82. o.

[133] Lásd: Pestalozzi: *Die Schiedsgerichtsbarkeit der Zürcher Handelskammer.* 183. skk. o.

[134] Ehhez lásd: Kaufmann: *The Geneva Chamber of Commerce*... 71–85. o.; Imhoos: *The 1992 Geneva Chamber*... 121–139. o.

nemzetközi választottbírósági ügyben, melyet 2004. január 1-jét követően kezdeményeztek Bázel, Bern, Genf, Lausanne, Lugano vagy Zürich kereskedelmi kamarája mellett szervezett választottbíróság előtt.[135] Ezen egységesítés célja az, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás igényeinek megfelelő, a különböző kamarák előtt kezdeményezett eljárásokban az esélyegyenlőségre törekvő szabályok kerüljenek alkalmazásra. Az alábbiakban témánk szempontjából kívánom részletesen elemezni a kantonközi egyezmény, a nemzetközi választottbírósági eljárásra irányadó törvény, valamint a Svájci Szabályok vonatkozó rendelkezéseit, figyelemmel a bírói gyakorlatra is.[136]

2. A választottbíró megválasztása és kizárása a régebbi svájci jogban (A kantonközi egyezmény szabályai)

Mint említésre került, a kantonközi egyezmény számos kötelező, eltérést nem engedő szabályt tartalmaz, illetve több, az eljárás lassítására lehetőséget adó rendelkezés szerepel benne. E megállapítás a választottbíró kiválasztása és kizárása kérdésében is helytálló. A választottbírák kijelölése vonatkozásában a kantonközi egyezmény 7. és 10–15. cikkelyei, míg a választottbírák kizárása tekintetében a kantonközi egyezmény 18–19. és 40. cikkelyei tartalmaznak lényeges rendelkezéseket.

A kantonközi egyezmény 10. cikkelye szerint a felek eltérő megállapodása hiányában a választottbírói testület három választottbíróból áll. A 10. cikkely első bekezdése szerint a felek ezenkívül egyesbíró,

[135] A Svájci Szabályok szövegét lásd: www.swissarbitration.ch

[136] Kiemelést érdemel a svájci választottbírósági jog fejlesztése, gyakorlati alkalmazása tekintetében az 1974-ben alapított Svájci Választottbírósági Egyesület *(Schweizerische Vereinigung für Schiedsgerichtsbarkeit, Association Suisse de l'Arbitrage, Associazione Svizzera per l'Arbitrato.)*. A svájci ZGB 60. cikkelyének megfelelően működő, több, mint 800 taggal rendelkező egyesület nem tekinthető választottbírósági intézménynek, tevékenysége során azonban – kiadványok készítésével, konferenciák, szemináriumok szervezésével – nagyon jelentős mértékben járul hozzá a svájci választottbírósági jog fejlődéséhez.

illetve páratlan számú bíró jelölésében állapodhatnak meg. Ugyanezen cikkely második bekezdése szerint a felek páros számú választottbíró választásában is megállapodhatnak anélkül, hogy a testületnek lenne elnöke.[137] Ez a lehetőség – habár a felek privátautonómiáját méltányolja – abból a szempontból nem üdvös, hogy amennyiben páros számú választottbíró kerül kijelölésre, úgy könnyen kialakulhat az a helyzet, hogy a testület döntésképtelen lesz. Ebben a tekintetben tartalmaz lényeges rendelkezést a 11. cikkely harmadik bekezdése, melynek értelmében amennyiben páros számú választottbíró van, úgy a feleknek vagy szavazatelsőbbséget kell biztosítaniuk az elnöknek, vagy a testülettől minősített többséget vagy egyhangúságot kell megkövetelni. Ez azért nem tekinthető a legpraktikusabb megoldásnak, mert a feleknek vagy a választottbírósági záradék megfogalmazásakor vagy később meg kell állapodniuk viszonylag részletes szabályokban a testület működését illetőleg.[138]

A kantonközi egyezmény semmilyen előírást nem tartalmaz a választottbírák vonatkozásában, illetőleg ezzel kapcsolatban éppen ellentétes tartalmú rendelkezést találunk, a hetedik cikkely semmisnek mondja ki a felek olyan megállapodását, mely arra vonatkozik, hogy ügyvéd nem járhat el a választottbírósági eljárásban mint jogi képviselő, titkár vagy választottbíró. Svájcban egyébként számos esetben járnak el ügyvédek választottbíróként. Az ezzel kapcsolatban felmerülő egyes kérdésekkel több eseti döntés is foglalkozott. A zürichi Fellebbviteli Bíróság 2000. február 2-án kelt határozatában kimondta,

[137] A kantonközi egyezmény angol nyelvű fordítása az eljáró választottbíróság elnökét az *umpire* kifejezéssel illeti. Ugyanakkor a fordításhoz csatolt jegyzetben kiemelésre kerül, hogy az *umpire* nem az angol jog által ismert döntőbíró jelentéssel bír a szövegben, hanem ténylegesen az eljáró választottbíróság elnökét jelenti. Az *umpire* fogalmával részletesen a munka III. fejezete foglalkozik. A kantonközi egyezmény angol nyelvű fordítását lásd: www.kluwerarbitration.com

[138] A kantonközi egyezmény az érvényes választottbírósági záradékot elegendőnek tartja a választottbírósági megállapodás létrejöttéhez, nem követel meg semmilyen későbbi alávetést, amely – *compromisso* elnevezéssel – még ma is több latinamerikai jogrendszerben létezik. Ugyanakkor a választottbírósági záradék megfogalmazásakor nem biztos, hogy a felek kellően körültekintőek a választottbírósági testület döntési rendszerének szabályozását illetőleg, a jogvita kirobbanása után pedig lehetséges, hogy már ebben a kérdésben sem tudnak kompromisszumra jutni.

hogy egy választottbírósági testület elnökeként eljáró ügyvéd tevékenysége – figyelemmel az ügyvéd szakképzettségére, és a foglalkozásával megszerzett tapasztalatára is – kifejezetten részét képezheti ügyvédi hivatásnak.[139] Egy másik ügyben, 2000. szeptember 7-én kelt határozatában szintén a zürichi Fellebbviteli Bíróság pedig akként foglalt állást, hogy habár kifejezetten jogi feladat az, hogy egy ügyvéd választottbírói tisztséget lát el, de ennek semmi köze nincsen hivatásának azon részéhez, mely az ügyfelek képviseletével foglalkozik. A határozat kitér arra, hogy ezért erre az ügyvédi titoktartásra vonatkozó szabályok nem, legfeljebb a választottbíráskodással kapcsolatos titoktartási szabályok vonatkozhatnak. A határozat kimondja, hogy a választottbírói eljárás éppúgy jogi természetű feladat, mintha az ügyvéd egyetemi oktatói munkát folytatna vagy szakfolyóiratot szerkesztene.[140] Habár maga a határozat erre nem tér ki, ugyanakkor a határozatban tükröződő jogi vélemény álláspontom szerint kiemeli, hogy az ügyvéd választottbírói tevékenysége során nem járhat el úgy, mintha valamelyik fél képviselője lenne, mivel feladata bírói jellegű.

A kantonközi egyezmény 11. cikkelye szerint a felek akár már a választottbírósági záradékban, akár később kijelölhetik az eljáró választottbírákat, vagy megjelölhetik azt a szervet, amely eljárhat a kijelölés tekintetében. Amennyiben a felek eljáró választottbírának nem konkrét személyt, hanem egy bizonyos tisztséget betöltő személyt neveztek meg, akkor a választottbírói tisztség elfogadásának időpontjában az adott tisztséget betöltő személyt kell választottbírának tekinteni. Amennyiben a felek konkrét személyt jelölnek meg válasz-

---

[139] Az *Obergericht Zürich* 2000. február 2-i döntése kimondja: *„Die Tätigkeit als Obmann eines Schiedsgerichtes, für welche der Rechtsanwalt dank seiner Ausbildung und seiner durch seine besondere Tätigkeit erworbene Erfahrung besonders geeignet ist, gehört zum Aufgabenkreis eines Anwaltes."* A határozatot lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

[140] Az *Obergericht Zürich* 2000. szeptember 7-én kelt ítélete szerint: „*Amtet der Anwalt zugleich als Schiedsrichter, hat diese Tätigkeit mit der berufsspezifisch anwaltlichen Tätigkeit nichts zu tun. Der einzige Bezug besteht darin, dass die Aufgabe eine juristische ist. Das gilt jedoch auch für anderen Tätigkeiten, die fraglos keine anwaltlichen sind, etwa die eines juristischen Dozenten oder eines Redaktors einer juristischen Zeitung.*" A határozatot lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

tottbírának a választottbírói záradékban, és egyéb lehetőségről nem rendelkeznek, úgy csak e konkrét személy járhat el választottbíróként.[141] Ugyanezen cikkely harmadik bekezdése egy szubszidiárius szabályt tartalmaz, mely szerint amennyiben a felek között a választottbíró kijelölése tekintetében megegyezés nincsen – és a választottbírósági záradék sem tartalmaz erre nézve szabályt – mindegyik fél egyenlő számú választottbírát jelöl, akik egyhangúlag kell, hogy maguk közül elnököt válasszanak.[142]

Abban az esetben, amennyiben a felek egyesbíró kijelöléséről nem tudnak megállapodni, vagy valamelyik fél elmulasztja megjelölni az általa delegálandó választottbírót, illetve ha a választottbírák nem tudnak megállapodni az elnök személyéről, akkor bármely fél kérelmére a választottbírósági eljárásnak helyet adó kanton fellebbviteli bírósága jogosult a választottbíró kijelölésére, kivéve, ha a választottbírósági szerződés nem tartalmaz más kijelölő hatóságot.[143]

A választottbíráknak a tisztségük elfogadását meg kell erősíteniük. A kantonközi egyezmény tizennegyedik cikkelyének második bekezdése szerint akkor tekinthető megalakultnak a választottbíróság, ha a tisztség elfogadását a konkrét ügy ismeretében erősítik meg. Mindez azt a felfogást erősíti, mely szerint a választottbírói jogviszony szerződéses jogviszonynak tekinthető, amely egyfajta sajátos, többpólusú megbízási szerződésnek is felfogható, mely szerződésnek a tárgya a választottbírói tevékenység.[144] Érdekes jellegzetessége ugyanakkor a kantonközi egyezménynek – és ebben egyébként a nemzetközi magánjogi törvény is egyező szabályozást tartalmaz –, hogy a választottbírát jelölő fél nincsen kötve a jelölt választottbíró személyéhez attól a

[141] Természetesen ez gátja lehet a választottbírósági eljárásnak, ha például az adott személy a jogvita kirobbanásakor már nem él.

[142] A választottbíróság összetételének kérdéséhez tartozik a kantonközi egyezmény 15. cikkelyében található rendelkezés is, mely szerint a választottbírósági testület – a felek beleegyezésével – választhat titkárt is, aki ellen ugyanúgy lehet kizárási eljárást kezdeményezni, mint a választottbírák ellen.

[143] Sajátos része ennek a rendelkezésnek, hogy csak a felek kérhetik a bíróság eljárását. Amennyiben például a választottbírók nem tudnak megegyezni az elnök személyéről, abban az esetben is csak a felek lesznek jogosultak állami bírósághoz fordulni.

[144] Ehhez lásd: Rüede–Hadenfeldt: *Schweizerisches Schiedsgerichtsrecht*. 147. o.

ténytől fogva, hogy e személyt a másik fél tudomására hozta.[145] A *receptum arbitrii* alakzatához hasonló jogviszony, a *contrat d'arbitre* bár a svájci jog által tételesen szabályozásra nem kerül, leginkább a megbízáshoz hasonlít, ennélfogva az OR 394. szakasza kell, hogy alkalmazásra kerüljön.[146]

A genfi Fellebbviteli Bíróságnak a *Coriman International SA en liquidation judiciaire v. Batima SA et Auxiba SA* ügyben a választottbírói jogviszony természete tekintetében kellett állást foglalnia, abban a vonatkozásban, hogy a választottbírói jogviszony miként szűnik meg a választottbíró lemondása következtében.[147] Az 1984. február 10-én kelt ítélet ugyan nem mondja ki *expressis verbis* azt, hogy a választottbírói jogviszony megbízási szerződésnek tekinthető, viszont megvizsgálja annak lehetőségét, hogy a jogviszony megszüntetésére a megbízási szerződés megszüntetésének szabályai alkalmazhatóak-e. A határozat szerint nehéz annak megítélése, hogy pontosan milyen jogviszony a választottbírói jogviszony, hiszen például létezik olyan – nehezen védhető – álláspont, mely szerint az kifejezetten közjogi jellegű. A határozat szerint e közjogi jellegnek mond ellent az, hogy a választottbíró egyáltalán nem köteles a tisztség elfogadására. A határozat szerint szintén a megbízási jelleget erősíti, hogy a választottbírónak gondosan és szakszerűen kell eljárnia. Ami a lemondásnak – mint a megbízási szerződés megszüntetése okának – kérdését illeti, a határozat azt a véleményt képviseli, hogy az oknak – figyelemmel a választottbíró és a felek jogviszonyának anyagi természetű elemeire is, továbbá a jogviszony bizalmas jellegét tekintetbe véve – kifejezetten komolynak *(wichtige Gründe)* kell lennie.

A kantonközi egyezmény 18. cikkelye írja elő azt, hogy a választottbíró ellen ugyanolyan okok miatt lehet elfogultsági kifogást előterjeszteni, mint amilyen okokat a szövetségi igazságszolgáltatás szervezetére vonatkozó törvény tartalmaz a szövetségi bírák vonatkozásában. A szövetségi igazságszolgáltatás szervezetéről az 1943. de-

[145] Mindehhez lásd: Schöldström: *The Arbitrator's Mandate.* 171. o.

[146] Lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*...65. o.

[147] A *Coriman International SA en liquidation judiciaire v. Batima SA et Auxiba SA* ügy vonatkozásában lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

cember 16-án kelt szövetségi törvény rendelkezik *(Bundesgesetz vom 16. Dezember 1943 über die Organisation der Bundesrechtspflege)*.[148] E törvény 34. cikkelye tartalmazza azon okokat, mely alapján bíró avagy törvényszéki írnok kizárását lehet kezdeményezni a választottbírósági eljárásból. E cikkely szerint a következő körülmények tekinthetőek kizárási oknak:

- Amennyiben a bírónak az ügyben személyes érdeke áll fenn;
- Amennyiben az ügyben a bíró más eljárási szerepben részt vett, mint például hatóság tagja, a fél jogi képviselője, tanú vagy szakértő;
- Amennyiben a féllel, vagy a fél képviselőjével, vagy olyan személlyel, aki az ügyre vonatkozó megelőző eljárásban eljárt, házasságban, bejegyzett élettársi közösségben vagy tartós élettársi kapcsolatban él,
- Amennyiben a féllel, vagy a fél képviselőjével, vagy olyan személlyel, aki az ügyre vonatkozó megelőző eljárásban eljárt, egyenesági vagy oldalági rokonságban áll a harmadik fokig;
- Amennyiben más ok, elsősorban a féllel vagy képviselőjével fennálló baráti vagy ellenséges viszony miatt elfogult lehet.

Lényeges felhívnunk a figyelmet a második bekezdésre, melynek értelmében a Szövetségi Bíróságnak egy másik, az üggyel összefüggésben álló eljárásában való részvétele önmagában még nem teremt kizárási okot. Ezen rendelkezés magyarázata éppen a bírói elfogulatlansághoz fűződő társadalmi-jogpolitikai elvárásban keresendő, azaz a svájci jogalkotó szerint az üggyel kapcsolatos korábbi, kizárólagosan szakmai kapcsolat önmagában nem eredményezhet elfogultságot.

Fentiek mellett kiemelendő, hogy a választottbírósági eljárásban részt vevő felek további kizárási okokat köthetnek ki maguknak a választottbírósági szerződésben. Ebből az is következik, hogy a felek jogosultak további, a választottbíró kizárásához vezető egyéb okok kikötésére is.

A kantonközi egyezmény 18. cikkely második bekezdése szerint kifogás nyújtható be azon választottbíró ellen is, akit megfosztottak polgári jogai gyakorlásától, vagy pedig a hírnevét rontó bűncselek-

[148] A törvény elérhető a http://www.gesetze.ch/SR/173.110/index.htm weboldalon.

mény elkövetése miatt ítélték szabadságvesztésre. A kantonközi egyezmény is tartalmazza azon, az UNCITRAL Modell-törvényben is fellelhető rendelkezést, mely szerint a fél az általa jelölt választottbíró ellen csak olyan ok miatt emelhet kifogást, mely a kijelölés után keletkezett, vagy valószínűsítenie kell, hogy arról nem volt tudomása a jelöléskor.

Érdekes jellegzetessége a kantonközi egyezménynek, hogy abban az esetben, amennyiben valamelyik félnek a választottbírói testület megválasztására nagyobb ráhatása volt, mint a másiknak, úgy a másik fél jogosult lesz az ilyen módon felállított testület ellen kifogás benyújtására.[149] Ez a rendelkezés értelemszerűen a felek esélyegyenlőségét kívánja szolgálni. A kantonközi egyezmény szerint (20. cikkely) az elfogultsági kifogást a tudomásszerzést követően haladéktalanul elő kell terjeszteni, azonban erre még feltétlenül az ügy érdemi döntése előtt kell sort keríteni.[150] Abban az esetben, amennyiben vita merül fel az elfogultság kérdését illetőleg, az ügyben állami bíróság dönt, mely eljárásban a felek jogosultak további bizonyítékok előterjesztésére. A felek arra is jogosultak, hogy közösen visszahívják a választottbírát. Amennyiben egyéb, a választottbírói tisztség megszűnésére okot adó körülmény áll elő, valamely fél kérelmére a bíróság jogosult megszüntetni a választottbírói tisztséget.[151] Lényeges, hogy abban az esetben, ha a választottbíró kizárásra kerül az eljárásból, az őt jelölő fél nem veszti el a választottbíró-jelölési jogát. A 19. cikkely harmadik bekezdése szerint a továbbiakban is e fél lesz jogosult a választottbíró jelölésére, miként ugyanezen cikkely második bekezdése szerint az új választottbírósági testület a 11. cikkelyben lefektetett szabályok szerint kell, hogy felállításra kerüljön.

Mint látható, maga a kantonközi egyezmény nem határozza meg

[149] Hasonló célú rendelkezést tartalmaz a német ZPO 1034. §-ának (2) bekezdése, mellyel részletesen az UNCITRAL Modell-törvény kapcsán a VI. fejezetben foglalkozom.

[150] A kantonközi egyezmény tehát időkorlátot ebben a vonatkozásban nem támaszt, szemben több ország megoldásával. Sajátos módon ilyen jellegű – vagyis a kizárási eljárás kezdeményezésére időkorlátot előíró – rendelkezést a svájci nemzetközi magánjogi törvényben sem találunk.

[151] Mindezzel kapcsolatban lásd: Segesser–Jolles: *Switzerland*. 365. o.

pontosan a választottbíró kizárását eredményezhető függetlenség vagy pártatlanság fogalmát, sőt – ellentétben több állam vonatkozó szabályozásával – azokat nem is alkalmazza. Ugyanakkor függetlenül attól a ténytől, hogy e fogalmak nem szerepelnek a kantonközi egyezményben, a joggyakorlat e kritériumok figyelembevételével alakította ki álláspontját. A számos jogeset közül utalni kívánunk a *Centrozap v. Orbis et al*. jogesetre. Az 1966. október 26-án kelt határozat szerint megállapításra került az elfogultság abban az esetben, amikor az eljáró választottbíróság elnökének házastársa a választottbírát jelölő fél jogi képviselőjével azonos ügyvédi irodában dolgozott, akkor is, ha annak nem volt vezetője.[152] Habár ebben az esetben az eljáró választottbíróság elnöke volt az elfogultnak tekintett választottbíró, lényeges arra felhívnunk a figyelmet, hogy a kantonközi egyezmény által kialakított gyakorlatban mindegyik választottbíró számára az elfogulatlanságnak, a függetlenségnek azonos szintje került megkövetelésre, vagyis ebben a tekintetben nem volt különbségtétel az eljáró választottbíróság elnöke, és a fél által jelölt választottbíró között.[153]

A kantonközi egyezmény által kialakított gyakorlat a függetlenség, pártatlanság fogalmát tekintve a *Société Ligier et Société Diffusia c. Société Alfa Lancia Industriale* ügy nagy jelentőséggel bír. A jogvita két autógyártó társaság között alakult ki a Forma–1 versenyen való együttműködés területén. Az ügyben a sportjog területén kiemelkedő, és ezzel a szakterülettel ügyvédként is foglalkozó egyesbíró járt el. Az ügyben meghallgatásra került egy autóversenyző tanúként, akit a választottbíró ügyvédként hat évvel korábban mint ügyfelét már más ügyben képviselte. Figyelemmel arra, hogy a választottbíró a sportjog szakértője, volt arra esély, hogy a későbbiekben is képviseli majd e tanút. Erre tekintettel kimondásra került, hogy a választottbíró nem tekinthető elfogulatlannak. Az ítélet szerint szükséges, hogy fennálljanak olyan tények, melyek objektív módon képesek igazolni

[152] *„Bejaht wurde die Befangenheit jedoch in einem Fall, in dem die Ehefrau des Schiedsrichters als juristische Mitarbeiterin im Anwaltsbüro des Rechtsvertreters jener Partei arbeitete, welche den Schiedsrichter ernannt hatte."* Lásd: Tschanz: *Arbitrators' Conflicts of Interests*... 74. o.

[153] Ehhez lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*... 69. o.; Blessing: *Introduction to Arbitration*... 194. o.

az elfogultságot.[154] Az elfogultság kizárólag valamely fél szubjektív érzésén nem alapulhat, a szubjektív érzés csak akkor kerülhet számításba, ha konkrét tényeken alapul, és amennyiben e konkrét tények önmagukban objektíven és ésszerűen alkalmasak arra, hogy egy normálisan reagáló – vagyis az ügyben nem érintett – személyben ilyen jellegű, az elfogultságot megtapasztaló érzést ébresszenek. Az ún. *Ligier*-teszt az objektív tények alapján fennálló elfogultságot fogadja el, melyhez ugyan szubjektív tényezők hozzájárulhatnak, de ezen szubjektív tényezők önmagukban nem eredményezhetik, hogy az elfogultság megítélésre kerüljön. (Kiemelést érdemel, hogy az ügy tényeire való tekintettel, figyelemmel arra, hogy a választottbíró és a tanú közötti kapcsolat nem az adott üggyel állt összefüggésben, a Szövetségi Bíróság is határesetnek minősítette e döntést.)

A kantonközi egyezmény természetesen tartalmaz rendelkezéseket az új választottbíró választására abban az esetben, ha a régi választottbíró meghalna, kizárásra kerülne az eljárásból, lemondana vagy visszahívásra kerülne.[155] A választottbírói testülettel kapcsolatos – igen sajátosnak tekinthető – kifogás került megfogalmazásra a kantonközi egyezmény 40. cikkelyének negyedik bekezdésében. E rendelkezés szerint, amennyiben a választottbírósági testület ítélete érvénytelenítésre kerül, és új eljárás kerül elrendelésre, úgy ugyanazon választottbírói testület fogja tárgyalni az ügyet, kivéve, ha kifogás kerül beterjesztésre a testület ellen abban a tekintetben, hogy előzőleg már tárgyalták az ügyet. (A kifogást más okra is lehet alapítani.) E rendelkezés játszott igen lényeges szerepet a *Westland Helicopters Ltd. (UK) v. Arab Republic of Egypt, Arab Organization for Industrialization, Arab British Helicopter Company (Egypt)* ügyben, melyben a Szövetségi Bíróság 1986. szeptember 24-én hozott ítéletet.[156]

A *Westland*-ügy előzményei az 1970-es évekig nyúlnak vissza. 1975. április 29-én az Egyesült Arab Emirátusok, Szaúd-Arábia, Katar és Egyiptom szerződést kötött egymással, melyben megalakították

[154] A *Société Ligier* ügy vonatkozásában lásd különösen: Tschanz: *Arbitrators' Conflicts of Interests*... 67. o. és 70. o.

[155] Lásd a kantonközi egyezmény 23. cikkelyét.

[156] Az ügy részletes leírását lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

az *Arab Organization for Industrialization*-t (AOI). Ezen szervezet célja az volt, hogy a négy állam iparosodását fejlessze. Az AOI irányítását a négy ország által delegált miniszterekből álló Nagytanács *(High Council)* látta el. (E tanács alkotta meg az AOI belső szabályzatát, mely 1975. augusztus 17-én került elfogadásra.) Az AOI székhelye Kairóban volt, de Rijadban is megnyitásra került egy hivatal. 1978. február 27-én az AOI és a brit *Westland Helicopters Ltd.* között egy részvényesi megállapodás *(Shareholders' Agreement)* került aláírásra az *Arab British Helicopters Company* (ABH) nevű részvénytársaság megalapítása céljából. E részvénytársaság – melyben az AOI hetven, a *Westland* harminc százaléknyi részvénnyel rendelkezett – azzal a céllal alakult, hogy a *Westland* által kifejlesztett helikoptereket gyártsa és forgalmazza. A részvényesi megállapodás választottbírósági kikötést is tartalmazott, mely az ICC választottbírósági eljárását kötötte ki olyan módon, hogy a választottbíráskodás székhelye Genf legyen. Ugyanekkor több, a helikopterek gyártásával foglalkozó szerződés is aláírásra került a felek között, melyek mindegyike a fenti választottbírósági záradékot tartalmazta.

A fentiekben körülírt rendszer szerint folyt az együttműködés egészen 1979. május 14-éig. Az Izrael és Egyiptom között aláírt, a két állam közötti ellenséges viszony megszüntetését célzó *Camp David*-i Megállapodás következtében Szaúd-Arábia szultánja közleményt adott ki, melynek értelmében 1979. július 1-jével Szaúd-Arábia, Katar és az Egyesült Arab Emirátusok meg kívánják szüntetni az AOI-t és annak végelszámolására bizottságot fog felállítani. Egyiptom azonban ezt a döntést nem fogadta el, és 1979. május 18-án törvényrendeletet adott ki, melynek értelmében a szervezet az egyiptomi jog szerint, EAOI rövidített elnevezéssel a továbbiakban is működni fog, és tisztségviselői is egyiptomiak lesznek.

Az AOI megszűnésének bejelentése miatt a *Westland* bejelentette 1979 júliusában kártérítési igényét. 1980. május 12-én pedig az ICC előtt keresetet nyújtott be az AOI, a négy tagállam, továbbá az *Arab British Helicopters* (ABH) részvénytársaság ellen. A genfi helyszínen folyó választottbírósági eljárásban egy francia, egy svéd választottbíró, és a választottbírósági tanács elnökeként a svájci Eugen Bucher járt el. Az AOI, az Egyesült Arab Emirátusok, Szaúd-Arábia, illetve Katar

nem jelentek meg a tárgyaláson. Egyiptom és az ABH több okból is vitatta a választottbíróság joghatóságát. Habár alperesként nem került megjelölésre, a tárgyaláson megjelent az EAOI is. Az EAOI eljárást kezdeményezett Svájcban annak megállapítására, hogy a választottbíróságnak joghatósága nincsen, e kérelmét azonban mind a genfi bíróság, mind a Lausanne-i Szövetségi Bíróság elutasította. A *Westland* ugyanakkor annak megállapítását kérte a választottbíróságtól, hogy az EAOI nem alperes az eljárásban, arra figyelemmel, hogy szerződő félként még nem szerepelt az 1975. április 29-én aláírt megállapodásban. 1982. június 8-án az eljáró választottbírósági tanács elnöke által aláírt döntésben megállapította, hogy az EAOI nem tekinthető félnek a választottbírósági eljárásban.

Az eljáró választottbíróság 1984. március 5-én közbenső ítéletet hozott a joghatóság tárgyában, melyben megállapításra került, hogy az eljáró választottbíróságnak van joghatósága az ügyben és elutasításra került alperesek azon kérelme, mely az eljárás felfüggesztésére irányult.

1984. október 12-én a genfi Fellebbviteli Bíróság az 1982. június 8-án kelt döntést megsemmisítette, és az ügyet visszautalta a választottbírósági tanácsnak új döntés meghozatala céljából. A genfi bíróság szerint az EAOI alperesi pozíciójának megtagadásáról szóló döntés részítéletnek tekintendő, mely azonban nem került kellőképpen megindokolásra, és nem írta alá mindhárom választottbíró. Az EAOI ekkor terjesztett elő kifogást az eljáró választottbíróság ellen, figyelemmel a kantonközi egyezmény fentiekben már hivatkozott 40. cikkelyének negyedik bekezdésére, mely szerint azon választottbírósági testület ellen, mely egy, az állami bíróság által megsemmisített döntés meghozatalában részt vett, kifogás nyújtható be a testület kizárása céljából. A *Westland* e kérelmet ellenezte.

Ezt követően 1984 novemberében és decemberében Egyiptom, az *Arab British Helicopters* és az ABH által a választottbírák kizárása céljából a genfi elsőfokú bíróság elé kérelem került előterjesztésre. 1985. február 7-én a genfi elsőfokú bíróság elutasította e kérelmeket, azzal az érveléssel, hogy azokat elsőként a párizsi ICC részére kellett volna előterjeszteni. 1985. április 18-án a genfi Fellebbviteli Bíróság az elsőfokú döntés elleni fellebbezést elutasította. 1985. szeptember 10-én a Szövetségi Bíróság hatályon kívül helyezte a genfi fellebbviteli bíróság döntését

azzal az indokolással, hogy a kantonközi egyezmény rendelkezései irányadóak a választottbírák kizárása tárgyában, tekintettel arra, hogy a 21. cikkely kötelező jellegű, kógens előírás, melytől eltérés nem lehetséges, így ebben az ügyben a svájci állami bíróságnak van joghatósága.

Ezt követően 1986. február 6-án a genfi Fellebbviteli Bíróság úgy döntött, hogy a korábbi kérelemre figyelemmel az 1980. október 29-én megalakított választottbírósági tanácsot az eljárásból kizárja, hiszen az általuk hozott döntés állami bíróság által megsemmisítésre került. E döntés ellen azonban a *Westland* nyújtott be közjogi felülvizsgálati kérelmet *(staatsrechtliche Beschwerde*, *recours de droit public*, *ricorso di diritto publico)*. E kérelem alapján döntött úgy 1986. szeptember 24-én a Svájci Szövetségi Bíróság, hogy az 1980. október 29-én megalakított tanács az eljárásból nincsen kizárva, és továbbra is érvényesen megalakított választottbírósági tanácsnak tekinthető.

A Szövetségi Bíróság ítéletének indokolása szerint a választottbíróság elnöke által aláírt, az 1982. június 8-án kelt, és 1984. október 12-én megsemmisített ítélet természetesen nem zárta le a választottbírósági eljárást. E döntés inkább eljárási jellegű, mely alapján a kantonközi egyezmény 40. cikkelyének negyedik bekezdése nem alkalmazható. A választottbíróság e döntésének megsemmisítése sem az EAOI, sem a többi fél számára nem ad lehetőséget arra, hogy kizárási kérelmet terjesszen elő a választottbírák ellen.

Az ítélet azt is megállapítja, hogy – miként ezen eljárásból is látható – a kantonközi egyezmény számos lehetőséget rejt magában az eljárás lassítására (mely egyébként nyilvánvalóan ellentétes a kantonközi egyezmény céljával), ezért nem szerencsés a 40. cikkely negyedik bekezdésének túlzottan széles értelmezésével további akadályokat gördíteni a választottbírósági eljárás lefolytatása elé. A 40. cikkely negyedik bekezdésében szereplő lehetőséget tehát a Szövetségi Bíróság érdemi ítélet érvénytelenítése esetére tartja fenn.

Mint látható, maga a Szövetségi Bíróság ítélete is elismeri, hogy a kantonközi egyezmény számos, az eljárás lassítására alkalmas rendelkezést tartalmaz. Ebben az ügyben is igen jól látszik, hogy a kantonközi egyezmény számos olyan kötelező szabállyal rendelkezik, melyek a nemzetközi választottbírósági eljárás számára nem kedvezőek. Ennek példája az, a Szövetségi Bíróság által is támogatott álláspont, mely sze-

rint az ICC Eljárási Szabályzata ellenére a svájci állami bíróság jogosult arra, hogy a választottbírák kizárása kérdésében döntsön.

Ezen álláspontot a nemzetközi szakirodalom is kritikával illette. J. Y. Art véleménye szerint ez az állami bíróság részére egy túlzottan nagy beavatkozási lehetőséget teremt, és az állami bíróságot a választottbírósági intézmény döntéshozatali mechanizmusa felé helyezi, mely döntéshozatali mechanizmus egyébként alkalmas lenne a kizárás kérdésének gyors rendezésére, ezáltal a függő választottbírósági ügy mihamarabbi befejezését is lehetővé tenné.[157] Hasonló kritikával illette ezt a svájci megoldást Guiliermo Aguilar Alvarez is egy, a választottbírák kizárásával foglalkozó jogösszehasonlító tanulmányában.[158] Álláspontom szerint a *Westland*-ügy is igen jó bizonyíték arra, hogy melyek azok a tényezők, melyek szükségessé tették a nemzetközi választottbírósági eljárás újraszabályozását Svájcban.

Kiemelést érdemel, hogy a Szövetségi Bíróságnak a *Westland*-ügyben a kantonközi egyezmény 40. cikkelyének negyedik bekezdését illető értelmezését támasztja alá a kantonközi egyezmény 41–43. cikkelyben foglaltak is. Ezek a rendelkezések a választottbírósági ítélet bírósági felülvizsgálatának kérdésével foglalkoznak. Ezek értelmében akkor lehet a választottbírósági ítéletet felülvizsgálni, ha olyan bűncselekmény befolyásolta annak meghozatalát, mely bűncselekmény elkövetését büntetőeljárásban meghozott határozat mondta ki, illetve amennyiben ennek megállapítása nem a bizonyítottság hiánya miatt maradt el. Ugyancsak a bírósági felülvizsgálatot eredményezheti új, addig még nem ismert tény, bizonyíték előkerülése, melyet a fél önhibáján kívül nem tudott az eljárásban rendelkezésre bocsátani. A felülvizsgálat kezdeményezésére 60 nap áll rendelkezésre. Mint látható, a felülvizsgálatra irányadó okok jelentős mértékben hasonlítanak a magyar polgári perrendtartásban szereplő perújítás fogalmához.[159]

Amennyiben a fenti okok miatt kerül sor új eljárásra, akkor – amennyiben a választottbírák megbízásának megszűnését megállapí-

[157] Lásd: Art: *Challenge of Arbitrators*... 264. o.

[158] Lásd: Alvarez: *The Challenge of Arbitrators.* 212. o.

[159] A perújításnál szereplő klasszikus triász – *novum*, *crimen*, *res iudicata* – tagjai közül a kantonközi egyezmény a *novum* (új tény, bizonyíték) és a *crimen* (bűncselekmény) fogalmát alkalmazza.

tották – új tanácsot kell megalakítani az arra irányadó szabályok szerint.[160] Az új tanács megalakítása természetesen ésszerű lépésként értékelhető, amennyiben például az eljáró tanács tagjai maguk is részesei voltak az ítélet meghozatalához vezető bűncselekmény elkövetésében.[161] A kantonközi egyezmény 36. cikkelyének a) pontja pedig lehetőséget ad a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére azon a címen, hogy az eljáró választottbíróság nem volt megfelelően megalakítva.

3. A választottbíró megválasztása és kizárása az IPRG szerint

Miként a korábbiakban már említésre került, az 1987-ben elfogadott nemzetközi magánjogi törvény (*Bundesgesetz über das internationale Privatrecht*, IPRG) célja, hogy a nemzetközi választottbírósági eljárást egységesen, a kantonközi egyezménytől független módon szabályozza. A kantonközi egyezmény a továbbiakban a belföldi választottbírósági eljárásokban nyerhet alkalmazást. A vonatkozó szakirodalomban ugyanakkor ezzel ellentétes megállapításokat is olvashatunk. Walter–Bosch–Brönnimann nemzetközi választottbírósági kommentárja szerint azokban a kérdésekben, melyeket a nemzetközi magánjogi törvény nem rendez teljes körűen, a kantonális jog továbbra is alkalmazható. A kommentár ebben a vonatkozásban az IPRG-nek az ítélet érvénytelenítésére vonatkozó 190. cikkelyére utal.[162]

Ezzel szemben több olyan álláspont is van, mely szerint a kantonközi egyezmény az IPRG hatályba lépését követően a külföldi válasz-

[160] Ebben az esetben értelemszerűen alkalmazni kell a kantonközi egyezmény 10–12. cikkelyeit.

[161] Érdemes utalnunk arra, hogy a választottbírósági ítélet érvénytelenítése kérdésénél a kantonközi egyezmény az úgynevezett közrendi klauzulát nem alkalmazza. A nemzetközi magánjogi törvényben – a 190. cikkely második bekezdésének e) pontjában – a közrendbe ütközés tilalma már szerepel.

[162] *„... soweit das IPRG eine Frage nicht erkennbar abschliessend behandelt (z. B. die Anfechtungsgründe gem. Art. 190 IPRG verglichen mit Art. 36. des Konkordates) gelten die Regeln des Konkordates als kantonales Recht, das insoweit nicht von Bundesrecht verdrängt wird, weiter."* Lásd: Walter–Bosch–Brönnimann: *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit*... 29. o.

tottbírósági eljárásban nem nyerhet alkalmazást.[163] Marc Blessing véleménye szerint nincs arra lehetőség, hogy amennyiben valamely részkérdés vonatkozásában az IPRG nem tartalmaz szabályozást, a joghézag kitöltése céljából egyszerűen a kantonközi egyezmény kerüljön alkalmazásra.[164]

A választottbírák kiválasztására és kizárására vonatkozó rendelkezéseket az IPRG mindössze két cikkelyben, a 179–180. artikulusban szabályozza. A terjedelmet tekintve rövid szabályozásban ugyanakkor a kantonális jogra vonatkozó utalást is találunk, mely természetesen a kantonközi egyezménnyel nem keverhető össze.

A 179. cikkely első bekezdése alapján a választottbírák kijelölésére, kizárására vagy elmozdítására főszabály szerint a felek megállapodása lesz az irányadó. Amennyiben ilyen megállapodás nincsen, úgy az eljáró választottbírósági tanács székhelye szerint illetékes bíróhoz lehet fordulni ilyen irányú kérelemmel. A bíró analógia útján a kantonális jog rendelkezéseit kell, hogy alkalmazza a választottbírák kijelölése, kizárása vagy elmozdítása tekintetében.

A 179. cikkely harmadik bekezdése egy kissé eltérő helyzetet szabályoz. Ennek értelmében, amennyiben hivatásos bírót kértek fel a felek választottbírák kijelölésére, akkor a bíró meg fogja tenni a kijelölést, kivéve, ha egy úgynevezett összegző vizsgálat *(summarische Prüfung*, *examen sommaire*, *esame sommario)* azt mutatja, hogy a felek között választottbírósági megállapodás megkötésére nem került sor.

A 179. cikkely első bekezdése főszabály szerint teszi lehetővé a felek megállapodását a választottbíró kiválasztására és kizárására, ezáltal a magán-autonómia jelentős mértékben elismerésre kerül. Mindez a korábbi, a kantonközi egyezmény által előírt szabályozásnál lényegesen rugalmasabb, és képes megoldani azt, a korábbiakban már – például a *Westland*-ügy kapcsán – említett problémát, hogy amennyiben a felek kikötik egy választottbírósági intézmény eljárását, akkor is a svájci bíráknak lenne joghatósága a választottbírák kizárásában való döntésre. A 179. cikkely első bekezdése szerint erre nem kerülhet

[163] *„Le Concordat n'a donc plus aucune application dans le domaine de l'arbitrage international..."* Lásd: Lalive–Poudret–Reymond: *Le droit de l'arbitrage...* 278. o.

[164] Lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration...* 169. o.

sor, amennyiben a felek például az ICC eljárását kötik ki, úgy e rendelkezésre tekintettel az ICC eljárási szabályzata lesz irányadó.[165]

Az IPRG semmilyen megszorítást nem tesz – szemben a kantonközi egyezmény ebben a körben szintén nem túlzottan szigorú szabályaival – az eljáró választottbírák számát illetőleg. (Az UNCITRAL Modell-törvénnyel szemben még az a szubszidiárius szabály sem szerepel, hogy amennyiben a felek nem egyeznek meg a választottbírák számáról, akkor három választottbíró kell, hogy eljárjon.) A svájci esetjog azt is alátámasztja, hogy van lehetőség arra is, hogy a felek kifejezetten páros számú választottbíró jelölésében állapodjanak meg.[166] Természetesen ez a későbbiekben döntéshozatali problémát jelenthet, az IPRG – ellentétben a kantonközi egyezmény ebben a tekintetben helyeselhető rendelkezésével – nem tartalmaz szabályt a döntéshozatali akadály kiküszöbölésére.

Az IPRG rendelkezései szerint sem tilos már a választottbírósági szerződésben megnevezni név szerint a választottbírókat. Abban az esetben viszont, ha név szerint kerülnek kijelölésre, és az esetleges helyettesítésükkel kapcsolatban semmilyen rendelkezés nem szerepel, problematikus helyzet állhat elő akkor, ha valamelyik választottbíró-jelölt a választottbírói tisztséget nem tudja, vagy nem akarja elvállalni. Kérdéses ugyanis, hogy ebben az esetben az IPRG egyéb szabályai alkalmazást nyerhetnek-e.

Az IPRG nem ír elő semmilyen képesítési követelményt a választottbírák tekintetében, ez teljes mértékben a felekre van bízva, azaz a felek szabadon állapodhatnak meg abban, hogy az ügyükben eljáró választottbírónak milyen – esetlegesen speciális – képzettséggel, szakértelemmel kell rendelkeznie.[167] Lényeges, hogy a választottbíró a svájci joggyakorlat szerint mindig természetes személy kell, hogy legyen, így az nem tekinthető megfelelő kikötésnek, ha választottbíróként egy kereskedelmi kamara kerül megjelölésre.[168]

---

[165] Ehhez lásd: Blessing: *The New International Arbitration…* 36–37. o.

[166] Lásd az *X. Inc. v. S. et consorts and Tribunal de première instance du canton du Genève* ügyben 1995. március 20-án hozott döntést. A határozatot idézi: Müller: *International Arbitration...* 54. o.

[167] Ehhez lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in…* 67. o.

[168] Lásd: Müller: *International Arbitration…* 57. o.

Természetesen nagyon gyakori, hogy a felek valamely választottbírósági intézmény eljárását kötik ki, mely eljárásban esetlegesen a kereskedelmi kamara maga lesz a választottbírát kijelölő személy. Lényeges, hogy e feladat ellátására csak ténylegesen létező választottbírósági intézmény köthető ki. A svájci esetjogban felmerült példa szerint amennyiben egy választottbírósági kikötésben az szerepel, hogy Svájc kereskedelmi választottbírói testületével összhangban kell eljárni *(„in accordance with the Commercial Arbitration Board of Switzerland")*, akkor nincs érvényes megállapodás a választottbírák kijelölését illetőleg, figyelemmel arra, hogy ilyen jellegű testület nem létezik. A korábbiakban már említett Svájci Választottbírósági Egyesület (ASA) ugyanis nem tekinthető választottbírósági intézménynek, és nem is egyezik a kikötésben szereplő *Commercial Arbitration Board of Switzerland*-dal. A svájci jognak a választottbírósági eljárás irányában való rugalmasságát jelenti, hogy ettől a körülménytől még maga a választottbírósági kikötés nem veszti el érvényességét.[169]

A választottbírói intézmény által a választottbíró kijelölése tárgyában hozott döntés – függetlenül attól, hogy a választottbírát kijelöli vagy nem jelöli ki – nem tekinthető *res judicata*-nak, és ezen döntés ellen önmagában nem lehet jogorvoslatot előterjeszteni. Ez két okkal is magyarázható. Egyfelől maga az ebben a körben hozott döntés nem tekinthető bírói ítéletnek, ezért az ítélt dolog joghatás sem fűződhet hozzá.[170] Másfelől pedig a kijelölő szerv – az adott választottbírósági intézmény illetékes bizottsága – nem tekinthető eljáró választottbírói tanácsnak, azaz bíróságnak, így emiatt sem lehet közvetlen jogorvoslatot igénybe venni ez ellen. Közvetett jogorvoslatként természetesen a meghozott választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti eljárás szolgálhat.

A 179. cikkely második bekezdése alapján a kantonális szabályok szerint illetékes bíró jár el a választottbíró kijelölésében, ha a felek nem egyeznek meg, és megkeresik ebben az ügyben a bíróságot. Miként a jogszabály maga is kimondja, ebben az esetben a kantonális szabályok kerülnek alkalmazásra, és ez vonatkozik a jogorvoslati le-

[169] A kérdéses ügy a zürichi Fellebbviteli Bíróság előtt merült fel (ZH 20. 11. 1981.). A jogesetet idézi: Müller: *i. m.* 60. o.

[170] Lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*...57. o.

hetőségekre is. Ebből következően az adott kanton szabályait kell alkalmazni abban a tekintetben, hogy a bírónak a kijelölés tárgyában hozott határozata ellen lehet-e fellebbezést előterjeszteni vagy sem. Példaként Bern kantonra utalunk, a berni kantonális jog szerint a választottbíró elutasítását kimondó határozat ellen semmisségi kérelmet *(Nichtigkeitsklage)* lehet előterjeszteni.[171] Ez tehát kizárólag a kantonális jog hatáskörébe tartozó kérdés, ezért az eljáró választottbíróság székhelyének megválasztásakor ebben a tekintetben lényeges lehet az adott kanton vonatkozó jogszabályainak áttekintése is.

Ami az ebben a körben hozott döntések elleni szövetségi jogorvoslatot illeti, a svájci gyakorlat alapján két alternatíva különíthető el. Abban az esetben, amennyiben pozitív döntés születik – vagyis az állami bíró kijelöli a választottbírót – nincsen lehetőség szövetségi szintű jogorvoslatra, azaz közjogi felülvizsgálatra. A gyakorlat szerint ezen előzetes döntés sem rendelkezik *res iudicata* hatással, és a választottbíráknak a választottbírósági eljárás során megvan a jogi lehetőségük arra, hogy saját hatáskörükről döntést hozzanak. Amennyiben azonban negatív döntés születik – vagyis az eljáró bíró nem jelöli ki a választottbírót – már van lehetőség arra, hogy közjogi felülvizsgálatot kezdeményezzen a döntést sérelmező fél, hiszen ezzel a döntéssel az állami bíróság a választottbírósági igényérvényesítést kizárta, vagyis végleges döntést hozott, így lényeges, hogy rendelkezésre álljon egy további jogérvényesítési lehetőség.[172]

A 179. cikkely harmadik bekezdése arra vonatkozik, hogy amennyiben állami bíró került a felek által felkérésre a választottbíró kijelölésére, akkor ezen állami bíró köteles kijelölni a választottbírót, kivéve ha a már említett összegző vizsgálat eredményeképpen kiderül, hogy a felek között nincs választottbírósági megállapodás. Ez a rendelkezés többek között egy korábbi jogeset tanulságai hatására került be a törvénybe, mely jogesetben a bíróság azért tagadta meg a választottbíró kinevezését, mert valamelyik fél vitatta a választottbírósági megállapodás érvényességét.[173] A jelenlegi szabályok egyér-

[171] Lásd: Müller: *International Arbitration*...66. o.

[172] Lásd: Müller: *i. m.* 67–68. o.

[173] A *Paperconsult S.A., ATF* jogesetet idézi: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*...59. o.

telmű helyzetet teremtenek, hiszen az állami bírónak vizsgálnia kell, hogy van-e érvényes választottbírósági szerződés a felek között.[174] Amennyiben nincsen, és erre fény derül már ekkor, úgy a feleket az eljárással kapcsolatos későbbiekben szükségképpen felmerülő költségektől is megkíméli e döntés. Az állami bíróságnak azt kell megvizsgálnia, hogy van-e a felek között az adott ügy vonatkozásában érvényes választottbírósági megállapodás, vagyis a felperes jogszerűen kezdeményezte-e a választottbírósági eljárást.

Ezzel kapcsolatban említést érdemel, hogy hasonló szabályt Portugália választottbírósági törvényében találunk. Az 1986. augusztus 29-én elfogadott, 1986. november 29-e óta hatályos 31/86. törvény 12. cikkelye foglalkozik a választottbírák kijelölésével. E cikkely ötödik bekezdése akként rendelkezik, hogy amennyiben állami bíróságnak kell kijelölnie a választottbírákat, a bíróság megtagadja a választottbírák kijelölését abban az esetben, amennyiben úgy ítéli meg, a választottbírósági megállapodás nyilvánvaló módon érvénytelen. A portugál törvény is ennélfogva az állami bíróság feladatává teszi, hogy a választottbírák kijelölése során vizsgálja a választottbírósági szerződés érvényességét is.[175]

Azt, hogy az állami bírónak a felek választottbíró-kijelölési eljárásába való beavatkozása szubszidiárius jellegű, igen jól mutatja Genf kanton elsőfokú bíróságának *(10ème Chambre)* 2005. október 6-án meghozott döntése, mely szerint mindaddig, amíg az egyik fél a saját választottbíráját nem jelölte ki, nem kérelmezheti, hogy a bíróság jelölje ki a másik fél választottbíráját. Ugyanez a döntés azt is kimondta, hogy az állami bíróságnál mindaddig nem lehet kérelmezni, hogy jelölje ki a választottbírósági tanács elnökét, amíg a felek által kijelölt választottbírák számára megvan a lehetőség és esély, hogy maguk válasszák meg a tanács elnökét.[176]

Az IPRG 180. cikkelye foglalkozik a választottbíró kizárásának

---

[174] Ezen, a bíró részére az IPRG által előírt objektív vizsgálódási kötelezettség előnyeire hívja fel a figyelmet: Lalive: *The New Swiss Law*... 11. o.

[175] Ezzel összefüggésben lásd: Várady–Barcelo III–Mehren: *International Commercial Arbitration*. 357–358. o.

[176] A határozatot lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

kérdésével. E cikkely első bekezdése alapvetően három esetkört különít el a választottbíró kizárását tekintve. Így kizárási eljárás kezdeményezhető a választottbíró ellen:

– Amennyiben a választottbíró nem rendelkezik a felek által közösen meghatározott képzettséggel;
– Amennyiben a felek által kiválasztott választottbírósági szabályzat szerint valamilyen kizárási ok fennáll;
– Amennyiben olyan körülmények állnak fenn, melyek a választottbíró függetlenségét illetőleg jogos kételyeket ébresztenek.[177]

Az UNCITRAL Modell-törvény 12. cikkelyének második bekezdéséhez hasonlatos módon az IPRG is előírja a 180. cikkely második bekezdésében, hogy a fél az általa jelölt választottbíró ellen csak olyan ok miatt nyújthat be kizárási kérelmet, mely a jelölés után jutott tudomására.[178] Ez az előírás megfelel a *venire contra factum proprium* elvnek.

Az IPRG – követve a kantonközi egyezmény szabályozását, és ellentétesen az UNCITRAL vonatkozó rendelkezéseivel – nem ír elő határidőt a kizárási indítvány benyújtására, csupán akként rendelkezik, hogy azt haladéktalanul be kell nyújtani. Az IPRG-hez készített angol nyelvű svájci kommentár szerint ez azért helyes rendelkezés, hiszen amennyiben a kizárást kezdeményező fél a kizárási eljárást az ok tudomására jutásától haladéktalanul nem kezdeményezi, a későbbiekben elveszti a jogát arra, hogy ilyen kérelemmel éljen. Hangsúlyozást érdemel, hogy amennyiben a fél egy kizárási okról már az eljárás során tudomást szerez, de a kizárási indítványt nem teszi meg, akkor erre az okra az ítélet érvénytelenítésére vonatkozó eljárásban már nem hivatkozhat, hiszen az alapvetően ellentétes lenne a jóhiszeműség kö-

[177] A jogos kétely fogalmára a német szöveg a *berechtigter Zweifel*, a francia verzió a *douter légitemement*, míg az olasz változat a *dubitare legittimamente* fordulatot használja. Látható, hogy mindhárom megfogalmazásban szerepel a jogos kifejezés valamilyen variánsa.

[178] A kantonközi egyezmény ebben a vonatkozásban differenciálást alkalmazott, hiszen akkor teszi lehetővé a fél által jelölt választottbíró elleni kizárási kérelem megindítását, ha a fél az okról csak a jelölést követően szerzett tudomást, illetve ha az ok a jelölést követően keletkezett. Az UNCITRAL Modell-törvényben, illetve az IPRG-ben fellelhető szabályozás ennél egyszerűbben került megfogalmazásra, de eredménye azonos.

vetelményével.[179] Ugyanakkor egy esetleges objektív határidő szerepeltetése – amely több választottbírósági törvényben is kikötésre kerül – hasznos lenne, hiszen számos esetben egyszerűsödne a bizonyítási eljárás a kizárási indítvány benyújthatósága vonatkozásában.

Abban az esetben, amennyiben a felek nem egyeztek meg abban, hogy a kizárási indítvány vonatkozásában ki jogosult dönteni, úgy a választottbíróság székhelye szerint illetékes állami bíróság fog ebben a kérdésben döntést hozni.[180] Mint látható, e szabályozás lényegesen liberálisabb, mint a kantonközi egyezmény vonatkozó rendelkezései, hiszen alapvetően a felek magán-autonómiáját helyezi előtérbe. Amennyiben erre vonatkozó rendelkezés nincsen – azaz a felek például nem kötötték ki valamely választottbírósági intézmény eljárását – szubszidiárius módon fog eljárni az állami bíró. A kantonközi egyezmény rendelkezéseivel ellentétben itt nem kerül előírásra, hogy az állami bírósági eljárásban a feleknek joguk van bizonyítékokat előterjeszteni, igaz, kizáró rendelkezés sincsen ebben a tekintetben.

A kantonközi egyezmény rendelkezéseivel ellentétben azonban az IPRG azt írja elő, hogy az állami bíró a kizárás kérdésében véglegesen dönt, azaz kantonális szinten jogorvoslat ellene nem terjeszthető elő. Az IPRG 190. cikkelyében szereplő érvénytelenítési kereset ugyanis csak a választottbíróság döntésére vonatkozik, az állami bíróságéra értelemszerűen nem. Amennyiben a választottbíróság ítélete ellen terjesztenek elő érvénytelenítési keresetet állami bíróság előtt, akkor ebben az érvénytelenítési keresetben nem lehet alappal hivatkozni az állami bíróság által egyszer már elutasított kizárási okra. Amennyiben ezzel ellentétes lenne a gyakorlat, úgy éppen az IPRG törvényhozójának akarata nem nyilvánulna meg, mely arra irányul, hogy az állami bíróságnak a választottbíró kizárása tekintetében a határozata végleges legyen. E határozat ellen egyébként csak egyetlen jogorvoslat terjeszthető elő, az úgynevezett közjogi felülvizsgálati kérelem *(staatsrechtliche Beschwerde)*, melynek azonban valamely igen lényeges, az állami bíróság által irányított kizárási eljárásban felmerült jogsérelemre kell vonatkoznia.[181]

---

[179] Lásd: Berti (ed.): *International Arbitration*... 384–385. o.

[180] Lásd: Koch: *Standards and Procedures*... 340. o.

[181] Lásd: Walter–Bosch–Brönnimann: *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit*... 111. o.

Természetesen, amennyiben a felek valamely választottbírósági intézmény eljárását kötötték ki, akkor a választottbírósági intézmény – saját eljárási szabályai szerint – jogosult dönteni a kizárás kérdésében is. Az ezen határozat elleni jogorvoslat – azaz az IPRG 190. cikkelyében foglalt, választottbírósági ítélet elleni érvénytelenítési kereset – azért kizárt, mivel az IPRG 190. cikkelyében található jogorvoslat a választottbírósági tanács ítéletére vonatkozik.[182] A kizárás kérdésében döntést hozó választottbírósági intézmény pedig nem tekinthető választottbírósági tanácsnak – döntése így nem is ítélet –, és ezért nem vehető igénybe e jogorvoslat.[183]

Abban az esetben, amennyiben a kizárási eljárás eredményre nem vezetett, és a kizárási kérelemmel érintett választottbírósági tanács döntést hozott, akkor az IPRG 190. cikkelye szerint van lehetőség arra, hogy érvénytelenítési keresetet kezdeményezzen a sérelmes fél a döntés ellen. Az IPRG 190. cikkely második bekezdésének a) pontja ezt akkor teszi lehetővé, amennyiben az egyedüliként eljáró választottbíró nem volt megfelelően kijelölve, illetve a tanács nem volt megfelelően összeállítva. A második bekezdés e) pontja pedig a közrendi klauzulát tartalmazza.[184] Amennyiben egy kizárási kérelem elutasításra került, akkor a választottbírósági ítélet érvénytelenítését ezen jogcímeken lehet kérelmezni. Az IPRG-hez fűzött német nyelvű kommentár arra hívja fel a figyelmet, hogy az érvénytelenítési keresetben nem csupán olyan kizárási okokra lehet hivatkozni, amelyek a választottbírósági ítélet kézhez vétele után jutottak az érvénytelenítési keresetet kezdeményező fél tudomására, hanem olyanokra is, melyeket a kérelmező már a kizárási eljárásban is megjelölt, azokat azonban a kizárást elbíráló választottbírósági intézmény elutasította.[185] Na-

[182] Ehhez lásd: Karrer: *Konstitutierung des Schiedsgerichts*. 91. o.

[183] Lásd: Walter– Bosch–Brönnimann: *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit*... 112. o.

[184] Az IPRG vonatkozó részei – a 190. cikkely első bekezdése, illetve második bekezdésének a) és e) pontja – a német verzió szerint az alábbi: *„(1) Mit der Eröffnung ist der Entscheid endgültig. (2) Der Entscheid kann nur angefochten werden: a) wenn der Einzelschiedsrichter vorschriftswidrig ernannt oder das Schiedsgericht vorschiftswidrig zusammengesetzt wurde, ... e) wenn der Entscheid mit dem Ordre public unvereinbar ist."*

[185] Lásd: Walter– Bosch–Brönnimann: *i. m.* 113. o.

gyon lényeges, hogy ezen utóbbi csak abban az esetben alkalmazható, ha a kizárás kérdésében választottbírósági intézmény és nem svájci állami bíróság döntött, hiszen amennyiben svájci állami bíróság a kizárási kérelmet elutasította, úgy e döntés ellen az egyetlen rendkívüli jogorvoslati eljárás a közjogi felülvizsgálati kérelem lehet.

Célszerű utalni röviden az IPRG 191. cikkelyére, melynek jelenlegi változata 2007. január 1-jén lépett hatályba, tekintettel a Szövetségi Bíróságról szóló 2005. június 15-én elfogadott törvényre *(Bundesgesetz über das Bundesgericht vom 17. Juni 2005)*. E jogszabályhely szerint e kérdésekkel kapcsolatban a Szövetségi Bíróság tekinthető egyedüli fellebbezési fórumnak.[186]

A fentiekkel kapcsolatban a svájci esetjog egy igen érdekes példával szolgált a közelmúltban. A Genfi Kereskedelmi és Iparkamara *(Chamber de Commerce et Industrie de Genève)* szervezett Választottbíróság előtt folyó ügyben 2004-ben kizárási eljárást kezdeményeztek az eljáró tanács elnöke és egyik tagja ellen egy nemzetközi választottbírósági ügyben. A kizárás kérdésében az akkor hatályos szabályok szerint a Genfi Kereskedelmi és Iparkamara Választottbíróságának Bizottsága volt jogosult dönteni. A Bizottság elutasította a kizárási kérelmet. Az eljáró választottbírósági tanács pedig időközben egy közbenső ítéletben megállapította saját joghatóságát. A választottbírósági ügy alperese az IPRG 190. cikkely második bekezdésének b) pontja alapján – mely törvényhely a joghatóság megállapítására vonatkozik – kérte a joghatóságot megállapító határozat érvénytelenítését. Az alperes hivatkozott arra is, hogy az eljáró választottbírák elfogultsága miatt a közbenső ítélet sértette az alperesnek a független és pártatlan bíróhoz való jogát. Ebben a körben az alperes hivatkozott az IPRG 190. cikkely második bekezdésének b) pontjára is.

Az ügyben a Lausanne-i Szövetségi Bíróság 2005. március 9-én hozott ítéletet.[187] A közbenső ítéletet hatályon kívül helyezte ugyan,

---

[186] Az IPRG 191. cikkelyében a következő olvasható: *„Einzige Beschwerdeinstanz ist das Schweizerische Bundesgericht. Das Verfahren richtet sich nach Artikel 77 des Bundesgerichtsgesetzes vom 17. Juni 2005."*

[187] A Lausanne-i Szövetségi Bíróság I. polgári osztályának *(I. Zivilabteilung)* 4.P.226/2004. sz. ügyben 2005. március 9-én hozott ítéletét lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

kimondva, hogy az eljáró választottbírósági tanács nem minden tényt vizsgált meg kellő alapossággal ahhoz, hogy döntést tudjon hozni a joghatóság tárgyában. Ugyanakkor azt is kimondta, hogy a Genfi Kereskedelmi és Iparkamara Választottbíróságának Bizottsága által meghozott döntést a kizárás tárgyában az IPRG 190. cikkelye alapján nem lehet felülvizsgálni. E megállapítás teljes mértékben összhangban áll a korábbiakban már említettekkel. A Szövetségi Bíróság sajátosan azt is megállapítja, hogy azt követően, hogy egy választottbírósági intézmény az elfogultságra, függetlenségre vonatkozó kizárási kérelmet elutasítja, az eljáró választottbíróság határozatát az IPRG 190. cikkelyének a) pontja alapján nem lehet megtámadni. Ezen megállapítás azonban a fentebb kifejtett elméleti jogértelmezésnek, és a korábbi gyakorlatnak is ellentmondó, ezért nem bizonyos, hogy a későbbi bírói gyakorlat is ezt fogja támogatni.

Ami a választottbírák kizárását megalapozó okokat illeti a későbbi jogorvoslat szempontjából, figyelemmel kell lennünk a 180. cikkely első bekezdésének a) pontjára, melynek értelmében a felek megállapodhatnak abban, hogy a választottbíráknak milyen különleges képzettséggel, szakismerettel kell rendelkezniük. Így a felek kiköthetik például meghatározott, az ügy elbírálásához szükséges nyelv vagy iparterület, kereskedelmi ágazat ismeretét. Ennek hiánya értelemszerűen a kizárási eljárás alapját képezheti. Az ezzel összefüggő jogorvoslat vonatkozásában azonban a Szövetségi Bíróság 2001. október 15-én kelt ítéletében megállapította, hogy amennyiben a felek a kizárási okok között olyanokat jelölnek meg, melyek az alkotmányos követelményeken túlmutatnak, kérdéses, hogy ennek alapján az IPRG 190. cikkely második bekezdése szerint a választottbírósági ítélet érvényteleníthető-e.[188]

Amennyiben a 180. cikkelynek a kizárás lehetőségeire vonatkozó rendelkezéseit vizsgáljuk, feltűnő, hogy abban kizárólag a függetlenség *(Unabhängigkeit*, *indépendance*, *indipendenza)* kifejezés szerepel. Nem találunk utalást a Modell-törvényben is szereplő pártatlanság fogalmára. Természetesen nem véletlen, hogy csak a függetlenség

[188] A (DFT 4P.188/2001.) sz. határozatot idézi: Müller: *International Arbitration*… 72. o.

kifejezés mint kritérium szerepel a normaszövegben. E kérdés a törvényjavaslat parlamenti vitája során is felmerült. Elsősorban azzal állt összefüggésben, hogy az IPRG-t megelőző választottbírósági gyakorlat a választottbíróság mindegyik tagjától – azaz az esetlegesen a felek által jelölt választottbírótól és a testület elnökétől – ugyanolyan fokú függetlenséget és pártatlanságot követelt meg.[189] A Felsőház a vita elején – figyelembe véve a nemzetközi választottbíráskodás sajátos, a belföldi választottbíráskodástól némiképpen eltérő természetét – először a függetlenség hiányát mint kizárási okot is törölni kívánta a törvényjavaslatból. Végül az Alsóház hatására csak a pártatlanság hiánya maradt ki, és a függetlenség mint követelmény a törvény része lett.[190] Megjegyzendő, hogy ez egyezik a párizsi ICC 1998-ban elfogadott Eljárási Szabályzatával, mellyel később részletesen foglalkozom. Ugyanakkor érdekes módon az angol törvényhozó éppen ellentétes szemléletet követett, hiszen az 1996-ban elfogadott *Arbitration Act* a függetlenség követelményét nem tartalmazza, és helyette a pártatlanság kritériuma került felállításra.[191]

Ennek magyarázata elsősorban a függetlenség és pártatlanság fogalmának a svájci elméletben és gyakorlatban kialakult értelmezésében kereshető. A svájci értelmezés szerint a függetlenség mindig egy objektív szituációra utal, azaz annak hiánya meghatározott körülmények fennállása esetén – a választottbírónak valamely, a felekhez, az ügyhöz fűződő viszonya révén – áll fenn, míg a pártatlanság fogalmát a választottbírónak az ügy megítélésével kapcsolatos hozzáállásában, az üggyel kapcsolatos szemléletében értelmezi. Ezért olyan megközelítés is ismert a svájci elméletben, mely szerint a felektől való függetlenség a pártatlansággal egyezik.[192] Ez azzal kerül megindokolásra, hogy a gyakorlatban arra ritkán van példa, hogy valamely választottbíró

[189] Ennek jellemző példája a korábban már idézett *Centrozap v. Orbis et al*. jogeset. Erre vonatkozóan lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*...69. o. Ugyanerre hívja fel a figyelmet: Smith: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator*. 328. o.

[190] Lásd: Lalive: *The New Swiss Law*... 11. o.

[191] Lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 194. o.

[192] *„For this reason, independence from the parties is generally considered to be equivalent to impartiality."* Lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*... 69. o.

– bár a felektől teljes mértékben független – nem viszonyul pártatlanul valamelyik fél felé, vagyis a pártatlanság hiányát a függetlenség hiánya okozza. E felfogás szerint a pártatlanság hiánya a függetlenség hiánya nélkül nem fordulhat elő. Az IPRG-hez készített német nyelvű kommentár azt is kimondja, hogy a pártatlanság és a függetlenség között a választottbírósági eljárásban igen nehéz különbséget tenni.[193]

Pierre Lalive ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy felületes értelmezés mellett a függetlenség, a pártatlanság és a semlegesség fogalma szinonimának tekinthető, bár a semlegesség valójában a választottbíró nemzetisége tekintetében történő semlegességet kell, hogy jelentsen.[194] Ezen megállapítás szerint a függetlenség és a pártatlanság fogalma teljes mértékben mégsem azonosítható egymással. Összességében kiemelhető, hogy a svájci jogirodalom és gyakorlat nem teljesen egységes a pártatlanság és a függetlenség meghatározásában.

Kiemelést érdemel, hogy az IPRG a választottbírók nemzetisége vonatkozásában – szemben az UNCITRAL Modell-törvénnyel – semmilyen előírást nem tartalmaz.[195] A svájci gyakorlat szerint egyébként önmagában a választottbíró és a felek nemzetiségének azonossága nem teremthet okot a kizárásra, vagy a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére. A *Ligna, Aussenhandelsunternehmen v. Baumgartner & Co. AG v. Obergericht des Kantons Zürich* ügyben például az került megállapításra, hogy önmagában az a tény, hogy az összes választottbírónak azonos a nemzetisége a felek egyikével, még nem jelenti a közrend *(ordre public)* sérelmét.[196]

A választottbíró és az őt jelölő fél vonatkozásában különös kiemelést érdemelnek a Graubünden kanton fellebbviteli bíróságának 1996. január 30-án hozott határozatában szereplő szempontok. A döntés szerint

---

[193] Lásd: Walter–Bosch–Brönnimann: *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit...* 110. o.

[194] Lalive: *On the Neutrality of...* 23–24. o.

[195] Az UNCITRAL Modell-törvény 11. cikkelyének ötödik bekezdése szerint a választottbírát kijelölő szervnek vagy bíróságnak meg kell fontolnia, hogy célszerű-e az egyesbíró vagy a harmadik választottbíró kijelölése esetén a felektől eltérő nemzetiségű választottbírát választani.

[196] A *Ligna, Aussenhandelsunternehmen v. Baumgartner & Co. AG v. Obergericht des Kantons Zürich* (DFT 84 I. 39.) ügy vonatkozásában lásd: Müller: *International Arbitration...*55. o.

nincsenek jogos kételyek a választottbíró függetlensége vonatkozásában, amennyiben a fél által jelölt választottbíró ugyanannak a *Rotary Club*-nak a tagja, mint a peres fél. Az ügy tényállása szerint a kérdéses klubnak egyébként még hatvan tagja volt. A bíróság szerint eltérő lenne a megítélés, ha a fél és a választottbíró közötti kapcsolat – a közös klubtagság – barátsághoz is vezetne. A döntés szerint ugyancsak nem férhet kétség a fél által jelölt választottbíró függetlenségéhez, amennyiben a választottbíró tagja egy gazdasági társaság igazgatóságának, és az igazgatóság elnöke őt választottbírónak jelöli, feltéve, ha a választottbíró nem részvényese a társaságnak és a jogvita nem érinti a gazdasági társaságot.[197] E döntésből értelemszerűen *a contrario* az is kitűnik, hogy egy választottbíró akkor nem tekinthető függetlennek, ha tagja az őt jelölő gazdasági társaság igazgatóságának, illetve annak részvényese. (Ezekben az esetekben ugyanis a jogvita kimenetelével kapcsolatos anyagi függőség fennállhat. Természetesen e függőség mértéke jelentősen változhat annak függvényében, hogy a választottbíró mekkora részvénycsomaggal rendelkezik az adott társaságban.)[198]

A függetlenség és pártatlanság fogalmának viszonya kapcsán Marc Blessing megjegyzi, hogy függetlenül attól a ténytől, hogy nem szerepel a törvényben a pártatlanság fogalma, egy választottbíró számára továbbra is *nobile officium*, hogy pártatlan maradjon. Blessing szerint egyébként az, hogy a választottbíró pártatlan, nem akadályozza meg a választottbírót abban, hogy az őt jelölő fél által előadott érveket különös gondossággal vizsgálja meg. Kiemelendő, hogy Blessing a választottbírói testület mint egész pártatlanságának megőrzése vonatkozásában kifejezetten a választottbíróság elnökének juttat kiemelkedő szerepet, hiszen álláspontja szerint ha a testületben van is esetlegesen elfogult választottbíró, az elnöknek feltétlenül képesnek kell lennie arra, hogy ezt kiegyensúlyozza, megteremtve ezzel a testület pártatlan integritását.[199]

---

[197] Ezen ügy vonatkozásában lásd: Müller: *i. m.*...78. o.

[198] A választottbírónak az ügy eldöntéséhez fűződő anyagi érdeke vonatkozásában lásd különösen: Paulsson: *Ethics, Elitism, Eligibility.* 16. o. A nemzetközi iránymutatások *(IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration)* erre vonatkozó rendelkezései a VI. fejezetben kerülnek elemzésre.

[199] Lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 39. skk. o.

A szakirodalomban olyan nézettel is találkozunk, hogy az IPRG éppen azért nem tartalmazza a pártatlanság fogalmát, mert a testület minden tagjától – amennyiben valamelyik fél által jelölt választottbíró is van a tanácsban – vélhetőleg nehéz ugyanazt a fokú pártatlanságot elvárni, annak ellenére, hogy a választottbírák nem tekinthetőek a felek képviselőinek.[200] Fentiekből levonható a következtetés, hogy a svájci elméleti szakirodalomban nincsen egységes álláspont abban a vonatkozásban, hogy a függetlenség fogalmába milyen mértékben kell beleérteni a pártatlanságot.[201] Az IPRG által a függetlenség követelményét tartalmazó előírásra kialakult bírói gyakorlat értelemszerűen tekintettel kellett, hogy legyen a korábbi, a kantonközi egyezmény révén kialakult esetjogra, de attól bizonyos fokig el is tér.[202]

Megállapítható, hogy az IPRG nyomán kialakult gyakorlat a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás sajátosságait a kantonközi egyezményhez képest jobban figyelembe veszi. Az *I. SA (Switzerland) v. V. (Hong Kong)* ügyében a Szövetségi Bíróság 1998. február 9-én kelt ítéletében kimondta, hogy amikor azt kell megvizsgálni, hogy egy választottbírósági testület rendelkezik-e a függetlenséghez és a pártatlansághoz szükséges garanciákkal, tekintettel kell lenni a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás jellegére. A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban részt vevő személyek köre limitált, ezért a bíróság megállapítása szerint néhány év választottbírósági gyakorlat után szükségszerű, hogy az egyébként ügyvédként is dolgozó választottbírák egy eljárásban választottbíróként olyan peres féllel kerüljenek szembe, amellyel valamilyen jellegű kapcsolatuk van vagy volt. Ebben az ügyben a választottbírósági tanács egyik tagja ügyvédként közösen dolgozott egy másik ügyvéddel, aki egy, ettől az ügytől teljesen független ügyben az ellenérdekű fél jogi képviseletét látta el a választottbírósági eljárásban részt vevő fél egyik leányvállalata ellen. A választottbíró kollégája ügyfelének semmilyen érdeke nem fűződött e választottbírósági ügy kimeneteléhez, hiszen az egyik fél leányvállalatával állt szemben egy, a választottbírósági ügytől teljesen

[200] Lásd: Berti (ed.): *International Arbitration*...383. o.

[201] Lásd: Segesser–A. Jolles: *Switzerland.* 364. o.

[202] Lásd: Lásd: Walter–Bosch–Brönnimann: *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit*... 109. o.

független jogvitában. Mindez a Szövetségi Bíróság megállapítása szerint önmagában még nem jelenti a választottbíró függetlenségének automatikus hiányát.[203]

Az *I. SA (Switzerland) v. V. (Hong Kong)* ügyben a Szövetségi Bíróság által alkalmazott okfejtés némiképpen emlékeztet a *Ligier*-ügyben hozott döntésre. A határozat kimondja, hogy nincsen abszolút kizárási ok, hanem azt minden esetben az ügy tényeivel együtt kell megvizsgálni, és egyidejűleg az is kiemelésre kerül, hogy a választottbíró függetlenségének hiánya csak objektív tényeken alapulhat, melyek egy külső, ésszerű személyben ébresztenek kétségeket a választottbíró függetlensége vonatkozásában.[204]

A választottbírói tanács tagjának függetlensége megítéléséhez a nemzetközi kereskedelmi választottbírósági eljárásban igen lényeges szempontrendszert rögzített a Szövetségi Bíróság egy konkrét ügyben. A nevessé vált, és a szakirodalom által is gyakran hivatkozott *Hitachi Ltd. v. SMS Schloemann* ügy szellemi alkotások jogával kapcsolatos jogvita volt.[205] A választottbírósági tanács egyik tagja egy német tartományi fellebbviteli bíróság, a düsseldorf-i *Oberlandesgericht* előtt eljárni jogosult ügyvéd volt, míg az egyik felet képviselő ügyvéd a düsseldorfi *Landesgericht*, tehát az alsóbb fokú bíróság előtt volt jogosult eljárni jogi képviselőként. Figyelemmel arra, hogy mindketten a szellemi alkotások jogára specializálódott ügyvédek voltak, gyakran előfordult, hogy az alsóbb fokú bíróság előtt eljárni jogosult ügyvéd ügyfeleket ajánlott az *Oberlandesgericht* előtt eljárni jogosult kollégájának. Erre tekintettel a választottbíró függetlensége megkérdőjelezésre került. A Szövetségi Bíróság azonban a függetlenség hiányát nem látta megalapozottnak ebben az ügyben, még akkor sem, ha

---

[203] Az *I. SA (Switzerland) v. V. (Hong Kong*) (DFT 09. 02. 1998.) jogesetet lásd: Müller: *International Arbitration*...74. o.

[204] *„Les doutes sur l'indépendance de l'arbitre dépendent, dans chaque cas, des circonstances; il n'y a pas de motif absolu de récusation. Ces doutes doivent se fonder sur l'existence de faits objectifs qui sont de nature, pour un observateur raisonnable, à évieller des soupçons quant à l'indépendance de l'arbitre."* Lásd: Tschanz: *Arbitrators' Conflicts of Interests*...68. o.

[205] A *Hitachi Ltd. v. SMS Schloemann* (DFT 30. 06. 1994.) ügy vonatkozásában lásd: Müller: *International Arbitration*...78. o.

a választottbíró nyilvánvaló módon árbevételre tett szert abból, hogy kollégája részére ügyfeleket ajánlott.[206]

A Szövetségi Bíróság szerint a jogi képviselő és a választottbíró közötti barátság – melynek egyik megnyilvánulási formája az, hogy tegeződnek – önmagában nem vezethet ahhoz, hogy a választottbíró nem független, hiszen egy választottbírónak el kell tudnia magában választania a kollegiális kapcsolatot és a választottbírói semlegességet.[207]

Kiemelést érdemel, hogy a svájci joggyakorlat bizonyos fokú egységességét jelzi a Szövetségi Bíróság 2000. március 20-án hozott döntése, amely ugyan nem választottbírósági ügyre vonatkozik, viszont a bírói függetlenség vonatkozásában lényeges megállapításokat tett. [208] A határozat ugyanis kimondta, hogy a bírói függetlenség megítélésénél elsősorban nem a bíró és a jogi képviselő, hanem a bíró és a peres fél közötti kapcsolatot kell vizsgálni. A *Hitachi*-üggyel kapcsolatban kiemelendő, hogy a bíró és a jogi képviselő közötti barátság önmagában, egyéb okok hiányában nem jelenti a függetlenség hiányát, ugyanakkor a kettőjük közötti kifejezetten ellenséges viszony már a bírói függetlenséget akadályozza. E döntés kapcsán jegyzi meg Christopher Koch, hogy a határozatban kifejtett szempontok kifejezetten igazak a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásra, hiszen a választottbíráskodás nagy falujában *(arbitration village)*, a választottbíráskodás globális környezetében nagyon gyakran kerülnek szembe egymással ismerős személyek választottbírósági eljárásokban mint jogi képviselők vagy választottbírók, és az a körülmény, hogy e személyek valamilyen oknál fogva ismerik egymást, Koch szerint önmagában nem alapozhatja meg függetlenségük hiányát.[209]

A *Hitachi*-ügyre visszatérve lényeges kiemelni a Szövetségi Bíróságnak azon megállapításait, melyek általánosságban vonatkoznak

---

[206] Lásd: Tschanz: *Arbitrators' Conflicts of Interests*...75. o.

[207] Érdekes a határozat megfogalmazása abban a vonatkozásban is, hogy ennél a szövegrésznél nem a pártatlanság *(Unparteilichkeit)* vagy függetlenség *(Unabhängigkeit)*, hanem a semlegesség *(Neutralität)* kifejezést alkalmazza.

[208] A Szövetségi Bíróság I. közjogi Osztályának 2000. március 20-án hozott döntésének forrását lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

[209] Lásd: Koch: *Standards and Procedures for*... 328. o.

arra, hogy mikor lehet a függetlenség követelményének megsértéséről beszélni.

Az ítélet hangsúlyozza – a korábban már tárgyalt esetekhez hasonlatosan –, hogy a függetlenség hiánya objektív alapokon megindokolható kell, hogy legyen. [210] Ugyanakkor nagyon lényeges, hogy a határozat szerint nem szükséges, hogy a bíró ténylegesen elfogult legyen, elegendő, ha olyan körülmények állnak fenn, melyek az elfogultság látszatát *(der Anschein der Befangenheit)* keltik. Ez az értelmezés már a korábbi határozatoknál árnyaltabb álláspontot tükröz, és sok szempontból hasonlítható az angol jog által kidolgozott, az elfogultság valószínűségét vizsgáló *(real likelihood of bias)* eljárásokhoz, példaként utalunk az ún. *Gough-test*-re.[211]

A *Hitachi*-határozat foglalkozik azzal a kérdéssel is, hogy vajon az IPRG rendelkezései szerint a választottbíróság mindegyik tagjának azonos mértékben kell-e pártatlannak lennie. [212] A határozat ezen igen fontos része azt az álláspontot követi, hogy azáltal, hogy az IPRG nem tartalmazza a pártatlanság követelményét, a törvényhozó lehetőséget biztosít arra, hogy a felek által választottbíró pártatlansága megítélése vonatkozásában ne ugyanolyan szigorú zsinórmérték kerüljön alkalmazásra, mint a választottbírósági tanács elnöke tekintetében. Ez a megállapítás a korábbi, az IPRG előtti svájci joggyakorlathoz képest igen újszerű, és a választottbírói függetlenség megítélésében kifejezetten eltérő szemléletet tükröz.

Pierre Yves–Tschanz a választottbírói függetlenség és elfogulatlanság megítélésével kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy azokat a svájci szerződési jog alapelveinek megfelelően kell vizsgálni. Tschanz szerint dogmatikailag a választottbírói szerződés tartós jogviszonyt rendező szerződésnek *(contrats de durée*, *Dauerschuldverhältnisse)* tekinthető, melynek alapján a feleknek a szerződést annak tartama alatt jóhiszeműen, gondosan kell teljesíteni.[213] Tschanz sze-

[210] Lásd: Tschanz: *Arbitrators' Conflicts of Interests*...69. o.

[211] Az angol jog vonatkozó részével a mű III. fejezete foglalkozik.

[212] Lásd: Tschanz: *i. m.* 71. o.

[213] Hasonló álláspont olvasható ki Stephan A. Vogt disszertációjából is, mely a választottbírósági szerződés jogi jellegét elemzi a svájci jogban. Lásd: Vogt: *Der Schiedsvertrag nach*... 130–131. o.

rint a választottbírói szerződést a választottbíró jóhiszeműen és gondosan akkor tudja teljesíteni, ha függetlenül és pártatlanul jár el. Így álláspontja szerint annak megvizsgálásához, hogy az IPRG szövegezése szerinti jogos kételyek *(berechtigte Zweifel)* fennállnak-e, szükséges a svájci szerződési jog alapelveinek alkalmazása is.[214]

Amennyiben az IPRG 180. cikkelyét vizsgáljuk, semmilyen utalást nem találunk a választottbíró vagy választottbíró-jelölt közlési kötelezettségére a függetlenségének vagy elfogulatlanságának hiányát eredményezhető tények, körülmények vonatkozásában.[215] Az, hogy a svájci törvényhozó *expressis verbis* nem írja elő, hogy a választottbírának közölnie kell a fennálló, és esetlegesen kizárását eredményezhető kizárási okokat, nem jelenti azt, hogy e kötelezettség egyáltalán nem állna fenn. A svájci gyakorlat ebben a vonatkozásban ismételten a választottbíró és az őt jelölő felek között fennálló jogviszonyra alapoz. Figyelemmel e jogviszony szerződéses jellegére, egyértelműen fennáll a feleknek azon kötelezettsége, hogy egymást a szerződéssel összefüggő lényeges körülményekről tájékoztatniuk kell. A Svájci Szövetségi Bíróság egy 1985. március 14-én kelt ítéletében azt állapította meg, hogy a választottbírának a szerződéskötés előtt – vagyis a választottbírósági tisztség elfogadását megelőzően – majd azt követően is fennáll az a kötelezettsége, hogy közöljön a felekkel minden olyan tényt, körülményt, mely kizárásához vezethet. Az ilyen jellegű tények elhallgatása egyértelműen a jóhiszeműség követelményét sértené.[216]

Kiemelést érdemel ebben a vonatkozásban, hogy a svájci magánjogban kifejezetten lényeges szerep jut a jóhiszeműség és tisztesség elvének.[217] A ZGB 2. cikkelye mondja ki azt, hogy a jogok gyakorlása

---

[214] Lásd: Tschanz: *i. m.* 69. o.

[215] Az UNCITRAL Modell-törvény 12. cikkelyének első bekezdése írja elő azt, hogy a választottbírának a jelölésétől kezdve az eljárás végéig folyamatosan tájékoztatnia kell a feleket minden olyan körülményről, mely elfogulatlansága vagy függetlensége hiányát eredményezheti, kivéve, ha korábban már a feleket erről tájékoztatta. E rendelkezést számos állam törvényhozása vette át.

[216] A DFT 111 Ia 72 (*Y. v. Société X*) ügy vonatkozásában lásd: Müller: *International Arbitration*...77. o.

[217] A jóhiszeműség és tisztesség elvének történeti és jogösszehasonlító feldolgozását a hazai jogtudományban Földi András végezte el, mely tanulmányban a svájci jog is elemzésre kerül. Lásd: Földi: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*... 48–52. o.

és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség követelményének megfelelően kell eljárni.[218] A jóhiszeműség és tisztesség elvének svájci értelmezésével kapcsolatban hangsúlyozni szükséges a bizalmi elv *(Vertrauensprinzip)* szerepét, mely bizalmi elv védi azon személyt, aki egy másik személy jognyilatkozatában bízik.[219] Ez az értelmezés – a választottbírói eljárás természetére is figyelemmel – álláspontom szerint igen nagy jelentőséggel bír annak vizsgálata során, hogy a választottbíró-jelölt vagy választottbíró eljárása egyes, a kizárását eredményezhető tények körülmények eltitkolása, vagy közlése tekintetében mikor és milyen mértékben tekinthető jóhiszeműnek.

A kérdés felmerül, hogy vajon csak a választottbírát terheli-e közlési kötelezettség olyan körülmények vonatkozásában, mely a kizárását eredményezhetik, vagy a feleknek is kell-e körben bármilyen vizsgálódást végezniük. Ezzel kapcsolatban a Szövetségi Bíróságnak egy, 2001. október 15-én meghozott döntésére kell utalnunk.[220] Az ügy tényállása szerint egy kubai állami vállalat és egy francia cég még 1993. január 26-án kötött egymással szerződést, mely szerint a francia társaság Havanna környékén olajmezők után folytatott kutatásokat. A szerződésben a kubai jog mint alkalmazandó jog került rögzítésre, és az ICC választottbírósága került kikötésre olyan módon, hogy az eljárás székhelye Genf legyen. Később a francia cég személyében – a kubai fél jóváhagyásával – szerződéses jogutódlás következett be. 1997. június 23-án a kubai vállalat levélben értesítette a francia céget, hogy szerződésszegés miatt felmondja a szerződést. A francia társaság e felmondás miatt kártérítési követelést terjesztett elő, és választottbírósági eljárást kezdeményezett. Három főből álló választottbírósági tanács megalakítására került sor, majd a választottbírósági eljárás lefolytatása után 2001. június 19-én a választottbírósági

[218] A ZGB 2. cikkelyének első bekezdése a következő: *„Jedermann hat die Ausübung seiner Rechte und in der Erfüllung seiner Pflichte nach Treu und Glauben zu handeln./Chacun est tenu d'exercer ses droits et d'exécuter ses obligations selon les règles de la bonne foi./Ognuno è tenuto ad agire secondo la buona fede così nell'esercizio dei propri diritti come nell'adempimento dei propri obblighi."*

[219] Lásd: Földi: *i. m.* 50. o.

[220] Az ügy részletes leírását lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

tanács a kereset elutasításával megállapította, hogy a szerződés felmondása jogszerű volt.

A francia társaság az ítélet érvénytelenítését kezdeményezte az IPRG 190. cikkely második bekezdésének a) pontja alapján, azzal az indokolással, hogy a választottbíróság nem volt szabályszerűen megalakítva, mivel a kubai fél által delegált választottbíró olyan személy volt, akinek sok, személyéhez köthető kapcsolata volt a kubai állammal, és ezért nem tekinthető elfogulatlannak. Tényszerűen igaz, hogy a kubai fél által jelölt választottbíró, Alfredo E. Armenteros jogászként számos alkalommal került szakmai kapcsolatba a kubai állammal, hiszen korábban a kubai tengeri kereskedelmi és közlekedési minisztérium jogi tanácsadója volt, illetve Ontarióban kubai konzulként is dolgozott, és több ügyben is képviselte a kubai államot, az alperesi vállalat tulajdonosát. A kubai állami vállalat azzal indokolta meg egyébként a választottbíró választását, hogy olyan személyre volt szükség, aki a kubai jogban – különösen a szerződési jogban – járatos volt. A Szövetségi Bíróság elutasította a francia társaságnak a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére irányuló keresetét, azzal az indokolással, hogy ezek a tények már a választottbírósági eljárás elején is ismertek voltak, és a francia társaság kötelezettsége lett volna, hogy a tények ismeretében annak lehetőségét megvizsgálja, vajon vezethet-e mindez a választottbíró elfogultságához. A Szövetségi Bíróság szerint ebben a körben a választottbírát többlet-tájékoztatási kötelezettség sem terheli.[221]

A fenti jogesetben foglalt következtetéssel azonos tartalmú álláspont olvasható ki a Szövetségi Bíróság 2005. október 10-én meghozott ítéletéből, melynek értelmében amennyiben az ítélet érvénytelenítésére irányuló eljárásban terjeszt elő a fél kizárási kérelmet az egyik választottbíró ellen, azt csak olyan okokra alapíthatja, melyek nem voltak ismertek az ítélet meghozatala előtt.[222] Ebből az is következik, hogy amennyiben a félnek az eljárás során a választottbíró kizárását eredményezhető tény jut a tudomására, úgy a kizárási eljárást haladéktalanul kezdeményeznie kell, a kizárási ok nem szolgálhat

[221] Lásd továbbá ezen ügy vonatkozásában: Müller: *International Arbitration*… 79. o.

[222] Az *A. S.A.R.L. v. B. Ltd.* (4. P.146/2005.) ügy tekintetében lásd: www.kluwerarbitration.com/arbitration/arb/country/Switzerland.asp

egyfajta taktikai fegyverként az ítélet érvénytelenítése tekintetében. (Megjegyzést érdemel, hogy ez a felfogás összhangban van az IPRG 180. cikkelyének második bekezdésében foglalt rendelkezésével, mely szerint a kizárási eljárást az okról való tudomásszerzést követően haladéktalanul kezdeményezni kell.)

Az IPRG-nek a kizárási eljárásra vonatkozó szabályaival összefüggésben kiemelést érdemel, hogy mindaddig, amíg a választottbíró kizárása tekintetében döntés nem születik, az eljáró választottbíróság szabadon folytathatja a választottbírósági eljárást, kivéve, ha a felek nem egyeztek meg másképpen. Ebben az esetben a választottbírósági tanácsnak azt kell mérlegelnie, hogy esetlegesen az eljárás egyes eseményeit meg kell-e ismételni, abban az esetben, amennyiben a kizárási eljárás sikeres lesz. Az IPRG 180. cikkelye egyébként nem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy amennyiben a kizárási eljárás eredményeképpen a választottbíró kizárásra kerül az eljárásból, akkor az addigi eljárást milyen mértékben kell elfogadni, illetve megismételni.[223] Mindez elsősorban a felek megállapodásán múlik. Abban az esetben, amennyiben a felek úgy állapodnak meg, hogy az eljárás addigi részeit nem vagy csak részben kell megismételni, az magában foglalja a felek meghallgatásához fűződő jogukról való részleges lemondást is, mivel az új választottbíró értelemszerűen az eljárás előzetes részében nem vett részt.[224] Kiemelést érdemel, hogy e probléma rendezésére a svájci megoldástól eltérő alternatívák is léteznek. A nemzetközi választottbíráskodásról szóló görög, 27351/1999. számú törvény – mely 1999. augusztus 18-ától hatályos – tizenötödik cikkelye például akként rendelkezik, hogy amennyiben a felek között egyéb megállapodás nincsen, a választottbírósági testületnek egyhangú döntést kell hoznia abban a kérdésben, hogy az új választottbíró belépését követően az addigi eljárást megismétlik, vagy a már lefolytatott eljárási cselekményeket elfogadva folytatják az eljárást.[225]

Az IPRG – miként az a fentiekben részletezett rendelkezésekből is kiolvasható – a felek privátautonómiájának jelentős teret enged. Mind-

[223] Az új választottbíró jelölésére az IPRG 179. cikkelyét kell alkalmazni.
[224] Lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in…* 74. o.
[225] Lásd: Koch: *Standards and Procedures for...*342. o.

ez a nemzetközi kereskedelmi választottbíróság igényeinek nagymértékben felel meg, hiszen a nemzetközi kereskedelmi választottbírósági eljárásokban a felek gyakran törekszenek az egyes nemzeti jogok minél jelentősebb mértékű „delokalizálására", a jogvita nemzetközi jellegének szembetűnő hangsúlyozása céljából.[226]

4. A választottbíró megválasztása és kizárása a Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíráskodás Svájci Szabályai alapján (Schweizerische Schiedsordnung)

Svájcban 2004. január 1-jén lépett hatályba a Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíráskodás Svájci Szabályai *(Internationale Schiedsordnung der Schweizerischen Handelskammern, Schweizerische Schiedsordnung, Swiss Rules of International Arbitration)* elnevezésű Eljárási Szabályzat, melyet Bázel, Bern, Genf, Ticino, Vaud és Zürich kereskedelmi kamarája mellett szervezett nemzetközi választottbírósági eljárásban kell alkalmazni ezen időpontot követően. Ezen Eljárási Szabályzat – a Svájci Szabályok – felváltja a kamarák korábbi eljárási szabályzatait. Az Eljárási Szabályzat az *UNCITRAL Arbitration Rules* rendelkezéseire tekintettel készült, némely ponton azonban – miként az alábbiakban részletezésre kerül – attól eltér.[227]

A Svájci Szabályoknak a választottbírák kijelölésére és kizárására vonatkozó szabályai jelentős mértékben különböznek az UNCITRAL Mintaszabályzatától (mely a későbbiekben részletes kifejtésre kerül), hiszen ez utóbbi *ad hoc* választottbíráskodási szabályokat tartalmaz, míg a Svájci Szabályok – a korábbi kamarai szabályzatokat felváltva – egy tipikus kamarai választottbírósági intézmény eljárási szabályzatának tekinthetőek.[228]

---

[226] Lásd: Bucher –Tschanz: *i. m.* 13. o.

[227] A Svájci Szabályok és az UNCITRAL Mintaszabályzat szövegszerű összevetése a www.swissarbitration.ch weboldalon lelhető fel.

[228] A Svájci Szabályok és az UNCITRAL Mintaszabályzat összehasonlítására lásd különösen: Blessing: *Comparison of the Swiss Rules*... 17–65. o.

Ami a választottbírák kiválasztását illeti, a korábbi – nemzetközi ügyekben már nem hatályos – kamarai szabályzatok viszonylag változatos rendelkezéseket tartalmaznak ebben a témakörben. A zürichi kereskedelmi kamara eljárási szabályzata például akként rendelkezik, hogy az eljáró választottbírósági tanács elnökét – vagy az egyesbírót – minden esetben a kereskedelmi kamara elnöke jelöli egy, kiemelkedő elismertségnek örvendő választottbírákat tartalmazó jegyzékről. A többi választottbíró tekintetében vagy a felek megegyeznek abban, hogy mindegyik fél egy-egy választottbírát jelöl, vagy pedig a kereskedelmi kamara elnöke a választottbírósági tanács elnöke megválasztásakor átad részére egy négy nevet tartalmazó listát *(Viererliste)*, melynek alapján – figyelemmel az Eljárási Szabályzat 12. cikkelyének harmadik bekezdésére – az eljáró tanács elnöke lesz jogosult kiválasztani a tanács többi tagját.[229] A zürichi kereskedelmi kamara mellett szervezett választottbíróság eljárási szabályzata a kiválasztás vonatkozásában nagyrészt a listás választottbíró-választási rendszert alkalmazza.[230] A bázeli kereskedelmi kamara választottbíróságának szabályai ebben a vonatkozásban rugalmasabbak, ugyanis lehetővé teszik az eljáró választottbíróság elnökének szabad megválasztását. A berni kereskedelmi kamara választottbíróságának eljárási szabályai szerint, amennyiben a felek nem egyeznek meg, úgy a kamara választottbírósági bizottsága jelöli ki az eljáró választottbírósági tanács elnökét. A ticinoi kereskedelmi kamara választottbírósági eljárási szabályai a felek számára szabad lehetőséget biztosítanak a választottbírósági tanács elnökének megválasztására.[231]

A Genfi Kereskedelmi és Iparkamara (CCIG) mellett szervezett Választottbíróság eredetileg kizárólag a választottbírák kiválasztásával, kijelölésével foglalkozott. A genfi kamara 1980 júniusában döntött úgy, hogy választottbírósági irányelveket dolgoz ki. Ezek az irány-

[229] Lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 291. o.

[230] A listás választottbíróválasztási rendszer vonatkozásában lásd: Redfern–Hunter: *Law and Practice*... 188–189. o. A zürichi eljárási szabályzat a hagyományos listás rendszerektől annyiban tér el, hogy ezen szabályzat szerint nem a felek, hanem a tanács kijelölt elnöke jogosult a választottbírák kiválasztására, azaz a felek joga a választottbírák kiválasztásában igen korlátozott.

[231] Lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 291–292. o.

elvek arra szolgáltak, hogy amennyiben a felek e választottbíróság joghatóságát kötötték ki, akkor a kamara a választottbírák kijelölésében vett részt, függően attól, hogy a klauzula milyen mértékben jogosította fel a genfi kamarát a választottbírósági tanács összeállítására.[232] A genfi kamara választottbírósága így egyfajta átmenetet képezett az intézményesített választottbíráskodás és az *ad hoc* választottbíráskodás között, mely sajátosság részben fennmaradt az eljárási szabályzat 1992-ben bekövetkezett módosításával is.[233] E módosítás eredményeképpen azonban az Eljárási Szabályzat már teljes, a választottbírósági eljárás egészét átfogó szabályrendszernek tekinthető. A választottbíróság tagjainak kiválasztását tekintve e szabályzat azt tartalmazza, hogy főszabály szerint a felek szabadon jelölhetnek egy – egy tagot, míg a testület elnökét a közösen kiválasztott választottbírák együttesen fogják jelölni.[234]

A Svájci Szabályok a választottbírák kiválasztásával, kizárásával és helyettesítésével foglalkozó rendelkezéseket az 5–14. cikkelyekben tartalmazzák. Az ötödik, hatodik és hetedik cikkelyek foglalkoznak a választottbírák kiválasztásával abban az esetben, amennyiben két peres fél közötti választottbírósági eljárásról van szó.

Az ötödik cikkely kimondja, hogy függetlenül attól, hogy egyesbíró avagy választottbírósági testület eljárásáról van szó, a feleket voltaképpen csak jelölési jog illeti meg, a választottbírák akkor tekinthetőek megválasztottnak, amennyiben a kamara őket tisztségükben megerősíti. A felek jelölési joga *(designation)* nem egyezik meg a választottbírák kiválasztásának *(appointment)* jogával, hiszen a jelölés révén a választottbírósági tisztség betöltésre csak akkor kerülhet, ha a kamara azt megerősíti. Figyelemmel arra, hogy a Svájci Szabályokban is többször kerül használatra a *designation* és az *appointment* szó olyan módon, hogy a különbségtétel nem mindig egyértelmű, vélhetőleg egy választottbírósági kikötés érvényességét nem érinti az a tény, hogy a felek a jelölés jogát az *appointment* szó használatával fejezték ki.

---

[232] Ezzel kapcsolatban lásd: Uzan–Spira: *Appointment of Arbitrators*... 73–80. o.

[233] Lásd: Kaufmann: *The Geneva Chamber of Commerce*... 71. o.

[234] Az erre vonatkozó rendelkezéseket a CCIG Eljárási Szabályzatának 12.1–12.2 cikkelye tartalmazza.

A felek nincsenek semmilyen listához kötve a választottbíró jelölését tekintve, azaz szabadon jelölhetnek választottbírát. A Svájci Szabályok képzettségi előírást sem tartalmaznak a választottbíró vonatkozásában, a felek természetesen előírhatnak e vonatkozásban feltételeket a választottbírósági záradékban.[235] Figyelemmel arra, hogy a Svájci Szabályok 9. cikkelyének második bekezdése tartalmazza azt, hogy a választottbíráknak függetlennek és pártatlannak kell lenniük, a felek érvényesen nem köthetik ki azt választottbírósági megállapodásukban, hogy a választottbíráknak e követelményeknek nem kell megfelelniük.

Ebből az is következik, hogy a Kamara mielőtt a jelölt választottbírát megerősíti tisztségében, azt vizsgálja meg, hogy fennállnak-e esetlegesen olyan körülmények, melyek a függetlenség vagy pártatlanság vonatkozásában aggályokat képezhetnek. Ennek módja az, hogy a Kamara a jelölt választottbírával egy, a függetlenségére vonatkozó nyilatkozatot írat alá.[236]

E nyilatkozat alapján a választottbíró-jelöltnek egyfelől el kell fogadnia a Svájci Szabályok alkalmazását, másfelől pedig nyilatkoznia kell, hogy fennállnak-e olyan körülmények, melyek függetlenségét, pártatlanságát befolyásolhatják. Az egyik alternatíva egy teljesen nemleges nyilatkozat, mely szerint semmilyen olyan körülmény nem áll fenn, mely befolyásolhatja a függetlenséget vagy a pártatlanságot. A másik nyilatkozat úgynevezett minősített nyilatkozat *(qualified statement of independence)*, melyben szerepelnek bizonyos körülmények, tények, de ezek a választottbíró-jelölt szerint nem vezethetnek elfogultsághoz. A kamara feladata annak megítélése, hogy e nyilatkozat alapján fennáll-e az elfogultság veszélye. A kamara ilyenkor vagy a peres felek részére megküldi a nyilatkozatot észrevételezés céljából vagy a gyorsabb kijelölés érdekében ennek mellőzésével dönt. Amennyiben nem szerzi be a felek nyilatkozatát, és minősített nyilatkozatot tett választottbírát erősít meg a választottbírói tisztségben, úgy azt

[235] Vélhetőleg nem üdvös, ha túlzottan sok feltételt szabnak a felek a választottbírák képzettségét, szakismeretét illetően, mivel az jelentős mértékben megnehezíti a számba jöhető személyek kiválasztását.

[236] A nyilatkozat szövegét lásd: Zuberbühler–Müller–Habegger (Eds.): *Swiss Rules of....* 101. o.

kockáztatja, hogy a felek esetlegesen kizárási eljárást kezdeményeznek a választottbíró ellen. Annak megítélésében, hogy fennáll-e az elfogultság, jelentős segítséget nyújthat az *International Bar Association* 2004. május 22-én kelt iránymutatása a nemzetközi választottbíráskodásban felmerülő érdekkonfliktus kérdésében *(IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration)*.[237] A kamara helyzetét bizonyos értelemben könnyíti a Svájci Szabályok ötödik cikkelyének első bekezdésében szereplő szabály, mely szerint a kamarának nem kell megindokolnia, ha valamely választottbírát nem erősít meg tisztségében.

A kamara megerősítése a választottbíró vonatkozásában jelenti a *receptum arbitrii* hatályossá válását, azaz ebben az értelemben ez a szerződés egy harmadik személy jóváhagyásától függő jogügyletnek tekinthető. Abban az esetben, amennyiben nem erősíti meg a választottbírát tisztségében a kamara, a kamara szabad belátásától függ az, hogy a felet hívja fel újabb választottbíró jelölésére, vagy esetlegesen maga a kamara jelöl újabb választottbírát. E kérdés eldöntésében nyilván szerepet kell, hogy kapjon az is, a kamara mennyiben véli úgy, hogy a fél magatartása az ügy elhúzására irányul, ebben az esetben vélhetőleg a kamara maga fog jelölni választottbírát, vállalva azt, hogy ezzel bizonyos értelemben sérül a félnek azon joga, hogy saját maga jelölhet választottbírát ügye eldöntése céljából.

A Svájci Szabályok a választottbíró számát illetőleg elsősorban a felek megállapodására hagyatkoznak. Így a hatodik cikkelyben nem találunk rendelkezést arra nézve, mely szerint feltétlenül páratlan számú választottbírának kell lennie a testületben. Amennyiben nincs erre vonatkozó megegyezés a felek között, ebben a kérdésben a kamara dönt. A hatodik cikkely második bekezdése szerint a kamara főszabály szerint – költségkímélési okokból – egyesbírót fog jelölni, kivéve, ha az ügy komplexitása azt igényli, hogy három főből álló választottbírósági tanács járjon el. Arra is lehetőség van, hogy annak ellené-

[237] Mindehhez lásd: Zuberbühler–Müller–Habegger: *i. m.* 50–51. o. Az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* rendelkezéseinek részletes bemutatásával a VI. fejezetben foglalkozom. Szintén e fejezet ismerteti részletesen a párizsi ICC választottbírósága által alkalmazott, a választottbíró függetlenségére vonatkozó nyilatkozatot.

re, hogy a választottbírósági záradék háromfős választottbírósági tanácsot ír elő, de a kamara úgy látja helyénvalónak, hogy a pertárgy értéke, avagy egyéb körülmények miatt egyesbíró eljárása is elegendő, úgy tanácsolhatja a feleknek azt, hogy egyesbíró jelölésében állapodjanak meg.[238] A hatodik cikkely egy *de minimis* szabályt tartalmaz, melynek értelmében, amennyiben a pertárgy értéke nem haladja meg az 1 000 000 svájci frank összeget, úgy az Eljárási Szabályzat negyvenkettedik cikkelyében található gyorsított eljárás *(Expedited Procedure)* szerint kell eljárni. A választottbírák számát tekintve a gyorsított eljárás lényege, hogy a lehető legtöbb esetben egyesbíró elé kívánja utalni az ügyet. Az ügy akkor nem kerül egyesbíró elé, ha a választottbírósági záradék kifejezetten három választottbíróból álló tanács felállítását írja elő, és a felek a kamara felhívására sem egyeznek bele egyesbíró alkalmazásába. Ebben az esetben azonban – a pertárgy értékére figyelemmel – a kamara a választottbírákat megillető díjakat mérsékli.[239]

Abban az esetben, amennyiben a felek egyesbíró alkalmazásában állapodtak meg, 30 nap áll a feleknek rendelkezésre attól a naptól, hogy az alperes a választottbírósági felhívást kézhez vette, arra, hogy megegyezzenek az egyesbíró személyében a Svájci Szabályok hetedik cikkelye szerint. Amennyiben a kamara dönt úgy, hogy egyesbíró ítélkezzen az ügyben, úgy a feleknek az e döntés kézhezvételét követő harminc napon belül kell megegyezni a választottbíró személyében. Abban az esetben, amennyiben ez eredménytelen, úgy a kamara fogja kijelölni az eljáró választottbírót.

Nagyon lényeges, hogy a Svájci Szabályok nem tartalmaznak semmilyen előírást arra nézve, hogy az egyesbírónak a felektől eltérő nemzetiségűnek kell lennie. Miként a fentiekben már kiemelésre ke-

[238] Mindez jelentős mértékben hasonlít az ICC választottbírósági szabályaihoz, mellyel a mű VI. fejezete foglalkozik.

[239] Említést érdemel, hogy Svájcban elsőként gyorsított kamarai választottbírósági eljárást a genfi kereskedelmi kamara vezetett be. A CCIG választottbíróságának eljárási szabályzatának 31. cikkelye szerint a felek kifejezett megegyezése esetén kerülhet sor gyorsított eljárásra, vagyis ez nem a pertárgy értékétől függ. A választottbírák jelölését tekintve a gyorsított eljárás azzal a következménnyel jár, hogy a genfi kamara jogosult a választottbírák jelölésére nyitvaálló határidőt lerövidíteni. Mindehhez lásd: Tschanz: *The Chamber of Commerce*... 51–58. o.

rült, a svájci joggyakorlat önmagában nem tekinti a függetlenség hiányának azt, ha a választottbíró nemzetisége nem tér el a felek vagy valamely fél nemzetiségétől. Az, hogy a Svájci Szabályok erre vonatkozó rendelkezést nem tartalmaznak, magyarázható azzal, hogy az egyes kamarai szabályok viszonylag eltérő módon szabályozták e kérdést. A genfi kamara választottbírósági szabályzatának 10.3 cikkelye akként rendelkezett, hogy abban az esetben, amennyiben a felek kifejezetten nem egyeztek ebben meg, úgy az egyesbíróként eljáró választottbíró nem lehet egyik féllel sem azonos nemzetiségű. A zürichi szabályzat 11. cikkelyének második bekezdése szerint – miként az már említésre került – az egyesbírót vagy a testület elnökét a kereskedelmi kamara elnöke jelöli egy, neves választottbírákat tartalmazó listáról. Ebből az következik, hogy a gyakorlatban svájci nemzetiségű személy került jelölésre, függetlenül a felek nemzetiségétől. A Svájci Szabályok jelenleg az egyesbíró nemzetiségével kapcsolatos kérdést nyitva hagyják, az ezzel kapcsolatos álláspont kialakítása a gyakorlatra marad.

A Svájci Szabályok 8. cikkelye a választottbírák jelölésével foglalkozik két vagy több peres fél közötti választottbírósági eljárásban. Abban az esetben, amennyiben két peres fél van, úgy – amennyiben egyéb megállapodás nincs a felek között – mindegyik fél a választottbírósági szerződés vagy a kamara által meghatározott időtartam alatt köteles kijelölni választottbíró-jelöltjét. Amennyiben valamelyik fél elmulasztja kijelölni a választottbíráját, úgy azt helyette a kamara végzi el.[240] Az ilyen módon jelölt választottbíráknak – a kamara általi megerősítésük esetén – harminc napjuk lesz arra, hogy kijelöljék az eljáró testület elnökét, melynek elmulasztása esetén a kamara fogja kijelölni az elnököt.

A 8. cikkely 3–5. bekezdése azzal az esetkörrel foglalkozik, amennyiben kettőnél több fél szerepel a választottbírói eljárásban. Főszabály szerint itt is a felek megállapodása lényeges abban a tekintetben, hogy miként rendezik a felperesi vagy alperesi pertársaság választott-

[240] E szabályból egyértelműen következik, hogy mindaddig nem lehet a fél helyett a kamara által jelöltetni választottbírát, amíg a félnek a választottbíró jelölésére nyitva álló határideje le nem telik.

bíró-jelölési jogát. Amennyiben nincsen ilyen megállapodás, úgy a felperesi pertársaságnak, illetve az alperesi pertársaságnak is 30–30 napja van arra, hogy választottbíró-jelöltjüket kiválasszák. Az ilyen módon kijelölt választottbíráknak – megerősítésüket követően – 30 napjuk lesz a választottbíróság elnökének kiválasztására.

Abban az esetben, amennyiben valamelyik fél, illetve valamelyik pertársaság a több felet tartalmazó eljárásban a rendelkezésre álló határidőn belül elmulasztja a saját választottbíráját kijelölni, a kamara fogja kijelölni mindhárom választottbírát, és szintén a kamara jelöli ki közülük a tanács elnökét. Mint látható, a kamara igen szigorú következményeket fűz ahhoz, ha valaki egy több peres felet magában foglaló eljárásban mulaszt el választottbírát jelölni, hiszen ebben az esetben mindegyik fél megfosztásra kerül választottbíró-jelölési jogától, és a kamara állítja fel a teljes testületet. Ennek magyarázata elsősorban a kérdéssel kapcsolatos korábbi joggyakorlatban keresendő. Egyik alapvető példa erre a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás gyakorlatában az igen sok tanulsággal járó, a szakirodalom által sokat idézett *Dutco*-eset. Az ICC előtt lefolytatott eljárásban eltérő érdekű alperesek alkottak pertársaságot, és azt vitatták, hogy számukra sérelmes, hogy közösen kell választottbírát jelölniük a közöttük fennálló érdekellentétük miatt. Az ügyben a végső döntést kimondó francia *Cour de Cassation* az alperesi pertársaságnak adott igazat, kimondva, hogy a felek minden esetben azonos bánásmódot kell, hogy élvezzenek a választottbíróság megalkotása esetén.[241]

Hasonló probléma merült fel egy svájci ügyben. A felperesi pertársaság választottbírósági eljárást kezdeményezett több alperes ellen, és a klauzula szerint a felperesek és az alperesek egy-egy választottbíró jelölésére voltak jogosultak, és az ilyen módon megválasztott választottbírák kellett, hogy a testület elnökét megválasszák. A felperesi keresetből azonban az derült ki, hogy az egyik alperesként megjelölt személy jogi álláspontja egyezik a felperesi jogi állásponttal. Ezért ezen alperes kivételével az összes alperes tiltakozott azon eljá-

[241] A *Siemens AG and BKMI Industrieanlagen GmbH v. Dutco Construction Co.* ügyében a francia *Cour de Cassation* 1992. január 7-én hirdetett ítéletet. A *Dutco*-ügy részletes bemutatása – ICC választottbírósági eljárásról lévén szó – a VI. fejezetben található.

rás ellen, hogy az alpereseknek közösen kell jelölniük választottbírót, hiszen az egyik alperes valójában felperesnek tekintendő. Erre figyelemmel a többi alperes közösen jelölt választottbírót. A felperesi álláspontot osztó alperes ezen jelölésben nem vett részt, és Neuchâtel kantonális bíróságához fordult azt kérelmezve, hogy egy másik választottbíró kerüljön kijelölésre az összes alperes számára. Neuchâtel kantonális bírósága 1994. június 17-én e keresetet elutasította, azzal az indokolással, hogy e kérelem megfosztaná a valódi, tényleges alpereseket attól, hogy választottbírát jelöljenek az eljárásban. Ezt követően a keresetet benyújtó fél a Szövetségi Bírósághoz fellebbezett, azzal érvelve, hogy az egyenlő bánásmód elve sérült meg azzal, hogy nem jelölhetett választottbírát. A Szövetségi Bíróság 1995. január 4-én utasította el a fellebbezést, és hagyta helyben Neuchâtel kantonális bíróságának döntését, kiemelve, hogy a bíróság a választottbírósági záradék helyes értelmezését ismerte fel akkor, amikor elutasította a csupán csak formailag alperes, ténylegesen azonban felperes fél kérelmét, hiszen ezzel a valódi alpereseknek a választottbíró-jelöléséhez fűződő joga nem sérült.[242] Fentiekből egyértelműen az következik, hogy a pertársaság esetén a választottbíró-jelölés a pertársaság tagjai között akkor problematikus, ha a tagok között érdekellentét áll fenn. (Ezen érdekellentét sajátos esetét képezi a fentiekben részletezett svájci jogeset.) A Svájci Szabályok erre figyelemmel fűznek kifejezetten szigorú jogkövetkezményt ahhoz, ha valamelyik fél nem jelöl ilyen esetben választottbírát. Azon eljárás, hogy ebben az esetben az egész testületet a kamara állítja fel, indokolható azzal, hogy így mindegyik fél ugyanolyan mértékben kerül megfosztásra a választottbíró jelölésének jogától, vagyis ez kizárja annak lehetőségét, hogy valamelyik fél a későbbiekben a felek egyenlő elbánásban való részesítésének megsértésével érveljen.

A kizárásra vonatkozó szabályokat a Svájci Szabályok 9–12. cikkelyei tartalmazzák. A 9. cikkely – miként arra már történt utalás – előírja, hogy a választottbírónak függetlennek és pártatlannak kell lennie, továbbá a függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában eset-

[242] Ezen ügy vonatkozásában lásd különösen: Zuberbühler–Müller–Habegger (Eds.): *Swiss Rules of International Arbitration.* 81. o.

legesen jogos kételyt eredményező körülmények vonatkozásában tájékoztatási kötelezettség terheli. A választottbíró ellen – a 10. cikkely szerint – akkor kezdeményezhető kizárási eljárás, ha jogos kételyek merülnek fel függetlensége *(Unabhängigkeit)* vagy pártatlansága *(Unparteilichkeit)* vonatkozásában. A 10. cikkely második bekezdése azt is tartalmazza, hogy a fél a saját maga által jelölt választottbíró ellen csak olyan okok miatt kezdeményezhet kizárási eljárást, melyekről a jelölést követően szerzett tudomást.

A Svájci Szabályok ebben a vonatkozásban az IPRG-hez képest két fontos eltérést tartalmaznak. Míg az IPRG – miként az már részletezésre került – csak a függetlenség követelményét írja elő a választottbíró részére, addig a Svájci Szabályok mind a függetlenség, mind a pártatlanság követelményét tartalmazzák. Ezenfelül az IPRG a választottbíró számára nem ír elő közlési kötelezettséget a függetlenségét esetlegesen befolyásoló körülmények vonatkozásában, bár a bírói gyakorlat, a jogértelmezés ezt bizonyos mértékig megköveteli.

A korábbiakban már kifejtett okok miatt az IPRG nem tartalmazza a pártatlanság követelményét. A Svájci Szabályokban e követelmény is szerepel, azonban érdemes arra utalnunk, hogy a 9–12. cikkely előtt szereplő alcímben csak a függetlenségre és a kizárásra találunk utalást.[243] Ez esetlegesen azt is jelentheti, hogy a joggyakorlatban a függetlenség követelménye kerülhet nagyobb súllyal megítélésre. A nemzetközi kereskedelmi választottbírósági szabályzatok jelentős része – így például a londoni kereskedelmi kamara (LCIA) választottbírósági szabályzata, az *American Arbitration Association* (AAA) választottbírósági szabályzata, illetve a WIPO eljárási szabályzata is – mindkét kritériumot tartalmazza.[244] Az UNCITRAL Mintaszabályzat – mely ugyan *ad hoc* választottbíráskodásra vonatkozik – szintén mind a pártatlanság, mind a függetlenség követelményét előírja a 24. cikkelyben. Az ICC Eljárási Szabályzatának 7 cikkelyének első bekezdése ugyan-

[243] A hivatkozott alcím németül: *Unabhängigkeit und Ablehnung von Schiedsrichtern (Artikel 9 bis 12)*.

[244] Lásd az LCIA Eljárási Szabályzatának 5. cikkely második bekezdését, a WIPO Választottbírósága Eljárási Szabályzata 22. cikkelyét, illetve az AAA választottbírósági eljárási szabályzata 7. cikkelyének első bekezdését.

akkor csak a függetlenség fogalmát alkalmazza, bár kétségtelen, hogy a gyakorlat megköveteli a pártatlanságot is.[245]

A Svájci Szabályok annyiban eltérnek egyes korábbi svájci kamarai választottbírósági szabályoktól, hogy például a genfi kereskedelmi kamara eljárási szabályzata – az IPRG-hez hasonló módon – csak a függetlenség kritériumát írja elő. A CCIG szabályzatának 10.1 pontja *expressis verbis* kimondja, hogy úgy az egyesbírónak, mind a választottbírósági tanács elnökének vagy tagjának függetlennek kell lennie a felektől, és a függetlensége vonatkozásában az eljárás folyamán közlési kötelezettsége áll fenn.[246] Figyelemmel az IPRG által kialakított gyakorlatra, illetve a CCIG eljárási szabályzatának fent idézett szövegére, azon óvatos következtetés is levonható, hogy az eljáró tanács tagjaitól és elnökétől csak a függetlenség kérdésében követel meg teljesen azonos mértéket, a pártatlanság vonatkozásában esetlegesen már nem. Mindez természetesen csak akkor releváns, ha a pártatlanság és a függetlenség között fennálló különbséget elfogadjuk, azokat nem kezeljük ekvivalens fogalmaknak.[247]

A Svájci Szabályok – a többi eljárási szabályzathoz hasonlóan – a két fogalmat nem határozzák meg, így értelmezésükre a joggyakorlat, valamint a VI. fejezetben részletes bemutatásra kerülő *Rules of Ethics for International Arbitrators*, illetve az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* nyújthat segítséget. Ami a választottbíró tájékoztatási kötelezettségét illeti, kiemelendő, hogy a választottbírónak a függetlenségét, pártatlanságát objektív szempontból megkérdőjelező körülményekről kell tájékoztatást adnia. Így tehát objektív mérce szerint kell megítélnie a választottbírónak azt, hogy az adott körülmény kételyt ébreszt-e függetlensége, pártatlansága vonatkozásában vagy sem. Kiemelést érdemel, hogy nem minden választott-

[245] Ennek bővebb kifejtése a VI. fejezetben olvasható.

[246] A CCIG Eljárási Szabályzatának 10.1 cikkelye – a francia verzió szerint – a következő rendelkezést tartalmazza: *„Tout l'arbitre, qu'il s'agisse de l'arbitre unique, du président ou d'un coarbitre, doit être et demeurer indépendent des parties et a l'obligation de révéler immédiatement toute circonstance susceptible de compromettre son indépendance à l'égard des parties ou de l'une d'elles."* Az eljárási szabályzat francia nyelvű változata elérhető a http://www.ccig.ch/images/pdf/reglement_arbitrage_france.pdf weboldalon.

[247] Ezzel összefüggésben lásd: Imhoos: *The 1992 Geneva Chamber...* 124–125. o.

bírósági szabályzat alkalmaz ebben a vonatkozásban objektív mércét, az ICC eljárási szabályzata bizonyos értelemben szubjektív szempontokat ír elő ebben a vonatkozásban.[248]

A kizárási eljárást a Svájci Szabályok igen szűkszavúan szabályozzák. A 11. cikkely első bekezdése szerint amennyiben a kizárással érintett választottbíró nem mond le, úgy a Különleges Bizottság *(Special Committee*, *Schiedskommission)* dönt e kérdésben. A Svájci Szabályok nem tartalmaznak semmilyen előírást arra nézve, hogy kinek, milyen formában kell a kizárási kérelmet előterjeszteni, illetve határidőt sem írnak erre elő. Ezen utóbbi körülményből az következik, hogy a kizárási kérelmet a kizárási okról való tudomásszerzést követően haladéktalanul elő kell terjeszteni, ugyanakkor a Svájci Szabályokhoz írott kommentár azt az álláspontot képviseli, hogy üdvös lenne kiegészíteni a szabályzatot egy konkrét határidővel, mely számos későbbi bizonyítási kérdést is megkerülhetővé tesz.[249]

A Svájci Szabályok – szemben például a londoni kereskedelmi választottbíróság (LCIA) szabályaival – azon lehetőséget nem szabályozzák, mely szerint a kizárás akkor is eredményes, amennyiben azzal az érintett választottbíró nem, de a másik fél egyetért.[250] Szabályozás hiányában is megállapíthatónak tűnik, hogy ebben az esetben meg kell, hogy szűnjön a választottbíró tisztsége.

A Svájci Szabályok azt írják elő, hogy a kizárás kérdéséről a Különleges Bizottságnak kell egyéb esetekben döntést hoznia. Nem kerül ugyanakkor rögzítésre, hogy e döntést milyen eljárás alapján hozza meg, illetve, hogy ez felfüggeszti-e magát a választottbírósági eljárást. Maga a Különleges Bizottság az adott Kamara mellett szervezett Választottbírósági Bizottság *(Arbitration Committee)* tagjai közül kerül felállításra, azzal a céllal, hogy többek között a kizárás, illetve a választottbíró visszahívása tárgyában döntsön. Minthogy tagjai egy-

[248] Az ICC Eljárási Szabályzata hetedik cikkelyének második bekezdése azt írja elő, hogy a közlési kötelezettség olyan körülmények tekintetében áll fenn, melyek a felek szemében tűnhetnek úgy, hogy aggályt ébresztenek a választottbíró függetlensége vonatkozásában. (Ennek részletes kifejtése a VI. fejezetben található.)

[249] Lásd: Zuberbühler–Müller–Habegger (Eds.): *i. m.* 113. o.

[250] Lásd az LCIA Eljárási Szabályzat 10. cikkelyének negyedik bekezdését. (Az LCIA Eljárási Szabályzatával részletesen a mű III. fejezete foglalkozik.)

ben a Választottbírósági Bizottság tagjai is, így e személyek – a Svájci Szabályok bevezetésének e) pontja szerint – a nemzetközi választottbíráskodás területén tapasztalattal rendelkező személyek.[251] A Különleges Bizottság tagjai a kamarának az eljárási szabályzat alkalmazása kapcsán felmerült eljárási kérdésekben adhatnak tanácsokat.[252]

Annak ellenére, hogy a Svájci Szabályok nem tartalmazzák, nincsen annak akadálya, hogy a Különleges Bizottság a felektől a kizárási eljárás során nyilatkozatokat kérjen, észrevételezési jogot biztosítson. Számos kizárási eljárásban a teljes tényállás vélhetőleg e bizonyítás nélkül, csupán a kizárási kérelemben foglaltakra támaszkodva, nehezen hozható meg. A Svájci Szabályok nem írják elő azt, hogy az eljárás felfüggesztésre kerül a kizárási eljárás tartama alatt. A legújabb svájci joggyakorlat sem követeli ezt meg, így a kizárási eljárás tartama alatt a választottbírósági tanács tovább folytathatja a választottbírósági eljárást.[253]

A kizárás kérdésében a Különleges Bizottság véglegesen dönt, ezen döntés ellen – miként annak okait fentebb részleteztük – jogorvoslatnak nincsen helye. A tizenegyedik cikkely második bekezdése azt is előírja, hogy a Különleges Bizottságnak nem kötelezettsége, hogy határozatát indokolással lássa el. Érdemes utalni arra, hogy például a genfi kereskedelmi kamara eljárási szabályzata – mely a kizárás tárgyában való döntésre a CCIG bizottságát jogosítja fel – kifejezetten akként rendelkezik, hogy a kizárásról szóló határozatot indokolással

---

[251] A Svájci Szabályok bevezető részének e) pontjából az alábbiak szerint idézünk: *„e) The Arbitration Committee is comprised of experienced practitioners of international arbitration. ... In addition, the Arbitration Committee has designated from among its members a Special Committee (hereinafter the Special Committee), which shall render decisions under Articles 11 and 12 on the challenge and revocation of arbitrators, and under Article 16 on the seat of arbitration, and advise the Chambers on other procedural matters that may arise in relation to the application of these Rules."*

[252] Álláspontom szerint fontos figyelemmel lenni arra, hogy a Különleges Bizottság tanácsadási jogköre csak eljárási kérdésekre koncentrálódik, hiszen nem a választottbírósági tanács szakértő testületeként működik, vagyis az ügy érdemi jogi kérdéseivel nem foglalkozik.

[253] A kérdésben állást foglaló Szövetségi Bíróság 2003. június 10-én kelt döntésére hivatkozik: Zuberbühler–Müller–Habegger (Eds.): *i. m.* 117. o.

kell ellátni.[254] Az ICC eljárási szabályzata szerint – figyelemmel a 7. cikkely negyedik bekezdésére – kifejezetten tilos indokolást fűzni e döntéshez.[255] A Svájci Szabályok ebben a vonatkozásban a Különleges Bizottságnak szabad döntési lehetőséget adnak, így a Bizottság dönthet, hogy kívánja-e döntését megindokolni. Abban az esetben, ha a későbbiekben a kizárással érintett választottbírósági testület által meghozott ítélet érvénytelenítését kezdeményezik az IPRG 190. cikkely második bekezdésének a) pontja alapján – azaz arra hivatkozva, hogy a választottbírósági testület nem volt szabályosan megalakítva – az állami bíróság számára hasznos lehet, ha a kizárásról szóló döntés indokait ismerheti.

A Svájci Szabályok tizenkettedik cikkelye a választottbíró elmozdítását teszi lehetővé a Különleges Bizottság által, abban az esetben, amennyiben választottbírói kötelezettségét a kamarától vagy a többi választottbírótól származó írásbeli felhívás ellenére sem teljesíti. Az írásbeli felhívást a kamarának *ex officio* kell küldenie, ha úgy látja, hogy a választottbíró nem teljesíti kötelezettségeit.[256] A Különleges Bizottság lehetőséget biztosít arra, hogy az érintett választottbíró e kérdéssel kapcsolatban érveit előadhassa, majd a testületből történő eltávolításáról a Különleges Bizottság végleges döntést hoz, melyet nem köteles megindokolnia. Fontos kiemelni, hogy a választottbírónak e módon történő eltávolítása a testületből nem azonosítható a választottbíró visszahívásával, melyre a peres felek közös akaratából kerülhet sor.

Habár a Svájci Szabályoknak a választottbíró függetlensége és kizárása alcím alatt található a választottbíró eltávolítása a testületből,

---

[254] A CCIG Eljárási Szabályzatának 13.3 cikkelye szerint a CCIG Bizottság a másik felet, a kizárással érintett választottbírót, valamint a többi választottbírót nyilatkoztatni fogja a kizárási kérelemről, majd ezt követően hozza meg döntését, melyhez csatol indokolást: *„La CCIG invite les autres parties, l'arbitre concerné et les autres arbitres à présenter leurs observations écrites et rend une decision sommairement motivée."*

[255] Az LCIA választottbírósági gyakorlatában az ezzel kapcsolatos, a közelmúltban létrejött változást a könyv III. fejezete ismerteti.

[256] Ebből az is következik, hogy a választottbírósági peres fél önmagában nem jogosult arra, hogy ilyen tartalmú figyelmeztető levelet küldjön a választottbírónak, vagy ha küld is, az nem jár e joghatással.

hangsúlyozandó, hogy rendszertani szempontból ez nem a legadekvátabb, hiszen egyáltalán nem szükségszerű, hogy a választottbíró eltávolítása függetlenségével legyen összefüggésben.[257] A két intézmény közötti hasonlóság annyi, hogy a sikeres kizárás, illetve eltávolítás esetében az érintett választottbíró távozni köteles a testületből, alapvetően akarata ellenére.[258]

Abban az esetben, amennyiben a választottbíró a testületből akár kizárás, akár eltávolítás miatt, akár egyéb okból – például halál – távozik, a kamara annak a félnek, aki e választottbírát jelölte, határidőt szab újabb választottbíró jelölésére is. A Svájci Szabályok 13. cikkelyének második bekezdése szerint a fél nem veszti el választottbíró-jelölési jogát akkor sem, ha az általa jelölt választottbírát kizárták vagy a testületből eltávolították. Amennyiben a fél a rendelkezésre álló határidő alatt nem jelöl választottbírát, helyette a kamara fog választottbírát állítani.

A Svájci Szabályok 14. cikkelye szerint amennyiben egy választottbíró helyett új választottbíró lép be az eljárásba, akkor az eljárást attól a ponttól kell folytatni, ahol az új választottbíró kilépett a testületből, kivéve ha a választottbírósági testület másképpen dönt. A genfi kereskedelmi kamara, illetve a zürichi kereskedelmi kamara szabályzata hasonló rendelkezést tartalmaz e vonatkozásban.[259]

---

[257] Lásd: Zuberbühler–Müller–Habegger (Eds.): *Swiss Rules of International Arbitration*. 121. o.

[258] Megjegyzendő, hogy például a genfi kereskedelmi kamara választottbíróságának eljárási szabályzata is tartalmazza a választottbíró eltávolításának lehetőségét a testületből, amennyiben kötelességeit nem látja el, vagy azokat nyilvánvalóan képtelen ellátni. A CCIG Eljárási Szabályzatának 14.2 pontja azonban nem tartalmazza az írásbeli figyelmeztetés kötelezettségét, holott egy írásbeli figyelmeztetés adott esetben pozitív módon is befolyásolhatja a választottbíró későbbi viselkedését az eljárásban. A CCIG Eljárási Szabályzata szerint ezen eljárásban is a felek, az érintett választottbíró és a többi választottbíró írásos érveinek kézhezvétele és értékelése után a CCIG Bizottsága rövid indokolással ellátott határozatot hoz. Lásd: Kaufmann: *The Geneva Chamber of Commerce*... 73. o.

[259] Ezzel kapcsolatban lásd a CCIG eljárási szabályzatának 15.2 cikkelyét – mely a felek számára is lehetővé teszi, hogy az eljárás folytatásának menetét, annak lehetséges megismétlését tekintve a szabályzattól eltérően állapodjanak meg –, valamint a zürichi eljárási szabályzat 18.3 cikkelyét. Lásd továbbá: Koch: *Standards and Procedures for*... 342. o.

Az eddigieket összefoglalva kiemelhető, hogy a Svájci Szabályok a választottbírák megválasztása és kizárása kérdésében egyértelmű rendelkezéseket tartalmaznak. A szabályzat e részében is megvalósul a szabályzatot megalkotó kamarák azon célja, mely szerint minél átláthatóbb, a nemzetközi kereskedelmi élet igényeinek minél inkább megfelelő választottbírósági eljárási szabályok álljanak rendelkezésre. Habár jelenleg a Svájci Szabályoknak terjedelmes gyakorlata még nem alakulhatott ki, a judikatúra nyilvánvaló módon támaszkodni fog az IPRG – közvetve a kantonközi egyezmény – valamint a többi kamara praxisára. Mindez értelemszerűen jelentős mértékben fog hozzájárulni ahhoz, hogy a jövőben Svájc mint népszerű *locus arbitrii*, a svájci választottbírósági jog pedig mint kedvelt *lex arbitrii* kerüljön kikötésre.

III. ANGLIA

1. Alapvetés

Angliában a kereskedelmi választottbíráskodás útján történő vitarendezés igen hosszú történeti múltra tekint vissza. Az első választottbírósági jellegű eljárásra 1484 áprilisában került sor, a rendelkezésre álló források szerint két céh, a *Skinners* és a *Taylors* között Londonban. E kereskedelmi jogvita tárgya az volt, hogy melyik céh az ősibb, illetve melyik rendelkezik ebből eredően elsődleges kereskedelmi státussal. A választottbírósági jellegű eljárást Robert Billesdon, aki London város polgármestere és elöljárója volt, salamoni döntéssel döntötte el, mindkét fél számára kedvező módon, akként rendelkezve, hogy az elsőbbség mindkét felet felváltva illesse meg. (Ezt az ítéletet az angol jogtörténet *Billesdon-award* néven ismeri.) Említést érdemel, hogy az első angol választottbírósági törvény elfogadására 1698-ban került sor.[260] A XIX. század végén került megalkotásra az 1889. évi választottbírósági törvény *(Arbitration Act 1889)*, mely nemzetközi mércével mérve is korszerű jogi kereteket teremtett a választottbíráskodáshoz. Kiemelést érdemel, hogy 1884–1889 között készült el Lord Bramwell tervezete *(Lord Bramwell's Arbitration Code 1884–1889)*, mely törvénnyé ugyan nem vált, de jelentős hatást gyakorolt a későbbiekben részletesen tárgyalásra kerülő *London Court of International Arbitration*, a londoni nemzetközi választottbíróság megalapítására, illetve működésére.[261]

---

[260] Az angol választottbíráskodás történetéhez, illetve a fentiekben kifejtettekhez részletesen lásd: Hunter: *Arbitration Procedure in England*... 84. o.

[261] Lásd: Veeder–Dye: *Lord Bramwell's Arbitration Code*... 329–330. o.

Angliában jelenleg a választottbíráskodás szabályozása vonatkozásában az 1996. évi angol választottbíráskodási törvény *(The English Arbitration Act 1996)* az irányadó, mely 1996. június 17-én került elfogadásra.[262] A választottbírósági törvény kihirdetésére egy 1996. december 16-án elfogadott *order* útján került sor, olyan módon, hogy a törvény jelentős része az ezt követő napon, míg a törvény többi része 1997. január 31-én lett hatályos. E törvény az 1950. évi választottbírósági törvényt váltotta fel, azzal, hogy az 1950. évi törvény hatályban maradt azon külföldi választottbírósági ítéletek elismerése tekintetében, melyek nem tartoznak a New York-i Egyezmény hatálya alá. Az Egyesült Királyság tagja az 1958. évi New York-i Egyezménynek. Az egyezménnyel kapcsolatos rendelkezéseket jelenleg az 1996. évi választottbíráskodási törvény 100–103. cikkelyei tartalmazzák, hatályon kívül helyezve az 1975. évi választottbírósági törvényt.[263] Az 1950. évi választottbírósági törvény jelentős reformjára az 1975. évi választottbírósági törvénnyel, illetve az 1979. április 4-én elfogadásra került 1979. évi választottbírósági törvénnyel került sor *(Arbitration Act 1979)*. E törvények azonban egységes kódexet nem alkottak, a gyakorlatnak természetesen a mérvadó szakirodalomra is nagy figyelemmel kellett lennie.[264] Megjegyzést érdemel, hogy az 1950. évi választottbírósági

[262] A választottbírósági törvény szövege az interneten a www.hmso.gov.uk/acts/acts1996/1996023.htm weboldalon érhető el. A törvény szövege angol, francia, német – és a szerkesztők szerint a dél-amerikai kereskedelmi térség növekvő fontosságára tekintettel – spanyol nyelven is, jegyzetekkel ellátva kiadásra került: Hunter–Landau: *The English Arbitration Act*... Az 1996. évi *Arbitration Act* területi hatálya Angliára, Wales-re és Észak-Írországra terjed ki. Munkámban kizárólag az angol joggal foglalkozom, így például a skót jog egyes, a belföldi választottbíráskodásra vonatkozó rendelkezéseire nem térek ki. Mint ismeretes, a skót magánjogra az angol joghoz képest a kontinentális jogrendszerek eltérő, esetenként jelentősebb hatással voltak. A skót választottbíráskodáshoz történeti vonatkozásban lásd különösen: Walker (ed.): J. Stair: *The Institutions*... 960. skk. o.; A skót választottbíráskodás modern fejlődéséhez lásd: Weir: *Arbitration in Scotland*. 35–49. o.

[263] Ehhez lásd: Sheppard: *England and Wales*. 64. o.

[264] Ehhez lásd: Smith: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator*. 325. o. Kétségtelen, hogy az angol választottbírósági jog vonatkozásában – különösen a jelenleg hatályos választottbírósági törvény elfogadását megelőző időszak tekintetében – az egyik legtekintélyesebb és legmérvadóbb szakirodalmi forrásnak Francis Russell eredetileg 1849-ben napvilágot látott, és azóta már több ízben átdolgozott és kiadott kézikönyve tekinthető. A mű modern kiadását lásd: Walton: *Russell on the Law*...

törvény mellett mintegy tizenegy egyéb jogforrás tartalmazott az angol választottbírósági jog vonatkozásában rendelkezéseket.[265]

A jelenlegi választottbírósági törvény az 1985. évi Modell-törvény *(UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, as adopted on 21 June 1985)* rendelkezéseire figyelemmel került elfogadásra, azonban – miként ez témánk szempontjából is relevanciával bír – nem követi teljes körűen a Modell-törvényben szereplő szabályozást. Angliában az 1980-as években megvizsgálták a Modell-törvény átvételének lehetőségét. Mint ismeretes, a Modell-törvény kifejezetten alkalmas arra, hogy az egyes nemzeti választottbírósági szabályok összhangba kerüljenek a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás szabályaival, illetve a gyakorlat által megkívánt igényekkel.[266] A Lord Justice Mustill által vezetett bizottság 1989-ben megfogalmazott jelentése kimondta, hogy az angol jognak nem szükséges teljes mértékben átvennie az UNCITRAL Modell-törvényt, viszont az új törvénynek figyelembe kell vennie a Modell-törvényt, a lehetőségek szerint annak szerkezetét követnie kell, annak érdekében, hogy a törvény értelmezését és alkalmazását elősegítse azok számára, akik a Modell-törvény rendelkezéseit jól ismerik.[267] 1994-re készült el a választottbírósági törvény tervezete, melynek elfogadására két évvel később került sor.[268] Nigel Blackaby véleménye szerint az 1996. évi

[265] Példaként utalhatunk az 1966. évi választottbírósági törvényre, mely az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló 1965. március 18-án kelt Washingtoni Egyezményt iktatta be az angol jogba, avagy a fogyasztói ügyekben történő választottbíráskodással foglalkozó 1988. évi törvényre *(Consumer Arbitration Agreements Act, 1988.)*

[266] A magyar szakirodalomban is találunk ezen álláspontot támogató véleményt. Lásd: Mádl–Vékás: *Nemzetközi magánjog*... 548. o. Miként részletesen kiemelésre kerül, a Modell-törvény megalkotóinak éppen ez volt a céljuk, a választottbíráskodás egységes szabályozása alapjainak megteremtése.

[267] *„Consideration should be given to ensuring that any new statute should, so far as possible, have the same structure and language as the Model Law, so as to enhance its accessibility to those who are familiar with the Model Law."* Idézi: Steyn: *England's Response to the*... 3. o.

[268] A választottbírósági törvény vonatkozásában – különösen a választottbírák eljárási jogaik tekintetében – igen tartalmas áttekintést ad Martin Hunter cikke: Hunter: *The Procedural Powers* ... 345–360. o. E választottbírósági törvénnyel kapcsolatban kritikai megjegyzésekhez lásd: Maxwell: *English Arbitration Act*... 435–438. o.

választottbírósági törvény alkalmas arra, hogy a korábbi választottbírósági jog számos homályos sarkát *(murky corners)* megvilágítsa, az aggályos pontokat tisztázza.[269] A francia Claude Reymond szerint az új angol választottbírósági törvény kifejezetten alkalmas arra, hogy az angol választottbírósági jog fejlődését ösztönözze.[270]

2. A választottbíró megválasztása az angol jogban

A választottbíró kijelölésére a hatályos angol választottbírósági törvény 15 – 22. paragrafusai vonatkoznak. A jogszabály e része is az UNCITRAL Modell-törvényre tekintettel készült, ugyanakkor figyelembe vette a korábbi angol szabályozást is, így az 1950. évi választottbírósági törvényt is. A 15. paragrafus első bekezdése szerint a felek szabadon határozzák meg az eljáró választottbírák számát, illetve azt is, hogy a választottbírósági testületnek elnöke *(chairman)* vagy úgynevezett döntőbírója *(umpire)* legyen. Az *umpire* az angol választottbírósági jog sajátos intézménye, a jogvita sajátos módon történő eldöntésére szolgál abban az esetben, amennyiben a két választottbíró megegyezésre nem jut.[271] Az *umpire* jelentőségét az alábbiakban fogjuk részletezni.

Az *Arbitration Act* 15. paragrafusa második bekezdése szerint abban az esetben, amennyiben a felek másként nem egyeznek meg, egy olyan megegyezés, mely szerint a felek kettő választottbírát avagy páros számú választottbírát jelölnek ki, úgy értelmezendő, hogy a kijelölt választottbírák közösen ki kell, hogy válasszanak egy harmadik választottbírót, aki a testület elnöke lesz.[272] E szabály a testület döntési képességének megkönnyítésére hivatott.

---

[269] Lásd: Blackaby: *The English Court's Assistance*... 431. o.

[270] *„C'est peut-être sur ces points que l'Arbitration Act 1996 offre aux practiciens et aux législateurs étrangers un certain nombre de formules originals qui pourraient utilement inspirer le développement du droit de l'arbitrage."* Lásd: Reymond: *L'arbitration Act, 1996*. 67. o.

[271] Az *umpire* fogalmához a magyar szakirodalomban lásd különösen: Kálmán: *Az új angol*.... 22. o. Czédli: *A magyar választottbírósági eljárás* ... 40–41. o.

[272] Lásd: Hunter–Landau: *The English Arbitration Act*... 20. o.

Abban az esetben, ha a felek nem állapodnak meg az eljáró választottbírák számában, úgy egyesbíró kell, hogy eljárjon. Ez a rendelkezés – érdekes módon – különbözik a Modell-törvény 10. cikkelyének második bekezdésében szereplő szabálytól, mely szerint amennyiben a felek nem egyeznek meg az eljáró választottbírák számában, úgy a testület három főből fog állni.[273]

A választottbírósági törvény 16. paragrafusa a választottbírák kijelölésének rendjével foglalkozik, amely részben a Modell-törvény rendelkezéseit követi, attól azonban részben – többek között a határidők tekintetében – el is tér. A felek alapvetően szabadon határozzák meg az eljáró választottbírák, az elnök, illetve az *umpire* kijelölésének rendjét, a törvény csupán szubszidiárius szabályokat alkalmaz, melyeket röviden az alábbiak szerint ismertetek. Amennyiben a felek egyesbíró eljárásában állapodnak meg, akkor az erre való írásos felszólítás kézhezvételétől számított 28 napon belül ki kell jelölni közösen e személyt. Amennyiben két főből áll a testület, úgy mindegyik fél egy-egy személyt kell, hogy jelöljön az erre irányuló írásbeli felhívás kézhezvételétől számított 14 napon belül. Ha három választottbíróból áll a testület, akkor mindegyik félnek ki kell jelölnie egy-egy felet az erre irányuló írásbeli felhívás kézhezvételétől számított 14 napon belül, majd az ilyen módon kijelölt választottbíráknak haladéktalanul ki kell jelölniük az eljáró testület elnökét. Amennyiben a testület két választottbíróból és egy *umpire*-ból áll, úgy mindegyik félnek az erre irányuló írásbeli felhívás kézhezvételétől számított 14 napon belül ki kell jelölnie a maga választottbíráját. Az így megválasztott választottbírák bármikor kijelölhetik az *umpire*-ként eljáró személyt, és azt meg is teszik, mielőtt érdemi tárgyalásra kerül sor, illetve haladéktalanul megteszik abban az esetben, hogyha nem tudnak megegyezni valamilyen, a választottbírósági eljárást érintő kérdésben.

Az *umpire* kijelölésének lehetőségén túlmenően e rendelkezés a ha-

[273] Az angol *Arbitration Act*-nek a Modell-törvénytől való eltérésére vonatkozásában többek között ezen sajátosságra hívja fel a figyelmet Robert Merkin, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy az 1996. évi *Arbitration Act* lényegesen közelebb áll a Modell-törvényhez, mint azt a választottbírósági törvény kodifikációjában részt vevő Kormányzati Tanácsadó Bizottság (*Departmental Advisory Committee*, DAC) 1989-ben ajánlotta. Lásd: Merkin: *Arbitration Act*... 7. o.

táridő vonatkozásában is különbözik a Modell-törvénytől, hiszen ott harminc nap áll rendelkezésre a választottbírák, illetve a testület elnökének kijelölésére. Az angol választottbírósági törvényben szereplő tizennégy, illetve huszonnyolc napban meghatározott határidő arra szolgál, hogy annak lehetőségét csökkentse, hogy a határidő hétvégén járjon le, így e határidők – bármennyire is szokatlannak hatnak – praktikus jelentőséggel bírnak, mert számos bizonytalanságot meg tudnak előzni.[274] Lényeges eltérés továbbá, hogy a kijelölt választottbíráknak haladéktalanul meg kell választaniuk a testület elnökét.

Az *Arbitration Act* 17. paragrafusa igen sajátos, a Modell-törvényben nem fellelhető rendelkezést tartalmaz. E paragrafus számos vonatkozásban követi az 1950. évi választottbírósági törvény 7. szakaszát. A 17. szakasz arra az esetre vonatkozik, amennyiben két választottbírát kívánnak jelölni a felek megállapodásuk alapján olyan módon, hogy mindegyik fél egy-egy választottbírát jelöl, és valamelyik fél a meghatározott idő alatt nem jelöli ki a saját választottbíráját, avagy kifejezetten visszautasítja a választottbíró jelölését. Ebben az esetben az a fél, aki már jelölt választottbírát, írásban jelezheti a határidő leteltét követően, hogy javasolja, hogy az általa jelölt fél egyesbíróként járjon el.[275] Abban az esetben, amennyiben a késedelembe esett fél ezen értesítés kézhezvételétől számított hét napon belül nem teszi meg a saját választottbírójának kijelölését, és erről nem értesíti a másik felet, úgy a másik fél jogosult lesz arra, hogy saját választottbíráját mint egyesbírót jelölje ki, aki olyan, a felekre kötelező ítéletet jogosult hozni, mintha a felek őt együttesen jelölték volna egyesbírónak. A 17. paragrafus harmadik bekezdése arra ad lehetőséget, hogy amennyiben az egyesbíró kijelölésére a fentiek alapján került sor, úgy a választottbíró kijelölésével késedelembe esett fél – a másik fél egyidejű értesítése mellett – jogosult bírósághoz fordulni a választottbíró kijelölésének érvénytelenítését kezdeményezve. (Az ebben a körben ho-

[274] Ehhez lásd: Hunter–Landau: *i. m.* 20. o.

[275] Kiemelést érdemel Martin Hunter és Toby Landau álláspontja, mely szerint abban az esetben, amennyiben az egyik fél kifejezetten visszautasítja azt, hogy jelöljön választottbírát, a másik félnek nem szükséges megvárnia a választottbíró jelölésére nyitva álló határidőt ahhoz, hogy az e paragrafusban szabályozottak szerint járjon el. Hunter–Landau: *i. m.* 21. o.

zott bírósági döntés ellen fellebbezésnek csak kifejezetten a bíróság engedélye esetén van helye.)

Mint látható, e fenti rendelkezés kifejezetten jelentős szankciót tartalmaz arra az esetre, ha valamelyik fél késedelembe esik a választottbíró jelölésével, és annak felszólításra sem tesz eleget. E sajátos szabályozás tehát azt teszi lehetővé, hogy tulajdonképpen az egyik fél által jelölt választottbíró fogja egyesbíróként eldönteni a jogvitát, azaz a bíró-kijelölés elmulasztásának az a szankciója, hogy a választottbíráskodásnak azon alapelve nem fog érvényesülni, mely szerint a felek közösen jelölik ki a vitás ügyben eljáró választottbírákat.

Lényeges, hogy az ilyen módon keletkezett ítéleteket – amennyiben azok külföldi feleket is érintettek – a külföldi peres felek igyekeztek megtámadni, azonban a joggyakorlatban több példa is van arra, hogy az ilyen módon kijelölt egyesbíró által meghozott ítéleteket elismerik a külföldi bíróságok.[276] 1983-ban például a genfi fellebbviteli bíróságnak egy ilyen módon kijelölt egyesbíró által meghozott ítélet vonatkozásában azt kellett vizsgálnia, hogy az egyesbíró ítélete – az egyesbíró kijelölésére tekintettel – közrendbe ütközik-e. A genfi bíróság szerint az ítélet nem ütközik közrendbe, illetve az ilyen módon kijelölt választottbíró csupán a kijelölésének módja miatt elfogultnak nem tekinthető. A genfi bíróság megállapította azt is, hogy az akkor hatályos 1950. évi választottbírósági törvényben szereplő rendelkezés, mely szerint a választottbíró kijelölésében késedelmeskedő félnek joga van az ítélet érvénytelenítését bíróság előtt kezdeményezni, megfelelő garanciális értékű szabálynak tekinthető.[277]

A jelenleg hatályos választottbíráskodási törvény 18–19. paragrafusa számos tekintetben a Modell-törvény 11. cikkelyét követi. E szakaszok az állami bíróságnak a választottbíró kijelölésében történő részvételét szabályozzák. Erre akkor kerülhet sor, ha a felek között nincs megegyezés abban a tekintetben, hogy mi történjen akkor, ha a választottbíró kijelölése vonatkozásában bármilyen probléma adód-

[276] Ehhez lásd: Schlosser: *The Competence of Arbitrators*... 189. o.
[277] E jogesetet idézi: Schöldström: *The Arbitrator's Mandate*. 53. o.

na.[278] A bíróság ebben az esetben meghatározhatja azt, hogy milyen módon kell kijelölni a választottbírákat, meghatározhatja, hogy az ilyen módon kijelölt választottbírák képezik az eljáró választottbíróságot, visszavonhat bármilyen már megtett kijelölést, illetve maga is megtehet bármilyen kijelölést. A bíróság által kijelölt választottbírót úgy kell tekinteni, mintha maguk a felek jelölték volna.[279] A választottbírósági törvény 19. szakasza szerint abban az esetben, amennyiben a választottbíró kijelölését az állami bíróság végzi el, a bíróság tekintetbe fogja venni azt, hogy a felek a megállapodásukban a választottbíró tekintetében milyen képzettségi feltételeket írtak elő. Lényeges, hogy erre kizárólag a felek megállapodásra lehet az irányadó, mivel a választottbírósági törvény nem tartalmaz képzettségi előírást a választottbírák tekintetében.[280]

A brit esetjog igen szigorúan köti magát ahhoz, amit a felek a választottbírák képzettségét tekintve megállapodásukban szabályoznak, figyelemmel arra, hogy sem a jelenlegi, sem a korábbi választottbíráskodási törvény ebben a tekintetben nem tartalmaz előírást. A *Pando Compania Naviera S. A. v. Filmo SAS* esetben hozott döntés szerint például, amennyiben a felek azt írták elő, hogy a választottbíráknak kereskedelmi szakembereknek *(commercial men)* kell lenniük, úgy az angol bíróság szerint ebben az esetben gyakorló jogászok választottbíróként nem járhatnak el.[281]

A Modell-törvényhez képest igen fontos eltérés az, hogy e paragrafus nem tartalmazza a Modell-törvény 11. cikkelyének ötödik bekezdésében szereplő azon fordulatot, mely szerint, amennyiben a bíróság jelöli ki a választottbírát, figyelmet kell fordítani arra, hogy független és pártatlan választottbíró kerüljön kijelölésre. Amennyiben a bíróság

[278] Lényeges, hogy a 18. paragrafus második bekezdése leszögezi, hogy nem tekinthető a kijelölés rendje megsértésének, ha a választottbíró kijelölése a 17. paragrafus alapján – a fentebb részletezettek szerint – történik, feltéve, hogy az ítéletet állami bíróság nem érvényteleníti.

[279] A 18. paragrafus ötödik bekezdése szerint kifejezetten a bíróság engedélye szükséges ahhoz, hogy a bíróság e döntése ellen fellebbezés előterjesztésére kerülhessen sor.

[280] Lásd: Sheppard: *England and Wales*. 67–68. o.

[281] A *Pando Compania Naviera S. A. v. Filmo SAS (1975)* eset vonatkozásában lásd: Redfern–Hunter: *Law and Practice* ... 194. o.

egyesbírót vagy harmadik választottbírát jelöl ki, úgy figyelembe kell vennie azt is, hogy szükséges-e, hogy a felektől eltérő nemzetiségű választottbírót jelöljön ki.

A hatályos választottbírósági törvény 20. paragrafusa foglalkozik az elnök *(chairman)* szerepével. Mint ismeretes, az angol választottbírósági jog szerint nem kötelező, hogy elnök is legyen a választottbírósági testületben, helyette lehetőség van az alábbiakban részletezésre kerülő *umpire* alkalmazására is. Abban az esetben, amennyiben a felek abban állapodtak meg, hogy az eljáró választottbírósági tanácsnak legyen elnöke, teljesen szabadon jogosultak meghatározni, hogy az elnöknek milyen jogköre legyen a testület döntéseinek, végzéseinek, illetve magának az ítéletnek a meghozatalában. Abban az esetben, amennyiben a felek ilyen tartalmú megállapodást nem kötnek, úgy a választottbíróság döntéseit főszabály szerint – az elnököt is beleértve – többséggel hozza meg. Amennyiben azonban többség vagy egyhangúság nem alakul ki egy adott kérdésben, úgy az elnök álláspontja lesz a döntő. Az ítéletnek nem kell kiemelnie, hogy mely választottbírák formálták a többséget, illetve, hogy volt-e egyhangúság a választottbírák között.[282] Mint látható, az angol választottbírósági törvény a felek számára teljesen szabad lehetőséget nyújt arra, hogy az elnöknek milyen jogkört biztosítanak a választottbírósági testületben. A jogszabály által teremtett háttérszabályozás az elnök számára egyfajta „első az egyenlők közötti" szerepet képez.

A választottbírósági törvény 21. paragrafusa egy sajátos brit jogintézményt, a fentiekben már említett *umpire* fogalmát tartalmazza. Az *umpire* mint döntőbíró akkor juthat szerephez, ha a felek által kiválasztott választottbírák nem tudnak döntésre jutni. Az *umpire* alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a felek ebben kifejezetten megállapodnak. Amennyiben a felek az *umpire* alkalmazásában már megállapodást kötöttek, úgy egyezségre kell jutniuk abban a vonatkozásban is, hogy az *umpire*-nek részt kell-e vennie az eljárás menetében, illetve mikor kell, hogy a választottbírák helyét átvegye a döntéshozatalban, az ítélkezésben. A jogszabály ilyen tartalmú megállapodás hiányában szubszidiárius rendelkezéseket tartalmaz. E szubszidiárius

[282] Lásd: Hunter–Landau: *The English Arbitration Act*... 23. o.

rendelkezések szerint az *umpire*-nek részt kell vennie az eljárásban, és ugyanazon bizonyítékokat, dokumentumokat kell kézhez kapnia, mint a választottbíráknak.

A választottbírósági eljárásban a döntéseket, végzéseket és ítéleteket a választottbíráknak kell meghozniuk. Abban az esetben azonban, amikor valamelyik kérdésében nem tudnak megegyezésre jutni, azonnal írásban jelezniük kell ezt a feleknek és az *umpire*-nak, amely személy ezt követően átveszi a helyüket, és a továbbiakban jogosult lesz döntéshozatalra, ítélet meghozatalára úgy, mintha egyesbíróként járna el. A 21. paragrafus ötödik bekezdése arra is tartalmaz szabályozást, ha a választottbírák ugyan valamelyik kérdésben nem tudnak megegyezni, viszont erről nem értesítik a feleket, illetve az *umpire*-t, akkor bármelyik fél a testület és a többi fél értesítése mellett kezdeményezheti a bíróságnál, hogy a bíróság rendelje el, hogy az *umpire* vegye át a választottbírák helyét, és a továbbiakban az egyesbíró jogkörével felruházva járjon el. (A bíróság ezen döntése ellen fellebbezésnek csak a bíróság kifejezett engedélye esetén van lehetőség.) Ez a rendelkezés arra vonatkozik, hogy az eljárás elhúzódására a választottbírák döntésképtelensége miatt ne kerülhessen sor, vagyis, hogy ebben az értelemben a választottbírák se tudják késleltetni az eljárás lefolytatását.

Mint fentiekből látható, az *umpire* feladata elsősorban az, hogy abban az esetben hozzon döntést, ha a választottbírák arra képtelenek, azaz amennyiben a két választottbíró egymással egyhangú döntésre nem tud jutni. Az *umpire*-nak az eljárásba való bekapcsolódását követően az addig bírói funkciót ellátó választottbírák szerepe kissé megváltozik, hiszen – figyelemmel arra, hogy ekkor már az *umpire*-nak kell az ügyet eldöntenie – a választottbírák is elsősorban mint valamelyik fél érdekeit képviselő személyek, azaz voltaképpen mint jogi képviselők járnak el. Ez egy sajátos metamorfózisa a választottbíróként eljáró személyek funkcióinak, amely azt feltételezi, hogy ugyanabban az eljárásban bírói szerepből tulajdonképpen ügyvédi szerepbe kell a választottbírónak átlépnie az eljárás egy meghatározott pillanatában.[283]

[283] Kiemelendő, hogy az angol szakirodalom szerint, habár ez a metamorfózis elméleti szempontból aggályos, illetve különös lehet azoknak, akik korábban e rend-

E sajátos rendszerre – azaz az *umpire* alkalmazására – kizárólag a felek kifejezett megállapodása esetében kerülhet sor, és a gyakorlat szerint ez a rendszer jórészt hajózási, illetve árutőzsdei választottbíráskodási ügyekben kerül alkalmazásra.[284] Ezekben az esetekben – gyakran jogi képviselők mellőzésével – tapasztalt kereskedelmi szakemberek járnak el választottbíróként, akik adott esetben, amennyiben az ügyben dönteni nem tudnak, a döntéshozatali eljárásba bevonják az *umpire*-t. Lényeges kiemelni, hogy a brit jog ezen intézménye a más jogi hagyományokhoz szokott külföldi fél számára idegen lehet, ezért az *umpire* rendszerint belföldi ügyekben kerül alkalmazásra.

Miként a korábbiakban már részletezésre került, alapvetően a feleknek kell abban megegyezniük, hogy a választottbírák az *umpire*-t milyen módon jelöljék ki. Amennyiben ilyen tartalmú megegyezés nincsen, úgy a választottbíráknak haladéktalanul ki kell jelölniük az *umpire*-t, amennyiben az eldöntendő üggyel kapcsolatban közöttük bármilyen nézeteltérésre kerül sor. Az *umpire* kiválasztását tekintve a régebbi angol esetjog számos precedensértékű ügyet tartalmaz. Ezen ügyek azzal foglalkoznak, hogy a két választottbíró milyen módon jelölte ki az *umpire*-t, és vajon e jelölés jogszerű volt-e. Az ügyek egy részében a választottbírák – miután kölcsönösen nem tudták elfogadni a másik fél által jelölt *umpire*-t, mert azt alkalmatlannak tartották a tisztség ellátására, avagy a másik fél által jelölt személyt egyáltalán nem is ismerték – sorsolással, pénzfeldobással vagy egyéb hasonló módon döntöttek az *umpire* személyéről. A későbbi bírósági eljárás ezeket a kiválasztásokat nem minősítette érvényesnek. Az ügyek egy másik csoportjában a választottbírák ugyan a másik fél által jelölt személyt teljesen alkalmasnak tartották a tisztség ellátására, csak abban nem tudtak megegyezni, hogy melyik jelölt legyen az *umpire*, és erről dön-

szerrel még nem találkoztak, mégis meglepően jól működik („[the] *concept that the same man can properly fulfill at successive moments, the incompatible roles of judge and advocate is offensive to theorists, and a source of surprise to those who have not previously encountered it.* […] *Nevertheless the procedure works surprisingly well.*") Lásd: Mustill–Boyd: *The Law and Practice*.... 258. o. Ezen, az angol kereskedelmi választottbíráskodás szempontjából kimagasló jelentőségű munka recenzióját lásd: Thomas: *Book Review–The Law and Practice of Commercial Arbitration in England.* 112–114. o.

[284] Ehhez lásd: Schöldström: *The Arbitrator's Mandate.* 52. o.

töttek sorsolással. A későbbi bírósági eljárások e kijelölési rendszereket jogszerűnek tekintették.[285] Fentiekből az a következtetés vonható le, hogy az angol esetjog szerint az *umpire* olyan kiválasztása, amely kizárólag a szerencseelemen alapszik, és adott esetben teljesen ellentétes a választottbírák akaratával, nem elfogadható, hiszen az idézett esetekben a sorsolásos rendszer csak másodlagosan érvényesülhetett.

Elméleti szempontból vizsgálatot érdemel az a kérdés, hogy a brit jog a választottbíró megbízását mennyiben tartja kontraktuális jellegű jogviszonynak. Az angol szakirodalom egyik mérvadó munkája, a korábbiakban már hivatkozott Mustill és Boyd által írott kézikönyv szerint szerencsés lenne, ha a választottbíró és a felek közötti jogviszony inkább a *status* mint a *contractus* útján kerülne leírásra.[286] Itt egyértelmű az utalás a brit Sir Henry Sumner Maine-re, aki szerint a progreszszív társadalmakban az egyén helyzetét egyre kevésbé veleszületett *status*a, hanem egyre inkább az általa kötött *contractus*ok határozzák meg.[287] Mustill és Boyd szerint ez jelentős mértékben megkönnyítené a bíróságok helyzetét abban az esetben, amikor a választottbíró funkcióival, feladatának teljesítésével kapcsolatban kellene döntést hozniuk. Ezzel szemben azonban a brit gyakorlatban is az látható, hogy a választottbíró és a felek közötti jogviszonyt szerződéses jogviszonynak kell tekintenünk. Kérdéses, hogy a választottbíró és a felek közötti szerződéses kapcsolat kétoldalú, azaz csak a fél és az általa jelölt választottbíró, avagy mindkét fél és a kijelölt választottbíró között áll fenn, vagyis háromoldalú-e a szerződés. Elképzelhető ugyanis, hogy a szerződés egyik oldalán az összes választottbíró, míg másik oldalán az őket jelölő felek állnak, illetve, hogy több szerződés létezik a felek és külön-külön mindegyik választottbíró között. Az is lehetséges megol-

[285] Azon ügyekre nézve, ahol a sorsolást nem tekintették jogszerűnek elsősorban a *Wells v. Cooke (1818)*, a *Re European etc., Shipping Co. And Croskey & Co. (1860)*, illetve a *Pescod v. Pescod (1887)* ügyekre utalok. Azon ügyek tekintetében, melyeknél a sorsolást a bíróság jogszerűnek tekintette, hivatkozom a *Neale v. Ledger (1812)*, illetve a *Re Hopper (1867)* ügyekre. E jogeseteket idézi: Walton: *Russell on the Law*... 137–138. o.

[286] Lásd: Mustill–Boyd: *The Law and Practice*... 223. o.

[287] Lásd: Sumner Maine: *Az ősi jog.* 96. o.

dás, hogy mindegyik fél külön-külön áll szerződéses viszonyban az összes választottbíróval, illetve egyenként a választottbírákkal.[288]

A brit esetjogban főként arra találunk példákat, amelyek a választottbírói szerződésnek – azaz a felek és a jelölt választottbírók közötti kontraktuális jogviszonynak – a jelentőségét emelik ki. Ebből a szempontból fontos utalni a *K/S Norjarl A/S v. Hyundai Heavy Industries Co. Ltd.* jogesetre, melyben két választottbíró és az egyik fél, a *Norjarl* között olyan megállapodás született a választottbírói díjak vonatkozásában, mely szerint a választottbírák akkor is jogosultak egy igen magas összegű tiszteletdíjra, ha az ügyben tárgyalásokra nem is kerül sor. A választottbírák olyan feltétellel voltak hajlandóak a *Norjarl* nevű peres féllel megállapodni, hogy a megállapodás akkor hatályos, amennyiben a *Hyundai* tud róla, és kifogást nem emel ellene. Figyelemmel arra, hogy a *Hyundai* ezen megállapodás ellen tiltakozott, ezért az ügy bíróság elé került. A bírósági ítélet azt állapította meg, hogy attól még, hogy az egyik fél állapodott meg a választottbírói díjak vonatkozásában a választottbírákkal, és felelősséget vállalt azok megfizetéséért, a választottbírák továbbra is megfelelő és alkalmas személyek maradnak az ügy elbírálására, azaz e körülmény elfogultságukat nem alapozza meg.[289] Az 1996. évi választottbírósági törvény ebben a vonatkozásban lényeges, és az ilyen típusú vita megelőzésére alkalmas szabályozást tartalmaz a 28. paragrafus első bekezdésében, kimondva azt, hogy a felek egyetemlegesen felelősek a választottbírák részére fizetendő olyan ésszerű költségek és kiadások vonatkozásában, melyek az adott körülményeknek, vagyis az ügy jellegének megfelelőek.[290] Ezzel a rendelkezéssel elkerülhetővé válhat az, hogy az egyik fél a választottbírákkal túlzott mértékű választottbírói díjban állapodjon meg. Ugyanakkor – e rendelkezés alapján – továbbra is egyértelmű a választottbírák és a felek közötti jogviszony szerződéses jellege.

Úgy tűnik, hogy az angol joggyakorlat a választottbírák és az őket

---

[288] Lásd: Smith: *Contractual Obligations Owed*... 34–35. o.

[289] Az ügyet részletesen ismerteti: Schöldström: *The Arbitrator's Mandate*. 58–59. o.

[290] Az *Arbitration Act* 28. paragrafusának első bekezdése a következő: *„The parties are jointly and severally liable to pay to the arbitrators such reasonable fees and expenses (if any) as are appropriate in the circumstances."*

jelölő felek közötti szerződést leginkább az *agency*-hez, azaz a megbízáshoz hasonló kontraktusnak tekinti, azzal, hogy egyidejűleg hangsúlyozásra kerül, a választottbíró nem megbízott személy, hanem igazságszolgáltatási funkciót tölt be. Francis Russell már idézett munkájában kifejezetten kiemelésre kerül az, hogy a választottbírák nem mint a felek megbízottjai, képviselői járnak el, hanem kifejezetten pártatlan módon, mindenfajta befolyástól mentesen kell végezniük feladatukat.[291]

A fenti megállapítást nem zárja ki teljes mértékben az, hogy a választottbírói jogviszony dogmatikailag hasonló a megbízáshoz. A választottbíró jogviszonyának szerződéses, a megbízási szerződéshez közel álló jellegére utal a *Tackaberry v. Phaidon Navegacion S.A.* esetben hozott döntés. Az ügy egy tengeri kereskedelemmel kapcsolatos eset volt, azonban a választottbírósági záradékban – érdekes módon – nem szerepelt utalás a Londoni Tengeri Választottbírósági Egyesület (*London Maritime Arbitration Association*, LMAA) eljárására. A klauzula szerint két választottbírát jelölhettek a felek, akik – amennyiben egyezségre nem jutnak – *umpire* választására jogosultak. A két megválasztott választottbíró azonban az LMAA szabályai szerint választott *umpire*-t. Későbbiekben az ilyen módon megválasztott *umpire*-nak peres eljárást kellett indítania az egyik fél ellen a választottbírói díj megfizetése iránt. Az a kérdés merült fel, hogy az *umpire* jogosan igényelte-e megbízási díját az LMAA eljárási szabályzatában meghatározott módon, hiszen a peres felek az LMAA eljárási szabályait nem kötötték ki, azt csupán a választottbírák alkalmazták. Az ügyben a döntést kimondó bíróság szerint – figyelemmel a választottbíró és a felek közötti jogviszonyra is – a választottbíráknak, akik igazságszolgáltatási funkciót gyakorolnak ugyan, de ezt egy, a fél és közöttük megkötött szerződés szabályozza, van arra joguk, hogy közösen az *umpire*-t egy, az adott ügyben ésszerű módon jelöljék ki. A kérdéses ügyben az LMAA eljárási szabályainak alkalmazását a bí-

[291] *„The arbitrators selected one by each side, ought not to consider themselves the agents or advocates of the party who appoints them. When once nominated they ought to perform the duty of deciding impartiality between the parties, and they will be looked upon as acting corruptly if they act as agents or take instructions from either side."* Lásd: Walton: *Russell on the Law...* 233. o.

róság ésszerűnek minősítette, és figyelemmel arra, hogy mindkét – a felek által jelölt – választottbíró közös akarattal választotta ki az *umpire*-t az LMAA eljárási szabályai szerint, jogosnak tekintette a bíróság, hogy az *umpire* az őt megillető díjat az LMAA eljárási szabályaiban szereplő kalkuláció alkalmazásával a féltől követelje.[292] Éppen az a tény, hogy a választottbírák – habár a felek által kerültek megválasztásra – a felek erre irányuló megállapodása hiányában is alkalmazták az LMAA eljárási szabályzatát, emeli ki annak jelentőségét, hogy a választottbírák az őket jelölő felektől teljes mértékben független módon járnak el.

3. A választottbíró kizárása az angol jogban

A választottbíró kizárása szempontjából különös kiemelést érdemel az, hogy a jelenleg hatályos választottbírósági törvény alapelvei között olvasható, hogy a választottbírósági eljárás célja, hogy a felek jogvitáját tisztességes határozat döntse el pártatlan testület által szükségtelen késedelem és költségek nélkül.[293]

A választottbírónak az eljárásból való kizárásának lehetőségével az angol választottbírósági törvény 24. paragrafusa foglalkozik. E jogszabályhely értelmében a választottbírósági eljárásban részt vevő félnek akkor van joga bírósághoz fordulni a választottbíró elmozdítását kérelmezve a másik fél, az érintett választottbíró, illetve a többi választottbíró egyidejű értesítésével, ha a 24. paragrafusban felsorolt okok valamelyike fennáll.[294] Így a választottbíró kizárása kezdeményezhető:

---

[292] Az ügy részletes ismertetésére lásd: Schöldström: *i. m.* 56–57. o.

[293] Lásd az 1996. évi választottbírósági törvény alapelvei *(General Principles)* között: *„… the object of arbitration is to obtain the fair resolution of disputes by an impartial tribunal without unnecessary delay or expenses."*

[294] Martin Hunter álláspontja szerint – melyet a korábbi, 1950. évi, illetve 1979. évi választottbírósági törvények hasonló szabályai alapján fejtett ki – a bíróság ezen eljárása a bíróságnak a választottbírósági eljárás feletti felügyeleti szerepének *(supervisory role)* egyik megnyilvánulása. Lásd: Hunter: *Arbitration Procedure in England…* 96. o.

– Amennyiben olyan körülmények állnak fenn, melyek jogos kételyeket ébresztenek a választottbíró pártatlansága vonatkozásában;
– Amennyiben a választottbíró a választottbírósági szerződés által előírt képzettséggel nem rendelkezik;
– Amennyiben a választottbíró fizikailag vagy mentálisan alkalmatlan arra, hogy az eljárást vezesse, abban részt vegyen, avagy az ezzel kapcsolatos képessége vonatkozásában jogos kételyek merülnek fel;
– Amennyiben a választottbíró visszautasította, vagy elmulasztotta *(i)* megfelelően vezetni az eljárást, részt venni az eljárásban, *(ii)* minden ésszerű intézkedés megtételét az eljárás levezetését vagy az ítélet meghozatalát illetőleg, és ez a kizárást kezdeményező részére lényeges jogtalanságot eredményezett, avagy fog eredményezni.

A jogszabályhely részletesen leírja, hogy abban az esetben, amennyiben a választottbíró kizárására a felek megállapodása alapján más intézmény vagy személy jogosult, a bíróság a választottbíró kizárására vonatkozó jogát csak akkor gyakorolhatja, ha meggyőződött arról, hogy a kérelmező fél a kizárásra lehetőséget biztosító eljárásokat már kimerítette. A 24. paragrafus harmadik bekezdése értelmében a választottbírósági testület folytathatja az eljárást és ítéletet is hozhat, miközben az ügy a bíróság előtt van folyamatban. Amennyiben a bíróság a választottbírót kizárja, a választottbírót megillető díj vagy költség fizetéséről – vagy éppenséggel annak a választottbíró által történő visszafizetéséről – rendelkezhet. A vonatkozó szakirodalom szerint a bíróság annak abban a kérdésben, hogy a választottbíró részére mekkora díjat határoz meg, elsősorban azt fogja vizsgálni, hogy a választottbíró kizárásában a választottbíró közrehatása mekkora volt. Abban az esetben, amennyiben a választottbíró viselkedésének, eljárásának kifejezetten felróható az, hogy a választottbírói eljárásból kizárásra kerül, vélhetőleg lényegesen szerényebb mértékű választottbírósági díjat határoz meg az állami bíróság.[295]

Az érintett választottbírónak joga van ahhoz, hogy a kizárással kapcsolatos bírósági eljárásban részt vegyen, megjelenjen, és a bíró-

[295] Lásd: O'Reilly: *Costs in*... 19–20. o.

ság őt meghallgassa. Ahhoz, hogy a bíróságnak az e paragrafus alapján hozott döntése ellen fellebbezést lehessen benyújtani, a bíróság engedélyére van szükség.[296]

A fenti jogszabályhely első olvasatra is igen jelentős mértékben különbözik az UNCITRAL Modell-törvény vonatkozó részétől, a 12. és a 13. cikkelytől. Az UNCITRAL Modell-törvény többek között határidőt tartalmaz abban a vonatkozásban, mely szerint a kizárást kezdeményező félnek 15 napja van az eljárás kezdeményezésére. Az angol jog ezzel kapcsolatosan a választottbírósági törvény 73. paragrafus első bekezdésében tartalmaz lényeges rendelkezést, mely szerint az ilyen jellegű kérelmet haladéktalanul elő kell terjeszteni.[297] A 73. paragrafus azt írja elő, hogy amennyiben valamelyik fél akként vesz részt vagy folytatja a részvételt a választottbírósági eljárásban, hogy tudomással bír arról, hogy bármilyen szabálytalanság áll fenn a testület avagy az eljárás tekintetében, és a lehető legrövidebb időn belül nem tiltakozik, akkor a későbbiekben már tiltakozással nem élhet. E jogvesztés alól az lehet a kivétel a későbbiekben benyújtott kifogás esetén, ha a kifogás okáról – habár az korábban létezett – a kérelmet előterjesztő fél ténylegesen nem tudott, vagy az elvárható gondosság mellett sem kellett arról tudnia. (Így e határidő vonatkozásában az angol választottbírósági törvény a Modell-törvénynél szigorúbb szabályozást tartalmaz.)

Kiemelést érdemel az angol választottbírósági törvény 24. paragrafusának (1) bekezdésének d) pontja, mely szerint kizárási ok a választottbírónak az eljárásban vagy az ítélet meghozatalában történő nem megfelelő részvétele, amely törvényhely szoros összefüggésben áll a választottbírósági törvény 33. paragrafusával.[298] E paragrafus a választottbírósági testület kötelezettségével foglalkozik, amely többek között a fair és pártatlan eljárás elvét írja elő a választottbírósági testület részére. A választottbírósági testületnek tisztességesen és pár-

[296] Az *Arbitration Act*-nek a választottbíró kizárására vonatkozó részének magyar nyelvű összefoglalását lásd: Kálmán: *Az új angol választottbírósági…* 22–23. o.

[297] Lásd: Sheppard: *England and Wales.* 69. o.

[298] Lásd: Hunter–Landau: *The English Arbitration Act…* 25. o.

tatlanul kell eljárnia, és mindegyik fél részére ésszerű lehetőséget kell biztosítania arra, hogy ügyét elő tudja adni.[299]

Témánk szempontjából azonban kétségtelenül a 24. paragrafus első bekezdésének a) pontja érdemli a legnagyobb figyelmet. Ennek értelmében kizárható a választottbíró, ha olyan körülmények állnak fenn, melyek pártatlansága vonatkozásában jogos kétségeket ébresztenek *(„…that circumstances exist that give rise to justifiable doubts as to his impartiality”).* A Modell-törvény 12. cikkelyének második bekezdésének első mondata ugyanakkor azt mondja ki, hogy a választottbíró ellen akkor kezdeményezhető kizárási eljárás, ha olyan körülmények állnak fenn, melyek jogos kételyeket tartalmaznak pártatlansága vagy függetlensége vonatkozásában, avagy nem rendelkezik a felek által megegyezett képzettséggel *(„an arbitrator may be challenged only if circumstances exist that give rise to justifiable doubts to his impartiality or independence, or if he does not possess qualifications agreed to by the parties”).*[300]

Említést érdemel továbbá az angol választottbírósági törvény 68. paragrafusa is, melynek értelmében a választottbírósági eljárás eredményeképpen született ítélet érvénytelenítését kezdeményezheti bíróság előtt a másik fél, illetve a választottbírósági testület egyidejű értesítésével valamelyik fél, ha a testület, az eljárás vagy az ítélet vonatkozásában álláspontja szerint súlyos szabálytalanság *(serious irregularity)* áll fenn. A *serious irregularity* fogalmát a 68. paragrafus (2) bekezdése határozza meg. A *serious irregularity* egyik esete az, ha a testület megszegi a választottbírósági törvény 33. paragrafusában szereplő – fentiekben már hivatkozott – alapelvet, mely a pártatlan és tisztességes eljárás elvét írja elő. Ebből az következik, hogy az ítélet érvénytelenítése során is lehet esetlegesen a választottbírói elfogultságra hivatkozni. Ugyanakkor kiemelést érdemel, hogy ennek megítélése során a bíróság nyilvánvaló módon vizsgálni fogja, hogy a 73. paragrafusban foglaltakat kell-e alkalmazni, vagyis, hogy az eljárás so-

[299] Az eljáró választottbírósági testület e kötelezettsége vonatkozásában lásd különösen: Hunter: *The Procedural Powers...* 346. o.

[300] A választottbíró képzettségi követelményével kapcsolatosan az angol választottbírósági törvény 24. paragrafusa első bekezdésének b) pontja tartalmaz rendelkezést.

rán emelt-e kifogást a fél ebben a kérdésben, vagy amellett, hogy tudomással bír esetlegesen elfogultsági körülményről, részt vett-e az eljárásban. E tény ugyanis – a 73. paragrafus alapján – jogvesztést eredményezhet, vagyis ebben az esetben ezen okra mint jogcímre az érvénytelenítési keresetet nem lehet alapozni.

Mint látható, az angol választottbírósági törvény a függetlenség *(independence)* követelményét nem írja elő a választottbíró részére, csupán a pártatlanságot *(impartiality)* követeli meg. Nem véletlenül nem szerepel a függetlenség követelménye az angol választottbírósági törvényben, az angol jogalkotó tudatosan hagyta azt ki a jogszabályból. A választottbírósági törvény kodifikációjában részt vevő Kormányzati Tanácsadó Bizottság (*Departmental Advisory Committee*, DAC) jelentésében kiemelte, hogy célzottan nem szerepel a törvényben a függetlenség követelménye. A bizottság véleménye szerint a függetlenség hiánya, hacsak a pártatlanság vonatkozásában nem okoz jogos kételyeket, nem releváns a választottbíró szempontjából. A bizottság szerint amennyiben a függetlenség hiánya szerepelne kizárási okként a törvényben, akkor ez csak abban az értelemben lenne jogos és ésszerű, ha olyan eseteket foglalna magában, ahol a függetlenség hiánya egyidejűleg nem képezné a pártatlanság hiányát is, ellenkező esetben a függetlenség hiánya mint önálló kizárási körülmény értelemszerűen okafogyott lenne. A DAC véleménye szerint továbbá kifejezetten helyes az, hogy a függetlenség hiánya, amely nem vezet egyúttal a pártatlanság hiányához, nem kizárási ok. Ellenkező esetben mindez számos vég nélküli kizárási eljáráshoz vezethetne, melyet a DAC el kívánt kerülni. A DAC erre példaként az Egyesült Államok, illetve Svédország vonatkozó szabályaira utal. [301]

Az angol választottbírósági törvény szövegkiadásához fűzött észrevétel szerint azért is szerencsés, hogy a függetlenség hiánya nem került bele a törvénybe, mert vannak olyan helyzetek, amikor a feleknek az a szándéka, hogy a választottbírósági testület néhány – avagy éppenséggel összes – tagja egy meghatározott területen szakismerettel rendelkező személy legyen, és amennyiben önmagában a függetlenség hiánya kizárási ok lenne, akkor számos speciális szakismerettel rendelkező

[301] Lásd: Marriott: *Conflicts of Interests.* 34. o.

személy kiesne a választottbírói jelöltek közül.[302] Ezért az angol jogalkotó szerint a választottbíró elfogultságának megítéléséhez nem a függetlenség, hanem a pártatlanság fennállásának vizsgálata szükséges.

Az angol törvény – több állam jogrendszeréhez hasonlatosan – nem határozza meg a függetlenség, illetve a pártatlanság fogalmát. A Redfern–Hunter kézikönyv megállapítása szerint a függőség mint a függetlenség ellentéte általánosságban a választottbíró és valamelyik fél közötti pénzügyi vagy egyéb kapcsolatot jelent, így objektív mérceként értékelhető, míg a pártosság a pártatlanság ellentéteként egyfajta tudatállapot, az elfogultság valamely formája, amely ilyen értelemben egy szubjektív koncepció.[303] Természetesen e két fogalom értelmezéséhez segítséget nyújthat az *International Bar Association* 2004. május 22-én kelt iránymutatása a nemzetközi választottbíráskodásban felmerülő érdekkonfliktus kérdésében *(IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration)*, illetve az IBA etikai kódexe a nemzetközi választottbírák számára *(Rules of Ethics for International Arbitrators)*, amely egyébként e két fogalmat a fentiekhez hasonló módon határozza meg.[304] Szintén hasonló módon a függőség mint gazdasági vagy egyéb természetű kapcsolat objektív jellegét hangsúlyozza az angol Gillian Eastwood, míg a pártosság mint az elfogultság megnyilvánulásának szubjektív természetét emeli ki tanulmányában.[305]

Kiemelendő, hogy az angol választottbírósági törvény felfogásához képest gyökeresen eltérő álláspontot foglal el a francia ICC választottbírósági szabályzata, mely 11. cikkelyében éppen a függetlenség hiányát *(lack of independence)* vagy egyéb körülményt említ meg kizárási okként, nem is említve ebben a cikkelyben a pártatlanság fogalmát.[306] A londoni székhelyű LCIA *(London Court of International*

[302] Lásd: Hunter–Landau: *The English Arbitration Act*... 25. o.

[303] Lásd: Redfern– Hunter: *Law and Practice*...201. o. E kérdés részletes kifejtése a VI. fejezetben olvasható.

[304] A *Rules of Ethics for International Arbitrators* és az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* bemutatásával a VI. fejezetben foglalkozom.

[305] Lásd: G. Eastwood: *A Real Danger of Confusion?*... 294. o.

[306] Az ICC Eljárási Szabályzatának 11. cikkelyének 1. pontja a következőket rögzíti: *„1. A challenge of an arbitrator, whether for an alleged lack of independence or otherwise, shall be made by the submission to the Secretariat of a written statement*

Commercial Arbitration) Eljárási Szabályzata a kizárási eljárás kezdeményezését mind a pártatlanság, mind a függetlenség hiányát bizonyító jogos körülmények fennállása esetén lehetővé teszi.[307] Az angol törvény megfelelő értelmezéséhez a rendelkezésre álló szakirodalom, illetőleg az angolszász jogrendszerekben igen lényeges szerephez jutó esetjog nyújthat megfelelő segítséget.

4. A választottbíró függetlensége és pártatlansága az angol esetjogban

Az angol esetjogban a bíró, illetve a választottbíró függetlenségére, pártatlanságára, elfogulatlanságára vonatkozóan számos jelentős példát találunk, melyek a joggyakorlatot az irányadó és hatályos törvényi szabályokkal együtt, arra ráépülve, annak értelmezését elősegítve alapvetően meghatározták és ma is befolyásolják. Ezen esetek közül – a teljesség igénye nélkül – az alábbiakat kívánjuk részletesen kiemelni.

A bíró elfogulatlanságához és függetlenségéhez kapcsolódó, a XIX. századból származó alapvető jelentőségű jogeset a *Dimes*-ügy. Ezen, 1852-es jogeset szerint Lord Cottenham, későbbi lord-kancellár mint bíró kizárásra került az angol jog szerint egy ügyből, amelyben az egyik peres fél egy olyan gazdasági társaság volt, melyben Lord Cottenhamnak meghatározó részesedése volt. Habár a kizárást elrendelő bíróság szerint senkise feltételezné, hogy Lord Cottenham a saját maga javára döntené el az ügyet, de a *nemo iudex in sua causa* elv alapján is ki kell őt zárni az eljárásból.[308] Mint látható, ebben az ügy-

specifying the facts and circumstances on which the challenge is based." Az ICC Eljárási Szabályzatával – és ezen belül azzal a kérdéssel, hogy az ICC választottbírósági eljárásában a pártatlanság hiányára mint kizárási okra milyen módon lehet hivatkozni – a könyv VI. fejezetében foglalkozom.

[307] Az LCIA Eljárási Szabályzatának 10.3 cikkelye az alábbiakat tartalmazza: *„An arbitrator may also be challenged by any parties, if circumstances exist that give rise to justifiable doubts as to his impartiality or independence."*

[308] Lásd: *Dimes v. Proprietors of the Grand Junction Canal.* Idézi: Koch: *Standards and Procedures*... 329. o.

ben Lord Cottenham függetlenségének hiányát egy alapvetően anyagi természetű esetleges érdek határozta meg.

Az angol jog szemléletét jelentős mértékben meghatározta Lord Chief Justice Hewartnak 1924-ben, egy büntetőügy fellebbviteli eljárásában kinyilvánított álláspontja, melyet a vonatkozó szakirodalom már-már aforizmaszerűen idéz:

> *„Justice should not only be done, but should manifestly and undoubtedly be seen to be done."*[309]

Az álláspont, mely szerint nem csupán igazságot kell szolgáltatni, hanem kézzelfoghatóan és kétségtelenül láttatni kell azt, hogy igazságot szolgáltatnak, olyan jelentős módon határozta meg az angol jogot, hogy az elfogultság bármilyen gyanúja elegendő volt ahhoz, hogy az érintett bíróság ítélete hatályon kívül helyeztessék. Ezt az álláspontot egy 1955-ös ügyben meghozott ítélet értékelte felül. Ezen ítélet szerint az elfogultság puszta gyanúja már kevésnek bizonyult egy ítélet hatályon kívül helyezéséhez.[310] Az angol jogban az úgynevezett *apparent bias* (látszólagos elfogultság), illetve *actual bias* (tényleges elfogultság), vagyis az elfogultság bizonyos formáira vonatkozó joggyakorlat jelentős fejlődésen ment keresztül, értelmezése az egyes jogesetek kapcsán nagy mértékben gazdagodott, fejlődött.

Annak ellenére, hogy a *bias*, az elfogultság egyes megnyilvánulásai tekintetében számos, rendes bírósági eljáráshoz kötődő jogeset ismert, a választottbíráskodás témakörében feltétlenül kiemelést érdemel egy 1991-es, korábban e fejezetben más összefüggésben már idézett jogeset, melyben – Lord Hewart fentebb idézett álláspontjának analógiájaként – az került kimondásra, hogy igen lényeges az, hogy egy választottbírósági testület nem csupán pártatlan legyen, hanem annak is tűnjék.[311] Kétségtelen tény, hogy az elfogultság – legyen az látszóla-

---

[309] Lásd: *Rex v. Sussex Justices, Ex Parte McCarthy (1924).* Idézi például Marriott: *Conflicts of Interest.* 32. o.

[310] Lásd: *R. v. Camborne Justices, Ex Parte Pearce (1955).* Idézi: Marriott: *i. m.* 32–33. o.

[311] Lásd: *Norjarl v. Hyundai Heavy Industries (1991), 1 Lloyd's Rep 524.* Idézi: Liebscher: *The Healthy Award*. 277. o.

gos vagy tényleges – bizonyítása nem könnyű feladat. Egészen sajátos esetként értékelhető – és ezért említhető itt – az elfogultság megítélésében az, amikor egy angol választottbíró egy tengerészeti ügyben akként nyilatkozott, hogy senki se hihet egy norvég hajótulajdonos szavának, és mindez az eljárásból történő elmozdításához vezetett.[312]

Az angol joggyakorlatot – többek között Arthur Marriott választottbírósági specialista szerint – az elfogultság megítélésében két irányzat jellemezte, az első az elfogultság reális valószínűsége tesztjének *(real likelihood of bias)*, míg a másik az elfogultság reális lehetősége tesztjének *(real possibility of bias)* nevezhető.[313] 1983-tól – az *Ex parte Topping* ügy hatására – a választottbírósági eljárásban inkább a *real likelihood of bias*, azaz az elfogultság reális valószínűségének tesztje került alkalmazásra.[314] A kettő közötti különbséget abban a mértékben lehet bemutatni, amely mérték elegendőnek bizonyulhat ahhoz, hogy egy bírói feladatot ellátó személy az adott eljárásban elfogultnak legyen tekinthető egy külső, ésszerű szemlélő *(reasonable person)* megítélése szerint. E teszt objektivitását támasztja alá az 1984-es, *Hagop Ardahalian v. Unifert International S. A. (The Elissar)* ügyben hozott ítélet. Az ügyben eljáró Lord Ackner szerint a teszt lényege az, hogy vannak-e olyan okok, melyek alapján egy ésszerű személy szerint fennáll-e valós eshetősége annak, hogy a választottbíró nem tudná megítélni vagy nem ítélné meg fair módon az ügyet. [315]

Az elfogultság megítélésében egy 1993-as jogeset kiemelkedő jelentőségű, *leading authority*-nek tekinthető. Lord Goff a *R. v. Gough* ügyben alkotta meg az úgynevezett *Gough-test*et az elfogultság kérdésében.[316] Az ügy voltaképpen egy büntetőeljárás volt. Az alapügyben a vádlottat fegyveres rablásért ítélték el. A vádlott testvére jelen

[312] *„No one could believe the word of a Norwegian ship owner."* Idézi: Marriott: *Conflicts of Interests*. 25. o.

[313] Ehhez lásd: Marriott: *i. m.* 28. o.

[314] Lásd: *Ex parte Topping (1983) 1 W. L. R. 119.*

[315] *„The test is whether there exist grounds from which a reasonable person would think there was a real likelihood that the arbitrator could no tor would not fairly determine the issues."* A jogeset vonatkozásában lásd: http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-928662-0.pdf

[316] Lásd: *R. v. Gough 1993, AC 646*.

volt akkor, amikor az ítéletet kihirdették, és az ítéletet meghallván hangosan felkiáltott. Az esküdtszék egyik hölgytagja felismerte a vádlott testvérét, mivel lakóhelyén szomszédja volt. Az esküdt úgy nyilatkozott, hogy minderről tudomást csak az ítélet meghozatala után szerzett, és ezért ez az ítélet meghozatalában nem befolyásolta. A vádlott az ítélet megsemmisítése iránt terjesztett elő jogorvoslatot az elfogultságra alapozva. A fellebbviteli bíróság elutasító döntése után az ügy a *House of Lords* elé került, ahol Lord Goff fogalmazta meg az ún. *Gough-test*et.

Az indokolás egyértelmű módon rögzíti, hogy a látszólagos elfogultság *(apparent bias)* esetét tekintve ugyanazt a tesztet kell alkalmazni bíróságok, esküdtek, illetve választottbírók esetében. Lényeges továbbá, hogy Lord Goff véleménye szerint a bíróságoktól nem kell azt megkövetelni, hogy az elfogultság kérdését egy ésszerű harmadik személy szemén keresztül tekintse, figyelemmel arra, hogy ezekben az esetekben maga a bíróság testesíti meg az ésszerű személyt *(reasonable man)*. Témánk szempontjából az indokolás leglényegesebb pontja az, mely kimondja, hogy azt kell vizsgálni, vajon fennáll-e az elfogultság valós veszélye az ítélkező fórum tagja részéről *(real danger of bias)*. A *Gough-test* szerint tehát nem a reális valószínűség, hanem helyette a reális, valós veszély az, ami az elfogultság kérdésében irányadó, vagyis az elfogultság kérdését vizsgáló eljárásnak azt kell vizsgálnia, hogy az adott tények, történések az elfogultság reális veszélyét képezik-e vagy sem.[317] Továbbá igen érdekes azon álláspont is, mely szerint maga a bíróság testesíti meg az ésszerű személyt, akinek megítélésére van bízva az elfogultság fennállásának megállapítása.

Az angol választottbírósági gyakorlatban az elfogulatlanság – függetlenség kérdésében igen nagy gyakran merült fel a választottbíróként eljáró ügyvéd esetleges elfogultsága. Ebben a kérdéskörben a joggyakorlat, a megítélés bizonyos változásának is tanúi lehetünk, melyet az alábbiak szerint igyekszünk felvázolni. Ahhoz azonban, hogy ennek jelentősége nyilvánvaló legyen, tekintettel kell lennünk az angol ügyvédi hivatás sajátos rendszerére, melyet a *solicitor* és a *barrister* kategória-

[317] Mindehhez lásd továbbá: Liebscher: *The Healthy Award.* 276. o.

párja jellemez. Mind a *barrister*, mind a *solicitor* az ügyvédi hivatást gyakorolják, azaz a klasszikus ügyvédi tevékenységet látják el, azonban elkülönült szervezetekbe tömörülnek, tevékenységük részben eltérő szabályok szerint alakul. A *solicitor* perbeli képviseleti joga egészen az 1990-ben elfogadott, a jogi képviseletre vonatkozó törvény *(Courts and Legal Service Act)* létrehozásáig igen szűk volt, felsőbb bíróságok előtt *(High Court)* jogi képviselőként egyáltalán nem jelenhetett meg. E törvény meghozataláig felsőbb bíróság előtt kizárólag *barrister* járhatott el. A törvény elfogadását követően a *solicitor* képviseleti joga valamelyest tágabb lett, ugyanis kimondásra került, hogy megfelelően képzett *solicitor* eljárhat felsőbb bíróság előtt is. Az ilyen *solicitor* elnevezése *solicitor advocate*. Figyelemmel azonban az e képzettséggel rendelkező *solicitor*ok kis számára, illetve az angol jogi kultúrára és gyakorlatra ma is igen gyakori az, hogy felsőbb bíróságok előtt, illetve kiemelkedő pertárgyértékű ügyben *barrister* jár el.[318] További különbség az, hogy egészen 1985-ig kizárólag *solicitor* járhatott el az ingatlan-adásvételi ügyek jogi feladatai során. (Ma már ilyen szolgáltatást bankok, illetve ingatlanforgalmazó társaságok is kínálnak.)

A *barrister* tevékenysége jellemzően perbeli képviselet. A *barrister* tevékenysége ellátásához valamely *Inns of Court* tagja kell, hogy legyen. Az *Inns of Court* (melyek között megkülönböztethető a *Lincoln's Inn*, *Inner Temple*, *Middle Temple*, *Grays Inn*) a gyakorlatra építő, nem egyetemi szervezetű jogiskoláknak is tekinthetőek.[319] (Lényeges utalni arra, hogy a *barrister* felelőssége a foglalkozása, azaz a perbeli képviselet közben elkövetett hibák tekintetében nem azonos az egyéb hivatások gyakorlóival, figyelemmel a *barrister* tevékenységében megnyilvánuló közérdekre.[320])

Ami a két foglalkozás gyakorlóinak számát illeti, körülbelül 70 000 *solicitor*, és körülbelül 7000 *barrister* található Angliában.[321] Témánk

---

[318] A *barrister* és a *solicitor* közötti különbségek vonatkozásában lásd különösen: Elliot–Quinn: *English Legal System*. 101. skk. o.

[319] Az *Inns of Court* fogalmához lásd: Hamza: *Az európai magánjog...* 82. o.; Földi–Hamza: *A római jog története...* 119. o.

[320] Ezt mondja ki a *Rondel v. Worsley (1969)* eset is. Lásd: Stewart–Burgess: *Unwin Hyman Dictionary of Law.* 40. o.

[321] Elliot–Quinn: *English Legal System*. 101. o.

szempontjából külön kiemelést érdemel, hogy az ügyfél közvetlenül a *solicitor* részére adhat megbízást, aki ezt követően léphet kapcsolatba a *barrister*-rel.[322] Így A *barrister* megbízási díja tiszteletdíjnak, honoráriumnak számít, ezért közvetlenül annak teljesítéséért nem perelhet, hanem a szerződésszegő *solicitor* eljárása miatt a *Law Society*-hez fordulhat.

Még lényegesebb – és témánk szempontjából különösen meghatározó – különbség, hogy a *solicitor* vagy egyéni ügyvédként vagy ügyvédi iroda tagjaként, *law firm* keretei között látja el tevékenységét. Ehhez képest a *barrister* feltétlenül önállóan jár el, kizárólag egyéni felelősség alapján tevékenykedő jogi képviselő. A *barrister*ek az Egyesült Királyságban sajátos módon úgynevezett *chamber*-be, azaz kamarába tömörülnek, ezek elnevezése a *chamber* mellett *sets of chamber* lehet. A *barrister*ek – habár közös cím alatt, és közös adminisztráció, titkárság alkalmazásával működnek – nem közösen dolgoznak, és ha a működési költségeket meg is osztják, a tevékenységükkel realizált árbevételt, hasznot azonban nem.[323] A közös adminisztráció jellemző megnyilvánulási formája a *chamber manager*, más szóval *heads of administration* fogalma, melyet magyarra a leginkább irodavezetőként fordíthatnánk. A *chamber manager* legfontosabb feladata, hogy megszervezze az ügyfelekkel, a *solicitor*-ral való találkozót, illetve, hogy ez utóbbival a tiszteletdíj mértékéről tárgyaljon.[324] Az egyes *chamber*-ek gyakornokokat is foglalkoztatnak, mely gyakornokok gyakran több, egymástól elkülönülten dolgozó *barrister* részére is végezhetnek munkát.

Habár a nemzetközi jogkereső közönség előtt nem feltétlenül ismert, a *barrister* tevékenysége és jogállása egészen sajátos. Annak ellenére, hogy több *barrister* tömörül egy-egy *chamber*-be, ez a brit felfogás szerint nem jelentheti azt, hogy a *barrister*-ek közösen dolgoznának. A nemzetközi választottbíráskodás területén problémát mindez akkor vethet fel, ha az eljárásban részt vevő választottbírónak meg-

[322] A *barrister* és a *solicitor* tevékenységéről magyar nyelven lásd különösen: Sándor–Szűcs: *Az ügyvédi felelősség*... 223–229. o.

[323] A *barrister* tevékenysége szervezésének, rendszerének leírásához lásd különösen: Kendall: *Barristers, Independence*... 287–288. o.

[324] Lásd: Elliot–Quinn: *English Legal System*. 105. o.

választott *barrister* esetlegesen ugyanazon *chamber* tagja, mint valamelyik peres fél jogi képviselője. A brit esetjog erre számos példát kínál, és ebben a vonatkozásban esetlegesen egy bizonyos fokú szemléletváltozás is megfigyelhető, melyet tömören az alábbiak szerint foglalunk össze, néhány releváns választottbíráskodási esetre utalva.

Fentiekből következik, hogy az eljáró választottbíró függetlenségével, illetve elfogulatlanságával összefüggésben e tárgykörben aggályok a gyakorlat szerint akkor merülnek fel, ha a választottbíró – *barrister* a valamelyik fél által megbízott *barrister*-rel azonos *chamber* tagja. Az egyik ezzel kapcsolatos jogeset a *Kuwait Foreign Trading Contracting and Investment CO (KFTIC) v. ICORI Estero Spa* ügy, mely ügyben a párizsi fellebbviteli bíróság 1991. június 28-án hozott ítéletet.[325] A választottbírósági ügyben egy kuvaiti külkereskedelmi és befektetési vállalat, illetve egy olasz részvénytársaság állt szemben egymással. Az *ad hoc* választottbírósági eljárásban mindkét fél egy-egy választottbírát jelölt, majd a választottbírák közösen jelölték ki az eljáró tanács elnökét, egy idősebb angol *barrister*-t. A választottbírósági eljárás helyszíne Párizs volt. Az olasz fél jogi képviselője egy angol *barrister* lett, aki azonos *chamber* tagja volt, mint a választottbírósági testület elnöke. Amikor az elnök kijelölése megtörtént, az elnök nem volt még abban a helyzetben, hogy ezt a tényt közölje, hiszen a *barrister* ekkor még nem kapott megbízást a képviseletre. Az eljárás folyamán ugyanakkor lett volna lehetőség arra, hogy az elnök a felek tudomására hozza mindezt. A kuvaiti fél csak azt követően szerzett tudomást a fentiekben részletezett tényről, miután a választottbírósági testület az olasz félre kedvező részítéletet hozott. A kuvaiti fél ekkor a francia bírósághoz fordult az ítélet érvénytelenítését kérve, figyelemmel arra, hogy az eljárás tisztaságához fűződő joguk sérült. A kuvaiti fél véleménye szerint az egyazon *chamber*-ben dolgozó angol *barrister*-ek között olyan szoros kapcsolat áll fenn, mely befolyásolhatja az elnöklő választottbíró-*barrister* függetlenségét abban az esetben, ha valamelyik fél képviselője egy másik, ugyanabban a *chamber*-ben dolgozó *barrister*.

[325] Az ügy kommentárjára lásd különösen: Kendall: *Barristers, Independence...* 288–289. o.

A francia állami bírósági eljárás során szakértői bizonyításra is sor került, gyakorló angol *barrister*, illetve brit választottbíró szakvéleményét is becsatolták. A francia bíróság elutasította a kuvaiti fél kérelmét. Az ítélet rögzítette, hogy a kereskedelmi választottbíráskodásban alapvető érték a függetlenség. Témánk szempontjából igen jelentős az ítélet indokolása, mely szerint a *barrister* az angol jog tradicionális jogintézménye, az egyazon *chamber*-ben dolgozó *barrister*ek tevékenysége pedig egymástól teljesen független. Önmagában az, hogy egyes *barrister*-ek közös *chamber*-ben dolgoznak, a *barrister*-ek között nem hoz létre olyan kötelékét, mely közös gazdasági érdeket vagy intellektuális függőségi viszonyt eredményezne. Az is lényeges körülmény, hogy éppen az egyes *chamber*-ekben dolgozó *barrister*-ek szakmai specializációja kapcsán igen gyakran fordulhat elő az a helyzet, hogy különleges jogi ismereteket igénylő ügyben a *chamber* egyes tagjai mint ellenfelek, avagy éppen mint választottbíró és jogi képviselő állnak szemben.

Saját álláspontom szerint az érvelésnek ez a része kissé ellentmondásos, hiszen ha abból indulunk ki, hogy az egyes *chamber*-ek tulajdonképpen csak közösen fenntartott és működtetett irodát jelentenek, akkor nem lehet annak jelentőséget tulajdonítani – akkor sem, ha a gyakorlatban így van –, hogy az egyes *chamber*-ekben meghatározott ügyekre szakosodott *barrister*-ek vannak, hiszen nem a *chamber*-t kell adott ügycsoportra szakosodott irodaként kezelni, hanem az egyes *barrister*eket mint specialistákat kell szemlélni. A francia bíróság ítéletében kimondásra került, hogy nincs olyan objektív tény, mely az eljáró tanács elnökének függetlenségét befolyásolná, illetve az eljáró tanács elnöke nem is állott fenn közlési kötelezettsége abban a vonatkozásban, hogy azonos *chamber* tagja, mint az egyik fél jogi képviselője, és így a választottbíró függetlensége vagy pártatlansága egyáltalán nem sérült. Érdekes sajátossága ezen ítéletnek, hogy az indokolás szerint közlési kötelezettség nem áll fenn, ugyanis számos választottbírósági intézmény – így például a párizsi székhelyű ICC – a közlési kötelezettségnek *(disclosure obligation)* igen nagy hangsúlyt ad.[326]

[326] Kiemelendő, hogy az ICC Eljárási Szabályzata 7. cikkelyének második bekezdése foglalkozik a közlési kötelezettséggel, kimondva, hogy minden olyan tényt közölni kell, mely a felek szemében a választottbíró függetlenségét megkérdőjelezheti.

A fentiekhez némiképpen hasonló a tényállása a *PPG Industries Inc. v. Pilkington* ügynek, mely egy angol választottbírósági eljárás volt.[327] Az eljárás 1989-ben Londonban zajlott az amerikai *PPG Industries Inc.* és az angol *Pilkington* cég között. Háromtagú tanács felállítására került sor, de a *PPG* által jelölt választottbírónak le kellett mondania. A felek között a helyettes választottbíró jelölése kérdésében nézeteltérés alakult ki, ezért a Kereskedelmi Bíróság *(Commercial Court)* elé került az ügy. Figyelemmel arra, hogy a felek a helyettes választottbíró kijelölésére külön a választottbírósági szerződésben nem tértek ki, így a Bíróság szerint az akkor hatályos 1950. évi *Arbitration Act* megfelelő rendelkezéseit kellett alkalmazni.[328] Az eljárásban mindkét peres fél jelölt egy-egy személyt választottbírónak, és mindegyik személy alkalmas is volt a tisztség betöltésére, de a brit *Pilkington* jogi képviselője jelezte, hogy a *PPG* által jelölt választottbíró a *PPG* jogi képviselőjével azonos *chamber*-ben dolgozó *barrister*, és így, ha e választottbíró nem is lenne feltétlenül részrehajló a *PPG* irányában, fennállhat az elfogultság bizonyos formája. A kereskedelmi bíróság *(Commercial Court)* elutasította a *Pilkington* jogi képviselőjének e kérelmét, utalva arra, hogy éppen egy brit fél kívánja kétségbe vonni egy *barrister* függetlenségét. A bíróság szerint egy brit peres félnek tisztában kell lennie a brit igazságszolgáltatási rendszer ezen intézményével, és annak működésével, ezért pusztán erre a tényre alapítva nem helytálló az elfogultságra hivatkozni. Mint látható, szemben az előző, nem angol felek részvételével zajló eljárásban, ebben az ügyben egy brit peres fél próbálta megakadályozni, hogy azonos *chamber*-ben tevékenykedő *barrister*-ek járjanak el jogi képviselőként, illetve választottbíróként.

Fentiekből kitűnik, a *(KFTIC) v. ICORI Estero Spa* esetben találunk arra utalást, hogy a *chamber*-ek bizonyos értelemben szakmai közösséget is alkotnak. Ezt látszik alátámasztani egy 1987-ből szár-

[327] Az üggyel kapcsolatban lásd: Kendall: *i. m.* 289–290. o. Lásd továbbá: Bishop–Reed: *Practical Guidelines for Interviewing,..* 42. o.

[328] Az akkor hatályos 1950. évi *Arbitration Act* 10. paragrafusának (1) bekezdés b) pontja foglalkozik a helyettes választottbíró kijelölésével, mely rendelkezés az állami bíróságnak a választottbíró kijelölésére vonatkozó szubszidiárius jogosultságát teremti meg.

mazó, építészek felelősségével foglalkozó jogeset. A *Nye Saunders and Partners v. Alan e Bristow* esetben az ügyben döntést hozó *Queen's Counsel* azonos *chamber* tagja volt, mint az alperesek képviseletét ellátó *barrister*, és a felperesek fellebbezése is részben ezen alapult.[329] A fellebbviteli bíróság szerint mindez nem alapozza meg a fellebbezést, hiszen amennyiben a döntéshozó *Queen's Counsel* úgy érezte volna, hogy elfogult, nyilvánvaló módon jelezte volna azt. Témánk szempontjából lényegesebb az indokolásnak az a része, mely azzal foglalkozik, hogy mi a jelentősége annak, hogy a *chamber* azonos szakterülettel foglalkozó tagjai között esetlegesen van-e eszmecsere, szakmai beszélgetés egy adott ügy kapcsán. A fellebbviteli bíróság döntése szerint a speciális szakértelem nem csupán egy adott szakember saját szakmai tapasztalatán alapul, hanem lényeges az is, hogy tapasztalatait a többi szakemberrel megossza. Így a bíróság szerint életszerű helyzet, hogy az azonos szakterületen működő *barrister*-ek szakmai kérdésekben egymással egyeztetnek, eszmét cserélnek. Éppen a *barrister*-i működésük lényege, és hitelességük garanciája azonban az, hogy gondosan ügyelniük kell arra, hogy az eszmecsere során a konkrét ügy azonosításra ne kerülhessen, és az ügyfelek anonimitása biztosított legyen. Álláspontom szerint ezen ítélet nem kis felelősséget hárít a *barrister*-ekre, akiknek eljárásukban e fenti kritériumoknak meg kell felelniük.

A választottbíróként eljáró *barrister* vonatkozásában a választottbíró függetlenségével, pártatlanságával kapcsolatosan felmerülő aggályok tekintetében feltétlenül kiemelést érdemel a *Laker Airways v. FLS Aerospace Limited* jogeset.[330] Ennek ismertetése előtt azonban röviden ki kell térnünk olyan, meghatározó jellegű jogesetekre, melyek a *Laker Airways*-ben hozott döntést is alapvetően befolyásolták. (A már fent említett *Gough-test* a *Laker Airways* ügyében is alkalmazásra került.)

Miként a fentiekben említésre került, a *Dimes*-eset lényege az volt, hogy az a bíró, akinek a jogvita kimenetelével kapcsolatban bármi-

[329] A *Nye Saunders and Partners v. Alan e Bristow (1987)* 37 BLR 92 jogeset vonatkozásában lásd: Kendall: *Barristers, Independence*…. 292–293. o. Lásd továbbá: Wietzorek: *Die Unparteilichkeit des Schiedsrichters.* 33. o.

[330] Az ügy teljes elnevezése: *Laker Airways v. FLS Aerospace Limited, Queen's Bench Division, 20 April, 1999.*

lyen anyagi érdeke áll fenn, elfogultnak tekinthető a jogvita elbírálását illetőleg. Ez a szemlélet némiképpen szélesítésre került az úgynevezett *Pinochet*-ügyben.[331] Az ügy tényállása szerint a spanyol hatóságok kiadatási kérelmet terjesztettek elő az Egyesült Királyságban gyógykezelés alatt álló Pinochet ellen a Chilében elkövetett törvénytelen cselekményei miatt. A Lordok Háza az ügy kapcsán mint fellebbezési fórum 1998. november 25-én akként határozott, hogy az egykori chilei diktátort, Pinochetet ki kell adni Spanyolországnak.[332] A döntés meghozatala után derült fény arra, hogy a döntés meghozatalában részt vevő Lord Hoffmann elnöke volt egy, az *Amnesty* International érdekkörében álló közhasznú tevékenységet folytató szervezetnek az *Amnesty International Charity Limited*-nek. (Lord Hoffmann ezen tevékenységéért semmilyen anyagi ellenszolgáltatásban nem részesült.) Az *Amnesty International* az ügy kimenetelében – azaz az egykori chilei elnök kiadatásában – érdekelt volt, és ennek megfelelően is járt el a későbbi fellebbezési eljárásban mint beavatkozó két másik jogvédő szervezet és három természetes személy mellett. A döntést követően Pinochet jogi képviselői erre alapozva éltek jogorvoslattal. A Lordok Házának egy másik eljáró testülete a kiadatási döntést hatályon kívül helyezte. Az ítélet 1999. január 15-én kelt indokolásában egyértelmű módon elkülönítésre kerül a vagyoni, gazdasági érdek *(pecuniary interest)* és a nem vagyoni érdek *(non-pecuniary interest)*.[333] Az ítélet indokolása szerint az eljáró bírónak az ügyből való automatikus kizárását *(automatic disqualification)* nem indokolt kizárólagosan a vagyoni érdek fennállásának esetére fenntartani. Kitér az indokolás arra, hogy polgári ügyekben a bírónak rendszerint egy adott ügy kimeneteléhez anyagi érdeke fűződhet. Az adott ügyben azonban – az ügy jellegére is figyelemmel – Lord Hoffmann-nak nem anyagi jellegű érdeke állott fenn, viszont az ügy tényállását alapul véve ezen nem anyagi érdek eléggé jelentős ahhoz, hogy megalapozza az elfo-

[331] Az ügy teljes elnevezése: *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate Ex p. Pinochet Ugarte (No. 2.).*

[332] Az ügy részletes bemutatását lásd: Sandy: *Independence, Impartiality, Arbitration*... 308. o.

[333] Vö.: Eastwood: *A Real Danger of Confusion?*... 305. o.

gultságot.[334] Érdemes azt is kiemelni, hogy az ítélet indokolása szerint a *Gough-test*-ben kifejtettek felülvizsgálata nem szükséges.[335] A *Pinochet*-ügyben hozott döntés tehát az adott ügy kimeneteléhez fűződő nem vagyoni érdek mint kizárási ok megfogalmazása vonatkozásában igen jelentősnek értékelhető.

E szemléletet is alátámasztja egyébként az angol szakirodalom meghatározó munkájában, a korábbiakban már idézett Mustill és Boyd, a *Pinochet*-esetet jóval megelőzően megjelent szakkönyvében kifejtett álláspont, mely szerint az igazságtalanság érzetét kelti valamely félben az, ha csupán úgy érzi, hogy egy adott választottbíró nem pártatlan módon jár el. E szerzők szerint, amennyiben egy észszerű kívülálló személy esetlegesen úgy vélné, hogy egy adott választottbíró nem pártatlan, akkor a választottbírónak célszerű lemondania.[336]

Az alábbiakban tárgyalásra kerülő *Laker Airways* ügy jelentős vitát eredményezett a tudományos szakirodalomban, az ügy viszonylag bonyolult tényállása, illetve az ügyben döntő Rix J. bíró terjedelmes ítélete indokolja e jogeset részletes bemutatását.[337] A jogvita egy amerikai cég, a *Laker Airways*, illetve az *FLS Aerospace Limited*, egy angol gazdasági társaság között merült fel, az *FLS* által a *Laker Airways* repülőgépein teljesített szervízszolgáltatás vonatkozásában. A felek közötti szerződés a Nemzetközi Légi Közlekedési Szövetség (*International Air Transportation Association*, IATA) választottbírósági vitarendezését kötötte ki. A felek között a választottbírák jelölésével kapcsolatos vita után az amerikai *Laker* terjesztett elő keresetet az angol *High Court of Justice* előtt azzal az indokkal, hogy az *FLS* által jelölt választottbíró az eljárásból kerüljön kizárásra, arra figyelemmel, hogy az *FLS* egy, az egyébként *barrister*-ként tevékenykedő választottbíróval

[334] Lásd: Liebscher: *The Healthy Award.* ... 279. o.

[335] Az ítéletet teljes szövegével együtt lásd: http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990115/pino01.htm

[336] Lásd: Mustill–Boyd: *The Law and Practice*… 252. o.

[337] A *Laker Airways v. FLS Aerospace Limited* jogeset vonatkozásában lásd különösen: A. H. Merjian: *Caveat Arbitrator:* ... 31–70. o.; Szintén e jogesetre utal: Craig–Park–Paulsson: *International Chamber of Commerce*... 228. o.; Brown: *Arbitrators, Impartiality and English* 123–130. o.

azonos *chamber*-ben dolgozó *barrister*-t bízott meg az ügyben képviselettel. A *Laker* által benyújtott kérelem időpontjában egyébként maga a választottbírósági tanács még nem alakult meg. Figyelemmel arra, hogy a döntés szempontjából az ügy tényei is igen lényegesek, fontos azok részletes bemutatása.[338]

A brit *FLS* 1998. szeptember 23-án választottbírónak jelölte Stanley Burnton-t (QC), a *1 Essex Court barrister*-jét. Ebben az időben az *FLS* már megbízást adott Michael Sullivan úrnak, hogy *barrister*-ként lássa el az *FLS* jogi képviseletét. Sullivan úr nem sokkal ezt megelőzően vált a az *1 Essex Court Chamber* tagjává, és abban az időpontban még nem ismerte Stanley Burnton-t, amikor őt választottbíróvá jelölték. Ugyanakkor mire a *Laker* bírósági eljárást kezdeményezett a választottbíró kizárása tárgyában, már hat alkalommal beszéltek egymással. Stanley Burnton választottbíróvá jelölését követően egyáltalán nem jelezte azt, hogy Sullivan úrral azonos *chamber* tagja lenne. 1998. november 30-án a *Laker Airways* amerikai jogi képviselői levélben fordultak az *FLS* képviseletét ellátó *solicitor*okhoz, azzal a kérdéssel, hogy igaz-e, hogy Burnton úr és Sullivan úr azonos *chamber* tagjai. Azt követően, hogy az *FLS* által megbízott *solicitor*ok ezt megerősítették, az amerikai fél jogi képviselői kérték az *FLS*-t új választottbíró kijelölésére, és levelükben a közös ügyvédi iroda *(law office)* tényére utaltak.

A brit *solicitor*-ok válaszukban elmagyarázták, hogy a *chamber* fogalma a *law office* (ügyvédi iroda) fogalmával nem azonosítható, és ezért sem lehet kételyt fűzni Burnton úr függetlenségéhez. Álláspontom szerint kiemelést érdemel, hogy a brit *solicitor*ok a függetlenség (*independence*) fogalmára utalnak, holott – miként a fentieken már kiemelésre került – éppen a brit választottbírósági törvényben nem szerepel utalás a függetlenségre mint követelményre.

Fentiek következtében a *Laker* jogi képviselői 1998. december 22-én közvetlenül Stanley Burnton kijelölt választottbíróhoz fordultak azzal, hogy mondjon le tisztségéről. E levél szerint az amerikai félben erős kételyek merültek fel a választottbíró függetlensége vonatkozásában, és az amerikai fél úgy vélte, hogy a kérdéses közös *chamber*-ben

[338] Ezzel összefüggésben lásd: Merjian: *Caveat Arbitrator*... 36–37. o.

nem feltétlenül valósul meg az információk bizalmas kezelése, azaz van esély arra, hogy a választottbírói függetlenség sérüljön. A levél utal az amerikai – angolszász jogi szaknyelvben létező kifejezésre, az ügyvédi irodák bizalmas ügykezelését biztosítani hivatott kínai falra *(Chinese wall)*, és kételyét fejezi ki, hogy ez megfelelően tud működni a kérdéses esetben.[339] Sajátos eleme e levélnek, hogy a *Laker* képviselői utalnak arra, hogy ügyfelük amerikai szemszögből ítéli meg e kérdést, és ez is hozzájárul ahhoz, hogy a függetlenség hiányának kockázatát érzékeli. Stanley Burnton 1999. január 4-én válaszolt, és közölte, hogy abban az esetben hajlandó lemondani, ha mindegyik fél kérelmezi ezt, hiszen álláspontja szerint az egyik fél kérésére történő lemondás voltaképpen azt jelentené, hogy valamelyik félnek vétójoga van a választottbíró jelölése tekintetében, illetve hitelt adna megalapozatlan elfogultsági kifogásoknak is.

Ezt követően 1999. január 20-án a *Laker* bíróság előtt indított eljárást Stanley Burnton választottbíró kizárása tárgyában. A brit választottbírósági törvény, illetve a Modell-törvény rendelkezéseire utaló kizárást kezdeményező kérelemhez – mely szerint fennállnak olyan körülmények, amelyek jogos kétségeket ébresztenek Burnton úr pártatlansága tekintetében – a *Laker* elnöke, Thomas Bolkenhol készített egy támogató nyilatkozatot, vagyis *affidavit*-et. Az *affidavit* szerint az Amerikai Egyesült Államokban elképzelhetetlen lenne, hogy egy ilyen esetben az egyébként semlegesnek jelölt választottbíró ne mondana le a feltételezett összeférhetetlenség miatt, továbbá ki-

[339] A *Chinese Wall* vagy más néven *Screens* egy olyan belső szabályrendszer, illetve mechanizmus, amely arra hivatott, hogy egy ügyvédi irodán belül is az információáramlást megfelelő módon szabályozza, illetve adott esetben gátolja, ezzel is lehetővé téve az ügyvédi hivatás gyakorlásához elengedhetetlen bizalmas környezet biztosítását. Az angol esetjogban is felmerült a *Chinese Wall* alkalmazása, az azzal kapcsolatos problémák. A *House of Lords* döntéseiből az olvasható ki, hogy – többek között – abban az esetben sikeres a *Chinese Wall* használata, amennyiben megfelelően szigorú és átgondolt szabályok vannak az információk kezelésére, továbbítására, a védekező mechanizmusokat a részt vevő személyektől független ellenőrző személy tartja kontroll alatt, illetve a *Chinese Wall* szabályainak megsértése esetén egy már előzetesen felállított fegyelmi testület jár el. Lásd: *Supasave Retail Ltd. v. Coward Chance and Others (1991)*, *Re a Firm of Solicitors (1992).* A jogeseteket idézi: Günther: *Merging Law Firms*... 53–54. o.

emelésre kerül a brit *chamber*-ek és az amerikai ügyvédi irodák között némiképpen fennálló hasonlóság.[340] Mindez a *Laker* elnöke szerint megfelelő alapot teremt a kizárásra. Burnton úr az *affidavit*-re választ készített, kiemelve, hogy a *chamber*-ben teljesen elkülönített módon dolgoznak az egyes *barrister*-ek. Irodáik külön épületben találhatóak, külön adminisztrációs személyzetük van, és nem is férnek hozzá egymás dokumentumaihoz, számítógépéhez. Hozzátette, hogy több esetben volt arra példa, hogy azonos *chamber* tagjai ugyanabban az eljárásban ellentétes oldalon tűntek fel, és még soha nem fordult elő a bizalmas ügykezelés megsértése. (Álláspontom szerint ugyanakkor különbséget szükséges tenni aközött, ha azonos *chamber* tagjai egymással mint peres képviselők állnak szemben ellentétes oldalon, illetve azon eset között, amennyiben a *chamber* egyik tagja mint választottbíró, a másik tagja pedig mint jogi képviselő jár el.)

A kizárásra irányuló eljárásban mint *amicus curiae* vett részt a *Bar Council*, kiemelve, hogy abban az esetben, amennyiben az azonos *chamber*-ben való tagság az ellentétes oldalon álló *barrister*-ek vonatkozásában érdekkonfliktushoz vezetne, jelentős mértékben sérülne a közérdek. Az ügyfelek ugyanis számos esetben meg lennének gátolva csupán e tény miatt abban, hogy jelentős szakismerettel rendelkező, speciális területen működő *barrister*ekhez fordulhassanak, hiszen éppen a különös szakértelem miatt számos esetben állhat elő a fentiekben ismertetett helyzet, vagyis az, hogy e *barrister*-ek egyazon *chamber*-ben tevékenykednek. A *Laker* jogi képviselői – igen sajátos módon – a kizárási eljárás szóbeli tárgyalásán már nem jelentek meg, melyet Rix bíró az ítéletben megfelelő módon értékelt. Rix bíró a kizárási kérelmet elutasította, és álláspontja szerint az a tény, hogy a *Laker* a szóbeli tárgyaláson nem képviseltette magát voltaképpen azzal egyenértékű, hogy visszavonta a kérelmét.

A *Laker Airways* döntéshez Rix bíró igen részletes, a rendelkezésre álló esetjogot figyelembe vevő indokolást készített. Rix bíró megálla-

[340] Lényeges, hogy az amerikai választottbíráskodás a fél által jelölt választottbíró vonatkozásában nem feltétlenül követeli meg a semlegességet, sőt a korábbi gyakorlat és szokás a fél által jelölt választottbíró részére éppen nem írta elő az elfogulatlanságot. Mindezzel a könyv IV. fejezetében foglalkozom részletesen.

pítása szerint az angol *Arbitration Act* 24. paragrafus (1) bekezdés a) pontjában szereplő szabályozás – melyet fentebb már ismertettem – objektív jellegű. Ezt egyébként a törvény megalkotása során felhasznált UNCITRAL Modell törvény is alátámasztja, az azt alkalmazó esetjog is ezzel van összhangban.[341]

Rix bíró az elfogultság, azaz a *bias* egyes formáinak, kategóriáinak elemzésére is kitér az indokolásban. Röviden a Rix bíró által elfogadott *bias*-tesztet akként lehet bemutatni, mely szerint a tényleges elfogultság *(actual bias)* automatikusan kizárja a bírót az eljárásból. Ezenfelül alkalmazni kell azt az elvet, hogy senkise lehet bíró a saját ügyében, illetőleg akkor is ki kell zárni egy bírát, ha fennáll annak a valós veszélye *(real danger)*, hogy elfogult lehet. A tényleges elfogultság – érthető okokból – az elfogultságnak a legritkábban megjelenő formája, amennyiben ez fennáll és bizonyítható, az feltétlenül a bírónak az eljárásból való kizárásához kell, hogy vezessen. Azon elv, mely szerint senki se lehet bíró a saját ügyében az angol esetjogban alapvetően a fentebb már idézett *Dimes*-ügy vonatkozásában került kiemelésre, az elv értelmezése azonban – miként a fentiekben már bemutattam – a *Pinochet*-ügyben kifejtett indokolásban tágabb lett. Rix bírónak – részben az *Arbitration Act* rendelkezéseit, részben a fentebb már hivatkozott *Gough-test*-et figyelembe véve – azt kellett megvizsgálnia, hogy az eset tényállása eredményezheti-e az elfogultság valós veszélyének fennállását.

Habár Rix bíró hangsúlyozta, hogy az ügyben kialakított álláspontjához az is hozzájárulhatott, hogy a kérelmező *Laker* álláspontját az eljárás során elhangzott érvek, lefolytatott bizonyítás vonatkozásában nem részletezte (ezzel Rix bíró a *Laker* képviselőinek az eljárástól való távolmaradására utalt), az ítélet hivatkozik a *Departmental Advisory Committee* 1996 februárjában közzétett jelentésére. E jelentés kitér arra, hogy igen gyakran felmerül azon eset, amikor azonos *chamber*-ben helyet foglaló *barrister*ek ugyanabban az ügyben mint jogi képviselő, illetve mint választottbíró járnak el. A bizottság véle-

[341] Vö.: Dore: *Arbitration and Conciliation...* 108. o. Mindez némiképpen ellentmond a függetlenség alapvetően objektív és a pártatlanság alapvetően szubjektív értelmezésének, mely kérdéssel részletesen a VI. fejezetben foglalkozom.

ménye szerint ez nem tekinthető a függetlenség olyan mértékű hiányának, mely alapján a választottbírót az eljárásból kizárni lenne szükséges.[342]

Érdemes megjegyeznünk, hogy – miként már részletezésre került – az angol jogszabály nem is a függetlenség, hanem a pártatlanság követelményét írja elő, ezért ez a bizottság állásfoglalásának súlyát némiképpen gyengíti. Kiemelést érdemel az is, hogy szintén a *Departmental Advisory Committee* által még négy évvel az 1996-os jogszabály kihirdetését megelőzően jelent meg egy jelentés, melyben az olvasható, hogy a *barrister*-nek egy nemzetközi választottbíráskodás esetében minden körülmény tekintetében közlési kötelezettsége áll fenn az eljárásban lehetséges lehető legkorábbi időpontban.[343] Ez tehát akként is értelmezhető – és a *Laker*-ügyben hozott döntést kritikus szemmel illetők úgy is értelmezik –, hogy nemzetközi választottbíráskodási ügyben a választottbíró *barrister*-nek szükséges adott esetben azt is bejelentenie, ha a jogi képviselő *barrister*-rel azonos *chamber* tagja.

Az indokolásban Rix bíró kitér azokra az angol jogban fellelhető lényeges jogesetekre, melyeket fentebb – John Kendall tanulmányára hivatkozva – röviden ismertettem. Rix bíró álláspontja szerint egyébként a kérelmezőt – vagyis a *Laker Airways*-t terhelte volna annak bizonyítása, hogy az eljárás bizalmas jellege veszélybe kerülhet a választottbíró és a jogi képviselő közötti esetleges kapcsolat következtében. A *Laker Airways* álláspontja szerint – miként ez a *Laker Airways* elnöke, Bolkenhof úr *affidavit*-jéből is kiderül – önmagában az a tény, hogy a *chamber* tagjai közös helyen működnek együtt már a kollegialitásnak megteremti egy olyan szintjét, mely az elfogultsághoz vezethet. Rix bíró az ítéletében erre is kitér, és figyelemmel van a *barrister*-i tevékenység bizonyos fokú változására is, de ezt tekintetbe

---

[342] *„…it is often the case that one member of a barrister's Chambers appears as counsel before an arbitrator who comes from the same Chambers. Is that to be regarded, without more, as a lack of independence justifying the removal of the arbitrator? We are quite certain that this would be not the case in English law."* Idézi: Brown: *Arbitrators, Impartiality and English Law...* 124. o.

[343] *„…full disclosure by the barrister at the earliest possible opportunity in cases involving international arbitration."* Idézi: Merjian: *Caveat Arbitrator...* 140. o.

véve sem fogadja el azt, hogy csupán a közös *chamber*-ben való tevékenykedés miatt fennállhat az elfogultság:

Rix bíró véleménye szerint a *chamber*ek tagjai között fennállhat egyfajta barátság, de éppenséggel rivalizálás is. Az, hogy a *barrister*-ek tevékenysége – legalábbis a saját magukat való hirdetés vonatkozásában – kissé rugalmasabbá vált, egyértelmű utalás a *Bar of England and Wales* Általános Tanácsa *(General Council)* által 1989-ben elfogadott és 1990. március 31-ével hatályba lépett *Code of Conduct*-jára, mely először tette lehetővé, hogy a *barrister*ek saját tevékenységüket hirdethessék.[344] Mindezek ellenére ugyanakkor Rix bíró szerint a *barrister*ek önállóan, saját felelősségükkel dolgoznak, és ezért nem áll fenn az elfogultság veszélye.

A *Laker Airways* ügyben hozott döntést több kritika is érte. Az amerikai Armen H. Merjian elsősorban amerikai szemszögből szemlélve fogalmazott meg éles kritikát cikkében, kimondva, hogy az ítélet precedens-értéke erősen megkérdőjelezhető.[345] Az amerikai szemszögből való szemlélet lényege – túlmenően az amerikai esetjog néhány példájának említésén – az, hogy az amerikai értelemben vett *law office* esetében a pártatlanság hiánya egyértelműen felmerül. Habár alapvetően másképp működik egy amerikai *law office*, hiszen az ott dolgozó ügyvédek nem egymástól függetlenül, hanem együtt mint a *law office* tagjai dolgoznak, mégis az amerikai szerző úgy látja, hogy elsősorban a *chamber*ek megváltozott működésére tekintettel már nem lehet arról a típusú izoláltságról beszélni, amely megjelenik az ítélet indokolásában. Merjian szerint például a *chamber*ek egyre inkább törekszenek egységes irodaként megjelenni. Ebben a tekintetben utal például arra, hogy több esetben az interneten megjelenő hirdetések is ezt sugalmazzák.[346] Szintén Merjian véleménye az, hogy a kérdéses *One Essex Court* esetében – mely *chamber*-nek a tagja Sullivan, illetve Burnton is – a weboldal szintén egy egységes ügyvédi iroda, és nem a függetlenül dolgozó *barrister*ek közösen működtetett irodája

[344] A *Code of Conduct* teljes szövege elérhető a http://www.barcouncil.org.uk weboldalon.

[345] Lásd: Merjian: *i. m.* 69–70. o.

[346] Lásd: Merjian: *i. m.* 60. o.

benyomását kelti.[347] Erre is alapozza Merjian azt, hogy a *Laker*-ügyben hozott ítélet azért sem szerencsés, mert maga a *chamber* által kialakított benyomás is egy egységes iroda képzetét kelti, melyhez egyértelmű módon hozzá kell számítani azt, hogy mindezt amerikai szempontból nézve, az amerikai jogi kultúrából származó peres fél veszi figyelembe, akiben így – Merjian szerint – kifejezetten jogosan élhetett az a képzet, hogy Burnton választottbíró esetében fennállhat az elfogultság veszélye.

Miként már említésre került, Rix bíró a *Laker* ügyben hozott döntésben nagy mértékben támaszkodott John Kendall általunk is idézett tanulmányára. John Kendall – többek között éppen a *Laker* ügyben született döntésre reflektálva – a kérdésnek újabb tanulmányt szentelt, melynek címében is utalt az előző cikkre.[348] Kendall kiemeli azt, hogy ténylegesen bekövetkezett egyfajta jelentős változás a *barrister*ek tevékenységében, a *chamber*ek szerkezetében. Utal többek között arra, hogy arra is van már példa, hogy egy adott *chamber* neve már nem azonos a tényleges földrajzi elhelyezkedésével, vagyis a *chamber* fizikailag már más helyen található, mint neve mutatja, de ugyanakkor megőrizte korábbi elnevezését. Egyes *chamber*ek már nem is a földrajzi elhelyezkedés alapján viselik nevüket, hanem egyes tagok alapján (pl. *Keating Chambers*, *Littleton Chambers*).[349] Ez egyértelműen azt jelenti, hogy a *chamber* már némiképpen mást jelent, mint a *barrister* irodájának földrajzi elhelyezkedésének megjelölését, hiszen voltaképpen már azt a látszatot kelti, mintha egységes ügyvédi irodáról, a *barrister*ek társulásáról *(partnership)* lenne szó. Kendall véleménye szerint ez önmagában nem jelenti azt, hogy a bizalmas ügykezelés sérülne, vagy nem valósulna meg, hogy a *barrister*ek egymástól függetlenül dolgoznak. Mindazonáltal Kendall álláspontja szerint – amennyiben a *barrister*ek a továbbiakban is a hagyományos függetlenségüket fenn kívánják tartani – nyilvánosan és közérthetően kell azt kommunikálniuk, hogy a *chamber* semmiképpen sem egységes ügyvédi irodát jelent, és mindent meg kell tenniük azért, hogy a

[347] Merjian a www.oneessexcourt.com honlapra utal. Lásd: Merjian: *i. m.* 60. o. Jelenleg e honlap a http://www.oeclaw.co.uk/ cím alatt érhető el.

[348] Kendall: *Barristers, Independence and*...343–352. o.

[349] Lásd: Kendall: *i. m.* 347. o.

független tevékenység (és ebből adódóan a teljesen bizalmas ügykezelés) ne szenvedjen csorbát.[350] A *Laker Airways* ügye egyébként igen jó példát mutat arra, mit eredményez, amikor a választottbíró elfogulatlanságának megítélése kérdésében kettő, nem teljesen azonos jogi hagyományokkal rendelkező fél között alakul ki nézeteltérés. (Külön érdekességet képez az, hogy mindkét fél a *Common Law* alapján álló államból származik.)

Szintén a fentebb már említésre került *Gough-test* alkalmazására került sor a *Locabail (UK) Ltd. Bayfield Properties Ltd and another (2000)* ügyben. Ebben az eljárásban öt bíró ellen nyújtottak be elfogultsági kifogást egymással összefüggő ügyekben. Habár nem választottbírósági ügyről van szó, a *Court of Appeal* döntésében kifejtettek feltétlenül áttekintést érdemelnek.[351] A bíróság az öt elfogultsági kifogásból négyet elutasított. Azon egy, amely elfogadásra került, érdekes módon az ún. *imputed bias* esete volt. Ebben az esetben egy személyi sérüléssel kapcsolatos kártérítési perben a bíró az alperesi biztosítótársaságot marasztalta. A biztosítótársaság érvelése a kizárás vonatkozásában arra irányult, hogy a bíró számos cikket publikált ebben a szakkérdésben, és egyértelműen megállapítható az alperesi biztosítótársaságok elleni antipátiája e munkákból. A bíróság az elfogultsági kifogásnak azért adott helyt, mert álláspontja szerint a bíró által képviselt szakmai felfogás akár öntudatlanul is oda vezethetett, hogy az alperessel szemben nem pártatlanul járt el, hanem az ügy tényeit esetlegesen a hátrányára értékelte.

A bírói döntés indokolása az elfogultság valós veszélyének *(real danger of bias)* igen jó meghatározását adja Lord Bingham.[352] E határozat is utal a fentebb már részletesen elemzett *Kuwait Foreign Trading Contracting and Investment CO (KFTIC) v. ICORI Estero*

[350] Lásd: Kendall: *i. m.* 351. o. Ami a bizalmas ügykezelést illeti, Kendall utal a *Bar Council* által közzétett *Client Confidentiality Within Chambers Guideline*-ra, mely irányelv az ügyfelekkel, ügyekkel kapcsolatos bizalmas eljárásra vonatkozik. Az irányelveket elektronikus formában lásd: www.barcouncil.org.uk/documents/PMSection62006.pdf

[351] A *Locabail*-ügy vonatkozásában lásd különösen: Marriott: *Conflicts of Interests.* 36–38. o. Sandy: *Independence, Impartiality, Arbitration…* 309. o.

[352] Az indokolásból részletesen idéz: Singla: *Bias and Conflicts...*

Spa esetre is. Az indokolás szerint nem lehet felsorolni azokat a tényeket vagy körülményeket, melyek az elfogultság valós veszélyéhez vezethetnek, hanem minden az adott ügy tényeitől fog függeni. Így önmagában a bíró személyes tulajdonságaiban rejlő ok (például származás, vallás, nem stb.) nem feltétlenül jelenti azt, hogy a bíró elfogult lenne. Ugyanakkor amennyiben a bíró és valamelyik fél között nagyon szoros viszony, barátság áll fenn, az már vezethet az elfogultsághoz, szintúgy az is, ha a bíró az üggyel kapcsolatosan akár az eljárás folyamán már olyan szélsőséges jellegű nyilatkozatot tett, amely kétségbe vonta azt, hogy objektív bírói döntést legyen képes hozni. Kissé általánosabb módon megfogalmazva akkor állhat fenn az elfogultság valós veszélye, ha a bíró azon képességével kapcsolatosan merül fel kétely, mely arra vonatkozik, hogy képes-e az ügy eldöntésekor figyelmen kívül hagyni külső benyomásokat, előítéleteket. Habár az indokolás szerint mindig az adott eset alapján lehetséges azt eldönteni, hogy fennáll-e az elfogultság, abban az esetben, amennyiben annak valós veszélye merül fel, azaz a kételkedésre valós ok áll fenn *(real ground for doubt)*, akkor a megoldás a bírónak az eljárásból való kizárása kell, hogy legyen.

Álláspontom szerint további lényeges megállapítása az indokolásnak az is, hogy minél több idő telik el az elfogultság veszélyét magában hordozó esemény, továbbá az adott ügy között, melyben hivatkoznak az elfogultságra, nyilvánvaló módon annál gyengébb alapokon fog állni a kizárási indítvány. Mindez igen jó iránymutatást nyújthat az elfogultság megítélése kérdésénél abban az esetben is, ha nem állami bírósági eljárásról, hanem választottbírósági eljárásról van szó.

Szintén az elfogultsággal kapcsolatos egy Angliában lefolytatott ICC választottbírósági eljárás, az *AT&T Corporation and Lucent Technologies, Inc. v. Saudi Cable Company* ügy.[353] Habár az ügy még 1995 februárjában kezdődött, és ekként még nem az 1996. évi, hanem az 1950. évi választottbírósági törvény hatálya alá tartozik, az ügy tényállása és a meghozott döntés témánk szempontjából releváns, arra is figyelemmel, hogy a *Court of Appeal* ebben az ügyben is a *Gough-*

[353] Ezen ügy vonatkozásában lásd különösen: Eastwood: *A Real Danger of Confusion?...* 298–299. o.

test-et alkalmazta. Az ügy tényállása szerint 1995-ben kezdeményezett az *AT&T* egy ICC választottbírósági eljárást a *Saudi Cable Co (SCC)* ellen Angliában, egy hírközlési kábelek szállítására vonatkozó szerződésből folyó vitában. A szerződést egy pályázat útján kötötték meg, mely tender nyertese az *AT&T* lett. A pályázaton szintén indult egy kanadai társaság, a *Northern Telecom Ltd. (Nortel)*, mely azonban sikertelenül szerepelt. 1998 novemberében, miután két alkalommal is a testület az *AT&T* ellen hozott ítéletet, az *AT&T* olyan információhoz jutott, mely szerint a testület elnöke, Yves Fortier a *Nortel* nevű társaság egyik igazgatója és részvényese volt. Adminisztratív hibából adódó módon viszont e tény nem került feltüntetésre Yves Fortier azon önéletrajzában, melyet a feleknek kinevezése előtt megküldtek. Fortier úr az ICC szabályainak megfelelő választottbírói függetlenségi nyilatkozatot tett *(statement of independence)*, de ebben sem említette meg e tényt.[354]

Az *AT&T* kizárási kérelmét elsőként az ICC utasította el vonatkozó eljárási szabályai szerint. E döntést az *AT&T* angol állami bíróság előtt támadta meg, mely kérelmét a bíróság elutasította, és másodfokon a *Court of Appeal* járt el. A *Court of Appeal* álláspontja szerint ebben az ügyben is – a *Gough-test* alapján – azt kell megvizsgálni, hogy az elfogultság valós veszélye fennáll-e, és a bíróság nézete szerint ez nem áll fenn, azaz a fellebbezést elutasította. Ténylegesen elismerte a bíróság, hogy az *AT&T* nem volt abban a helyzetben, hogy a választottbírói tanács elnöke ellen annak jelölésekor kifogást tegyen, de a választottbíróság elnökének esetleges közlési mulasztása vonatkozásában az ICC szabályzata külön rendelkezést nem tartalmazott. A bíróság álláspontja szerint amennyiben a választottbíró a *Common Law* alapján – vagyis a *Gough-test* alkalmazásával – nem tekinthető elfogultnak, akkor nincsen arra ok, hogy az ICC szabályzata alapján függetlenségének hiányát megállapítsák.[355] Ugyanakkor, amennyiben Fortier úr

[354] A nyilatkozattételi kötelezettséggel, annak formájával részletesen a mű VI. fejezete foglalkozik.

[355] Kiemelést érdemel, hogy ebben a vonatkozásban volt némi eltérés az elsőfokú és a másodfokú bíróság között. Az első fokon eljáró Longmore bíró álláspontja szerint az ő jogosultsága csupán arra terjed ki, hogy azt vizsgálja, fennáll-e az elfogultság az angol jog szabályai alapján, és nézete szerint az angol bíróságnak az ICC sza-

önéletrajzában jelölésekor szerepelt volna a *Nortel*-nél betöltött igazgatósági tisztség, illetve részvényesi pozíció, és ekkor jelezte volna az *AT&T* kifogását, elképzelhető, hogy az ICC annak akkor helyt adott volna.[356] Kiemelendő ugyanakkor, hogy Fortier úrnak a *Nortel*-ben igen kevés részvénye volt, a *Nortel* pedig nem volt ebben az eljárásban peres fél, így az eljárás kimenetelében Fortier úr anyagi érdekeltséggel nem rendelkezett.[357] Lényeges, hogy ezen szemlélet alapvetően a *Dimes*-ügyben rögzített elvre emlékeztet, és nincs figyelemmel a *Pinochet*-ügyben szereplő tágabb értelmezésre.

Az *AT&T* ügyben hozott döntés abból a szempontból is jelentősnek tekinthető álláspontunk szerint, hogy a *Court of Appeal* egyértelműen kimondta, a *Gough-test* nemzetközi kereskedelmi választottbírósági eljárásban is alkalmazható.[358] A döntés kiemeli azt, hogy egyes álláspontok szerint a *Gough-test*-et a választottbírósági eljárásokban nem lenne szabad alkalmazni, hanem helyette a bizonyos nézetek szerint a valós veszélynél *(real danger)* még szigorúbb ésszerű gyanú *(reasonable suspicion)* fogalmát kellene alkalmazni, vagyis amennyiben az elfogultságnak ésszerű gyanúja fennáll, akkor már a választottbíró kizárandó az eljárásból.

Az indokolás – mely maga is utal Lord Hewart már idézett aforizmájára – kimondja, hogy feltéve, de meg nem engedve, hogy az ésszerű gyanú tesztje alacsonyabb tűréshatárt enged, mint a valós veszély tesztje, meglepő lenne, ha az alacsonyabb tűréshatár éppen a választottbírák esetében lenne engedélyezett.[359] Az ítélet szerint éppen a felek által jelölt választottbírák esetében lenne szükséges a szigorúbb

---

bályainak értelmezésével nem kell foglalkoznia. Ezzel szemben a *Court of Appeal* szerint a jogi lehetőség megvan arra, hogy az ICC által hozott döntést felülvizsgálják, az ICC szabályai szerint is megvizsgálják, elfogult-e Fortier úr, és a *Court of Appeal* ennek alapján jutott arra a döntésre, hogy nem áll fenn az elfogultság.

[356] Ezen álláspontot képviseli: King–Giazetta: *Independence, Impartiality*... 28. o.

[357] Ehhez lásd: Liebscher: *The Healthy Award.* 282. o.

[358] Ennek jelentőségét emeli ki: Sandy: *Independence, Impartiality, Arbitration*... 311. o. Az ítélet indokolása összhangban áll a *Gough*-ügyben, Lord Goff által kifejtett véleménnyel, mely szerint ugyanazt a tesztet kell alkalmazni minden, az elfogultság megítélésére irányuló eljárásban.

[359] Az indokolást idézi: Marriott: *Conflicts of Interests.* 33. o.

elbírálás, ugyanakkor az ítélet azt is kiemeli, hogy az igazságszolgáltatás integritásához elsőrendű közérdek fűződik, és ez is indokolja az egységes mérce alkalmazását az elfogultság megítélése kérdésében.

Az angol választottbírósági gyakorlatban felmerült az a kérdés is, hogy vajon ugyanolyan mércének kell-e érvényesülnie az elfogulatlanság, függetlenség vonatkozásában minden típusú választottbírósági eljárásban. Ezzel a kérdéssel foglalkozik a *Rustal Trading Limited v. Gill and Duffus S.A.* ügyben hozott ítélet.[360] Az ügy egy speciális választottbírósági testület eljárását érinti, a Finomított Cukor Egyesület *(Refined Sugar Association)* mellett szervezett Választottbíróság által meghozott ítélet vonatkozásában merült fel. A választottbírósági ítélet meghozatala után az egyik fél az ítélet érvénytelenítését kezdeményezte állami bíróság előtt az 1996. évi választottbírósági törvény 68. paragrafusára hivatkozva, azzal az indokkal, hogy az ügyben eljáró választottbíró pártatlansága vonatkozásában aggályok merültek fel. Mindezt azzal támasztotta alá, hogy az egyik választottbírónak a féllel még a választottbírósági eljárás előtt egy másik ügyben nézeteltérése, vitája volt. Ez a fél már a választottbírósági eljárás elején írásban jelezte a *Refined Sugar Association* felé, hogy az adott választottbíróval kifogásai vannak. Az egyesület azonban erre a levélre nem válaszolt.

Az ügyben két hónap múlva – tárgyalás tartása nélkül – született ítélet, és a választottbíró elfogulatlanságát sérelmező fél ekkor kezdeményezett bírósági eljárást. Az eljáró bíróság elutasította az ítélet érvénytelenítését kérő keresetet. A keresetet két okból is alaptalannak tekintette. A bíróság szerint azáltal, hogy a fél az Egyesület értesítése után – melyre választ nem kapott – tovább folytatta az eljárást, anélkül, hogy ténylegesen kizárási eljárást kezdeményezett volna, a választottbírósági törvény 73. § (1) bekezdését kell alkalmazni, mely fentiekre figyelemmel jogvesztést jelent abban a tekintetben, hogy a későbbiekben ebből az okból az ítélet érvénytelenítését kezdeményezze. További fontos oka volt az elutasításnak az, hogy a bíróság szerint a választottbíró és az egyik fél közötti korábbi nézeteltérés nem több, mint egy átlagos incidens a kereskedelmi életben *(„an ordinary incident of commercial life”).*

[360] *Rustal Trading Limited v. Gill and Duffus S.A. 12 [2000].* Az ügyet részletesen ismerteti: Gearing: *A Judge in His…* 49–50. o.

Így – figyelemmel arra, hogy a kereskedelem viszonylag szűk területéről (cukorkereskedelem) van szó – a bíróság álláspontja szerint a feleknek tudomásul kell venniük, el kell fogadniuk azt, hogy előfordulhat korábbi ismeretség, kapcsolat a választottbíró és valamelyik fél között. A bíróság azt a kérdést nyitottan hagyta, hogy mi a megítélése annak, amennyiben a fél és a választottbíró között nagy jelentőségű jogvitára került sor, esetlegesen a választottbírósági eljárást közvetlenül megelőzően. Vélhetőleg ez az eset már vezethet a választottbíró elfogultságának megállapításához.

A bíróság szerint az, hogy a választottbíró az ügyben nem tartott tárgyalást, nem jelenti azt, hogy elfogultsága fennáll, hiszen a *Refined Sugar Association* eljárási szabályai lehetővé teszik azt, hogy tárgyalás tartása nélkül kerüljön ítélet meghozatalára. Az ítélet indokolása alapján egyértelműnek tűnik, hogy a bíró kifejezetten hangsúlyt helyezett arra a választottbíró és az egyik fél korábbi kapcsolatának megítélése során, hogy az ügy a kereskedelmi választottbíráskodásnak egy igen speciális területén merült fel. Az ilyen jellegű különleges ügyek megítéléséhez speciális szakértelemre van szükség, mellyel csak kevés személy rendelkezhet, ezért adott esetben elkerülhetetlen az, hogy valamelyik – e területen szakismerettel rendelkező – választottbírának az egyik féllel korábbi kapcsolata álljon fel, adott esetben egymással nézeteltérésük is lehetett. Elképzelhető, hogy amennyiben általános kereskedelmi választottbírósági eljárásról – például a Londoni Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíróság *(London Court of International Commercial Arbitration)* előtt indított választottbírósági processzusról – lett volna szó, akkor e ténykörülménynek más lett volna a megítélése.

Mindebből az következik, hogy esetlegesen más a megítélése a választottbíró elfogultságának egy speciális, szűk kereskedelmi területet érintő választottbírósági eljárásban, mint az általános kereskedelmi választottbíráskodásban. Ez magyarázható azzal, hogy a speciális kereskedelmi terület különös ismereteket igényel, és éppen ezért a kevés, különleges szakértelemmel rendelkező személyek esetében elkerülhetetlenül előfordulhat korábbi kapcsolat, és így vélhetőleg az általános kereskedelmi választottbíráskodáshoz képest eltérő zsinórmértéket kell alkalmazni az elfogultság megítéléséhez.

A bírósági eljárások – és így a választottbírósági processzus – vonatkozásában fennálló, a pártatlansághoz és a függetlenséghez kapcsolódó joggyakorlat szemléletében bizonyos mértékű változás figyelhető meg az Egyesült Királyságban azt követően, hogy 2000. október 20-án hatályba lépett az 1998. évi Emberi Jogi Törvény *(Human Rights Act)*, mely törvény meghatározott módon az Emberi Jogok Európai Egyezményét iktatta be az angol jogba. Az Egyezménynek az angol jogba történő beültetése igen sajátos volt. A *Human Rights Act* 3. paragrafusa kimondja, hogy az elsődleges és másodlagos jogalkotásnak *(primary legislation and subordinate legislation)* követnie kell a lehetőségek szerint az Egyezmény rendelkezéseit. A törvény 6. paragrafusának első bekezdése szerint pedig törvénytelen ha egy közhatalmi szerv *(public authority)* olyan módon jár el, amely ellentétes egy, az Egyezmény által biztosított joggal.[361]

Témánk szempontjából az Egyezmény 6. cikkelye érdemel figyelmet, mely alapvető jogként határozza meg azt, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét ésszerű időn belül független és pártatlan bíróság bírálja el. E cikkely értelmezése, alkalmazása vethet fel kérdéseket a függetlenség és a pártatlanság tekintetében. Fontos utalnunk egy, a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság által tárgyalt ügyre, melyben – habár az ítélet még a brit Emberi Jogi törvény kihirdetése előtt keletkezett – az egyik fél Nagy-Britannia volt. A *Findlay v. United Kingdom* ügyben a strasbourgi testület kifejtette, hogy ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy egy bírói testület független, tekintettel kell lenni többek között a testület tagjai kiválasztásának módjára, hivataluk időtartamára, az esetlegesen befolyásoló külső tényezők kizárását biztosító garanciák létére, és arra a kérdésre is, hogy az adott fél számára kitűnik-e függetlenség vagy sem. A strasbourgi bíróság szerint a pártatlanság tekintetében két szempontot kell megvizsgálni. A testületnek egyfelől a bírói elfogultságtól mentesnek kell lennie, másfelől pedig objektív szempontból is pártatlannak kell lennie, vagyis megfe-

[361] Ennek a szabályozásnak a jelentősége David Sandy szerint az, hogy ilyen módon a Parlament szuverenitása a jogalkotás vonatkozásában érintetlen marad. Ehhez lásd: Sandy: *i. m.* 312. o.

lelő garanciáknak kell létezniük, melyek ki tudnak zárni minden igazolható kételyt ebben a vonatkozásban.[362]

Az angol választottbírósági gyakorlatban a *Findlay v. United Kingdom* ügyben kiemeltekre is figyelemmel, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkelyében foglaltakra is tekintettel felmerült az a kérdés, hogy e követelményeknek megfelel-e, illetőleg mennyiben felel meg a *Gough-test* alkalmazása.[363] A fentiekre tekintettel az angol gyakorlat által kidolgozott és alkalmazott *Gough-test* és a strasbourgi követelmények szintézisének tekinthető értelmezés került elfogadásra egy 2000 decemberi jogesetben, a *Director General of Fair Trading v. Proprietary Association of Great Britain* ügyben. Ebben az ügyben hozott ítéletben a *Gough-test* szerény kiegészítésére *(modest adjustment)* került sor. Figyelemmel e jogeset igen nagy jelentőségére az angol joggyakorlatban, célszerű az ügy részleteit alaposabban áttekinteni.[364]

Az ügy abban a vonatkozásban nem tekinthető klasszikus választottbírósági jogesetnek, hogy nem hagyományos értelemben vett választottbírósági testület, hanem egy speciális különbíróság, az ún. *Restrictive Practices Court* gyakorlatában merült fel az eset. Ez a testület a hatóságilag meghatározott kiskereskedelmi áraktól való egyes eltérések lehetőségeivel, illetve azok lehetővé tételével foglalkozik. A kérdéses ügyben bizonyos gyógyszerek hatósági ármeghatározása tekintetében nyújtott be kérelmet a kérelmező, a *Fair Trading* általános igazgatója *(Director General)*. A kérelmező célja az volt, hogy egy, a *Restrictive Practices Court* által 1970-ben kiadott, meghatározott gyógyszerek vonatkozásában a hatósági ártól való eltérést lehetővé tevő rendelkezést hatályon kívül helyeztessen. Az ügybe két gyógyszergyártó is bekapcsolódott, vitatva a *Fair Trading* kérelmét. Az ügy

[362] A *Findlay* v. *United Kingdom* [1997] 24 EHRR 221. ügyben lásd különösen: Sandy: *i. m.* 313. o.

[363] A választottbíráskodás, az alternatív vitarendezés és az emberi jogi egyezmény összefüggéseiről, angolszász vonatkozásban különösen lásd: Samuel: *Arbitration, Alternative Dispute…* 413–437. o.

[364] A *Director General of Fair Trading v. Proprietary Association of Great Britain and another [2001]* ügy részletes bemutatását lásd: Marriott: *Conflicts of Interest*. 40–41. o. Lásd továbbá: Malleson: *Safeguarding Judicial Impartiality.* 53–70. o.

alapvetően szakértői kérdéseket tartalmazott, és a testület számára viszonylag nagy munkát jelentett, ennek megfelelően hosszadalmas eljárást eredményezett.

A háromtagú testület egyik tagja, DR. ROWLATT vonatkozásában merült fel az esetleges elfogultság gyanúja az alábbiak szerint. A neves közgazdász hölgy az eljárás folyamán – az eljárástól függetlenül – úgy döntött, hogy megpályázik egy tanácsadói állást a *Frontier Economics* elnevezésű cégnél. Önmagában ez nem jelentett volna problémát, azonban fény derült arra, hogy a *Frontier Economics* a kérelmező *Fair Trading* által az ügyben elsődlegesen alkalmazni kívánt szakértő volt. Mindez DR. ROWLATT számára csupán akkor vált nyilvánvalóvá, amikor egy telefonbeszélgetést folytatott a *Frontier Economics* ügyvezetőjének, a magyar származású ZOLTÁN BÍRÓnak a titkárnőjével, és kiderült, hogy a testület által szakértőként meghallgatásra kerülő ZOLTÁN BÍRÓ a *Frontier Economics* ügyvezetője. Ezt követően DR. ROWLATT haladéktalanul jelezte a *Frontier Economics* részére azt, hogy állásjelentkezését felfüggeszti az eljárás befejezéséig. Ennek ellenére az eljárásban felmerült az a kérdés, hogy vajon DR. ROWLATT, és ennek megfelelően a testület többi tagja elfogult-e. Az elfogultságra alapító kizárási indítványt a testület elutasította, e döntés azonban megfellebbezésre került. A fellebbezési fórumként eljáró állami bíróság helyt adott a fellebbezésnek.

Az ítélet indokolása szerint az a tény, hogy DR. ROWLATT álláshoz szeretett volna jutni a *Frontier Economics* nevű cégnél, öntudatlanul is ahhoz vezethet, hogy az eljárás során a *Frontier Economics* által adott szakvéleményt nagyobb jelentőségűnek, megbízhatóbbnak ítéli meg, mint a többi szakvéleményt. Figyelemmel arra is, hogy mire a kizárási indítvány benyújtásra került, az eljárás már viszonylag előrehaladottá vált, óhatatlan volt az is, hogy DR. ROWLATT a testület többi tagjával már megvitatta az ügy érdemi részét, melyben a szakvélemények is szerepet kellett, hogy kapjon, így esetlegesen DR. ROWLATT nem teljesen elfogulatlan nézőpontja befolyásolhatta a testület többi tagját is. A bíróság – hivatkozással a strasbourgi gyakorlatra is – arra jutott, hogy a strasbourgi gyakorlat és az addigi angol judikatúra (vagyis lényegében a *Gough-test*) között a leglényegesebb különbség az, hogy a strasbourgi gyakorlat mindig kizárólag objektív tesztet al-

kalmaz. A *Gough-test* lényege ezzel szemben akként foglalható össze, hogy azt kell megvizsgálni, hogy az adott bíróság részére kitűnik-e, hogy fennáll-e valós veszélye *(real danger)* annak, hogy a bíró elfogult-e. A strasbourgi gyakorlat elsősorban azt veszi számba, hogy egy objektív külső szemlélőben az ügy tényeinek ismeretében felmerülne-e egy ésszerű gyanú *(reasonable suspicion)* arra nézve, hogy a bíró elfogult-e.[365] Így az is elképzelhető, hogy ebben az ügyben más döntésre került volna sor, amennyiben az még az Emberi Jogi Törvény elfogadása előtt merült volna fel.

Álláspontom szerint igen előremutató és rendkívül absztrakt módon megfogalmazott az, ahogyan ebben az ügyben a fellebbezést elbíráló Lord Philips meghatározta az elfogultság *(bias)* fogalmát.[366] A meghatározás külön érdeme az, hogy habár nyilvánvaló módon reflektál a jogeset konkrét tényeire, az absztrakció magas foka miatt kifejezetten alkalmas arra, hogy általánosságban is alkalmazható legyen. A meghatározás szerint az elfogultság olyan elmebeli hozzáállást jelent, amely a bírát akadályozza abban, hogy objektív képet alkosson az eldöntendő ügyről. E meghatározás értelmében nem csupán

[365] Lásd: Liebscher: *The Healthy Award*. 280–281. o.

[366] *„Bias is an attitude of mind, which prevents the judge from making an objective determination of the issues that he has to resolve. A judge may be biased, because he has reason to prefer one outcome of the case to another. He may be biased because he has reason to favour one party rather than another. He may be biased not in favour of one outcome of the dispute, but because of a prejudice in favour of or against a particular witness, which prevents an impartial assessment of the evidence of that witness. Bias can come in many forms. It may consist of irrational prejudice or it may arise from particular circumstances which, for logical reasons, predispose a Judge towards a particular view of the evidence or issues before him."* (Az idézett rész fordítása a következő: *„Az elfogultság az elme egy olyan beállítódása, amely megakadályozza, hogy a bíró objektív fogalmakat alkosson az általa eldöntendő ügyről. A bíró elfogult lehet, ha oka van arra, hogy az ügy egyik lehetséges kimenetelét a másikhoz képest preferálja. A bíró elfogult lehet, ha oka van arra, hogy egyik felet a másikhoz képest előnyben részesítse. Akkor is elfogult lehet, ha nem az ügy egyik lehetséges kimenetelében érdekelt, hanem ha valamelyik tanúval szemben vagy tanú ellen előítélettel bír, amely megakadályozza, hogy az adott tanú vallomását objektíven értékelje. Az elfogultságnak számos formája lehet. Állhat irracionális előítéletből, vagy származhat olyan különleges körülményekből, amelyek logikus okokból befolyásolják a bírót egy adott bizonyíték vagy a bíró előtt álló kérdés vonatkozásában."*) Idézi: Liebscher: *i. m.* 277. o.

akkor állhat fenn az elfogultság, amennyiben a bírónak az ügy valamilyen tartalmú kimenetelében érdekeltsége áll fenn, hanem akkor is, ha a bírónak valamely tanúval szemben áll fenn meghatározott előítélete, mely a bizonyítékok szabad mérlegelésében akadályozza. Mint látható, ezen állítás első része kifejezetten utal olyan korábbi – általunk is idézett – jogesetekre, melyekben az elfogultság azzal az indokkal került alátámasztásra, hogy a bírónak sajátos érdeke fűződött a jogvita kimeneteléhez. Az állítás második része pedig arra utal, hogy amennyiben a bírói elfogultság valamely bizonyítási eszköz vonatkozásában áll fenn, akkor ez akadályozza a bizonyítékok szabad mérlegelésében, mely oda vezethet, hogy az ügyben sem tud elfogulatlan döntést hozni.

Fentiek alapján a *Director General of Fair Trading* ügyet összefoglalva kiemelhető, hogy a döntés az angol esetjog által alkalmazott *Gough-test*et akként módosította, hogy azt még objektívabbá tette azáltal, hogy az elfogultságot egy külső, de az ügyet ismerő személy megítélése alapján rendelte vizsgálni, valamint az elfogultság fogalmára igen jól felhasználható, általános jellegű meghatározást adott.

A *Director General of Fair Trading* ügyben kidolgozott elv alkalmazásra került többek között a Technológiai és Építésügyi Bíróság *(Technology and Construction Court)* által a *Discain Project Services v. Opecprime Development* ügyben.[367] Az ügy egy döntőbírói eljárás volt, melyben az érintett döntőbíró *(adjudicator)* az egyik fél képviselőjével több magánbeszélgetést folytatott, melyek eredményeképpen úgy tűnt, hogy a döntőbíró esetlegesen az ott elhangzottakat figyelembe vette döntése során. Az *adjudicator* elfogultságát megállapító Bowsher J. bíró – alkalmazván a *Director General of Fair Trading* ügyben kifejtett érvrendszert – azt mondta, hogy habár ő maga nem látja elfogultnak a döntőbírót, az ügy tényei egy tisztességesen gondolkodó, az ügyet ismerő megfigyelőt arra vezetnének, hogy fennáll a valós lehetősége *(real possibility)* vagy a valós veszélye *(real danger)* annak, hogy a döntőbíró elfogult.

Álláspontom szerint ennek az ügynek érdekessége, hogy nem a va-

[367] A *Discain Project Services v. Opecprime Development [2001]* ügy vonatkozásában lásd különösen: Liebscher: *i. m.* 281. o.

lós lehetőség vagy a valós veszély jelentésbeli különbségét elemzi – miként az ilyen jellegű distinkcióra, illetve annak hangsúlyozására volt példa az angol joggyakorlatban –, hanem sokkal inkább a hangsúlyt az ítélet az objektív külső szemlélőre mint az elfogultság megítélésére hivatott személyre, és annak jelentőségére helyezi.

Az elfogultság valós veszélyének, illetve valós lehetőségének az értelmezéséhez az újabb jogesetek közül jelentős mértékben járult hozzá a *Porter v. Magill* jogeset,[368] mely a már kiegészített *Gough-test*-et még inkább törekedett a strasbourgi esetjog kívánalmaihoz hozzáigazítani. Ebben a nem választottbírósági ügyben az került kimondásra, hogy a bírói elfogultság akkor állapítható meg, amennyiben egy tisztességesen gondolkodó és az ügyről értesült megfigyelő, a tényeket figyelembe véve úgy ítéli meg, hogy fennáll a valós lehetősége *(real possibility)* annak, hogy a bírói testület elfogult. Mint látható, ennél a jogesetnél a valós veszély helyett már teljesen egyértelmű módon a valós lehetőség kifejezés kerül használatra.

Szintén a már módosított *Gough-test* alkalmazására került sor egy, a Lordok Háza által 2003-ban elbírált ügyben, a *Lawal v. Northern Spirit Ltd.* jogesetben.[369] Itt egy munkaügyi döntőbíróságnál merült fel az az eset, hogy a döntőbíróság előtt az egyik felet képviselő ügyvéd az ügy eldöntésére hivatott testület laikus tagjaival több ízben ítélkezett együtt mint részfoglalkozású döntőbíró. A jogi képviselő tehát peres képviselőként egy olyan testület előtt járt el, mely testület laikus tagjaival maga is együttesen szokott bíráskodni. A jogi képviselő elleni kizárási kérelmet az Egyezmény fentebb idézett 6. cikkelyére hivatkozással terjesztették elő, akként érvelve, hogy a testület nem tekinthető függetlennek és pártatlannak. Igen lényeges, hogy a tényleges elfogultság nem volt bizonyítható, így elsősorban azt kellett megvizsgálni, hogy a testület mutatta-e az elfogultság jelét. A kizárás elutasítása után a fellebbviteli bíróság, a *Court of Appeal* elutasította a fellebbezést. Az ügy végül a Lordok Háza elé került, mely helyt adott a fellebbezésnek, és a *Court of Appeal* ítéletéhez különvéleményt fűző

[368] Lásd: *Porter* v. *Magill* [2001] UKHL 67. Az ítélet szövegét lásd: http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd011213/magill-1.htm

[369] Az ügy vonatkozásában lásd: http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldjudgmt/jd030619/lawal-1.htm

Lord Justice Pill álláspontját tette magáévá, mely az ítélkezéshez kapcsolódó közbizalom *(public confidence)* kívánalmára is figyelemmel vélte úgy, hogy egy olyan testület laikus tagjai, akik az előttük eljáró jogi képviselővel közösen szoktak ítélkezni, vélhetőleg elfogultak a jogi képviselővel szemben. Figyelemre méltó a *House of Lords* álláspontja, melynek értelmében elképzelhető, hogy egy ilyen jogeset másfajta megítélésre került volna évekkel korábban, mint amikor elbírálásra került, mindez a gyakorlat – ideértve a strasbourgi judikatúra – fejlődésének figyelembevételét mutatja.

Fentiek alapján felmerül az a kérdés, hogy a *Porter-test*, azaz a *Porter v. Magill* ügyben hozott ítéletből leszűrhető, az elfogultság megállapítására szolgáló mérce mekkora mértékben hathat magára a kereskedelmi választottbíráskodásra a brit esetjogban. Némileg általánosabban fogalmazva ez azt is jelentheti, hogy a strasbourgi gyakorlat milyen hatással járhat az angol kereskedelmi választottbíráskodásra az elfogultság megítélése kérdésében. Az angol David Sandy szerint a kereskedelmi választottbíráskodásban – éppen annak magán-vitarendezési jellege miatt – nem lenne szerencsés, ha a *Porter-test* teljes egészében alkalmazásra kerülne.[370] Ugyanakkor természetes, hogy a strasbourgi esetjog által előírt követelmények bizonyos mértékig a választottbírósági gyakorlatra hatással vannak. (Erre példa a nem teljesen klasszikus választottbírósági esetnek tekinthető *Director General of Fair Trading* ügyben hozott döntés.)

A joggyakorlat ilyen típusú fejlődése vélhetőleg az elfogultság és a függetlenség eltérő jellegű megítélését eredményezheti. Ez azzal a következménnyel járhat, hogy az *Arbitration Act* által előírt szabályok a jövőben másfajta értelmezést nyerhetnek, megváltozhat például a *barrister*-ekkel, azok függetlenségével összefüggő megítélés is. Mindez azzal az eredménnyel járhat, hogy az angol esetjog eddigi példái – melyek közül néhány jellemző ügynek a kiemelésére, ismertetésére törekedtünk – a jövőben esetlegesen a tételes jog, a nemzetközi példák, továbbá a joggyakorlat hatására egészen más precedensértékkel fognak rendelkezni; mindennek beigazolódására azonban vélhetőleg csak hosszabb idő elteltével nyílhat lehetőség.

[370] Ehhez lásd: Sandy: *Independence, Impartiality, Arbitration*...318–319. o.

5. A London Court of International Arbitration eljárási szabályai a választottbíró megválasztása, kizárása vonatkozásában

Az Egyesült Királyságban az egyik legnagyobb nemzetközi hírnévvel rendelkező választottbírósági intézmény a korábbiakban is már hivatkozott *London Court of International Arbitration* (LCIA). Az LCIA jelentősége a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területén már önmagában indokolja azt, hogy részletesebben megvizsgáljuk, e választottbírósági intézmény eljárási szabályai milyen rendelkezéseket tartalmaznak a választottbíró kiválasztása, illetőleg az eljárásból történő kizárása tekintetében.[371]

Az LCIA megalapítására 1892-ben került sor, három évvel azt követően, hogy a kereskedelmi élet növekvő igényeinek kielégítése céljából 1889-ben kihirdetésre került a fentiekben már hivatkozott angol választottbírósági törvény *(English Arbitration Act 1889)*. Az LCIA megalapítására – miként arra a korábbiakban már utaltam – jelentős hatással volt a Lord Bramwell által készített, törvényerőre sohasem emelkedett választottbírósági törvénytervezet *(Lord Bramwell's Arbitration Code of 1884–1889)*. Az LCIA 1892-ben *The London Chamber of Arbitration* névvel került a londoni *Guildhall*-ban megalapításra London város szervezetének kezdeményezésére *(Corporation of the City of London)*.[372] Az LCIA megalapítását három évvel követte 1895-ben a Legfelsőbb Bíróság Kereskedelmi Bíróságának *(Commercial Court)* megalapítása, mely szintén a kereskedelem növekvő igényeinek kielégítésére volt hivatott.[373] 1903-ban a *London Chamber of Arbitration* neve *The London Court of Arbitration*-re változott. 1905-ben költözött át a *Guildhall*-ból a Londoni Kereskedelmi és Iparkamara épületébe. A testület jelenlegi nevét 1981-ben nyerte el,

[371] Az LCIA tevékenységéről, ügyforgalmáról részletes tájékoztatást ad az eljárási szabályzatot is több nyelven tartalmazó weboldal: www.lcia-arbitration.com.

[372] Az LCIA történetét részletesen mutatja be az LCIA centenáriumára készült, az LCIA akkori elnöke, Sir Michael Kerr tollából származó tanulmány: Kerr: *The London Court of...* 317–320. o.

[373] Lásd: Veeder –Dye: *Lord Bramwell's Arbitration Code...* 330. o.

ezzel is reflektálva arra, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban egyre kiemelkedőbb helyet ért el. A választottbírósági intézmény a *Corporation of the City of London*, továbbá a Londoni Kereskedelmi és Ipari Kamara *(London Chamber of Commerce and Industry)* felügyelete alatt működött, és ugyancsak 1975-ben csatlakozott ehhez a *Chartered Institute of Arbitrators* elnevezésű intézet, mely adminisztratív segítséget nyújtott a testületnek. E három intézmény irányítási jogkörüket közös bizottságukon, a *Joint Committee of Management*-en keresztül gyakorolják.

Az LCIA jelenleg is működő szervezetét 1986-ban hozták létre, amikor az LCIA státusában igen jelentős változás következett be azzal, hogy korlátolt felelősséggel működő, nonprofit társasággá *(company limited by guarantee)* alakult LCIA Ltd. néven. Ezzel az LCIA még inkább autonómmá vált, habár a fentiekben említett intézmények továbbá is felügyelet gyakorolnak felette.[374] Az LCIA mai szervezete három nagy egységre oszlik, a társaságra *(Company)*, a bíróságra *(Court)* és a titkárságra *(Secretariat)*. A társaság voltaképpen az LCIA irányító szerve, az irányítása pedig az Igazgatótanács *(Board of Directors)* útján valósul meg.

A bíróság *(Court)* az a szerv, amely a legjobban kifejezi az LCIA nemzetközi jellegét. Az LCIA bírósága legfeljebb 35 tagból áll, tagjait a bíróság ajánlására öt éves időtartamra a *Board of Directors* nevezi ki. Lényeges, hogy legfeljebb hat tag származhat az Egyesült Királyságból. A *Court* nemzetközi jellegét hangsúlyozza az is, hogy 2006-ban 23 jogrendszer tagjai képviseltették magukat, melyek között éppúgy fellelhető Ausztrália, az Egyesült Államok, mint például Chile, Kína vagy Oroszország.[375] A bíróságot az elnök vezeti, és legfeljebb hét alelnök kerül megválasztásra. A bíróság adminisztratív egysége a *Registrar*. Témánk szempontjából kiemelést érdemel, hogy a *Court* hozza meg az alapvető döntéseket a választottbíró kiválasztása, kijelölése *(selection and appointment of arbitrators)*, továbbá a választottbíró kizárása tekintetében. A bíróság egyes funkcióit a bíróság nevé-

[374] Ezzel kapcsolatban lásd: Lebedev: *The LCIA Rules for...* 324. o.
[375] Lásd: Fortier: *London Court of...* xc. o.

ben az elnök, az alelnökök avagy a három vagy öt főből álló egyes osztályok hozzák meg.

Lényeges, hogy a bíróság bármely tagja is jelölhető konkrét, az LCIA által elbírálásra kerülő ügyben választottbírónak, de az elnök csak abban az esetben jelölhető, ha mindegyik fél közös akarattal egyesbírónak avagy az eljáró tanács elnökének. Az alelnököket csak a fél vagy a felek jelölhetik ki választottbírónak. Magától értetődő módon az elnök vagy az alelnök semmi esetben sem vesz részt a bíróságnak a választottbírósági testületet érintő döntéseiben, amennyiben ő is az eljáró tanács tagja.[376] A bíróság legalább évente egyszer ülésezik, illetve abban az esetben, amennyiben az elnök az ülést összehívja.

Az LCIA titkársága *(Secretariat)* a bíróság adminisztratív egységének aktív felügyelete alatt működik. A titkárság alapvető feladata az LCIA elé kerülő ügyek adminisztratív kezelése, függetlenül attól, hogy az LCIA eljárási szabályai szerint folyó választottbírósági eljárásról avagy *ad hoc* eljárásról van szó. Mielőtt az LCIA eljárási szabályainak a választottbíró kijelölése és kizárása kérdéseire vonatkozó rendelkezéseit elemeznénk, fontos utalni arra, hogy az LCIA hagyományos értelemben vett választottbírói névjegyzéket nem tart nyilván.[377] Ezzel szemben rendelkezik egy 800 fős adatbázissal, amelyben mintegy 80 jogrendszer képviselői lelhetőek fel. Az adatbázis szakterületek, képzettség, szakismeret és nyelvtudás szerint vannak felosztva, és a nemzetközi kereskedelmi élet által elismert választottbírákat tartalmazza.

Az LCIA választottbíráskodási eljárási szabályzatának jelenlegi változata 1998-ban került megalkotásra, felváltva az 1985. évi szabályokat. A választottbíró megválasztása és kizárása tekintetében a szabályoknak csak kis mértékű változtatására került sor.[378] A szabályok részletes ismertetése előtt lényeges arra felhívnunk a figyelmet, hogy az LCIA eljárási rendszerében nagy különbség van a választottbíró

[376] Lásd: Fortier: *i. m.* xci. o.

[377] E körülmény hasonlít az ICC választottbírósági rendszeréhez, mellyel részletesen a VI. fejezetben foglalkozom.

[378] Az LCIA 1985. évi, illetve 1998. évi eljárási szabályai elérhetőek a www.lcia-arbitration.com weboldalon, illetve a www.kluwerarbitration.com weboldal adatbázisában.

megnevezése *(nomination)* és a választottbíró kijelölése *(appointment)* között. Míg a felek ugyanis a választottbíró megnevezésére jogosultak lehetnek, addig a választottbíró kijelölését a fentebb már említett LCIA bírósága *(LCIA Court)* végzi. A jelenleg hatályos Eljárási Szabályzat 5.5 cikkelye elvi éllel rögzíti azt, hogy egyedül az LCIA bírósága jogosult arra, hogy kijelölje az LCIA választottbírósági eljárásában részt vevő választottbírákat.[379]

Amennyiben a felek választottbírósági klauzulát tartalmazó szerződése a választottbíró megnevezését a felek részére lehetővé teszi, a választottbírósági eljárást kezdeményező félnek – az Eljárási Szabályzat 1.1 e) pontja szerint – keresetlevelében meg kell neveznie az általa jelölni kívánt választottbírát, és annak címét, illetve egyéb elérhetőségét is meg kell adnia. Az alperesnek válasziratában – melynek elkészítésére harminc nap áll rendelkezésre – meg kell neveznie az általa jelölni kívánt választottbírát, amennyiben a felek számára a választottbírósági szerződés biztosítja a felek számára a választottbíró kijelölésének a jogát. Ebben a tekintetben kiemelést érdemel az Eljárási Szabályzat 2.3 artikulusa. Ennek értelmében ugyanis, amennyiben az alperes válasziratot nem küld, nem veszti el azon jogát, hogy a kereseti kérelmet vitassa, avagy viszontkeresetet terjesszen elő, azonban amennyiben lenne a választottbírósági szerződés szerint joga választottbíró jelölésére, de azzal sem él, akkor ezt egy visszavonhatatlan joglemondásnak *(irrevocable waiver)* kell tekinteni a választottbíró kijelölése tekintetében, azaz ebben a vonatkozásban az alperest jogvesztés éri. E rendelkezés – mely fellelhető az 1985. évi Eljárási Szabályzat 2.2 pontjában is – célja a választottbírósági eljárás késleltetésének megakadályozása, és a késedelmeskedő alperes számára meglehetősen kemény szankcióval jár, hiszen elveszti azt a jogát, hogy választottbírát jelölhessen az eljáró testületbe.[380]

A felek – amennyiben a választottbírósági szerződés szerint erre egyáltalán joguk van – csupán megnevezhetik az általuk eljárni java-

[379] Az Eljárási Szabályzat 5.5 cikkelye az alábbiak szerint rendelkezik: *„5.5 The LCIA Court alone is empowered to appoint arbitrators."*

[380] Mint látható, az ilyen típusú szankcionálás nem idegen az angol jogtól, hiszen hasonló tartalmú rendelkezés szerepel a hatályos angol választottbírósági törvény 17. paragrafusában is, miként az a fentiekben már részletesen kifejtésre került.

solt választottbírát, a bíróság *(Court)* jogosult arra, hogy ténylegesen a kijelölést elvégezze. Ennek nem csupán az a magyarázata, hogy mindez a *Court* igen aktív szerepvállalását hangsúlyozza, hanem egyúttal biztosítékot is jelenthet arra, hogy megfelelő, független és elfogulatlan személyek legyenek a választottbírák. Az LCIA Eljárási Szabályzata – érdekes módon az angol választottbírósági törvénytől különbözően – ugyanis előírja, hogy minden, az LCIA Eljárási Szabályai szerint eljáró választottbírónak végig az eljárás folyamán a felektől függetlennek és pártatlannak kell lennie. Egyik választottbíró sem járhat el a felek képviselőjeként, illetve a jelölést *(appointment)* megelőzően vagy azt követően sem adhat tanácsot a félnek az ügy kimenetelét illetőleg.

Mint arra a fentiekben már utalás történt, a választottbírósági törvény a függetlenség követelményét nem írja elő a választottbíró részére. Azon kitétel, mely szerint a választottbírák nem járhatnak el a felek képviselőiként, álláspontom szerint az *umpire*-rendszer miatt érdemel kiemelést, hisz míg az *umpire* alkalmazása esetén a választottbírák bizonyos tekintetben az őket jelölő felek érdekeit kell, hogy képviseljék, addig erre nem kerülhet sor az LCIA választottbírósági eljárása során. Nézetem szerint mindez alapvetően összhangban van azzal, hogy az LCIA nemzetközi választottbírósági ügyeket tárgyaló választottbírósági intézmény.

A *Court* feladata a választottbíró kijelölése során igen jelentős annak megítélésében, hogy fennállhat-e a függetlenség vagy elfogulatlanság hiánya az adott választottbíró esetében. Az Eljárási Szabályzat 5.3 pontja szerint minden választottbírónak a kijelölés előtt írásban be kell számolnia jelenlegi és múltbeli szakmai tisztségeiről, el kell fogadnia az LCIA választottbírósági díjjegyzékét, valamint alá kell írnia egy olyan nyilatkozatot, mely szerint nem állnak fel általa ismert olyan körülmények, amelyek jogos kétségeket ébreszthetnek pártatlansága vagy függetlensége vonatkozásában. A választottbírónak az eljárás minden szakaszában az eljárás végéig fennáll azon kötelezettsége, hogy az esetlegesen felmerülő ilyen jellegű körülményeket az LCIA *Court*, a választottbírósági testület többi tagja, illetve a felek részére közölje.

A gyakorlatban az LCIA *Court* kétfajta nyilatkozat-tervezetet hasz-

nál, és a kijelölés előtt a választottbírákat arra kéri fel, hogy vagy az úgynevezett *Statement A*-t, vagy a *Statement B*-t írják alá.[381]

A *Statement A* esetében a *Court* feladata kisebb mértékű, hiszen a választottbíró akként nyilatkozik, hogy semmilyen olyan körülmény nincsen, mely függetlenségét vagy pártatlanságát veszélyeztetné. A *Statement B* esetében viszont vannak olyan, a jelölést megelőzően felmerült körülmények, melyek tekintetében a *Court* belátására van bízva, hogy mérlegelje, fennáll-e a függőség avagy az elfogultság veszélye. Ebben az esetben a *Court* vagy úgy dönt, hogy a kérdéses körülmény automatikusan kizárja a személyt, vagy pedig ugyan automatikusan nem zárja ki a személyt a tényállás alapján, hanem azt a felek tudomására hozza, lehetőséget biztosítva észrevételek tételére, illetve az is előfordulhat, hogy az adott körülmények annyira marginálisak, hogy a *Court* kijelöli az adott személyt választottbírónak, és kijelölésekor közli a felekkel e ténykörülményeket.

Kiemelést érdemel, hogy a régebbi, 1985. évi eljárási szabályok 3.1 pontja szerint a jelölendő választottbírónak csak akkor kellett a múltbeli és jelenlegi tisztségeit felfednie, ha ezt a *Court* adminisztrációja kifejezetten kérte. A választottbíró ezen adatközlése a felek számára is közlésre került, azzal a céllal, hogy esetleges függősége vagy elfogultsága ezzel is megítélhetővé váljon.[382]

A jelenlegi Eljárási Szabályzat akként rendelkezik, hogy az alperesi válaszirat megérkezése után megfelelő időn belül kerül kijelölésre a választottbírói tanács. Amennyiben eredménytelenül telik le a választottbírói megnevezést is tartalmazó alperesi válaszirat előterjesztésére nyitvaálló harmincnapos határidő, akkor ezt követően kerül sor a választottbíró kijelölésére.[383] A korábbi gyakorlat szerint is – amennyiben a feleknek nem is volt lehetőségük választottbíró megnevezé-

[381] A nyilatkozatok szövegét lásd: Fortier: *London Court of...* xcvi. o.

[382] Említést érdemel, hogy az ICC választottbírósági eljárásában is szerepel nyilatkozat a függetlenség vonatkozásában, amelyet részletesen a VI. fejezetben mutatok be.

[383] A választottbírák számát illetőleg az Eljárási Szabályzat 5.4 cikkelyére kell utalni, mely szerint a felek eltérő megállapodása hiányában egyesbíró jár el, kivéve ha az LCIA *Court* álláspontja szerint az ügy összes körülményére tekintettel három választottbíró eljárása indokolt.

sére – a kijelölést végző *Court* figyelembe vette a felek igényeit, esetlegesen nyilatkoztatta is őket. Az LCIA *Court* számos jogrendszer képviselőivel tart fenn kapcsolatot annak érdekében, hogy esetlegesen a kijelölés céljából is konzultáljon velük. Az LCIA gyakorlata szerint a választottbíró kijelölésére a *Court* által viszonylag gyorsan – gyakran napok alatt – kerül sor.[384]

A jelenlegi Eljárási Szabályzat 5.6 cikkelye egyértelműen akként rendelkezik, hogy függetlenül a feleknek a választottbíró-nevezési joguktól, az eljáró választottbírói tanács elnökét mindenképpen a *Court* fogja megnevezni és kijelölni. Ami az eljáró választottbírák nemzetiségét illeti – ez egy nemzetközi kereskedelmi választottbírósági eljárásban igen lényeges kérdés lehet – az Eljárási Szabályzat 6.1 cikkelye szerint amennyiben a felek eltérő nemzetiségűek, az egyesbíró, illetve a választottbírósági tanács elnöke nem lehet azonos nemzetiségű egyik féllel sem, kivéve, ha az eltérő nemzetiségű felek ebbe írásban kifejezetten beleegyeztek. Figyelemmel arra, hogy a kereskedelmi választottbírósági eljárásban a felek jórészt nem természetes személyek, a 6.2 cikkely akként értelmezi a nemzetiséget, hogy a nemzetiség fogalmába beleérti az adott jogi személy meghatározó tulajdonosát is. Amennyiben többes állampolgársággal rendelkező személyről van szó, úgy ebben az értelemben azt úgy kell tekinteni, mintha mindegyik állam állampolgára lenne, illetve az Európai Unió polgárai esetében mindig a tagállami állampolgárság számít. A nemzetiséggel kapcsolatos igen részletes szabályozással kapcsolatban célszerű figyelemmel lenni arra, hogy – miként arra a fentiekben már utalás történt – maga az angol választottbírósági törvény nem tartalmaz utalást arra, hogy amennyiben az állami bíróság jelöli ki a választottbírákat, akkor tekintettel kell lennie a felek állampolgárságára.[385]

Az Eljárási Szabályzat 7. cikkelyéből is egyértelműen megállapítható, hogy a választottbírák kijelölésében a *Court*-nek van, hiszen a 7.1 cikkely utolsó mondata értelmében a *Court* jogosult visszautasítani bármelyik fél által megnevezett választottbírát, amennyiben úgy

[384] Az LCIA *Court* vonatkozó gyakorlatára lásd különösen: Kerr: *The London Court of* ... 318. o.

[385] Ehhez lásd a hatályos *Arbitration Act* 19. paragrafusát.

véli, hogy a választottbírói tisztségre nem alkalmas, nem független vagy nem pártatlan.[386] Így a *Court* a felek akaratától, illetve a választottbírói nyilatkozatoktól független módon is jogosult arra, hogy bármely választottbíró kijelölését visszautasítsa, vagyis megállapítható, hogy alapvetően teljesen önállóan jogosult dönteni abban, hogy ki legyen választottbíró az LCIA választottbírósági eljárásában.

Az Eljárási Szabályzat 8.1 cikkelye arra az esetre vonatkozik, amikor több, mint két fél szerepel a választottbírósági eljárásban. Amennyiben a felek nem egyeztek meg, hogy a felek egy-egy peres oldalt képviselnek a választottbírói testület felállítása tekintetében, úgy az LCIA *Court* saját belátása szerint a felek jelölésére tekintet nélkül fogja kinevezni az eljáró tanács tagjait.

Az LCIA *Court* nem csupán a választottbíró kijelölése, hanem annak az eljárásból való kizárása kérdésében is igen jelentős szerepet játszik. Az Eljárási Szabályzat 10. cikkelye foglalkozik a választottbíró lemondásának, az eljárásból való kizárásának a kérdésével. A 10.1 cikkely esetében a választottbírói tisztség bármely okból történő megszűnéséről kizárólag az LCIA *Court* dönthet. Így, ha a választottbíró le kíván mondani a tisztségéről, meghal, vagy valamelyik fél kizárási kérelmet terjeszt elő, akkor az LCIA *Court* jogosult dönteni a tisztség megszűnéséről, az eljárásból eltávolított választottbírát esetlegesen megillető díjakról, illetve további választottbíró kijelöléséről.

A 10.2 cikkely automatikus lehetőséget biztosít az LCIA *Court* számára, hogy abban az esetben, amennyiben a *Court* úgy véli, valamely választottbíró megszegte a választottbírósági szerződést, az eljárási szabályzatot, avagy nem pártatlan, nem független, vagy nem ésszerű gondossággal vesz részt a választottbírósági eljárásban, akkor a *Court* dönthet úgy, hogy a választottbíró alkalmatlan és dönthet az eljárásból való eltávolításáról. Így tehát a *Court* gyakorlatilag saját belátása és tapasztalatai, az eljárásban észleltek alapján jogosult úgy dönteni, hogy valamelyik választottbíró a választottbírói tisztség ellátására alkalmatlanná válik, és dönthet eltávolításáról.[387]

---

[386] Az Eljárási Szabályzat 7.1 cikkelyének utolsó mondata az alábbiak szerint rendelkezik: *„The LCIA Court may refuse to appoint any such nominee if it determines that he is not suitable or independent or impartial."*

[387] Megjegyzendő, hogy az 1985. évi Eljárási Szabályzat 3.6 cikkelye hasonló rendelkezést tartalmaz.

A jelenleg hatályos Eljárási Szabályzat 10.3 cikkelye az adott fél által előterjeszthető kizárási kérelemmel foglalkozik. Ez a cikkely jelentős mértékben hasonlít az UNCITRAL Modell-törvény rendelkezéseire.[388] A fél akkor élhet kizárási kérelemmel, ha olyan körülmények merülnek fel, melyek jogos kétségeket ébresztenek a választottbíró pártatlansága vagy függetlensége vonatkozásában. Az eljárási szabályzat azt is tartalmazza, hogy a fél az általa megnevezett választottbíró kizárását, vagy az olyan választottbíró kizárását, akinek kijelölésében részt vett, csak olyan okokra alapozva kezdeményezheti, melyekre kizárólag a kijelölést követően derült fény. E rendelkezés is megfelel a Modell-törvény szabályozásainak, azonban tekintetbe kell azt vennünk, hogy a félnek az LCIA mellett szervezett eljárásban a választottbíró kijelölését tekintve lényegesen kisebb a szerepe, mint az UNCITRAL Modell-törvény szerint, hiszen a fél itt a választottbírót csak megnevezi, de a kijelölésről az LCIA *Court* dönt. Ugyanakkor, ha megnevez választottbírót (vagy a kijelölésben részt vesz), akkor a fél csak a kijelölést *(appointment)* és nem a fél általi megnevezést *(nomination)* követően felmerült okok miatt kezdeményezhet kizárási eljárást.

A hatályos Eljárási Szabályzat 10.4 cikkelye szerint a félnek a választottbírósági tanács megalakulása után számított 15 napon belül, avagy a kizárásra okot adó körülmény tudomására jutásától számított 15 napon belül kell írásbeli indokolt kérelmet előterjesztenie a kizárás tárgyában az LCIA *Court* részére, melyet meg kell küldeni a választottbírósági testületnek és a többi félnek is. Ha a kizárással érintett választottbíró nem mond le, avagy az összes többi fél nem ért egyet a kizárással a kézhez vételtől számított 15 napon belül, úgy az LCIA *Court* fog dönteni a kizárás tárgyában.

A gyakorlatban a kizárásról az LCIA *Court* háromfős bizottsága dönt, melynek elnöke vagy az LCIA *Court* elnöke vagy alelnöke. A kizárásban hozott döntés minden kétségen felül álló és kötelező erejű. Az Eljárási Szabályzat 29.1 cikkelye szerint a döntést nem kell megindokolni, ugyanakkor az elmúlt évek gyakorlata szerint az LCIA *Court* egyre gyakrabban fűz a kizárási kérelemben hozott döntéshez indokolást.[389]

[388] Lásd a Modell-törvény 12. és 13. cikkelyeit.

[389] Lásd: Fortier: *i. m.* xcviii. o. Érdekes megemlíteni, hogy a párizsi ICC eljárásában a kizárási ügyben hozott döntésben indokolás nem szerepel.

A kizárási eljárásokban hozott döntések hozzáférhetősége tekintetében az LCIA *Court* és *Board* 2006. május 5-én tartott közös ülésén döntést hozott a döntések publikálását illetőleg. A döntést megelőzte egy, a *Court* megbízásából Geoff Nicholas és Constantine Partasides gyakorló ügyvédek által készített írásos jelentés, mely az LCIA 1995 óta kelt kizárási döntéseit vizsgálja.[390] A jelentés kitér más neves választottbírósági intézmények vonatkozó gyakorlatára, továbbá megállapítja, hogy a korábbiakban már hivatkozott *IBA Guidelines on Conflicts of Interests* hasznos kísérletnek tekinthető arra nézve, hogy a kizárási eljárások, a kizárási okok még áttekinthetőbbé váljanak, és éppen ezért a kizárást kezdeményező felek is egyre gyakrabban hivatkoznak erre, annak ellenére, hogy sokszor maguk a nemzetközi választottbírósági intézmények nem feltétlenül alkalmazzák ezen iránymutatást. A jelentés szerint nagyon fontos érdek fűződik ahhoz, hogy az LCIA *Court* publikálja a kizárási eljárásban hozott döntést, hiszen azok rendszerint indokolással vannak ellátva. Habár ezek az ügyek igencsak tényspecifikusak, éppen azért lényeges közzétételük, hogy megállapítható legyen, az egyes tények miképpen kerülnek értékelésre. A jelentés szerint a gyakorló választottbírák számára is hasznos lehet tudni azt, hogy mik azok a tények, körülmények, események, melyek a választottbíró kizárásához vezetnek.

A jelentés alapján megszületett döntés szerint mindegyik kizárási eljárásban hozandó döntést kivonatos formában kell közölni, a bizalmas ügykezelés követelményeinek megfelelő módon, azt meg nem sértve szerepeltetve a nyilvánosságra hozható tényeket. Mindez álláspontom szerint nem csupán azt jelenti, hogy a kizárási eljárásokban hozott döntések hozzáférhetőek lesznek, hanem ebből következőleg ez befolyással lesz az LCIA *Court* későbbi gyakorlatára is, hiszen mind a kizárási eljárást kezdeményezők, mind az abban döntést hozók figyelembe fogják venni a korábbi eljárások eredményeit, az ott kifejtett jogi álláspontokat.

A fentieket összefoglalva megállapítható, hogy a *London Court of International Arbitration* választottbírósági rendszerében a választottbírák kijelölése, illetve az eljárásból való kizárása tekintetében igen

[390] Minderről részletesen lásd: www.lcia.org/NEWS_folder/news_archive3.htm

részletes szabályokat találunk, és ezekben a folyamatokban az LCIA *Court* lényeges és megkerülhetetlen szerepet játszik, és az Eljárási Szabályzat által ráruházott jogosultságoknál fogva az eljárás eredményére is kiható döntéseket hozhat, mely az LCIA *Court* eljáró képviselőire igen nagy felelősséget ró. Döntésük ebben az értelemben ugyanis a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egyik meghatározó intézményének is a döntését jelenti, a fentebb bemutatott eljárási szabályok, illetve az azzal együtt alkalmazásra kerülő esetjog pedig a döntés meghozatalához szükséges jogi környezet biztosítására szolgál.

IV. AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

1. Alapvetés

Az Amerikai Egyesült Államok jogrendszerében a kereskedelmi választottbíráskodás igen nagy hagyománnyal rendelkezik.[391] Miként a szakirodalom által gyakran idézett *Mitsubishi Motors Corpn v. Chrysler Soler-Plymouth Inc.* jogesetben is megemlítésre került, a kereskedelmi választottbíráskodás mint vitarendezési mód iránt empatikus szövetségi politika mutatkozik *(„emphatic federal policy in favour of arbitral dispute resolution")*, és ez kifejezetten, különös erővel *(„special force")* érhető tetten a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területén.[392] Habár kétségtelen, hogy éppen témánk szempontjából az amerikai – különösen az amerikai belföldi – választottbíráskodás számos vonatkozásban jelentős mértékben eltér az európai választottbíráskodástól, az amerikai választottbíráskodás jelentősége kiemelkedő.[393] Az Egyesült Amerikai Államok szövetségi rendszeréből adódó módon az egyes államok is rendelkeznek önálló, az úgynevezett *Uniform Arbitration Act* (UAA) mintájára készült választottbírósági törvénnyel. A Szövetségi Választottbírósági törvény (*Federal Arbitration Act*, FAA) vonatkozásában az USA Legfelsőbb Bírósága egyértelműen akként foglalt állást, hogy az FAA szövetségi anyagi

[391] A kereskedelmi választottbíráskodással, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodással az Egyesült Államokban általában lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States*.; Várady–Barcelo III–von Mehren: *International Commercial Arbitration*.; Born: *International Commercial Arbitration*...

[392] A *Mitsubishi Motors Corpn v Chrysler Soler-Plymouth Inc.* 473 US 614 (1985) jogesettel kapcsolatban lásd: Rivkin–Donovan: *United States*. 395. o.

[393] A választottbírósági vitarendezés jelentőségéhez az Egyesült Államokban lásd továbbá: Carbonneau: *Alternative Dispute Resolution*. 105–156. o.

jogi joganyagnak tekinthető, amely a vele összhangban nem álló szövetségi állami jogszabályokat felülírja, amennyiben egyes államok közötti kereskedelmi ügyről van szó.[394] Természetesen az intézményesített választottbíráskodás is jelentős szerepet játszik a kereskedelmi jogviták rendezése terén az Egyesült Államokban, ebben a vonatkozásban különösen ki kell emelnünk az *American Arbitration Association* (AAA) tevékenységét.

Fentiekre figyelemmel a jelen munkában az Amerikai Egyesült Államok tekintetében bemutatásra kerülnek az FAA-nak témánk szempontjából jelentőséggel bíró rendelkezései. Emellett kiemelkedő hangsúlyt fektetünk a vonatkozó esetjogra, amely – az USA jogrendszerét figyelembe véve – nagy relevanciával bír. Elemezzük továbbá a munkánk témája szempontjából kiemelkedő fontossággal bíró, az AAA által megalkotott Etikai Kódex *(Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes)* szabályait is.

A *Federal Arbitration Act* kihirdetésére 1925. február 12-én került sor.[395] E törvény megalkotására alapvető hatást gyakorolt New York állam 1920-ban kihirdetett választottbírósági törvénye (*New York Arbitration Law*, 1920), melynek elsődleges célja az volt, hogy a *Common Law*-nak a választottbíráskodással szemben tanúsított addigi idegenkedését megszűntesse, valamint, hogy a választottbírósági egyezmények New York állam állami bíróságai előtt kikényszeríthetőek, végrehajthatóak legyenek.[396] Az *American Bar Association* bizottsága készítette el az *United States Arbitration Act* tervezetét, amely 1922-ben került a Kongresszus elé. A szenátus jogi bizottsága 1923-ban tartott üléseket a tervezettel kapcsolatban, melyet 1924-ben közös kongresszusi ülés követett. A tervezet egyhangú elfogadásra talált az amerikai törvényhozásban.

Az FAA mind az államok közötti mind a nemzetközi kereskede-

[394] Az *Allied – Bruce Terminix Cos. v. Dobson* 513 US 265 (1995) jogeset vonatkozásában lásd: Rivkin –Donovan: *i. m.* 395. o.

[395] Az FAA részletes magyarázatát lásd: Macneil–Speidel–Stipanowich: *Federal Arbitration Law*...

[396] Ehhez lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States*. 29–30. o. A *Common Law* és a választottbíráskodás viszonyáról elméleti aspektusban lásd különösen: Scott: *Federal Common Law*...

lemre irányadó jogforrás a választottbíráskodás tekintetében.[397] Ebben a tekintetben az FAA 2. §-a érdemel figyelmet, mely kimondja, hogy az államok közötti vagy nemzetközi kereskedelmi viszonyokban a választottbírósági szerződések érvényesek, visszavonhatatlanok és végrehajthatóak, kivéve amennyiben a jog vagy az *equity* alapján olyan okok állnak fenn, melyek bármely szerződés visszavonásához vezetnek.[398] Nagyon lényeges, hogy e rendelkezés a választottbírósági szerződés végrehajthatóságának lehetőségét is tartalmazza, vagyis – szemben több latin-amerikai ország megoldásával – nincsen szükség a választottbírósági szerződésen kívüli egyéb megállapodásra *(compromisso)* a választottbírósági vitarendezési eljárás megkezdéséhez. A korabeli amerikai kereskedelmi és üzleti világ számára kifejezetten jelentős volt e törvény elfogadása, mivel a lassú és elhúzódó pereskedés helyett a jogviták eldöntését jelentős mértékben gyorsította.

Az FAA jelentős módosuláson esett át azt követően, hogy 1970-ben az Amerikai Egyesült Államok csatlakozott a New York-i Egyezményhez. 1970. július 31-én került kiegészítésre a második fejezettel az FAA, azaz a FAA része lett a New York-i Egyezmény.[399] Érdemes utalni azon, 1970. július 24-ei kongresszusi felszólalásra is, mely arra hivatkozik, hogy a New York-i Egyezmény – mely jelentős mértékben megkönnyíti a választottbírósági ítéletek elismerését és végrehajtását – nem csupán a peres felek számára jelent hasznot abban a vonatkozásban, hogy további költségeket takarít meg, hanem ugyanilyen

---

[397] Az amerikai tagállamok közötti és a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás vonatkozásában lásd különösen: Coe Jr.: *International Commercial Arbitration*...

[398] Az FAA 2. §-a a következő rendelkezést tartalmazza: *„[arbitration agreements] shall be valid, irrevocable and enforceable, save upon such grounds as exist at law or in equity for the revocation of any contract."* A hangsúly álláspontom szerint az *any* kifejezésen van. E rendelkezés ugyanis a választottbírósági szerződés semmissége vonatkozásában ugyanazon kritériumokat írja elő, mint az egyéb szerződések tekintetében. Lényeges arra röviden utalnunk, hogy a kontinentális jogokhoz képest az angolszász jogrendszerek – így az amerikai jog is – némiképpen eltérő módon határozzák meg a semmisség fogalmát, mely kifejezésre jut a semmisségnek az angolszász jogban meghatározott fogalmával *(null and void)* is. Mindehhez lásd: Siklósi: *A jogügyletek érvénytelenségével összefüggő*... 220. o.

[399] Lásd: Bienvenu: *The Enforcement of International*...

előnnyel jár az adófizetők részére is, akik adójukkal a bírósági rendszer működését is fenntartják.[400]

Az 1980-as években a szakirodalomban felmerült annak igénye, hogy a nemzetközi választottbíráskodásra irányadó amerikai jogszabályokat módosítani lenne szükséges, esetlegesen az UNCITRAL Modell-törvényre is figyelemmel. A svájci Pierre-Yves Tschanz egyenesen egy új törvény elfogadását sürgette, viszont felhívta a figyelmet arra, hogy az USA hamarosan csatlakozni kíván az amerikai kontinens államai által elfogadott, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, 1975-ös *Inter-American Convention on International Commercial Arbitration* elnevezésű egyezményhez.[401] Az USA 1990-ben csatlakozott *Inter-American Convention on International Commercial Arbitration* elnevezésű egyezményhez.[402] Ennek megfelelően az FAA jelenlegi felépítése az alábbi. Az FAA első fejezetét az általános rendelkezések *(General Provisions)* képezik, melyek a belföldi választottbíráskodásra is irányadó szabályokat tartalmaznak. Ezt követi a második fejezetet képező New York-i Egyezmény, míg a harmadik fejezetben a fent említett, a kereskedelmi választottbíráskodásra vonatkozó *Inter-American Convention* található.

A föderális választottbíráskodási törvény mellett Vermont állam kivételével a kereskedelmi választottbíráskodás tekintetében minden állam fogadott el törvényt. Számos – mintegy huszonhat – állam a mintajogszabályként szolgáló *Uniform Arbitration Act* (UAA) alapján alkotta meg saját választottbírósági törvényét. A *Uniform Arbitration Act* eredetileg 1924-ben került megszerkesztésre a tagállamok jogegységesítő bizottságának konferenciája által *(Conference of Commissioners on Uniform State Laws)*. Ugyanakkor az USA gyakorlatilag összes tagállamának választottbírósági jogalkotását befolyásolta az UAA. A *Uniform Arbitration Act* szövegére ugyanezen bizottság 1955-ben tartott konferenciája módosítási javaslatot tett, és a jogszabály szövege 1956-ban megváltozásra is került.[403] A *Uniform Arbitra-*

[400] Lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States*. 31. o.
[401] Lásd: Tschanz: *International Arbitration*... 309–328. o.
[402] Ezzel kapcsolatban lásd: Holtzmann: *The United States Becomes*... 419–422. o.
[403] Lásd: Lerner: *The Uniform Arbitration Act*... 1. o.

tion Act szövege 1995-ben is módosításra került, a jelenlegi változata 2000-ben került megalkotásra.

2000. augusztus 3-án a *Conference of Commissioners on Uniform State Laws* egyhangúlag fogadta el az UAA módosítását. Az UAA módosítását kidolgozó bizottság több, mint öt évig dolgozott a módosításokon. A bizottság munkája során célul tűzte ki azt, hogy *(i)* modernizálja a régi rendelkezéseket, figyelembe véve az esetjog fejlődését is, *(ii)* a módosított törvény alapvetően a felek akaratát juttassa érvényre a választottbírósági eljárás során, feltéve, ha az a tisztességes eljárás szabályainak megfelel, *(iii)* továbbra is tartsa fenn a választottbírósági eljárásnak a hagyományos bírói eljárástól történő elkülönült jellegét, valamint *(iv)* a lehetőség szerint szűkítse az állami bíróság beavatkozását a választottbírósági eljárásba.[404] A régi – a gyakorlat által már kevéssé elfogadható – szabályok megújításának példája az UAA 6. paragrafusának a) pontja, mely szerint a választottbírósági szerződés valamilyen formában történő rögzítése szükséges *(contained in an agreement)*, mely lehetővé teszi az elektronikus úton létrejövő választottbírósági kikötés alkalmazását is.

Említést érdemel, hogy több államban – például Kaliforniában, Texasban vagy Ohioban – a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás tekintetében is fogadtak el választottbírósági törvényeket, e jogszabályok azonban a föderális törvényhez képest csak másodlagosan érvényesülhetnek.[405] Kiemelést érdemel továbbá az is, hogy az Egyesült Államok tagja a Washingtoni Beruházásvédelmi Egyezménynek *(Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States, ICSID)*, valamint az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezménynek *(North American Free Trade Agreement, NAFTA)*, továbbá számos bilaterális egyezményt is kötött, melyekben választottbírósági vitarendezési mód került meghatározásra.[406]

Az amerikai választottbírósági jog tekintetében ugyan a föderális törvény, az FAA tekinthető a leglényegesebb jogszabálynak, ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság eseti döntése mondja ki azt, hogy az FAA-

[404] Az UAA módosítása vonatkozásában lásd különösen: Heinsz: *Arbitration Law: Is There…* 1–2. o.

[405] Lásd: McClendon: *State International Arbitration…* 245–250. o.

[406] Lásd: Gravel: *Arbitration within the NAFTA Area...* 22. o.

ban nem tükröződik olyan törvényhozói szándék, mely szerint az FAA teljes körűen, kimerítően szabályozná a választottbíráskodást, viszont a tagállami vonatkozó jogszabály nem tartalmazhat a föderális törvénnyel ellentétes szabályokat.[407]

A kamarainak nevezhető amerikai választottbíráskodás tekintetében feltétlenül említést érdemel az *American Arbitration Association* (AAA) tevékenysége.[408] Az *American Arbitration Association* 1926-ban került megalapításra, és nonprofit, közhasznú tevékenységet ellátó szervezetnek tekinthető, mely vitarendezési szolgáltatásokat nyújt a belföldi és a nemzetközi választottbíráskodás, illetve a mediáció területén. [409] Az AAA székhelye New Yorkban található, emellett négy további központtal *(case management centre)* rendelkezik Fresnóban (Kalifornia), Dallasban, Atlantában és East Providence-ben (Rhode Island). Ezen kívül az AAA mintegy harminc amerikai városban tart fenn helyi és regionális irodát.

Az *American Arbitration Association*-nek a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban betöltött szerepét tekintve elsősorban az alábbiakra kívánunk utalni. 1983-ban az AAA megalapította New Yorkban a *World Arbitration Institute* nevű, a választottbíráskodás kutatásával, ezzel kapcsolatos kiadványok kiadásával és konferenciák szervezésével foglalkozó intézetet. (Ezen intézet maga nem tekinthető választottbírósági intézménynek, hiszen választottbíróságként nem funkcionál.)[410] 1996-ban került megalakításra az AAA önálló, kizárólag a nemzetközi ügyekkel foglalkozó szervezeti egysége (*International Centre for Dispute Resolution*, ICDR), mely New Yorkban, San Diego-ban, Kaliforniában, és az írországi Dublinban tart fenn irodát.[411]

---

[407] Lásd: *Volt Information Sciences, Inc. v. Board of Trustees, 89 U. S. 468, 477 (1989)*. A jogesetet idézi: G. B. Born: *International Civil Litigation*... 1996. 992. o.

[408] Jelen munkában az Egyesült Államok kamarai választottbíróságai vonatkozásában kizárólag az *American Arbitration Association* tevékenységével kívánunk foglalkozni. Az *American Arbitration Association* tevékenységét részletesen mutatja be: Meade: *Arbitration Overview*... 263–272. o.

[409] Az *American Arbitration Association* vonatkozásában lásd különösen: www.adr.org.

[410] Lásd: Meade: *i. m.* 266. o.

[411] Az *International Centre for Dispute Resolution* vonatkozásában lásd különösen: www.icdr.org.

Ami e választottbíróságok ügystatisztikáját illeti, említést érdemel, hogy az ICDR választottbíróságán 2004-ben mintegy 646 ügy került elbírálásra 3.5 milliárd dollár kereseti és viszontkereseti kérelem formájában, 72 országból származó választottbíró eljárásával. 2006-ban mindösszesen 1356 kereseti kérelem került benyújtásra az ICDR részére.[412] Az AAA választottbírósága 2004-ben összesen 159 000 esetben járt el, melybe természetesen a belföldi választottbíráskodás, mediáció is beletartozik, ezzel is tanúsítva azt, hogy az amerikai jogi kultúrában a választottbíráskodás mennyire lényeges vitarendezési módnak tekinthető.[413]

Az AAA több eljárási szabályzattal is rendelkezik, ezek közül kiemelést érdemelnek a Kereskedelmi Szabályok *(Commercial Rules)*, mely szabálygyűjtemény magában foglalja a nagy és összetett kereskedelmi vitákra vonatkozó kiegészítő szabályokat (*Supplemental Procedures for Large, Complex Commercial Disputes)*, valamint az ideiglenes intézkedésekre vonatkozó opcionális szabályokat *(Optional Rules for Emergency Measures of Protection)*. Szintén meg kell említenünk a Nemzetközi Választottbíráskodási Szabályokat *(International Arbitration Rules)*, mely alapvetően az UNCITRAL Mintaszabályzatán alapul. Munkánknak az amerikai kamarai választottbíráskodással foglalkozó részében részletesen be kívánjuk mutatni az AAA által kiadott, a kereskedelmi jogvitákban eljáró választottbírákra vonatkozó Etikai Kódexet is *(Code of Ethics For Arbitrators In Commercial Disputes)*.[414]

[412] Lásd: Born–Miles: *Global Trends in…*

[413] További statisztikák vonatkozásában lásd: Lipe–Loftis: *The American Arbitration Association…* xxxii. o.

[414] Az amerikai választottbírósági elmélet és gyakorlat továbbfejlesztésében igen nagy szerepet játszik az AAA gondozásában megjelenő *ADR and the Law* című kiadvány, illetve a *Dispute Resolution Magazine* című folyóirat.

2. A választottbíró megválasztása és kizárása a Federal Arbitration Act (FAA) és a Uniform Arbitration Act (UAA) szabályai szerint

Az amerikai választottbírósági eljárásban – különös tekintettel a belföldi választottbíráskodásra – hagyományosan a választottbírói pártatlanság és függetlenség kissé más jellegű értelmezésével találkozunk, mint számos európai jogrendszerben, például az osztrák vagy a svájci jogban. Különös tekintettel igaz ez a megállapítás az UNCITRAL Modell-törvény alapján megalkotott választottbírósági törvényekre, úgy az európai, mint az Európán kívüli világban. Mint részletezésre kerül, az Egyesült Államok belföldi választottbírósági jogában a pártatlanság és függetlenség fogalmának meghatározása és gyakorlati alkalmazása eltér az angol 1996. évi *Arbitration Act* által követett felfogástól is. Sőt, az amerikai Axel H. Baum választottbírósági szakértő véleményére alapozva az is elmondható – miként ez a későbbiekben részletezésre is kerül –, hogy történelmileg egy amerikai választottbírónak az Egyesült Államokban nem is kellett függetlennek lennie a szónak abban az értelmében, miként az a nemzetközi választottbírósági gyakorlatban általában értelmezésre kerül.[415] Ezt elsősorban az adott fél által jelölt választottbíróra *(party-appointed arbitrator)* kell értenünk. Habár – miként az már részletezésre került – az angol *Arbitration Act* sem tartalmazza a függetlenség fogalmát, a pártatlansággal, a választottbírói elfogulatlansággal kapcsolatos gyakorlat is igen jelentős mértékben különbözik az Egyesült Államokban és Angliában.[416] A fentiekre tekintettel bemutatjuk az FAA és az UAA vonatkozó rendelkezéseit, majd ezt követően térünk ki az ezzel kapcsolatos joggyakorlat legfontosabb kérdéseire.

Ami a választottbíró kijelölésére vonatkozó rendelkezéseket illeti, a FAA viszonylag szűkszavú ebben a vonatkozásban. Az FAA 5. parag-

[415] *„Historically, an arbitrator in a domestic proceeding in the United States did not have to be independent to serve on a Tribunal."* Lásd: Baum: *Conflicts of Interests in…* 7. o.

[416] Ezt támasztják alá a *Laker Airways v. FLS Aerospace Limited* ügy tanulságai is, melyeket a mű III. fejezetében elemeztem.

rafusa a választottbíró – avagy az angolszász gyakorlat szerinti döntőbíró – kijelölése tekintetében alapvetően a peres felek megállapodását helyezi előtérbe. Ilyen jellegű megállapodás hiányában, illetve annak be nem tartása esetén, illetőleg egyéb, a választottbíró kijelölésére irányadó eljárás meghiúsulása esetén pedig az állami bíróság feladata lesz a választottbírák kijelölése. Az eljáró választottbírák számát illetőleg pedig az FAA főszabály szerint a választottbírósági megállapodásra hagyatkozik, amennyiben az ebben a kérdésben rendelkezést nem tartalmaz, úgy elsődlegesen egyesbíró eljárását rendeli alkalmazni a törvény. Említést érdemel, hogy a Modell-törvény 10. cikkelyének (2) bekezdése értelmében amennyiben az eljáró választottbírák számáról nincsen megállapodás a felek között, úgy annak száma három. Ezzel kapcsolatban célszerű utalni a Redfern–Hunter kézikönyv által képviselt álláspontra, melynek értelmében az egyesbíró jelölése mellett gazdaságossági, pergazdaságossági szempontok is szólnak, hiszen ebben az esetben csak egy választottbíró díját kell viselni, és adott esetben az eljárás gyorsabb is lehet, hiszen a választottbíróságnak értelemszerűen nem kell a tagjai között a kialakult jogi álláspontról vitatkozni. A Modell-törvény, illetve az UNCITRAL Mintaszabályzata is a felek eltérő megállapodása hiányában a három fős testületet írja elő.[417] Így a nemzetközi választottbírósági eljárás gyakorlatában a három fős testület alkalmazását előnyben részesítő törekvés tapasztalható.[418]

Miként említésre került, az állami bíróság az FAA 5. §-a alapján csupán akkor lesz jogosult a választottbíró kijelölésére, ha a felek megállapodásának teljesítése, vagy az erre irányadó eljárás nem vezet eredményre. Célszerű utalni az amerikai esetjogra ebben a tekintetben. Az USA egyes bíróságai ugyanis e rendelkezést úgy értelmezték, hogy amennyiben a felek megállapodása alapján nem került sor választottbíró kijelölésére, ugyanakkor a felek erre az esetre megállapodtak egy alternatív eljárás alkalmazására – például egy választottbírósági intézmény mint kijelölő szerv igénybevételére –, akkor az amerikai állami bíróság a választottbíró kijelölését mindaddig el nem

[417] Lásd az UNCITRAL Mintaszabályzatának 5. cikkelyét.
[418] Lásd: Redfern–Hunter: *Law and Practice*... 183–184. o.

végezheti, amíg a felek által előzetesen rögzített alternatív választottbíró-jelölési eljárás lefolytatására sor nem került.[419]

Több választottbírósági jogszabállyal – ideértve az UNCITRAL Modell-törvényt is – ellentétben az FAA érdekes módon nem határoz meg határidőt a választottbírák jelölésére, melynek elmulasztása esetén az állami bíróság jogosult e feladat elvégzésére.[420]

A választottbíráknak az eljárásból való kizárása tekintetében kifejezetten említést érdemel azon sajátosság, hogy az FAA ebben a körben rendelkezést nem tartalmaz, hanem hasonló célú szabály a választottbírói ítélet érvénytelenítésére vonatkozó szabályok között lelhető fel, mely megoldást a brit Murray L. Smith különös joghézagnak *(curious gap)* tekint.[421] A neves amerikai választottbírósági szakértő, Gary B. Born is kiemeli, hogy számos kérdéshez hasonló módon a jogalkotó a választottbírák kizárására irányadó szabályok tekintetében a felek számára megadja azt a lehetőséget, hogy például valamelyik választottbírósági intézmény eljárási szabályait kössék ki e kérdések rendezésére.[422]

Az FAA 10. paragrafusa tartalmazza a választottbírói ítélet érvénytelenítésének lehetőségét. Témánk szempontjából legfőképpen az FAA 10. paragrafusának b) pontja, kisebb mértékben pedig az a) és c) pont érdemel említést, így ezeket elemezzük részletesen. Az FAA 10. paragrafusa szerint annak a kerületnek *(district)* bírósága, melyben az ítéletet hozták, valamelyik fél kérelmére érvénytelenítheti a választottbírósági ítéletet, amennyiben *(a)* az ítéletet korrupció, csalás vagy egyéb jogtalan eszköz igénybevételével hozták, *(b)* amennyiben a választottbírók, vagy valamely választottbíró esetében korrupció vagy nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* merült fel, *(c)* amennyiben a választottbírák visszautasították a tárgyalás elhalasztását, annak ellenére, hogy arra alapos ok volt, vagy lényeges bizonyíték, anyag megtekintését vissza-

[419] Lásd: *Cargill Rice, Inc. v. Empresa Nicaraguense de Alimentos Basicos, 25 F. 3d 223 (4th Circ. 1994.)* A jogesetet idézi: Born: *International Commercial Arbitration. Commentary and Materials.* 620–621. o.

[420] Ebben a vonatkozásban a Modell-törvény 11. cikkelyére utalunk.

[421] Lásd: M. L. Smith: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator.* 324. o.

[422] Lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States.* 31. o.

utasították, avagy olyan helytelen eljárásra került sor, amely bármely fél jogát sértette.

A 10. paragrafus nem tartalmaz határidőt a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti kérelem benyújtására, a 12. paragrafus azonban annak határidejét – számos tagállami jogrendszer megoldásához hasonlatosan – az ítélet meghozatalát követő három hónapban határozza meg.[423]

A nemzetközi választottbíráskodásra is irányadó FAA esetében igen lényeges kiemelni, hogy a nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* nem csupán a harmadik, a választottbírák által kiválasztott, hanem a felek által jelölt választottbíró esetében is az ítélet érvénytelenítéséhez vezet. A *Standard Tankers (Bahamas) Co. Ltd. v. Motor Tank Vessel* ügyben kiemelésre is került, hogy az FAA 10. §-a b) pontja vonatkozó fordulata *(„Where there was evident partiality or corruption in the arbitrators, or either of them")* is alapvetően ezt támasztja alá.[424]

Hangsúlyozást érdemel, hogy míg az FAA második fejezetét képezi a New York-i Egyezmény, addig a New York-i Egyezményben szereplő, a választottbírósági ítélet elismerésének és végrehajtásának megtagadását eredményező okok nem teljes mértékben egyeznek az ítélet érvénytelenítésére nyitva álló, fent hivatkozott lehetőségekkel. Ezzel kapcsolatban figyelemmel kell lennünk az FAA 208. §-ra, amely kimondja, hogy az FAA első fejezetében foglaltak nem lehetnek ellentétesek az Egyezménnyel. Ugyanakkor az esetleges jelentős eltérések gyakorlati alkalmazása problémákat eredményezhet.[425]

A *Uniform Arbitration Act* (UAA) jelenleg hatályos, 2000-ben elfogadott verziója témánk szempontjából bizonyos mértékig eltérő rendelkezéseket tartalmaz az FAA-hoz képest. Az eltérések oka részben – miként ez részletezésre kerül – elsősorban az, hogy az UAA az amerikai belföldi választottbíráskodás mintaszabályaként szolgál. A választottbírák megválasztása tekintetében az UAA az FAA-hoz ha-

[423] Lásd: Rivkin–Donovan: *United States*. 406. o.

[424] A *Standard Tankers (Bahamas) Co. Ltd. v. Motor Tank Vessel, AKTI 438 F. Supp. 153 (1977)* ügyet idézi: Smith: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator.* 324. o.

[425] Lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States*. 32. o.

sonló módon kimondja, hogy elsősorban a felek megállapodása az irányadó, és csak ennek (vagy az alternatív jelöltállítási eljárás) sikertelensége esetén van lehetőség arra, hogy állami bíróság jelöljön ki eljáró választottbírókat. Az FAA-tól eltérő módon ugyanakkor az UAA a választottbírák számával kapcsolatban rendelkezést nem tartalmaz.

Az UAA 2000. évi módosítása iktatott be különös összeférhetetlenségi szabályokat a semlegesnek jelölt választottbírák vonatkozásában, illetve állapított meg tájékoztatási kötelezettséget részben eltérő módon a semleges és a nem semleges választottbírák számára.[426] Ebből a distinkcióból is kitűnik, hogy annak ellenére, hogy az amerikai jog ismeri és alkalmazza az alábbiakban részletezésre kerülő nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* fogalmát, az amerikai belföldi választottbíráskodásra igen jellemző volt – s részben jellemző ma is – hogy a két fél által jelölt választottbírák nem tekinthetőek semlegesnek (és nem is kell semleges választottbíróként eljárniuk), viszont a két választottbíró által jelölt harmadik személy, a testület elnöke feltétlenül semlegesnek tekintendő.[427] Megjegyzendő, hogy – álláspontom szerint – e felfogás bizonyos értelemben emlékeztet az angol jogban ismert *umpire*-rendszerre, mely szerint amennyiben a két fél által jelölt választottbíró nem tud az ügy eldöntésében megegyezni, döntőbíróként felkérnek egy harmadik személyt, akinek eljárása során a választottbírók törekszenek az őket jelölő felek érdekeit érvényesíteni. A különbség azonban az, hogy az angol rendszerben mindaddig, amíg az *umpire* kijelölésre nem kerül, a választottbíráknak semlegesnek kell maradniuk, szemben az itt ismertetett amerikai rendszerrel, mely a felek által jelölt választottbírák vonatkozásában e követelményt nem írja elő.

Az UAA 2000. évi módosítása kimondja, hogy olyan személy, akinek ismert, közvetlen és anyagi érdeke fűződik az eljárás kimeneteléhez, vagy valamely féllel ismert, létező és érdemi kapcsolata van, semleges választottbíróként nem járhat el. Ebből *a contrario* következik az, hogy mindez e személyt attól nem zárja el, hogy valamely fél

[426] Az UAA-nak a közlési kötelezettség tekintetében való módosításához lásd különösen: Glick: *Arbitrator Disclosure*... 84–97. o.

[427] Lásd: Rivkin–Donovan: *United States*. 406. o.

által kerüljön – nem semleges – választottbírónak kijelölésre. Annak érdekében, hogy mindez megvizsgálásra kerülhessen, a választottbírói tisztség elfogadása előtt a választottbírónak egy racionális mértékű feltáró vizsgálatot követően minden olyan tényt közölnie kell a felekkel, melyek egy ésszerű személy *(reasonable person)* számára a választottbíró pártatlanságát megkérdőjeleznék. Ilyen jellegű tény – az UAA szerint – a választottbírói eljárás kimeneteléhez fűződő anyagi vagy személyes érdek, létező vagy múltbeli kapcsolat valamelyik félhez, a fél képviselőjéhez vagy tanúhoz. A közlési kötelezettség az eljárás teljes tartama alatt terheli a választottbírát.[428] Abban az esetben, amennyiben e közlésre sor kerül, és a választottbíró kijelölése vagy további eljárása ellen valamely fél tiltakozik, és e tiltakozás eredménytelen marad, úgy az a későbbiekben alapját képezheti a választottbírósági ítélet érvénytelenítésének. Hasonló módon, amennyiben egy adott választottbíró valamely, az elfogultságot esetlegesen megalapozó tény közlését elmulasztja, az is vezethet a választottbírói ítélet érvénytelenítéséhez.

A közlési kötelezettség szigorúbb módon érvényesül a semlegesnek jelölt választottbíró tekintetében. Amennyiben ugyanis a semlegesnek jelölt választottbíró mulasztja el közölni, hogy a választottbírói eljárás kimeneteléhez ismert, közvetlen és anyagi érdeke fűződik, illetve valamelyik féllel ismert, létező és érdemi kapcsolata áll fenn, akkor ez nem csupán okot képezhet a választottbírói ítélet érvénytelenítésére, hanem az UAA azon vélelmet állítja fel, hogy az adott választottbíró esetében a nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* fennáll.[429]

Figyelmet érdemel a módosított UAA 4. paragrafusának a) pontja, mely a felek számára lehetővé teszi, hogy a nem-semlegesnek jelölt választottbírák vonatkozásában a közlési kötelezettségről lemondjanak. Ugyanakkor az UAA 4. paragrafus (3) b) pontja szerint a feleknek – mielőtt konkrét, a választottbírósági eljárást megalapozó köve-

[428] A közlési kötelezettség vonatkozásában lásd: Gabriel–Raymond: *Global Perspectives on...* 118. o.

[429] Ezen szabály tükrözi az esetjog által kialakított gyakorlat egyes tapasztalatait. Mint a későbbiekben kifejtésre kerül, hasonló tartalmú indokolás olvasható a *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty CO.* ügyben.

telés lép fel – nem teszi lehetővé azt, hogy a semleges választottbírónak a 12. paragrafus szerinti közlési kötelezettségét indokolatlan mértékben szűkítsék. E rendelkezés nyilvánvaló jogalkotói célja, hogy akkor, amikor a konkrét ügy még fel sem merült, a feleknek ne legyen arra lehetőségük, hogy a választottbíróval kapcsolatos információkat szűkítsék, melyek alapján csökkenhet annak esélye, hogy a választottbíró esetleges elfogultságát megítéljék.

A közlési kötelezettség előírásával kapcsolatban az UAA reformját előkészítő bizottság véleménye szerint e rendelkezés beépítésének különös jelentősége lehet fogyasztóvédelmi, illetve munkajogi választottbírósági eljárásokban, hiszen ezen eljárások sajátossága az, hogy az egyik fél – a fogyasztó, illetve munkavállaló – vélhetőleg a másik félhez képest ritkábban vesz részt választottbírósági eljárásokban, és ennek megfelelően az adott választottbíró személyével kapcsolatban is nagy valószínűséggel kevesebb információval rendelkezik.[430]

Az UAA a választottbírói ítélet érvénytelenítése vonatkozásában – többek között – kimondja, hogy a választottbírósági ítélet érvénytelenítheto, amennyiben annak meghozatalához korrupció, csalás, vagy egyéb jogtalan eszköz vezetett, amennyiben valamelyik választottbíró esetében merült fel korrupció, amennyiben a választottbíró eljárása valamelyik fél eljárási jogát sértette, illetve amennyiben a semlegesnek jelölt választottbíró esetében merült fel nyilvánvaló elfogultság. (Az UAA az érvénytelenítési kereset benyújtására az FAA-hoz hasonló módon szintén kilencven napos határidőt biztosít.) Mint jól látható, az alapvető különbség az FAA és az UAA rendelkezései között e tekintetben az, hogy míg az FAA bármely választottbíró nyilvánvaló elfogultsága *(evident partiality)* esetén lehetővé teszi az ítélet érvénytelenítését, addig erre az UAA csak a semlegesnek jelölt választottbíró esetében biztosít lehetőséget. Mindez – álláspontom szerint – viszonylag jól tükrözi a belföldi amerikai választottbíráskodás felfogását a felek által jelölt választottbírák függetlensége és pártatlansága vonatkozásában. Az alábbiakban a fenti kérdéskörben kialakult joggyakorlat néhány súlyponti kérdésének elemzésére kerül sor.

[430] Lásd: Heinsz: *Arbitration Law: Is There*... 2–3. o.

3. Az evident partiality értelmezése az amerikai esetjogban

A nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* fogalmát sem az FAA, sem az UAA nem határozza meg. Ahhoz azonban, hogy a nyilvánvaló elfogultság értelmezését az amerikai joggyakorlatban megvizsgáljuk, feltétlenül szem előtt kell tartanunk azon amerikai választottbíráskodási hagyományt, amely a több választottbírából álló testület esetén a felek által jelölt választottbírákat gyakran bizonyos fokig a fél képviselőinek tekinti. A *Tipton v. Systron Donner Corp.* jogeset idézi az 1960. évi *California Law Revision Commission* testület által készített jelentést, amely szerint a felek által választott választottbírák gyakran inkább a felet képviselő ügyvédként, mintsem választottbíróként járnak el.[431] E megfogalmazásnál némiképp még élesebb kijelentéssel találkozhatunk a *Cia de Navegacion Omsil, SA v. Hugo Neu Corp* jogesetnél, melyben voltaképpen köztudomású tényként került rögzítésre az, hogy a fél által jelölt választottbíró a bíró és a felet képviselő ügyvéd keverékének, vegyítésének tekinthető.[432]

Az FAA – és némiképp eltérően, csak az úgynevezett semleges választottbíró esetében – az UAA is kizárólag a pártatlanság követelményét írja elő, és azt is abban az értelemben szűkített, árnyalt formában, hogy kizárólag a nyilvánvaló elfogultság, pártosság esetében biztosít lehetőséget a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére. Itt kell utalni arra, hogy az angol *Arbitration Act* is csupán a pártatlanság *(impartiality)* követelményét írja elő, a függetlenség *(independence)* fogalmát nem, szemben például az ICC Eljárási Szabályzatával, mely csupán a függetlenség követelményét tartalmazza.[433]

---

[431] *„…the arbitrators representing the parties frequently behave more like advocates than arbitrators."* A *Tipton v. Systron Donner Corp. Cal. Rptr. 1979* jogeset vonatkozásában lásd: Baum: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration…* 8. o.

[432] *„As everyone knows, the party's named arbitrator in this type of tribunal is an amalgam of judge and advocate."* A *Cia de Navegacion Omsil, SA v. Hugo Neu Corp. F. Supp. (S.D.N.Y., 1973)* jogesetet idézi: Born: *International Commercial Arbitration in the United States.* 64. o.

[433] Lásd: angol *Arbitration Act* 24. § (1) bekezdése, ICC Eljárási Szabályzata, 7. cikkely (1) bekezdése.

A belföldi amerikai választottbíráskodási gyakorlat a fél által jelölt választottbíró esetében nem kívánt meg – és bizonyos esetekben ma sem kíván meg – teljes függetlenséget, semlegességet. Az ezzel kapcsolatos joggyakorlatot tanulmányozva alapvető kérdésként merül fel, hogy e viszonyrendszert is figyelembe véve, milyen módon értelmezhető, és milyen esetekre alkalmazható a nyilvánvaló elfogultság klauzula *(evident partiality standard)*. Elöljáróban célszerű leszögezni, hogy habár definitív meghatározása nem létezik e fogalomnak, a bíróságok a nyilvánvaló elfogultságra hivatkozó féltől a nyilvánvaló elfogultság fennállását alátámasztó olyan bizonyítékot várnak el, amely az ún. *discovery*-eljárás nélkül beszerezhető. Amennyiben valamely eljárási szabályzat lehetővé teszi a választottbíró elleni kizárási eljárás kezdeményezését, úgy a bíróságok rendszerint ahhoz is ragaszkodnak, hogy a fél a kizárási indítványt az arra okot adó körülményről való tudomásszerzést követően haladéktalanul terjessze elő.[434]

A választottbírói pártatlanság vonatkozásában az amerikai irodalom viszonylag gyakran idéz egy 1962. évi, New York állam bírósága által eldöntött esetet. A választottbíráskodásra irányadó New York-i törvény – az FAA-hoz és az UAA-hoz hasonló módon – nem rendelkezik a választottbírói függetlenségről, ugyanakkor a semleges választottbíró vonatkozásában pártatlansági kötelezettséget ír elő, nem a nyilvánvaló elfogultság fogalmát alkalmazza.[435]

Az 1962. évi *In re Astoria Medical Group* jogeset tényállása szerint egy három fős választottbírósági testületbe valamelyik fél egy olyan személyt kívánt választottbírónak jelölni, mely személy a peres fél igazgatótanácsának tagja, és egyúttal a fél által megbízott személy is volt. Az ellenfél ez ellen sikeres tiltakozással élt egy New York-i bíróság előtt azon a címen, hogy a választottbírót az eljárásból elfogultság, személyes érdek, pártosság miatt ki kell zárni és a felet fel kell kérni egy újabb választottbíró jelölésére. A döntés ellen a másik fél által benyújtott fellebbezés következményeként New York állam fellebbviteli bírósága az ítéletet megváltoztatta. Az ítélet indokolása kimondja,

[434] Lásd: Davis: *Nondisclosure of Arbitrator*...

[435] A New York-i polgári eljárást szabályozó törvény 7511. § (b) (1) (ii) pontja szerint: *„...permitting an award to be vacated if neutral arbitrator was partial."*

hogy csupán azért, mert egy választottbíró és az ügy, illetve a választottbíró és az őt jelölő fél között kapcsolat áll fenn, az eljárásból még ki nem zárható. Az ítélet kiemeli, hogy köztudomásúlag a fél által jelölt választottbíró abban az értelemben, mint egy hivatásos bíró, vagy mint egy harmadik, nem a fél által jelölt választottbíró, nem lehet semleges. A döntés szerint a felek azért az adott személyt jelölik választottbírónak, mert bíznak abban, hogy bizonyos értelemben az ügyük képviselve lesz a választottbírói testületben. Ugyanakkor az ítélet elismeri a választottbíró egyfajta pártatlansági kötelezettségét[436].

Az ítélet szerint a nem semleges választottbírót is köti azon választottbírói eskü, mely szerint az ügyet, a bizonyítékokat lelkiismeretesen megvizsgálja és az ítéletet legjobb tudása alapján hozza meg, az ítélet így határozza meg a nem semleges választottbíró pozicióját és feladatát. Az elfogultság fogalmát fentiek szerint az ítélet akként értelmezi, mely szerint az elfogultság a választottbírónak magával az ügyhöz való hozzáállásában, az egyes bizonyítékok értékelésében mutatkozik meg, és amennyiben esküjét megszegve jár el, úgy maga az ítélet érvényteleníthető elfogultság vagy korrupció miatt.[437] Kiemelendő, hogy ez a felfogás hasonlóságot mutat azon értelmezéshez, mely szerint a függetlenség objektív, tényekkel leírható kategória, míg az elfogultság szubjektív fogalom, amely az üggyel kapcsolatos eljárásban mutatkozhat meg.[438] (Bizonyos értelemben az angol jogalkotó is ezt a felfogást követte az 1996. évi *Arbitration Act* megalkotása során.)

Az *In re Astoria* jogesetet elemezve a svájci születésű, de Németországban alkotó Helmut Walter a német, az angol és az amerikai választottbíráskodást összevető disszertációjában kiemelte, hogy e

[436] Lásd: Baum: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration*... 8–9. o.

[437] Megjegyzést érdemel, hogy hasonló kijelentést tett a fellebbviteli bíróság a *Sunkist Soft Drinks v. Sunkist Growers* ügyben is *(„A party-appointed arbitrator must consider the evidence of record in good faith and with integrity and fairness").* A jogesetet idézi: Zubrod: *Evident Partiality and*... 117. o.

[438] Röviden utalok az IBA *Rules of Ethics for International Arbitrators* 3.1 pontjára, mely az elfogultság vonatkozásában a szubjektív, míg a függetlenség – függőség vonatkozásában az objektív tényezőknek – a választottbíró és a fél közötti esetleges tényleges, konkrét kapcsolatnak tulajdonít jelentőséget. Mindez részletesen a hetedik fejezetben kerül kifejtésre.

jogeset igen plasztikusan fejezi ki a fél által jelölt választottbíróval szembeni alapvető elvárást, aki ugyan mutatkozhat fogékonynak azon fél iránt, aki jelölte, de ez semmilyen módon nem irányulhat tisztességtelen, becstelen eljárásra.[439]

Az amerikai esetjogban a pártatlanság fogalmának értelmezése tekintetében kifejezetten vezető jogesetnek számít a *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty CO. 393 U.S. 145 (1968)* eset.[440] Ezen ügy bemutatása a pártatlanság fogalmával kapcsolatban mellőzhetetlen.[441] A választottbírósági ügy tényállása igen röviden az alábbiak szerint foglalható össze.[442] A *Commonwealth Coatings* mint alvállalkozó festési munkát végzett a fővállalkozó részére. A jogviták rendezésére a vállalkozási szerződés választottbírósági záradékot tartalmazott. A *Commonwealth Coatings* a fővállalkozónak a vállalkozási díj megfizetését biztosítani hivatott szerződéses biztosítékok miatt kezdeményezett választottbírósági eljárást.[443] A választottbírósági záradék szerint mindkét fél jogosult volt egy-egy választottbírót jelölni, és az így megválasztott választottbírák jelölték ki a harmadik választottbírát. E harmadik, nem a felek által jelölt, és ezért feltehetően semleges személy Puerto Rico-ban dolgozott, és tanácsadó mérnökként számos építőipari vállalkozás részére nyújtott szolgáltatásokat. Ebben a tekintetben e választottbírát üzleti kapcsolat fűzte a fővállalkozóhoz, aki gyakran igénybe vette szolgáltatásait. Az üzleti

[439] Az ítélet indokolása erre az alábbiak szerint utal: „*Partisan he* [sc. the arbitrator] *may be, but not dishonest*." Lásd: Walter: *Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit…* 191. o.

[440] E jogesetet egyenesen *leading American case*-nek nevezi: Gabriel–Raymond: *Global Perspectives on…* 119. o.

[441] Az újabb szakirodalomban a *Commonwealth Coatings* ügyet a választottbírói ítéletek állami bíróság általi felülvizsgálhatósága szempontjából elemzi: Helm*: Expanding Scope of...* A szerző igen pontosan mutat rá arra, hogy habár számos jogász kísérelte meg pontosan leírni az *evident partiality* fogalmát, sikerrel még nem jártak. *(„No jurist has yet coined an exacting legal standard for evident partiality, although many have tried.")*

[442] A szakirodalomban olyan álláspont is fellelhető, mely szerint ennek az ügynek a középpontjában kifejezetten a nyilvánvaló elfogultság jelentésének értelmezése áll. Lásd: Davis: *Nondisclosure of Arbitrator...*

[443] Az ügy bemutatását részletesen lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States.* 585–589. o.

kapcsolat abban a vonatkozásban esetleges volt, hogy a választottbírót a fővállalkozó nem rendszeres időközönként bízta meg, és a kérdéses választottbírósági ügy keletkezése előtt már egy évvel nem vette igénybe szolgáltatásait. Ugyanakkor a választottbíró több kivitelezés során is adott tanácsokat a peres félnek, így korábban azzal az építési beruházással is foglalkozott, melynek kapcsán a jogvita keletkezett. A választottbírósági eljárás alatt ezen, a választottbíró és a fél közötti kapcsolatra nem derült fény. A *Commonwealth Coatings* csak az ítélet meghozatalát követően szerzett tudomást erről a tényről, és ezért a választottbírósági ítélet érvénytelenítését kezdeményezte. A Kerületi Bíróság a keresetet elutasította, a Fellebbviteli Bíróság az ítéletet – fellebbezést követően – helybenhagyta.

A Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor – párhuzamos és különvéleményekkel együtt – az ítéletet a felperes *Commonwealth Coatings* javára megváltoztatta. Az ítélet indokolása – mely részletes bemutatást kíván – összességében kimondja, hogy a választottbíráknak minden olyan érdeket vagy kapcsolatot fel kell tárniuk, amelyek elfogultsághoz vagy az elfogultság látszatához vezethetnek.[444]

Az ítélet szerint a Kongresszus törvényhozói szándéka a kérdéses törvény megalkotásával egyértelműen az volt, hogy pártatlan személy gyakoroljon választottbírói funkciót. Ennek megfelelően az ítélet értelmezése szerint a nyilvánvaló elfogultság a pártatlanság ellentétjének tekinthető, vagyis ez az értelmezés nem tesz különbséget az elfogultság és a nyilvánvaló elfogultság között, hiszen egyértelműen pártatlan választottbíráskodásra *(impartial arbitration)* irányul a jogalkotói szándék. Lényeges, hogy az ítélet rögzíti, az érvénytelenítést kezdeményező fél nem hivatkozott olyan konkrét okra, mely a választottbíró elfogultságát megalapozná, és az ítélet szerint a bíróságnak nincs is oka feltételeznie azt, hogy bármilyen tényleges motívum befolyásolta volna a választottbírót. Ugyanakkor az ítélet kiemeli, hogy sem a választottbíró, sem a peres fél a közöttük lévő kapcsolatot nem tárta fel. Az ítélet tehát az FAA-ban nem nevesített, és az ügy keletkezésekor az UAA-ban sem szabályozott tájékoztatási kötelezettség

[444] Így foglalja össze az ítélet indokolását: Gabriel–Raymond: *Global Perspectives on…* 119. o.

(disclosure obligation) megszegését értékeli úgy, hogy az elfogultságra adhat alapot. Ebben a vonatkozásban az ítélet hivatkozik az *American Arbitration Association* Eljárási Szabályzatának akkor hatályos 18. paragrafusára, mely tartalmazta a választottbíró tájékoztatási kötelezettségét azon körülmények vonatkozásában, amelyek elfogultságának vélelmezéséhez *(presumption of bias)* vezethetnek. Ez a hivatkozás azért sajátos, mert – miként azt az ítélet is elismeri – a konkrét ügyben az *American Arbitration Association* Eljárási Szabályzata mint eljárási szabály relevanciával nem bír.[445]

Habár az ítélet elismeri, hogy a választottbíráknak – a tisztség jellegéből adódó módon is – számos kötődésük lehet az üzleti világhoz, éppen arra tekintettel, hogy igen nagy mozgásterük van a tények, az irányadó jog értékelésében, valamint, mivel ítéletük ellen fellebbezés előterjesztésére mód nincsen, az ítélet véleménye szerint bizonyos értelemben még jobban kell ügyelniük pártatlanságukra, mint a hivatásos bíráknak.

Az ítélet általános jelleggel állapítja meg – mintegy kötelezettséget is róva a választottbírákra –, hogy maga a választottbírósági eljárás hatékonysága egyáltalán nem szenved csorbát akkor, ha megkövetelik a választottbíráktól azt, hogy a felekkel minden olyan fennálló kapcsolatot közöljenek, melyek a lehetséges elfogultság benyomását kelthetik.

Összességében kiemelhető, hogy a Justice Black bíró által jegyzett indokolás a választottbíráktól az elfogulatlanságnak éppen azt a szintjét követeli meg, mint a hivatásos bírák esetében.[446]

Az igen markáns álláspontot képviselő ítélethez az eljáró bírói tanács tagjai közül Justice White párhuzamos véleményt, míg Justice Fortas különvéleményt csatolt, melyek témánk szempontjából kifejezetten lényegesek.

---

[445] Az *American Arbitration Association* akkor hatályos Eljárási Szabályzata az elfogultság vélelmezéséhez vezető körülmények feltárását írja elő. 1964-ben e szabály akként került megváltoztatásra, hogy a semlegesnek jelölt választottbírónak minden olyan körülményt fel kell tárnia, amely az elfogultságot vélelmezheti, vagy közölnie kell minden olyan körülményt, amely álláspontja szerint nem teszi lehetővé, hogy pártatlan választottbíróként járjon el. A jelenlegi Szabályzat 16. cikkelye – tükrözve az UNCITRAL Mintaszabályzat hatását is – az elfogulatlanság és a függetlenség fennállásával kapcsolatos jogos kételyekről *(justifiable doubts)* rendelkezik.

[446] Ezt emeli ki: Barist: *The Standard of Impartiality...* 3. o.

Justice White párhuzamos véleményében – melyhez Justice Marshall is csatlakozott – azt hangsúlyozza, hogy alapvetően nem szerencsés, ha a bírói elfogulatlanságot és a választottbírói elfogulatlanságot azonos mércével mérik. Érdekes megállapítani, hogy úgy tűnik, Justice White értelmezésében az elfogulatlanság inkább a fentiekben utalt függőség – függetlenség értelmezéséhez van közel, abban a tekintetben, ahogyan azt az IBA *Rules of Ethics for International Arbitrators* 3.1 pontja alkalmazza.

Justice White álláspontja szerint az nem alapozza meg az eljárásból való kizárást, ha a fél és valamely választottbíró között üzleti kapcsolat állt fenn, feltéve, ha arról a felek előzetesen értesültek, avagy ugyan nem értesültek, de a kapcsolat triviális. Justice White szerint ezzel adott esetben – tekintettel bizonyos ügyek sajátos, különös szakértelmet igénylő jellegére – a legnagyobb szakismerettel rendelkező, legtapasztaltabb és legalkalmasabb személyek is kizárásra kerülhetnének egy eljárásból. Justice White ugyanakkor éppen ezek elkerülése végett azt ajánlja, hogy a lehető legnagyobb részletességgel számoljon be a választottbíró az esetleges üzleti kapcsolatok fennállásáról, annak érdekében, hogy maga a választottbírói eljárás minél őszintébb, minél átláthatóbb légkörben tudjon lezajlani.

Nézetem szerint a Justice White által elfogadott álláspont számos helyes elemet hordoz magában, ugyanakkor ebben az értelmezésben a pártatlanság és a függetlenség értelmezése teljes mértékben nem válik el egymástól. Említést érdemel, hogy a Justice White párhuzamos véleményéből kiolvasható álláspontot egy későbbi szerző, Elizabeth A. Murphy akként jellemezte, hogy a párhuzamos vélemény nem határozza azt meg, miként kell egy választottbírónak eljárnia a tájékoztatás tekintetében, csupán annyi olvasható ki a véleményből, hogy a választottbíró esetében alacsonyabb fokú elfogulatlanságnak kell érvényesülnie, mint a hivatásos bíráknál.[447]

Fentiekre is figyelemmel említést érdemel Justice Fortas különvéleménye. A különvéleményt készítő bíró nem értett egyet a bíróság döntésével. Álláspontja szerint a kérdéses, az esetleges elfogultsággal érintett választottbíró elismert tanácsadó mérnök, aki számos válla-

[447] Lásd: Murphy: *Standards of Arbitrator...* 463. o. és 470. o.

latnak nyújt tanácsadást. A választottbírót az ellenfél is ismerte, tisztában volt tevékenységével. Az eljárás során arra nézve nem merült fel adat, hogy maga a választottbíró ténylegesen is elfogult lett volna, vagyis elfogult módon járt volna el, ezt az ítélet érvénytelenítését kérelmező fél is elismerte. Justice Fortas álláspontja szerint a joggyakorlatban egészen ezen ítéletig önmagában az a tény – a többi körülménytől függetlenül –, hogy a választottbíró valamelyik félhez fűződő üzleti kapcsolatának feltárását elmulasztotta, még nem eredményezte az ítélet érvénytelenítését.

Justice Fortas különvéleménye szerint egy választottbíró mulasztása azon a téren, hogy valamely üzleti kapcsolatot nem közöl a felekkel, első látásra valóban keltheti az elfogultság látszatát. De abban az esetben, amennyiben maga az érvénytelenítést kérelmező fél ismeri el, hogy az eljárás során tényleges elfogultság nem mutatkozott meg, ez az esetleges vélelem megdől.

Szemben a Justice White párhuzamos véleményéből kiolvasható pártatlanság-értelmezéssel, Justice Fortas – lényegesen ellentétes nézetet képviselve – a következő jelentést tulajdonítja a nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* fogalmának:

> *„Evident partiality means what it says: conduct – or at least an attitude or disposition – by the arbitrator favoring one party rather than the other. This case demonstrates that to rule otherwise may be a palpable injustice, since all agree that the arbitrator was innocent of either evident partiality or anything approaching it."*[448]

A Justice Fortas által elfogadott értelmezés szerint a nyilvánvaló elfogultság csak akkor állhat fenn, ha a választottbíró az eljárás során valamely felet előnyben részesíti, avagy hozzáállásából, viselkedéséből

[448] Az idézett rész fordítása a következő: *„A nyilvánvaló elfogultság azt jelenti, amit maga a kifejezés mond: viselkedést – vagy legalább egy hozzáállást vagy viszonyulást – a választottbíró részéről, amely alapján az egyik felet a másikkal szemben előnyben részesíti. Ez az ügy azt bizonyítja, hogy egy eltérő értelmezés nyilvánvaló igazságtalanság lenne, mivel mindenki egyetért abban, hogy a választottbíró mind a nyilvánvaló elfogultságot, mind bármi hasonlót tekintve ártatlan volt."* Lásd: Born: *i. m.* 589. o.

erre lehet következtetni. Justice Fortas szerint amennyiben erre nem kerül sor, úgy csupán egy üzleti vagy egyéb kapcsolatból nem lehet a nyilvánvaló elfogultság fennállására következtetni, egy ilyen jellegű értelmezés egyértelmű igazságtalanság *(palpable injustice)* lenne. Amennyiben a függetlenség és a pártatlanság fogalma közötti különbségtételt elfogadjuk, úgy e pártatlanság-értelmezés – mely szerint a nyilvánvaló elfogultság több annál, mintsem egy objektíven létező üzleti kapcsolat a fél és az egyik választottbíró között – árnyaltabbnak tűnik a Justice White párhuzamos véleményéből kiolvasható felfogásnál.

A *Commonwealth Coatings* ügy a pártatlanság amerikai értelmezésében kiemelkedő jogeset, habár – miképpen érzékelhető – az ügyben eljáró bírói tanács között messze nem volt összhang. A későbbi esetjogban számos ügyben hivatkoztak a *Commonwealth Coatings* ügyre, fogadták el azt irányadónak. A *De Baker v. Shah* jogesetben például kifejezetten az kerül rögzítésre, hogy a *Commonwealth Coatings* ügy kapcsán a bíróságok a későbbi ügyekben elsősorban a Justice White által készített párhuzamos véleményben foglaltakat tekintették irányadónak, hiszen számos olyan ügy van, amikor egy választottbíró éppen azért lehet hatékony, mert megfelelő szakismerettel, tapasztalattal rendelkezik, amelyből kifolyólag nem zárható ki a féllel fennálló esetleges kapcsolat. E döntés szerint azonban a választottbíró kizárásához ez nem vezethet, feltéve, ha a kapcsolat megfelelően közlésre kerül, illetve ha az kifejezetten csekély jelentőségű.[449]

Platt W. Davis houstoni választottbírósági szakértő szerint a *Commonwealth Coatings*-ban kifejtett párhuzamos vélemény alapján kialakult bírói gyakorlat szerint – némiképpen tükrözve a brit jogban kialakult értelmezést is – a nyilvánvaló elfogultság, pártosság fennállásához többre van szükség, mint az elfogultság puszta megjelenésére *(appearance of bias)*, de kevesebbre, mint a ténylegesen tetten érhető elfogultság *(actual bias)* bizonyítására.[450]

A puszta elfogultság megjelenése és a ténylegesen tetten érhető el-

[449] A *De Baker v. Shah*, *533 N.W 2d (Wis. 1995)* ügyet idézi: Heinsz: *Arbitration Law: Is There*... 10. o.

[450] *„Consistent with the concurring opinion's approach, most courts hold that evident partiality requires more than an appearance of bias, but less than a demonstration of actual bias."* Lásd: Davis: *Nondisclosure of Arbitrator*...

fogultság bizonyítása vonatkozásában az Egyesült Államok egyik bírósága egy 1996-os ítéletben azt az álláspontot foglalta el, hogy a puszta elfogultság megjelenése alapját képezheti egy választottbírósági ítélet állami bíróság általi érvénytelenítésének abban az esetben, amikor a választottbíró az esetleges, közötte és valamely fél között fennálló kapcsolatot bejelenteni elmulasztotta. A tényleges elfogultság esetében azonban – érthető módon – akkor is az ítélet érvénytelenítésének van helye, ha a választottbíró a kapcsolatot feltárta.[451]

Az amerikai esetjogban találunk példát a választottbírói elfogultság tényleges, bizonyítható megjelenésére is. Ebben a vonatkozásban a *Pacific & Arctic Railway and Navigation Company v. United Transportation Union* jogesetre utalok.[452] A jogeset tényállása – mely az ügy megítélése szempontjából lényeges – röviden az alábbiak szerint foglalható össze. 1982 őszén a *Pacific & Arctic Railway and Navigation Company* felfüggesztette egyes vonatjáratok üzemeltetését, és ezért a *United Transportation Union* mint szakszervezet kártérítési igényt nyújtott be a munkából kiesett tagjai vonatkozásában. Az ügy három főből álló választottbírósági testület elé került. A vasúttársaság J. W. Mills-et, míg a szakszervezet Kenneth Levint jelölte választottbírónak. A két választottbíró harmadik – semleges – választottbírónak Arthur Samplinert választotta. Habár a vasúttársaság nem tudott róla, Levin és Sempliner húsz éve baráti kapcsolatban álltak egymással. A tárgyalás megkezdése előtt több ízben telefonáltak egymással, mely telefonbeszélgetésekre kevesebb, mint 24 órával egy hasonló tárgyú kanadai választottbírósági ítélet meghozatala után kerültek sor. A választottbírósági tárgyalást Seattle-ben tartották, 1982. december 14-én és 15-én. A választottbírósági tárgyalás első napján Mills választottbíró javasolta Sempliner-nek, hogy a három választottbíró vacsorázzon együtt. Sempliner visszautasította a meghívást, ugyanakkor később kiderült, hogy e napon Sempliner Levin választottbíróval vacsorázott együtt.

---

[451] Lásd: *Woods v. Saturn Distribution Corp. 78 F.3d (9th Cir. 1996.)*. A jogesetet idézi: Bishop–Reed: *Practical Guidelines for Interviewing...* 19. o.

[452] A *Pacific & Arctic Railway and Navigation Company v. United Transportation Union 952 F. 2d 1144 (9th Cir. 1991*) jogeset vonatkozásában lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States.* 593–596. o.

A következő tárgyalási napon a vasúttársaság jogi képviselője tiltakozást jelentett be a választottbírák *ex parte* kommunikációja miatt. Ezt követően éles vita alakult ki a választottbírósági tárgyaláson olyannyira, hogy az ülést vezető SEMPLINER a vasúttársaság jogi képviselőjének megtiltotta ebben a kérdéskörben a további felszólalást, illetve a jegyzőkönyv részére történő nyilatkozattételt. Ezt követően a vasúttársaság jogi képviselője a tárgyalást elhagyta. A későbbiek során a jegyzőkönyv alapján kiderült, hogy SEMPLINER a szakszervezet részére olyan bizonyítási indítványok megtételét javasolta, amelyből kitűnt, hogy nem semleges a szakszervezet irányában. A választottbírósági testület a szakszervezet javára döntött.

Függetlenül attól, hogy a vasúttársaság az ítélet érvénytelenítését kérelmezte az FAA 10. paragrafus a) pontja alapján, mely szerint az ítélet csalás *(fraud)* eredményeképpen jött létre, ugyanezen testület 1983 őszén egy másik kárigény vonatkozásában tartott egy tárgyalást, melyre SEMPLINER és LEVIN közösen érkeztek, ugyan azt állítva, hogy csak a repülőtéren találkoztak egymással. A választottbírósági testület ismét a szakszervezet javára döntött.

A választottbírósági ítélet érvénytelenítését célzó eljárásban az elsőfokú bíróság helyt adott a vasúttársaság kérelmének. E döntés ellen a szakszervezet élt fellebbezéssel, és azt az álláspontot képviselte, hogy a választottbírósági ítélet nem csalással jött létre. LEVIN és SEMPLINER között nem volt szabálytalan *ex parte* kommunikáció. A szakszervezet szerint a választottbírósági eljárás informális processzus, ahol a szigorú tárgyalótermi szabályok nem érvényesülnek. A szakszervezet szerint nem volt arra bizonyíték, hogy a két választottbíró kommunikációja során a választottbírósági ügyről beszéltek volna.

Az ügyet véglegesen eldöntő Kilencedik Kerület bírósága a fellebbezést elutasította.

Az ítélet szerint a bebizonyított elfogultság *(demonstrated bias)* és az így megszületett ítélet a csalással funkcionálisan egyenértékű *(functional equivalent of fraud)*. Az ítéleti indokolás szerint a tetten érhető, tényleges elfogultság valójában már – persze nem büntetőjogi értelemben – a csalás fogalmával ekvivalens. Az FAA 10. §-ában azonban szerepel mind a csalás *(fraud)*, mind a nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* fogalma. Abban az esetben, ha a csalás a tény-

leges elfogultság *(actual bias)* fogalmával egyenértékű, úgy a nyilvánvaló elfogultság megítéléséhez ennél kevesebb is elég lehet, esetlegesen már az elfogultság puszta megjelenése is. Legalábbis a Kilencedik Kerület Bíróságának a *Pacific & Arctic Railway and Navigation Company v. United Transportation Union* jogesetben kialakult álláspontja e szemléletet tükrözi.[453]

Az amerikai bírói gyakorlatban a nyilvánvaló elfogultság megítélésének kérdésében a *Commonwealth Coatings* jogeset óta alapvető súlyponti kérdésnek minősül, hogy a tájékoztatási kötelezettségnek a választottbíró az egyes, korábbi, a felekhez fűződő kapcsolatai vonatkozásában miként tesz eleget. A *Pacific & Arctic Railway and Navigation Company v. United Transportation Union* jogesetben Sempliner választottbíró a másik – nem semleges – választottbíróval fennálló szoros baráti kapcsolatot nem közölte, de ettől függetlenül is a bíróság megítélése szerint kifejezetten elfogult módon viselkedett az egyik peres féllel szemben. A tájékoztatás hiánya azonban önmagában választottbírói ítélet érvénytelenítéséhez a nyilvánvaló elfogultság alapján még nem feltétlenül vezet, a *Commonwealth Coatings* – jogesetben megfogalmazottak ellenére sem. Lényeges utalnunk arra, hogy éppen a tájékoztatási kötelezettség részletes szabályozása vonatkozásában tagállami szinten is található szabályozás. Ebben a vonatkozásban Kalifornia törvényhozását említjük, ahol 1993-ban és 1994-ben a választottbíráskodásra irányadó *Code of Civil Procedure* éppen erre figyelemmel, a tájékoztatási kötelezettség részletesebb szabályozását célul tűzve került módosításra. (Ezen módosítás következtében

[453] Érdemes kiemelni, hogy a *Pacific & Arctic Railway* ügyhöz viszonylag hasonlít a tényállása egy korábbi, 1910-es választottbírósági ügynek, a *Milwaukee Light, Heat & Traction Co. v. Fla Co.* esetnek. Ebben az ügyben az egyik fél jogi képviselője és az egyik választottbíró közötti szabálytalan kommunikáció és kapcsolattartás miatt került sor az ítélet érvénytelenítésére. Az érvénytelenítésről rendelkező ítélet kimondta, hogy azért is kell ezen ítéletet érvényteleníteni, hogy a közvélemény számára is világos legyen, az ügyben tanúsított eljárása a választottbírónak nem tolerálható *(„to let he general public know that such misconduct will not be tolerated in any case")*. A *Milwaukee Light, Heat & Traction Co. v. Fla Co. (S. Ct. Wisc. 125. N. W. 1910)* idézi: Walter: *Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit…* 219. o.

a jogszabály több olyan konkrét esetet is tartalmaz, amelyek fennállása esetén megállapítható a választottbíró elfogultsága.) [454]

Ebben a tekintetben példaként utalunk a *Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company* jogesetre.[455] Ebben az ügyben az USA Hetedik Kerületének *(Seventh Circuit)* fellebbviteli bírósága helyt adott annak a fellebbezésnek, mely egy választottbírósági ítélet érvénytelenítését kimondó ítélet ellen került benyújtásra. A választottbírósági ügyben két biztosítótársaság állt szemben egymással, és a három évig tartó eljárás során a *Leatherby* biztosítási társaságot kötelezték 1980-ban 10 675 000 dollár megfizetésére. Az eljárást követően kérelmezte a *Leatherby* a nyilvánvaló elfogultságra *(evident partiality)* hivatkozva az ítélet érvénytelenítését. Kérelmét a következők szerint indokolta. A választottbírósági eljárásban három főből álló választottbírósági testület járt el az *American Arbitration Association* akkor hatályos eljárási szabályai szerint. A testület harmadik – nem a felek által közvetlenül jelölt – semleges tagja Jack Clifford chicagói ügyvéd volt. Említést érdemel, hogy a felek megegyeztek, hogy a testületnek szigorúan semleges választottbírákként kell eljárniuk, a jelölés tényétől függetlenül.

A *Leatherby* azonban kiderítette, hogy Jack Clifford 1960 és 1963 között a *Cosmopolitan Insurance Company*-nál dolgozott a követeléseket kezelő osztály vezetőjeként. Ugyanebben az időszakban Jerome Stern, a *Merit Insurance Company* elnöke és fő részvényese a *Cosmopolitan Insurance Company* alelnöke volt, akinek formálisan a követelési osztály is jelentéstételi kötelezettséggel tartozott. 1963-ban azonban ettől a cégtől mindketten távoztak. Ezen három év alatt a két személy között csekély munkaügyi kapcsolat volt, de személyes – baráti kapcsolatban egyáltalán nem álltak, és 1963 óta nem is találkoztak egymással. Erre is figyelemmel Jack Clifford a választottbírósági

[454] Lásd: Bader: *Arbitrator Disclosure*... 49. o. Ilyen eset például a választottbíró – jelölt meghatározott rokoni kapcsolata a felekkel, vagy a jogi képviselővel, de felsorolásra kerül azon eset is, mely szerint a választottbíró-jelöltnek a jogvita eldöntéséhez különleges érdeke fűződik.

[455] A *Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company 714 F. 2d 673 (1983)* jogeset vonatkozásában lásd: www.kluwerarbitration.com/arb/country/USA.asp

eljárás kezdetén ezt az ismeretséget nem tüntette fel, és később, a választottbírósági eljárás folyamán sem említette.

A *Leatherby* szerint mindez ellentétes az *American Arbitration Association* eljárási szabályzatában is megfogalmazódó etikai elvárásokkal, és erre is figyelemmel az ítélet érvénytelenítésének van helye.[456] Jack Clifford ezt a kapcsolatot azért nem tárta fel, mert nem találta annyira lényegesnek, hogy említést kellett volna tennie róla. Az ügyet véglegesen eldöntő fellebbviteli bíró szerint a választottbíróval kapcsolatos etikai elvárások kevésbé szigorúak, mint az állami bírák esetében.

A *Seventh Circuit* bírája szerint a választottbírósági vitarendezés önkéntes jellegű, és ez fontos különbség az állami jogérvényesítéstől. Ugyanakkor a bíróság szakmai felkészültsége magasabb szintű az állami bírósághoz képest, de éppen ezen szakmai ismeretekből, tapasztalatokból adódhat az, hogy inkább megjelenhet az elfogultság is a választottbíróság tagjai között. Az ítélet azt emeli ki, hogy a speciális szakismeret és szakmai tapasztalat szükségképpen eredményezhet egyfajta meglévő kapcsolatot a választottbírák és a felek valamelyike között. Az ítélet – habár *expressis verbis* ki nem mondja – az ilyen jellegű kapcsolatot legfeljebb a függetlenség *(independence)* kategóriájával jellemzi, azonban élesen kiemeli, hogy a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére az FAA szerint a nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* teremthet alkalmat.[457] Mint látható, ez az értelmezés viszonylag ellentétes a *Commonwealth Coatings* jogeset által kialakított szemlélettel. Ezt a kérdést a *Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company* ügyet eldöntő bíró azzal próbálta kivédeni, hogy a *Commonwealth Coatings* azért tekinthető kevéssé útmutató jogesetnek, mert az ügyet eldöntő bírák között – miként erre a fentiekben történt is utalás – számos kérdésben kevéssé volt összhang. Az ítélet in-

[456] Az *American Arbitration Association* Eljárási Szabályzatának akkor hatályos 18. paragrafusa az alábbiak szerint rendelkezik: „[the neutral arbitrator] *should disclose to the AAA any circumstances likely to affect his impartiality, including any bias or any financial or personal interest in the result of the arbitration or any past or present relationship with the parties of their counsel.*"

[457] Fontos kiemelnünk, hogy ebben az ügyben nem került bizonyításra a *Leatherby* részéről, hogy Jack Clifford választottbíró ténylegesen elfogult módon járt volna el.

dokolásának végén egyébként szerepel egy viszonylag ironikus megjegyzés is, mely szerint azért nincsen helye az ítélet érvénytelenítésének, mert a bíróság nem kívánja bátorítani a választottbírósági eljárást elvesztő felet, hogy a választottbíró és valamely fél közötti háttér-kapcsolatot keressen, annak érdekében, hogy valamilyen formális kapcsolatot leljen fel. Az ítélet szerint mindez költségnövelő hatású lenne, aláásná a választottbírói ítélet végleges jellegét, és kifejezetten ellentétben állna az Egyesült Államok választottbírósági törvényének céljával, mely költségkímélő, hatékony és gyors módját kívánja megteremteni a vitarendezésnek a választottbíráskodás útján.[458]

A választottbíró és a fél közötti esetleges kapcsolat a nyilvánvaló elfogultság megítélése szempontjából az amerikai esetjogban meghatározó jelentőségű. A fent idézett *Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company* ügyre is hivatkozással elmondható, hogy számos – a *Commonwealth Coatings* óta keletkezett esetben – az elfogultság puszta megjelenését az állami bíróságok nem ítélték elégségesnek a választottbíróság ítéletének érvénytelenítéséhez. A *Bernstein Seawell & Kove v. W. E. Bosarge* ítéletben például már – már tételszerűen került kimondásra az, hogy a nyilvánvaló elfogultság többet jelent, mint az elfogultság puszta megjelenése:

„Evident partiality means more than a mere appearance of bias."[459]

Ebben a vonatkozásban feltétlenül említést érdemel a *Morelite Constr. Corp. v. New York City Dist. Council Carpenters Benefit Funds* ügyben kifejtett bírói meghatározás.[460] A későbbiekben *Morelite*-standardként is említett meghatározás szerint az FAA 10. paragrafusában meghatározott nyilvánvaló elfogultság megállapításához a puszta elfo-

[458] Lásd: www.kluwerarbitration.com/arb/country/USA.asp

[459] Az idézett rész fordítása a következő: *„A nyilvánvaló elfogultság többet jelent, mint az elfogultság puszta megjelenése."* A *Bernstein Seawell & Kove v. W. E. Bosarge*, *8 13 F.2d 726,732 (5th Cir. 1987)* ítélet vonatkozásában lásd: Lásd: Pluchinsky–Lynd: *The Basics of Confirming, Vacating, Modifying...*

[460] A *Morelite Constr. Corp. v. New York City Dist. Council Carpenters Benefit Funds*, *748 F.2d 79, 84 (2d Cir. 1984)* ügyet részletesen bemutatja: Barist: *The Standard of Impartiality...* 7. o.

gultság megjelenése túl kevés, ugyanakkor a tényleges elfogultság bizonyítása szinte leküzdhetetlen akadályokat gördít a kérelmező fél részére. Mindezt a döntés azzal is magyarázza, hogy az elfogultságot nagyon nehéz bizonyítani, hovatovább – némi túlzással – szinte csak akkor bizonyítható, ha azt maga a választottbíró ismeri be.

A *Morelite*-standard a nyilvánvaló elfogultságot az alábbiak szerint kísérli meghatározni:

> *„Evident partiality ... will be found where a reasonable person would have to conclude that an arbitrator was partial to one party to the arbitration."*[461]

E meghatározás jelentős mértékben emlékeztet az angol esetjog által kidolgozott mércére, hiszen az elfogultságot akkor tartja megállapíthatónak, ha egy harmadik, ésszerű személy *(reasonable person)* azt a következtetést vonná le, hogy a választottbíró elfogult valamelyik féllel szemben. (Természetesen e megfogalmazás a *real likelihood of bias* vagy a *real danger of bias* fogalmával nem azonosítható.) Nyilvánvaló módon azért szükséges, hogy külső személy megítélése legyen a mérce, hiszen az ügyben érintett peres felek voltaképpen maguk is elfogultak az elfogultság megítélésében.

Említést érdemel, hogy míg a *Morelite*-standard harmadik ésszerű személy megítélésére bízza azt, hogy fennáll-e az elfogultság, addig egy másik esetben, a *Toyota of Berkeley v. Automobile Salesmen's Union* ügyben azt olvassuk, hogy annak a félnek, aki az elfogultságra hivatkozik, kell bizonyítania azt, hogy az elfogultsággal kapcsolatos ésszerű benyomás fennáll.[462]

A fenti idézetből álláspontom szerint az szűrhető le, hogy ezen utóbbi ítélet nem egy külső, harmadik ésszerű személy megítélésére bízza az elfogultság fennállását, hanem elégséges, ha az ésszerű benyomás az elfogultságról a félben alakul ki, amely eltérő zsinórmér-

[461] Az idézett rész fordítása a következő: *„A nyilvánvaló elfogultság megállapításra kerül, amikor egy ésszerű személy arra a következtetésre kellene, hogy jusson, hogy az egyik választottbíró valamelyik fél irányában elfogult."* A jogeset indokolását idézi: Barist: *The Standard of Impartiality*... 7. o.

[462] E jogesetet említi: M. C. Kareken: *Challenging the Qualifications*... 7. o.

téknek tekinthető. A bizonyítási teher tehát arra terjed ki, hogy azt kell a félnek igazolnia, hogy vannak olyan bizonyítékok, melyek benne megalapozzák az elfogultság ésszerű benyomását.

Ezen ügy egyébként igyekszik meg is határozni azon esetköröket, melyek az elfogultság fennállásának megítélését eredményezhetik. Az indokolás szerint a választottbírónak az ügy kimenetelével kapcsolatos kifejezett anyagi érdeke mellett a családi kapcsolat, illetve a felek valamelyikével való korábbi megbízása, illetve a választottbírónak valamely peres fél jogi képviselője irodája általi alkalmazása is megalapozza az elfogultságot. Miként az részletezésre kerül, az esetjogban ezen utóbbi ténykörülmények nem feltétlenül vezetnek minden esetben az ítélet érvénytelenítéséhez. Ezzel kapcsolatban – példa gyanánt – hivatkozni érdemes a *Cook Industries, Inc. v. C. Itoh & Co. (America) Inc.* ügyre, mely ügyben az egyik választottbíró egy olyan cég alkalmazottja volt, amely jelentős mennyiségű gabonát adott el az egyik peres félnek, az *Itoh*-nak. E tényt a választottbíró az eljárás folyamán nem közölte. Az állami bíróság azonban az ítélet érvénytelenítése iránti keresetet elutasította, figyelemmel arra, hogy ez az ügylet teljes mértékben megfelel a kereskedelmi forgalom elvárásainak, semmilyen titkos megegyezés nem lelhető fel benne, ezért egy ilyen jellegű kapcsolat nem vezethet az ítélet érvénytelenítéséhez.[463]

A *Morelite*-üggyel kapcsolatban kiemelést érdemel azon megállapítása is az ítéletnek, mely szerint az a tény, hogy a választottbíró és valamelyik fél között valamilyen szakmai kapcsolat áll fenn, kizáró oknak még nem tekinthető, arra is figyelemmel, hogy abban az esetben, amennyiben e kitételhez ragaszkodnánk, néhány különös szakértelmet igénylő ügyben nem is lehetne megfelelő képzettséggel rendelkező választottbírát találni. Ez egybehangzik az *Andros Compania Maritima, S.A. v. Marc Rich & Co., 579 F2d (2nd Circ. 1978)* ügyben meghozott döntés lényegével. Ebben az ügyben az állami bíróság nem érvénytelenítette a választottbíróság ítéletét, annak ellenére, hogy a semlegesnek jelölt választottbíró nem jelezte, hogy a múltban több al-

[463] A *Cook Industries, Inc. v. C. Itoh & Co. (America) Inc. 449 F. 2d 106 (2nd Cir. 1971)* ügy vonatkozásában lásd: Várady–Barcelo III–von Mehren: *International Commercial Arbitration*. 399. o.

kalommal egy választottbírói testületben ítélkezett az egyik peres fél mint gazdasági társaságot irányító társaság elnökével, és több olyan ügy is volt, ahol ezen elnök került semleges választottbíróként kijelölésre. Lényeges, hogy az ítéletet érvényteleníteni kívánó Marc Rich arra is hivatkozott, hogy az érintett Manfred Arnold választottbíró és Lloyd C. Nelson között baráti kapcsolat is fennállt. A bizonyítási eljárás során azonban kiderült, hogy a két személyt kizárólag szakmai kapcsolat fűzte egymáshoz, baráti kapcsolatban nem álltak, és kizárólag szakmai eseményeken találkoztak egymással. [464] (Ezen érvelés – mint a fentiekben részletezésre került – a *Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company* ügyben hozott ítéletben is fellelhető.)

Az ügyvédként is dolgozó választottbíró és a peres felek egyike közötti kapcsolat gyakran merül fel a nyilvánvaló elfogultságra történő hivatkozási alapként. Ennek az esetjogban több példája is van. A választottbíró és a fél közötti kapcsolat – különösen a választottbíró mint ügyvéd és a peres fél mint ügyfél értelmében vett kapcsolat – értelmezésében fontos szempontokat rögzít a *United States Wrestling Fed'n v. Wrestling Div. of the AAU, Inc*. ügy.[465] Ebben az ügyben a választottbírósági tanács elnöke, aki ügyvédként dolgozott, jelentős és folyamatos üzleti kapcsolatban állt egy egyetemmel, mely egyetem tagja volt a *National Collegiate Association*-nek. E szervezet viszont a felperesi társaság, a *United States Wrestling Fed'n* irányítója volt. Az érvénytelenítési keresetet elutasító bíróság álláspontja szerint ez az üzleti kapcsolat annyira közvetett, hogy ennek alapján nem lehet arra gondolni, hogy a választottbírónak anyagi érdeke fűződik az ügy kimeneteléhez, és a kapcsolat közvetett mivolta miatt közlési kötelezettséget sem érdemel. A későbbi – hasonló tárgyú – ügyek szempont-

[464] Az *Andros Compania Maritima, S.A. v. Marc Rich & Co., 579 F2d (2nd Circ. 1978)* jogesettel kapcsolatban lásd: Várady–Barcelo III–von Mehren: *i. m.* 389–395. o. Az amerikai kézikönyv azt is hangsúlyozza, hogy a Manfred Arnold választottbíró és Lloyd C. Nelson között fennálló kapcsolat – jelesül, hogy több választottbírósági tanácsban jártak el közösen – azért sem szolgálhat a választottbírósági ítélet érvénytelenítésének alapjául, mivel ez nem titkos, hanem a felek számára hozzáférhető adat volt. Lásd: Várady–Barcelo III–von Mehren: *i. m.* 401. o.

[465] A *United States Wrestling Fed'n v. Wrestling Div. of the AAU, Inc. 605 F. 2d 313, 320 (7th Cir. 1979)* ügy vonatkozásában lásd: Barist: *The Standard of* ... 5. o.

jából is kiemelést érdemelnek az ítélet azon rendelkezései, melyek szerint az ügyben választottbíróként eljáró ügyvéd – mint egy nagyobb ügyvédi iroda tagja – esetében azért sem lehet megkívánni egy ennyire széles körű közlési kötelezettséget, hiszen amennyiben ez előírásra kerülne, úgy egy nagy ügyvédi iroda tagjától el sem lehetne várni azt, hogy e kötelezettségnek adekvát módon eleget tegyen.

Hasonló tényállás merült fel az *ANR Coal Co. Inc. v. Cogentrix of North Carolina* ügyben, mely jogesetben egy választottbíró elmulasztotta közölni az egyik peres fél és annak az ügyvédi irodának a kapcsolatát, melyben a választottbíró dolgozott. A választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti kérelmet elutasító ítélet szerint önmagában az a körülmény, hogy a választottbíró – e tényállás figyelembevételével is – nem közli e kapcsolatot, nem bír olyan jogi jelentőséggel, hogy önállóan megalapozná a választottbíróság ítéletének érvénytelenítését.[466]

A választottbíró és valamelyik fél közötti kapcsolat megengedhetőségével foglalkozik New York állam Legfelsőbb Bírósága a *Kessler v. Motor Vehicle Accident Indemnification Corp.* ügyben keletkezett ítéletben. Az ítélet tényállása szerint a peres felek a választottbírósági jogvitájuk eldöntésére közösen egyesbírót jelöltek, akiről mindkét fél tudta, hogy kártérítéssel foglalkozó ügyvéd, aki rendszeres és jelentős mértékű szakmai kapcsolatban áll az egyik peres féllel, a *Motor Vehicle Accident Indemnification Corp.* nevű biztosítótársasággal. E tényt a választottbírósági kezdetén mindegyik fél kifejezetten el is fogadta. A választottbírósági eljárás alatt azonban e választottbíró egy biztosítótársaság elnöke lett, mely társaság a *Motor Vehicle Accident Indemnification Corp.* leányvállalata volt. A másik peres fél *(Kessler)* a számára kedvezőtlen ítélet kihirdetését követően az ítélet érvénytelenítését kérelmezte nyilvánvaló elfogultság címén. Az ügyet véglegesen eldöntő New York állam Legfelsőbb Bírósága helyt adott a keresetnek azzal az indokkal, hogy a választottbírósági eljárás kezdetén a felek jóváhagyásukat csak abban a tekintetben adták, hogy a választottbíró mint kártérítésre specializálódott ügyvéd szakmai kap-

[466] *„...nondisclosure, even of such facts, has no independent legal significance and does not in itself constitute grounds for vacating an award."* Az *ANR Coal Co. Inc. v. Cogentrix of North Carolina 173 F.3d 493 (4th Cir. 1999)* jogesetet idézi: Heinsz: *Arbitration Law: Is There*...10. o.

csolatban áll az egyik féllel, ezzel azonban a felek azt – a későbbiekben bekövetkezett – ténykörülményt értelemszerűen nem fogadták el, hogy ugyanezen fél leányvállalatának elnöke is e választottbíró. Így ezen újabb körülmény már a nyilvánvaló elfogultságot megalapozhatja. Ebből következik, hogy New York állam Legfelsőbb Bírósága az elfogultságra okot adható körülmény elfogadását csak szűkítő értelmezéssel tudja elfogadni.[467]

Az amerikai esetjogban az is lényeges kérdés, hogy megalapozhatja-e a választottbíró elfogultságát az, ha az egyik peres fél, vagy annak leányvállalata részére nem személyében a választottbíró ügyvédként, hanem a választottbíró ügyvédi irodájában más lát el képviseletet. Ugyanez a kérdés merül fel abban a vonatkozásban is, amikor a választottbíró egyik kollégája jár el ügyvédként a választottbírói eljárásban. Ezen utóbbira a vonatkozó esetjogból kiemelést érdemel a mű III. fejezetében részletesen elemzett *Laker Airways v. FLS Aerospace Limited* jogeset, ahol az angol *barrister*-rendszer és az amerikai ügyvédi irodák szervezete közötti alapvető különbség is igen lényeges körülménynek bizonyult. Az amerikai ügyvédi irodák rendszerében ugyanis az egyes ügyvédek együtt, közösen dolgoznak, nem kerül sor az olyan értelemben vett elkülönült tevékenységre, mint a *barrister*-rendszerben. Habár a *Laker*-ügyben az amerikai fél éppen arra hivatkozott, hogy – legyen szó ugyan *barrister*ekről – nem tud megvalósulni az azonos ügyvédi irodában a megfelelő elkülönítése az ügyeknek, és ezért nem szerencsés az, ha a választottbíró és az egyik fél jogi képviselője azonos irodában dolgozik, az amerikai esetjogban több olyan példát is találunk, ahol a peres felek valamelyike és az egyik választottbíró ügyvédi irodája között állt fenn üzleti kapcsolat, azonban ennek ellenére nem került sor az elfogultság alapján az ítélet érvénytelenítésére.

A *Hunt v. Mobil Oil. Corp.* ügyben a választottbírói – ügyvédi kapcsolat csekély mértéke miatt nem került megállapításra a nyilvánvaló elfogultság. Az ítélet szerint nem merül fel a nyilvánvaló elfogultság kérdése abban az esetben, amennyiben a választottbírósági eljárás tar-

[467] A *Kessler v. Motor Vehicle Accident Indemnification Corp. (S. Ct. 267 N. Y. S. 1966)* ügyet idézi: Walter: *Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit…* 182. o.

tama alatt új partnerek csatlakoznak a választottbíró ügyvédi irodájához, akik korábban már nyújtottak jogi tanácsadást az egyik fél leányvállalata számára, és a jövőben is kívántak ilyet végezni, évente kevesebb, mint tízezer dollár megbízási díj fejében.[468] Az ítélet szerint a kapcsolat közvetettsége és a csekélynek tekinthető megbízási díj miatt nem kerülhet sor az elfogultság megítélésére. Habár az *IBA* Etikai Szabályzata is csak ténylegesen a jelentős üzleti kapcsolatot tekinti kizárási oknak, álláspontom szerint ebben az ügyben az is lényeges kérdés, hogy a peres féllel nem maga a választottbíró, hanem az irodájához újólag csatlakozott ügyvéd kollégák álltak kapcsolatban.

Egy másik esetben – az *Al Harbi v. Citibank, N. A.* ügyben – az amerikai állami bíróság nem érvénytelenítette az ítéletet, annak ellenére, hogy az egyik fél számára jogi képviseletet látott el a választottbíró korábbi ügyvédi irodájának tagja egy ügyben. A választottbíró e jogi megbízásról nem volt tudomással, a bíróság szerint pedig a választottbírónak nem kötelessége, hogy az egykori ügyvédi irodájának megbízásai vonatkozásában is feltáró kutatásokat végezzen tájékoztatási kötelezettségének eleget tétele céljából.[469]

A *Peoples Sec. Life Ins. Co. v. Monumental Life Ins. Co.* ügy tényállása szerint az az ügyvéd, aki eredetileg a választottbírósági eljárást kezdeményező keresetet aláírta, később felhagyott a fél képviseletével, majd a választottbírói tanács egyik választottbírája ügyvédi irodájának lett a tagja. A bíróság nem érvénytelenítette az ítéletet. Az ítélet kiemelte, hogy a választottbíró és a jogi képviselő egymástól eltérő irodákban dolgoztak, nem találkoztak és nem tudtak előzetesen arról, hogy az ügyben mindketten érintettek. Ezenfelül mire az ügyvéd csatlakozott a választottbíró ügyvédi irodájához, már felhagyott a peres fél képviseletével.[470]

Habár az utóbbi, 1993-ban eldöntött ügy tényállása nagymértékben emlékeztet az 1999-ben eldöntött *Laker Airways* ügyre, nézetem sze-

[468] A *Hunt v. Mobil Oil Corp. 654 F. Supp 1487, 1503 (S.D.N.Y.1987)* ügyet idézi: Bishop–Reed: *Practical Guidelines for Interviewing...* 23. o.

[469] Az *Al Harbi v. Citibank, N. A. 85 F. 3d 680, 682 (D. C. Cir. 1996)* ügyet idézi: Bishop–Reed: *i. m.* 36. o.

[470] A *Peoples Sec. Life Ins. Co. v. Monumental Life Ins. Co. 991 F. 2d 141, 146 (4th Cir. 1993)* ügyet idézi: Bishop–Reed: *i. m.* 36. o.

rint érdemes kiemelni, hogy ebben az ügyben az amerikai bíróság ítélete teljesen ellentmond a *Laker Airways* jogi képviselőjének kifejtett álláspontjának.[471] A *Peoples Sec.* ügyben ugyanis a bíróság elismerte azt, hogy a választottbíró-ügyvéd és a jogi képviselő egymástól teljes mértékben függetlenül tudnak dolgozni egyazon ügyvédi irodában, míg a *Laker Airways* jogi képviselői szerint a *barrister*-rendszerben sem tud megvalósulni az ügyek teljes elkülönülése, az úgynevezett kínai fal *(Chinese wall)* megfelelő alkalmazása.

Figyelemmel kell arra is lennünk, hogy a *Laker Airways* ügyben egy amerikai és egy brit fél állt egymással szemben, és így a némiképpen eltérő jogi kultúrák és hagyományok különbözősége is eredője volt a problémának. Ami egyébként az ügyvédi képviselettel kapcsolatos amerikai szabályozást illeti, utalnunk kell arra az amerikai gyakorlatra, amely a legmesszemenőbb módon kívánja azt biztosítani, hogy az ügyvédi iroda ügyfelei a lehető legbizalmasabb eljárásban részesüljenek, és ezen túlmenően minden esetben nagyon szigorú összeférhetetlenségi eljárást is el kell végezniük az irodáknak, annak érdekében, hogy a későbbiekben semmilyen összeférhetetlenség, érdekellentét ne merülhessen fel.[472] Mindez egyébként abban az esetben is komoly problémákat vethet fel, ha nemzetközi ügyről, illetve nemzetközi ügyvédi irodáról van szó, amikor felmerülhet a szigorúbb amerikai összeférhetetlenségi szabály és esetlegesen az összeférhetetlenséget kicsit rugalmasabban kezelő más rendelkezés összeütközése.[473]

A fentiekkel kapcsolatban az amerikai Gary B. Born azt tartja fontosnak kiemelni, hogy általánosságban az amerikai bíróságok ritkán érvénytelenítik a választottbírósági ítéletet azon az alapon, hogy a választottbíró ügyvédi irodája valamely féllel kapcsolatban áll, feltéve, ha a választottbíró maga személyesen az ügyben nem érintett. A neves választottbírósági szakértő azt is megjegyzi, hogy amennyiben egy ilyen körülmény a választottbíró kizárását eredményezhetné, úgy elegendő lenne, ha valamelyik fél a választottbírósági eljárás alatt valamelyik választottbíró ügyvédi irodájának megbízást adna, és így

[471] A *Laker Airways* üggyel részletesen a könyv III. fejezete foglalkozik.
[472] Lásd ezzel kapcsolatban: Hascher: *ICC Practice in Relation*... 9–10. o.
[473] Ezzel kapcsolatban lásd: Günther: *Merging Law Firms*... 47. o.

máris lehetőség nyílna a kizárási eljárás kezdeményezésére, akkor is, ha a fél kifejezetten rosszhiszemű volt akkor, amikor az ügyvédi megbízást adta a választottbíró ügyvédi irodájának.[474]

A választottbíró és valamelyik peres fél közötti kapcsolat vonatkozásában említést érdemel két, viszonylag új jogeset, melyekben az ítélkező fórum az eddig amerikai bírósági gyakorlattal kifejezetten ellentétes álláspontot foglalt el. Az *Applied Industrial Materials Corp. v. Ovalar Makine Ticaret Ve Sanayi* ügyben a Második Kerület Fellebbviteli Bírósága 2007. július 9-én helybenhagyta az elsőfokú bíróságnak a választottbírósági ítélet érvénytelenítését kimondó ítéletét.[475] A tényállás röviden az alábbiak szerint foglalható össze. Az *Applied Industrial Materials* (AIM) és az *Ovalar joint venture*-t hozott létre, mely vállalkozásban az *AIM* petróleum-kokszot szállított az *Ovalar* részére, amely cég azt Törökországban forgalmazta.

A bevétel kapcsán a két vállalkozás között jogvitára került sor, a felek a közöttük érvényben lévő, választottbírósági záradékot tartalmazó szerződés alapján választottbírósági eljárást kezdeményeztek. A választottbírósági megállapodás szerint a választottbírósági tanács két, a fél által jelölt választottbíróból és egy, a választottbírák által kijelölt harmadik választottbíróból állt. A választottbírósági záradék azt is tartalmazta, hogy egyetlen választottbíró sem lehet a tanács tagja, amennyiben a választottbírónak közvetlen vagy közvetett érdeke fűződik a választottbírósági eljárás kimeneteléhez.[476] A választottbírák harmadik választottbírónak Charles Fabrikant urat választották. Az eljárás két részre oszlott, az eljárás elején a szerződésszegéssel kapcsolatos felelősség megállapításáról, míg az eljárás második részében a marasztalás összegszerű megállapításáról volt szó. Az eljárás első részében Fabrikant kiderítette, hogy az *SCF* elnevezésű szállítmányozó társaság, melyet Fabrikant holding-társasága irányított, az *Oxbow Industries* nevű céggel tárgyalt petróleum-koksz szállításáról.

---

[474] Lásd: Born: *International Commercial Arbitration in the United States.* 603. o.

[475] Az *Applied Industrial Materials Corp. v. Ovalar Makine Ticaret Ve Sanayi A. S. (2d Cir. July 9, 2007)* ügy vonatkozásában lásd: *Second Circuit Finds…*

[476] *„…no arbitrator shall sit on a panel, where the arbitrator or arbitrator's current employer has a direct or indirect interest in the outcome of the arbitration."* Lásd: http://www.adrforum.com/adr_CaseDetails.aspx?caseid=1089

Az *Oxbow Industries* azonban ebben az időszakban szerezte meg az egyik peres fél, az *AIM* részvényeit. Fabrikant e szerződéses tárgyalásokról a peres feleket értesítette.

Néhány hónappal később a választottbírósági tanács az *Ovalar* felelősségét a szerződésszegésért megállapította. A károk összegszerű meghatározása – vagyis a marasztalás összegének megállapítása – előtt az *Ovalar* új jogi képviselőt bízott meg, aki felkérte Fabrikant urat, hogy mondjon le a választottbírósági tisztségről. Fabrikant e kérést megtagadva közölte a felekkel, hogy megkérte az *SCF* vezérigazgatóját, tartson tőle távol minden olyan információt és adatot, mely az *Oxbow* nevű céggel kapcsolatos, ekként létrehozva az érdekösszeütközés elkerülésére szolgáló „kínai falat".

Az *Ovalar* felelősségét megállapító ítélet kézhezvételét követően az Ovalar vizsgálatokat végzett a fenti kapcsolatok vonatkozásában, és kiderítette, hogy a felelősséget megállapító részítélet meghozatalát megelőző hónapokban az *SCF* megközelítőleg 275 000 dollár értékben szállított petróleum-kokszot az *Oxbow* részére. Az *Ovalar* erre tekintettel nyilvánvaló elfogultságra hivatkozással, az FAA 10. §-a (a) (2) alapján kérelmezte az ítélet érvénytelenítését. A kerületi bíróság a választottbírósági ítéletet érvénytelenítette. A Második Kerület Fellebbviteli Bírósága 2007. július 9-én kelt ítéletében helybenhagyta az elsőfokú ítéletet, indokolásában a *Morelite*-ügyben kialakított értelmezésre hivatkozott, melyet a fentiekben mutattunk be. A másodfokú bíróság szerint egy ésszerű harmadik személy a nyilvánvaló elfogultság fennállását megalapozottnak látná ebben az esetben, hiszen a bíróság megállapította, hogy a választottbíró elmulasztott kinyomozni, illetve a felek számára kinyilvánítani egy olyan ténykörülményt, mely érdekkonfliktushoz vezethet.

Érdekes sajátosság, hogy az *Ovalar* – annak ellenére, hogy a kapcsolat létéről már tudott – csak a számára kedvezőtlen részítélet kézhezvétele után tiltakozott a választottbíró tevékenysége ellen. Miként arra utaltam, az FAA a választottbíró kizárását önmagában nem teszi lehetővé, kizárólag az ítélet érvénytelenítésére van mód, azonban amennyiben az adott ügyben irányadó választottbírósági eljárási szabályzat lehetővé teszi, úgy lehetséges kizárási eljárás kezdeményezése.

Ezzel kapcsolatosan említést érdemel a *Van Pelt v. UBS Financial*

Services jogesetben 2006. június 14-én hozott ítélet indokolása, mely szerint egy fél voltaképpen lemond a választottbírósági döntésnek a nyilvánvaló elfogultságon alapuló érvénytelenítéséről abban az esetben, amikor tudott vagy tudhatott a választottbíró elfogultságáról, de a számára kedvezőtlen ítélet meghozataláig az elfogultság elleni tiltakozással várt.[477]

Az *Applied Industrial Materials Corp. v. Ovalar Makine Ticaret Ve Sanayi* ügyben, túlmenően azon, hogy az érvénytelenítést helyben hagyó ítélet szerint közvetlenül a részítélet meghozatala előtt került sor a választottbíró érdekkörébe tartozó gazdasági társaság és egy, az egyik félhez köthető társaság között jelentős üzleti kapcsolatra, álláspontom szerint arra is figyelemmel kell lenni, hogy a felek a választottbírósági klauzulában kifejezetten kikötötték azt, hogy egyik választottbírának sem fűződhet közvetlen vagy közvetett érdeke a jogvita kimeneteléhez.

Habár az amerikai állami bíróságok – miként arra már utaltam – a legtöbb esetben a *Commonwealth Coatings* ügyben kialakult, Justice White bíró által jegyzett párhuzamos véleményben foglaltakat tartották irányadónak, arra is vannak példák, amikor a Justice Black bíró által írt indokolás által kifejtett vélemény került elfogadásra és alkalmazásra. Egy 1994-es jogesetben, a *Schmitz v. Zilveti* ügyben a Kilencedik Kerület Fellebbviteli Bírósága nem értett egyet azzal, a több bíróság által elfogadott megközelítéssel, mely a Justice Black bíró által elfogadott értelmezést szűkíti, és helyette a párhuzamos véleményt tekinti mérvadónak, és ebben az ügyben az került kimondásra, hogy a nyilvánvaló elfogultság fennáll akkor, amikor a nem közölt tények az elfogultság ésszerű benyomását *(„reasonable impression of partiality")* keltik. Ebben az ügyben az elfogultság azért került megállapításra, mert a választottbíró elmulasztotta közölni, hogy ügyvédi irodája jogi képviseletet látott el valamelyik peres fél anyavállalata részére.[478]

---

[477] A *Van Pelt v. UBS Financial Services (W.D.N.C. June 14, 2006)* ügyet idézi: *„a party waives the right to challenge a decision based on evident partiality when it knew or could have known, of facts suggesting partiality of an arbitrator, but waited until an adverse award to pursue its concern."* Lásd: *Second Circuit Finds „Evident Partiality"...*

[478] A *Scmitz v. Zilveti*, *20 F. 3d 1043 (9th Cir. 1994)* ügy vonatkozásában lásd: Suskin–Prysak: *New Developments on...*

Némiképpen hasonló álláspontot olvashatunk ki az Ötödik Kerület Fellebbviteli Bíróságának egy viszonylag friss döntéséből is, amely később egy fellebbezés során azonban megváltoztatásra került. A *Positive Software Solutions, Inc. v. New Century Mortgage Corporation* ügy tényállása röviden az alábbiak szerint foglalható össze.[479] Az ügyben egyedüli választottbíróként eljáró jogász, Peter J. Shurn az alperes jogi képviselőjével, Ophelia Camina ügyvéddel együttesen látott el jogi képviseletet az *Intel Corp.* nevű gazdasági társaság részére egy szabadalmi peres ügyben az 1990-es években. Sem a választottbíró, sem a jogi képviselő e korábbi kapcsolatot az eljárás folyamán nem fedte fel, annak ellenére, hogy a választottbíró több ízben emlékeztetésre került azon kötelezettségére, mely szerint közölni kell minden olyan körülményt, amely elfogulatlanságát befolyásolhatja vagy elfogultságának benyomását keltheti. Lényeges, hogy rendelkezésre állt az *American Arbitration Association* által összeállított, a választottbíró jelölésnél alkalmazandó kérdőív, melynek egyik kérdése éppen arra vonatkozott, hogy a választottbírónak volt-e valamilyen szakmai vagy társasági kapcsolata bármelyik féllel vagy jogi képviselővel. A választottbíró közölte, hogy semmi közölnivalója nincsen e vonatkozásban. A *Positive Software* választottbírósági ügye tömören akként foglalható össze, hogy a *Positive Software Solutions* szerint a *New Century* egy közöttük lévő licenc-szerződést megszegve egy számítógépes programot jogtalanul lemásolt és felhasznált, megsértve ezzel a *Positive Software copyright*-jogait is. A választottbírósági tárgyalás hét tárgyalási napig tartott, majd az egyedüliként eljáró Peter J. Shurn a *Positive Software Solutions* keresetét elutasítva a *New Century* viszontkeresetére megítélt a *New Century* javára 11 500 dollárt, továbbá 1,5 millió dollár ügyvédi költséget.

A választottbírósági eljárás elvesztését követően a *Positive Software Solutions* jogi képviselője maga is kutatásokat végzett a választottbíró vonatkozásában, és miután e kapcsolatra rájött, akkor kezdeményezte a választottbírósági ítélet érvénytelenítését nyilvánvaló el-

[479] A *Positive Software Solutions, Inc. v. New Century Mortgage Corp. 337 F. Supp. 2d 862 (N. D. Tex. 2004)* üggyel kapcsolatban lásd: Suskin–Prysak: *New Developments on…*

fogultság címén. A *Positive Software Solutions* jogi képviselője egy nyilvános adatbázison, a *Public Access to Court Electronic Records Service* (PACER) rendszeren keresztül jutott hozzá az információhoz, mely szerint az 1990-es években Peter J. Shurn közösen látott el jogi képviseletet a *New Century*-t képviselő ügyvédi irodával. A kerületi bíróság a keresetnek helyt adott, az ítéletet érvénytelenítette. Az ügyben eljáró bíró kifejtette, hogy a választottbírónak jelölt személyek nem hunyhatnak szemet egy esetleges érdekkonfliktus felett, vagyis közlési kötelezettségük fennáll minden olyan tény vonatkozásában, amely esetlegesen érdekkonfliktushoz vezethet.[480]

Ezt követően a *New Century Mortgage* terjesztett elő fellebbezést. Az Ötödik Kerület Fellebbviteli Bírósága 2006. január 11-én kelt ítéletében az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. Az ítélet indokolása figyelemre méltó, hiszen – a *Schmitz v. Zilveti* ügyhöz hasonlatosan – többek között kimondta, hogy a választottbíró nyilvánvaló elfogultsága megállapítható abban az esetben, ha elmulaszt olyan tényeket közölni, melyek a választottbíró elfogultságának ésszerű benyomását *(„reasonable impression of the arbitrator's partiality")* kelthetik. A bíróság szerint csak ez az igen szigorú közlési kötelezettség teheti lehetővé a felek számára, hogy bármilyen, az elfogultságra alkalmat adó tényről tudomással legyenek, és ezek ismeretében tudnak dönteni arról, hogy elfogadják-e a választottbíró személyét. Az ítélet arra is kitér, hogy habár a választottbírónak a teljesen nyilvánvaló kapcsolatokat nem kell feltárnia – hiszen azok köztudomásúak – ugyanakkor a választottbírónak mindig a közlés javára kell tévednie, vagyis inkább közölnie kell akár a triviális, közismert kapcsolatokat is.[481]

Az Ötödik Kerület Bírósága szerint csak a közlési kötelezettség szigorú és következetes alkalmazása képes arra, hogy a választottbírósági eljárás hatékonyságát és integritását megőrizze. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy e döntés után a *New Century Mortgage* az ügy újratárgyalását kérelmezte, mely kérelemnek az Ötödik Kerület Bírósága helyt adott, és új tárgyalást tűzött ki. A *New Century Mortgage* jogi

[480] A *Positive Software* ügy vonatkozásában részletesen lásd továbbá: Council: *Arbitrator's Link to Firm*...

[481] „...[the arbitrator should] *always err in favor of disclosure*." Az ítélet indokolását idézi: Suskin–Prysak: *New Developments on the*...

képviselője hangsúlyozta, hogy Peter J. Shurn és a *New Century Mortgage*-nak a választottbírósági eljárásban eljáró ügyvédje az eljárás teljesen eltérő szakaszában képviselte az *Intel Corporation*-t, azaz csak formailag valósult meg az együttes képviselet, ténylegesen nem, ennek megfelelően a választottbíró és a *New Century Mortgage* jogi képviselője együttesen az ügyön érdemben nem dolgoztak. Az *Intel Corporation* peres eljárásában ugyanis hét ügyvédi iroda, és több, mint harminc ügyvéd dolgozott. A *New Century Mortgage* ügyben eljáró ügyvéd, Ophelia Camina 1991 augusztusa és 1992 júliusa között látta el az *Intel* képviseletét, Peter J. Shurn pedig csak 1992 szeptemberében kezdte meg jogi képviseletét ebben az ügyben, így a peres iratokon a jogi képviselők neve csak formai szempontok miatt szerepelt együttesen.

A *Positive Software Solutions* ügyben az Ötödik Kerület Bírósága az egyedüli választottbíróként eljáró személy vonatkozásában igen szigorúan vette a tájékoztatási kötelezettséget.[482] Jeffrey Barist a *Positive Software Solutions* ügy vonatkozásában azt is kiemeli, hogy az ügyben eljáró bíróság az elfogultság megítélésével kapcsolatban nem a fentiekben részletezett *Morelite*-standard-et alkalmazta, hanem helyette az elfogultság ésszerű benyomásának *(reasonable impression of bias)* meglétét vizsgálja.[483] Mindez emlékeztet a Justice Black bíró által a *Commonwealth Coatings* ügyben alkalmazott – a korábbiakban már idézett – fordulatra, mely szerint a választottbírónak minden olyan tényt közölnie kell, melyek a lehetséges elfogultság benyomását kelthetik *(impression of possible bias)*.[484]

---

[482] A *Positive Software Solutions* ügy vonatkozásában lásd továbbá: A. S. Boris: *Arbitrator Impartiality...*

[483] Lásd: J. Barist: *The Standard of Impartiality* ...15. o. Ebből az álláspontból arra is következtethetünk, hogy Barist nézete szerint amennyiben a *Morelite*-standard került volna alkalmazásra ebben az ügyben, akkor elképzelhető, hogy az elfogultság megállapítására nem is került volna sor.

[484] Lásd: Gabriel–Raymond: *Global Perspectives on*...261. o. Lényeges, hogy a *Commonwealth Coatings* ügyben nem szerepel az ésszerű jelző, mely jelzőnek alkalmazása a *Positive Software Solutions* ügyben nyilvánvalóan már egyfajta szűkítést jelent a *Commonwealth Coatings* ügyhöz képest, de természetesen nem tekinthető ekvivalensnek a külső, harmadik ésszerű személy fogalmával, melyet a *Morelite*-standard tartalmaz.

Az ügyben az Egyesült Államok Ötödik Kerületének Fellebbviteli Bírósága 2007. január 18-án végső ítéletet hozott, és a korábbi ítéletet megváltoztatva kiemelte, hogy ebben az ügyben a választottbírósági ítéletnek a nyilvánvaló elfogultság címén érvénytelenítésének nincsen helye, a választottbíró és a jogi képviselő közötti kapcsolatot csekélynek minősítve.[485] Az ítélet indokolásában foglaltak több szempontból is figyelmet érdemelnek.[486] Az ítélet szerint a *Commonwealth Coatings* ügyben adott iránymutatás egyértelműnek nem tekinthető. Az indokolás szerint a *Commonwealth Coatings* ügyben habár Justice Black bíró jegyezte a többségi véleményt, Justice White párhuzamos véleménye nem feltétlenül jelenti azt, hogy követi a többségi álláspontot. Az ítélet szerint Justice White azon megállapítása, hogy örömmel csatlakozik a többségi állásponthoz *(„glad to join")*, valójában azt jelenti, hogy nagyon jelentős mértékben kiegészíti a többségi véleményt.

Az Ötödik Kerület Fellebbviteli Bírósága szerint Justice White párhuzamos véleménye valójában szűkíti a többségi véleményt, és a választottbíró közlési kötelezettségének, valamint az elfogultság vizsgálatának praktikus alkalmazását írja elő. A bíróság azt is megjegyzi, ha a párhuzamos véleményt egyértelműen csatlakozó véleménynek tekintenénk, akkor sem lenne a *Positive Software Solutions* ügyben alkalmazható, hiszen a tényállás attól jelentős mértékben eltér.[487]

Az ítélet megállapítása szerint amennyiben olyan esetekben, mint a *Positive Software Solutions* a választottbírósági ítélet érvénytelenítésre kerülne, az jelentős mértékben veszélyeztetné a választottbírósági ítélet végleges jellegét. Az ítélet szerint amennyiben ezen tényállás alapján a nyilvánvaló elfogultság megállapításra kerülne, a választottbíráskodás elveszíthetné azt az előnyét, ami a megfelelő szakismeretben rejlik, hiszen így a legképzettebb és legtapasztaltabb jogászok és szakemberek szorulnának ki a választottbírósági eljárásból a korábbi,

[485] Lásd: Neuburger: *No „Evident Partiality" in…*

[486] Az USA Ötödik Kerületének Fellebbviteli Bíróságának 2007. január 18-án kelt ítéletének indokolását teljes terjedelmében lásd: http://www.ca5.uscourts.gov/opinions%5Cpub%5C04/04-11432-CV2.wpd.pdf

[487] Az indokolás 14. oldalának megállapítása szerint a *Commonwealth Coatings* ügyben a választottbíró és az egyik fél kapcsolata jelentősebb volt, ami indokolja az eltérő megítélést is.

esetlegesen létező kapcsolatok miatt. Álláspontom szerint ez az okfejtés jelentős mértékben emlékeztet a *Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company* ügy indokolásában kifejtettekre, melyet fentebb részleteztem.

A *Positive Software Solutions* ügyben különvélemény is született, mely különvéleményhez párhuzamos vélemény is csatolásra került. A különvélemény és a párhuzamos vélemény egyeznek abban, hogy nem fogadják el a bírósági döntést, eltérés a kettő közötti indokolásban van. A Reavley bíró által jegyzett különvélemény szerint – melyhez csatlakoztak Wiener, Garza és Benavides bírák is – az ítélet azért nem helyes, mert a *Commonwealth Coatings* ügyben foglalt szempontokat nem követi. A különvélemény szerint ugyanis a *Commonwealth Coatings* ügyben kialakult többségi véleményt követni kell, hiszen ahhoz az ítélkező tanács többsége csatlakozott, vagyis e különvélemény a Justice White által készített párhuzamos véleményt úgy értelmezi, hogy az teljes mértékben egyetért a többségi állásponttal. A különvélemény szerint a *Commonwealth Coatings* ügyből az olvasható ki, hogy a peres felek védelme és a pártatlan eljárás biztosítása a legfőbb célja a szabályozásnak, mire tekintettel a különvélemény az ítélettel megváltoztatott eredeti ítélet tartalmi rendelkezéseivel ért egyet.

Wiener bíró a különvéleményhez készített párhuzamos véleményt, melyhez csatlakozott Reavley bíró is. E párhuzamos vélemény egyetért a különvéleményben foglaltakkal, azt ki kívánja azonban egészíteni néhány szemponttal. A párhuzamos vélemény szerint a választottbíró esetében a szigorú értelmezést a közlési kötelezettségre *(disclosure obligation)* és csak ebből esetleg származtatható módon kell a kizárásra értenünk. Ez azt jelenti, hogy ha az nem is feltétlenül várható el, hogy a választottbíróval kapcsolatos elfogulatlansági mérce egyezzen az állami, hivatásos bíró esetében alkalmazásra kerülő elfogultsági mércével, a tájékoztatási kötelezettség esetében a legszigorúbb módon kell eljárni. Ebben a vonatkozásban e párhuzamos vélemény vitatkozik Justice White különvéleményének azon megjegyzésével, mely szerint a választottbíró kizárása nem lehet automatikus a kisebb jellegű üzleti kapcsolatok esetében. Wiener bíró véleménye szerint azt a döntést, hogy az üzleti kapcsolat vagy az egyéb kapcsolat milyen mértékű, feltétel nélkül meg kell előznie a teljes körű tájékoztatásnak a

választottbíró részéről, hiszen a felek – akiknek kizárólagos joga, de egyben felelőssége is a választottbírák megválasztása – csak ekkor lehetnek abban a helyzetben, hogy megfelelő döntést tudjanak hozni. WIENER bíró párhuzamos véleménye szerint természetesen az esetleges kapcsolatok fennállása miatti elfogultsági aggályokat ellensúlyozhatja a választottbíró kiemelkedő tapasztalata és szakismerete, de ezek megítéléséhez a feleket a megfelelő tájékoztatással el kell látni. WIENER bíró szerint a teljes tájékoztatásra nem került sor a *Positive Software Solutions* ügyben, így a felek megfosztásra kerültek azon joguktól, hogy megítélhessék, aggályosnak látják-e SHURN választottbíró működését. E párhuzamos vélemény szerint amennyiben SHURN e kapcsolatot felfedi, könnyen lehet, hogy a *Positive Software Solutions* elfogadja választottbíróként történő szereplését. Mivel erre sor nem került, így a párhuzamos vélemény szerint is a választottbírósági ítélet érvénytelenítésének van helye.

WIENER bíró álláspontja szerint a választottbíróra kirótt teljes körű tájékoztatási kötelezettség – illetve annak szigorú betartása – egyfajta jogi *panacea* lehet arra, hogy a felek meg tudjanak arról győződni, hogy a fél számára a választottbíró elfogultnak vagy elfogulatlannak tekinthető.

Ki kívánom emelni, hogy WIENER bíró értelmezése jelentős mértékben eltér például a *Morelite*-ügyben kialakított módszertől, mely elméletileg harmadik személy megítélésére bízza az elfogultság megállapítását, e párhuzamos vélemény azonban a felek ezzel kapcsolatos benyomását, ismeretét, észrevételét tekinti irányadó mércének.

Fentiekből leszűrhető – figyelemmel a közelmúltban eldöntött és általunk elemzett jogesetekre is – hogy az amerikai joggyakorlatban nem teljesen egyértelmű és töretlen a nyilvánvaló elfogultság *(evident partiality)* értelmezése és alkalmazása. Az FAA viszonylag tömör rendelkezéseit az esetjog által kínált gazdag tényállás alapján többfajta módon árnyalt értelmezéssel kísérlik meg az egyes bíróságok értelmezni és alkalmazni az ítélkezés szintjének emelése céljából. Úgy tűnik továbbá, hogy egyes esetekben az elfogultság megállapításánál alkalmazott szigorú szempontok esetében – jelesül amikor is több alkalommal került a választottbírói elfogultság megállapításra – egyes nemzetközi kereskedelmi választottbírósági tendenciák érvényesülése, befolyása is észlelhető.

Megfontolást érdemel James McCormack, austini választottbírósági és jogi etikai szakértő véleménye, mely szerint egy olyan korban, amikor a vállalkozások közötti üzleti kapcsolatokban gyakori a kötelező választottbírósági vitarendezés, a választottbírák számára még a hivatásos bíráknál is lényegesebb az, hogy az esetlegesen a felekhez fűződő kapcsolatokat felfedjék.[488] Mindez magyarázható azzal is, hogy a nemzetközi kereskedelmi elemek az amerikai belföldi választottbíráskodásra is hatással kell, hogy legyenek, melyből következik, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbírósági gyakorlat egyes vívmányai, eredményei befolyásukat szükségképpen kell, hogy éreztessék az amerikai nemzetközi és belföldi választottbíráskodás területén is.

4. A Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes bemutatása

Az *American Arbitration Association*-nek a választottbíráskodással kapcsolatos tevékenysége vonatkozásában – témánk szempontjából – kifejezetten említést érdemel a *Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes*.[489] Az etikai kódex eredetileg 1977-ben került megalkotásra az *American Arbitration Association* és az *American Bar Association* együttműködésében. Ezen etikai kódex az akkori kor és választottbírósági környezet elvárásainak megfelelt, azonban a választottbírósági gyakorlat megváltozása, fejlődése szükségessé tette az etikai kódex megváltoztatását, átdolgozását is.[490]

Figyelemmel arra, hogy a kódex megváltoztatása – álláspontom szerint – igen jól tükrözi a választottbíráskodás elvárásainak témánkkal kapcsolatos változását is, célszerűnek tűnik a két kódex szerkezetének

[488] *„In an age when mandatory arbitration is a pervasive part of contracts between businesses, it's even more important for arbitrators to make relationship disclosures than for trial judges to do so."* Idézi: Council: *Arbitrator's Link to Firm*…

[489] Az etikai kódex teljes terjedelmében olvasható a http://www.adr.org/si.asp?id=4582 weboldalon.

[490] Az etikai kódex átdolgozásával kapcsolatban átfogó ismertetést ad: Meyerson –Townsend: *Revised Code of Ethics*… 1–7. o.

nagyon rövid összevetése, összehasonlítása. Mindkét kódex kánonokra *(canon)* oszlik. Az 1977. évi Etikai Kódex szerkezete az alábbi:

- Preambulum *(Preamble)*;
- I. kánon: A választottbírának fenn kell tartania a választottbírósági eljárás integritását és tisztességes menetét *(An Arbitrator should uphold the integrity and fairness of the arbitration process)*;
- II. kánon: A választottbírának közölni kell minden olyan érdeket vagy kapcsolatot, amely alkalmas lehet arra, hogy pártatlanságát befolyásolja, vagy amely pártosságának, elfogultságának látszatát keltheti *(An Arbitrator should disclose any interest or relationship likely to affect impartiality or which might create an appearance of partiality or bias)*;
- III. kánon: A választottbírónak a felekkel való kommunikáció során kerülnie kell a helytelenséget avagy a helytelenség látszatát *(An Arbitrator in communicating with the parties should avoid impropriety or the appearance of impropriety)*;
- IV. kánon: A választottbírónak a választottbírósági eljárást tisztességesen és gondosan kell vezetnie *(An arbitrator should conduct the proceedings fairly and diligently)*;
- V. kánon: A választottbírónak döntéseit igazságos, független és körültekintő módon kell meghoznia *(An arbitrator should make decisions in a just, independent and deliberate manner)*;
- VI. kánon: A választottbírónak hűségesnek kell lennie a választottbírói tisztség bizalmas jellegéhez *(An arbitrator should be faithful to the relationship of trust and confidentiality inherent in that office)*;
- VII. kánon: A fél által jelölt választottbíróval kapcsolatos etikai megfontolások *(Ethical considerations relating to arbitrators appointed by one party).*

A 2004. március 1-je óta hatályos etikai kódex az 1977. évi kódex átdolgozott változata, ezért nem is lehet úgy tekinteni, mint egy teljesen új kódexet, a benne található néhány igen lényeges változás ellenére sem. (Az átdolgozáshoz vezető megfontolás egy új etikai kódex kidolgozása helyett többek között magyarázható azzal az igénnyel, hogy az új etikai kódexre épülő joggyakorlat a korábbi gyakorlattal összhangban legyen.) Erre is figyelemmel az új, jelenleg hatályos eti-

kai kódex szerkezete az 1977. évi kódex szerkezetére jelentős mértékben emlékeztet:

- Preambulum *(Preamble)*;
- I. kánon: A választottbírának fenn kell tartania a választottbírósági eljárás integritását és tisztességes menetét *(An Arbitrator should uphold the integrity and fairness of the arbitration process)*;
- II. kánon: A választottbírának közölni kell minden olyan érdeket vagy kapcsolatot, amely alkalmas lehet arra, hogy pártatlanságát befolyásolja, vagy amely pártosságának, elfogultságának látszatát keltheti *(An Arbitrator should disclose any interest or relationship likely to affect impartiality or which might create an appearance of partiality)*;
- III. kánon: A választottbírónak a felekkel való kommunikáció során kerülnie kell a helytelenséget avagy a helytelenség látszatát *(An Arbitrator should avoid impropriety or the appearance of impropriety in communicating with the parties)*;
- IV. kánon: A választottbírónak a választottbírósági eljárást tisztességesen és gondosan kell vezetnie *(An arbitrator should conduct the proceedings fairly and diligently)*;
- V. kánon: A választottbírónak döntéseit igazságos, független és körültekintő módon kell meghoznia *(An arbitrator should make decisions in a just, independent and deliberate manner)*;
- VI. kánon: A választottbírónak hűségesnek kell lennie a választottbírói tisztség bizalmas jellegéhez *(An arbitrator should be faithful to the relationship of trust and confidentiality inherent in that office)*;
- VII. kánon: A választottbírónak ragaszkodnia kell az integritás és a tisztesség követelményeihez, amikor a választottbírói tiszteletdíj és költségtérítés vonatkozásában köt megegyezést *(An arbitrator should adhere to standards of integrity and fairness when making arrangements for compensation and reimbursement of expenses)*;
- VIII. kánon: A választottbíró olyan promóciós és hirdetési szolgáltatásokat vehet igénybe, melyek valósághűek és pontosak *(An arbitrator may engage in advertising or promotion of arbitral services, which is truthful and accurate)*;

– IX. kánon: Az egyik fél által jelölt választottbíráknak kötelezettségük, hogy meghatározzák és közöljék saját státuszukat és e kódex rendelkezéseinek megfelelően járjanak el, kivéve a X. kánon rendelkezéseit *(Arbitrators appointed by one party have a duty to determine and disclose their status and comply with this code, except as exempted by Canon X)*;
– X. kánon: Kivételek azon, a fél által jelöl választottbíró tekintetében, akiknek nem kell megfelelniük a semlegesség követelményének *(Exemptions for arbitrators appointed by one party who are not subject to rules of neutrality).*

Miként látható, kisebb eltérésektől eltekintve az első hat kánon címe megegyezik mindkét verzióban. A 2004. évi változat azonban teljesen új VII., VIII., IX. és X. kánonnal rendelkezik. Ez elsősorban a kódexben bekövetkezett lényeges szemléleti váltással magyarázható.

Az etikai kódex legalapvetőbb és legmesszebb ható változása *(„the most fundamental and far – reaching change")* az, hogy főszabály szerint minden választottbíró esetében – ideértve a fél által jelölt választottbírákat is – a semlegesség vélelme *(presumption of neutrality)* áll fenn.[491] Az 1977. évi kódex ugyanis a fél által jelölt választottbíró esetében éppen a nem-semlegesség vélelmét állítja fel, vagyis azt, hogy amennyiben háromtagú választottbírósági tanács felállítására kerül sor, főszabály szerint a felek által jelölt választottbírónak nem kell semlegesnek lennie. Az 1977. évi etikai kódex VII. kánon A. pontjának első bekezdése ugyanis azt mondja ki, hogy a nem semleges választottbíróként jelölt személyek ugyan lehetnek bizonyos fokig részrehajlóak azon személy irányában, aki jelölte őket, ugyanakkor jóhiszeműen, tisztességesen kell eljárniuk, megőrizve az eljárás integritását.[492] Az *American Arbitration Association* választottbírósági eljárását jellemezve hangsúlyozza Henry P. de Vries az 1980-as évek-

[491] Ehhez lásd: Meyerson–Townsend: *Revised Code of Ethics*… 2. o.

[492] Lásd: *„Nonneutral arbitrators may be predisposed toward the party who appointed them but in all other respects are obligated to act in good faith and with integrity and fairness."* Ezzel kapcsolatban vesd össze: Born: *International Commercial Arbitration in the United States.* 64–65. o. Miképpen korábban utaltunk rá, hasonló szempontokat rögzít az *In re Astoria Medical Group* jogeset is. Lásd: Baum: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration*… 8–9. o.

ben kelt tanulmányában azt, hogy ez a fajta amerikai szemlélet a fél által jelölt választottbíró vonatkozásában nagy mértékben és alapvetően eltér az európai nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás felfogásától.[493] A fél által jelölt választottbíró vonatkozásában találó S. R. Alan megjegyzése, aki szerint a fél által jelölt választottbírák kényelmetlen és homályos pozíciót foglalnak el, nem tekinthetőek a fél ügyvédjeinek, de talán egészen pontosan bíráknak sem.[494]

Mindez azt is mutatja, hogy az 1977. évi etikai kódex ezen alapkoncepciója ellentétes volt a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás által követett irányvonallal, így ez is indokolta a módosítást. Ugyanakkor az amerikai belföldi hagyományok pedig bizonyos fokig igényelték ezen szemlélet fenntartását, hiszen a választottbírósági ítéletek érvénytelenítésének lehetőségét tárgyaló állami bíróságok is több esetben alátámasztották ennek az alapvetésnek jogosságát.[495] Erre tekintettel a 2004. évi etikai kódex azt a megoldást követi, hogy főszabályként a választottbírósági testület minden tagja számára szigorú semlegességet ír elő, ugyanakkor lehetőséget ad a feleknek belföldi választottbírósági eljárásban arra, hogy nem-semleges választottbírákat jelöljenek, és csak a testület elnöke legyen semleges választottbíró.[496] E választottbírákra a 2004. évi etikai kódexnek a X. kánonja vonatkozik.[497] A X. kánon szerint az ilyen választottbírák mutathatnak bizonyos részrehajlást azon fél iránt, aki őket jelölte, de ettől függetlenül jóhiszeműen és tisztességesen kell eljárniuk.[498] A X. kánon szerinti választottbíró esetében életszerű, hogy az őket jelölő felekkel esetlegesen többet kommunikálnak, mint a

[493] Lásd: Vries: *International Commercial Arbitration*... 14. o.

[494] Lásd: Alan: *On Integrity in Private*... 123. o.

[495] Ebben a vonatkozásban a *Delta Mine Holding v. AFC Coal Properties, 280 F. 3d (8th Cir. 2001)* ügyre utal: Meyerson–Townsend: *Revised Code of Ethics*...3. o.

[496] A 2004. évi kódex IX. kánonjának A. pontja kimondja, hogy a háromfős választottbírósági tanács minden tagjának – főszabály szerint – függetlennek kell lennie, és ugyanazon mércével kell függetlenségüket mérni, mint a harmadik, a választottbírák (és nem a felek) által jelölt választottbíró esetében *(„In tripartite arbitrations to which this Code applies, all three arbitrators are presumed to be neutral and are expected to observe the same standards as the third arbitrator").*

[497] A 2004. évi kódex rendszerében e választottbírák X. kánon szerinti választottbíróként *(Canon X arbitrators)* kerülnek megnevezésre.

[498] Lényegében a X. kánon szerinti választottbírák megfelelnek az 1977. évi etikai kódex főszabálya szerinti, fél által jelölt, nem semleges választottbírák fogalmának.

másik féllel *(ex parte communication)*. Erre tekintettel a X. kánon C. pontjának 4. bekezdése elvi éllel rögzíti, hogy a választottbírák a választottbírósági eljárás tartama alatt *(i)* semmilyen, a választottbírák tanácskozására vonatkozó adatot nem közölhetnek, *(ii)* az őket jelölő felekkel nem egyeztethetnek semmilyen olyan kérdésről, mely az ügy tárgyát képezi az eljárás berekesztését követően, *(iv)* semmilyen végső döntést vagy köztes döntést előzetesen nem közölhetnek, mielőtt azt a tanács hivatalosan is közölné. Ezekből a rendelkezésekből az következik, hogy a szabályozás azt célozza, hogy a fél által jelölt választottbíró kommunikációja semmilyen körülmények között ne akadályozza az eljárás tisztességes lefolytatását.[499]

A X. kánon szerinti választottbírák bizonyos mértékig az eljárás során a felek érdekeinek képviselőiként is, a jogi érdekeiket megjelenítve járnak el, természetesen megőrizve a bírói funkciót is. Erre is tekintettel mondja ki a X. kánon C. pontjának (4) bekezdése, mely szerint amennyiben a felek másképpen nem egyeznek meg, úgy a X. kánon szerinti választottbíró szóban a semleges választottbíróval az üggyel kapcsolatos kérdésben nem egyeztethet a másik választottbíró jelenléte nélkül.[500]

A fent tárgyalt alapvető szemléleti változás mellett természetesen egyéb lényeges eltéréseket is találunk az 1977. évi és 2004. évi etikai kódex között, melyek közül néhányra az alábbiak szerint kívánunk rámutatni. A 2004. évi kódexnek a választottbíró tájékoztatási kötelezettségével foglalkozó II. kánonjából hiányzik azon bevezető észrevétel, mely az 1977. évi kódexben szerepel. Ezen észrevétel kimondja, hogy a kódex azon uralkodó szemléletet követi, mely szerint a választottbírónak közölnie kell az olyan érdekeknek és kapcsolatoknak fennállását, melyek pártatlanságukat befolyásolhatják, vagy amelyek ész-

[499] A fél által jelölt választottbíró kommunikációjának szabályozása a 2004. évi Etikai Kódex tervezetének elkészítésekor igen lényegi kérdésnek bizonyult. Ezzel kapcsolatban lásd: Baum: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration*...13. o.

[500] Az etikai kódex ugyanezen bekezdése mondja azt ki, hogy amennyiben írásbeli kommunikációra kerül sor a X. kánon szerinti választottbíró és a semleges választottbíró között, úgy a kommunikáció írásos változatát meg kell küldeni a másik választottbírónak is.

szerűen kelthetik annak benyomását, hogy valamelyik fél irányában elfogult lenne. Az észrevétel azt is rögzíti, hogy ezt a kötelezettséget életszerűen kell értelmezni, vagyis a részletes közlési kötelezettség nem lehet annyira súlyos, hogy az üzleti életben részt vevő személyek számára a választottbírói tisztség elfogadását ellehetetlenítse, vagyis a feleket megfossza attól a lehetőségtől, hogy a legjobb információkkal és tapasztalatokkal rendelkező személyeket válasszák meg jogvitájuk eldöntésére.[501] Ez az észrevétel egyértelmű módon a *Commonwealth Coatings* ügyben kifejtett, Justice White által jegyzett párhuzamos vélemény érvelését követi, szemben a Justice Black nevével jelzett többségi véleménnyel.[502] Bruce Meyerson és John M. Townsend amerikai választottbírósági szakértők szerint azonban ezt az álláspontot az esetjog is több alkalommal alátámasztotta, ezért feleslegessé vált ennek a kódex szintjén történő hangsúlyozása, és ezért nem szerepel a 2004. évi verzióban. Az amerikai szerzők szerint tehát valójában a Justice White által jegyzett párhuzamos vélemény tekinthető precedensértékűnek, és ebben a vonatkozásban utalnak a fentiekben már részletezett *Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company* ügyre, ahol ténylegesen is ez került hangsúlyozásra.[503]

Szintén a közlési kötelezettség vonatkozásában kívánunk utalni egy lényeges különbségre az 1977. évi és a 2004. évi etikai kódex között. Az 1977. évi Etikai Kódex a pénzügyi, üzleti, szakmai, családi vagy

[501] Ezen bevezető észrevétel – többek között – a következők szerint rendelkezik: *„This code reflects the prevailing principle that arbitrators should disclose the existence of interest or relationships that are likely to affect their impartiality or that might reasonably create an appearance that they are biased against one party or favorable to another. These provisions of the code are intented to be applied realistically so that the burden of detailed disclosure does not become so great that it is impractical for persons in the business world to be arbitrators, thereby depriving parties of the services of those who might be best informed and qualified to decide particular types of cases."*

[502] Álláspontom szerint ez a tény lényeges lehet annak megítéléséhez, hogy vajon a *Commonwealth Coatings* ügyben kifejtett többségi vélemény precedensértékűnek milyen mértékben tekinthető. Erre utal egyébként a *Positive Software Solutions* ügyben az Ötödik Kerület Fellebbviteli Bíróságának végső ítéletének indokolása is, miként azt a fentiekben részleteztük

[503] *„Our court ... treated Justice White's opinion as authoritative."* Idézi: Meyerson–Townsend: *Revised Code of Ethics*...5. o.

szociális kapcsolatok vonatkozásában – többek között – az alábbi közlési kötelezettséget írja elő:

> *„Persons who are requested to serve as arbitrators should, before accepting, disclose ... (2) any existing or past financial, business, professional, family or social relationships, which are likely to affect impartiality or which might reasonably create an appearance of partiality or bias."*[504]

A 2004. évi Etikai Kódex ugyanezen szövegrésznél a következő rendelkezést tartalmazza:

> *„Persons who are requested to serve as arbitrators should, before accepting, disclose ... (2) any known existing or past financial, business, professional, family or social relationships, which might reasonably affect impartiality or lack of independence in the eyes of any parties."*[505]

Habár a két rendelkezés kezdő fordulatai hasonlóak, a mondat későbbi részei jelentős eltérést tartalmaznak. Az 1977. évi közlési kötelezettség olyan körülményekre vonatkozik, amelyek ésszerűen az elfogultság fennállását keltik, azaz ez egy objektív mércét alkalmaz.

A 2004. évi verzióban nem csupán az elfogulatlanság, hanem a függetlenség is előírásra kerül, és minden olyan körülményt kell közölni, amely bármely fél szemében e követelmények fennállását veszélyeztetheti. Ezen utóbbi megfogalmazás nyilvánvaló módon szubjektív

---

[504] Az idézett rész fordítása a következő: *„Azon személyeknek, akiket felkérnek, hogy választottbíróként járjanak el, az elfogadás előtt közölniük kell ... (2) bármely olyan fennálló vagy múltbeli pénzügyi, üzleti, szakmai, családi vagy társasági kapcsolatot, amelyek befolyásolhatják pártatlanságukat, vagy amelyek ésszerűen a pártosság vagy elfogultság látszatát kelthetik."*

[505] Lásd: II. kánon A) pontjának (2) bekezdése. Az idézett rész fordítása a következő: *„Azon személyeknek, akiket felkérnek, hogy választottbíróként járjanak el, az elfogadás előtt közölniük kell ... (2) bármely olyan, általuk ismert, fennálló vagy múltbeli pénzügyi, üzleti, szakmai, családi vagy társasági kapcsolatot, amelyek befolyásolhatják pártatlanságukat, vagy amelyek ésszerűen a pártosság vagy elfogultság látszatát keltheti bármely fél szemében."*

jellegű, így ennek alkalmazása a gyakorlatban némiképpen más következményekkel járhat, mint az 1977. évi kódex által szabályozott rendszer, vagyis a közlési kötelezettség jellege és tartalma a korábbiakhoz képest eltérően kerülhet megítélésre.

Kiemelést érdemel, hogy a 2004. évi etikai kódex e rendelkezése – a szubjektív mérce vonatkozásában – az ICC Eljárási Szabályzatára emlékeztet. Abban a vonatkozásban azonban eltér az ICC-től, hogy a párizsi székhelyű nemzetközi választottbírósági eljárási szabályzata *expressis verbis* csupán a függetlenség követelményét írja elő a kizárási eljárás vonatkozásában.[506]

Röviden lényeges utalnunk a 2004. évi Etikai Kódex újonnan keletkezett, VIII. kánonjára is, amely lehetővé teszi, hogy a választottbíró választottbírósági tevékenységével kapcsolatos promóciós tevékenységet végezzen, ez azonban valósághű és pontos kell, hogy legyen. Ez jelentős eltérés az 1977. évi Etikai Kódexhez képest, mely a választottbíró jelölésével összefüggő hirdetést vagy egyéb megjelenítést inkonzisztensnek tartotta a választottbírósági eljárás egészével. E változás azonban szintén tükrözi a választottbírósági gyakorlat módosult igényeit is.[507]

Összességében kiemelhető, hogy az amerikai választottbíráskodási gyakorlatban meghatározó szerepet játszó Etikai Kódex 2004. március 1-jén hatályba lépett módosítása igen jelentős változásokat tartalmaz, ugyanakkor törekszik egyfajta folytonosságra is az amerikai választottbírósági hagyományt igen jól tükröző 1977. évi kódexszel. Álláspontom szerint e módosított kódex, illetve az erre épülő gyakorlat nagy mértékben tud ahhoz hozzájárulni, hogy a választottbíró megválasztása, kizárása, a választottbírói függetlenség, illetve elfogulatlanság kérdéseivel kapcsolatos amerikai elmélet és joggyakorlat több ponton közelítsen az európai, illetve a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásnak az e problémakörökhöz kapcsolódó elvárásaihoz és gyakorlati eredményeihez, mely vélhetőleg az amerikai választottbíráskodás egészének fejlődésére hatással bír.

---

[506] Lásd az ICC Eljárási Szabályzatának 8. cikkelyének 2. bekezdését. Azt, hogy az ICC gyakorlatában miként érvényesül a kizárási eljárás során a pártatlanság követelménye, a VI. fejezetben mutatjuk be részletesen.

[507] Ehhez lásd: Meyerson–Townsend: *i. m.* 6–7. o.

V. MAGYARORSZÁG

1. Alapvetés

Habár Magyarországon több kelet-európai országhoz hasonló módon a szocialista állami berendezkedés miatt a kereskedelmi választottbíráskodás nem tudott olyan térnyeréshez jutni a XX. században, mint Nyugat-Európában, illetve az Európán kívüli világ számos államában, téves lenne azt gondolni, hogy Magyarországon a választottbíráskodás nem rendelkezik jelentős hagyományokkal. Ezen állítás alátámasztása céljából Szent István király II. *decretum*ának 16. cikkére utalunk, mely már említi a választottbírák fogalmat, és azokat nem rendes bíráknak, hanem egyeztetőknek, békéltetőknek tekinti.[508] Az alábbiakban – néhány lényeges jogtörténeti mozzanatra is figyelemmel – a magyar jogban a választottbírák kiválasztására és kizárására irányuló fontosabb kérdéseit mutatom be.

Annak ellenére, hogy a választottbírósági szerződés fogalma a XVIII. század magyar jogforrásaiban már fellelhető, ebben a vonatkozásban a *Planum Tabulare* XI. sz. döntvényére utalok. Az 1868. évi LIV. törvénycikk 499–501. §§-ában és 345. §-ában került kimondásra az, hogy a választottbírósági szerződésben konkrétan meg nem nevezett bíró esetén az ellenfélnek kell megjelölnie választottbíráját, melynek hiányában a másik fél a rendes bíróság útján kérheti a választottbíró kijelölését.[509] Itt tehát már kifejezetten tetten érhető a választottbíró megválasztására vonatkozó szabályozás, mely előtérbe helyezi a felek rendel-

[508] Lásd: Fabinyi: *A választott bíráskodás*. 23. o. Fabinyi Tihamér könyve a korabeli választottbírói jogot, továbbá annak történetét átfogóan bemutató munkának tekinthető.

[509] Lásd: Fabinyi: *i. m*. 33–34. o.

kezési jogát, azzal, hogy amennyiben e joggal valamelyik fél nem él, úgy helyette a rendes állami bíróság fogja elvégezni e feladatot.

Lényeges kiemelni, hogy a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LVI. törvénycikk igen széles hatáskörrel szabályozza a választottbíráskodást, hiszen e rendelkezések szerint a felek – a telekkönyvi, hitbizományi, házassági ügyek, továbbá a távollevő vagy gyámság, gondnokság alatt álló személyek kivételével – kölcsönös szerződés folytán választottbíróságra bízhatták peres ügyeik eldöntését. A választottbírósági vitarendezés korabeli aktivitását mutatja, hogy ebben az időszakban alakult ki a tőzsdei választottbíráskodás is, mellyel kapcsolatos szabályokat az 1881. évi LIX. törvénycikk kodifikálta. (E törvénycikk az 1868. évi LVI. törvénycikket módosította.)[510]

Témánk szempontjából azonban az 1911. évi I. törvénycikk, az 1915. január 1-jén hatályba lépett Polgári Perrendtartás, a Plósz-féle Pp., érdemel különös kiemelést. A Plósz-féle Pp. XVII. fejezetében huszonkettő, a választottbíráskodással foglalkozó paragrafust találunk.[511] Igen találóan jegyezte meg Horváth Éva azt, hogy e rendelkezések a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás mai szemszögéből is modernnek tűnnek, illetve számos vonatkozásban az UNCITRAL Modell-törvény rendelkezéseivel is összhangban állnak.[512]

A II. világháborút követően – a megváltozott gazdasági–társadalmi körülményekre is figyelemmel – a választottbíráskodás, a nemzetközi választottbíráskodás szerepe igen leszűkült a magyar joggyakorlatban.[513] Az 1952. évi III. törvény, a hatályos Pp. eredeti változata nem

---

[510] Lásd: Gellért: *Új törvény a választottbíráskodásról.* 450. o.

[511] A Plósz-féle Pp.-nek a választottbíráskodásra irányuló rendelkezéseit is átfogó jelleggel bemutatja: Ujlaki: *A választottbíráskodás...*

[512] Lásd: Horvath: *The New Arbitration Act ...* 53. o.

[513] A kereskedelmi választottbíráskodás szerepéről a szocialista államokban összefoglalóan lásd: Rácz: *Az igazságszolgáltatási szervezet...* 53–54. o.; Angol nyelven lásd: Rácz: *Courts and Tribunals.* 83–84. o. A szocialista országok választottbíráskodásának egyes alapvető elvei tekintetében lásd: Révai: *A választottbíráskodás egyes...* 72–81. o.; Faragó: *A szocialista országok választottbíráskodásának....* 214–216. o. Révai Tibor álláspontja szerint a szocialista jogrendszerekben is helye van a választottbíráskodásnak, személyi vonatkozásában általában korlátozás nélkül, míg tárgyi vonatkozásban meghatározott korlátozásokkal, mely korlátozások alapján a választottbírósági eljárásra

is tartalmazott rendelkezést a választottbíráskodásról. Az 1972. évi 26. törvényerejű rendelet egészítette ki a Pp.-t a XXIV. fejezettel, mely a választottbíráskodásról szólt. E fejezet mindösszesen öt paragrafusban rendezte ezen igen jelentős vitarendezési módot. Horváth Éva e szabályozás két jelentős hátrányát emeli ki. Egyrészt a Pp. 360. § (1) bekezdésének akkor hatályos szövege a választottbírósági eljárást *(i)* gazdálkodó szervezet és külföldi fél, *(ii)* külföldi felek, továbbá *(iii)* belföldi gazdálkodó szervezetek közötti jogviszonyból származó vitás ügyben tette lehetővé, ebben az utóbbi esetben csak akkor, ha törvény, törvényerejű rendelet vagy minisztertanácsi rendelet azt lehetővé tette.[514] Másrészt a választottbírósági ítélet érvénytelenítése kizárólag *ad hoc* választottbíróság esetében volt lehetséges, a korabeli egyetlen állandó választottbírósági intézmény, a Magyar Gazdasági Kamara mellett szervezett választottbíróság döntései véglegesnek és így végrehajthatónak minősültek.[515]

A választottbíráskodással kapcsolatban a jogalkotás területén jelentős fejlődésre került sor az 1980-as években. Érdemes utalni arra, hogy ezt megelőzően – igen szűk körű alkalmazhatósággal – létezett a gazdálkodó szervezetek között szállítási és vállalkozási szerződésből eredő jogvitákban eljáró választottbíróság, melyről a 8/1978. (XII. 5.) IM rendelet rendelkezett. E rendelet szerint e különleges *ad hoc* választottbíróság járhatott el gazdálkodó szervezetek közötti szállítási és vállalkozási szerződésekből származó vitákban. E különleges eseti választottbíróság bíráit a Gazdasági Kamara közgyűlése választotta meg háromévi időtartamra és vette jegyzékbe, és a felek csak a jegyzékből választhattak választottbírákat. Farkas József álláspontja szerint ezzel az *ad hoc* választottbíráskodás legfontosabb alapelve lényeges törést szenvedett. [516]

A gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény 18. paragrafusa lehetővé tette, hogy a felek kikössék a választottbíróság eljárását a társaság tagjai között a társasággal kapcsolatos jogvitákban, továb-

---

olyan ügyekben kerülhet sor, melyek tárgya vonatkozásában a felek rendelkezési joga fennáll. Lásd: Révai: *A választottbíráskodás egyes* ... 81. o.

[514] Lásd: Horváth–Kálmán: *A nemzetközi eljárások joga*... 101–102. o.

[515] Lásd: Horváth: *A választottbíráskodásról szóló törvény*... 171. o.

[516] Lásd: Farkas: *A választottbíráskodás néhány elméleti*... 2. o.

bá hasonló tartalmú rendelkezés szerepelt a külföldiek magyarországi befektetéseiről szóló 1988. évi XXIV. törvényben is.[517] A jelenleg hatályos választottbírósági törvény megalkotásának legfontosabb előfeltételeként a Polgári Törvénykönyv 1993. évi módosítása értékelhető. A Polgári Törvénykönyvet módosító 1993. évi XCII. törvény kiegészítette a Ptk.-t a 7. § (2) bekezdésével, amely gazdasági társaságok esetében minden típusú szerződéses jogviszony vonatkozásában lehetővé tette a választottbírósági eljárás kikötését.[518] (Ezen változás 1993. november 1-jén lépett hatályba.) E rendelkezést módosította az 1994. évi LXXXI. törvény 1994. december 13-ai hatállyal. E módosítás lényege az, hogy a felek akkor köthetnek ki választottbírósági eljárást, amennyiben a felek egyike gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy, a jogvita e tevékenységével kapcsolatos, és a felek az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek. E módosítás azt is lehetővé tette, hogy természetes személyek is részt vehessenek választottbírósági eljárásban.

A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényt (Vbt.) a magyar parlament 1994. november 8-án fogadta el, és az 1994. december 13-én lépett hatályba.[519] A Ptk. fent hivatkozott – azonos napon hatályba lépő – módosításának indoka éppen a Vbt. elfogadása volt.[520] Vékás Lajos akadémikus megállapítása szerint azzal, hogy a választottbíráskodásról szóló törvény szövegének e módosítással a Polgári Törvénykönyv szövege is megfelel, megteremtődött az anyagi jogi és eljárásjogi szabályok összhangja.[521] Ezzel kapcsolatban kiemelést érdemel, hogy az új magyar Polgári Törvénykönyv tervezetének bevezető rendelkezései ilyen rendelkezést nem tartalmaznak. A Tervezet 1:7 §-a szerint:

---

[517] Lásd: Horvath: *The New Arbitration Act*... 53–54. o.

[518] Ekkor a Ptk. 7. § (2) bekezdése az alábbiak szerint rendelkezett: 8. § (2) Ha a felek gazdálkodó szervezetek, írásban megállapodhatnak, hogy a szerződésükkel kapcsolatos jogvita eldöntésére választottbírósághoz fordulnak.

[519] A magyar választottbírósági jog kodifikálásával kapcsolatban lásd: Szász: *A választottbíráskodásról és szabályozásáról.* 8–11. o. A Vbt. megalkotásáról német nyelven lásd: Pikó: *Schiedsgerichtsbarkeit in*... 53–60. o. A Vbt. általános bemutatására lásd: Boóc: *A kereskedelmi választottbíráskodás*... 113–116. o.

[520] Lásd a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 65. §-át.

[521] Lásd: Gellért (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata.* 54. o.

A törvényben biztosított jogok érvényesítése – ha törvény eltérően nem rendelkezik – bírósági útra tartozik.

A javaslat koncepciója szerint nem szükséges, hogy a Polgári Törvénykönyv tartalmazzon a választottbírósági eljárás alternatív alkalmazására utaló szabályt.[522]

A Vbt. mint a későbbiekben részletezésre kerülő rendelkezéseiből is kitűnik, kifejezetten az UNCITRAL Modell-törvényre figyelemmel került megalkotásra.[523] A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás és a magyar jog közötti kapcsolat vonatkozásában elsősorban az alábbiakra célszerű utalni.

Magyarország a Genfben, 1961. április 21-én kelt, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló Európai Egyezményt az 1964. évi 8. törvényerejű rendelettel hirdette ki. Magyarország a New York-i Egyezményt az 1962. évi 25. törvényerejű rendelettel iktatta be a magyar jogba. A választottbíráskodással kapcsolatos e két fontos nemzetközi egyezmény mellett lényeges utalnunk a KGST-országok között 1972. május 26-án megkötésre került Moszkvai Egyezményre, mely meghatározott, a részes tagállamok közötti jogvitákban kötelező jelleggel írta elő választottbírósági eljárás alkalmazását.

A Moszkvai Egyezmény a KGST-tagországok vállalatai közötti áruszállítási stb. jogviták választottbírósági úton történő elbírálására teremtett lehetőséget és ebben a tekintetben – alapvetően ellentétben a választottbíráskodás alternatív jellegével – e jogvitákra kötelező választottbírói vitarendezést írt elő.[524] Horváth Éva – a Moszkvai Egyezmény alkalmazásainak problémáival foglalkozó cikkében – éppen az egyezmény kétarcúságát hangsúlyozza a kötelezően alkalmazandó jelleg és a választottbírósági eljárás sajátossága vonatkozásában.[525]

---

[522] Lásd:http://irm.gov.hu/download/elso_konyv_-_bevezeto_rendelkezesek.pdf/elso_konyv_ _bevezeto_rendelkezesek.pdf

[523] Lásd: Horváth: *A választottbíráskodásról szóló törvény...* 172–173. o. Megjegyzést érdemel, hogy a Vbt. tervezetét a kormány először 1994 tavaszán fogadta el, majd visszavonta. Az 1994. évi tavaszi választásokat követően 1994 őszén került ismét az Országgyűlés elé a jogszabály tervezete.

[524] Lásd: Szász: *A KGST Általános...* 308–310. o.

[525] Lásd: Horvath: *Arbitration in Hungary*...17–24. o.

Ennek ellenére az 1970-es és 1980-as években Magyarország külkereskedelmi kapcsolataiban a nem szocialista országok vonatkozásában is megnőtt a választottbírósági vitarendezés alkalmazása.[526] Ennek egyik példája az első fejezetben már említésre került, az Osztrák Szövetségi Gazdasági Kamara és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (régebbi nevén: Magyar Gazdasági Kamara) között, 1982-ben megkötött, a kereskedelmi választottbíráskodás területén érvényes együttműködési megállapodás, továbbá a 1984. szeptember 7-én, Bécsben aláírt egyezmény, melynek alapján amerikai és magyar cégek jogvitáik esetén az UNCITRAL Mintaszabályzat szerint lefolytatásra kerülő eljárásban választottbírósági klauzulájukban Bécset jelölhették meg a választottbíráskodás székhelyének. Az 1990-es évek kezdetétől a politikai rendszerváltás következtében – figyelemmel a megújuló választottbírósági joganyagra is – a választottbíráskodás és a nemzetközi választottbíráskodás mint vitarendezési mód igen nagy mértékű terjedésének lehetünk tanúi Magyarországon.[527]

Az intézményesített választottbíráskodás vonatkozásában Magyarországon a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (korábbi nevén: Magyar Gazdasági Kamara) mellett szervezett választottbíróságra kell elsősorban a figyelmet felhívnunk. E választottbíróság már 1989. szeptember 1-jén Eljárási Szabályait az UNCITRAL Mintaszabályzatra figyelemmel módosította.[528] (Ez azért jelentős, mert 1974-ben került kiadásra a KGST-országok kereskedelmi kamarái mellett szervezett választottbíróságainak mintaszabályzata, melytől a magyar szabályok 1989. évi módosítása jelentősen eltér.) Az MKIK mellett szervezett választottbíróság ügyforgalmát tekintve is a legjelentősebb magyar választottbírósági intézménynek minősül, számos nemzetközi ügyet is tárgyal. Magyar felek közötti ügyekből is egyre több kerül e választottbíróság elé.[529] A tőke- és pénzpiaci ügyek vonatkozásában

[526] Lásd: Leloczky: *East–West Arbitration*... 266–268. o.

[527] Ezzel összefüggésben lásd: Bauer: *Arbitration and*... 51–54. o.

[528] Ezzel kapcsolatban lásd: Bauer–Ujlaki: *A kamarai választottbíróság új*... 167–179. o.

[529] Ezzel kapcsolatban statisztikai adatokat a www.mkik.hu honlapon érhetünk el. Kiemelendő, hogy a 2005. évi 1355 ügy, amely magyar felek között benyújtásra került, kiugróan magas adat, és önmagában nézve félrevezető. A legtöbb évben az ügy-

említést érdemel egy speciális hatáskörű választottbíróság, a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság. E választottbíróság a 2002. június 25-én megalkotott Alapító Okiratával került megalakításra, és figyelemmel a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény 2002. január 1-jei hatálybalépésére is, e választottbíróság a Budapesti Értéktőzsde és Árutőzsde Állandó Választottbírósága jogutódjának tekinthető.[530] A Pénz- és Tőkepiaci Választottbíróság sajátos hatáskörét a Tpt. állapítja meg.[531]

Megemlítendő, hogy egyéb választottbírósági intézmények is léteznek Magyarországon, így például a Nemzeti Hírközlési Hatóság mel-

---

forgalom néhány százra tehető magyar felek közötti viszonylatban (külföldieknél ennél kevesebb). A 2005. évi adat magyarázata az, hogy egy, főleg természetes személyekkel tömegesen megkötött lízingszerződés általános szerződési feltételei tartalmaztak választottbírósági záradékot, és a szerződések nagyszámú felmondása vezetett ahhoz, hogy kimagaslóan sok ügy került az MKIK mellett szervezett választottbíróság elé 2005-ben.

[530] A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény alapján felállított Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróságnak a Budapesti Értéktőzsde és Árutőzsde Állandó Választottbírósága vonatkozásában fennálló jogutódi minőségére vonatkozó elemzés a www.valasztottbirosag.hu weboldalon olvasható.

[531] A Tpt. 376. § (3) bekezdése az alábbiak szerint határozza meg a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság hatáskörét: *376. § (3) A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárásának van helye*

a) a törvény hatálya alá tartozó értékpapír forgalomba hozatalával, befektetési és árutőzsdei szolgáltatással, valamint kiegészítő befektetési szolgáltatással;

b) befektetők egymás közötti, befektetési eszközzel;

c) részvényesi jogokkal;

d) a tőzsdei ügylettel;

e) a befektetési szolgáltató és ügyfele között befektetési eszközre vonatkozó megbízás elfogadásának megtagadásával;

f) a tőzsde szabályzatával;

g) az elszámolóházi tevékenységet végző szervezet és a központi értéktár alapszabályával, üzletszabályzatával és szabályzataival;

h) pénzügyi szolgáltatással és kiegészítő pénzügyi szolgáltatással;

i) a befektetési és pénzügyi szolgáltatók kizárólagosságot nem sértő egyéb szolgáltatási tevékenységével kapcsolatos jogvitában, ha a felek a választottbírósági eljárást választottbírósági szerződésben kikötötték és az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek.

lett szervezett választottbíróság, illetve a Magyar Agrárkamara mellett szervezett választottbíróság.[532]

Az alábbiakban áttekintjük a Vbt. témánk szempontjából releváns rendelkezéseit. A választottbírósági intézmények közül az MKIK mellett szervezett választottbírósággal, továbbá a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbírósággal foglalkozunk részletesen a választottbíró megválasztása és kizárása tekintetében.

2. A választottbíró megválasztása és kizárása a hatályos magyar jogban

A jelenleg hatályos Vbt. – miként említésre került – a Modell-törvény alapján, annak rendelkezéseire figyelemmel került megalkotásra, ugyanakkor bizonyos pontokon attól eltérő szabályozást tartalmaz.[533] Miként az alábbiakban részletesen bemutatásra kerül, mindez a választottbíró megválasztása és kizárása vonatkozásában is tetten érhető.

A választottbírák megválasztásával és kizárásával a Vbt. második fejezete foglalkozik, mely A választottbíróság megalakítása címet viseli.[534] A választottbírák kijelölése vonatkozásában a Vbt. a Modell-törvényhez képest némiképp eltérő szerkezetet követ. Amíg a Modell-

[532] Az *ad hoc* választottbíráskodás vonatkozásában említjük meg, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara Elnöksége kidolgozott egy Mintaszabályzatot az eseti választottbíráskodásra az UNCITRAL Mintaszabályzata alapján. E szabályzat eredetileg 1994. február 14. napján kelt, módosítására pedig 1995. május 1-jei, illetve legutóbb 2008. március 3-ai hatállyal került sor. Témánk szempontjából lényeges utalni a Mintaszabályzat 2. §-ára, amelynek értelmében csak olyan személy lehet e Mintaszabályzat szerinti eljárásban választottbíró, aki tagja a Budapesti Ügyvédi Kamarának. A Mintaszabályzat teljes szövegét lásd: http://www.bpugyvedikamara.hu/files/28/28002.pdf

[533] Vö.: Horváth–Kálmán: *A nemzetközi eljárások joga*... 65–66. o. és 102. o. A magyar választottbírósági jog az UNCITRAL Modell-törvény elveit természetesen átvette, így tartalmazza például a felek egyenlő elbánásban részesítésének elvét is. Ehhez lásd különösen: Szalay: *A választottbírósági eljárásra*...134. o.

[534] A Vbt. e részének német nyelvű kommentárját lásd: Pikó: *Schiedsgerichtsbarkeit in*... 123–133. o.

törvény elsőként a választottbírák számával, majd a választottbíróság megalakításával foglalkozik, addig a Vbt. 11. §-a a választottbírákkal kapcsolatos legalapvetőbb rendelkezéseket fogalmazza meg.

A Modell-törvény ilyen tartalmú rendelkezést nem tartalmaz, a függetlenség és pártatlanság a kizárási eljárásnál szerepel (e rendelkezés a Vbt. esetében is fellelhető). A függetlenség és a pártatlanság fogalmát a Vbt. sem határozza meg, azonban megalkotói szükségesnek vélték kiemelni, hogy a választottbírák nem képviselői a feleknek. Mindezt Horváth Éva akként indokolja, hogy e rendelkezés az angolszász – elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban – elterjedt vitamegoldási módra utal, és azt kívánja rögzíteni, hogy a Vbt. ilyen jellegű választottbírói tevékenységet nem tesz lehetővé.[535] (Horváth Éva nyilvánvalóan az amerikai belföldi választottbíráskodásra utal, melyben – mint az V. fejezetben kifejtésre került – a felek által jelölt választottbíráknak nem feltétlenül szükséges semlegesnek lenniük.)

A Vbt. 12. §-a – a Modell-törvény rendelkezéseitől némiképpen eltérve – tartalmaz bizonyos kizáró okokat a választottbírák vonatkozásában. Így nem lehet választottbíró:

- Az a személy, aki 24. életévét nem töltötte be;
- Akit jogerős bírói ítélet a közügyektől eltiltott;
- Akit a bíróság jogerősen gondnokság alá helyezett;
- Akit a bíróság jogerősen végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt, amíg a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól nem mentesül.

Ezen, a választottbíró személyéhez kapcsolódó szűkítő feltételek alapvetően ésszerű megfontoláson alapulnak. A Modell-törvényhez képest szintén szigorúbb előírás, hogy habár a felek szabadon állapodhatnak meg az eljáró választottbírák számában, annak feltétlenül páratlannak kell lennie.[536] Egyezik a választottbírák számának szabályozását illetőleg a Vbt. 13. § (2) bekezdése és a Modell-törvény 10. cikkelye, mely szerint amennyiben a felek az eljáró választottbírák számában nem állapodnak meg, úgy a tanács három főből fog állni.

A Modell-törvény rendelkezéseitől eltérően a Vbt. nem tartalmazza

[535] Lásd: Horváth: *A választottbíráskodásról szóló törvény*...177. o.

[536] Mint arra utalás történt, a Plósz-féle Pp. főszabály szerint a két főből álló választottbíróságot írta elő.

azon megjegyzést, mely szerint nemzetiségére tekintet nélkül bárki eljárhat választottbíróként, habár a régebbi magyar irodalom ezt elismeri, illetve Magyarország – miként említésre került – a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló Európai Egyezményt is ratifikálta, mely kifejezetten lehetővé teszi külföldi személynek választottbíróként történő eljárását.[537]

A választottbírák kijelölése kapcsán a Vbt. alapvetően a felek megállapodását helyezi előtérbe, azonban néhány – alábbiakban ismertetésre kerülő – kötelező előírás mellőzése nem lehetséges. Abban az esetben, amennyiben a felek nem állapodnak meg a választottbírák kijelölésének módjában, három főből álló tanács esetén mindegyik fél egy-egy választottbírót jelöl, és az így kijelölt két választottbíró jelöli ki az eljáró tanács elnökét. Amennyiben az egyik fél a felhívás kézhez vételétől számított 30 napon belül saját választottbíróját, illetve a két választottbíró 30 napon belül nem jelöli ki az eljáró választottbíróság elnökét, úgy a kijelölést kérelemre az állami bíróság végzi el.

Fontos utalnunk a Vbt. 14. § (3) bekezdésére, mely – a Modell-törvénnyel szemben – kifejezetten tartalmaz rendelkezést arra az esetre is, amennyiben a felek háromnál több választottbíróból álló tanácsot kívánnak felállítani, viszont nem állapodnak meg a kijelölés rendjében. Ebben az esetben a fentiekben ismertetett, 30 napos terminust tartalmazó szabályokat kell alkalmazni azzal, hogy a hiányzó választottbíró megválasztásáról a megválasztott bírák szótöbbséggel döntenek.[538] A Vbt. 15–16. §-ai olyan szabályokat tartalmaznak, me-

[537] A régebbi magyar irodalomból Fabinyi Tihamér ezzel kapcsolatos álláspontját az alábbiak szerint idézzük: *„Megemlíthető, hogy idegen állampolgár is lehet választottbíró, ami természetes is, mert az arbiter nem gyakorolja az állam bírói felségjogát. A végrehajtásnál nagy fontossága van annak, hogy valamely választott bírósági ítélet belföldi-e vagy külföldi, de ezt nem dönti el, hogy a választott bírák milyen állam polgárai vagy hol hozták meg az ítéletet, hanem az, hogy melyik állam rendes bíróságát zárták ki a felek az illető ügy eldöntéséből azáltal, hogy a választott bírósági szerződést megkötötték."* Lásd: Fabinyi: *A választott bíráskodás* 152. o.

[538] A magyar Vbt.-nek a Modell – törvénytől történő eltérésére e tekintetben lásd: Binder: *International Commercial Arbitration*...113. o. Érdemes utalni arra, hogy a Modell-törvénynek a felek egyenlő elbánását előíró, a 18. cikkelyben fellelhető rendelkezéséből *(The equal treatment of the parties)* lehet csak következtetni arra, hogy

lyektől a felek egyéb kijelölés esetében sem térhetnek el, ezen előírások a választottbíráknak az állami bíróság által történő kijelölését rendezik. Ennek megfelelően abban az esetben, amennyiben valamelyik fél nem a felek által meghatározott eljárási rend szerint jár el, a felek, illetve a választottbírák nem tudnak megállapodásra jutni, illetve a kijelöléssel megbízott harmadik fél vagy szervezet az eljárás szerint rábízott feladatot nem teljesíti, akkor a kijelölés érdekében bármely fél a meghatározott bírósághoz fordulhat a kijelölés céljából, kivéve, ha a kijelölési eljárásra vonatkozó megállapodás ilyen esetre a kijelölés más módját írta elő. A Vbt. 16. §-a csak részben a Modell-törvény 11. cikkelyének ötödik bekezdését követi, hiszen akként rendelkezik, hogy a hiányzó választottbíró kijelölése során figyelmet kell fordítani a felek megállapodásában a választottbírótól megkívánt szakképzettségre és minden olyan szempontra, amely nagy valószínűséggel biztosítja független és pártatlan választottbíró kijelölését. A Modell-törvény ugyanis azt is kimondja, hogy a kijelölő bíróságnak vagy hatóságnak meg kell vizsgálnia annak indokoltságát is, hogy a választottbíró nemzetisége a felek nemzetiségétől eltérő legyen. (Ennek elsősorban nemzetközi választottbírósági eljárás esetében van jelentősége, a magyar Vbt. azonban úgy a belföldi, mint a külföldi választottbírósági eljárásra vonatkozik. Kiemelendő, hogy a törvény szerkezetét tekintve elsősorban a belföldi választottbíráskodást szabályozza, és csak másodsorban tartalmaz szabályokat a külföldi választottbíráskodás vonatkozásában.)[539]

A Vbt. 17. §-a a választottbíró tájékoztatási, feltárási kötelezettségét tartalmazza, követve a Modell-törvény előírásait, így a választottbíró köteles a felek felé minden olyan körülményt feltárni, mely jogos kétséget ébreszthet függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában,

milyen módon kell eljárni abban az esetben, amennyiben több, mint háromtagú választottbíróság van, de a felek a kijelölés rendjét nem állapították meg.

[539] Kiemelendő, hogy a Modell-törvény 11. cikkelyének ötödik bekezdése azt is tartalmazza, hogy a kijelölés tárgyában hozott határozat ellen fellebbezés nincsen. A Vbt. a választottbíráskodással kapcsolatos állami bírói határozatok elleni jogorvoslatról az 53. §-ban rendelkezik az alábbiak szerint: *53. § A bíróság – kivéve a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti pert – nemperes eljárásban, népi ülnökök közreműködése nélkül jár el. Határozata ellen jogorvoslatnak nincs helye.* (A Vbt. megalkotásakor hatályos perjogunk még ismerte a népi ülnök fogalmát.)

kivéve, ha e körülményekről a feleket korábban már tájékoztatta.[540] A Vbt.-hez fűzött miniszteri indokolás szerint a választottbírói eljárás feltétlen érvényesülést kívánó alapkövetelménye a függetlenség és pártatlanság, melyek biztosításának egyik eszköze éppen a közlési kötelezettség.[541]

A választottbíró kizárásával kapcsolatban a Vbt. 18–20. §-aiban találunk szabályozást, mely szintén a Modell-törvény rendelkezésein alapul. Így a kizárási eljárás kezdeményezésére akkor van lehetőség, amennyiben olyan körülmények állnak fenn, amelyek jogos kétséget ébresztenek a választottbíró függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában, illetve amennyiben a választottbíró nem rendelkezik a felek megállapodása szerint szükséges szakképzettséggel.[542] A kizárásra irányuló írásbeli kérelem előterjesztésére az azt kezdeményező félnek 15 nap áll rendelkezésre a választottbírósági tanács megalakulásától, illetve a kizárásra okot adó körülményről való tudomásszerzést követően. Abban az esetben, amennyiben a választottbíró tisztségéről nem mond le, és a másik fél a kérelemmel nem ért egyet, a kizárási kérelemről a választottbíróság fog dönteni.[543] Az eljáró választottbíróság e döntése ellen az állami bíróság előtti jogorvoslatnak van helye, melyet 30 napon belül kell előterjeszteni. A Vbt. követi a Modell-tör-

[540] A Vbt. 17. § (2) bekezdése – a Modell-törvénnyel szemben – lényegesnek tartja rögzíteni, hogy a választottbíró megválasztását írásos nyilatkozattal köteles elfogadni. A Plósz-féle Pp.-ben foglaltakhoz hasonlít azon szabály, mely szerint a választottbíró kijelölését tartalmazó okiratnak a választottbíró-jelölt által történő aláírása elfogadásnak minősül.

[541] Ezzel kapcsolatban lásd: Kiss: *A választottbíróval szembeni kizárási*...23. o. Kiss Károly szerint a magyar gyakorlatban is a munkában későbbiekben bemutatásra kerülő *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* alkalmazásának lenne helye.

[542] A Vbt. 18. §-ának (2) bekezdése tartalmazza azon – a *Model Law*-ban, de a Plósz-féle Pp.-ben is fellelhető – rendelkezést, mely szerint a peres fél az általa kijelölt vagy azon választottbíró ellen, akinek kijelölésében részt vett, csak olyan okból élhet kizárási kérelemmel, amely ok a kijelölést követően vált előtte ismertté. A Modell-törvény e rendelkezése – habár praktikus megfontolásokon alapul – nem minden ország jogában került teljes mértékben ebben a formában követésre.

[543] Az egyes választottbírósági intézmények – így például az alábbiakban bemutatásra kerülő MKIK mellett szervezett választottbíróság – eljárási szabályzata e döntéshozatalt árnyaltabban szabályozhatják.

vényt abban a tekintetben, hogy ezen ügy elbírálásáig a választottbíróság – a kizárással is érintett választottbírót beleértve – folytathatja az eljárást, és határozatot is hozhat.

Ebben a vonatkozásban célszerű röviden utalnunk a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának BH 2001/79. sz. alatt közzétett eseti határozatára, amely azt mondja ki, hogy a választottbíró kizárásával és a választottbíróság hatáskörével kapcsolatos kifogás tárgyában indult ügyben az illetékes megyei bíróság nemperes eljárásban, ülnökök közreműködése nélkül jár el.[544]

A Vbt. 21–23. §-ai a választottbírói megbízatás megszűnésének egyéb eseteivel, illetve az új választottbíró megválasztásával foglalkoznak. E jogszabályhely szerint a választottbírói tisztség lemondással megszűnhet, illetve megszűnhet abban az esetben is, ha a kijelölés elfogadását követően beállt változás miatt nem lesz alkalmas tisztségének ellátására. A Vbt. azt is tartalmazza, hogy a felek megállapodhatnak a választottbíró megbízatása megszűnésében, amennyiben a választottbíró kellő időben nem jár el.[545] A Vbt. is tartalmazza azon, a választottbírói lemondását, illetve a tisztség megszűnéséhez a másik fél általi hozzájárulását némiképpen támogató szabályt, mely szerint a választottbíró lemondása, illetve a megbízás megszűnéséhez való hozzájárulás nem jelenti a fentebb részletezett okok elismerését. Az új választottbíró kijelölésével kapcsolatban a Vbt. azt írja elő, hogy a választottbíró megválasztására vonatkozó – és fentebb részletezett – szabályokat kell alkalmazni. A nem független vagy nem pártatlan választottbírónak az eljárásban való részvétele az ítélet érvénytelenítése során merülhet fel.

A választottbírósági ítéletek érvénytelenítésével kapcsolatos magyar polgári gyakorlatból kiemelést érdemel a Legfelsőbb Bíróság egy 2002. évi döntése.[546] Ez az ügy egy igen nagy pertárgyértékű – több,

---

[544] Lásd: Boóc–Hegyi–Sándor–Szücs–Török: *A követelések érvényesítésének jogi...* 273. o.

[545] Abban a vonatkozásban, hogy kellő időnek mi tekinthető, a Modell-törvény sem nyújt eligazítást, hiszen annak 14. cikkely első bekezdése hasonlóan kevéssé konkrétan meghatározott fogalmat használ *(undue delay).*

[546] Az alábbiakban a Legf. Bír. Gfv. VI. 30.450/2002. sz. döntésének kizárólag témánk szempontjából lényeges részeit ismertetem. (A döntés egyébként nagyon lé-

mint harminckét milliárd forint összegű – választottbírósági ügyhöz kapcsolódik. Az ügy lényege egy áramszolgáltatással kapcsolatos privatizációs szerződés volt, ahol voltaképpen – részben azonos felek között – két választottbírósági eljárás is volt, az egyik magából a privatizációs szerződésből, míg a másik egy áramvásárlási szerződésből keletkezett. A jogvita a befektető, illetve az áramvásárlási szerződés vevője, valamint eladója, továbbá az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. (ÁPV Rt.) között jött létre. A választottbíróság egyébként több alkalommal azonos időpontban tartott tárgyalást. A választottbíróság elutasította a felperes mint befektető kártérítési keresetét. Az érvénytelenítési keresetet az állami bíróság előtt a privatizációban részt vevő befektető mint felperes kezdeményezte. Az érvénytelenítési keresetben hivatkozott többek között arra, hogy a választottbíróság egész eljárása kétséget ébresztett a választottbíróság pártatlansága tekintetében.[547]

Felperes érdekes módon a Vbt. 55. § (2) bekezdésének b) pontjára alapítva – vagyis közrendbe ütközés címén – is kérte a választottbírósági ítélet érvénytelenítését, arra hivatkozva, hogy felperes az érvényteleníteni kívánt ítéletet hozó választottbírósági tanács egészével szemben 2001. február 2-án kizárási indítvánnyal fordult a bírósághoz, amely nem hozott az ügyben érdemi határozatot. A választottbírói tanács 2001. február 28-án viszont meghozta és kihirdette ítéletét. Az állami bíróság 2001. március 9-én végzésben érdemi vizsgálat nélkül elutasította a kizárási indítványt, arra hivatkozva, hogy az okafogyott, mivel a választottbírósági tanács már ítéletet hirdetett. A felperes álláspontja szerint a választottbírói ítélet közrendbe ütközik, mivel az eljáró választottbíróság pártatlanságáról törvényes eljárási rendben – állami bíróság előtti jogorvoslati úton – döntés nem született az ítélet meghozatala előtt. Felperes azt

nyeges szempontokat állapít meg a választottbírósági eljárásban megítélhető ügyvédi munkadíj vonatkozásában. Erre azonban – figyelemmel arra, hogy témánktól távol áll – részletesen nem térek ki.)

[547] Ebben a körben hivatkozott arra is a felperes, hogy az egyik tárgyalási jegyzőkönyv tartalmával kapcsolatban a tárgyalást követő két napon belül panasszal élt, de a választottbíróság e panasszal csak hat hónap múlva foglalkozott, és akkor azt elkésettnek minősítette.

is sérelmezte, hogy a bíróság nem foglalt állást abban a kérdésben, hogy a választottbírósági tanács tagjaival szemben 2000. december 15-én benyújtott keresete alapos volt-e vagy sem. Lényeges megemlítenünk, hogy a kizárási indítványt elbíráló bíróság végzésében arra hivatkozott, hogy a választottbírósági eljárás befejezése után a kizárási indítványban előadottak csak az ítélet érvénytelenítése iránti keresetben érvényesíthetők.[548]

Az ügyben eljáró elsőfokú bíróság megállapította, hogy a felperes először a választottbírósági tanács elnökével szemben terjesztett elő kifogást, melyet a választottbírósági tanács a 2000. június 13-ai tárgyaláson elutasított. A felperes bírósági jogorvoslattal élt, a bíróság 2000. december 5-én elutasította e kérelmet. Ezt követően felperes 2000. december 14-én a választottbírói tanács mindhárom tagja ellen kizárási kérelemmel élt, melyet a Választottbíróság elnöke 2000. december 28-án kelt végzésével utasított el.[549] Ezt követően a választottbírósági tanács 2001. február 27-én tartott tárgyaláson egyhangú határozatot hozott a felperes eljárás felfüggesztéséről szóló kérelmének elutasításáról. E határozat indokolása tartalmazta, hogy az eljáró tanács elnökével szemben előterjesztett kizárási indítvány esetén a választottbíróság bevárta a bíróság határozatát.[550]

Fentiekkel kapcsolatban az állami bíróság a Vbt. 19–20. §-át is értelmezte. Ebben a körben a bíróság kimondta, hogy a Vbt. 20. §-a szerint amennyiben a kizárási eljárás eredményre nem vezet, az indítványt előterjesztő fél 30 napon belül kérheti a bíróságtól, hogy a kizárási kérelemről döntsön. Miként a fentiekben részletezésre került, e döntés meghozataláig azonban a választottbíróság – az érintett választottbíróval egyetemben – folytathatja az eljárást, és döntést is hozhat. Ekként a választottbíróság nem sértett jogszabályt akkor, amikor a

[548] Ez a felfogás álláspontom szerint a nemzetközi gyakorlattal összhangban áll.

[549] Az MKIK mellett szervezett választottbíróság eljárási szabályzata szerint ilyen esetekben a választottbírósági intézmény – vagyis nem az eljáró választottbíróság – elnöke jogosult a kizárási eljárásban döntéshozatalra.

[550] Megjegyzendő, hogy – miként a fenti dátumokból is kiderül – felperes néhány nappal azt követően, hogy a tanács elnöke ellen benyújtott kizárási indítvánnyal kapcsolatos jogorvoslatáról az elutasító határozatot kézhez vette, az egész tanács ellen kezdeményezett kizárási eljárást.

választottbírói tanáccsal szemben benyújtott kizárási indítvány ellenére az eljárást folytatta, s határozatot hozott.

A Legfelsőbb Bíróság osztotta az elsőfokú bíróságnak a fenti álláspontját. (A Legfelsőbb Bíróság nem minden részkérdésben hagyta jóvá egyébként az elsőfokú bíróság határozatát.) Álláspontom szerint témánk szempontjából e határozat legfontosabb megállapítása a következő. Az ügyben két kizárási eljárás is volt, az első a választottbírósági tanács elnöke, míg a második az egész tanács ellen. Az állami bíróság azt az álláspontot fogadta el, hogy függetlenül attól, hogy az egész tanács ellen kezdeményeztek kizárási eljárást, a Vbt. 20. §-a szerint a kizárással kapcsolatos állami bírósági eljárás tartama alatt a választottbírósági tanács folytathatja a választottbírósági eljárást, és döntést is hozhat.

Az ügyben eljáró bíróság logikai érveléssel arra a következtetésre jutott, hogy a jogszabályhely értelmezése szerint, amennyiben egy választottbíró ellen kezdeményeznek kizárási eljárást, és az abban született döntés bírósági felülvizsgálata alatt az adott választottbíró eljárhat, a tanács folytathatja az eljárást, akkor az eljárás folytatására és döntés meghozatalára akkor is lehetőség van, ha a teljes tanács ellen nyújtottak be sikertelen kizárási eljárást, és kezdeményeztek az elutasító ellen bírósági jogorvoslatot. Habár e döntés sem a függetlenség, sem a pártatlanság fogalmát nem határozza meg, a választottbírósági eljárás gyors és gördületlen lefolytatását pártoló álláspontja a hazai bírói gyakorlatban alapvetően meghatározónak tekinthető.

3. Az MKIK mellett szervezett Választottbíróság és a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárási szabályai a választottbíró megválasztása, kizárása vonatkozásában

A leggyakrabban igénybe vett magyar választottbírósági intézménynek a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Válasz-

tottbíróság tekinthető.[551] Az MKIK mellett szervezett választottbíróság, korábbi nevén a Magyar Gazdasági Kamara mellett szervezet választottbíróság igen gyakran jár el nem csupán intézményes választottbíróságként, hanem kijelölő szervként is, ebben az esetben elsősorban a Választottbíróság elnöke jogosult eljárni.[552]

A megyei tagozatokkal is rendelkező választottbíróság nem csupán azért igen népszerű, mert – miként említésre került –, már 1989-ben az UNCITRAL Mintaszabályzatának megfelelő eljárási szabályzatot dolgozott ki. E választottbíróság már ezt megelőzően is részt vett egyes külkereskedelmi jogvita-rendezésekre vonatkozó eljárásokban. Az 1989. előtti eljárási szabályzattal például a francia René David is foglalkozott egy művében.[553]

Az MKIK mellett szervezett választottbíróságnak a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban elfoglalt jelentős szerepét igazolja, és egyben erősíti a jelenleg hatályos Vbt. 46. § (3) bekezdése, mely kimondja, hogy nemzetközi ügyekben – amennyiben törvény eltérően nem rendelkezik – állandó választottbíróságként e választottbíróság jár el.[554]

Az MKIK jelenlegi Eljárási Szabályzata 2006. május 1-je óta hatályos.[555] Témánk szempontjából kiemelést érdemel az Eljárási Szabályzat 5. §-a, illetve 18–20. §-a. Az Eljárási Szabályzat 5. §-a a választottbírákkal kapcsolatos alapvető követelményeket rögzíti. Amellett, hogy a választottbíró akár külföldi, akár magyar lehet, és írásban kell nyilatkozatot tennie, hogy vállalja az Eljárási Szabályzat szerinti választottbírói tevékenységet, továbbá nyilatkoznia kell, hogy független és pártatlan. Lényeges kiemelnünk, hogy a választottbíró akár a választottbírósági névjegyzékről választható, akár jelölhető bármilyen más személy, aki e kritériumoknak megfelel.

Természetesen amennyiben a Vbt. 12. §-ban felsorolt valamely ki-

---

[551] Mindezzel kapcsolatban lásd: Balog: *A kereskedelmi választottbíráskodás*... 39–44. o.

[552] Lásd: Horváth: *A választottbíráskodásról szóló törvény*...35. o.

[553] Lásd: David: *L'arbitrage dans le commerce*...

[554] Ezzel kapcsolatban lásd: Horváth: *Eljárási kérdések szabályozása*... 225. o.

[555] Az Eljárási Szabályzat magyar, angol és német nyelven elérhető a www.mkik.hu weboldalon.

záró körülmény fennáll, az adott személy választottbírónak nem jelölhető.[556]

Az Eljárási Szabályzat 5. § (3) bekezdése azt mondja ki, hogy a választottbírók kötelezettségeik teljesítése során a függetlenek és pártatlanok, nem képviselői a feleknek. Ezen utóbbi utalás – mely szerint a választottbírók nem képviselői a feleknek – az UNCITRAL Mintaszabályzatban nem szerepel, megtalálható viszont, miként már említésre került, a Vbt. 11. §-ában. Az Eljárási Szabályzat 5. § (4) bekezdése az eljáró választottbírósági tanács számát egy vagy három főben határozza meg, ez a Mintaszabályzat rendelkezéseivel összhangban áll.[557]

A választottbíró kijelölésének szabályai az Eljárási Szabályzat 18. §-ában találhatóak, e szabályok némiképpen eltérnek az UNCITRAL Mintaszabályzatának rendelkezéseitől.[558] Az Eljárási Szabályzat szerint rendszerint három választottbíró jár el, és mindegyik fél maga jogosult választottbíráját kijelölni. Az ekként kijelölt választottbírák választják meg a tanács elnökét.[559] Az Eljárási Szabályzat szabályozza – a nemzetközi tapasztalatokra, különösen a már említett *Dutco*-ügyre is figyelemmel – azt a helyzetet, amikor több felperes vagy több alperes van, ilyenkor a pertársaság tagjai együttesen kötelesek választottbíró jelölésére.[560] (Érdemes megemlíteni, hogy bármely fél kifejezetten kérheti, hogy helyette a választottbíróság jelöljön választottbírót.)

---

[556] Az Eljárási Szabályzat azt is előírja, hogy a választottbíráknak a vita elbírálásához szükséges jogi, gazdasági ismeretekkel, valamint a szükséges nyelvtudással rendelkezniük kell. Ebből következik, hogy értelemszerűen a jogi végzettség nem előírás.

[557] Lásd a Mintaszabályzat 5. cikkelyét.

[558] Ennek magyarázata az, hogy az UNCITRAL Mintaszabályzat alapvetően egy *ad hoc* választottbírósági eljárás szabályzatát rögzíti. *Az* UNCITRAL Mintaszabályzat vonatkozó rendelkezései a mű későbbi részeiben kerülnek ismertetésre.

[559] A választottbírói névjegyzék fontosságát jelzi az, hogy amennyiben a kijelölt választottbírák nem a névjegyzékről jelölnek elnököt, úgy ezt kifejezetten meg kell indokolni.

[560] Ezzel kapcsolatban célszerű utalni, hogy a 18. § (8) bekezdése értelmében, amennyiben a felperesi vagy alperesi pertársaság nem tud megállapodni a választottbíró személyében, úgy helyettük a választottbírósági intézmény fog választottbírót jelölni.

A felperes a keresetlevelében, míg az alperes – függetlenül attól, hogy él-e kifogással a választottbíróság hatáskörével szemben, vagy a védekező iratot csak később nyújtja be – köteles harminc napon belül választottbírát jelölni.[561] Egyesbíró eljárására vagy a felek megállapodásának eredményeképpen, vagy akkor kerülhet sor, ha az alperes válasziratában kifejezetten kéri, hogy a felperes által jelölt választottbíró egyesbíróként járjon el.[562] Amennyiben az alperes nem jelöl választottbírót, úgy erre tizenöt napos póthatáridőt kap, melynek eredménytelen elmúlta esetén a Választottbíróság (vagyis a választottbírósági intézmény) fog helyette választottbírót jelölni.[563] Ugyanígy a Választottbíróság fog jelölni választottbírát, amennyiben a már megválasztott választottbírák tizenöt napon belül – külföldi lakóhelyű választottbíró esetében harminc napon belül – nem választják meg a testület elnökét.[564]

A választottbíróval szembeni kifogást, és az erre vonatkozó eljárást az Eljárási Szabályzat 19. §-a tartalmazza.[565] E szakasz első bekezdése tartalmazza a Modell-törvény (és nem a Mintaszabályzat) 11. §-ának első bekezdését, mely szerint a felek megállapodása hiányában egyetlen személy sem zárható el attól, hogy nemzetisége vagy állampolgár-

[561] Amennyiben a felperes nem jelöl keresetlevelében választottbírót, úgy az hiánypótlási ok, mely teljesítésének elmulasztása esetén az eljárás megszüntetésére kerül sor.

[562] Erre a gyakorlatban álláspontom szerint vélhetőleg csak akkor kerülhet sor, amennyiben alperest költséghatékonysági szempontok vezérlik.

[563] Az Eljárási Szabályzat 18. § (9–10) bekezdése értelmében a jelölést a Választottbíróság elnöke fogja kijelölni, és választottbírót, vagy választottbírói tanács elnökét kizárólag a választottbírói névjegyzékről jelölhet. (Mindez erősíti a választottbíróság intézményi jellegét.)

[564] Külföldi lakóhelyű választottbíró (vagy választottbírói tanács elnöke) esetében az Eljárási Szabályzat rendelkezik arról is, hogy e választottbíró tartózkodási és utazási költségét meg kell előlegezni, ezen praktikus szabály sok, később esetlegesen felmerülő problémát hivatott megakadályozni.

[565] Az Eljárási Szabályzat 19. § (6) bekezdése kimondja, hogy a kifogással kapcsolatos szabályok a tolmácsra és a szakértőre is vonatkoznak. Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy az Osztrák Szövetségi Gazdasági Kamara mellett szervezett Nemzetközi Választottbíróság 2006. július 1-je óta hatályos eljárási szabályzatának 21. cikkelye is lehetővé teszi ezt.

sága miatt eljárhasson választottbíróként.[566] A választottbíró ellen kifogást abban az esetben lehet benyújtani, ha olyan körülmények állnak fenn, amelyek jogos kétséget ébresztenek a választottbíró pártatlansága vagy függetlensége tekintetében, vagy ha nem rendelkezik a felek megállapodása szerinti minősítéssel.[567] (Az Eljárási Szabályzat tartalmazza azt a garanciális szabályt, hogy a fél az általa jelölt választottbíró ellen csak olyan okból emelhet kifogást, mely a kijelölést követően vált ismertté, ezzel párhuzamosan azt is előírja, hogy a választottbíráknak a kételyekre alkalmat adható körülményeket az eljárás folyamán végig haladék nélkül be kell jelenteniük.)

A kifogás bejelentésére nyitva álló határidő a tanács megalakulásától, illetve a kizárásra okot adó körülményről való tudomásszerzéstől számított tizenöt nap. Az Eljárási Szabályzat azt is kimondja, hogy a tárgyalás berekesztését követően elfogultsági kifogást bejelenteni nem lehet.[568] Az Eljárási Szabályzat 19. §-a szerint a peres fél által bejelentett kifogás vagy a választottbíró, illetve az eljáró tanács elnöke által tett bejelentés esetében az eljáró tanács többi tagja határoz. Amennyiben az eljáró tanács többi tagja nem tud megegyezésre jutni, vagy ha két választottbíró, illetőleg az egyesbíró ellen jelentettek be kifogást, a kifogás tárgyában a Választottbíróság elnöksége dönt. Ugyanígy az elnökség bírálja el a tanács megalakulása előtt benyújtott kifogást. Érdekes megemlíteni, hogy szemben a Mintaszabályzat, illetve a Modell-törvény rendelkezéseivel, az Eljárási Szabályzat azt az esetet nem említi, hogy mi történik akkor, amennyiben a kizárási indítvánnyal akár a másik fél egyetért, akár az érintett választottbíró az indítvány megtétele után lemond tisztségéről. Ebben az esetben kizárólag az Eljárási Szabályzat 20. §-a szolgálhat iránymutatásul, mely megállapítja a választottbírósági tisztség megszűnését többek között

[566] Említést érdemel, hogy a Modell-törvény mintájára készült Vbt. nem tartalmaz ilyen rendelkezést.

[567] Megemlítendő, hogy a Mintaszabályzat 10. cikkelyének első bekezdése csak a függetlenségre, és a pártatlanságra vonatkozó feltételt tartalmaz, a képzettségre nem. Mindhárom feltétel a Modell-törvény 12. cikkely második bekezdésében szerepel.

[568] Miként arra utalás történt, amennyiben igazolható az, hogy a kizárásra okot adó körülményről csak a tárgyalás berekesztését követően szerzett tudomást a fél, úgy ez lehet egy érvénytelenítési kereset alapja is.

akkor, ha a választottbíró lemond, vagy ha a felek megállapodnak a tisztsége megszűnésében. Abban az esetben, amennyiben a kifogás benyújtását követően a választottbírót az eljárásból kizárják, új választottbírót kell megválasztani a választottbíró kijelölésére irányadó szabályok alapján.[569]

Figyelemmel arra, hogy egy másik, igen lényeges szerepet betöltő, de csak meghatározott ügycsoporttal foglalkozó, már említésre került állandó választottbírósági intézmény, a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság szabályai e tekintetben az MKIK választottbíróságának szabályaitól némiképpen eltérnek, célszerű e rendelkezéseket röviden bemutatni.[570]

A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság sajátos eljárási szabályait – melyek érintik az eljáró választottbírósági tanács megalakulásának, a választottbíró kizárásának kérdéseit is – indokolja e választottbíróság különös hatásköre, a választottbíróság által elbírálásra kerülő ügyek jellege is. A választottbírói tanács megalakulásával, a kizárási eljárással az Eljárási Szabályzat 10–13. §-ai foglalkoznak. A tanács összetételének szabályait a 10. § határozza meg. E szakasz értelmében főszabály szerint három választottbíró jár el, a felek azonban öt, hét vagy kilenc fő eljárásában is megállapodhatnak.[571] E választottbíróság eljárási szabályzata értelmében egyesbíró csak igen kivételes esetben járhat el. Az egyesbíró eljárásának feltétele, hogy az alperes válasziratában elismerje a felperesi követelést, ebben az esetben az egyesbíró az eljáró tanács, illetve annak elnöke jogait gyakorolja.[572]

---

[569] Igen praktikus szabály olvasható az Eljárási Szabályzat 19. §-ának (6) bekezdésében, mely szerint amennyiben változás történik a választottbíró személyében, úgy az ugyanazon tisztet betöltő személyek közötti honorárium megosztásáról a Választottbíróság Elnöksége dönt. E szabályt az is indokolja, hogy a választottbírói tiszteletdíjat megelőző, illetve később azt viselő fél nem kerülhet terhesebb helyzetbe azért, mert a választottbírák személyében – bármely okból – változás történik.

[570] A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság Eljárási Szabályzata a www.valasztottbirosag.hu weboldalon érhető el.

[571] Túlmenően azon, hogy mindez a választottbírói tiszteletdíj emelkedésével is jár, lényeges rámutatnunk arra, hogy a szabályzat csak páratlan számú választottbíró eljárását teszi lehetővé. A választottbírói tiszteletdíj előlegezésével kapcsolatban a 10. § (3) bekezdése határoz meg lényeges szabályokat.

[572] Mindezt az Eljárási Szabályzat 11. §-a tartalmazza.

Habár – háromtagú tanács esetén – az eljáró tanács egyik tagját felperes, másik tagját alperes választja ki, a kiválasztással kapcsolatban érvényesülnek bizonyos szűkítő feltételek. (Több tagból álló tanács esetében értelemszerűen növekszik a felek által jelölhető személyek száma is.[573])

A felek kizárólag a választottbírói névjegyzékről választhatnak választottbírát, mely névjegyzék az eljárási szabályzat mellékletét képezi. Szemben az MKIK mellett szervezett választottbírósággal, a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság eljárásában kizárólag olyan személy vehet részt, aki szerepel a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság Választottbírói Testületének tagjai között.[574] Ez értelemszerűen pontosan meghatározza mindegyik peres fél számára azon személyi kört, akik közül van lehetőség választottbíró megválasztására. A választottbíró kiválasztásával kapcsolatban a 10. § (6) bekezdése tartalmaz további iránymutatást.

Az Eljárási Szabályzat a jelölő fél számára a jóhiszemű pervitel kötelezettségét írják elő a választottbíró kijelölése során is, vagyis a félnek olyan választottbírót kell jelölnie, akivel szemben nem áll fenn kizárási ok. Ez tehát a fél számára egyfajta vizsgálódási kötelezettséget is jelent a potenciális jelölt vonatkozásában. Lényeges gyakorlati probléma lehet, hogy e kötelezettség milyen mélységű vizsgálatot kell, hogy takarjon. Vélhetőleg a jóhiszemű pervitel fennállása a konkrét ügy körülményeinek ismeretében állapítható csak meg.

Az Eljárási Szabályzat 2006. évi módosítása során került be a (6) bekezdés azon fordulata, mely szerint egy választottbíró egy adott év-

[573] Fontos utalni arra, hogy a 10. § (7) bekezdése szabályozza azon kérdést, mely szerint felperesi, illetve alperesi pertársaság esetén is egy-egy választottbíró jelölésére van mód. A szabályzat figyelembe veszi, hogy e megválasztás nem mindig eredményes – figyelemmel a felek között fennálló esetleges érdekellentétre is –, ezért ugyanezen bekezdés tartalmazza, hogy amennyiben a felek nem tudnak megállapodni, úgy helyettük a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság elnökségi tagja fogja a választottbírát kijelölni.

[574] Ezzel kapcsolatban említést érdemel, hogy a Pénz- és Tőkepiaci Választottbíróság 2008. március 4-én Kijelölési Szabályzatot fogadott el, amely részletesen szabályozza a Pénz- és Tőkepiaci Választottbíróság Választottbírói Testületébe történő megválasztás szabályait. A szabályzat teljes terjedelmében olvasható a www.valasztottbirosag.hu weboldalon.

ben legfeljebb három elfogadó nyilatkozatot tehet, vagyis legfeljebb három ügyben járhat el. Ennek elsődlegesen gyakorlati magyarázata az, hogy e korlát is szolgálja a választottbírák részéről a tisztességes és gondos ügyellátást, valamint azt is célozza, hogy minél több, a listán szereplő személy tudjon választottbíróként utalni.

A fenti eltérés ellenére az Eljárási Szabályzat 10. §-ának jelentős része hasonlít a Vbt. vagy akár az MKIK Választottbíróságának szabályaira. Így amennyiben a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság elnökségi tagja végzi el a kijelölést, úgy tekintettel kell lennie a választottbíró szükséges, a felek által meghatározott képzettségére, valamint a választottbíró pártatlanságára és függetlenségére.[575]

A Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság mint különleges hatáskörű választottbíróság esetében igen nagy szerepe lehet az ügyek sajátos jellege miatt az elbíráláshoz szükséges szakképzettségnek. Így számos esetben az eljáró választottbírák között nem jogi végzettségű személynek is részt kell vennie. Az Eljárási Szabályzat erre is figyelemmel a 10. § (10) bekezdésében azt a szabályt tartalmazza, mely szerint az eljáró tanács egy tagjának feltétlenül jogvégzett, magyar jogi egyetemi diplomával rendelkező személynek kell lennie. A Szabályzat ezzel kívánja azt biztosítani, hogy a választottbíróság a szükséges magyar tételes jogi ismeretekkel is rendelkezzék.[576]

A választottbíró kizárásával az Eljárási Szabályzat 12. §-a foglalkozik. A kizárási okokkal kapcsolatban az alábbi megjegyzések tehetőek. A kizárási okok bizonyos formában a hatályos Pp. rendelkezéseire emlékeztetnek, azonban lényeges különbség, hogy – főként az a) pontban szereplő elemek *(„aki a vitás ügyben félként résztvevő szervezet, forgalmazó, megbízást adó, tőzsdetag, vagy gazdasági társaság tulaj-*

[575] Szemben a Modell-törvény 11. cikkelyének ötödik bekezdésével, ezen eljárási szabályzat a választottbírák nemzetiségével nem foglalkozik, amit indokol az is, hogy a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság alapvetően belföldi választottbírósági eljárás.

[576] Az Eljárási Szabályzat kitér arra is, hogy az eljáró tanács elnökét a két választottbírának kell megválasztania nyolc napon belül, a második választottbíró kijelölésétől számítottan. Ennek elmaradása esetén a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság Elnökségének tagja fogja elvégezni a kijelölést. Abban az esetben, amennyiben több, mint háromtagú választottbíróság jár el, úgy a tagok az elnök személyéről háromnegyedes szótöbbséggel döntenek.

donosa, alkalmazottja, vezető tisztségviselője, alkusza, képviselője") – olyan okok, melyek szorosan kapcsolódnak a tőzsdei választottbíróságon elbírálásra kerülő ügyekhez. Ez érthető, hiszen számos tőzsdei szakember jár el tőzsdei választottbíróként, így érthető az összeférhetetlenség szabályozása. Kiemelést érdemel, hogy a világ egyéb tőzsdei választottbíróságain is megszokott az, hogy a vitás félhez bármilyen módon kapcsolódó személy ki van zárva az eljárásból, összhangban is áll a *nemo iudex in causa sua* elvével. E vonatkozásban példaként a New York-i Tőzsde Választottbíróságának szabályozására utalunk.[577]

Ugyanakkor a hivatkozott eljárási rendelkezés sem a függetlenség, sem a pártatlanság fogalmát nem alkalmazza, hanem helyette az elfogultság kifejezés szerepel. A függetlenség és a pártatlanság mint fogalom a választottbírák kijelölésénél, illetve nem a kizárási okok meghatározásánál, hanem a kizárási eljárás leírásánál lelhető fel a szabályzatban, azonban meghatározásra egyik fogalom sem kerül. Az esetlegesen egymásnak ellentmondó, vagy egymással összhangban nem álló rendelkezések kapcsán esetlegesen kialakuló bizonytalan helyzet elkerülésére törekszik a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság Elnökségi tagjainak 2003. október 31-én kelt elvi nyilatkozata az elfogultságról.[578]

Habár e nyilatkozat sem definiálja a pártatlanság vagy függetlenség fogalmát, az itt szereplő feltételek – a nemzetközi szakirodalomra és választottbírósági gyakorlatra is figyelemmel – elsősorban a függetlenség kategóriájával mutatnak hasonlóságot, és az elvi nyilatkozat vélhetőleg jelentős segítség lehet az elfogultság fennállásának gyakorlati megítélésében.[579]

A kizárási eljárás szabályozásával kapcsolatban lényeges sajátossága e szabályzatnak, hogy a kizárási okot a félnek is be kell jelentenie az első tárgyalás végéig. Ezt követően azonban csak olyan kizárási ok

[577] E kérdéssel a New York-i Tőzsde Választottbírósága Eljárási Szabályzatának *(NYSE Arbitration Rules)* 607. cikkelye foglalkozik. Lásd: http://wallstreet.cch.com/nysetools/Exchangeviewer.asp?SelectedNode=chp_1_9&manual=/nyse/nyse_rules/nyse-rules/

[578] A nyilatkozat teljes terjedelmében olvasható a www.valasztottbirosag.hu weboldalon.

[579] Mindehhez lásd: Boóc: *Megjegyzések a választottbírónak*... 460. o.

jelenthető be, amelynek alapjául szolgáló tény vagy körülmény általa bizonyítandó módon a választást vagy a kijelölést követően jutott tudomására. Ezzel áll összhangban az a szabály is, hogy a fél az általa kijelölt választottbíró ellen, illetve azon választottbíró ellen, akinek kijelölésében részt vett, csak olyan okból élhet kifogással, mely a kijelölést követően vált ismertté.

A kizárási eljárás megindításának határideje tizenöt nap az eljáró választottbíróság megalakulásának napjától vagy azon naptól számítottan, amikor a kizárás alapjául szolgáló, a felek megállapodása szerint szükséges szakképzettség ténye, vagy a függetlenség, vagy pártatlanság tekintetében jogos kétséget ébresztő körülmény a fél előtt ismertté vált.[580] E szabály és a kizáró okok fent idézett felsorolása között némi ellentmondás áll fenn. Míg az elfogultság fogalmát a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság Elnöksége értelmezte, és a fogalom ennek segítségével a függetlenség kategóriájával összhangba hozható, addig a kizárási okok felsorolásánál a 10. § (1) bekezdésében nem szerepel a felek által a választottbíró számára előírt szakképzettség, míg a kizárási eljárás szabályozásánál már említésre kerül. Álláspontom szerint az Eljárási Szabályzat felülvizsgálata során e kérdés vizsgálata figyelmet érdemelhet.

Abban az esetben, amennyiben a kizárással érintett választottbíró megbízatásáról nem mond le, illetve a másik fél nem ért egyet a kizárással, e kérdésben a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság elnökségi tagja dönt. Amennyiben a kizárási eljárás eredményre nem vezet, az elutasító határozat kézhezvételétől számított 30 napon belül lehet jogorvoslatot kérni a Fővárosi Bíróságtól, mely döntés meghozataláig azonban a választottbírói tanács – beleértve a kizárással érintett választottbírót is – folytathatja az eljárást és határozatot hozhat.[581]

A választottbírói tisztség megszűnésének szabályozásánál is bizonyos mértékig tetten érhető e választottbíróság különös jellege. Meg-

[580] Ez az Eljárási Szabályzat 12. §-ának (3) bekezdésében található.

[581] Említést érdemel, hogy a kizárási okkal kapcsolatos közlési kötelezettséget az eljárás során az Eljárási Szabályzat külön szabályozza, a 12. § (7) bekezdése szerint, amennyiben a választottbírónak vagy a szakértőnek haladéktalanul be kell jelentenie a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság elnökségi tagjának, ha vele szemben kizárási ok áll fenn.

szűnik a választottbírói tisztség ugyanis akkor is, ha a kijelölő fórum őt visszahívja, vagy amennyiben például a Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság előtti bármely eljárásban jogi képviselet ellátását vállalta. Ezen utóbbi szabály álláspontom szerint összefüggésben áll e választottbíróság speciális hatáskörével, az ott tárgyalt ügyek sajátos jellegével is.[582]

Összességében elmondható, hogy a választottbíró megválasztásával és kizárásával kapcsolatos szabályai a magyar jognak, illetve a vizsgált választottbírósági intézményeknek alapvetően a nemzetközi elvárásoknak megfelelnek, azok gyakorlati alkalmazása során azonban célszerű figyelemmel kísérni a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás fejlődését, eredményeit is. Ebben a vonatkozásban a VI. fejezetben bemutatásra kerülő nemzetközi iránymutatások figyelembevétele is indokolt lehet.

[582] Abban az esetben, amennyiben a választottbíró tisztsége megszűnik, helyette új választottbírót kell kijelölni ugyanazon rendelkezések alkalmazásával, mint amelyek szerint korábban a választottbírót kijelölték.

VI. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

1. Alapvetés

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban a jogegységesítésre vonatkozó nemzetközi törekvések kezdete elsődlegesen a XX. századra tehető, miként a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás is ekkor kezdett egyre népszerűbbé és a vitarendezés minél közkedveltebb módjává válni.[583] Habár a szakirodalomban van olyan vélemény, mely szerint a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás hibás kifejezés, hiszen valójában egyes nemzeti jogok határokon átnyúló alkalmazásáról, és ilyen értelemben kollíziós jogi kérdésekről lehet beszélni, a nemzetközi választottbíráskodás terén elért nemzetközi jogegységesítés is azt mutatja, hogy van létjogosultsága a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás mint kifejezés használatának.[584]

Habár jelen munkában mégcsak kísérletet sem tehetünk a nemzetközi választottbíráskodás területén kifejtett jogegységesítés teljes körű bemutatására, igyekszünk témánk szempontjából a legfontosabb, a nemzetközi jogegységesítéssel foglalkozó kérdésköröket elemezni. Erre tekintettel utalok a külföldi választottbírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1958. június 10-én, New Yorkban kelt Egyezményre (New York-i Egyezmény) a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben, 1961. április 21-én kelt Európai Egyezményre (Európai Egyezmény). Bemutatom az UNCITRAL Minta választottbírósági szabályzatának *(UNCITRAL*

[583] A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás korai, a jelen fejezetben tárgyalásra kerülő nemzetközi egyezményeket megelőző történetére lásd különösen: Réczei: *Internationales Privatrecht*. 443–452. o.

[584] Lásd: *The UNCITRAL Model Law – Lex Facit Arbitrum*. 244. o.

Arbitration Rules), valamint az UNCITRAL Modell-törvénynek *(UNCITRAL Model Law)* a téma szempontjából legfontosabb rendelkezéseit. Mint tipikus nemzetközi intézményes választottbíróság, a párizsi *International Chamber of Commerce* (ICC) eljárási szabályzatának vonatkozó részeit áttekintem, végül pedig a választottbírói etikával és az összeférhetetlenség kérdésével foglalkozó nemzetközi ajánlásokat vizsgálom.[585]

A külföldi választottbírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1958. június 10-én, New Yorkban kelt Egyezmény (New York-i Egyezmény) – mely felváltotta az 1924. szeptember 24-én kelt, a választottbírósági záradékokról szóló Genfi Jegyzőkönyvet, valamint az 1927. június 26-án kelt, a külföldi választottbírósági ítéletek végrehajtásáról szóló Genfi Egyezményt – minden idők egyik legsikeresebb nemzetközi egyezményének tekinthető, melyhez mindeddig 135 állam csatlakozott.[586] Találó azon megállapítás, mely szerint a New York-i Egyezmény az a legfontosabb pillér, melyen a választottbíráskodás építménye elhelyezkedik.[587] Ezen egyezmény – szabályozási tárgyát tekintve – a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás tekintetében megkerülhetetlen, figyelemmel azonban arra, hogy a

[585] Figyelemmel arra, hogy az egykori KGST-országok között létrejött, 1972. május 26-án aláírt Moszkvai Egyezménynek gyakorlati jelentősége ma már kisebb, ezért ennek ismertetését mellőzöm. Kiemelést érdemel, hogy a Moszkvai Egyezmény a részes tagállamok közötti jogvitákban kötelező jelleggel írta elő a választottbírósági eljárás alkalmazását, és ezen egyezmény a KGST-tagországok szervezetei közötti áruszállítási stb. jogviták választottbírósági úton történő elbírálásának jogi alapjait adta meg. Szász Iván a kötelezően igénybe veendő választottbíráskodással kapcsolatban az alábbiakat állapítja meg: *„Az ÁSZF-ben tehát különleges választottbírósági rendelkezés van. Míg a választottbíróságot általában az jellemzi, hogy az a felek akaratából helyettesíti a rendes bíróságot, és a felek határozzák meg azt is, hogy melyik választottbírósághoz fordulnak, addig az ÁSZF-ben a választottbíróság illetékessége nem a felek akaratán, hanem a jogszabályon nyugszik, és egyben meghatározott az igénybe vehető választottbíróságok köre is."* Lásd: Szász: *A KGST Általános Szállítási…* 308–310. o.

[586] Lásd: Blanch–Reynolds–Moody: *Arbitration Instruments of the…* cxliii. o.

[587] Lásd: Wetter: *The Present Status of…* 93. o.

New York-i Egyezmény nem teljes mértékben kötődik munkánk tárgyához, így annak csak egy részére utalok.[588]

Témánk szempontjából elsősorban az Egyezmény V. cikk első bekezdésének b) és d) pontja érdemel említést, mely a következő rendelkezést tartalmazza:

> *1. A választottbírósági határozat elismerése és végrehajtása annak a félnek kérelmére, akivel szemben azt érvényesíteni kívánják, csak abban az esetben tagadható meg, ha ez a fél annál az illetékes hatóságnál, amelynél az elismerést és a végrehajtást kérik, bizonyítja, hogy:*
> *b) azt a felet, amellyel szemben a választottbírósági határozatot érvényesíteni kívánják, nem értesítették szabályszerűen a választottbíró kijelöléséről vagy a választottbírósági eljárásról, vagy pedig ez a fél egyéb okból nyilatkozatát előterjeszteni nem tudta;*
> *d) a választottbíróság összetétele vagy eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának vagy ilyen megállapodás hiányában nem felelt meg ama ország jogának, amelyben a választottbíróság eljárt…*

Témánk szempontjából elsősorban a fent idézett b) pont első fordulatának első része, valamint a d) pont első fordulatának első része (a választottbíróság összetétele) érdemel figyelmet. A d) pont első fordulatának első része alapján egy állami bíróság abban az esetben tagadhatja meg a külföldi választottbírósági határozat elismerését és végrehajtását, amennyiben valamely fél ezt kérelmezi. Ebből következik, hogy a New York-i Egyezmény e fordulata alapján a választottbírók függetlensége, pártatlansága hiánya miatt is sor kerülhet az elismerés, végrehajtás megtagadására, mely függetlenség vagy pártatlanság hiánya ebben az esetben egy állami bírósági eljárásban kerül megállapí-

[588] A vonatkozó – igen bőséges – irodalomból lásd különösen: VAN DEN BERG: *The New York Arbitration*….; BLESSING: *The New York Convention*… 17. skk. o. A New York-i Egyezmény rövid bemutatására lásd: PLATTE: *Introduction to International*… 51–55. o. A New York-i Egyezményt a magyar jogban az 1962. évi 25. törvényerejű rendelet hirdette ki.

tásra, amely eljárás külföldi választottbírósági határozat elismerésével, végrehajtásával kapcsolatos.[589]

Az V. cikk 1. bekezdésének b) pontjával kapcsolatban a terjedelmes nemzetközi joggyakorlatból egy német esetre, a Kölni Fellebbviteli Bíróság egy 1976-os döntésére utalunk.[590] A jogeset lényege az volt, hogy egy német eladó és egy dán vevő a kopenhágai gabona- és takarmánykereskedelmi választottbíróság *(København Bedømmelses – og Voldgiftsudvalg for Korn-og Foderstofhandelen)* illetékességét kötötte ki. E választottbírósági szabályzat különös rendelkezéseket tartalmazott a választottbírák kijelölését illetőleg, mivel a választottbíróság elnöke jelölte ki az eljáró választottbírákat. Ebben a sajátos helyzetben a német fél nem értesült a kijelölt választottbírók nevéről, csak az eljáró testület elnökének nevét tudta meg. A választottbíróság 1973. március 20-án a dán fél javára döntött, amely ezt követően a választottbírósági ítélet elismerését és végrehajtását kérte Németországban. A német elsőfokú bíróság, majd a másodfokon eljáró *Oberlandesgericht Köln* is elutasította az elismerés és a végrehajtás iránti kérelmet, éppen a New York-i Egyezmény V. cikke első bekezdésének b) pontja alapján.[591] Az ítélet indokolása kiemelte, hogy azért is lényeges a választottbírák nevének közlése a felekkel, mert csak a választottbírák nevének ismeretében tudja az adott fél eldönteni, függetlennek és pártatlannak tekinti-e a választottbírát. Az ítélet hangsúlyozza, hogy mind Németország, mind a nemzetközi jogi rend alapvető kívánalma, hogy pártatlan bíró járjon el. Az ítélet szerint ennek eljárási garanciája a választottbíró, bíró elleni kizárási eljárás lehetősége. Az ítélet értelmében ez fokozott mértékben igaz a választottbíróságra, hiszen itt a választottbíró és az egyik fél közötti üzleti kapcsolat vagy közös gazdasági érdek jelentős mértékben befolyásolhatja a választottbíró pártatlanságát.[592]

---

[589] Lásd: Nicholas–Young: *Global Overview: An Introduction...* xxviii. o.

[590] Az *Oberlandesgericht Köln (1976)* döntését idézi: Várady–Barcelo III –Mehren: *International Commercial Arbitration*. 740–744. o.

[591] Az ítélet indokolása kiemeli, hogy ebben az időszakban már mindkét állam – Németország és Dánia – részese volt a New York-i Egyezménynek.

[592] Lásd: Várady–Barcelo–Mehren: *i. m.* 743. o. Érdemes utalni arra, hogy ez az ítélet a pártatlanságot olyan értelemben használja, mely értelmezés a nemzetközi gyakorlatban inkább a függetlenség fogalmának felel meg.

Fontos utalni a holland Pieter Sanders azon megállapítására, mely szerint a New York-i Egyezménynek van egy olyan, a nemzeti jogrendszerekre gyakorolt jogegységesítő hatása, amely 1958-ban még nem volt látható, és amely sajátosság jelentős mértékben befolyásolta az UNCITRAL Modell-törvény megalkotását is. Sanders erre is tekintettel emelte azt ki, hogy a nemzetközi kereskedelmi közösség csak hálás lehet az Egyesült Nemzetek Szervezetének azért, hogy annak égisze alatt létrejöhetett a New York-i Egyezmény.[593]

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben, 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény (Európai Egyezmény) a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egyes lényeges kérdéseivel foglalkozik. (Ezen Egyezmény egyik jelentős eleme az, hogy az I. cikkben – az Egyezmény hatálya vonatkozásában – meghatározza, hogy milyen választottbírósági szerződésekre kell alkalmazni, vagyis itt a nemzetközi választottbírósági eljárás egyfajta definícióját találjuk.[594])

Témánk szempontjából az Egyezmény III. és IV. cikke igényel részletesebb bemutatást. Az Egyezmény III. cikke kimondja, hogy az Egyezmény hatálya alá tartozó választottbírósági eljárás során külföldi személyt is lehet jelölni választottbírónak. Ez azért is igen jelentős rendelkezés, hiszen az Egyezmény elfogadásának időpontjában egyáltalán nem volt még általános, hogy külföldi személyek is részt vehettek egy másik országban megtartott választottbírósági eljárásban mint választottbírók. A Modell-törvény később bemutatásra kerülő rendelkezéseinél is a választottbírák nemzetiségével kapcsolatos szabályozás lényeges szerephez jut.

A IV. cikk a választottbíróság megalakításával foglalkozik. Szintén

---

[593] Lásd: Sanders: *The History of the…* 13 – 14. o. Sanders tanulmányának zárszavában egy laudációval juttatja kifejezésre a New York-i Egyezmény kiemelkedő jelentőségét *(„Vivat. Floreat et Crescat New York Convention 1958!")*

[594] Az Egyezmény I. cikkének 1 a) pontja a következők szerint rendelkezik: *„Ezt az Egyezményt alkalmazni kell a) azokra a választottbírósági szerződésekre, amelyeket nemzetközi kereskedelmi tevékenységből származó vitáik eldöntése érdekében olyan természetes vagy jogi személyek kötnek egymással, akiknek, illetőleg amelyeknek állandó lakóhelye vagy székhelye a szerződés megkötésekor más-más Szerződő Állam területén van;"*. Ezt az Egyezményt a magyar jogban az 1964. évi 8. törvényerejű rendelet hirdette ki.

vívmányként értékelhető, hogy a peres felek az Egyezmény szabályai által viszonylag nagy szabadságot élveznek abban a vonatkozásban, hogy szabadon jelölhetik ki választottbíráikat, illetve megállapíthatják, hogy vita esetén hogyan kell kijelölni a választottbírákat.[595] Ez a cikk kiegészítő szabályt is tartalmaz arra az esetre, amennyiben az *ad hoc* választottbírósági eljárásban vagy a felek nem rendezik a bíró kijelölését, vagy a választottbírósági szerződés nem tartalmaz ilyen rendelkezést. Ebben az esetben vagy az alperes székhelye szerinti, vagy a választottbíráskodás helye szerinti ország Kereskedelmi Kamarájához lehet fordulni a választottbírák kijelölése céljából, és e kijelölést vagy a Kereskedelmi Kamara Elnöke vagy pedig külön az Egyezmény révén létrehozott Különbizottság fogja elvégezni.[596] (A kijelölés mellett ezen intézmények meghatározhatják a választottbíráskodás helyszínét – melytől egyébként a választottbírák eltérhetnek – továbbá meghatározhatják azt is, hogy az eljárást milyen választottbírósági intézmény szabályai szerint kell lefolytatni.)

Az Egyezmény IV. cikkelyével kapcsolatban érdemes utalni az 1962. december 17-én elfogadott, a Genfi Egyezmény alkalmazásáról szóló Párizsi Egyezményre. A Párizsi Egyezmény I. cikkelye ugyanis azt mondja ki, hogy az Egyezményben részes államok területén lakóhellyel, székhellyel rendelkező természetes személyek és jogi személyek közötti jogviszonyban – amennyiben erre vonatkozó egyéb rendelkezést a választottbírósági szerződés nem tartalmaz – valamelyik fél kérelmére van arra lehetőség, hogy a választottbírák kijelölésében

[595] A szabad választottbíró-jelölés a kereskedelmi választottbíráskodásban hosszú ideig nem volt teljesen általános jelenség. A Szovjet Kereskedelmi és Iparkamara Választottbíróságának Eljárási Szabályzatának még az 1988. március 11-én elfogadott verziója is azt tartalmazza, hogy a felek az eljáró választottbírákat a választottbíróság által nyilvántartott listáról választhatták, amely lista egyébként szovjet állampolgárságú személyeket tartalmazott. Mindehhez lásd: M. Blessing: *The Major Western*... 13. o.

[596] Faragó László egy munkájában kiemeli, hogy ennek a Különbizottságnak külön érdeme, hogy abban az akkori szocialista országok, illetve nyugati államok képviselői is helyet foglalhattak, amely a szocialista államok és a nyugati országok között a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlődése terén jelentős előrelépésnek volt tekinthető. Lásd: Faragó: *Nemzetközi választottbíráskodás.* 231. o.

a fentiekben meghatározott kamara helyett az adott részes állam hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósága járjon el.[597]

2. Az UNCITRAL Mintaszabályzat (UNCITRAL Arbitration Rules) elemzése

A választottbíráskodással kapcsolatos nemzetközi jogegységesítés területén külön kiemelést érdemel az UNCITRAL Minta választottbírósági szabályzata *(UNCITRAL Arbitration Rules)*, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1976. december 15-én fogadott el a 31/98. sz. határozatával (a szabályzat teljes neve: *United Nations Commission on International Trade Law Arbitration Rules*). A határozat preambuluma szerint a közgyűlés azért fogadta el a határozatot, mert meg van győződve arról, hogy az *ad hoc* választottbíráskodásra irányadó szabályzat megalkotása a különböző jogi, szociális és gazdasági rendszerekkel rendelkező államok számára elfogadható, és jelentős mértékben hozzá fog járulni a harmonikus gazdasági kapcsolatok fejlődéséhez.[598]

Ez a szabályzat jórészt felülírta az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának 1966. január 20-án elfogadott választottbírósági szabályzatát *(Arbitration Rules of the United Nations Economic Commission for Europe)*, mely elsősorban a kelet-európai államokkal való kereskedelem során került alkalmazásra.[599] Az UNCITRAL Mintaszabályzat alapvetően egy *ad hoc* választottbírósági eljárás modellszabályának tekinthető, és megalkotását követően igen nagy népszerűségre tett szert.[600] Külön kiemelést érdemel, hogy 1981-et követően még na-

[597] Lásd: Schwab–Walter: *Schiedsgerichtsbarkeit.* 492–493. o.

[598] „[The General Assembly felt] *convinced that the establishment of the rules for ad hoc arbitration that are acceptable in countries with different legal, social and economic systems would significantly contribute to the development of harmonious international economic relations.*" Lásd: a 31/98. sz. ENSZ-határozat harmadik bevezető bekezdését (www.uncitral.org).

[599] Lásd: M. Blessing: *Introduction to Arbitration*...129. o.

[600] Az UNCITRAL Mintaszabályzat elemző bemutatására lásd különösen: Sanders: *Commentary on the UNCITRAL*... 172–223. o. A holland Pieter Sanders professzor a Mintaszabályzat egyik megalkotója volt.

gyobb mértékben növekedett meg a Mintaszabályzat jelentősége, hiszen az Irán és az Egyesült Államok közötti *Iran – US Claims Tribunal* e szabályzat alapján járt el, melyről Irán és az Egyesült Államok 1981-ben az *Algers Agreement*-ben egyezett meg.[601]

Az UNCITRAL Mintaszabályzat elfogadását követően számos – intézményesített – választottbírósági szabályzat alapjául szolgált annak ellenére, hogy alapvetően *ad hoc* eljárást modellez.[602] Az átvétel egyik formája az, hogy az egyes választottbírósági intézmények az eljárási szabályzat megalkotása során részben vagy egészben figyelembe vették a Mintaszabályzat rendelkezéseit.[603] (Ezen utóbbi megoldást követte például az *Inter-American Commercial Arbitration Commission* 1978. évi Eljárási Szabályzata.) Ettől eltérő megoldás az, amikor kifejezetten a Mintaszabályzat címét megtartva utal egy eljárási szabályzat arra, hogy az adott intézmény illetékességének kikötése esetén a Mintaszabályzat rendelkezései szerint kell eljárni.[604] Az is előfordul, hogy egy választottbírósági intézmény szabályzata, bár alapvetően a Mintaszabályzat eljárását alkalmazza, de azt – bizonyos megfontolásból – módosítja. A Mintaszabályzathoz fűzött ajánlás szerint ebben az esetben célszerű pontosan utalni arra, hogy milyen jellegű módosításra került sor. Erre példa a Kuala Lumpur-i Regionális Választottbírósági központ eljárási szabályzata, mely kifejezetten utal arra, hogy a Mintaszabályzat meghatározott cikkelye helyett más tartalmú szabály kerül alkalmazásra. Ez lényegesen megkönnyíti az eljárási szabályzatot vizsgáló és a választottbírósági intézmény hatáskörét kikötni kívánó felek dolgát. Említést érdemel, hogy arra is van lehetőség, hogy egy adott választottbírósági intézmény a saját eljárási szabályzatának fenntartása mellett azt is kikösse, hogy amennyiben a felek úgy kívánják, a választottbírósági intézmény eljárásában nem

[601] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: G. Aksen: *The Iran – US Claims Tribunal*... 1–26. o.; von Mehren: *Die UNCITRAL Schiedsordnung*... 86–96. o.

[602] Ezen *ad hoc* jelleg tetten érhető azon rendelkezések vonatkozásában is, melyek részletes elemzésre kerülnek az alábbiakban.

[603] Minderről összefoglalóan lásd: *Recommendations to Assist Arbitral Institutions and Other Interested Bodies with Regard to Arbitrations Under the UNCITRAL Arbitration Rules.* www.kluwerarbitration.com

[604] Ilyen jellegű rendelkezés olvasható például a Kairói Nemzetközi Választottbírósági Központ szabályzatában.

saját eljárási szabályzatát, hanem a Mintaszabályzatot alkalmazza.[605] Számos esetben szükséges a Mintaszabályzat szerint folyó eljárásban – *ad hoc* eljárásokról lévén szó – választottbírót kijelölő intézmény megjelölése. Több választottbírósági intézmény ezen esetre is dolgozott ki szabályzatot, jelesül arra, amikor a felek megállapodása alapján egy, a Mintaszabályzat szerint történő eljárásban kijelölő hatóságként kell eljárnia.[606]

A Mintaszabályzat alábbiakban részletezésre kerülő szabályai – különösen az eljáró választottbíróság tagjainak megválasztására vonatkozó rendelkezések – igazolják, hogy a Mintaszabályzat alapvetően *ad hoc* választottbírósági eljárást modellez. Az eljáró választottbíróság megalakítására, a választottbírák kizárására vonatkozó szabályok a Mintaszabályzat második részében, az 5–14. cikkelyben találhatóak *(Composition of Arbitral Tribunal).*

Az ötödik cikkely az eljáró választottbírák számával foglalkozva akként rendelkezik, hogy amennyiben a felek előzetesen a választottbírák számáról nem állapodtak meg, illetve azt követő tizenöt napon belül, hogy az alperes kézhez vette a választottbírósági eljárásról való értesítést, nem egyeztek meg a felek abban, hogy egy választottbíró jár el, úgy három választottbíró fog eljárni. A Mintaszabályzat a háromfős testületet ajánlja háttérszabályként, ami a testület döntésképessége szempontjából hatékony megoldásnak bizonyulhat.[607]

A hatodik cikkely a választottbírák kiválasztásáról rendelkezik, amennyiben egy választottbíró kerül kijelölésre. Ebben az esetben le-

---

[605] Erre példa az egykori Jugoszlávia Gazdasági Kamarája külkereskedelmi választottbíróságának 1981. évi szabályzata. Említést érdemel, hogy az első nemzetközi egyezmény, amely eljárási szabályzatként a Mintaszabályzatot alkalmazta, az *Optional Arbitration Clause for Use in Contracts in USA–USSR Trade* volt 1977-ben. Ez voltaképpen egy választható választottbírósági klauzulát tartalmazott az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti kereskedelemben, amely a Mintaszabályzatot rendelte alkalmazni, a választottbírákat kijelölő intézményként pedig a Stockholmi Kereskedelmi Kamarát jelölte meg. Ezen egyezményt az *American Arbitration Association* és a Szovjet Kereskedelmi és Iparkamara közösen dolgozta ki. Mindehhez lásd: *Recommendations to Assist Arbitral...*

[606] Példaként az *American Arbitration Associaton*-re utalok, melynek e szabályai a *Procedures for Cases Under the UNCITRAL Arbitration Rules* címet viselik.

[607] Hivatkozom a korábban már tárgyalt amerikai FAA 5. paragrafusára, amely a felek közötti megállapodás hiányában egyesbíró eljárását rendelte alkalmazni.

hetőség van arra, hogy közvetlenül a felek jelöljenek egy vagy több személyt, mely személyekből kerül kijelölésre a véglegesen eljáró választottbíró, avagy amennyiben jelölő intézmény *(appointing authority)* nem került kijelölésre, úgy erre vonatkozóan is tehetnek a felek javaslatot. Ezen, viszonylag nyitott, megengedő szabályozás mellett igen lényeges a második bekezdésre utalnunk. E rendelkezés szerint, amennyiben az erre vonatkozó felhívás kézhez vételétől számított harminc napon belül a felek nem egyeztek meg az egyedüli választottbíróként eljáró személy kijelöléséről, úgy a kijelölő intézmény fogja e feladatot elvégezni.

Abban az esetben, amennyiben a felek között nem született megegyezés a kijelölő intézményről, avagy a kijelölő intézmény hatvan napon belül a kijelölésnek nem tesz eleget, úgy bármelyik fél kezdeményezheti a Hágai Állandó Választottbíróság *(Permanent Court of Arbitration)* főtitkáránál, hogy kijelölő intézményt jelöljön meg. Ebben az esetben tehát egy alapvetően nemzetközi közjogi viták elbírálására létrejött szervezet fog a felek kereskedelmi jogvitájába beleavatkozni olyan módon, hogy a kijelölő intézményt megnevezi.[608] A Hágai Állandó Választottbíróság Nemzetközi Irodája az 1913-ban épített hágai Békepalotában helyezkedik el, és a főtitkár feladata az, hogy a kijelölés során az UNCITRAL Mintaszabályzatban rögzített feladatának eleget tegyen. Habár a Mintaszabályzat nem rögzíti, milyen dokumentumokat kell a félnek a Hágai Állandó Választottbíróság főtitkára elé benyújtania, de ezen okiratok jórészt egyeznek azzal, amelyet egy fél a választottbíró kijelölése iránti kérelméhez mellékelne. A főtitkár a kijelölő intézmény megjelölése során az adott ügy körülményeit veszi figyelembe, és nem köteles indoklással ellátni e körben hozott döntését.[609] Említést érdemel, hogy az első alkalom, amikor a Há-

[608] A Hágai Nemzetközi Bíróság bemutatásához a magyar szakirodalomban lásd különösen: Lamm: *Az államok közötti viták*...; Lamm: *A Nemzetközi Bíróság kötelező*... Budapest, 2005.

[609] Ennek során a főtitkár a felek igényei mellett a költséghatékonyság, és a kijelölés gyorsaságának szempontjait is figyelembe veheti. Ilyen kijelölő intézményként került megjelölésre a gyakorlatban többek között az *American Arbitration Association*, az Osztrák Szövetségi Gazdasági Kamara, a Német Választottbírósági Intézet, stb. Lényeges, hogy a Hágai Állandó Választottbíróság főtitkára nem csupán intézményt, hanem természetes személyt is kijelölhet erre a feladatra. Példaként utalok

gai Állandó Választottbíróság főtitkára mint a kijelölő intézményt megjelölő személy eljárt 1983-ban éppen az Irán és USA közötti választottbírósági eljárás *(Iran – United States Claims Tribunal)* volt.

A kijelölő intézmény a kijelölés során egy kifejezetten listás rendszer szerint jár el *(list-procedure)*, kivéve, amennyiben a felek ennek lehetőségét nem zárják ki, vagy a kijelölő intézmény szerint a listás rendszer nem megfelelő. A listás rendszer lényege, hogy a kijelölő intézmény mindegyik fél részére legalább három személy nevét tartalmazó, azonos tartalmú listát küld. Ennek kézhez vételét követő tizenöt napon belül a feleknek vissza kell küldeniük a listát, jelezve, hogy melyik választottbírát kívánják arról törölni, illetve a többi választottbíró vonatkozásában preferenciális sorrendet kell felállítaniuk. A kijelölő intézmény ennek megfelelően fogja kiválasztani az eljáró választottbírót. Abban az esetben, amennyiben e rendszer alapján nem jelölhető ki a választottbíró, úgy a kijelölő intézmény saját belátása szerint járhat el.

Álláspontom szerint garanciális jellegű azon, a Mintaszabályzat 6. cikkelyének 4. bekezdésében szereplő, a Modell-törvényben is fellelhető szabály, mely szerint a választottbíró kijelölése során a kijelölő intézmény figyelemmel lesz arra, hogy független és pártatlan választottbírót jelöljön ki, és annak tanácsosságát is megvizsgálja, hogy e választottbíró nemzetisége eltérjen a felek nemzetiségétől.[610]

A listás rendszer e megoldásával kapcsolatosan azt jegyzi meg a Redfern–Hunter kézikönyv, hogy azzal, hogy a felek a listáról töröltethetnek számukra nem megfelelő választottbíró-jelölteket, sokszor a kijelölő intézmény által az eset sajátosságaira is tekintettel megjelölt, nagy szakértelemmel rendelkező személyek kerülnek törlésre, és így a végleges választottbíró kijelölésekor a kijelölő intézmény mozgástere igen szűk lesz.[611]

---

egy koreai cég és egy ázsiai állami entitás közötti jogvitára, melyben kijelölő intézményként a Hágai Állandó Választottbíróság főtitkára egy ausztráliai egykori főbírót jelölt ki New South Wales-ből. Mindehhez lásd: A. Redfern–M. Hunter: *Law and Practice*... 192–193. o.

[610] E rendelkezés majdnem teljes mértékben egyezik a Modell-törvény 11. cikkelyének ötödik bekezdésével, mely a későbbiekben kerül bemutatásra.

[611] Lásd: Redfern–Hunter: *i. m.* 189. o. Hozzá kell tenni, hogy az is listás rendszernek tekinthető, amikor maguk a felek állítanak össze különböző személyekből

A Mintaszabályzat hetedik cikkelye a háromfős választottbírósági tanácsra vonatkozik. Ebben az esetben egyértelműen mindegyik fél jogosult lesz egy-egy választottbíró jelölésére, és amennyiben a felek által jelölt választottbírák az elnök személyében megegyezni nem tudnak, úgy kerül sor a kijelölő intézmény eljárására, mely a harmadik választottbíró kijelölése során a fent részletezett szabályok szerint jár el.

A Mintaszabályzat a választottbíró-jelölt vonatkozásában előírja azt, hogy a jelöltnek mindazok részére, akik felkérték, közölnie kell minden olyan körülményt, melyek jogos kétségeket ébreszthetnek pártatlansága vagy függetlensége vonatkozásában. Amennyiben a választottbírát megválasztották, e körülményeket a felek részére is közölnie kell, kivéve, ha korábban már e körülményekről ő tájékoztatta őket.[612]

A választottbíró elleni kizárási eljárás kezdeményezésére a tizedik cikkely szerint akkor kerülhet sor, amennyiben olyan körülmények merülnek fel, melyek a választottbíró pártatlansága vagy függetlensége vonatkozásában kételyeket tartalmaznak.[613]

A kizárási eljárás kezdeményezésére 15 nap áll rendelkezésre, és az indoklással ellátott írásbeli kérelmet meg kell küldeni a másik félnek, az érintett választottbírónak, valamint a testület többi tagjának. Amennyiben a kizárással a másik fél is egyetért, vagy a választottbíró önkéntesen lemond posztjáról, úgy helyére a jelölési szabályok szerint új választottbírót kell jelölni.[614] Amennyiben a felek között nincs

---

álló választottbíró-jelölteket tartalmazó listát. Miként említésre került, hasonló megoldás olvasható a perui választottbírósági törvényben is.

[612] A Mintaszabályzat 9. cikkelye az alábbiak szerint rendelkezik: *„A prospective arbitrator shall disclose to those who approach him in connection with his possible appointment any circumstances likely to give rise to justifiable doubts as to his impartiality or independence. An arbitrator, once appointed or chosen, shall disclose to such circumstances to the parties unless they have already been informed by him of these circumstances."* Miként bemutatásra kerül, a Modell-törvény is hasonló rendelkezéseket tartalmaz.

[613] A Mintaszabályzat tizedik cikkelyének második bekezdése is tartalmazza azt, hogy a fél az általa jelölt választottbíró ellen csak olyan ok miatt kezdeményezhet kizárási eljárást, amely számára a kijelölést követően vált ismertté.

[614] Kiemelést érdemel a 11. cikkely harmadik bekezdésének azon rendelkezése, mely szerint ez nem jelenti azt, hogy a választottbíró kizárása indokainak érvényességét elismerték volna.

egyetértés a kizárás tekintetében, vagy az érintett választottbíró nem mond le, úgy a kijelölő intézményként megjelölt intézmény fog döntést hozni a kizárás tekintetében. Amennyiben a kizárási kérelemnek helyt adnak, úgy a választottbíró jelölésére irányadó szabályok szerint kell új választottbírót kijelölni.

A tizenharmadik cikkely nagyon lényeges rendelkezést tartalmaz, kimondva, hogy a választottbíró halála, lemondása esetén új választottbírót kell az arra irányadó szabályok szerint választani. Ugyanezt kell alkalmazni abban az esetben is, amennyiben egy választottbíró tisztségét *de jure* vagy *de facto* képtelen betölteni. A tizennegyedik cikkely az új választottbíró megválasztása esetén az egyes eljárási cselekmények megismétlése vonatkozásában megkülönböztet az egyedüli választottbíró, a választottbírósági tanács elnöke és az egyéb választottbírák között. Amennyiben az elnök vagy az egyedüli választottbíró személye kerül pótlásra, úgy mindenképpen meg kell ismételni az eljárási cselekményeket, amennyiben egyéb választottbíró, úgy e döntés a testület diszkrécionális jogkörébe tartozik.

Az UNCITRAL Mintaszabályzat a megalkotását követő mintegy három évtized alatt – miként említésre került – számos választottbírósági eljárásban került alkalmazásra. Ezen időszak alatt azonban a Mintaszabályzatot nem módosították, annak ellenére sem, hogy időközben megalkotásra került 1985-ben az UNCITRAL Modell-törvény, melynek következtében számos nemzeti jogszabály annak szellemében került megalkotásra, illetve módosításra, valamint a joggyakorlat is számos tanulsággal szolgált. Figyelmet érdemel a Mintaszabályzat egyik megalkotójának, Pieter Sanders professzornak egy 2004-ben megjelent tanulmánya, melyben találóan szerepel azon megállapítás, hogy az 1976-ban megszületett és „mindenki megelégedésére felcseperedett" Mintaszabályzat már megérett az első ráncfelvarrásra.[615] Ehhez hozzájárul az is, hogy a Mintaszabályzat megalkotását több olyan választottbírósági szabályzat is befolyásolta – például

[615] *„UNCITRAL's Arbitration Rules were born in 1976 and grew up everybody's satisfaction. However after 30 years they are ready for the first facelift."* Lásd: Sanders: *Has the Moment Come*...243. o.

az 1966. évi, az *Arbitration Rules of the United Nations Economi Commission for Europe* – melyek már nem hatályosak.

Erre tekintettel az UNCITRAL Titkársága – korábbi előkészítő munkálatokat követően – megbízott egy munkacsoportot az UNCITRAL Mintaszabályzatának felülvizsgálatáról szóló jelentés elkészítésével *(A Revision of the UNCITRAL Arbitration Rules)*.[616] A jelentést Jan Paulsson és Georgios Petrochilos jegyzik. Kiemelést érdemel, hogy Jan Paulsson a *London Court of International Arbitration* elnöke, neves választottbírósági szakértő és választottbíró, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egyik alapvető jelentőségű kézikönyvének társszerzője.[617] A 2006. évben e jelentés számos nemzetközi fórumon került megvitatásra, így például a 2006. április 6–7-én Bécsben, a Mintaszabályzat elfogadásának harmincadik évfordulóján tartott konferenciának is tárgya volt. 2006. szeptember 11–15-e között az UNCITRAL választottbírósági munkacsoportjának negyvenötödik ülésén, Bécsben kiemelésre került, hogy az UNCITRAL Mintaszabályzat az UNCITRAL egyik legsikeresebb alkotásának tekinthető, és így óvakodni kell minden olyan szükségtelen módosítástól, amely a szabályzat legitimitását és korábbi ügyekben való alkalmazását megkérdőjelezné. A Mintaszabályzat reformjáról és a szövegtervezetről az UNCITRAL főtitkára, Jernej Sekolec tartott igen részletes előadást 2007. február 17-én az *ICC Austria* szervezésében létrejött nemzetközi választottbírósági konferencián, Bécsben.[618] A munkacsoport 47. ülését 2007. szeptember 10–14. között tartotta Bécsben, melynek témája szintén a Mintaszabályzat felülvizsgálata volt.[619]

Témánk szempontjából az UNCITRAL tervezett reformjának lényeges pontjai az alábbiak szerint foglalhatóak össze. A választottbíróság megalakításával kapcsolatban – *ad hoc* választottbírósági modellről lé-

[616] Lásd: Paulsson–Petrochilos: *Revision of the UNCITRAL Arbitration Rules. Report*. Lásd: www.uncitral.org

[617] Lásd: Craig–Park–Paulsson: *International Chamber of Commerce*….

[618] Az *ICC Austria* Bécsben, 2007. február 16–17-e között *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit* címmel szervezett konferenciát. Jernej Sekolec előadásának címe *The Work of UNCITRAL in the Field of International Arbitration* volt.

[619] Ennek dokumentumai az alábbi weboldalon érhetőek el: http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/LTD/V07/859/53/PDF/V0785953.pdf?OpenElement

vén szó – a kijelölő intézménynek igen lényeges szerepe van. A Mintaszabályzat jelenlegi szövege a Hágai Állandó Választottbíróságot, illetve a kijelölő intézményt a választottbírák megválasztását szabályozó rendelkezések között helyezte el – külön szabályozva az egyesbíró, illetve a három főből álló testület megválasztásának esetét.[620] Ezzel szemben a reformtervezet szövege a jelenlegi 4. cikkelyt igen jelentős mértékben kiegészíti. A tervezet 4. cikkelyének első bekezdése szerint a felek megállapodhatnak egy adott személyben vagy intézményben – ideértve a Hágai Állandó Választottbíróság főtitkárát is – hogy kijelölő intézményként járjon el.[621] A jelenlegi szabályok a kijelölő intézmény – illetve a Hágai Állandó Választottbíróság főtitkárának – eljárását meghatározott határidők leteléséhez kötik. A legújabb – 2007 szeptemberi – tervezet úgy rendelkezik, hogy abban az esetben, amennyiben az egyik fél erre vonatkozó felhívásától számított 30 napon belül a felek nem egyeznek meg a kijelölő intézményben, bármely fél kérheti a Hágai Állandó Választottbíróság főtitkárát, hogy a kijelölő intézményt válassza ki.[622] Az a tény, hogy önálló cikkelyben kerül elhelyezésre e szabályozás, még inkább kiemeli annak jelentőségét, hogy amennyiben a választottbírósági eljárás a választottbírák kijelölése (illetve kizárása) tekintetében nem halad gördülékenyen, úgy lehetőség van arra, hogy ki-

[620] Lásd a Mintaszabályzat 6. és 7. cikkelyét.

[621] Lényeges utalnunk arra, hogy a jelenlegi szabályok értelmében a Hágai Állandó Választottbíróság főtitkára a választottbírót kijelölő személyről vagy szervezetről dönt.

[622] A módosításra kerülő 4. cikkely tervezetének második bekezdése a 2006. decemberi verzióban az alábbiak szerint rendelkezett: *„In the event that the parties have not agreed on the identity of an appointing authority, or the appointing authority refuses or fails to act in accordance with these Rules, any party may request the Secretary-General of the Permanent Court of Arbitration at the Hague to designate an appointing authority."* Lásd: *Settlement of Commercial Disputes: Revision of the UNCITRAL Arbitration Rules. Note by Secretariat*. 2006. 11. o. Ehhez képest módosult a 2007. szeptemberi tervezet az alábbiak szerint: *„2. If, within 30 days of the receipt of a party's request therefore, the parties have not agreed on the identity of an appointing authority, or the appointing authority refuses or fails to act in accordance with these Rules, any party may request the Secretary-General of the PCA to designate an appointing authority."* Lásd: http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/LTD/V07/859/53/PDF/V0785953.pdf?OpenElement Mint látható, a 2007 szeptemberi tervezet harmincnapos határidőt ír elő, mielőtt a Hágai Nemzetközi Választottbíróság főtitkárához fordulhatna valamelyik fél.

jelölő intézmény segítségét vegye igénybe valamelyik fél, ezáltal is segítve a jogvita gyors elbírálását. Míg a jelenlegi szabályzat arra nem tér ki, hogy a kijelölő intézmény a kijelölés vonatkozásában milyen dokumentumok alapján kell, hogy döntsön, a tervezet 4. cikkelyének harmadik bekezdése lehetővé teszi a kijelölő intézmény számára, hogy bármilyen – számára lényegesnek tűnő – információ közlését kérje bármely féltől. Igen lényeges továbbá a 6. bekezdés is, melynek értelmében a kijelölő intézmény jogosult arra, hogy a választottbíró kijelölése során éljen diszkrecionális jogkörével.

A választottbírák számával kapcsolatban a tervezet több variánst is kidolgozott, melyek közül kiemelést érdemel azon – a kijelölő intézmény számára széles jogosultságot adó – megoldás, mely szerint amennyiben a felek nem egyeztek meg az eljáró választottbírák számáról, a választottbírósági eljárásról szóló értesítésnek tartalmaznia kell egy javaslatot ebben a vonatkozásban. Amennyiben az alperes erre határidőben nem reagált, bármely fél kérheti a kijelölő intézménytől, hogy döntsön az eljáró választottbírák számáról is. Kiemelést érdemel, hogy a 2007 szeptemberi munkaanyag tartalmaz egy olyan opciót is, mely szerint amennyiben a felek előzetesen nem állapodnak meg az eljáró választottbírák számáról, úgy egy választottbíróból álló testület fog eljárni, kivéve, ha vagy a felperes a választottbírósági eljárást kezdeményező keresetében, vagy az alperes a választottbírósági eljárás megkezdéséről szóló értesítés kézhezvételétől számított 30 napon belül kéri azt, hogy három főből álló választottbírósági testület járjon el. (E tervezet tehát – szemben a Mintaszabályzat jelenleg hatályos szövegével – az egyesbíró eljárását tekinti főszabálynak.)

Szintén a választottbírák kijelölésével áll összefüggésben a 7. cikkely tervezett kiegészítése is a 2007 szeptemberi munkaanyag szerint. E kiegészítés azon esetet kívánja szabályozni, amikor az ügyben több felperes és több alperes is van. E szabályozási tervezet tekintettel van a nemzetközi választottbírósági gyakorlatban e kérdéskörben igen jelentősnek számító ügy, a *Dutco*-ügy tanulságaira.[623] Ennek megfelelően e tervezet akként rendelkezik, hogy abban az esetben, amennyiben

[623] Itt a *Siemens AG and BKMI Industrieanlagen GmbH v. Dutco Construction Co.* ügyre utalok.

több alperes és több felperes van, és a felek a választottbíró jelölésének egyéb módjában nem állapodtak meg, úgy a felperesi pertársak is közösen, illetve az alperesi pertársak is közösen kell, hogy egy-egy választottbírát jelöljenek, és az így kijelölt választottbírák fogják kijelölni az elnöklő választottbírát.[624]

A tervezet igen praktikus – és több nemzetközi választottbírósági intézmény szabályzatával összhangban álló – módosítása a Mintaszabályzat 9. cikkelyében az, hogy a választottbírónak a függetlenségével vagy pártatlanságával kapcsolatos kételyek vonatkozásában fennálló közlési kötelezettsége az eljárás végéig folyamatosan fennáll.[625]

Álláspontom szerint a Mintaszabályzat 12. cikkelyének második bekezdésében szereplő módosítási javaslat is igen hasznosnak bizonyulhat. E javaslat szerint amennyiben a választottbíró elleni kizárásnak helyt adtak, úgy a korábbi kijelölési rend szerint kell eljárni a választottbíró kijelölésekor (kivéve, ha a választottbíró kiválasztásának első lépése az, hogy egy kijelölő intézményt kell kiválasztani), de amennyiben a kijelölő intézmény úgy ítéli meg, hogy a választottbírósági eljárás körülményei kifejezetten ezt kívánják meg, úgy a választottbírót jogosult az intézmény is kijelölni. Ezen, a kijelölő intézménynek igen nagy jogosultságot adó szabálynak az a célja, hogy amennyiben az egyik félnek láthatóan az a célja, hogy késleltesse a választottbírósági eljárás lefolytatását, akkor e magatartásnak választottbíró kijelölésével a kijelölő intézmény elejét tudja venni.

A Mintaszabályzat gyakorlati alkalmazása során problémaként merült fel annak a helyzetnek a kezelése, hogy mi történjen akkor, amikor valamelyik választottbíró az eljárásban nem tud részt venni, vagyis hogyan kerüljön rendezésre a választottbíró helyettesítése. Ezzel kapcsolatban példaként a *Himpurna*-ügyre utalok.[626] Ezen ügy tényál-

[624] Amennyiben az itt meghatározottak szerint nem kerül sor a választottbírák kijelölésére, úgy a választottbírák kijelölése – a tervezet szerint – a választottbírósági intézmény feladata lenne, mellyel kapcsolatban kiemelést érdemel, hogy a választottbírósági intézménynek jogában áll az addig már részben megtörtént kijelölések felülvizsgálatára is.

[625] Megjegyzendő, hogy ez összhangban áll a később tárgyalandó Modell-törvény rendelkezéseivel is.

[626] A *Himpurna California Energy Ltd. (Bermuda) v. Republic of Indonesia (2005)* ügyet idézi: Paulsson –Petrochilos: *Revision of the…* 60. o.

lása szerint az alperesi állam megakadályozta, hogy az általa jelölt választottbíró részt vegyen a választottbírósági tanács egy előre kihirdetett tárgyalásán. Az eljáró tanács többi tagja ekkor – az ügy állására is figyelemmel – úgy döntött, hogy tovább folytatja az eljárást, és ítéletet is hoz.

A Mintaszabályzat ezen esettel kapcsolatos rendelkezést nem tartalmaz, annak reformja során erre is figyelemmel került ez a kérdéskör szabályozásra. A Paulsson–Petrochilos féle jelentés által kidolgozott szabály bizonyos feltételek mellett lehetővé tette volna azt, hogy egy ilyen esetben a választottbíróság többi tagjának döntése legyen az eljárás további folytatásának módja.[627] A 2006 decemberi változatban – mely a munkacsoport 2007. február 5–9-ei New York-i ülésén került megtárgyalásra – e szabályozásnál árnyaltabb megoldás olvasható. A 13. cikkely második bekezdésének tervezett szövege szerint amennyiben egy fél úgy gondolja, hogy egy választottbíró érvénytelen okok miatt mondott le, vagy nem teljesíti bármely okból választottbírói funkcióját, úgy e fél kérheti a kijelölő intézménytől, hogy vagy jelöljön ki újabb választottbírát vagy pedig hatalmazza fel a választottbírósági testületet, hogy újabb választottbíró bevonása nélkül folytassák le az eljárást, és hozzanak ítéletet. Ezen – kétségkívül a választottbírósági testület részére kisebb, de a kijelölő intézmény részére nagyobb jogosultságot biztosító – megoldás a fél eljárásjogi autonómiájának is érvényre juttatására törekszik.

A Mintaszabályzat tervezett reformja az új választottbírónak az eljárásba való bekapcsolódása esetén a már lefolytatott bizonyítási eljárás megismétlése vonatkozásában a korábbi szabályokhoz képest új megoldást követ. Ez a verzió a *Swiss Rules of International Arbitration*-ben is olvasható szabályokat követi, és azt mondja ki, hogy amennyiben a testületbe új választottbíró kerül, részére össze kell foglalni az

[627] Említést érdemel, hogy a Paulsson–Petrochilos féle jelentés a választottbírói tanács részére más vonatkozásban is igen nagy hatáskört ad, hiszen a javaslat 13. cikke szerint amennyiben több választottbíróból álló bírói tanács van, úgy valamely választottbíró lemondását a tanács többi tagja többségének el kell fogadnia, és szavazategyenlőség esetén az eljáró tanács elnökének lenne döntő szavazata.

addigi eljárás eseményeit, és folytatni kell az eljárást, kivéve, ha az eljáró választottbírósági tanács másként dönt.[628]

A Mintaszabályzat tervezett reformjának a fentiekben a témánk szempontjából is csak töredékesen, a lényegesnek tartott elemekre fokuszálva történt ismertetésből kitűnik, hogy a felülvizsgálat során az alapvető szándék e sajátos Mintaszabályzat jellegének megőrzése, miközben a Mintaszabályzat megalkotását követő három évtized törvényhozási produktumaira, a gyakorlat tapasztalataira és elvárásaira a módosítási tervezet készítői a lehetőségek szerint reflektálni törekszenek, ennek eredménye természetesen a végleges verzió elemzésével lesz értékelhető.

3. Az UNCITRAL Modell-törvény (Model Law for International Arbitration) elemzése

A nemzetközi választottbíráskodásra irányadó nemzeti jogszabályok egységesítése szempontjából kétségtelenül az UNCITRAL Modell-törvény *(Model Law for International Arbitration)* tekinthető a legjelentősebb nemzetközi instrumentumnak. Miként az alábbiakban részletezésre kerül, a Modell-törvény nem egy nemzetközi egyezmény, hanem olyan minta-jogszabály, melynek alapján van lehetőség az egyes nemzeti választottbírósági törvények megalkotására, illetve módosítására. Kiemelendő, hogy 2007 közepére megközelítőleg ötven jogrendszer alkotta meg választottbírósági jogszabályát a Modell-törvény alapján, és ezen államok közül tíz állam 2000 után hozta létre a Modell-törvény szerinti választottbírósági törvényét. Ezek közül Törökország 2001-ben, Norvégia 2004-ben, Ausztria, Dánia, Nicaragua és Lengyelország 2005-ben, míg Kambodzsa 2006-ban fogadott el a

[628] Lásd *Swiss Rules of International Arbitration*, 14. cikkely. Lásd továbbá: *Settlement of Commercial Disputes*... 20. o. A Svájci Szabályok részletes bemutatása a II. fejezetben olvasható.

Modell-törvény alapján választottbírósági törvényt.[629] A Modell-törvénynek az egyes nemzeti jogokba történő adaptációjával kapcsolatban kiemelést érdemel a magyar szakirodalomból Harmathy Attila megállapítása, aki szerint esetleges problémát nem a Modell-törvény egyes rendelkezéseinek átemelése, beépítése jelentheti, hanem a Modell – törvényben meg nem fogalmazott további rendelkezések meghatározásánál válhatnak túlzottan hangsúlyossá a nem nemzetközi vitákra irányadó szabályok. (Ezen aggály egyébként kiküszöbölhetővé akkor válik, ha a nemzetközi és a belföldi választottbíráskodásra vonatkozó szabályok külön jogszabályban találhatóak, de ma már számos állam a választottbíráskodás tekintetében egységes törvényt alkotott.)[630]

A Modell-törvény mint a választottbíráskodásra irányadó jogszabályok egységesítésére való törekvés előkészületei egészen az 1960-as évekig mutatnak vissza. Az ENSZ közgyűlése 1966. december 17-én fogadta el 2205/21 sz. határozatát a nemzetközi kereskedelmi jog és választottbíráskodási jog harmonizálásáról és egységesítéséről. Ugyanakkor a Modell-törvény megalkotására a fentiekben elemzett Mintaszabályzat elkészítését követően került sor.[631] 1978-ban, Párizsban az UNCITRAL Titkársága, az *Asian – African Legal Consultative Committee* (AALCC), továbbá az *International Council for Commercial Arbitration* (ICCA) közös konzultációt tartott a Modell-törvény kapcsán. E konzultáció alapján a Modell-törvény alapvetően az 1958. évi New York-i Egyezményre épült volna, figyelemmel az UNCITRAL Mintaszabályzat rendelkezéseire is.

A későbbiekben a – fentiekhez képest már átdolgozott – Modell-törvénytervezettel az ICCA konferenciája foglalkozott részletesen 1984-ben, Lausanne-ban.[632] Magyar vonatkozásban ki kell emelnünk azt, hogy a Modell-törvényt kidolgozó munkacsoport *(UNCITRAL*

[629] Lásd: Born–Miles: *Global Trends in…* Kiemelést érdemel, hogy a fent említett államok között több olyan is található, melyek korábban kifejezetten idegenkedtek attól, hogy a Modell-törvényt felhasználják jogalkotásuk során.

[630] Lásd: Harmathy: *A választottbíráskodásról.* 34. o.

[631] Lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration…* 130. o.

[632] E konferenciát részletesen összefoglalja: Sanders (ed.): *UNCITRAL's Project…*

Working Group) elnöke Szász Iván volt, aki e konferencián is részt vett.[633]

A Modell-törvény végső változatát az UNCITRAL 1985. június 21-én fogadta el. A tervezet elkészítésében összességében 61 országból és 18 nemzetközi szervezetből származó szakember vett részt.[634] A Modell-törvényről az ENSZ Közgyűlése 1985. december 11-én a 40/72. sz. határozattal döntött. A Modell-törvény – mely a svájci Marc Blessing szavaival élve kötelező olvasmány *(compulsory reading)* mindenkinek, aki választottbíráskodással foglalkozik –, a nemzeti törvényhozások körében igen sikeresnek bizonyult.[635] A Modell-törvény jelentőségét az is mutatja, hogy elfogadását követően igen rövid időn belül jelent meg a Modell-törvényt kommentáló, és annak keletkezését is bemutató több, mint ezer oldalas kézikönyv.[636] A Modell-törvény e sikeres sorsát bizonyíthatja a Modell-törvény kifejezetten nemzetközi jellegén túlmenően a Modell-törvény azon „alkotmányos" alapelve, mely a felek privátautonómiáját és eljárásjogi szabadságát törekszik érvényesíteni a minta-rendelkezésekben.[637]

Az alábbiakban a Modell-törvénynek témánk szempontjából lényeges rendelkezéseit tekintjük át. A választottbíróság megalakításával *(Composition of Arbitral Tribunal)* a Modell-törvény harmadik fejezete, a 10–15. cikkely foglalkozik. A felek autonómiáját hangsúlyozó, voltaképpen „kétlépcsős" rendelkezés már a 10. cikkelyben kimutat-

[633] Szász Iván e konferencián a Modell-törvény megalkotásának történetét és alkalmazási körét vázolta. Lásd: *International Council for Commercial Arbitration: Interim Meeting, 1984 Lausanne.* 169–171. o.

[634] Lásd: Hermann: *UNCITRAL Adopts*... 2. o.

[635] Elsőként Kanada vette mintául a Modell-törvényt 1986. június 17-én elfogadott kereskedelmi választottbírósági törvényével. A Modell-törvény alapján Ciprus 1987-ben fogadta el nemzetközi kereskedelmi választottbírósági törvényét, Ausztráliában 1989-ben került kiegészítésre a nemzetközi kereskedelmi választottbírósági törvény. Érdemes megemlíteni, hogy Bulgária 1988. július 29-én fogadta el a Modell-törvény alapján a nemzetközi kereskedelmi választottbírósági törvényt, míg a latin-amerikai államok vonatkozásában külön kiemelést érdemel a korábban már hivatkozott Mexikó, amely 1993. július 22-én egészítette ki a kereskedelmi kódexet a Modell-törvény rendelkezéseinek megfelelően. Lásd: Blessing: *Introduction to Arbitration*... 131–132. o.

[636] Lásd: Holtzmann–Neuhaus: *A Guide to the UNCITRAL*...

[637] Lásd: Herrmann: *The UNCITRAL Model Law*... 11. o.

ható, mely a választottbírák számával foglalkozik. A 10. cikkely első bekezdése szerint a felek szabadon határozzák meg az eljáró választottbírák számát. A második bekezdés szubszidiárius szabályként – és ez tekinthető a szabályozás „második lépcsőjének" – kimondja, hogy abban az esetben, amennyiben ilyen megállapodásra sor nem kerül, három választottbíró fog eljárni.

Lényeges rámutatnunk arra, hogy a felek nem kötelesek páratlan számú választottbíró jelölésére, azaz, a felek akár páros számú választottbírót is kijelölhetnek, kockáztatva a testület döntési képességének hatékonyságát is. A Modell-törvény megalkotása során felmerült ugyan, hogy célszerűbb lenne kikötni azt, hogy a felek csak páratlan számú választottbíróban egyezhetnek meg, de a végső változatból ez kimaradt.[638]

A Modell-törvény 11. cikkelyének első bekezdése igen lényeges szabályt tartalmaz, hiszen akként rendelkezik, hogy amennyiben a felek másképp nem egyeznek meg, egyetlen személy sem lehet nemzetisége miatt meggátolva abban, hogy választottbíróként járjon el. Számos állam – köztük igen sok dél-amerikai jogrendszer – hosszú ideig nem tette lehetővé azt, hogy külföldi személyek választottbíróként járhassanak el. A nemzetközi választottbírósági eljárásnak ugyanakkor természetes velejárója, hogy eltérő honosságú felek állnak egymással jogvitában, melyből következik, hogy nem célszerű meggátolni a külföldi személyek mint választottbírók eljárásának lehetőségét egy jogvitában. Fontos utalnunk a fentebb bemutatott, Genfben elfogadott Európai Egyezményre, melynek III. cikke teszi kifejezetten lehetővé külföldi személyek választottbíróként való eljárását.

A Modell-törvény megalkotásával foglalkozó, 1984-ben, Lausanneban megtartott ICCA-Kongresszuson Heinz Strohbach, a Potsdam – Babelsberg Egyetem jogászprofesszora, az egykori Német Demokratikus Köztársaság Külkereskedelmi Kamarája választottbíróságának elnöke előadásában azt hangsúlyozta, hogy a választottbírók nemzetiségével foglalkozó rendelkezés kifejezetten ésszerű, figyelembe véve

[638] Érdemes utalni arra, hogy Egyiptom, Magyarország, India, Litvánia, Omán, Sri Lanka és Tunézia a Modell-törvény átvételekor előírta, hogy a feleknek páratlan számú választottbíróban kell megállapodniuk. Az egyes államok választottbírósági törvényeinek szövegére lásd: www.kluwerarbitration.com

a nemzetközi választottbíráskodás korabeli állapotát. Utalt arra is, hogy ez a rendelkezés összhangban áll az 1975-ben Helsinkiben tartott Európai Együttműködési és Biztonsági Értekezlet ajánlásaival, melyek 1980-ban a Madridi Konferencián kerültek véglegesítésre, és melyek kimondják, hogy a peres feleknek meg kell adni azt a szabadságot, hogy választottbíráikat – nemzetiségüket is beleértve – szabadon választhassák meg, nem különben a választottbíráskodás helyét is.[639] Mint látható, a Modell-törvény e rendelkezése lényeges politikai vetülettel is bír.

Említést érdemel, hogy hat, a Modell-törvényt adaptáló államban (Québec, Németország, Magyarország, Irán, Nigéria és Sri Lanka) hiányzik a Modell – törvény 11. cikkelyére való utalás. Ugyanakkor a Modell-törvény alapján megalkotott választottbírósági törvények között olyan is található, mely egyéb feltételeket is szab a választottbíró számára. Az egyiptomi választottbírósági törvény szerint a választottbíró nem lehet kiskorú, nem lehet gyámság, gondnokság alatt, nem lehet megfosztva bírói ítélettel polgári jogaitól, kivéve ha e jogai gyakorlását már visszanyerte.[640]

A Modell-törvény 11. cikkelyének 2–5. bekezdése foglalkozik a választottbíróság tagjainak kijelölésével. Itt is érvényesül a felek szabadsága abban a tekintetben, hogy a felek alapvetően szabadon állapodhatnak meg az eljáró választottbíróság tagjainak kiválasztásában, figyelemmel e cikkely 4. és 5. bekezdésének szabályaira is. Abban az esetben, amennyiben a felek nem állapodnak meg az eljáró választottbíróság tagjai kijelölésének rendjében, három főből eljáró tanács esetén mindegyik fél jelöl egy-egy választottbírót, és az ilyen módon kijelölt választottbírók kötelesek 30 napon belül megválasztani a testület elnökeként eljáró harmadik választottbírót. Abban az esetben, amennyiben a két, a felek által jelölt választottbíró 30 napon belül nem tud megegyezni a harmadik választottbíró személyéről, úgy a Modell-

[639] Lásd: Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal*... 106. o. Strohbach professzor azt is hangsúlyozza, hogy a választottbírák nemzetisége a különböző honosságú peres felek esetében pszichológiai jelentőséggel is bírhat.

[640] Lásd: Binder: *International Commercial Arbitration*... 110. o. Megjegyzést érdemel, hogy a magyar Vbt. 12. §-a is tartalmaz különleges feltételeket a választottbíró személye vonatkozásában is.

törvény 6. cikkelyében meghatározott bíróság vagy más hatóság fog ebben a kérdésben dönteni. A Modell-törvény 6. cikkelye utal arra, hogy a Modell-törvény alapján választottbírósági törvényét megalkotó államoknak meg kell jelölniük azt a bíróságot, mely el fogja látni a törvény alapján a szükséges állami bírói funkciókat. Ezzel kapcsolatban a német Gerold Hermann a Modell-törvény megalkotásával foglalkozó tanulmányában kiemeli, hogy egy állami bíróságnak a választottbíráskodással kapcsolatos állami bírósági feladatok elvégzésére való kijelölése azért szükséges, mert így ezekben az ügyekben gyorsan, centralizált módon és a szükséges szakértelemmel lehet dönteni. Hermann hangsúlyozza, hogy ez nem jelenti azt, hogy egy adott államban kizárólag egy konkrét bíróság járhatna el, hanem e kijelölés jelentheti a bíróság meghatározott fajtáját is (például: kereskedelmi bíróságok).[641] Említést érdemel, hogy mennyiben egyesbíró jár el az ügyben, úgy itt is a bíróság vagy hatóság fog dönteni abban az esetben, amennyiben a felek nem tudnak megegyezni az eljáró választottbíró személyében.[642]

A Modell-törvény 11. cikkelyének negyedik–ötödik bekezdése biztosítja a háttérszabályozást abban az esetben, amennyiben a felek által meghatározott, a választottbíró kijelölésére vonatkozó eljárás nem eredményes.[643] Ebben az esetben bármelyik fél kérheti a Modell-törvény 6. cikkelyében meghatározott bíróságot vagy más hatóságot, hogy végezze el a kijelölést, kivéve, ha a felek megállapodás e körben mást ír elő.[644] A bíróság vagy egyéb hatóság ebben a körben hozott

[641] Lásd: Herrmann: *The UNCITRAL Model Law...* 14. o.

[642] Lényeges utalnunk arra, hogy a Modell-törvény azzal a helyzettel nem foglalkozik, amennyiben háromnál több választottbíró megválasztására kerül sor. Említést érdemel, hogy a magyar Vbt. 14. § (3) bekezdése ebben a vonatkozásban akként rendelkezik, hogy amennyiben háromnál több választottbíró jár el, akkor mindegyik fél azonos számú választottbírót jelöl, és az így megválasztott választottbírák szótöbbséggel hoznak döntést a testület elnökéről.

[643] Erre akkor kerülhet sor, amennyiben valamely fél a másik féllel közösen létrehozott megállapodást nem tartja be, illetve a felek (vagy a már kijelölt választottbírók) nem jutnak megállapodásra a kijelölt eljárási rend alapján, továbbá a harmadik fél – ideértve a kijelöléssel megbízott intézményt is – a kijelölési feladatának eleget nem tesz.

[644] Figyelmet érdemel ezen utóbbi fordulat, hiszen ebből az tűnik ki, hogy a Modell-törvény még e rendelkezés esetében is törekszik a felek eljárási szabadságának érvényre juttatására.

döntése ellen – a Modell-törvény tizenegyedik cikkelyének ötödik bekezdése szerint – nincsen lehetőség fellebbezésre. A Modell-törvény előírja a bíróság számára, hogy a választottbíró kiválasztása során figyelemmel kell lennie a választottbírónak a felek megállapodása szerinti szükséges képzettségére, függetlenségére, pártatlanságára, valamint meg kell vizsgálni annak ésszerűségét, hogy a választottbíró nemzetisége eltérjen-e a felek nemzetiségétől.

Mint látható, a Modell-törvény a választottbírák kijelölése vonatkozásban igen nagy szabadságot enged a felek számára. Ez alapvetően tükrözi a Modell-törvény 18. cikkelyében fellelhető – az eljárás vezetéséről szóló részben található, de tulajdonképpen az egész eljárásra vonatkozó – elvet, mely a felek eljárásbeli egyenlőségéről rendelkezik.[645] A választottbíró kijelölése vonatkozásában ez akkor lehet problematikus, ha az egyik fél lényegesen erősebb gazdasági helyzetben, erősebb pozícióban van, mint a másik. Ebben az esetben ugyanis van arra esély, hogy ezen – nem feltétlenül versenyjogi értelemben vett – erőfölényes helyzetét kihasználja a választottbíróság tagjainak összeállítása során.[646]

Ezzel kapcsolatban nagyon érdekes megoldást alkalmaz a német jog. Németországban az 1879-ben hatályba lépett polgári perrendtartás (*Zivilprozessordnung*, ZPO) tizedik könyve tartalmazza a választottbíráskodással kapcsolatos rendelkezéseket. A német törvényhozás e könyvnek a Modell-törvény alapján történő átfogó módosítását 1997. november 26-án fogadta el, és az 1998. január 1-jével lépett hatályba.[647] A ZPO 1034. paragrafusának második bekezdése a fentiekben jelzett problémát úgy kívánja szabályozni, hogy abban az esetben, amennyiben a választottbírósági szerződés valamelyik félnek a másik

[645] A Modell-törvény 18. cikkelye a következőt tartalmazza: *„The parties shall be treated with equality and each party shall be given a full opportunity of presenting his case."* Ezen rendelkezés első fordulata tulajdonképpen elvi jelleggel mondja ki, hogy a feleket az eljárás során egyenlően kell kezelni.

[646] Mint arra utalás történt, ezen problémakör felismerése került az amerikai *Uniform Arbitration Act* reformja során is, különös figyelemmel a fogyasztóvédelmi, illetve munkajogi választottbírósági eljárásokra, ahol egyértelmű a két fél közötti gazdasági–szervezeti különbség. (Az UAA reformja ezt a problémát a közlési kötelezettség szigorításával kívánja orvosolni.)

[647] Erről átfogó jelleggel lásd: Böckstiegel: *An Introduction to the*... 19–32. o.

félhez képest a választottbírói tanács összeállítása vonatkozásában túlerőt biztosít, úgy a gyengébb pozícióban lévő fél kérelmezheti az állami bíróságnál, hogy az jelöljön ki választottbírákat, eltérve a választottbírósági szerződésben foglalt kijelölési rendtől. Ezt a kérelmet legkésőbb két héten belül kell beadni, azt követően, hogy a fél értesült a számára kedvezőtlen választottbírósági testület összeállításáról.[648] Karl-Heinz Böckstiegel szerint ez a megoldás még mindig szerencsésebb és esetlegesen jobban megfelel a szerződő felek akaratának, mintha egy állami bíróság a nem megfelelően összeállított testület által meghozott választottbírósági ítéletet a későbbiekben érvénytelenítené.[649] Ez a megoldás jó kompromisszumként értékelhető a felek eljárási szabadságának fenntartása és a pártatlan, végrehajtható választottbírósági ítélet iránti igény között.

A választottbírák állami bíróság általi kijelölésével kapcsolatban különös figyelmet érdemel egy német jogeset, mely jól példázza az állami bíróságnak a választottbírósági eljárásba történő beavatkozását.[650] A tényállás szerint az olasz és a német fél építési szerződést kötött, melybe a Német Építési Jogi Egyesület választottbírósági klauzulája került felvételre, mely a Német Építési Szövetség választottbírósági szabályait rendelte alkalmazni. E szabályok szerint mindkét félnek egy-egy választottbírát kell választani, akik az eljáró tanács elnökét közösen kell, hogy kiválasszák, melynek hiányában a megrendelő székhelyén található *Landgericht* elnöke lesz jogosult a választottbíró kijelölésére. (Lényeges kiemelni, hogy ebben az esetben a megrendelő az olasz fél volt.) A választottbírósági eljárást a német fél kezdeményezte, és mivel a felek által jelölt választottbírók az elnök személyé-

[648] A ZPO 1034. paragrafusának második bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik: *„(2) Gibt die Schiedsvereinbarung einer Partei bei der Zusammensetzung des Schiedsgerichts ein Übergewicht, das die andere Partei benachteiligt, so kann diese Partei bei Gericht beantragen, den oder die Schiedsrichter abweichend von der erfolgten Ernennung oder der vereinbarten Ernennungsregelung zu bestellen. Der Antrag ist spätestens bis zum Ablauf von zwei Wochen, nachdem der Partei die Zusammensetzung des Schiedsgerichts bekannt geworden ist, zu stellen. § 1032 Abs. 3 gilt entsprechend."*

[649] Lásd: Böckstiegel: *i. m.* 25. o.

[650] E jogeset ugyan alapvetően a német jogot érinti, de tárgyalása témánk szempontjából szükséges.

ben nem tudtak megegyezni, a *Brandenburgische Oberlandesgericht*-hez fordultak a felek által jelölt választottbírák az elnök kijelölése céljából. A *Brandenburgische Oberlandesgericht* 2000. június 26-án kelt ítéletében kijelölte a választottbírát. Az ítélet megállapította, hogy a szerződésből egyértelműen kitűnik, hogy a német jog alapján a német bíróság jogosult a választottbíróság elnöke kijelölésére, amennyiben azt a felek által jelölt választottbírák nem tudják megtenni. Abból a tényből ugyanis, hogy a megrendelő olasz személy, és székhelyén, Bariban *Landgericht* nem létezik, nem következik, hogy a felek nem a német szabályok szerint kívánták volna a választottbíróság megalakítását, és erre tekintettel a *Brandenburgische Landesgericht* – a Modell-törvényt jelentős mértékben követő német jog alapján – kijelölte a választottbírósági testület elnökét.[651]

A választottbírák elleni kizárással a Modell-törvény 12. és 13. cikkelye foglalkozik. A 12. cikkely első bekezdése a választottbíró közlési kötelezettségét írja elő, mely szerint a választottbírónak felkért személynek minden olyan körülményt közölnie kell a felekkel, melyek pártatlansága vagy függetlensége tekintetében jogos kételyeket ébreszthetnek. Ezen haladéktalan közlési kötelezettség az eljárás végéig fennáll, kivéve olyan körülmények vonatkozásában, melyeket a választottbíró, illetve választottbíró-jelölt a felekkel korábban már közölt.

A 12. cikkely második bekezdése a kizárás alapvető okaként azt határozza meg, hogy a választottbíró ellen abban az esetben kezdeményezhető kizárási eljárás, amennyiben fennállnak olyan körülmények, melyek a választottbíró pártatlansága vagy függetlensége vonatkozásában jogos kételyeket ébresztenek, illetve akkor is kezdeményezhető kizárási eljárás, amennyiben a választottbíró nem rendelkezik a felek által előírt képzettséggel.[652] Az UNCITRAL Modell-törvény szerkesztőinek e rendelkezéssel az is volt a céljuk, hogy az egyes nemzeti jo-

[651] A *Brandenburgisches Oberlandesgericht* 2000. június 26-i (8 SchH 1/00) ítéletének összefoglalóját lásd: *Case Law on UNCITRAL Texts (CLOUT)*, www.uncitral.org/uncitral/en/case_law.html

[652] A 12. cikkely második bekezdésének első mondata a következő: *„An arbitrator may be challenged only if circumstances exist that give rise to justifiable doubts as to his impartiality or independence, or if he does not possess qualifications agreed by the parties."*

gokban fellelhető, terjedelmes, és esetenként kazuisztikus módon meghatározott kategóriák helyett viszonylag egységes szabályozást nyerjen a kizárás. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor kiemelést érdemel, hogy a Modell-törvény nem határozza meg sem a függetlenség, sem a pártatlanság fogalmát. (Ezek meghatározásával kapcsolatosan a később bemutatásra kerülő nemzetközi iránymutatásokkal összefüggésben foglalkozunk.) Érdekes rámutatnunk ezzel összefüggésben Gerold Herrmann megjegyzésére, aki szerint a kizárással kapcsolatos, a Modell-törvényben szereplő rendelkezések nem csupán a választottbírósági eljárás kezdetén fennálló körülményekre, tényekre, hanem az újonnan felmerülő eseményekre is szükségképpen kell, hogy vonatkozzanak.[653]

Miként a korábbiakban már említésre került, Kalifornia állam peres eljárását szabályozó törvénye *(Californian Code of Civil Procedure)* részletesen tartalmaz olyan körülményeket, melyek fennállása önmagában megalapozza az elfogultságot. Érdemes kiemelni, hogy a Modell-törvény alapján keletkezett 1996. évi litván választottbírósági törvény amellett, hogy tartalmazza, hogy a választottbíró ellen kizárási eljárást lehet kezdeményezni, amennyiben jogos kétségek állnak fenn pártatlansága vagy függetlensége tekintetében, konkrét esetköröket is leír ennek fennállása vonatkozásában. Ilyen körülmény az, ha a választottbíró ténylegesen függ valamelyik féltől, rokona valamelyik félnek, közvetlen vagy közvetett módon érintett az ügy kimenetelében, részt vett a választottbírósági eljárást megelőző közvetítői eljárásban, avagy olyan körülmények állnak fenn, melyek jogos kétségeket ébresztenek pártatlansága vonatkozásában.[654] (A litván törvény megkülönbözteti a függetlenség, illetve a pártatlanság fennállására vonatkozó esetköröket. E törvény a függetlenség vonatkozásában tartalmaz egyes tényleges kategóriákat, míg a pártatlanság megállapításához a jogos kételyek fennállását eredményező körülményekről rendelkezik.) A német Heinz Strohbach szerint kifejezetten szerencsés az, hogy a Modell-törvény nem tartalmaz részletesebb rendelkezést a kizárási okok vonatkozásában, ugyanis ellenkező esetben egy részle-

[653] Lásd: Herrmann: *The UNCITRAL Model Law*... 17–18. o.
[654] Lásd: Binder: *International Commercial Arbitration*... 121. o.

tesebb szabályozás túlzottan megterhelné a Modell-törvényt, és annak átláthatóságát, alkalmazását is akadályozná.[655]

A Modell-törvény végső verziójával szemben a Modell-törvény korábbi változata ennél a rendelkezésnél nem tartalmazott a választottbírónak a felek által előírt képzettségével kapcsolatosan utalást, azaz a választottbíró kizárását azon az alapon nem lehetett kezdeményezni, hogy e képzettségi előírásoknak nem felel meg. Az, hogy a végső verzió a választottbíró képzettségére vonatkozó utalást foglal magában, esetlegesen magyarázható azzal is, hogy a felek igen gyakran megállapodnak abban, hogy a választottbírónak valamilyen különleges szakmai vagy kereskedelmi képességgel kell, hogy rendelkezzen, és a Modell-törvény e vonatkozásban méltányolni kívánja a felek szándékát.[656]

A kizárási eljárás szabályai a 13. cikkelyben találhatóak. A Modelltörvény itt is törekszik a felek eljárási szabályait érvényre juttatni, kimondva, hogy – a tárgyalandó harmadik bekezdés figyelembevételével – a felek szabadon állapodhatnak meg a kizárási eljárás szabályaiban. Amennyiben ilyen megállapodás nincsen, akkor a második bekezdés szerint a kizárást kezdeményező fél 15 napon belül azt követően, hogy tudomást szerzett a tanács összetételéről vagy tudomására jutott a kizárásra okot adó körülmény, írásos, indokolással ellátott kizárási kérelmet terjeszthet elő a választottbírósági tanácsnak. Amennyiben az érintett választottbíró nem mond le, vagy a másik fél nem ért egyet a kizárási kérelemmel, úgy a választottbírósági tanács fog dönteni a kizárási kérelemről.[657]

A 13. cikkely harmadik bekezdése egy garanciális jellegű rendelkezést tartalmaz és akként rendelkezik, hogy abban az esetben, amennyiben a kizárási eljárás eredményre nem vezet, az e döntésről való értesülést követő 30 napon belül a kizárást kezdeményező fél a Modell-törvény 6. cikkelyében meghatározott bírósághoz vagy más hatósághoz fordulhat, hogy az döntsön a kizárás tárgyában. E döntés ellen további fellebbezésnek helye nincsen, és amíg ezen ügy az illetékes bíróság előtt folyamatban van, a választottbírósági tanács – az érintett

[655] Lásd: Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal*... 110. o.

[656] Lásd: Herrmann: *UNCITRAL Adopts Model*...5. o.

[657] Érdekes megjegyezni, hogy az e döntéshez vezető eljárás részleteiről a Modelltörvény nem tartalmaz rendelkezést.

választottbíróval együtt – folytathatja az eljárást, és döntést is hozhat. A harmadik bekezdésben foglaltak létjogosultságát számos kritika érte a Modell-törvény előkészítése során. Túlmenően azon, hogy a korábbi tervezetben nem harminc, hanem tizenöt nap szerepelt a bírósági felülvizsgálat kezdeményezésére, felmerült egyfelől az is, hogy egy ilyen jellegű bírósági jogorvoslat teret adhat a választottbírósági eljárás késleltetésének, másfelől pedig ellentmondhat olyan intézményesített választottbírósági szabályzatoknak, melyek a választottbírósági intézmény meghatározott szervének végleges döntési jogot adnak a kizárás tekintetében.[658] Ezt az álláspontot képviseli Heinz Strohbach is, aki szerint ez a lehetőség teljes mértékben megszünteti a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás bizalmas jellegét, és csökkenti az egyezségi vitarendezés lehetőségét is.[659]

A Modell-törvény rendelkezéseiből az következik, hogy a felek nem mondhatnak le a harmadik bekezdés alkalmazásáról, vagyis a kizárási eljárással kapcsolatban olyan szabályozásban nem állapodhatnak meg, mely a bírósági jogorvoslatot nem teszi lehetővé. A Modelltörvényt adaptáló nem államok nem mindegyike követte ezt az utat. Az 1986. évi Brit Kolumbiai Nemzetközi Választottbírósági törvény 13. paragrafusának ötödik bekezdése szerint a Legfelsőbb Bíróság visszautasíthatja a kizárással kapcsolatos jogorvoslatot, amennyiben a kizárási eljárásnak a felek által is elfogadott szabályai biztosítottak lehetőséget arra, hogy a választottbírósági tanácstól eltérő szerv döntsön a kizárás kérdésében.[660] Ez a megoldás azt a jogalkotói álláspontot képviseli, hogy nem kell feltétlenül bíróságra bízni a kizárási eljárásban való döntést, az a lényeges csupán, hogy erről a választottbírósági tanácstól független testület döntsön.[661]

Az indiai választottbírósági törvény, az 1996. augusztus 2-án elfogadott, 26/1996. sz. törvény is eltérő megoldást tartalmaz, e törvény ugyanis egyáltalán nem teszi lehetővé a kizárás kérdésében az állami

[658] Lásd: Herrmann: *The UNCITRAL Model Law*... 18. o.

[659] Lásd: Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal*... 112. o.

[660] Lásd: Binder: *International Commercial Arbitration*...129. o.

[661] E megoldás megfelelő lehet olyan választottbírósági eljárás esetében, ahol az adott választottbírósági intézmény külön szerve jogosult a kizárás kérdésében döntést hozni.

bírósági jogorvoslatot.[662] Természetesen a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére van lehetőség, és ebben a körben lehet kezdeményezni a jogorvoslatot az olyan ítélet ellen is, melynek meghozatalában sikertelen kizárási eljárással támadott választottbíró is részt vett. Érdemes megjegyezni, hogy az indiai jog e megoldása sem ellenvélemény nélküli. Az indiai Vikram Raghavan jegyzi meg azt, hogy a választottbírósági eljárás egyik legfontosabb követelménye, hogy abban pártatlan és független választottbírók vegyenek részt, ezért nem szerencsés megoldás az, ha egy ilyen döntés – a kizárási eljárásban hozott határozat – ellen kizárólag az ítélet érvénytelenítése iránti kereset útján lehet jogorvoslatot kezdeményezni.[663] Hasonló kritikát fogalmaz meg a szintén indiai Sunil Gupta, aki szerint ebben a vonatkozásban az indiai választottbírósági törvényt haladéktalanul módosítani kell annak érdekében, hogy a felek a kizárási eljárásban hozott döntés ellen közvetlen jogorvoslattal élhessenek.[664]

Itt kell utalnunk arra, hogy a Modell-törvény is tartalmaz a választottbírósági ítélet elismerését, végrehajtását megtagadó okokat a 36. cikkelyben. Témánk szempontjából kiemelést érdemel egyfelől azon ok, mely az elismerést, végrehajtást azon az alapon tagadja meg, hogy a fél, aki ellen ítéletet hoztak, nem kapott megfelelő értesítést a választottbíró kijelöléséről, másfelől pedig azon ok, mely szerint a választottbíróság összetétele nem volt összhangban a felek megegyezésével, avagy ennek hiányában azon ország jogával, ahol a választottbírósági eljárás lefolytatására sor került.

A Modell-törvény megalkotása idején is nagy kritikával illetett 13. cikkelyének átvételében a fenti résztől függetlenül is több jelentős eltérést találunk az egyes államok jogrendszerében. Az 1994. évi egyiptomi választottbírósági törvény, a 27/1994. évi törvény nem teszi lehetővé a felek számára, hogy maguk határozzák meg a választottbírák

[662] Az indiai választottbírósági törvény megalkotásának előzményeihez lásd: Bansal: *Towards a New Law*... 67–72. o.

[663] Raghavan: *New Horizons for Alternative*... 33. o.

[664] Az Újdelhiben található Legfelsőbb Bíróság előtt bejegyzett ügyvéd nemzetközi példákra – például az amerikai *Commonwealth Coatings* ügyre – hivatkozással támasztja alá igen határozott álláspontját. Lásd: Gupta: *No Power to Remove*... 123–130. o.

kizárására irányuló eljárást, hanem azt a törvényben meghatározott rend szerint kell lefolytatni.[665] Az 1988. évi bolgár választottbírósági törvény pedig kifejezetten azt írja elő, hogy abban az esetben, amennyiben a választottbíró kizárása ügyében hozott döntés ellen bírósági jogorvoslatot kezdeményeznek, a választottbírósági eljárást fel kell függeszteni.[666] (E szabályozás a Modell-törvény rendelkezésétől homlokegyenest ellentétes álláspontot tükröz.) A Modell-törvény e része – és részben ez magyarázza annak többfajta recepcióját – az állami bíróságnak a választottbírósági eljárásba igen erőteljes beavatkozását jelenti, mely alapvetően nem lehet célja a választottbírósági eljárásnak mint az állami jogérvényesítéshez képest alternatív vitarendezési módnak.

A Modell-törvény 14. cikkelye azt az esetkört szabályozza, amikor a választottbíró nem tud vagy nem kíván eleget tenni feladatának, *de jure* vagy *de facto* képtelen ellátni választottbírói tisztségét. Ezen esetekben megbízása megszűnik, ha lemond, illetve amennyiben a felek közösen döntenek megbízása megszűnéséről. Egyéb esetekben a Modell-törvény 6. cikkelyében meghatározott bíróság vagy hatóság jogosult – nem megfellebbezhető – határozatában megállapítani a választottbírósági tisztség megszűnését.[667] Fontos utalnunk a 14. cikkely második bekezdésére, amely kimondja, hogy amennyiben e cikkely, avagy a kizárásról szóló 13. cikkely második bekezdése alapján egy választottbíró tisztségéről lemond, avagy a peres fél hozzájárul a választottbíró tisztségének megszűnéséhez, az nem foglalja magában bármely, a kizáráshoz vagy a választottbíró tisztség megszűnéséhez vezető ok érvényességének elismerését.[668]

---

[665] Lásd: El-Ahdab: *The New Egyptian Arbitration*... 77–78. o.

[666] Lásd: Binder: *International Commercial Arbitration*... 128. o.

[667] A Modell-törvény 14. cikkelyének első bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik: *„If an arbitrator becomes de jure or de facto unable to perform his functions or for other reasons fails to act without undue delay, his mandate terminates if he withdraws from his office or if the parties agree on the termination. Otherwise, if a controversy remains concerning any of these grounds, any party may request the '5' court or other authority specified in article 6 to decide on the termination of the mandate, which decision shall be subject to no appeal."*

[668] Álláspontom szerint ennek a rendelkezésnek akkor lehet jelentősége, ha később a választottbíróság ítéletét érvényteleníteni kívánná valamelyik fél, és az ér-

A Modell-törvény 14. cikkelye – rövidsége ellenére – több kérdést is szabályoz. Természetesen előfordulnak olyan esetek, amikor a választottbíró – például egészségi ok miatt – képtelen ellátni feladatát, és tisztsége ezért szűnik meg. Ennél sokkal problematikusabb esetkör az, amikor valamilyen ok miatt nem hajlandó megfelelő módon eljárni, a választottbírói tisztségnek eleget tenni. Ebben az esetben a felek jogosultak arra, hogy megállapodjanak a tisztség megszűnésében, illetve jogosultak, hogy erre az esetre is kidolgozzanak valamilyen eljárást. Figyelemmel kell lenni arra is azonban, hogy ilyenkor a peres felek érdeke azonban korántsem azonos. Az, hogy a választottbíró feladatát nem látja el megfelelően – például az eljárási lépések megtételével indokolatlan módon késlekedik – lehet, hogy az egyik fél számára hátrányos, de egyidejűleg ez a másik fél számára kifejezetten kedvező lehet. Ebben az esetben a bíróság eljárása lehet megfelelő segítség. Utalni kell azonban a Holtzmann–Neuhaus kézikönyvre, mely szerint a 14. cikkely második bekezdésének helyes értelmezése az, hogy a bíróság abban az esetben jogosult a választottbírói tisztség megszűnését megállapítani, amennyiben a felek az erre irányadó eljárásban nem egyeztek meg, azaz a bírósági út ebben az esetben kisegítő szabályként szerepel.[669]

A bírósági beavatkozáson túlmenően e cikkellyel kapcsolatban két további lényeges kérdésre kell felhívnunk a figyelmet. Az egyik fontos probléma, hogy e cikkely szerint a választottbíró tulajdonképpen bármikor lemondhat a tisztségéről, és ebben a körben nincs is szükség a felek (vagy a többi választottbíró) jóváhagyására. Ez a választottbírói jogviszony jellegének kérdéséhez vezet el bennünket. A Modell-törvény semmilyen iránymutatást nem tartalmaz abban a vonatkozásban, hogy a választottbíró tevékenységét milyen jogviszony alapján látja el.[670] Így azt alapvetően megbízási jogviszonynak kell tekintenünk.[671] A német Heinz Strohbach alapvetően dogmatikai problémát

---

vénytelenítés okaiként a választottbíró kizárásához vagy tisztsége megszűnéséhez vezető indokokat kívánná megjelölni.

[669] Lásd: Holtzmann–Neuhaus: *A Guide to the UNCITRAL…* 440. o.

[670] Lásd: Herrmann: *The UNCITRAL Model Law…* 17. o.

[671] E kérdéssel kapcsolatban általában lásd: Ditchev: *Le Contrat'd Arbitrage…* 395–410. o.

lát abban a vonatkozásban, hogy amennyiben a választottbíró jogviszonya megbízási szerződés, akkor annak teljesen egyoldalú, a másik féltől (vagyis a választottbírót jelölő peres féltől) teljesen független, mindenféle indok nélküli azonnali felmondása miként lehetséges.[672] Ezzel kapcsolatban azonban figyelemmel kell lennünk arra, hogy a Modell-törvény alapvetően a választottbírósági eljárással, és nem a választottbírói jogviszony kérdéskörével foglalkozik.

A 14. cikkely – miként az említésre került – lehetővé teszi azt is, hogy a választottbíró tisztsége azért kerüljön megszüntetésre, mert feladatának nem tesz megfelelő módon eleget, vagyis választottbírói kötelezettségét nem látja el. A Modell-törvény azonban ebben a vonatkozásban semmilyen támpontot nem ad, például erre vonatkozó határidőt sem tartalmaz. Ezzel kapcsolatosan igen érdekes megoldást tartalmaz Tunézia 1993. évi választottbírósági törvénye, mely kimondja, hogy amennyiben a választottbíró 30 napon belül kötelezettségének nem tesz eleget, akkor a felek megállapodhatnak tisztsége megszűnésében, illetve kisegítő szabályként itt is alkalmazható a bírósági jogérvényesítés.[673] Peter Binder ezzel kapcsolatban azt hangsúlyozza, hogy figyelemmel arra, hogy ez a rendelkezés akként is értelmezhető, hogy a választottbírónak 30 nap alatt teljesítenie kell a kötelezettségét – azaz adott esetben be kell fejeznie az eljárást – ezt a fordulat nem szerencsés, és ezért nem is javasolja az ez alapján történő választottbírósági eljárást.[674]

A Modell-törvény 15. cikkelye az új választottbíró megválasztásáról rendelkezik, amire akkor kerül sor, amennyiben a régi választottbíró megbízatása kizárás avagy egyéb ok miatt megszűnik. Ezzel kapcsolatban e cikkely kimondja, hogy az új választottbíró megválasztására az eredeti választottbírók megválasztására vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Kiemelést érdemel, hogy a Modell-törvény tervezetében e cikkelynél szerepelt, hogy a feleknek lehetőségük van ettől eltérni

[672] Lásd: Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal*... 113. o.

[673] A tunéziai választottbírósági jog kodifikálásának előzményeihez lásd különösen: Malouche: *Recent Developments in Arbitration*... 23–32. o. A tunéziai választottbírósági törvénynek a kizárással foglalkozó szabályaival kapcsolatban lásd: Sanders: *Quo vadis arbitration?* 205. o.

[674] Lásd: Binder: *International Commercial Arbitration*...132. o.

az új választottbíró megválasztása esetén, a végleges szöveg azonban a felek részére ezt már nem biztosítja. Szembetűnő, hogy a Modell-törvény – szemben például az UNCITRAL Mintaszabályzattal – nem tartalmaz semmilyen rendelkezést az addig lefolytatott eljárási cselekmények vonatkozásában, annak ellenére, hogy a Modell-törvény megalkotása során voltak olyan elképzelések, hogy ezt is szabályozni lenne szükséges.[675]

A Modell-törvény vizsgált rendelkezéseit is figyelembe véve elmondható, hogy a Modell-törvény a választottbíráskodás nemzetközi jogegységesítése terén igen jelentős mérföldkőnek tekinthető, akkor is, hogyha – miként ezt a vizsgált szabályok is bemutatják – az egyes államok általi recepciója (és ebből következőleg a rá épülő joggyakorlat) teljes mértékben egységesnek nem tekinthető.

4. Az International Chamber of Commerce (ICC) választottbírósági szabályai a választottbírák megválasztása és kizárása tekintetében

A) Az ICC rövid bemutatása

A nemzetközi kereskedelmi intézményesített választottbíráskodás területén a párizsi székhelyű, *International Chamber of Commerce* (ICC) tevékenysége kimagasló. Az ICC 1923-ban, négy évvel a nemzetközi kamara létrehozatalát követően alapított választottbírósága *(Court of Arbitration)*, továbbá az egész ICC tevékenysége a nemzetközi választottbíráskodás fejlődése és fejlesztése szempontjából megkerülhetetlen. Figyelemmel arra, hogy e választottbíróság nem csupán nevében, hanem tevékenységében, funkciójában is valódi nemzetközi karakterrel bír, ezért célszerű e választottbíróság, illetve eljárási szabályzatának elemzése a választottbírák megválasztására és kizáruló nemzetközi jogegységesítés tükrében.[676]

---

[675] Lásd: Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal*... 113. o.

[676] Az ICC a nemzetközi választottbíráskodás területén betöltött kimagasló szerepére is figyelemmel igen jelentős szakirodalommal rendelkezik. E szakirodalomból az

Habár az ICC jelentősége a nemzetközi választottbíráskodás területén nemcsak az elbírált ügyek számában, nagyságában áll, kétségtelen, hogy az ICC statisztikája e vonatkozásban is már önmagában impozáns. Az ICC választottbírósága megalakulása óta mintegy 14 000 üggyel foglalkozott.[677] Míg 1946-ban mindösszesen négy ügyet regisztráltak az ICC Választottbíróságának titkárságán, addig 1950-ben negyvenet, 1978-ban kétszázharmincötöt, 1983-ban kettőszázkilencvenegyet.[678] 2005 január és 2006. január 1. között mintegy 1422 ügy nyilvántartásba vételére került sor.[679] Ebben az időszakban 117 különböző országból származtak a peres felek, és 68 országból 968 választottbíró megválasztására, illetve a *Court of Arbitration* által történő megerősítésére került sor.

A fenti jelentős számadatok mellett az ICC Választottbíróságának sajátossága kifejezetten nemzetközi jellege, továbbá az, hogy bizonyos mértékben az ICC Választottbírósága törekszik az intézményesített és az *ad hoc* választottbíráskodás előnyeit egyesíteni.[680] Annak ellenére, hogy – miként az a későbbiekből is kitűnik – az ICC Választottbírósága számos, kifejezetten az intézményes választottbíráskodásra jellemző sajátosságot hordoz magában, egyes elemek az *ad hoc* választottbíráskodási jelleget erősítik. Ezen utóbbira példa az, hogy az ICC nem tart nyilván választottbírói névjegyzéket, így elvileg bárki jelölhető választottbírónak. Más kérdés, hogy azt mint minden választottbíró-jelölést az ICC Választottbíróságának jóvá kell hagynia, és a választottbíró csak e jóváhagyással nyeri el tisztségét. (Mind-

---

ICC, illetve az ICC választottbírósági eljárás bemutatása vonatkozásában az alábbi alapvető fontosságú művekre utalunk: Craig–Park–Paulsson: *International Chamber of Commerce*...; Derains–Schwartz: *A Guide to the New*...; Schäfer–H. Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.*

[677] Az ICC Választottbíróságának részletes és informatív bemutatására lásd: *International Court of Arbitration. Resolving Disputes Worldwide.* Lásd: www.icccarbitration.org

[678] Az ICC Választottbíróságának régebbi statisztikájára lásd: Hancock: *The ICC Court of Arbitration*... 21–22. o. Kiemelést érdemel, hogy a Választottbíróság Titkársága által regisztrált ügyek nem mindegyikéből lesz peres eljárás, illetve nem mindegyik eljárás végződik ítélettel. Bizonyos esetekben a választottbírósági kikötés hiánya önmagában kizárja a peres eljárást, illetve számos ügy egyezséggel zárul.

[679] Az újabb statisztikára nézve lásd: www.icccarbitration.org

[680] E nézetre lásd: Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*... 300. o.

ezt a későbbiekben részletesen bemutatjuk.)[681] Ugyanezt igazolja az is, hogy, habár az ICC székhelye Párizsban található, nem feltétlenül szükséges, hogy a választottbírósági eljárás is Párizsban kerüljön lefolytatásra. Amennyiben a felek maguk választják meg a választottbírósági eljárás helyszínét, a rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint ugyan a legtöbb esetben Párizst jelölik meg, de ez korántsem kizárólagos. 2004-ben például a peres felek 74 esetben jelölték meg Párizst az eljárás helyszínéül, de 62 esetben London került kiválasztásra. Szintén az *ad hoc* jellegre mutat az, hogy amennyiben a felek nem jelölik meg a választottbírósági eljárás helyszínét, úgy nincsen olyan kisegítő szabály, hogy annak feltétlenül Párizsban kell lennie. Ennek ellenére a legtöbbször – de szintén nem kizárólagosan – az ICC Választottbírósága ebben az esetben Párizst választja. 2004-ben például az ICC tizennégy esetben jelölte meg Párizst, nyolc esetben Genfet, és hat esetben Szingapúrt a választottbírósági eljárás székhelyeként. Az ICC döntését nyilvánvaló módon befolyásolta az, hogy mindegyik város olyan államban található – illetve Szingapúr esetében olyan városállamról beszélhetünk – melyek jogrendszere kifejezetten elősegíti a választottbírósági ítélet végrehajtását, ami az eljárás eredményességét jelentős mértékben erősíti.[682]

Az ICC mindezek mellett számos, az intézményesített választottbíráskodásra jellemző sajátosságokkal rendelkezik, sőt, témánk szempontjából kifejezetten kiemelhető, hogy a választottbíró kiválasztása és kizárása tekintetében az ICC intézményei igen erős jogosultságokkal rendelkeznek.[683] Ezzel kapcsolatosan elsőként arra kell utalnunk, hogy maga az ICC Választottbírósága *(ICC Court of Arbitration)* nem tekinthető hagyományos értelemben vett bíróságnak, hiszen nem a jogvita ér-

[681] Stephen R. Bond, az ICC Választottbíróságának egykori főtitkára (*Secretary General*) ezzel kapcsolatban a párizsi *Tribunal de Grande Instance* 1988. január 15-ei döntésére utal a *Société des Equipements Industriels Stolz SA c Société Ets. Leiterce et autre* ügyben, melyben az került kimondásra, hogy éppen amiatt, hogy az ICC nem tart nyilván választottbírói névjegyzéket, félrevezető, ha valaki önéletrajzában magát ICC-választottbírónak (*ICC-arbitrator*) tünteti fel. Bond: *i. m.* 300. o.

[682] Lásd: Shore–Hodges–Pellew–Jones: *International Chamber of Commerce* ... L. o.

[683] Meg kell jegyeznünk, hogy a londoni LCIA *Court* is igen erőteljes jogosultságokkal rendelkezik e téren.

demi eldöntésére hivatott.[684] A *Court of Arbitration* tagjai mintegy 85 államból kerülnek ki, a Választottbíróság vezetését az elnök, illetve az alelnök látja el. A Választottbíróság munkáját a Titkárság *(Secretariat)* segíti, amely megközelítőleg ötven főből áll. A Titkárság feladata az egyes ügyek nyomon követése, az ügyek adminisztrációjában való részvétel, mely olyan módon kerül kivitelezésre, hogy minden ügyhöz külön csoport kerül felállításra, melyet kijelölt jogász vezet. E szolgáltatást a Titkárság mintegy húsz nyelven képes nyújtani, amely álláspontom szerint a választottbíróság nemzetközi jellegét jelentős mértékben erősíti, és ez is hozzájárul ahhoz, hogy igen gyakran kerül kikötésre választottbírósági záradékokban az ICC mint vitarendező fórum.[685]

A *Court of Arbitration* alapvetően a választottbírósági eljárás integritásának megőrzésére törekszik, és feladata az alábbiakban foglalható össze:

- Elsődleges döntés abban a vonatkozásban, hogy létezik-e az eljárás alapjául szolgáló választottbírósági szerződés;
- Döntés az eljáró választottbírák számáról, amennyiben abban a felek nem egyeztek meg;
- A választottbírák kijelölésében részvétel, illetve meghatározott esetben azok kijelölése;
- Döntés a választottbírák elleni kizárási indítványokról;
- Biztosítása annak, hogy a választottbírák a választottbírósági eljárást az ICC Eljárási Szabályzatának megfelelően vezessék, illetve szükség szerint a választottbírák személyében bekövetkező cseréről való döntés;
- A választottbírósági eljárás székhelyéről való döntés, amennyiben erről a felek nem rendelkeztek;
- A választottbírósági eljárás határidejének meghatározásáról, azok meghosszabbításáról való döntés;
- A választottbírák díjának és költségeinek meghatározása;
- A választottbírósági ítélet tervezetének tanulmányozása, észrevételezése.

---

[684] Lásd ezzel kapcsolatban: Hancock: *The ICC Court of Arbitration*... 23–24. o.

[685] Az ICC *Court of Arbitration* felépítéséről magyar nyelven lásd: Csehi: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíróság*... 439–440. o.

A *Court of Arbitration* fenti hatáskörei alapján igen jelentős mértékben képes az eljárás sorsának befolyásolására. (A Választottbíróságnak az eljáró választottbírósági tanács tagjai megválasztásával, kizárásával kapcsolatos jogkörei a későbbiekben részletes bemutatásra kerülnek.) Ami a választottbírósági ítélet véleményezését illeti, ennek célja az, hogy az ICC eljárása alapján létrejövő ítélet minden tekintetben megfeleljen az Eljárási Szabályzatnak. A Választottbíróság természetesen az eljáró választottbírósági testületet az ítélet érdemi részével kapcsolatban nem jogosult befolyásolni, csupán észrevételeit közölheti annak érdekében, hogy szakszerű, az eljárási szabályoknak megfelelő ítélet szülessen.[686]

Kiemelendő, hogy az ICC nem csupán az *ICC Court of Arbitration*, valamint az ICC választottbírósági eljárása útján van jelen a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás környezetében. Az ICC által rendszeresen kiadott választottbírósági folyóirat *(Bulletin)*, illetve az ICC, továbbá az ICC egyes Nemzeti Bizottságai *(National Committee)* által szervezett konferenciák mind igen jelentős mértékben járulnak hozzá a nemzetközi választottbíráskodás gyakorlatának fejlesztéséhez.[687] Figyelemmel arra, hogy az ICC Választottbírósága számos esetben mint kijelölő szerv *(appointing authority)* is eljár *ad hoc* választottbírósági eljárásokban, így az ICC-nak a választottbírák kijelölésére és kizárására vonatkozó eljárási szabályai mellett ezen, a kijelölés során követendő szabályokat is röviden ismertetjük.

B) Az ICC választottbírósági Eljárási Szabályzatának a választottbíró megválasztására, kizárására vonatkozó rendelkezései

Az ICC választottbírósági Eljárási Szabályzatának *(Arbitration Rules)* jelenlegi verziója 1997-ben került megalkotásra, és 1998. január 1-jétől

[686] Ezzel kapcsolatban célszerű azt kiemelnünk, hogy mindez a felek érdekét is szolgálja, hiszen a *Court of Arbitration* e jogkör gyakorlásával hozzá tud járulni ahhoz, hogy a megalkotott ítélet elismerhető és végrehajtható legyen.

[687] Lásd: Shore–Hodges–Pellew–Jones: *International Chamber of Commerce*... LI. o. Meg kell említeni ebben a vonatkozásban az ICC mellett szervezett nemzetközi gazdasági jogi intézetet *(ICC Institute of World Business Law)*, melynek tevékenysége szintén jelentősen járul hozzá a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás fejlesztéséhez.

hatályos.[688] E módosítás az 1975. évi Eljárási Szabályzat alapvető változtatásaként értékelhető annak 1988. évi, illetve 1993. évi kiegészítését követően. (Az 1998. évi módosítás témánkat érintően is több jelentős változást eredményezett az eljárási szabályzatban.)

A választottbírósági tanács összetételével, a választottbírák kijelölésével, a kijelölés megerősítésével, a választottbírák kizárásával és az új választottbírák megválasztásával az Eljárási Szabályzat 7–12. cikkelyei foglalkoznak.[689]

A 7. cikkely első bekezdése a választottbírák vonatkozásában igen lényeges rendelkezést tartalmaz, melyet célszerű szó szerint is idézni az alábbiak szerint:

> *„Every arbitrator must be and remain independent of the parties involved in the arbitration."*

E rendelkezés szerint a választottbíráknak függetlennek kell lenniük, és függetlennek is kell maradniuk a választottbírósági eljárásban részt vevő felektől. Lényeges kiemelnünk, hogy a szabályzat e rendelkezése csak a függetlenséget, vagyis egy viszonylag objektív kritériumokkal körülírható kategóriát követel meg a választottbíráktól. Miként részletesen elemzésre kerül, a függetlenség követelménye szerint nem állhat fenn olyan jellegű, ténylegesen létező kapcsolat a választottbíró és a peres fél között, mely a függetlenség fennállását befolyásolhatná. Igen fontos azt hangsúlyozni, hogy az ICC Eljárási

---

[688] Az Eljárási Szabályzat 1998. évi módosításának bemutatásához lásd: Calvo: *The New ICC*... 41–52. o. Az Eljárási Szabályzat teljes szövege a www.iccarbitration.org weboldalon olvasható. Habár maga az Eljárási Szabályzat jelenlegi verziója 1998. január 1-jétől hatályos, az eljárás költségeire vonatkozó rendelkezések 2003. július 1-jei hatállyal kerültek módosításra.

[689] A 7. cikkely az Általános Rendelkezések *(General Provisions)* elnevezést viseli, a 8. cikkely az eljáró választottbírák számával *(Number of Arbitrators)*, a 9. cikkely a választottbírák kijelölésével és megerősítésével *(Appointment and Confirmation of Arbitrators)* foglalkozik. A 10. cikkely a választottbírák kijelölését pertársaság *(Multiple Parties)* esetén rendezi, a 11. cikkely tárgya a kizárási eljárás *(Challenge of Arbitrators)*, míg a 12. cikkely a választottbírák helyettesítésével *(Replacement of Arbitrators)* foglalkozik. Az 1998. évi Eljárási Szabályzat e részének kommentárját lásd különösen: Craig–Park–Paulsson: *Annotaded Guide to*... 67–98. o.

Szabályzatának e rendelkezése a pártatlanság fogalmát nem követeli meg.

Fontos figyelmet fordítani arra is, hogy az ICC első választottbírósági eljárási szabályzata 1923-ban sem a függetlenség, sem a pártatlanság fogalmát nem alkalmazta, de nem tartalmazott rendelkezéseket a választottbíró kizárása tárgyában sem. Az 1955. évi választottbírósági eljárási szabályzat a kizárást már – a jelenlegitől ugyan jelentősen eltérő módon – szabályozta, és ebben az időszakban a gyakorlatban már a függetlenség hiánya vezethetett a kizáráshoz. Az 1975. évi eljárási szabályzat volt az első, amely a függetlenség fogalmát tartalmazta, és csak az 1980. évi szabályzat terjesztette ki a függetlenség fogalmát az eljáró tanács összes tagjára.[690] Az Eljárási Szabályzat 1988. évi módosítását megelőzően felmerült annak kérdése, hogy a szabályzatnak nem csupán az alapvetően objektív módon leírható függetlenséget, hanem a választottbírónak elsősorban az ügyhöz, a felekhez való hozzáállását mutató, szubjektív jellegű pártatlanságot is tartalmaznia kellene, de végül e javaslat elvetésre került.[691]

Az ICC választottbírósági szabályzata nem tartalmazza a függetlenség fogalmának meghatározását.[692] Az ICC kommentárja szerint éppen az ICC nemzetközi jellege teszi lehetetlenné, hogy a függetlenség fogalma általános értelemben meghatározásra kerüljön, hanem annak koncepcióját minden esetben a választottbírák és a részt vevő felek földrajzi és kulturális hátterének figyelembevételével, a releváns jogrendszerekre tekintettel kell létrehozni és elfogadni.[693] Mindez abból a szempontból is különös figyelmet érdemel, hogy ugyan számos jogrendszer választottbírósági törvénye alkalmazza mind a pártatlanság, mind a függetlenség fogalmát, azonban például az angol jogban csak a pártatlanság fogalmát találjuk, míg az amerikai jog az elfogultság, a pártosság sajátos kategóriáját ismeri *(evident partiality)*, a függetlenség fogalmát nem alkalmazza. E jogrendszerekből származó felek és választottbírák viszonylatában különös jelentősége lehet annak,

[690] Lásd: Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*...304. o.

[691] A függetlenség és pártatlanság objektív, illetve szubjektív jellegének esetleges viszonylagosságának problematikájával fejezet későbbi része foglalkozik.

[692] Lásd: Whitesell: *Conflicts of Interests from*... 57. o.

[693] Lásd: Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.* 45. o.

hogy az ICC csak a függetlenség fogalmát használja, így az ICC vonatkozó gyakorlatának, esetjogának e körülményekre, ezek értékelésére is figyelemmel kell lennie.

Értelemszerűen merül fel a kérdés, hogy azáltal, hogy nem szerepel a pártatlanság előírása a szabályzatban, előállhat-e az a helyzet, hogy egy független választottbíró nem pártatlanul jár el az ICC választottbírósági eljárásában. Ezzel kapcsolatban Stephen R. Bond arra hívja fel a figyelmet, hogy az, hogy az ICC szabályzata *expressis verbis* nem tartalmazza a pártatlanság fogalmát, semmilyen módon nem jelentheti azt, hogy az ICC eljárásában a választottbíró mindaddig elfogult módon járhat el, amíg függetlenségét megőrzi.[694] Az ICC szabályzatában egyébként – némiképpen látens módon – a pártatlanságra is legalább utalást találunk. Az Eljárási Szabályzat 11. cikkelyének első bekezdése szerint a kizárást a függetlenség vélelmezett hiányára avagy egyéb okra *(alleged lack of independence or otherwise)* lehet alapítani. Az *otherwise* mint egyéb ok kifejezés értelmezése jelentheti azt is, hogy valaki a kizárási kérelmet a pártatlanság hiányával indokolja.[695] Emellett célszerű utalni az Eljárási Szabályzat 15. cikkelyének második bekezdésére, melynek értelmében a választottbírósági tanácsnak biztosítania kell azt, hogy mindegyik fél az ügyét elő tudja adni, a választottbírósági tanácsnak tisztességesen, *fair* módon és pártatlanul kell eljárnia. Fentiekből arra lehet következtetni, hogy ha *expressis verbis* a pártatlanság előírásként nem szerepel az ICC szabályzatában, az egy kizárási kérelem esetében hivatkozási alap lehet. Más kérdés, hogy a kizárási indítvány sikerességének feltétele-e, hogy a pártatlanság hiánya mellett a függetlenség hiányára – vagy egyéb okra – is hivatkozzon a kérelmező, vagyis önmagában elégséges ok lehet-e a pártatlanság hiánya a kizárási eljárás eredmé-

[694] *„This somewhat mechanistic explanation for the absence of a mention of 'impartiality' in the ICC Rules is provided in part to make clear that the absence must not be understood as an endorsement of the idea that an arbitrator in ICC arbitrations has the right to be biased so long as he is independent."* Lásd: Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*... 304. o.

[695] Lásd ezzel kapcsolatban: Calvo: *The Challenge of ICC Arbitrators*... 64. o.

nyességéhez.[696] (Az ICC esetjogán túlmenően ennek megítéléséhez vélhetőleg minden ügy adott körülményeinek gondos vizsgálata vezethet el.)

Az ICC Eljárási Szabályzata a választottbíró függetlenségének biztosítására a 7. cikkely második bekezdésében egy sajátos eszközt alkalmaz. A választottbíró-jelöltnek megválasztása, megerősítése előtt írásos elfogadó nyilatkozatot kell tennie, melyben egyúttal függetlenségéről is nyilatkozik *(Arbitrator's Declaration of Acceptance and Statement of Independence)*.[697] Ebben a nyilatkozatban a választottbírónak túl azon, hogy nyilatkozik arról, hogy elfogadja-e a választottbírói tisztséget, arról is nyilatkoznia kell, hogy magát függetlennek vallja-e, avagy vannak-e olyan körülmények, melyek függetlenségét befolyásolhatják.[698]

A nyilatkozat szerint egyfelől a választottbírónak nyilatkoznia kell arról, hogy elfogadja a tisztséget, és kifejezetten nyilatkoznia kell, hogy képes és hajlandó is az ICC Választottbírósági Eljárási Szabályzata szerint eljárni az adott választottbírósági ügyben. Másfelől pedig függetlenségéről is nyilatkoznia kell, mely nyilatkozatra két verziót kínál a nyomtatvány. Az első verzió szerint a választottbíró-jelölt arról nyilatkozik, hogy független a felektől, és független is kíván maradni, és tudomása szerint nincsen olyan körülmény, amely bármely fél szemében *(in the eyes of any of the parties)* megkérdőjelezné a függetlenségét. A második verzió szerint – melyet a gyakorlat minősített függetlenségi nyilatkozatnak *(qualified statement of independence)* nevez – habár a választottbíró-jelölt magát a felektől függetlennek tekinti, kijelenti nyilatkozatában, hogy vannak olyan körülmények, melyek bármely fél szemében megkérdőjelezhetik függetlenségét. A választottbíró-jelöltnek e körülményeket, kapcsolatokat tételesen is fel kell sorolnia, és ezek kifejezetten lényeges szerepet játszanak abban,

[696] Habár a függetlenség és pártatlanság hiánya igen gyakran együttesen jelentkezik, egyáltalán nem szükségszerű, hogy mindkét körülmény egyidejűleg fennálljon.

[697] E nyilatkozat némiképpen hasonlít az LCIA *Arbitration Court* által alkalmazott, szintén a választottbíró-jelöltek által kitöltendő nyilatkozathoz, mellyel a könyv III. fejezete foglalkozik.

[698] A formanyomtatvány teljes szövegét lásd: Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.* 47. o.

hogy az adott választottbíró tisztségében megerősítésre kerül-e. (Az erre vonatkozó eljárást a későbbiekben részletezzük.)

A formanyomtatvány megfogalmazása igen sokatmondó abban a tekintetben, hogy a választottbírónak minden olyan körülményt fel kell fednie, amelyek bármely fél szemében megkérdőjelezhetik függetlenségét. Habár a függetlenség alapvetően objektív kategória, mivel a választottbíró és a fél közötti esetleges kapcsolatokat vizsgálja, ebben az értelemben annyiban szubjektív értelmezést kap, hogy a választottbíró-jelöltnek az adott peres fél szemszögéből vizsgálva a függetlenség fennállását esetlegesen megkérdőjelező kapcsolatokat kell feltárnia. Ez a rendelkezés álláspontom szerint magyarázható az ICC választottbíráskodásának tényleges nemzetközi jellegével, hiszen az eltérő jogrendszerekből származó, eltérő jogi hagyományokkal rendelkező felek esetében különbség mutatkozhat abban a vonatkozásban, hogy melyik fél milyen jellegű kapcsolatot ítél meg úgy, hogy az az adott választottbíró függetlenségét befolyásolhatja.

Ezzel kapcsolatban érdemes utalni egy, az ICC gyakorlatában felmerült esetre, melyben a választottbírósági eljárásban részt vevő egyik, az Egyesült Amerikai Államokból származó peres fél egy több oldal hosszúságú kérdőívet készített külön az egyik választottbíró-jelöltnek, melyben a választottbíró-jelölt és a peres fél közötti esetleges kapcsolatok vonatkozásában tett fel specifikus kérdéseket. Az ICC Választottbírósága szerint a választottbíró-jelölt e kérdésekre nem köteles válaszolni, kötelezettsége az ICC által készített nyomtatvány kitöltésére terjed ki.[699] Kiemelendő, hogy a választottbíró-jelölt addig semmilyen módon nem kerülhet megerősítésre, amíg egy megfelelő módon kitöltött és aláírt nyilatkozat rendelkezésre nem áll.[700]

Kérdéses ugyanakkor, hogy a választottbíró-jelöltnek a függetlenség megítélésével kapcsolatos fordulatot miként kell értelmezni. Stephen R. Bond már idézett tanulmányában úgy fogalmaz, hogy a választottbíró-jelöltnek ebben az esetben meg kell próbálnia a fél helyébe képzelnie magát, és minden olyan körülményt is figyelembe vennie, amely az adott fél szerint a függetlenség hiányához vezethet.

[699] Lásd: Whitesell: *Conflicts of Interests from…* 60. o.
[700] Lásd: Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.* 46. o.

Bond ezzel kapcsolatban egy igen szélsőséges példára utal, mely szerint egy választottbírósági ügyben egy alkalommal a választottbírósági tanács elnöke ellen kezdeményeztek kizárási eljárást azon az alapon, hogy az elnök korábban, még mielőtt az eljárásban részt vett volna, igen kemény nyilvános kritikával illette az emberi jogok helyzetét azon ország régebbi politikai rendszerében, ahonnan a peres fél származott. A *Court of Arbitration* e kizárási indítványt elvetette, a függetlenség hiányát nem tartotta megalapozottnak.[701] Mindezek ellenére a választottbíró-jelölt számára – a későbbi esetleges kizárási eljárások megelőzése céljából is – az a legjobb megoldás, ha a közlés javára téved, vagyis, amennyiben kétsége támad valamely tény közlése vonatkozásában, akkor célszerű az adott tényt inkább feltárnia.[702] A függetlenség vonatkozásában tett nyilatkozat – miként részletezésre kerül – nem csupán a választottbíró-jelölt megerősítése, hanem a vele szemben esetlegesen kezdeményezésre kerülő későbbi kizárási eljárás szempontjából is nagy jelentőséggel bír.

Az eljáró választottbírósági tanács számával kapcsolatban az Eljárási Szabályzat nyolcadik cikkelye tartalmaz rendelkezéseket. A nyolcadik cikkely első bekezdése szerint a jogvitát egy vagy három választottbíró dönti el.[703] E cikkely szerint alapvetően három lehetőség merül fel az eljáró választottbírák száma vonatkozásában, melyek szerint *(i)* a felek között nincsen megegyezés az eljáró választottbírák számát illetőleg, *(ii)* a felek megegyeztek abban, hogy ügyüket egyesbíró bírálja el, *(iii)* a felek abban egyeztek meg, hogy háromtagú választottbírósági tanács járjon el.[704] A nyolcadik cikkely második be-

[701] Lásd: Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*...305. o. Megjegyzést érdemel, hogy álláspontom szerint e körülmény inkább a pártatlanság és nem a függetlenség hiányához vezethetne.

[702] Lásd: Whitesell: *Conflicts of Interests from*... 60. o. Álláspontom szerint e nézet jelentős mértékben hasonlít az amerikai joggyakorlat meghatározó jelentőségű jogesete, a *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty CO. 393 U.S. 145 (1968)* ügyben a Justice White által jegyzett párhuzamos véleményben kifejtettekre, mellyel a mű korábbi, IV. fejezetében foglalkoztam.

[703] A választottbírák számának ilyen tekintetben történő meghatározása nagyon lényeges abból a szempontból, hogy ennek megfelelően a választottbírák közötti ellentétes vélemények esetén nem kerülhet a testület döntésképtelen helyzetbe.

[704] Lásd: Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice*. 49. o.

kezdése szerint abban az esetben, amennyiben a felek az eljáró választottbírák számában nem egyeztek meg, a *Court of Arbitration* egy választottbírát jelöl ki, kivéve, ha a *Court of Arbitration* meglátása szerint az ügyet háromtagú tanácsnak kell tárgyalnia. A Választottbíróság a legtöbb esetben a pertárgyértéket, az ügy bonyolultságát veszi alapul, és rendszerint másfél millió dollár pertárgyérték alatt egyesbírót jelöl ki. Abban az esetben pedig, amennyiben a felek másfél millió dollár pertárgyérték alatti ügyben háromtagú tanács felállításában állapodtak meg, a Választottbíróság felhívja a figyelmet e döntésük esetleges pénzügyi következményeire is.[705] Amennyiben a Választottbíróság megítélése szerint az ügyet egyesbírónak kell elbírálnia, a Választottbíróság e személyt ki fogja jelölni. Amennyiben három főből álló tanács elé utalja az ügyet, úgy felhívja a felperest, hogy tizenöt napon belül nevezze meg választottbíró-jelöltjét, az alperesnek pedig a felperesi választottbíró-jelölt megnevezésétől számított tizenöt napon belül kell saját jelöltjét megneveznie.

Abban az esetben, amennyiben a felek egyesbíró eljárásában egyeztek meg, jogosultak arra, hogy közösen jelöljenek választottbírát, akit a *Court of Arbitration*-nek jóvá kell hagynia. Abban az esetben, amennyiben a felek azt követő 30 napon, vagy a Titkárság által biztosított póthatáridőn belül, hogy a felperes keresetét alperes kézhez kapta, nem tudnak megegyezni az eljáró választottbírák számában, úgy a *Court of Arbitration* fogja az eljáró választottbírát kijelölni. Ezzel kapcsolatban az ICC gyakorlatában felmerült egy eset, melyben a felek már a választottbírósági záradékban konkrétan megnevezték az egyedüli választottbíróként eljáró személyt. E személy azonban a felektől nyilvánvaló módon nem volt független, mert az egyik félben mint gazdasági társaságban meghatározó részesedéssel rendelkezett, és így a *Court of Arbitration* – a választottbíróval kapcsolatos függetlenségi követelményeket a felek megállapodása fölé helyezve – nem erősítette meg tisztségében a választottbíró-jelöltet.[706]

Abban az esetben, amennyiben három főből álló választottbírósági testület jár el, mindegyik fél egy-egy jelöltet jogosult jelölni, akit a

[705] Lásd: Schäfer–Verbist–Imhoos: *i. m.* 50. o.

[706] E jogeset vonatkozásában lásd: Whitesell: *Conflicts of Interests from…* 60. o.

Court of Arbitration meg kell, hogy erősítsen. Amennyiben valamelyik fél e jogával nem él, úgy helyette a *Court of Arbitration* fog jelölni. A választottbírósági eljárásban a *Court of Arbitration* kifejezetten erőteljes szerepét mutatja az, hogy a nyolcadik cikkely negyedik bekezdése szerint az eljáró választottbírósági tanács elnökét a *Court of Arbitration* jelöli, kivéve, amennyiben a felek eltérő eljárásrendben állapodtak meg e vonatkozásban, mely esetben az elnök személyét is a Választottbíróságnak jóvá kell hagynia. (Ezen eljárásrend eredménytelensége esetén a jelölés joga ismételten a *Court of Arbitration*-t illeti meg.)

A választottbírónak a *Court of Arbitration* általi kijelölésével, illetve a választottbíró-jelölt megerősítésével az Eljárási Szabályzat 9. cikkelye foglalkozik. Általánosságban, főszabályszerűen kiemelendő az, hogy a választottbíró-jelölt megerősítését minden esetben a *Court of Arbitration*-től – illetve egyes esetekben a főtitkártól – kell, hogy elnyerje, ennek szabályai kerülnek e cikkelyben részletezésre.[707] Az első bekezdésben azon szempontok találhatóak, amelyek alapján a *Court of Arbitration*, illetve a főtitkár dönt a választottbíró kijelölése, megerősítése tárgyában. Így figyelembevételre kerül a választottbíró-jelölt nemzetisége, lakóhelye, kapcsolata azon államokkal, ahonnan a peres felek származnak, illetve azon képessége, hogy képes-e megfelelő módon eljárni a választottbírói eljárásban. Ezen utóbbi kitétel gyakorlati értelmezése szerint nem kerülhet megválasztásra vagy megerősítésre olyan választottbíró, akinek egyéb elfoglaltságai miatt nyilvánvalóan nem áll módjában, hogy az eljárásban részt vegyen, vagy aki például nyelvi akadályok miatt nem lenne képes eljárni.[708]

A 9. cikkely második bekezdése az Eljárási Szabályzat 1997. évben elfogadott, és 1998. január 1-je óta hatályos módosításával került megalkotásra. E szabály szerint a főtitkár jogosult arra, hogy a felek által jelölt választottbírákat, az egyesbírókat vagy a választottbírósági tanács elnökét – vagyis minden választottbírát – megerősítsen tisztségében, feltéve, ha azok fenntartás nélküli függetlenségi nyilatkozatot

[707] Miként a III. fejezetben kiemelésre került, a londoni LCIA *Court* is hasonló jogosultságokkal rendelkezik, azonban a választottbíró-jelöltek megerősítése vonatkozásában az ICC szabályzata némiképpen talán árnyaltabbnak tekinthető.

[708] Lásd: Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.* 53. o.

csatoltak, vagy ugyan minősített nyilatkozatot csatoltak függetlenségükről, de ezzel összefüggésben nem került sor a felek által semmilyen tiltakozásra. E megerősítésekről a főtitkárnak be kell számolnia a Választottbíróság *(Court of Arbitration)* következő ülésén. Abban az esetben, amennyiben a főtitkár szerint az adott választottbíró-jelöltet nem tanácsos tisztségében megerősíteni, úgy e kérdést a *Court of Arbitration* ülése elé utalja. E szabályok elsősorban az eljárás gyorsítását szolgálják.[709] Lényeges arra utalnunk, hogy a főtitkár választottbíró jelölésére nem lesz jogosult – e jogkört ugyanis nem veheti át a *Court of Arbitration*-től – jogosultsága pusztán a választottbíró megerősítésére terjed ki meghatározott esetekben.

A harmadik bekezdés azon eljárást írja le, amikor a *Court of Arbitration* jelöli ki az eljáró választottbírót. Ebben az esetben a *Court of Arbitration* meg fogja bízni az ICC valamelyik, általa megfelelőnek tartott Nemzeti Bizottságát *(National Committee)*, hogy tegyen javaslatot. Abban az esetben, amennyiben a *National Committee* a rendelkezésre álló, a *Court of Arbitration* által megadott határidőn belül nem tesz javaslatot, avagy a *Court* azt nem fogadja el, a *Court* megismételheti kérését, vagy másik nemzeti bizottságot kérhet fel a közreműködésre.[710]

Az eljáró választottbíró nemzetisége függetlenségének biztosítása szempontjából meghatározó kérdés. Erre is tekintettel mondja ki a Szabályzat kilencedik cikkelyének negyedik bekezdése, hogy az egyesbírónak, illetve a testület elnökének a nemzetisége feltétlenül el kell, hogy térjen a felek nemzetiségétől. Ugyanakkor e bekezdés azt is kimondja, hogy meghatározott körülmények között – feltéve, hogy a felek egyike sem tiltakozik – egyezhet az egyesbíró vagy a testület elnökének nemzetisége valamelyik fél nemzetiségével.[711] Abban az eset-

[709] Lásd: Calvo: *The New ICC Rules of Arbitration*... 42. o.

[710] Szubszidiárius szabályként kell megemlíteni a negyedik bekezdést, melynek értelmében amennyiben a körülmények úgy kívánják, van arra lehetőség, hogy a *Court of Arbitration* olyan országból kérjen fel választottbírót, ahol *National Committee* nem is létezik.

[711] Figyelmet érdemel, hogy az UNCITRAL Modell-törvény 11. cikkelyének (5) bekezdése csupán annyit ír elő, hogy amennyiben bíróság vagy erre hivatott harmadik személy jelöli ki a választottbírát, úgy meg kell vizsgálni annak tanácsosságát, hogy e választottbíró nemzetisége különbözzön a felek nemzetiségétől.

ben, amennyiben a *Court of Arbitration*-nek kell kijelölnie valamelyik fél helyett választottbírát, akkor a *Court of Arbitration* e választottbírát azon nemzeti bizottság javaslatának figyelembevételével fogja kijelölni, mely államból a választottbírát jelölni mulasztott fél származik. Abban az esetben, amennyiben a Választottbíróság e javaslatot nem fogadja el, vagy a *National Committee* nem tesz eleget feladatának, avagy az adott országban nincs is nemzeti bizottság, a Választottbíróság saját belátása szerint jelölhet választottbírát. [712]

Fentiekből *a contrario* következik az, hogy amennyiben nem egyesbíróról, vagy nem a testület elnökéről van szó, akkor lehetőség van valamely féllel azonos nemzetiségű választottbíró jelölésére, míg az előbbi esetekben erre csak kivételesen kerülhet sor. Ezzel kapcsolatban az ICC régebbi gyakorlatában probléma az egykori szocialista országokkal folytatott választottbírósági ügyek során merült fel, mely esetekben az ellenfél gyakran gondolta úgy, hogy a szocialista országból származó választottbíró csupán e ténynél fogva nem tekinthető az őt jelölő, azonos országban honos féltől függetlennek.[713] Ezzel összefüggésben Stephen R. Bond már idézett, 1988-as tanulmányában leszögezi azt, hogy míg valóban a függetlenséggel kapcsolatban gyanú merülhet fel, ha egy szocialista ország állami vállalata saját jogtaná-

[712] Lényeges rámutatni arra, hogy abban az esetben, amennyiben egyesbírót vagy a testület elnökét kell megválasztania a *Court of Arbitration*-nek, és a kijelölt nemzeti bizottság feladatának eleget nem tesz, úgy a Választottbíróságnak ismét valamely nemzeti bizottsághoz fordulhat, míg amennyiben ez a helyzet a fél által jelölni elmulasztott választottbíró esetében áll elő, úgy a *Court of Arbitration* szabadon jelölhet választottbírát.

[713] E kérdéskör vonatkozásában célszerű utalni egy, az ICC gyakorlatában felmerült esetre. Az eset elbírálásakor még az 1988. évi Eljárási Szabályzat volt hatályban. A választottbírósági eljárásra Zürichben, a svájci jog alapján került sor brit felperes és jugoszláv alperes között. A felperes által jelölt választottbíró svájci, míg az alperes által jelölt választottbíró brit nemzetiségű volt. A választottbírósági eljáró tanácsnak kellett a testület elnöki tisztségét betöltő harmadik választottbírót megválasztani. A választottbírák úgy döntöttek, hogy a testület elnökének magyar személyt választanak. E döntés ellen a brit felperes tiltakozott, arra hivatkozással, hogy pusztán e döntés miatt – jelesül, hogy az egyik peres félhez hasonlatosan a testület elnöke szintén szocialista országból származik – alapvetően sérül a választottbírói testület semlegessége. A *Court of Arbitration* e kifogást elfogadva felkérte az ICC finn nemzeti bizottságát, hogy jelöljön elnököt. A jogeset ismertetéséhez lásd: Calvo: *The Challenge of ICC Arbitrators*... 69. o.

csosát jelölné választottbírának, addig semmi ok nincs feltételezni azt, hogy például egy kelet-európai országból származó jogászprofesszor ne tudna a saját országában honos iparvállalat választottbírósági ügyében befolyásmentesen ítélkezni.[714]

Az ICC Eljárási Szabályzatának tizedik cikkelye egy, az ICC gyakorlatában felmerült, de nemzetközi mércével mérve is igen nagy jelentőségű jogeset tanulságait hordozza magában, és e cikkely is 1998. január 1-jétől hatályos.[715] Ezen eset a mű korábbi részében már említett *Dutco*-ügy. A *Siemens AG and BKMI Industrieanlagen GmbH v. Dutco Construction Co.* ügyében a francia *Cour de Cassation* 1992. január 7-én hirdetett ítéletet. Az eredetileg választottbírósági ügy röviden az alábbiak szerint foglalható össze. A *Dutco* nevű társaság a *Siemens* és a *BKMI* cégekkel konzorciumi megállapodást kötött egy cementüzem létesítésére. A megállapodás szerint a beruházás vonatkozásában mindegyik félnek megvolt a maga feladata. A megállapodás választottbírósági záradékot is tartalmazott, kikötve az ICC eljárását olyan módon, hogy a választottbírósági eljárás helyszíne Párizs. A záradék szerint három választottbírát kellett kijelölni az ICC eljárási szabályzata szerint. A konzorciumi megállapodás alapján jogvita merült fel, és a *Dutco* választottbírósági eljárást kezdeményezett, meg is nevezve saját választottbíráját. A *Siemens* és a *BKMI* azonban azt állították, hogy nem lehet kényszeríteni őket, hogy közösen jelöljenek választottbírát, hiszen – bár mindketten alperesek – de közöttük alapvető érdekellentét áll fenn. Az ICC Választottbírósága ennek ellenére közös jelölésre hívta fel őket, melynek kifejezett ellenkezésükkel tettek csak eleget. A megalakított választottbírósági testület saját megalakulását jogosnak tekintette, eljárást folytatott le, és ítéletet hozott. A *BKMI* és a *Siemens* kérte az ítélet érvénytelenítését azon a jogcímen, hogy külön-külön meg lettek fosztva választottbíró-jelölési joguktól. A francia *Cour d'appel* mint fellebbviteli testület a keresetet elutasította, arra hivatkozva, hogy magából a felek által megkötött választottbírósági szerződésből következik, hogy azáltal, hogy a felek

[714] Lásd: Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*... 309. o. Megjegyzendő, hogy ezen utóbbi esetben inkább a választottbíró pártatlanságával, mintsem függetlenségével kapcsolatosan merülhetnének fel aggályok.

[715] Lásd: Calvo: *The New ICC Rules of Arbitration*... 48. o.

az ICC eljárását kötötték ki, előállhat olyan helyzet, amikor több félnek közösen kell választottbírát jelölnie. Az ügyben jogorvoslatot terjesztettek elő, és a francia *Cour de Cassation* az alsóbb fokú bíróság döntését megváltoztatva kimondta, hogy a feleknek minden esetben azonos jogot kell élvezniük a választottbírói testület megalakításában, és e jogról érvényesen le sem lehet mondani választottbírósági megállapodásban.[716]

A *Dutco*-ügy tapasztalataira figyelemmel az ICC jelenleg hatályos Eljárási Szabályzatának tizedik cikkelye – több választottbírósági intézményhez hasonló módon – akként fogalmaz, hogy több alperes, illetve több felperes esetén amennyiben három főből álló választottbírói testület jár el, úgy mind a felperesi, mind az alperesi pertársaságnak közösen kell jelölnie választottbírát, mely személyeket a *Court of Arbitration*-nek kell megerősítenie. Amennyiben a közös jelölés eredményre nem vezet, és a felek képtelenek arra, hogy megegyezzenek a választottbírói testület összeállításának módjában, a *Court of Arbitration* lesz arra jogosult, hogy a választottbíróság minden egyes tagját kijelölje, és közülük nevezze ki az eljáró testület elnökét. Ebben az esetben a Választottbíróságnak belátása szerint áll jogában alkalmaznia az Eljárási Szabályzat 9. cikkelyében foglaltakat, melyeket a fentiekben részleteztünk. Kétségtelenül a 10. cikkely igen nagy jogkört biztosít a Választottbíróságnak. Az a tény azonban, hogy amennyiben akár csak valamelyik oldalon a pertársaság nem képes megegyezni a választottbíróság tagjaiban, akkor a Választottbíróság a testület összes tagját jogosult kinevezni, nem sérti a felek egyenlő elbánásának elvét a választottbírói testület felállításában, hiszen az egyik pertársaság magatartásának következményeként a Választottbíróság a teljes testületet jogosult lesz felállítani.[717]

A választottbírákra vonatkozó kizárási eljárást az ICC Eljárási Szabályzatának 11. cikkelye szabályozza. E szabályok szerint a választott-

[716] Ezen ügy összefoglalására lásd: Oswald: *Probleme der...* 12–14. o.; Zuberbühler–Müller–Habegger (Eds.): *Swiss Rules of International...* 80. o.; Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.* 60. o. Magyar nyelven lásd: Horváth–Kálmán: *A nemzetközi eljárások joga*...71. o.

[717] Utalok arra, hogy a *Swiss Rules of International Arbitration* 8. cikkelyének (5) bekezdése hasonló rendelkezést tartalmaz.

bíró ellen a függetlenség feltételezett hiánya avagy egyéb ok miatt kizárási eljárást kezdeményezhet valamely peres fél írásos, a Titkárság részére címzett nyilatkozattal, melyben az arra okot adó tényeknek, körülményeknek is szerepelniük kell.[718] A kizárási eljárás megindításának határideje 30 nap, melyet a választottbíró kijelölésétől, megerősítésétől vagy azon naptól kell számítani, hogy a kizárásra okot adó körülményről a fél értesült, feltéve, ha e nap későbbi, mint a választottbírói kijelöléséről, megerősítéséről való értesülés napja.

A kizárási eljárásról a *Court of Arbitration* dönt. Először a kizárási indítvány befogadásáról, elbírálhatóságáról dönt, majd ezt követően, amennyiben szükséges az indítvány érdeméről is, feltéve, ha az érintett választottbírónak, a feleknek, illetve a többi választottbírónak nyílott lehetősége arra, hogy megfelelő idő alatt észrevételeit előterjeszthesse. Az 1998. óta hatályos Eljárási Szabályzat tartalmazza azt is, hogy ezen észrevételeket nemcsak a *Court*, hanem a többi érintett részére is meg kell küldeni.[719] Ugyanakkor itt is alkalmazást kell, hogy nyerjen a szabályzat hetedik cikkelyének negyedik bekezdése, mely szerint a *Court of Arbitration* a kizárási eljárásban hozott indokait nem hozza a felek nyilvánosságára, és ezen határozat ellen – melyet az ICC választottbírósági rendszere adminisztratív jellegű határozatnak tekint – fellebbezésnek sincsen helye.

A kizárási eljárás jelenlegi szabályai – a fent említett kisebb módosítástól eltekintve – alapvetően az 1988. évi Eljárási Szabályzatban kerültek rögzítésre. Ezt megelőzően a választottbíróval szembeni kizárási eljárás során nem a függetlenség hiánya vagy egyéb ok volt a meghatározó, hanem a Választottbíróság voltaképpen saját belátása szerint járhatott el.[720] E szabályozást a szakirodalomból is számos kri-

[718] Az Eljárási Szabályzat 11. cikkelyének első bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik: *„A challenge of an arbitrator, whether for an alleged lack of independence or otherwise, shall be made by the submission to the Secretariat of a written statement specifying the facts and circumstances on which the challenge is based."*

[719] Lásd: Calvo: *The New ICC Rules of Arbitration*... 46. o.

[720] Az 1988. évi Eljárási Szabályzat német verziója e vonatkozásban a következők szerint rendelkezik: *„Wird ein Schiedsrichter durch eine Partei abgelehnt, so entscheidet der Schiedsgerichtshof über die Gründe der Ablehnung nach eigenem Ermessen; seine Entscheidung ist endgültig."* Idézi: Aden: *Internationale Handelsgerichtsbarkeit*... 74. o.

tika érte, a német Menno Aden szerint például ez alkalmat adhat a Választottbíróság önkényes eljárására is.[721] Kiemelést érdemel ugyanakkor, hogy e szabályok szerint is a leggyakrabban az elfogultság volt a kizárási eljárások alapja.[722] Az 1980-as években mindemellett a kizárási eljárások száma az ICC eljárásában igen jelentős mértékben emelkedett meg, 1983 januárja és 1989 decembere között hetvenhárom kizárási eljárást kezdeményeztek kilencvennyolc választottbíró ellen. Míg 1986-ban tizenegy kizárási eljárás indítására került sor, addig 1987-ben már huszonkét esetben kezdeményeztek választottbíró ellen kizárási eljárást. Erre is figyelemmel került 1988. január 1-jei hatállyal módosításra az ICC Eljárási Szabályzata, mely már tartalmazza a függetlenségre, illetve az egyéb okokra való hivatkozást a kizárási eljárás szabályozásával kapcsolatban.[723]

A jelenlegi szabályzat a függetlenség feltételezett hiányára, illetve egyéb okra hivatkozással teszi lehetővé a kizárási eljárás kezdeményezését. Ezen egyéb ok többek között lehet az is, hogy a választottbíró nem képes arra, hogy feladatát megfelelően ellássa, a választottbírói eljárás lefolytatásában részt vegyen. Michel A. Calvo véleménye szerint e szabályozás összhangban van a főbb nemzetközi egyezmények szellemével, így az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával, melyek a tisztességes eljáráshoz való jogot elismerik.[724]

Miként említésre került, az ICC Eljárási Szabályzata nem határozza meg a függetlenség fogalmát, és nincs is arra egységes standard, hogy mely esetekben kerül a választottbíró kizárásra.[725] A későbbiekben bemutatásra kerülő, e kérdéssel kapcsolatos nemzetközi iránymutatások nyilvánvalóan az ICC gyakorlatára is hatással vannak. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy arra figyelemmel, hogy az ICC *Court of Arbitration* esetről esetre, a konkrét ügy ismeretében hozza meg döntését, Stephen R. Bond véleménye szerint nem szerencsés precedens-

[721] Lásd: Aden: *i. m.* 76. o.
[722] Ezzel kapcsolatban lásd: Hancock: *The ICC Court of Arbitration…* 36. o.
[723] Alvarez: *The Challenge of Arbitrators.* 206. o.
[724] Lásd: Calvo: *The Challenge of ICC Arbitrators*…65–66. o.
[725] Ezzel kapcsolatban lásd: Whitesell: *Conflicts of Interests from…* 63. o.

értékű döntésekről beszélni.[726] A kizárási eljárás kezdeményezésére leggyakrabb esetben a választottbíró függetlenségével kapcsolatban, illetve olyan tények felmerülése vonatkozásában kerül sor, melyek pártatlanságához kétséget fűzhetnek, annak ellenére, hogy e kritérium – miként említésre került – a kizárási eljárás szabályainál *expressis verbis* nem szerepel a szabályzatban.[727]

A függetlenség vonatkozásában az első, ezt vizsgáló lépés az eljárásban nyilvánvalóan a választottbíró – jelölt függetlenségi nyilatkozata. Amennyiben ez a fentiekben említett, úgynevezett minősített nyilatkozat, a feleknek jogukban áll az adott választottbíró ellen tiltakozni, és a *Court of Arbitration* ennek ismeretében erősíti, vagy tagadja meg a kijelölést. Az ICC gyakorlatában a függetlenség megítélésénél igen gyakran fordul elő azon eset, amikor a választottbíró mint jogi képviselő nyújtott szolgáltatást valamelyik félnek. Ezen esetkörökben az ICC Választottbírósága mindig a konkrét ügyre figyelemmel dönt, a jogi szolgáltatás tartalma, kapcsolódása a választottbírósági ügyhöz lesz a meghatározó.[728]

Természetesen ettől eltér azon eset, amikor a választottbíró kijelölését követően kerül benyújtásra kizárási kérelem, az itt ismertetett tizenegyedik cikkely ezen eljárást szabályozza. Amennyiben a választottbíró-jelölt megfelelően részletezett nyilatkozatot tett függetlensége vonatkozásában, elviekben a megválasztása után csak a függetlenségét befolyásoló, a nyilatkozat megtételét követően keletkezett okokra lehet hivatkozni.[729] Természetesen amennyiben valamilyen tényt elhallgatott a választottbíró, már ez a tény önmagában képezheti az eljárás alapját.

Fentiekből az is következik, hogy a választottbíró megválasztását követően kezdeményezett kizárási eljárásban gyakran történik hivat-

[726] Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*...310. o.

[727] Miként a fentiekben már említésre került, az Eljárási Szabályzat 15. cikkelyének második bekezdése előírja, hogy a választottbíróságnak tisztességesen és pártatlanul kell eljárnia, és ennek hiánya vezethet a kizárási eljárás kezdeményezéséhez.

[728] Lásd: Calvo: *The Challenge of ICC Arbitrators*... 68. o.

[729] Nyilvánvaló módon ez a függetlenséggel kapcsolatos nyilatkozattételi kötelezettség célja is, hiszen a választottbírósági eljárás gyors és eredményes lefolytatása szempontjából alapvetően lényeges, hogy a nem független személyek ne is kerüljenek választottbírónak megválasztásra.

kozás a pártatlansággal összefüggő okra, illetve olyan okokra is, amelyek alapvetően a választottbírósági testület diszkrecionális jogkörébe tartoznak. Ezzel kapcsolatban említést érdemel azon eset, melyben azért került kizárási eljárás kezdeményezésre a választottbírósági tanács ellen, mert a jogi észrevételek megtételére, illetve a soron következő tárgyalásra való felkészülésre az alperes részére harminchárom, míg a felperes részére harminckilenc nap állt rendelkezésre, annak ellenére, hogy az alperes száz napot kért volna. A *Court of Arbitration* megállapította, hogy a választottbírósági tanács pártatlanságának hiánya ezen az alapon nem állapítható meg, és a rendelkezésre álló határidő megfelelő volt a szükséges észrevételek megtételére, a felkészülésre, figyelemmel arra, hogy a következő tárgyaláson a választottbírósági tanács tanúkat hallgatott meg.[730]

A kizárással kapcsolatos elméleti szempontból merül fel azon kérdés, hogy mely esetben sikeresebb a választottbíróval szembeni kizárási indítvány, a választottbíró kijelölését megelőző folyamat során, avagy az eljárás folyamán kezdeményezett kizárási eljárásban. E kérdésre teljesen kimerítő választ vélhetőleg nem lehet adni, hiszen ennek megítélése minden esetben az adott ügy konkrét körülményeitől függ. Ugyanakkor lényeges kiemelni, hogy a választottbíró megválasztását követő kizárási eljárás alaposabban van szabályozva, mint a peres feleknek a *Court of Arbitration* általi megerősítést megelőző tiltakozási lehetősége. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a *Court of Arbitration* a kijelölést megelőzően viszonylag könnyebb helyzetben van, hiszen csupán a függetlenségi nyilatkozat és a fél tiltakozása ismeretében dönthet arról, hogy egy adott személy választottbíróként nem járhat el. Nem kell például ebben az esetben vizsgálnia azt, hogy a peres fél a kizárásra okot adó körülményről mikor értesült, illetve nem kell figyelmet fordítania arra sem, hogy a választottbíró az eljárás során milyen magatartást tanúsított.[731]

E kérdés eldöntésével kapcsolatban utalok Stephen R. Bond álláspontjára, mely szerint alapvetően az a mérce, amely a függetlenség

[730] Lásd: Calvo: *i. m.* 71. o.

[731] Értelemszerűen azt is számításba kell venni, hogy az eljárás során esetlegesen előterjesztett kizárási indítvánnyal a peres félnek akár időhúzási szándéka is lehet, és e taktikai megfontolásból terjeszti elő kérelmét.

hiányának megállapítását megalapozza, nem változhat attól függően, hogy az eljárás melyik szakaszában kerül megvizsgálásra. Ugyanakkor Bond arra is felhívja a figyelmet, hogy a választottbíró megválasztása, megerősítése előtt a *Court of Arbitration* nem csupán kifejezetten a függetlenség hiányát megalapozó tényeket veszi figyelembe, hanem azt a kívánalmat is, hogy a választottbíróság tagjai olyan személyek legyenek, akikkel kapcsolatban a feleknek semmilyen kifogásuk nincsen, hiszen így nagyobb az esélye annak, hogy az eljárás eredményeképpen megszülető ítélet érvénytelenítését sem kísérlik meg a későbbiekben.[732] Ebből lehet arra is következtetni, hogy a választottbíró megerősítése előtt tett kifogás e szempontra is figyelemmel esetleg eredményesebb lehet. Mindezt megcáfolhatatlan tényként ugyan el nem fogadva feltétlenül adódik az a következtetés, hogy amennyiben valamely félnek valamelyik választottbírónak jelölt személlyel szemben bármilyen, az elfogultságot megalapozó kifogása áll fenn, úgy azt célszerű minél hamarabb, lehetőleg a választottbíró megerősítése előtt bejelenteni.

Az ICC Eljárási Szabályzatának 12. cikkelye a választottbírák cseréjéről szól. Erre sor kerülhet a választottbíró halála, a sikeres kizárási eljárás, az összes peres fél erre irányuló kérelme esetén, továbbá akkor, amennyiben a választottbíró lemondását elfogadja a Választottbíróság. Ebből következik, hogy – szemben például a Modell-törvény már idézett és fentebb részletezett 14. cikkelyével – a választottbíró lemondásának érvényességi feltétele az, hogy azt elfogadja a Választottbíróság. Ennek a dogmatikai problémán túlmenően, a választottbírói tisztség megbízási jellegű jogviszonyként való értelmezésén kívül igen jelentős gyakorlati haszna is van, jelesül az, hogy egy esetleges visszaélésszerűen gyakorolt lemondással a választottbíró ne tudja akadályozni az eljárás lefolytatását.[733]

Szintén garanciális jellegű szabályozást találunk a 12. cikk máso-

[732] Ezzel kapcsolatban lásd: Bond: *The Selection of ICC Arbitrators*… 307. o

[733] Ugyanakkor lényeges kiemelni, hogy a legtöbb esetben a választottbíró lemondása elfogadásra kerül. 2000-ben például huszonöt választottbíró jelentette be lemondását, és e kérelmekből mindösszesen egy került visszautasításra. 1999-ben huszonhét választottbíró kérte lemondását, melyből kettő került visszautasításra. Ezen adatok vonatkozásában lásd: Whitesell: *Conflicts of Interests from*… 62. o.

dik bekezdésében, mely szerint a Választottbíróság saját kezdeményezésére is visszahívhatja tisztségéből a választottbírát, amennyiben a választottbíró *de jure* vagy *de facto* akadályozva van feladata ellátásában, illetve amennyiben feladatának a rendelkezésre álló határidőn belül vagy a szabályoknak megfelelően nem tesz eleget. Ezen, a Választottbíróságot megillető igen erőteljes jogkör gyakorlását megelőzően azonban a Választottbíróságnak lehetőséget kell biztosítania a feleknek, az érintett választottbírónak, illetve a választottbírói tanács többi tagjának észrevételeik megtételére.

Abban az esetben, amennyiben a választottbíró a testületből eltávolításra került, a Választottbíróságnak kell eldöntenie, hogy az új választottbírót milyen módon válasszák meg, vagyis lehetőség van arra, hogy az eredeti eljárásrendet kövessék, de a *Court of Arbitration* másképp is jelölhet választottbírát. Ennek lényeges gyakorlati jelentősége lehet, hiszen előfordulhat, hogy az egyik peres fél tudatosan olyan választottbírát fog jelölni, aki kizárásra kerül, annak érdekében, hogy mindez az eljárás lefolytatását késleltesse. Ezt megakadályozandó dönthet úgy a *Court of Arbitration*, hogy a kizárt választottbíró helyett például maga jelöl újabb választottbírát, és nem engedi ismételten a felet jelölni.

Azt követően, hogy az új választottbírósági tanács felállításra került, az új testület feladata azt eldönteni a felek nyilatkoztatását követően, hogy milyen már előzőleg megtett eljárási lépéseket kell megismételni. (Álláspontom szerint igen jól mutatja a választottbírósági tanács és a *Court of Arbitration* közötti munkamegosztást, hogy e kérdésben az érdemi ítéletet is meghozó választottbírósági tanács kell, hogy döntsön.)

Fenti szabállyal szemben azonban az Eljárási Szabályzat 1988. január 1-je óta hatályos verziója tartalmaz egy olyan lehetőséget a 12. cikkely ötödik bekezdésében, hogy abban az esetben, amennyiben valamely választottbíró a tárgyalás berekesztése, de értelemszerűen még az ítélet meghozatala előtt került eltávolításra a testületből, a *Court of Arbitration*-nek joga van dönteni arról, hogy szükséges-e újabb választottbíró kijelölése, avagy a megmaradt tagoknak kell folytatniuk az eljárást. A szabályzat szerint e döntés meghozatalakor a Választottbíróságnak az eset körülményein túlmenően a felek és a megma-

radt választottbírák álláspontját is figyelembe kell venni. A döntés, hogy ne kerüljön bevonásra új választottbíró számos esetben többletidő megtakarításával, és költségkíméléssel járhat.[734] Ugyanakkor a felek számára az is nagyon lényeges kérdés, hogy adott esetben egy, a tárgyalás berekesztését követően kizárt választottbíró esetében van arra esély, hogy csonka tanács döntsön az ügyben, és amennyiben a felek által jelölt választottbírák járnak el, értelemszerűen azon igen furcsa helyzet is előállhat, hogy a választottbírósági ítéletet olyan tanács fogja meghozni, melyben nem vesz részt valamelyik fél által jelölt választottbíró. Ezt is figyelembe véve a *Court of Arbitration* felelőssége e döntés meghozatalakor igen jelentős.[735] (Álláspontom szerint abban az esetben ugyanis, amennyiben ilyen értelemben vett csonka testület jár el, és van olyan fél, aki által jelölt választottbíró nem vesz részt a testületben, komoly esély mutatkozik arra, hogy amennyiben e fél számára sérelmes ítélet születik, e fél esetlegesen az ítélet érvénytelenítését fogja kezdeményezni állami bíróság előtt.)

A választottbíró kizárásával, a választottbírák cseréjével kapcsolatban fontos utalnunk Anne-Marie Whitesell megállapítására, mely szerint a *Court of Arbitration* szerepe a kizárási eljárásokban való döntés vonatkozásában az ICC választottbíráskodás egyik legfontosabb előnye.[736] A vonatkozó szabályozás alapján azt is ki lehet jelenteni, hogy az ICC választottbírósági eljárás e szakaszában az ICC intézményesített választottbírósági jellege igen szemléletes módon tűnik ki.

Az ICC részvétele a kereskedelmi választottbíráskodás területén nem korlátozódik az ICC Eljárási Szabályzata szerinti választottbíráskodásra. Számos esetben fordul elő, hogy az ICC mint kijelölő hatóság jár el *ad hoc* választottbírósági eljárásokban. Erre figyelemmel az ICC megalkotta a 2004. január 1-jétől hatályos, a kijelölésre vonatkozó szabályzatát *(Rules of ICC as Appointing Authority in UNCITRAL or Other Ad Hoc Arbitration Proceedings)*.[737] E szabályzat felváltotta azon, korábban hatályos szabályzatot, mely azonban kizárólag az

[734] Lásd: Calvo: *The New ICC Rules of Arbitration…* 49. o.

[735] Lásd: Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.* 45. o.

[736] Lásd: Whitesell: *Conflicts of Interests from…* 62. o.

[737] E szabályzat teljes szövegét lásd: http://www.iccwbo.org/uploadedFiles/Court/Arbitration/appointing_authority/rules_appointing_english.pdf

UNCITRAL Mintaszabályzat szerinti *ad hoc* választottbíráskodásra volt alkalmazható. A jelenlegi szabályok tartalmaznak előírást úgy az UNCITRAL Mintaszabályzat, mint az egyéb szabályok alapján lefolytatásra kerülő *ad hoc* választottbíráskodás tekintetében.

E szabályzat lényeges pontjait kiragadva szükséges megemlíteni, hogy amennyiben a *Court of Arbitration* az UNCITRAL Mintaszabályzat szerinti *ad hoc* választottbíráskodás során jár el mint kijelölő intézmény, akkor a harmadik cikkely rendelkezéseit kell alkalmazni, amennyiben pedig egyéb *ad hoc* választottbírósági eljárásról van szó, akkor a negyedik cikkelyben foglaltak az irányadók. Amennyiben az ICC Választottbírósága az UNCITRAL Mintaszabályzat szerint jár el kijelölő intézményként, úgy a Mintaszabályzatban szereplő listás rendszer alapján fog összeállítani legalább három főből álló listát, mely megküldésre kerül a feleknek, akik a listán szereplő választottbíró-jelöltekkel szemben tehetik meg észrevételeiket, és ennek alapján végzi el az ICC *Court of Arbitration* a kijelölést.

Fontos utalni arra, hogy e cikkely azt is rögzíti a harmadik bekezdésben, hogy ebben az eljárásban a kijelölő intézménynek, vagyis az ICC *Court of Arbitration*-nek figyelmet kell fordítania arra, hogy független és pártatlan választottbíró kerüljön kijelölésre, továbbá meg kell vizsgálni annak tanácsosságát, hogy a felek nemzetiségétől eltérő nemzetiségű választottbíró kerüljön-e kinevezésre. Ez abból a szempontból érdemel különös figyelmet, mert az ICC választottbírósági szabályzata – miként részletezésre került – kifejezetten a pártatlanság fogalmát nem tartalmazza. Így a *Court of Arbitration*-nek némiképpen eltérő szempontok szerint kell eljárnia abban az esetben, amennyiben az UNCITRAL Mintaszabályzat szerinti választottbírósági eljárásban jár el kijelölő intézményként. Különösen figyelemre méltó ez abban a vonatkozásban, hogy amennyiben az ICC ugyanezen, a kijelölésre vonatkozó szabályzat negyedik–ötödik cikkelye szerint nem UNCITRAL Mintaszabályzat szerinti *ad hoc* választottbírósági eljárásban el kijelölő intézményként, úgy a rendelkezések szerint elsősorban a választottbíró függetlenségére kell figyelmet fordítania. Miként a korábbiakban tisztázásra került, annak ellenére, hogy az ICC választottbírósági eljárási szabályzata nem írja elő *expressis verbis* a pártatlanság követelményét, azt a gyakorlat bizonyos mértékig tekin-

tetbe veszi, sajátos megoldás az, hogy az UNCITRAL Mintaszabályzat szerinti *ad hoc* választottbírósági eljárásban kijelölő intézményként eljáró *Court of Arbitration*-nek kifejezetten figyelmet kell fordítania a pártatlanság követelményére is.

Összességében kiemelhető, hogy az ICC választottbírósági eljárása a választottbíró megválasztása és kizárása tekintetében is igen nagy figyelmet fordít arra, hogy az eljárás kifejezetten nemzetközi, vagyis az eljárás eltérő nemzetiségű felek között folyik. A szabályzatnak a választottbíró megválasztására és kizárására vonatkozó része, és az arra ráépülő, általunk röviden hivatkozott gyakorlat alapvetően arra törekszik, hogy a választottbírósági eljárás ezen igen sajátos, az eljárásban részt vevő felek személyétől el nem választható szakaszában olyan szabályok álljanak rendelkezésre, melyek adekvát módon alkalmazhatóak eltérő jogi kultúrával és jogrendszerrel rendelkező államokból származó peres felek esetében is.

5. A választottbíró függetlenségével és pártatlanságával kapcsolatos nemzetközi iránymutatások

A) A Rules of Ethics for International Arbitrators bemutatása

A választottbírónak a választottbírósági eljárásból való kizárása tekintetében a nemzetközi jogegységesítés területén kimagasló jelentőséggel bírnak a választottbírói funkció etikai tartalmát szabályozó szabálygyűjtemények, továbbá az érdekkonfliktus felmerülése esetén esetlegesen alkalmazást nyerő iránymutatások. Az UNCITRAL Modell választottbírósági szabályok és a Modell-törvény rendelkezéseinek ismertetését követően célszerűnek tűnik a nemzetközi választottbírák Etikai Szabályzatának *(Rules of Ethics for International Arbitrators)*, továbbá az *International Bar Association* (IBA) által elfoga-

dott, az összeférhetetlenségre vonatkozó iránymutatás *(IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration)* elemzése.[738]

A *Rules of Ethics* megalkotása az *IBA Guidelines*-hoz hasonlatosan a világ egyik legnagyobb, ügyvédeket tömörítő szervezetéhez, a 183 országban mintegy 18 000 ügyvéd taggal rendelkező, londoni székhelyű *International Bar Associaton* (IBA) nevéhez köthető.[739] Habár konkrét összefüggés, ok-okozati kapcsolat teljes mértékben nincsen, a választottbírákra irányadó etikai szabályok megalkotására bizonyos mértékben hatással volt az IBA által készített Nemzetközi Etikai Kódex *(International Code of Ethics)*, mely 1956 júliusában, Osloban került elfogadásra, és mely kódexet az IBA teljes ülése *(General Meeting)* Mexico City-ben, 1964. július 24-én egészített ki. [740] E kódex jelenlegi verziója 1988-ban készült el, és alapvetően az ügyvédi hivatás egyes magatartási elvárásait célozza meg szabályozni.

A *Rules of Ethics for International Arbitrators* megalkotására 1987-ben került sor, készítői az IBA Üzleti Jogi Szekciója (*Section on Business Law*) D bizottságának tagjai, nemzetközi választottbírósági szakértők voltak, J. M. Hunter Angliából, J. A. S. Paulsson Franciaországból és A. J. van den Berg Hollandiából.[741] Az etikai szabályzat alapvető célja, hogy a nemzetközi választottbírák etikai magatartásá-

[738] Mind a *Rules of Ethics for International Arbitrators*, mind az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* teljes szövege olvasható a www.ibanet.org weboldalon.

[739] Az IBA világszervezete alapvetően az ügyvédi hivatás szintjének emelését, az ügyvédek nemzetközi kapcsolatainak fejlesztését tűzte ki célul. Ezen célkitűzéseket az IBA – egyebek mellett – konferenciák szervezésével, kiadványok publikálásával törekszik elérni. Az IBA három szekcióval rendelkezik, melyek a következők: Üzleti Jogi Szekció *(Section on Business Law),* Joggyakorlati, Peres Szekció *(Section on Legal Practice),* Energia Jogi, Megújuló erőforrások joga Szekció *(Section on Energy & Natural Resources Law).* Az IBA tevékenységét alapvetően ezen jogterületek figyelembevételével szervezi.

[740] Lényeges utalnunk arra, hogy a *Rules of Ethics* elején kiemelésre kerül, hogy a *Rules of Ethics* szabályai nem befolyásolják az *International Code of Ethics*-et, és nem is kell, hogy azzal konzisztensek legyenek. Mint a későbbiekben részletezésre kerül, a *Rules of Ethics* és a *Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* közötti kapcsolat ezzel nem egyezik.

[741] A *Rules of Ethics* bemutatására lásd különösen: Branson: *Ethics for International Arbitrators*. 72–78. o. (Ebben a tanulmányban a *Rules of Ethics* teljes szövege is olvasható.)

nak szabályozásával a választottbírósági eljárás tisztességét, az eljárás pártatlan voltát biztosítsa, ami által értelemszerűen az egész eljárás legitimációja is erősödik. Mindez egybecseng az amerikai Legfelsőbb Bíróság észrevételével a *Mitsubishi Motors Corpn v. Chrysler Soler-Plymouth Inc.* jogesetben, mely szerint önmagában a választottbírósági eljárás a nemzetközi kereskedelmi jogvita-rendezés semlegességét és objektivitását nem tudja biztosítani, amennyiben a választottbírák integritásával kapcsolatos kételyek merülnek fel.[742] Kiemelendő, hogy azért is lényeges, hogy a *Rules of Ethics* a nemzetközi választottbíráskodásra irányadó, mert azzal a céllal is készült, hogy az egyes országok és jogcsaládok eltérő jogi hagyományaiból adódó különbségek és eltérések következményeit igyekezzen minimalizálni. A *Rules of Ethics* az alábbi részekből áll:

- Bevezető észrevétel *(Introductory Note)*;
- Alapvető szabály *(Fundamental Rule)*;
- A jelölés elfogadása *(Acceptance of Appointment)*;
- Az elfogultság elemei *(Elements of Bias)*;
- A közlési kötelezettség *(Duty of Disclosure)*;
- A felekkel való kommunikáció *(Communications with the Parties)*;
- Választottbírói díjak *(Fees)*;
- A gondos eljárás követelménye *(Duty of Diligence)*;
- Részvétel az egyeztetési javaslatokban *(Involvement in Settlement Proposals)*;
- A választottbíróság tanácskozásának bizalmas jellege *(Confidentiality of the Deliberations)*.

A bevezető észrevétel alapvetően a szabályzat célját tartalmazza, kiemelve, hogy a szabályzat nem kötelező jellegű, annak a felek – belátásuk szerint – alávethetik magukat. Erre is figyelemmel a bevezető észrevétel tartalmaz egy mintaklauzulát is, melyet a felek a választottbírósági szerződésbe szándékuk szerint beiktathatnak.[743]

---

[742] *„The arbitral process alone cannot guarantee neutrality and objectivity in resolving international commercial disputes if there is any doubt about the integrity of arbitrators."* Idézi: Branson: *i. m.* 72. o.

[743] *„The parties agree that the Rules of Ethics for International Arbitrators established by the International Bar Association, in the force at the date of the*

Az alapvető szabály voltaképpen egy mondatból áll, és akként rendelkezik, hogy a választottbírák gondosan és hatékonyan kötelesek eljárni, annak érdekében, hogy a felek jogvitáját igazságos és hatékony (végrehajtható) határozattal döntsék el, továbbá a választottbírák nem lehetnek elfogultak, és az elfogultságtól mentesnek is kell maradniuk.

A választottbírák elfogulatlanságát – a hatékony és igazságos vitarendezés mellett – az etikai szabályzat a választottbírói eljárás alapértékének tartja, azonban az elfogulatlanság időbeli hatályával kapcsolatosan rendelkezést nem tartalmaz.

A választottbírói tisztség elfogadásával kapcsolatos rendelkezések közül kiemelést érdemel, hogy túl azon, hogy a választottbíró akkor vállalhatja el a tisztséget, amennyiben szubjektíven úgy véli, képes a befolyásmentes döntésre, valamint rendelkezik a jogvita eldöntéséhez szükséges képességekkel, az is említésre kerül, hogy a választottbírának a jogvita eldöntéséhez szükséges nyelvi képzettséggel is rendelkeznie kell.[744]

Álláspontom szerint a *Rules of Ethics* legfontosabb része a harmadik pont, az elfogultság elemei. Ebben a pontban a *Rules of Ethics* – szemben az egyes államok törvényhozásával, valamint az UNCITRAL Modell-törvénnyel is – igyekszik meghatározni az elfogultsággal kapcsolatos két legfontosabb fogalmat, a pártatlanság és a függetlenség kérdését. Az etikai szabályzat 3.1 pontja az alábbiak szerint rendelkezik:

> *„The criteria for assessing questions relating to bias are impartiality and independence. Partiality arises where an arbitrator favors one of the parties, or where he is prejudiced in relation to the subject-matter of the dispute. Dependence arises from relationships*

commencement of any arbitration under this clause, shall be applicable to the arbitrators appointed in respect of such arbitration." Lásd: *Rules of Ethics for International Arbitrators, Introductory Note.* www.ibanet.org A felek ezzel a klauzulával alkalmazni rendelhetik az etikai szabályzatot azon választottbírákra, akik jogvitájuk eldöntésére kijelölésre kerülnek. Ez azt is jelenti, hogy a választottbírónak jelölt személy a tisztség elfogadásával egyértelműen elfogadja, hogy rá nézve kötelezőek az etikai szabályzat rendelkezései.

[744] Ennek magyarázata az, hogy ezen etikai szabályzat alapvetően a nemzetközi választottbíráskodásra vonatkozik.

between an arbitrator and one of the parties, or with someone closely connected with one of the parties."[745]

Ezen meghatározás szerint a pártosságról, vagyis a pártatlanság hiányáról akkor lehet beszélni, ha valamelyik választottbíró kedvez valamelyik félnek, avagy a jogvita tárgyával kapcsolatban előítélettel bír. A függőség pedig a választottbíró és valamelyik fél, vagy valamelyik félhez közelálló személy viszonya esetén áll fenn.

Elöljáróban kiemelést érdemel, hogy ezen meghatározás – hasonlatosan az Etikai Szabályok egészéhez – nem tesz különbséget a fél által jelölt választottbíró, és a választottbírósági tanács elnöke között, hanem mindegyik választottbíró esetében azonos mérce szerint mér.[746] Az etikai szabályok által megalkotott meghatározáshoz igen nagy mértékben hasonlít a Redfern–Hunter kézikönyv első kiadása által alkalmazott definíció is:

„The concept of 'dependence' is concerned exclusively with questions arising out of the relationship between an arbitrator and one of the parties whether financial or otherwise. By contrast, the concept of 'partiality' may be concerned with the bias of an arbitrator either in favour of one of the parties or in relation to the issues in dispute. Impartiality is thus a much more abstract concept than independence, in that it involves primarily a state of mind which presents special difficulties of measurement. Actual bias is something fairly easily recognized, albeit difficult for a challenging party to prove. The appearance of bias usually merges into the ambit of dependence."[747]

---

[745] Az etikai szabályzat idézett részének fordítása a következő: *„Az elfogultsággal kapcsolatos kérdések értékeléséhez a pártatlanság és a függetlenség a szükséges követelmények. A pártosság akkor áll elő, ha a választottbíró valamelyik felet előnyben részesíti, vagy amennyiben az ügy tárgyával kapcsolatban előítélettel bír. A függőség a választottbíró és valamelyik fél, vagy valamelyik félhez szorosan köthető személy közötti kapcsolat esetén merül fel."*

[746] Ezt hangsúlyozza: Branson: *i. m.* 73. o.

[747] Lásd: A. Redfern–M. Hunter: *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. 170. o. Az idézet magyar nyelvű fordítása a következő: *„A 'függőség' fogalma kizárólag a fél és a választottbíró gazdasági vagy egyéb kapcsolatával áll*

Érdemes utalni Pierre Lalive már a korábbiakban idézett megjegyzésére, mely szerint felületes értelmezés mellett a függetlenség, a pártatlanság és a semlegesség fogalma szinonimának tekinthető, bár a semlegesség valójában a választottbíró nemzetisége tekintetében történő semlegességet kell, hogy jelentsen.[748] Pierre Lalive egy másik alkalommal, egy Párizsban megtartott nemzetközi konferencián, 1988-ban igen szemléletes módon határozta meg a függetlenség fogalmát:

> *„Independence implies the courage to displease, the absence of any desire, especially for the arbitrator appointed by a party, to be appointed once again as an arbitrator."*[749]

E – a kissé poétikus elemeket sem nélkülöző – meghatározás a választottbíró függetlenségét talán absztraktabb módon határozza meg, és a választottbíró számára azt az erkölcsi kötelességet is előírja, hogy a választottbíró fel tudjon vállalni olyan döntést, mely a fél számára kedvezőtlen, mely hozzáállásból annak is ki kell tűnnie, hogy a választottbíró döntését semmilyen mértékben ne határozza meg az a szándék, kívánalom, hogy őt a fél a későbbiekben is jelölje választottbírónak.

összefüggésben. Ezzel ellenkezőleg a 'pártosság' a választottbíró elfogultságával hozható összefüggésbe, amely elfogultság vagy valamelyik féllel, vagy az ügy tárgyával kapcsolatos előnyben részesítést jelent. Eképpen a pártatlanság absztraktabb fogalom, mint a függetlenség, és elsősorban egy elmebeli felfogást, hozzáállást jelent önmagában, amelynek értékelése különös nehézségeket jelent. A tényleges elfogultság olyasmi, amelyet igen könnyű felismerni, habár a kizárást kezdeményező félnek nehéz lehet bizonyítani. Az elfogultság megjelenése rendszerint beleolvad a függőség hatókörébe." Kiemelést érdemel, hogy Martin Hunter maga is tagja volt a *Rules of Ethics* megalkotásával megbízott csoportnak.

[748] Lalive: *On the Neutrality of*...23–24. o. Az idézet fordítása a következő: *„A függetlenség magában foglalja azt, hogy a választottbíró ki meri vívni az őt jelölő fél nemtetszését, vagyis elsősorban a fél által jelölt választottbíró azon szándékának hiányát jelenti a függetlenség, hogy a fél őt a későbbiekben ismét jelölje választottbírónak."* Kiemelést érdemel, hogy az amerikai gyakorlat alkalmazza igen gyakran a semlegesség *(neutrality)* fogalmát, ez azonban a semleges – nem semleges, felek által jelölt választottbíró közötti különbségtételre tekintettel kell értelmeznünk.

[749] Pierre Lalive professzornak a *VI^h Simposium on International Arbitration* elnevezésű konferencián tartott előadását idézi: Scott Donahey: *The Independence and Neutrality*... 32. o.

Álláspontom szerint már a Redfern–Hunter kézikönyv első kiadása és a *Rules of Ethics* meghatározásából összevethető, hogy a függetlenség fogalmánál elsősorban objektív tényezőket kell vizsgálnunk, vagyis a választottbíró és a felek vagy képviselőik közötti kapcsolatrendszert, míg a pártatlanság – pártosság ezzel szemben főként szubjektív kategória, hiszen azt mutatja, van-e valamilyen szemléleti elkötelezettsége, előítélete a választottbírónak az ügy iránt, illetve elfogult-e (pozitív vagy negatív irányban) valamely féllel szemben. Itt azonban már arra kell rámutatnunk, hogy amennyiben a választottbíró tényleges elfogultságot, pártosságot mutat, az már abban a vonatkozásban nagyon is objektív kategória, hogy annak megnyilvánulása a felek által is észlelhető, és ez a kizárási eljárás alapját képező körülmény lehet. Ebben a tekintetben a függetlenség és pártatlanság mint teljesen objektív és teljesen szubjektív kategória közötti különbségtétel igen viszonylagos, hiszen a *par excellence* szubjektív elfogultságnak a külvilágban tetten érhető megnyilvánulása már objektív módon is leírható.[750]

Fontos kiemelnünk, hogy a függetlenség és pártatlanság meghatározása vonatkozásában a Redfern–Hunter kézikönyv negyedik kiadása már bizonyos mértékig árnyaltabban fogalmaz. E meghatározásból a következők szerint idézünk:

> *„In previous editions of this book, a distinction was drawn between »independence« an »impartiality«. However, since the third edition was published, there has been a district trend towards viewing these two elements as the opposite side of the same coin. There has therefore been a move towards considering them as a »package«, and to use them as parallel tools for assessing the potential or actual bias. They are rarely used on their own, individually, but are usually joined together as a term of art. It is generally considered that »dependence« is concerned exclusively with questions arising out of the relationship between an arbitrator and one of the parties,*

[750] Említést érdemel, hogy a magyar szakirodalom is a függetlenség és pártatlanság leírásánál egy objektív, illetve egy szubjektív megközelítést alkalmaz. Lásd: Horváth–Kálmán: *A nemzetközi eljárások joga…* 72. o.; Kiss: *A választottbíróval szembeni kizárási indítvány...* 23. o.

whether financial or otherwise. This is considered to be susceptible to an objective test, because it has nothing to do with an arbitrator's (or prospective arbitrator's) state of mind. ... By contrast the concept of »impartiality« is considered to be connected with actual or apparent bias of an arbitrator – either in favour of one of the parties or in relation to the issues in dispute. Impartiality is thus a subjective and more abstract concept than independence in that it involves primarily a state of mind."[751]

A Redfern–Hunter kézikönyv 2004. évi, negyedik kiadása találóan akként fogalmaz, hogy a pártatlanság és a függetlenség ugyanazon érme két oldalaként egymástól jelentős mértékben eltérő, de számos esetben együttesen érvényesülő fogalmak. E meghatározás is hangsúlyozza azt, voltaképpen a *Rules of Ethics*-ben is észlelhető, de a nemzetközi gyakorlat által is alátámasztott szemléletet, mely szerint a függetlenség alapvetően objektív, míg a pártatlanság szubjektív elemekkel írható le. Ugyanakkor a kézikönyv tekintettel van arra, az elsősorban angol gyakorlaton alapuló jogfejlődésre, amely megkülönbözteti az *apparent bias* (látszólagos elfogultság), illetve *actual bias* (tényleges elfogultság) fogalmát.[752] A kézikönyv szerint úgy a függetlenség, mind a pártatlanság megalapozhatja az elfogultságot. Álláspontom

[751] Lásd: Redfern–Hunter: *Law and Practice*... 170. o. Az idézett rész fordítása a következő: *„E könyv korábbi kiadásaiban különbséget tettünk a »függetlenség« és a »pártatlanság« között. Mióta azonban a harmadik kiadás napvilágot látott egy nyilvánvaló trend észlelhető, amely e két elemet mint ugyanazon érem ellentétes oldalait szemléli. Ezért egy olyan szemlélet tűnik ki, amely e fogalmakat » csomagként« értékeli, és a lehetséges vagy tényleges elfogultság megítéléséhez párhuzamos eszközökként alkalmazza azokat. Ritkán használják e fogalmakat önállóan, általában a kettő együttesen kerül alkalmazásra. Rendszerint a »függőség« kizárólag mint a fél és a választottbíró közötti, gazdasági vagy egyéb természetű kapcsolat kerül értékelésre. Ez egy objektív tesztnek tekinthető, mivel semmi köze egy választottbíró (vagy jövőbeni választottbíró) elmebeli felfogásához, hozzáállásához... Ezzel ellenkezőleg a »pártatlanságra« úgy tekintenek, hogy az összefüggésben áll a tényleges vagy látszólagos elfogultság fogalmával – vagy valamelyik fél előnyben részesítését vagy a jogvita tárgyát illetőleg. A pártatlanság ekként egy szubjektív és absztraktabb fogalom, mint a függetlenség, és elsősorban egy elmebeli felfogást, beállítódást foglal magában."*

[752] E fogalmakkal részletesen a III. fejezet foglalkozik.

szerint azonban, amennyiben a függetlenséget ténylegesen objektív kategóriának tekintjük, akkor az valójában csak az elfogultság egyik kategóriáját – vélhetőleg a tényleges elfogultságot – alapozhatja meg, hiszen ha az elfogultságot objektív elemekkel (a választottbíró és a fél vagy képviselői közötti kapcsolat) próbáljuk leírni, akkor valamely tény fennállása vagy fenn nem állása meg kell, hogy alapozza az elfogultságot ezen viszonyítási rendszer szerint. A pártatlanság mint szubjektív – és a kézikönyv szerint a függetlenségnél absztraktabb – fogalom azonban alkalmat adhat arra, hogy annak jellegétől függően tudjuk a látszólagos elfogultság vagy a tényleges elfogultság fennállását megállapítani. Természetesen hangsúlyozandó, hogy amennyiben tényleges elfogultságról van szó – amely a nemzetközi gyakorlatban viszonylag ritkán fordul elő – úgy a pártatlanság kifejeződése már objektív módon kell, hogy jelentkezzen, illetőleg azt a félnek meghatározott módon bizonyítania is kell.[753]

A pártatlanság és függetlenség mint teljes mértékben szubjektív és objektív kategóriák viszonylagossága ellenére is fontos leszögezni, hogy a *Rules of Ethics* kétségtelen érdeme, hogy e két fogalomra ad egyfajta meghatározást, amely jelentősen befolyásolta a későbbi joggyakorlatban kialakuló értelmezést is. A *Rules of Ethics* arra is törekszik, hogy a függetlenség, illetve pártatlanság hiányának fennállását a lehető legnagyobb mértékben körülírja, így például részletezi, hogy a közvetlen vagy közvetett üzleti kapcsolat már jogos kételyeket támaszthat a választottbíró függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában.[754]

Érdemes utalnunk a Kanadai Legfelsőbb Bíróság egy 1955-ös döntésére, amely kimondja, hogy a választottbírósági szerződést aláíró

[753] A pártatlanság és az *apparent bias* (látszólagos elfogultság), illetve *actual bias* (tényleges elfogultság) közötti lényeges kapcsolatot mutathatja az is, hogy e fogalompár értelmezése és alkalmazása az angol jogban kapott nagy jelentőséget, amely – miként az bemutatásra került – a függetlenség fogalmával szemben a pártatlanság fogalmát helyezi előtérbe.

[754] Lényeges kiemelnünk, hogy a 3.4 pont a régebbi üzleti kapcsolatok mint a függetlenséget, pártatlanságot befolyásoló tényezők vonatkozásában viszonylag nagy mérlegelési lehetőséget biztosít, mivel e pont szerint a korábbi üzleti kapcsolatok nem tekinthetőek akadályának annak, hogy a választottbíró elfogadja a választottbírói tisztséget, kivéve ha olyan jelentős mértékűek, melyek befolyásolhatják a jövendő választottbíró ítéletét.

felek arra tekintettel, hogy jogvitáik rendezésére a választottbírói utat választják, kifejezetten jogosultak arra, hogy megbízhassanak az eljáró választottbírák elméjének, gondolkodásának függetlenségében:

> *„The arbitrators are to exercise their function not as the advocates of the parties nominating them, and a fortiori of one party when they are agreed upon by all, but with as free, independent, and impartial minds as the circumstances permit. In particular they must be untrammelled by such influences as to a fair minded person would raise a doubt of that impersonal attitude which each party is entitled to."*[755]

A *Szilard v. Szasz* döntés – mely e kérdéskörben a kanadai esetjogban kiemelkedő – azon túlmenően, hogy kimondja, a választottbírák nem tekinthetőek a felek ügyvédjének, egyszerre említi a választottbírák pártatlan és független elméjét, vagyis bizonyos mértékig ekvivalensnek tekinti e fogalmakat. Lényeges továbbá utalnunk arra, hogy e kritériumok fennállásának megítélésére e döntés is a harmadik személy megítélését alkalmazza mérceként.

A *Rules of Ethics* kifejezetten jelentős szerepet tulajdonít a közlési, feltárási kötelezettségnek *(duty of disclosure)*. Az etikai szabályok a közlési kötelezettségnek alapvetően öt csoportját különböztetik meg az alábbiak szerint:

- Korábbi vagy jelenlegi, közvetlen vagy közvetett üzleti kapcsolat;
- A féllel vagy valamely tanúval fennálló lényeges társasági kapcsolat természete és terjedelme;
- A választottbírói tanácsban helyet foglaló más választottbírával fennálló korábbi kapcsolat természete;

---

[755] A *Szilard v. Szasz (1955, S. C. R.)* döntést idézi: Redfern–Hunter: *Law and Practice*... 209. o. Az idézett rész fordítása a következő: *„A választottbíráknak funkciójukat nem úgy kell ellátniuk mint az őket jelölő felek ügyvédjeinek, illetve mint a fortiori az ügyfél ügyvédjeinek, amennyiben a felek őket közösen jelölik, hanem mint szabad, független és pártatlan elméknek, miképpen azt a körülmények lehetővé teszik. Különösen szabadnak kell lenniük minden olyan befolyástól, amely egy tisztességesen gondolkodó személyben kételyt ébresztene a választottbíró azon tárgyilagos hozzáállásában, amely objektív választottbírói szemléletre mindegyik peres fél jogosult."*

– A jogvitával kapcsolatos minden korábbi ismeret;
– Minden olyan körülmény, amely befolyásolhatja azt, hogy a választottbíró olyan módon láthassa el feladatát, ahogyan az észszerűen elvárható.

A közlési kötelezettség a választottbírósági eljárás befejezéséig áll fenn. A fenti esetcsoportok igyekeznek a választottbíró és az eljárás többi résztvevője közötti lehetséges kapcsolatrendszereket feltárni. A közlési kötelezettséget tartalmazó negyedik rész másik igen lényeges rendelkezése a 4.1 pont. E rendelkezés szerint amennyiben a választottbíró a közlési kötelezettségének eleget nem tesz, úgy az az elfogultság látszatát kelti abban az esetben is, amennyiben a közölni elmulasztott tények vagy körülmények önmagukban nem képeznék a kizárás okát. A feltétlen közlési, feltárási kötelezettséget tartalmazó rendelkezés, mely szerint a közlési kötelezettség teljesítésének elmulasztása elfogultságot eredményez, nagy mértékben emlékeztet az amerikai esetjogban szereplő – korábban, a IV. fejezetben már elemzett – nagy jelentőségű jogesetben, a *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty* ügyben kialakított, Justice Black bíró által jegyzett többségi véleményben foglaltakra.

A *Rules of Ethics* fontos szabályokat tartalmaz a választottbíró kommunikációja vonatkozásában is. Ezek közül kiemelést érdemel azon – a választottbírósági eljárás integritásának megőrzését célzó – szabály, mely szerint a választottbírónak az eljárás folyamán kerülnie kell minden, az ügyre vonatkozó egyoldalú kommunikációt bármely féllel vagy fél képviselőjével. Szintén a *Rules of Ethics* nemzetközi jellegét emelik ki az egyezségkötéssel kapcsolatos rendelkezések. Az etikai szabályzat 8. része ugyanis kimondja, hogy a választottbírósági testületnek hangsúlyoznia kell, nem kívánatos az, ha bármely választottbíró valamelyik féllel a másik fél jelenléte nélkül az egyezséggel kapcsolatos szempontokról, a lehetséges egyezségről tárgyal, ugyanis ez rendszerint ahhoz fog vezetni, hogy az ilyen egyeztetésekben részt vevő választottbíró az eljárás további részéből kizárásra kerül. A közel-keleti jogi hagyomány szerint például a választottbíró számára nem tilalmazott a peres felek közötti egyeztetésben részt venni. A *Rules of Ethics* ezen szabálya törekszik az eltérő jogi kultúrákból eredő különbségek csökkentésére. Ezzel kapcsolatban röviden érdemes

utalnunk egy megjegyzésre a magyar szakirodalomból. Farkas József egy tanulmányában kifejezetten akként foglal állást, hogy a választottbírói eljárás jogszerű mivoltát is veszélyeztetheti az, amennyiben a választottbíró békéltető, egyeztető szerepet tölt be, és nem választottbírói funkcióját látja el.[756]

A *Rules of Ethics* megalkotását követően a nemzetközi joggyakorlatra jelentős hatást gyakorolt, számos választottbírósági intézmény alkalmazta. Érdekes utalni arra, hogy a Kínai Nemzetközi Gazdasági és Kereskedelmi Választottbírósági Bizottság (*China International Economic and Trade Arbitration Commission*, CIETAC) választottbírósági eljárásában is alkalmazásra kellett, hogy kerüljenek a *Rules of Ethics* rendelkezései.[757] Ugyanakkor a *Rules of Ethics* vonatkozásában amerikai részről jelentős kritika is megfogalmazódott. Robert Coulson, az *American Arbitration Association* egykori elnöke kiemelte, hogy a *Rules of Ethics* egyik leglényegesebb problematikus kérdése, hogy egyáltalán nem áll összhangban az *American Arbitration Association* etikai kódexével, amely – miként a IV. fejezetben említésre került – a fél által jelölt választottbíró vonatkozásában nem követelte meg a semlegességet.[758]

Lényeges kiemelnünk még Coulson azon észrevételét, melyet a *Rules of Ethics* 5.1 pontjához fűzött. E pont – többek között – kimondja azt, hogy a potenciális választottbírák a felek által történő megkeresése esetén pártatlansága és függetlensége megóvása mellett, illetve azt célozva csak olyan kérdésekre válaszolhat, melyek arra irányulnak, alkalmas-e a választottbíró az ügy eldöntésére, anélkül azonban, hogy az ügy érdeméről beszélnének. Coulson felteszi a kérdést, miképpen lehetséges a pártatlanság, illetve a választottbírói alkalmasság megítélése úgy, hogy a potenciális választottbíró az ügyről nem egyeztet a féllel.[759] Ezt a megjegyzést annak, a már korábban említett amerikai gyakorlatnak a tükrében kell értelmeznünk, mely – természetesen megfelelő keretek közé szorítva – lehetővé tette a választottbíró-

[756] Lásd: Farkas: *A választottbíráskodás néhány elméleti*... 391. o.

[757] Ehhez lásd különösen: Yanming: *The Ethics of Arbitrators*... 5–14. o.

[758] Lásd: Coulson: *An American Critique*... 103–110. o. Coulson az Etikai kódex alatt értelemszerűen az etikai kódex 1977. évi verzióját érti.

[759] Lásd: Coulson: *i. m.* 105. o.

jelöltekkel megválasztásuk előtt az egyeztetést. (Természetesen ezen egyeztetés sem az ügy érdeméről szólt, viszont arra volt hivatott, hogy a felek a választottbíró személyéről, alkalmasságáról képet kapjanak.) Álláspontom szerint Coulson itt idézett kritikai észrevételeiből is kitűnik, hogy a *Rules of Ethics* mint nemzetközi szabályzat az egyes nemzeti választottbírósági hagyományok érvényre juttatásával kapcsolatban bizonyos kompromisszumokra is késztet.

B) Az IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration bemutatása

Témánk szempontjából a másik, részletes elemzést igénylő dokumentum az IBA tanácsa által 2004. május 24-én elfogadott, *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* elnevezésű iránymutatás.[760] A *Guidelines* célja a nemzetközi választottbírósági eljárásban felmerülő érdekkonfliktusok, összeférhetetlenségek kezelésére vonatkozó iránymutatás annak érdekében, hogy az egyre növekvő számú nemzetközi választottbírósági eljárások hatékonyságát az egyes összeférhetetlenségi esetek ne rontsák. A *Guidelines* elfogadását igen hosszú előkészítő munka előzte meg, melyet röviden az alábbiak szerint foglalunk össze.[761]

Az IBA munkacsoportot *(Working Group)* hozott létre, mely az IBA választottbírósági és alternatív vitarendezési bizottságából – az IBA Üzleti Jogi Szekciójának D bizottságából állt össze. A munkacsoport 18 tagból állt, és több európai, illetve Európán kívüli, eltérő jogrendszerekkel rendelkező nemzet képviseltette magát a munkacso-

[760] Az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* elekronikusan teljes terjedelmében olvasható a www.ibanet.org/pdf/International ArbitrationGuidelines web-elérhetőségen, a www.ibanet.org weboldalon. A *Guidelines* nyomtatott formában fellelhető például: Anglade–Tackaberry: *International Dispute Resolution...* 421–440. o.; Redfern–Hunter: *Law and Practice of International...* 552–564. o. A továbbiakban a *Guidelines* szövegére történő utalásnál az elektronikus verzió kerül felhasználásra.

[761] A *Guidelines* megalkotásának történetét részletesen leírja: De Witt Wijnen –Voser–Rao: *Background Information on...* 433–458. o.

portban.[762] A munkacsoport közös egyeztetéseit 2002 elején kezdte meg. A munkacsoport alapvető célkitűzése olyan iránymutatás létrehozása volt, amely a nemzetközi tapasztalatok megfelelő értékelésén alapul, és ebben a tekintetben a nemzetközi választottbíráskodás aktuális elvárásaira is figyelemmel van. A sajátos „kompilációs-szabályalkotó" munka első lépése nemzeti jelentések készítése volt. A nemzeti jelentések témája az elfogultsággal kapcsolatos általános felfogás, a közlési kötelezettség, a *Rules of Ethics* és az adott jogrendszerek összehasonlítása, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkelyének érvényesülése, és az összeférhetetlenséggel kapcsolatos jogérvényesítésről való lemondás volt.[763] A nemzeti jelentésnek – többek között – az is részét képezte, hogy az adott államokban a választottbírósági tanács tagjára és elnökére azonos kritériumok vonatkoznak-e a függetlenség, illetve a pártatlanság tekintetében. A nemzeti jelentés – miként az tartalmából kitűnik – egyértelműen arra törekedett, hogy a *Guidelines* által szabályozni szándékozott kérdésekről átfogó, az egyes államok szabályozását bemutató képet alkosson.

A munkacsoport által készített első jelentéstervezet *(First Draft Report)* az IBA Durban-ban, 2002 októberében megtartott konferenciáján került bemutatásra. Itt a résztvevők észrevételeikkel járultak hozzá a munkacsoport munkájához. A munkacsoport ezt követően 2003 tavaszán és nyarán folytatott további egyeztetéseket, melynek eredményeképpen készült el a második jelentéstervezet *(Second Draft Report)*, amely a 2003 szeptemberi, San Franciscóban megtartott IBA-konferencián került megvitatásra. Ekkor került felvetésre az, hogy a tervezetet szerencsés lenne még több gyakorló ügyvéd bevonásával

[762] A munkacsoportban – melynek elnöke a holland De Witt Wijnen, referense pedig a svájci Nathalie Voser volt – a következő államok képviseltették magukat: Kanada, Anglia, Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Mexikó, Belgium, Szingapúr, Ausztrália, Svájc, Svédország, Németország, Új-Zéland, Dél-Afrika, Hollandia. Érdemes megfigyelni, hogy a tizennégy állam között nem csupán kontinentális vagy angolszász jogrendszerrel rendelkező országokat is találunk, hanem olyan *mixed jurisdiction*-nel rendelkező államok is fellelhetőek, mint például Kanada vagy Dél-Afrika.

[763] Az Emberi Jogok Európai Egyezményével kapcsolatban csak az európai államok képviselőinek kellett a jelentésükben foglalkozniuk. Lásd: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *i. m.* ... 437. o.

áttekinteni. Így több országból – például az Egyesült Államokból, Németországból, Angliából, Indiából és Svájcból – kértek fel gyakorló jogászokat arra, hogy észrevételeikkel lássák el a tervezetet. A *Guidelines* végleges verziójában több, ezen áttekintésből származó észrevétel épült be. Az érdekesség kedvéért célszerű megjegyezni, hogy a munkacsoport az itt elhangzott javaslatok ellenére döntött végül úgy, hogy a bizonyítási teher vonatkozásában ne tartalmazzon szabályozást a *Guidelines*, ugyanis az – a munkacsoport véleménye szerint – túlzott mértékű beavatkozást jelenthetett volna a nemzeti eljárásjogokba.[764] A munkacsoport ezt követően véglegesítette a dokumentumot, és ekkor született meg a végleges cím. Az IBA Tanácsa az iránymutatást 2004. május 22-én egyhangúan fogadta el.[765]

A *Guidelines* a következő szerkezeti egységekre osztható fel:

Bevezetés (*Introduction*)

I. rész: A pártatlansággal, a függetlenséggel és a tájékoztatással kapcsolatos általános elvárások *(General Standards Regarding Impartiality, Independence and Disclosure)*;

II. rész: Az általános elvárások gyakorlati alkalmazása *(Practical Application of the General Standards)*

1. A feltétlenül kizárást eredményező Piros Lista *(Non-Waivable Red List)*

2. A nem feltétlenül kizárást eredményező Piros Lista *(Waivable Red List)*

2.1 A választottbíró kapcsolata a jogvitával *(Relationship of the arbitrator to the dispute)*

2.2 A választottbíró közvetlen vagy közvetett érdeke a jogvitában *(Arbitrator's direct or indirect interest in the dispute)*

2.3 A választottbíró kapcsolata a felekkel vagy a jogi képviselőkkel *(Arbitrator's relationship with the parties or counsel)*

3. Narancssárga lista

Valamelyik fél részére korábban nyújtott szolgáltatás *(Previous services for one of the parties or other involvement in the case)*

---

[764] Lásd: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *i. m.* ... 439. o.

[765] A *Guidelines* igen részletes kritikai elemzéséhez lásd: Landolt: *The IBA Guidelines on*... 409–418. o.

Valamelyik fél részére folyamatban lévő szolgáltatásnyújtás *(Current services for one of the parties)*;

Kapcsolat egy választottbíró és egy másik választottbíró vagy jogi képviselő között *(Relationship between an arbitrator and another arbitrator or counsel)*;

Kapcsolat egy választottbíró és valamelyik fél, vagy valamely, az eljárásban érintett személy között *(Relationship between arbitrator and party and others involved in the arbitration)*;

Más körülmények *(Other Circumstances)*

4. Zöld lista *(Green List)*;

Korábban kifejtett jogi álláspontok *(Previously expressed legal opinions);*

Egyik fél elleni korábbi szolgáltatások *(Previous services against one party)*;

Valamelyik fél számára folyamatban lévő szolgáltatások *(Current services for one of the parties)*;

Kapcsolat valamelyik választottbírával, vagy valamelyik fél jogi képviselőjével;

Kapcsolat a választottbíró és valamelyik fél között.

Mint látható, a *Guidelines* alapvetően két nagy szerkezeti egységre bontható fel.[766] A bevezetést követően a pártatlanság, a függetlenség és a tájékoztatási kötelezettség fogalmára vonatkozó általános elvárások találhatóak. Ez képezi – bizonyos értelemben – a *Guidelines* normatív részét. Ezt követően olvasható egy voltaképpeni esetkör-gyűjtemény, ez a *Guidelines* leíró részének tekinthető. Az esetkör-gyűjtemény az elfogulatlanságot – függetlenséget megalapozó tényállásokat három – igen szemléletes nevű – csoportba gyűjti. A munkacsoport a három listát eredetileg fekete, szürke, illetve fehér listának nevezte, majd a közlekedés nemzetközi jelzéseit felhasználva alkotta meg a piros, narancssárga és zöld lista elnevezéseket. Miként részletesen elemzésre kerül, a piros listába tartozó esetekben nem, illetve korlátozott módon van lehetőség a választottbírának az eljárásban való tartására, a narancssárga lista esetében a feleknek tiltakozniuk kell, ha nem kí-

[766] A *Guidelines* magyar nyelvű bemutatására lásd: Kiss: *A választottbíróval szembeni…* 22–26. o.

ványják az adott választottbíró eljárását, míg a zöld lista esetkörei nem teremtenek kizárást – még közlésük sem kötelező.

A *Guidelines* megalkotását – miként azt a francia professzor, Emmanuel Gaillard is hangsúlyozza – a nemzetközi üzleti világ növekedése is szükségessé tette, amely az üzleti kapcsolatok összetettségének növelésével egyre nagyobb esélyt teremt az érdekek összeütközésére, vagyis a nemzetközi választottbíráskodásban is növekszik annak esélye, hogy a választottbíró pártatlansága, függetlensége aggályossá válhat.[767] A *Guidelines* természetesen nem tekinthető általános megoldásnak, hiszen – miként azt a bevezetés is hangsúlyozza – nem is jogszabály, ezért csak a felek megállapodása révén válhat a választottbírósági eljárás részévé. Szemben a *Rules of Ethics* által követett megoldással, a *Guidelines*-ban nem találunk olyan minta-klauzulát, amelyet a felek a választottbírósági szerződésbe beépíthetnének. A munkacsoport 2004-ben döntött csak úgy, hogy ilyen minta-klauzula ne szerepeljen a *Guidelines*-ban, azon megfontolástól vezérelve, hogy amennyiben szerepelne, de valamelyik választottbírósági szerződésben még sem kerülne e klauzula alkalmazásra, az a *Guidelines* alkalmazása és gyakorlati elterjedése ellen hathatna.[768]

A *Guidelines* és a *Rule of Ethics* viszonyát tekintve kiemelést érdemel, hogy a munkacsoport szerint az etikai szabályok több témakört ölelnek fel, mint a *Guidelines*, ezért az etikai szabályok azon kérdések tekintetében, melyekre a *Guidelines* nem vonatkozik, hatályosak maradnak. A *Guidelines* által tárgyalt és szabályozott kérdéskörök azonban a munkacsoport szándéka szerint felülírják a *Rules of Ethics* rendelkezéseit. Figyelemmel arra, hogy valóban a két dokumentum által szabályozott kérdéskörök összességében nem azonosak, a gyakorlatban a kettő iránymutatás együttes alkalmazására is sor kerülhet. A *Guidelines* szellemiségének megértéséhez fontos utalnunk az iránymutatás bevezetésének azon fordulatára, mely szerint a munkacsoport ezen iránymutatást inkább mint egy folyamat kezdetét és nem végét jelenti, kiemelve azt a szándékot is, hogy a *Guidelines* rendelkezései a gyakorlati tapasztalatok fényében átértékelésre, módosításra kerülhetnek.

---

[767] Lásd: E. Gaillard: *IBA Guidelines on…* 1. skk. o.

[768] Lásd: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *Background Information On…* 440. o.

A *Guidelines* első része a pártatlansággal, a függetlenséggel és a tájékoztatással kapcsolatos általános elvárások *(General Standards Regarding Impartiality, Independence and Disclosure)* címet viseli.[769] A *Guidelines* első részének legelején rögtön az alapelv *(General Principle)* olvasható, amely – jelentőségénél fogva – szó szerinti idézést igényel:

> *„Every arbitrator shall be impartial and independent of the parties at the time of accepting an appointment to serve and shall remain so during the entire arbitration proceeding until the final award has been rendered or the proceeding has otherwise finally terminated."*[770]

Ez az alapelv jelentős mértékben emlékeztet a *Rules of Ethics* elején található alapvető szabályra *(Fundamental Rule)*. Az alapelv a választottbírótól a pártatlanság és a függetlenség együttes fennállását kívánja meg, amely követelményeknek a választottbírónak a tisztség elfogadásától egészen a választottbírósági eljárás végéig – az ítélet meghozataláig vagy az ügynek egyéb módon történő lezárásáig – meg kell felelnie. Ez az előírás megfelel a Modell-törvény vonatkozó rendelkezéseinek.[771] A munkacsoport az előkészítő munka során felvetette, nem lenne-e szükséges a pártatlanság és a függetlenség meglétét megkövetelni egészen addig az időszakig, amíg a már meghozott ítélet érvénytelenítésére lehetőség van. A munkacsoport ezt az elképzelést végül is elvetette, azzal érvelve, hogy a választottbíró tisztsége

---

[769] A *Guidelines* megalkotása során felmerült azon elképzelés, nem kellene-e a pártatlanság és a függetlenség sorrendjét felcserélni, melyet azzal a – vitatható – magyarázattal indokoltak, hogy a függetlenség logikailag megelőzi a pártatlanságot. A végső verzióban a pártatlanság, függetlenség sorrend maradt, mely egyébként megfelel az UNCITRAL Modell-törvényben szereplő megfogalmazásnak is. Lásd: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *i. m.* 441. o.

[770] Az idézett rész fordítása a következő: *„Minden választottbíró a felektől független és pártatlan kell, hogy legyen a tisztségre történő jelöléskor, és annak is kell maradnia a választottbírósági eljárás tartama alatt mindaddig, amíg a végső ítélet meghozatalára sor nem kerül, vagy amíg az eljárás más módon véglegesen le nem zárul."*

[771] Lásd: Modell-törvény, 12. cikkely, első bekezdés.

véget ér az eljárás befejeztével, és ezért ezt követően nem lenne szerencsés egyéb követelményeket még vele szemben kötelezővé tenni.[772] (Abban az esetben, amennyiben a választottbírósági eljárást követően ismét az adott ügy a választottbíró elé kerülne, a munkacsoport szerint indokolt lehet újabb nyilatkozat tétele a függetlenség és pártatlanság tekintetében.) Álláspontom szerint azért sem indokolt a függetlenség és pártatlanság fennállását egészen a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére nyitvaálló határidő végéig megkövetelni, hiszen az – az UNCITRAL Minta-törvény alapján – viszonylag hosszú időtartam, és ez az időszak a választottbíró számára egyfajta függő jogi helyzetet eredményezhet.[773]

A *Guidelines* – ellentétben a *Rules of Ethics*-szel – nem határozza meg a függetlenség, pártatlanság fogalmát, így az iránymutatás értelmezése során alkalmazást nyerhet az etikai kódex is. A *Guidelines* általános rendelkezései ugyanakkor törekszik körülírni az érdekkonfliktust, bár formális meghatározás ebben a vonatkozásban sem szerepel. A *Guidelines* második pontjának b) alpontja szerint a választottbírónak a kijelölést nem szabad elfogadnia, vagy amennyiben a választottbírósági eljárás már megkezdődött, le kell mondania tisztségéről, amennyiben bármilyen kételye merül fel függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában *(„if he or she has any doubts as to his or her ability to be impartial or independent)*.[774] Ez a meghatározás egyértelműen szubjektív megközelítést tartalmaz, hiszen a választottbíró belátására bízza, hogy megtagadja a részvételt, amennyiben úgy gondolja, hogy nem független vagy nem pártatlan.

Ezzel szemben a b) pont már egyfajta objektív szemléletet hordoz

---

[772] Lásd: *Explanation to General Standard I.*

[773] Az UNCITRAL Modell-törvény 34. cikkelyének harmadik bekezdése három hónapos határidőt szab a választottbírósági ítélet érvénytelenítésére, ezt számos állam törvényhozása követte. (Szintén három hónap áll rendelkezésre az USA szövetségi törvénye, az FAA 12. §-a alapján, annak ellenére, hogy az USA nem vette át az UNCITRAL Modell-törvény rendelkezéseit.)

[774] Robert Coulson, az *American Arbitration Association* egykori elnöke már idézett kritikájában a *Rules of Ethics* vonatkozásába kiemelte, hogy az csak hímnemet használ a választottbírák vonatkozásában, a női választottbírákról ilyen értelemben nem ír. A *Guidelines* ezzel szemben mind hímnemben, mind nőnemben fogalmaz. Vö.: Coulson: *An American Critique*...109. o.

magában, kimondva, hogy a fenti elvnek kell érvényesülnie – vagyis a választottbírónak le kell mondania – abban az esetben, amennyiben olyan körülmények, tények állnak fenn vagy merülnek fel a megválasztást követően, amelyek egy ésszerű, a releváns tényekről ismeretekkel rendelkező harmadik fél számára *(reasonable third person's point of view having knowledge of the relevant facts)* jogos kételyeket ébresztenek a választottbíró pártatlansága vagy függetlensége tekintetében, kivéve, amennyiben a felek e körülményeket elfogadták. A rendelkezés utolsó fordulata egyértelműen arra utal, hogy amennyiben a feleknek módjában állt, hogy a választottbírát – egyes esetleges körülmények ellenére is – választottbíróként elfogadják (vagyis a kizáráshoz vezető ok nem az ún. *non-waivable Red List* része), és a felek el is fogadták, úgy ez az ok értelemszerűen a kizáráshoz a későbbiekben már nem vezethet.[775]

Az, hogy ezen b) pont alapvetően objektív szemléletű, a munkacsoport által is hangsúlyozásra kerül, amely szerint az objektív alapú elfogultság-vizsgálat tekinthető szerencsésnek. Az ésszerű harmadik személy tesztjének alkalmazása *(reasonable third person test)* pedig tükrözi a nemzetközi jogfejlődést, többek között az angol jog szemléletét is. Habár a *Guidelines* adós marad a függetlenség, ill. pártatlanság fogalmának meghatározásával, a jogos kétely *(justifiable doubt)* fogalmára az alábbi definíciót tartalmazza:

> *„c) Doubts are justifiable if a reasonable and informed third party would reach the conclusion that there was a real likelihood that the arbitrator may be influenced by factors other than the merits of the case as presented by the parties in reaching his or her decision.*
> *d) Justifiable doubts necessarily exist as to the arbitrator's impartiality or independence if there is an identity between the party and the arbitrator, if the arbitrator is a legal representative of a legal entity that is a party in the arbitration, or if the arbitrator*

[775] Egy ezzel ellentétes értelmezés alapvetően a *venire contra factum proprium* tilalmába ütközne.

has a significant financial or personal interest in the matter at stake."[776]

A jogos kétely meghatározásának kísérlete azért nagyon lényeges kérdés, mert – habár a fogalmat alkalmazza – az UNCITRAL Modelltörvény sem tartalmaz erre vonatkozó definíciót. A *Guidelines* fent idézett rendelkezése alapvetően objektív módon próbálja a jogos kétely fogalmát meghatározni, hiszen ismételten a megfelelő információkkal rendelkező harmadik személy példáját említi. Ugyanakkor az objektivitás némiképpen viszonylagossá válik abban a tekintetben, hogy a meghatározás szerint a kétely akkor jogos, ha egy megfelelő információkkal rendelkező harmadik személy arra a következtetésre jut, hogy fennáll valószínűsége annak, hogy a választottbírát egyéb tényezők is befolyásolják döntésében, mint az ügy, abban a formában, ahogyan azt a felek előadják. A meghatározás ezen utóbbi fordulata vonatkozásában hangsúlyozza ugyanis a kanadai származású Phillip Landolt ügyvéd a *Guidelines*-t bemutató cikkében, hogy ez a rendelkezés voltaképpen feljogosítja a választottbírákat arra, hogy a jogi képviselők érvelésétől befolyásolva szemléljék az ügyet. A választottbírák számára – anélkül, hogy pártatlanságuk vagy függetlenségük kétségbe lenne vonva –, van rá lehetőség e meghatározás szerint, hogy az ügyet nem teljes mértékben objektíven tekintsék, hanem az ügy érdemét úgy ítéljék meg, ahogy azt a felek képviselői előadják.[777] Amennyiben a pártatlanságot választottbírónak az ügyhöz fűződő intellektuális kapcsolataként is szemléljük, úgy látható, hogy a jogos kétely meghatározásánál maga a *Guidelines* teszi lehetővé, hogy a választottbíró a felek jogi képviselői érvelése által befolyásoltan alakítsa ki álláspontját, vagyis

[776] Az idézett rész fordítása a következő: *„c) A kételyek jogosak, ha egy ésszerű és a megfelelő információkkal rendelkező harmadik személy arra a következtetésre jutna, hogy a választottbírát más tényezők motiválják döntése meghozatalában, mint az ügy érdeme azon a módon, amiképpen azt a felek előadják. d) A jogos kételyek a választottbíró pártatlansága vagy függetlensége vonatkozásában szükségképpen felmerülnek, ha a fél és a választottbíró között azonosság esete áll fenn, ha a választottbíró jogi képviselője a választottbírósági eljárásban részt vevő jogi személynek, vagy amennyiben a választottbírónak jelentős pénzügyi vagy személyes érdeke áll fenn az üggyel kapcsolatban."*

[777] Lásd: Landolt: *The IBA Guidelines on* ... 414. o.

nem csupán saját megítélésére hagyatkozva. Álláspontunk szerint ebből az következik, hogy a jogos kétely objektív felfogásában teret kaphatnak egyes szubjektív elemek is.

A d) pontban a *Guidelines* a jogos kétely példaszerű, de nem kimerítő felsorolását adja, kifejtve, hogy szükségképpen fennáll a függetlenséggel vagy pártatlansággal kapcsolatos kétely, amennyiben a fél és a választottbíró között azonosság áll fenn, amennyiben a választottbíró a félben részt vevő jogi személy jogi képviselője, illetve amennyiben a választottbírónak jelentős pénzügyi vagy személyes érdeke fűződik a jogvitához.

A *General Standard* 3. pontja a választottbíró közlési, feltárási kötelezettségével foglalkozik. A közlési kötelezettség igen szigorú meghatározása olvasható a 3 (a) pontban.

E szabályozás szerint a választottbírónak minden olyan körülményt vagy tényt fel kell tárnia a feleknek, a választottbírósági intézménynek, a kijelölő hatóságnak, és a többi választottbírónak, amelyek a felek szemében kételyt ébreszthetnek függetlensége vagy pártatlansága vonatkozásában. (E tényeket, körülményeket megválasztása előtt vagy pedig akkor, amikor azokról tudomást szerez, kell közölnie.) Álláspontom szerint e szabályozás igen lényeges szempontokat tartalmaz. Az itt idézett rendelkezés szerint ugyanis kissé más mérce érvényesül, mint a fent idézett *Conflicts of interest* esetében. Míg ott a választottbíró saját belátása, illetve a jogos kétely fogalma került használatra, e rendelkezés esetében a feltárási kötelezettségnek minden olyan körülményre ki kell terjednie, amely a felek szemében kételyeket ébreszthet a pártatlanság, függetlenség vonatkozásában. Ez a mérce tehát már igen jelentős mértékben szubjektív, hiszen minden olyan körülményt közölni kell, amely a felek – vagyis a jogvitában érdekelt személyek – szemében aggályos lehet.[778] Nagyon lényeges – és e szempont szubjektivitását tartalmazza – a *Guidelines* ezen részéhez fűzött magyarázata a munkacsoportnak, mely szerint a választottbírónak akkor, amikor eldönti, mely tényeket kívánja közölni, figyelembe kell

[778] E körben is célszerű utalni az ICC Eljárási Szabályzatának 8. cikkely 2. bekezdésére, mely ugyanezt a fordulatot tartalmazza, de ugyanez olvasható az *American Arbitration Association* Etikai Kódexe 2004. évi verziójának II. kánonjában is.

vennie azon országok jogi kultúráját, szokását, ahonnan a peres felek származnak. Ettől függetlenül is a jogvitában érdekelt fél megítélése a választottbíró függetlenségével, pártatlanságával kapcsolatos kételyek vonatkozásában vélhetőleg eltér a jogvitában nem érdekelt, de a kellő ismeretekkel rendelkező harmadik személy véleményétől, és annál nyilvánvalóan szubjektívabb. Ezzel állhat összefüggésben az is, hogy míg a 2. pont a jogos kétely *(justifiable doubts)* fogalmát alkalmazza, itt már csupán a kétely kifejezés olvasható.

Fentiekből az következik, hogy a *Guidelines* a választottbíró elfogulatlansága – elfogultsága mértéke vonatkozásában már ezen a részen – vagyis a gyakorlati esetek felsorolása előtt – több szintet különít el. Léteznek olyan esetek, amikor a választottbírónak nem szabad elfogadnia a választottbírói tisztséget vagy le kell arról mondania, amennyiben önmaga kételkedik függetlenségében, pártatlanságában, vagy amikor azzal kapcsolatban jogos aggályok léteznek.[779] A választottbíró közlési kötelezettségébe beletartoznak mindazon esetek, amelyek a felek megítélése szerint kételyeket ébreszthetnek a pártatlanság vagy függetlenség terén, vagyis ez az előző esetcsoportnál feltétlenül tágabb. Ezen lényeges különbségre hívja fel a figyelmet a Redfern–Hunter kézikönyv negyedik kiadása is – mely elemzi a *Guidelines* szabályozását – egyúttal hangsúlyozva, hogy a pártatlanság és függetlenség vonatkozásában a legfontosabb elem maga a közlési kötelezettség.[780]

Természetesen a választottbírónak nem feltétlenül könnyű megítélnie, mit kell közölnie és mit nem. Részben ezzel kapcsolatos segítséget jelent a *Guidelines* később tárgyalandó, az egyes konkrét esetköröket felsoroló része, de általános jelleggel tartalmazza a 3 (c) pont azt, hogy amennyiben a választottbírónak valamely körülmény közlésével kapcsolatban kételye támad, úgy azt inkább közölnie kell, vagyis a közlés javára kell tévednie. Kiemelést érdemel, hogy a közlés, feltárás javára való tévedést értékeli helyes eljárásnak több helyen is a mérvadó szakirodalom, mely munkák a *Guidelines* megalkotása so-

[779] Mint említésre került, ezt szabályozza a 2. pont, *Conflicts of Interest* cím alatt.

[780] Lásd: Redfern–Hunter: *Law and Practice of International*... 204. o.

rán nyilvánvalóan figyelembevételre kerültek.[781] A fenti okfejtésből az is következik – miként azt a munkacsoport által készített magyarázat is hangsúlyozza –, hogy az, hogy a választottbíró valamely tényt közöl, semmilyen mértékben nem jelentheti az érdekkonfliktus, az összeférhetetlenség fennállásának elismerését. Az ugyanis, hogy a választottbíró egy ilyen, szubjektív megítéléstől is függő tényt, körülményt közöl, még nem jelenti, hogy az eljárásból kizárásra is kerül. A munkacsoport ugyanis abban egységes álláspontot foglal el, hogy a kizárás során az arra az adott eljárásban hivatott intézménynek feltétlenül objektív mérce alapján kell döntenie.[782] Itt azonban egyfajta látszólagos ellentmondás tapasztalható. A *Guidelines* ugyanis a választottbíró számára a peres felek szubjektív megítélése szerinti körülmények vonatkozásában ír elő egy igen szigorú közlési kötelezettséget, azonban amennyiben a választottbíró közlési kötelezettségének teljesítését követően valamely fél kizárási eljárást kíván kezdeményezni, úgy a kizárási indítványnak már egy objektív tesztnek kell megfelelnie.[783]

Fentiekkel kapcsolatban célszerű figyelemmel lennünk a már hivatkozott kanadai Phillip Landolt véleményére, aki a közlési kötelezettség lényegét két elemben látja. Egyfelől a közlési kötelezettség lehetővé teszi a feleknek, hogy megítéljék, a választottbíró az összeférhetetlenség kérdéséhez miként viszonyul, másfelől – és ez egy igen lényeges megközelítés – a feleknek arra is lehetőségük lesz, hogy kifogásolási jogukról meghatározott keretek között, a közölt tények ismeretében lemondjanak. Landolt szerint az első cél igen jól elérhető azzal, ha a közlési kötelezettség szélesebb körű, mint azon okok, melyek alapján a választottbírának le kell mondania, míg a második cél vo-

[781] Ezen, a szakirodalomban több helyen tárgyalt probléma vonatkozásában lásd: Craig–Park–Paulsson: *International Chamber of...* 229. o. és Scott Donahey: *The Independence and Neutrality ...* 38. o.

[782] Említést érdemel, hogy a *Guidelines* előkészítése során felmerült, hogy nem kellene-e a közlési kötelezettséget is csak objektív alapon szabályozni, azonban a végleges verzió megalkotása során a szubjektív megközelítés került elfogadásra. Lásd: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *Background Information on...* 449. o.

[783] A munkacsoport kifejezetten kimondja a *Guidelines*-hoz fűzött magyarázatnál: *„...any challenge should be successful only if an objective test, as set forth above, is met."*

natkozásában Landolt egy szűkebb közlési kört is elfogadhatónak tartana, de elismeri, hogy a tágabb közlési kötelezettség alkalmazása sem akadályozza e cél érvényesülését. Landolt figyelemmel van arra, hogy egy túlzott mértékű közlési kötelezettség adott esetben a felek bizalmát alááshatja a választottbírósági eljárásban, vagyis éppen ellentétes hatást vált ki, mint a szabályozás eredeti célja. Erre is tekintettel Landolt kételyét fejezi ki abban a vonatkozásban, hogy a szubjektív közlési kötelezettség a kanadai szerző által megjelölt és fent hivatkozott célok megvalósítására megfelelő-e.[784]

A *Guidelines* alapvető célkitűzése a közlési kötelezettség fent bemutatott szabályozásával éppen e viszonylag kényes terület hatékony kezelése volt. A közlési kötelezettség még hangsúlyosabb értékelését igazolja a munkacsoport azon észrevétele, mely szerint a közlési kötelezettséget semmilyen mértékben nem befolyásolhatja az, hogy a választottbírósági eljárás milyen szakaszban van.

A *General Standard* 4. pontjában olvashatunk arról, hogy a felek a választottbíró elfogultságával kapcsolatos kifogásolási jogukról milyen mértékben mondhatnak le.[785] Ezen – részben eljárási jellegű – garanciális szabályok a *Guidelines* gyakorlati alkalmazása szempontjából igen jelentősek. Abban az esetben, amennyiben az ügyben felmerült, a választottbíró pártatlanságával, függetlenségével kapcsolatos körülmények a későbbiekben részletezésre kerülő, úgynevezett *waivable Red List*-re tartoznak, a feleknek, amennyiben teljes tudomással rendelkeznek e tényről, és *expressis verbis* hozzájárulnak ahhoz, hogy ennek ellenére a választottbíró eljárhasson, a választottbíró jogosult lesz eljárni. Amennyiben a teljesen tilalmazott lista *(non-waivable Red List)* részét képezi az adott tény, úgy a feleknek nincsen joguk arra, hogy lemondhassanak a kifogásról, a választottbíró semmilyen körülmények között nem járhat el. Egyéb esetben – tehát voltaképpen a narancssárga lista esetköreiben – amennyiben a választottbíró közlését vagy az adott ténynek a fél által történt tudomásulvételét követő harminc napon belül a fél nem emel kifogást, azt úgy kell te-

[784] Lásd: Landolt: *The IBA Guidelines on* ... 415. o.

[785] Álláspontom szerint ez alátámasztja a közlési kötelezettségnek a Phillip Landolt által meghatározott második célkitűzését.

kinteni, hogy a fél kifogásolási jogáról lemondott. A 4. (b) pont azonban kiemeli, hogy ez a szabály semmilyen módon nem alkalmazható a *non-waivable Red List* esetében, hiszen ezzel kapcsolatos kifogásolási jogukról a felek le nem mondhatnak.

E rendelkezés azért lényeges, mert a választottbírósági eljárási garanciák és a felek autonómiájának korlátozása közötti egyensúly kérdését igyekszenek megteremteni. Álláspontom szerint a *non-waivable Red List* esetében azért is lényeges a felek autonómiájának korlátozása, mert egy kifejezetten nem pártatlan és nem független választottbírókból álló választottbírósági tanács által meghozott döntés elismerése és végrehajtása egy másik államban jelentős problémákba ütközhet.[786]

A *Guidelines* szerkesztői a joglemondásról történő részben tartották elhelyezni azt a szabályozást, mely a választottbírónak mint a felek közötti egyezkedésben részt vevő személynek a szerepéről szól.[787] E szabályozás szerint ahhoz, hogy a választottbíró részt vehessen a felek közötti egyeztetési folyamatban, a felek kifejezett hozzájárulása kell, csak ennek birtokában járhat el a későbbiekben választottbíróként. (A felek e hozzájárulásukkal értelemszerűen lemondanak arról is, hogy később erre az okra alapítottan kezdeményezzenek a választottbíróval szemben kizárási eljárást.)

A *General Standard* 5. pontjánál került elhelyezésre a *Guidelines* személyi hatálya, mely szerint az iránymutatás egyforma mértékben terjed ki a választottbírósági tanács elnökére, a választottbírósági tanács tagjaira, a fél által jelölt választottbírákra, továbbá az egyesbí-

[786] Ezzel kapcsolatban a New York-i Egyezmény V. cikk 1 d) pontjára, illetve az V. cikk 2 b) pontjára utalok. Az előbbi jogszabályhely értelmében a választottbírósági határozat elismerése és végrehajtása megtagadható, ha a választottbírósági tanács összetétele vagy eljárása nem felelt meg a felek megállapodásának, vagy ennek hiányában azon ország jogának, amelyben a választottbíróság eljárt. (Amennyiben a felek megállapodása nem bizonyítható, utóbb egy kifejezetten nem pártatlan és nem független választottbíróság esetében ez hivatkozási alap lehet a határozat elismerését és végrehajtását megakadályozandó.) Az utóbbi jogszabályhely pedig a közrendi klauzula, mely a közrendbe ütköző határozat elismerését és végrehajtását tiltja, adott esetben ez is alkalmazást nyerhet a nem megfelelő választottbírósági tanács eljárását követően. Ez utóbbi gondolatmenettel kapcsolatban a magyar szakirodalomból lásd: Burián: *Gondolatok a közrend szerepéről*. 99–122. o., illetve különösen: 115–117. o.

[787] Miként arra történt már utalás, e kérdéssel a *Rules of Ethics* 8. pontja is foglalkozik.

rákra. Ez a megközelítés a *Rules of Ethics* szabályozására emlékeztet, viszont lényeges, hogy a *Guidelines* kiemeli, hogy hatálya a szándékoltan nem-semleges választottbírákra nem terjed ki.[788]

Miként a korábbiakban már bemutatásra került, az egyes választottbírósági jogeseteknél nagyon gyakran merült fel problémaként az az eset, amikor a választottbíró ügyvédi irodája valamilyen módon valamely peres féllel kapcsolatban állott.[789] A nagy, sokszor több államban irodával rendelkező ügyvédi irodahálózatokat tekintetbe véve nagyon gyakran fordulhat elő ilyen jellegű kapcsolódási pont, mely érdekkonfliktushoz vezethet.[790] Ezzel foglalkozik a *General Standard* 6. pontja, mely szerint abban az esetben, amikor a választottbíró ügyvédi irodája és valamelyik fél közötti kapcsolat miatt közlési kötelezettség vagy érdekkonfliktus merülne fel, minden esetben ésszerűen meg kell vizsgálni az adott eset tényállását. Ebből az következik, hogy nem keletkeztet minden esetben összeférhetetlenséget az, ha a választottbíró ügyvédi irodája és valamelyik fél között valamilyen kapcsolat áll fenn.

A *General Standard* 7. pontja általános kötelezettséget ró úgy a felekre, mind a választottbírákra abban a vonatkozásban, hogy az összeférhetetlenség kérdésében kutatásokat végezzenek. Habár a *Guidelines* e pontja e kutatások határait pontosan nem jelöli ki, a fél számára azt írja elő, hogy a nyilvánosan hozzáférhető információk vonatkozásában kell ésszerű kutatást végeznie *(a reasonable search of publicly available information)*, míg a választottbírónak – a 7. (c) pont szerint – kötelessége ésszerűen felderítenie, van-e érdekkonfliktus. Amennyiben a választottbíró egy lehetséges összeférhetetlenségi körülmény feltárását elmulasztja, nem hivatkozhat arra, hogy arról nem bírt tudomással, amennyiben a szükséges kutatást nem végezte el. Fentiekből látható, hogy a felekre és a választottbíróra háruló kötelezettség ebben

[788] Vö.: Landolt: *The IBA Guidelines on* ... 409. o.

[789] A számos példa közül a *Peoples Sec. Life Ins. Co. v. Monumental Life Ins. Co.* ügyre, a *Positive Software Solutions, Inc. v. New Century Mortgage Corporation* ügyre utalok.

[790] A nemzetközi ügyvédi irodák az összeférhetetlenség vizsgálatára külön számítógépes programokat használnak. Az egyik ilyen számítógépes program (*Alliance Conflicts Identification System*, ACIS) bemutatása és az összeférhetetlenség kiküszöbölésére tett intézkedések vonatkozásában lásd: Günther: *Merging Law Firms*... 50–53. o.

a tekintetben nem egyforma súlyú, a nyelvtani értelmezés szerint is a választottbírónak kell gondosabban eljárnia, és mulasztása esetén a következmény is súlyosabb.

A *Guidelines* második nagy része a *General Standards* gyakorlati alkalmazásáról szól *(Practical Application of General Standards)*. Ez a rész annak bemutatására is hivatott, hogy a *Guidelines* valóban a nemzetközi választottbíráskodási gyakorlat számára és a gyakorlat jobbítása céljából készült. Ez a rész alkalmas a *Guidelines* gyakorlati hasznosulása alátámasztására is.[791] A második rész alapvetően három csoportra osztható. A feltétlen kizáráshoz vezető Piros Lista *(non-waivable Red List)* esetében a választottbíró mindenképpen kizárásra kerül az eljárásból. A nem feltétlenül kizáró Piros Lista *(waivable Red List)* esetében a felek lemondhatnak arról, hogy kifogást terjesszenek elő, a narancssárga lista *(Orange List)* esetében a peres félnek kell kifejezetten előterjesztenie elfogultsági kifogást, míg a zöld lista *(Green List)* nem fogja megalapozni az elfogultságot, az ott szereplő esetekben a választottbíró közlési kötelezettsége sem áll fenn.[792]

A listán szereplő esetkörök ismertetése előtt célszerű utalni a munkacsoport azon, a *Guidelines* második része elé írt bevezetésére, mely szerint a munkacsoport álláspontja szerint valamely tény, körülmény közlésének elmulasztása nem eredményezi önmagában az elfogultságot, a függetlenség vagy a pártatlanság hiányát, azt csak a közölni elmulasztott tény vagy körülmény alapozhatja meg. Említést érdemel, hogy találkozunk olyan bírósági döntésekkel is a jogösszehasonlító vizsgálat során, melyek nem osztják ezt az álláspontot, azaz valamely tény közlésének elmulasztása már önmagában megalapozhatja az elfogultságot. Voltaképpen ez tükröződik az amerikai *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty CO.* döntés többségi véleményében, a *Positive Software Solutions, Inc. v. New Century Mortgage Corporation* ügyben a különvéleményhez készített, Wiener bíró által jegyzett párhuzamos véleményben.[793]

---

[791] Vö.: Redfern–Hunter: *Law and Practice of International*...205. o.

[792] Vö.: Kiss: *A választottbíróval szembeni*...26. o.

[793] Szintén foglalkozik a tájékoztatási kötelezettséggel, de a fenti ügyektől eltérő álláspont olvasható ki a már említett *AT&T Corporation and Lucent Technologies, Inc. v. Saudi Cable Company* ügyből.

Ugyanakkor olyan bírósági döntések is vannak, amelyekből ezzel kapcsolatban egyértelmű állásfoglalás nem olvasható ki. A francia Emmanuel Gaillard említi a *Fremarc v. ITM Enterprises* ügyet. Ebben az ügyben a francia *Cour de Cassation* mint fellebbviteli bíróság adott helyt egy választottbírósági ítélet érvénytelenítésének azon a címen, hogy nem volt megfelelően megalakítva a választottbíróság. Az adott ügyben az egyik választottbíró elmulasztotta azt közölni, hogy az egyik fél által több ízben került választottbíróként jelölésre hasonló szerződésekből származó ügyekben. A francia Fellebbviteli Bíróság ennek alapján nem jutott arra a következtetésre, hogy a függetlenség vagy pártatlanság hiánya megállapítható lenne. A *Cour de Cassation* azonban 2001. december 6-án kelt ítéletében döntött a választottbírósági ítélet érvénytelenítéséről, azonban nem tisztázta, hogy ehhez a közlési kötelezettség elmulasztása avagy maga a közölni elmulasztott tény vezetett. Gaillard professzor szerint a *Guidelines* megfelelő alkalmazása az ilyen nem egyértelmű ítéletek elkerüléséhez vezethet.[794]

Az alábbiakban az egyes listák legfontosabb elemeit mutatjuk be. A *non-waivable Red List* – mely minden esetben a választottbíró kizárásához vezet, és melynek alkalmazásáról a felek nem mondhatnak le – az alábbi esetköröket foglalja magában:

- Amennyiben a peres fél és a választottbíró között azonosság áll fenn, vagy a választottbíró jogi képviselője annak a személynek, amely az eljárásban peres fél;
- Amennyiben a választottbíró valamelyik fél ügyvezetője, igazgatója, felügyelő bizottsági tagja vagy hasonló irányító befolyással rendelkezik valamely félben;
- Amennyiben a választottbírónak jelentős anyagi érdeke fűződik valamely félhez vagy a jogvita kimeneteléhez;
- Amennyiben a választottbíró rendszeresen ad jogi tanácsot az őt jelölő jogi félnek vagy annak leányvállalatának, és a választottbíró vagy ügyvédi irodája ebből jelentős bevételre tesz szert.

Ezen kritériumok – a *Rules of Ethics*, illetve néhány szakirodalmi

[794] A *Fremarc v. ITM Enterprises (Cour de Cassation, 06. 12. 2001)* üggyel kapcsolatban lásd: Gaillard: *IBA Guidelines on*… 2–3. o. Lásd továbbá: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *Background Information on*… 458. o.

példa – meghatározását alkalmazva elsősorban a függetlenség fogalmához köthetőek, hiszen alapvetően objektív kapcsolatok fennállását vizsgálják. Lényeges magyarázatot nem kell fűzni hozzájuk, hiszen olyan elveket jelenítenek meg, amelyet több jogrendszer is elismert a bírói – választottbírói függetlenség fogalmával kapcsolatban.[795] A merőben objektív kritériumok alkalmazását azonban nehezíti az, hogy a felek autonómiájának korlátját képező *non-waivable Red List* tekintetében a jelentős vagyoni érdek, jelentős bevétel *(significant financial interest*, *significant financial income)* fogalma nem kerül meghatározásra. A nemzetközi választottbíráskodási eljárások során eltérő államokban honos személyek kerülnek egymással jogvitába, és egyáltalán nem biztos, hogy mindegyik peres fél számára azonos összegű bevétel tekinthető jelentős mértékűnek, így ezen, a feltétlen kizáráshoz vezető fogalom vélhetőleg csak az adott ügy körülményeinek, az abban részt vevő személyek értékelésének segítségével tölthető ki tartalommal.

A piros lista másik része, a *waivable Red List* az alábbi esetköröket szabályozza:

– A választottbíró kapcsolata a jogvitával;
– A választottbíró közvetlen vagy közvetett érdeke a jogvitában;
– A választottbíró kapcsolata a felekkel vagy a jogi képviselőkkel.[796]

Ezen körülmények főként a függetlenség fogalmához köthetőek. A választottbíró vagy családtagjának közvetett érdekeltsége, avagy a fél, a jogi képviselő és a választottbíró kapcsolata egyértelmű módon a függetlenség témájához kapcsolódik. Teljesen objektív alapon vizsgálható ugyanis az, hogy a választottbíró ügyvédi irodája esetlegesen az ügy korábbi szakaszában eljárt-e, avagy például a választottbíró közeli családtagjának van-e anyagi érdekeltsége valamely félben stb. A piros lista a választottbírónak a jogvitához fűződő viszonya esetében kimondja, hogy e kategóriához tartozik, ha a választottbíró adott jogi tanácsot vagy jogi szakvéleményt valamely félnek, vagy valami-

[795] Itt a *nemo iudex in causa sua* elvre, illetve az angol jogban ismeretes *Dimes v. Proprietors of the Grand Junction Canal* ügyre utalok.

[796] Ezen esetcsoportok alatt további esetkörök kerülnek szabályozásra, melyek részletezését mellőzzük.

lyen módon részt vett-e a vitában. Álláspontom szerint itt a választottbírónak az ügyhöz fűződő szellemi kapcsolatáról van szó, így ez a kérdés már bizonyos fokig a pártatlanság fogalomköréhez tartozik. A piros listán szereplő ténykörülmények fennállása esetén mindegyik fél kifejezett hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy a választottbíró részt vehessen az eljárásban.

A narancssárga lista *(Orange List)* esetében a választottbíró közlési kötelezettsége fennáll, de valamelyik félnek kifejezetten kezdeményeznie kell a kizárási eljárást, azaz elfogultsági indítványt kell beterjesztenie. A narancssárga listába a következő esetkörök tartoznak:

– Valamelyik fél részére korábban nyújtott szolgáltatás;
– Valamelyik fél részére folyamatban lévő szolgáltatásnyújtás;
– Kapcsolat egy választottbíró és egy másik választottbíró vagy jogi képviselő között;
– Kapcsolat egy választottbíró és valamelyik fél, vagy valamely, az eljárásban érintett személy között;
– Más körülmények.

A narancssárga lista a korábbi esetleges megbízások vagy szakmai kapcsolatok vonatkozásában három éves terminust jelöl meg, ekként az eljárást megelőző három évet kell vizsgálni abban a tekintetben, hogy volt-e korábbi kapcsolat a választottbíró, a választottbíró ügyvédi irodája és a fél vagy leányvállalata között. Érdemes kiemelni azt is, hogy a 3.1.5 pont szerint ilyen jellegű kapcsolatnak számít az is, ha a választottbíró egy másik, hasonló témájú eljárásban is választottbíróként jár el a fél számára, illetve amennyiben az elmúlt három évben eljárt. Ezzel kapcsolatban megjegyzést érdemel, hogy e pont nyelvtani értelmezése szerint a közlési kötelezettség nem közönséges választottbírósági eljárásra, hanem az ügyhöz kapcsolódó témájú választottbírósági eljárásra *(„arbitration on a related issue")* vonatkozik. Így nézetem szerint ez a kritérium – a *Rules of Ethics* által alkalmazott meghatározást felhasználva – nem is feltétlenül a függetlenség, hanem inkább a pártatlanság fennállása vagy annak éppen hiánya vizsgálatát képezi, hiszen a szabályozás nyilvánvalóan abból a feltételezésből indul ki, hogy a választottbíró gondolkodását, az üggyel kapcsolatos álláspontját esetleg befolyásolhatja a másik, hasonló témájú

ügy, és nem biztos, hogy e befolyástól mentesen tudna az ügyről véleményt alkotni.[797]

A narancssárga listán szerepel a választottbíró és a jogi képviselő közötti kapcsolat. Ennek a nemzetközi esetjogban felmerült egyik példája az, amikor a választottbíró és valamelyik jogi képviselő azonos brit *chamber* tagja *barrister*-ként. Ezzel a narancssárga lista 3.3.2 pontja foglalkozik. Fontos utalni arra is, hogy a 3.3.6 pont szerint az is a közlési kötelezettség részét képezi, amennyiben a választottbíró és valamelyik fél jogi képviselője között szoros személyes baráti kapcsolat áll fenn.[798]

Az egyéb körülmények közül kiemelést érdemel a 3.5.2 pont, mely közlési kötelezettséget ír elő abban az esetben, amennyiben a választottbíró közzétett – publikáció útján vagy akár nyilvánosan kifejtett álláspontként – egy, a választottbírósági ügyhöz kapcsolódó meghatározott véleményt. Nézetem szerint ez is olyan körülmény, melyet a pártatlanság témakörében lehet vizsgálni.

A zöld lista részét az alábbi esetkörök képezik:

– Korábban kifejtett jogi álláspontok;
– Egyik féllel szemben korábbi szolgáltatások, korábbi eljárás;
– Valamelyik fél számára folyamatban lévő szolgáltatások;
– Kapcsolat valamelyik választottbírával, vagy valamelyik fél jogi képviselőjével;
– Kapcsolat a választottbíró és valamelyik fél között.

A korábban kifejtett jogi álláspont vonatkozásában kiemelést érdemel, hogy a *Guidelines* szerint a zöld listához – a 4.1.1 pontba – tartozik az, amennyiben a választottbíró korábban általános jogi véleményt publikált egy olyan jogi kérdésben, amely felmerült a választott-

[797] Megjegyzendő, hogy amennyiben e körülmény kizárólag a függetlenség vizsgálatára utalna, akkor a választottbírónak nem csak a hasonló témájú választottbírósági ügyről, hanem minden olyan választottbírósági ügyről be kellene számolnia, melyben a fél által jelölt választottbíróként vett részt az elmúlt három évben.

[798] A *Guidelines* e pontjának megfogalmazása összhangban áll egy, korábban bemutatott svájci ügyben, a *Hitachi Ltd. v. SMS Schloemann* ügyben kifejtett jogi állásponttal, mely szerint a választottbíró és valamelyik jogi képviselő közötti kapcsolat, vagy barátság önmagában még nem vezet a választottbíró kizárásához. Amennyiben a *Guidelines* megalkotói ezzel ellentétes véleményt képviseltek volna, úgy ezen esetkör a piros listára került volna.

bírósági eljárásban, de e vélemény nem foglalkozik magával a választottbírósági üggyel. Álláspontom szerint ez egy, kifejezetten a pártatlanság körébe tartozó kérdés, hiszen a választottbírónak az ügyhöz történő szellemi viszonyulását vizsgálja. Meg kell említeni, hogy a nemzetközi gyakorlatot összehasonlítva ismeretes olyan – a *Guidelines* megalkotása előtt elbírált – jogeset, ahol hasonló tényállás mellett került a bíró elfogultsága megállapításra.[799]

Szintén megjegyzést érdemel az, hogy a zöld listához tartozik azon esetkör is, amikor a választottbíró vagy ügyvédi irodája korábban egy, a választottbírósági ügytől független ügyben valamelyik fél ellen járt el. A nemzetközi ügyvédi irodák tevékenységét figyelembe véve ez egy kifejezetten praktikus szabályozásnak tekinthető. A fél és a választottbíró közötti olyan kapcsolatok kerültek a zöld listára felvételre, melyeket a munkacsoport csekély jelentőségűnek ítélt meg. Idetartozik például az, ha a választottbíró jelölése előtt valamelyik féllel választottbírói alkalmasságáról egyeztetett. Természetesen adott esetben egy ilyen jellegű egyeztetés tartalma lényeges bizonyítási kérdés lehet. Szintén a zöld listába tartozó kapcsolat az, ha a választottbíró valamelyik peres félként szereplő gazdasági társaságban nem jelentős vagyoni részesedéssel bír. Figyelembe véve például egy nyilvánosan működő részvénytársaságot, ez is igen praktikus szabálynak tekinthető.

A *Guidelines* célkitűzései között szerepel, hogy a legjobb nemzetközi gyakorlatot *(best international practice)* ötvözve a nemzetközi választottbíráskodásban gyakran alkalmazásra kerüljön, és azt az egyes választottbíróságok, a pártatlanságot, függetlenséget vizsgáló állami bíróságok is figyelembe veszik.[800] Érdekes módon a kanadai származású Phillip Landolt ellenpéldát is hoz. Landolt – már idézett tanulmányában – a *Republic of Ghana v. Telekom Malaysia Berhad*

[799] Itt a *Locabail (UK) Ltd. Bayfield Properties Ltd and another (2000)* ügyre utalok, ahol az egyik bíró ellen azért állapították meg az elfogultságot, mert a biztosítótársaságokhoz fűződő álláspontját tükröző jogi véleményt tett közzé egy szakcikkben; az angol joggyakorlat ezt az *imputed bias* néven illette.

[800] Kiemelendő, hogy a *Guidelines* gyakorlati alkalmazását jelentős mértékben segítheti és megkönnyítheti a *Guidelines* végén fellelhető folyamatábra *(flow chart)* is, melynek az iránymutatásához történő csatolásáról a munkacsoport 2004-ben döntött. Lásd: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *i. m.* 440. o.

(13/2004 HA/RK 2004.667) ügyet említi, melyben a Hágai Kerületi Bíróság 2004. október 18-án hozott kizárási kérelemre döntést. Ebben a befektetési jogvitában egy befektető egy jól ismert választottbírót jelölt az eljáró tanácsba. Ezen választottbíró ellen a másik peres fél, az állam képviselője kizárási indítványt terjesztett elő, arra hivatkozva, hogy egy másik ügyben a befektető jogi képviselőjeként jár el, mely másik ügy azonban szintén egy befektetési jogvita volt. A jogvita tárgya a befektetési ügyekben szokásos kérdés volt, vagyis kisajátítással függött össze. A választottbíráskodásban részt vevő állami fél a *Guidelines* Általános részének *(General Standard)* 2 (b) pontja alapján hivatkozott a fél pártatlansága és függetlensége hiányára, akként érvelve, hogy az ennek megítélésére szolgáló mérce objektív. A befektető jogi képviselője pedig éppen a zöld lista *(Green List)* korábban már említett 4.1.1 pontjára hivatkozott, mely az összeférhetetlenséget kizárja abban az esetben, hogyha a választottbíró az ügy tárgyával összefüggő jogi véleményt publikált korábban.

Az eljáró bíróság azonban a holland jogot alkalmazta e kérdés eldöntéséhez, mely a jogos kétellyel összefüggő objektív tesztet használja. Az eljáró holland bíróság szerint az ügyben feltűnt az elfogultság *(appearance of bias)*, mivel a választottbírónak egyszerre kell két szerepben lennie, és így mint a befektető jogi képviselője egy másik jogvitában nem tudna elfogulatlan választottbíróként eljárni. Ezért a holland bíróság úgy rendelkezett, hogy a választottbírónak vagy le kell mondania jogi képviselői tisztségéről a másik ügyben, vagy pedig elfogultsága megállapításra kerül. Végül a választottbíró a jogi képviseletről a másik ügyben lemondott. Landolt szerint azonban – amennyiben a *Guidelines* került volna alkalmazásra – vélhetőleg más eredménye lett volna az eljárásnak. Landolt elismeri ugyan, hogy az ügy tényállása nem azonos a *Guidelines* 4.1.1 pontjában szereplő esetkörrel, hiszen az nem az adott ügy tényei által szükségképpen meghatározott jogi képviseletre, hanem korábban elhangzott általános véleményre vonatkozik, míg az adott ügyben a két eljárás ráadásul párhuzamosan zajlott.[801] Mindennek ellenére Landolt véleménye szerint

[801] Megjegyzést érdemel, hogy ebben az ügyben esetlegesen alkalmazást nyerhetett volna a narancssárga listának azon része is, mely a fél és a választottbíró közötti kapcsolódási pontokról szól.

ezen ügy tényállására leginkább a *Green List* 4.1.1 pontjában szereplő esetkör illett volna, minek következtében – a *Green List* alkalmazásával – a holland bíróság teljesen más következtetésre jutott volna.[802]

A joggyakorlatban olyan jogeset is felmerült, melyben a részt vevő felek kifejezetten hivatkoztak a *Guidelines* rendelkezéseire. Ebben a körben egy, az ICC eljárásában felmerült kizárási ügyre utalok. Az ügyről a szingapúri Michael Hwang számol be, aki maga is gyakorló választottbíró, illetve aki szintén tagja volt a *Guidelines*-t kidolgozó munkacsoportnak.[803] Az eljáró választottbíróság székhelye Szingapúrban volt, és ezért a választottbírósági Modell-törvény *(Model Law)* szabályai kerültek alkalmazásra. A jogvita egy európai és egy ázsiai fél között zajlott. A kizárási kérdés szempontjából az ügy tényállása viszonylag egyszerű volt. A választottbírósági testület három tagból állt, az ázsiai fél egy ázsiai jogászprofesszort jelölt, az európai fél egy brit ügyvédet, míg a testület elnöke egy szingapúri gyakorló ügyvéd volt. Az európai felet egy londoni ügyvédi iroda, míg az ázsiai felet egy ázsiai ügyvédi iroda képviselte.

A választottbírósági eljárás kezdeményezését követően a londoni ügyvédi iroda megbízást adott egy másik londoni *barrister*-nek abból a célból, hogy tanácsokat adjon az eljárással kapcsolatosan, illetve a peres taktika kidolgozásában segítséget nyújtson. A problémát az jelentette, hogy a tanácsadási megbízást kapott *barrister* azonos irodában tevékenykedett a fél által jelölt választottbíróval, aki szintén *barrister* volt. E tényállás igen jelentős mértékben hasonlított a korábban, a mű III. fejezetében már tárgyalt *Laker Airways v. FLS Aerospace* ügyre.

Az ázsiai fél jogi képviselője útján kizárási eljárást kezdeményezett a választottbíró ellen. A kizárási indítványban többek között arra történt hivatkozás, hogy a választottbíró és a tanácsadó ügyvéd huszonhét éve használnak közös irodát, költségmegosztást alkalmaznak, közös ügyvédjelöltet foglalkoztatnak. Ez a hivatkozás jelentős mértékben emlékeztet a *Laker Airways* ügyben az amerikai *Laker* által előadottakra.

---

[802] A *Republic of Ghana v. Telekom Malaysia Berhad (13/2004 HA/RK 2004.667*) ügyet idézi: Landolt: *The IBA Guidelines on* ... 410. o.

[803] Lásd: Hwang: *Arbitrators and Barristers in*... 235–242. o.

Az ázsiai fél hivatkozott továbbá a *Guidelines* narancssárga listáján szereplő 3.3.2 pontra, mely szerint közlési kötelezettség terheli a választottbírót abban az esetben, amennyiben az eljáró tanács másik tagjával vagy a jogi képviselővel azonos *chamber*ben dolgozik.[804]

Az ügy tényállásához azonban hozzátartozik az, hogy – figyelemmel arra, hogy a tanácsadó ügyvéd csak mint társügyintéző működött közre – nem tisztázott, hogy az érintett választottbíró tudott-e, illetőleg mikor szerzett tudomást ezen érintettségről. Mint precedens értékű esetre az ázsiai fél hivatkozott egy angol ügyre, a *Liverpool Roman Catholic Archidocesan Trust v. Goldberg* esetre. Ebben az ügyben egy angol fellebbviteli tanács nem tartotta megengedhetőnek azt, hogy egy adó szakjogász mint szakértő működjön közre egy olyan ügyben, melyet szakmai tevékenység során okozott kár miatt indítottak egy olyan adó-specialistával szemben, akivel az adó szakjogász közös irodában dolgozott.[805]

A másik fél több eseti döntésre is hivatkozott. Utalt többek között a *Nye Saunders v Alan E. Bristow* ügyre[806], mely ügyben a jegyzőkönyvvezető ellen került kizárási indítvány beterjesztésre hasonló okok miatt, és azt is elutasították. A brit fél érvelése szerint az ügyben a vezető jogeset a *Laker Airways v. FLS Aerospace*[807] ügy, és erre figyelemmel

[804] A *Guidelines* 3.3.2 pontja az alábbiakat mondja ki: *„The arbitrator and another arbitrator or the counsel for one of the parties are members of the same barristers' chambers."*

[805] Az ítélet elérhető a következő weboldalon: http://www.ewi.org.uk/histories.asp. A 2001. július 6-án kelt, HC 9902725. sz. alatti ítélet indokolása különösen érdekes lehet, hiszen – többek között – a következőket tartalmazza: *„However, in my judgment, where it is demonstrated that there exists a relationship between the proposed expert and the party calling him which a reasonable observer might think was capable of affecting the views of the expert so as to make them unduly favourable to that party, his evidence should not be admitted however unbiased the conclusions of the expert might probably be."* Az idézett rész fordítása a következő: *„Megítélésem szerint amennyiben bizonyításra kerül, hogy az ajánlott szakértő és az őt ajánló fél között egy olyan kapcsolat áll fenn, melyet egy ésszerű szemlélő úgy értékel, hogy az alkalmas arra, hogy a szakértő álláspontját olyan mértékben befolyásolja, hogy indokolatlanul kedvezzen az egyik félnek, ez a bizonyíték nem fogadható el, bármennyire elfogulatlanok is lehetnek a szakértő következtetései."*

[806] Lásd: *Nye Saunders v. Alan E Bristow* [1987] 37 Build LR 93.

[807] *Laker Airways v. FLS Aerospace* [2000] 1 WLR 113

többek között a *barrister* tevékenységének korábban már részletezett sajátosságaival is indokolta, hogy miért nem tekinthető a választottbíró elfogultnak. Az *Orange List* vonatkozásában pedig azt emelte ki, hogy az csupán közlési kötelezettséget teremt a választottbíró részére, és semmiképpen sem tekinthető önmagában kizárási oknak.[808] Ezzel kapcsolatban a fél hivatkozott a munkacsoport álláspontjára is, mely a *Guidelines* mellett fellelhető, már korábban részletesen elemzett észrevételekben *(Background Information)* olvasható. A munkacsoport véleménye ezzel a sajátos helyzettel kapcsolatban az, hogy habár, miként a korábbiakban részletezésre került a *barrister* mint tevékenység specifikus helyzete, a legszerencsésebb eljárás az, ha a felek számára teljes mértékben közlésre kerül e tény. Így az esetlegesen eltérő jogrendszerekből származó felek ekkor lesznek abban a helyzetben, hogy ennek elfogadásáról dönthessenek. A munkacsoport erre tekintettel döntött úgy, hogy a narancssárga lista részévé teszi ezt az esetkört.[809] Az európai peres fél azt is előadta, hogy azáltal, hogy egy ilyen jellegű kapcsolat csak a narancssárga listán, és nem a piros listán szerepel, maga a kapcsolat ténye nem vezethet a kizáráshoz, hanem arra szolgál, hogy a felek meg tudják ítélni, a *Guidelines* első részének második pontjában szabályozott jogos kétely fennáll-e vagy sem.

Az ICC azonban a kizárási kérelmet elutasította, viszont ahhoz indokolást nem fűzött.[810] Michael Hwang igen részletes tanulmányában a jogesetet értékelve kiemeli, hogy a munkacsoport azon álláspontja, mely ebben az esetben is feltétlen tájékoztatási kötelezettséget ír elő, lehet, hogy átértékelésre szorul ezen ügy tényállásának ismeretében. Ebben az ügyben ugyanis az igénybe vett jogi szakértő csak tanácsot adott a peres félnek, és tevékenységéről éppen ezért a választottbíró – *barrister* nem is tudhatott. Így mindaddig, amíg e tényről a választottbíró tudomást nem szerzett, nyilvánvaló módon nem is befolyásolhatta őt e körülmény, Hwang erre figyelemmel említi a munkacsoport

[808] Vö.: Hwang: *i. m.* 239. o.

[809] *„Nevertheless, the Working Group considers that full disclosure to the parties of the involvement of more than one barrister in the same chambers in any particular case is highly desirable."* Lásd: De Witt Wijnen–Voser–Rao: *Background Information on…* 458. o.

[810] Ez összhangban áll az ICC Eljárási Szabályzatának 7. cikkely (4) bekezdésével.

ezen álláspontja módosításának, árnyalásának esetleges szükségességét.[811]

Hwang a *Guidelines* vonatkozásában összességében, azt értékelve megjegyzi, hogy a *Guidelines*-ban szereplő három lista nem minden esetben adja meg a korrekt választ minden ügyben, hiszen a tényleges ügyek lényegesen árnyaltabb körülményeket tartalmazhatnak, mint amelyek a listákban felsorolásra kerülnek. Ezért szerinte a *Guidelines*-t mint a vizsgálatra és értékelésre szolgáló kiindulópontot kell szemlélni, és nem úgy mint egy végkövetkeztetést, amelyet automatikusan alkalmazni kell abban az esetben, amikor egy adott különleges rendelkezésnek megfelelő tényhelyzet előáll.[812]

Álláspontom szerint az *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás gyakorlatában igen nagy jelentőségű dokumentumnak tekinthető, mely azonban szerepét és célját csak a gyakorlatban alkalmazva, a gyakorlat igényeire reagálva, ekként az egyes elvárásokhoz képest esetleg módosulva, a korábbi álláspontokat alkalmasint bizonyos mértékben felülvizsgálva tudja betölteni.

[811] Lásd: Hwang: *Arbitrators and Barristers*... 253. o.

[812] Lásd: Hwang: *i. m.* 256. o. Hwang további észrevétele az – amely egyébként a munkacsoport előkészítő munkája során is felmerült –, hogy az elfogultságra hivatkozó felet nyomó bizonyítási teher mértékéről nem ad eligazítást a *Guidelines*, így ennek tisztázása álláspontja szerint a joggyakorlatra vár. Lásd: Hwang: *i. m.* 257. o.

ZÁRÓKÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás lényeges kérdéseiről – így a választottbírák megválasztásáról és kizárásáról – teljes panorámaképet nyújtani szinte lehetetlennek tűnő feladat. A pillanatfelvétel készítését is megnehezíti az, hogy egy állandó változásban lévő, alapvetően nem a statika, hanem a dinamika által jellemzett jogterületről van szó, ahol nem csupán az egyes megalkotott nemzeti jogszabályok vagy nemzetközi egyezmények, hanem bizonyos, nemzetközi visszhangot kiváltó jogesetek is igen nagy jelentőséggel bírnak. Erre tekintettel még a pillanatfelvétel készítése is a lehetetlenség határát súroló vállalkozás. Ezért a választottbíró megválasztásáról és kizárásáról a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területén egy olyan átfogó jellegű képet kívántam bemutatni, amely, ha minden ecsetvonásában nem éri, hiszen nem is érheti el a teljességet, a témakör főbb kontúrjait sokszor talán kellő árnyaltságukban is tartalmazza.

A vizsgált jogrendszereket és a nemzetközi jogegységesítés eredményeit tekintve összefoglalóan megállapítható, hogy a választottbíró kiválasztása, megválasztása, a választottbíróval szemben támasztott főbb követelmények, továbbá a választottbíró kizárására vonatkozó szabályok alapvetően a választottbírósági eljárás legitimitásának alátámasztását szolgálják, annak érdekében, hogy az eljárás végén egy, az esetleges érvénytelenítési keresetek próbáját is kiálló, elismerhető és végrehajtható választottbírósági ítélet szülessen. Miként azt az egyes államok választottbírósági törvényei összehasonlító jellegű bemutatására vállalkozó, a londoni *European Lawyer* gondozásában megjelenő kézikönyv bevezető tanulmánya is kiemeli, a nemzetközi választottbírósági eljárásban alapvető feltétel az, hogy a választottbírák függetlenek és pártatlanok maradjanak az eljárás során, és ezek ér-

vényre juttatására a jelentősebb nemzetközi választottbírósági intézmények törekszenek is.[813] Ugyancsak ezt hangsúlyozza a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás témájában megkerülhetetlennek tekinthető, munkámban többször is hivatkozott Redfern–Hunter kézikönyv, mely szerint a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás főáramának egyik alapvető elve az, hogy egy választottbírónak függetlennek és pártatlannak kell lennie, és annak is kell maradnia az eljárás folyamán.[814] Ekként foglal állást a választottbíróként is neves választottbírósági szakértő, Albert Jan van den Berg – a New York-i Egyezményről szóló, kiemelkedő jelentőségű kommentár szerzője –, aki szerint nem lehet kétséges, hogy a választottbírák függetlensége és pártatlansága a választottbírósági eljárás alapvető követelménye.[815]

A választottbíró kiválasztására irányuló szabályozások e fenti célok elérését szolgálják. A pártatlan és független választottbíró biztosítása mellett ugyanakkor – a választottbírósági eljárás természetéből adódó módon – igen jelentős azon elvárás, hogy a lehetőségek szerint a részt vevő peres felek számára kell biztosítani azt, hogy az ügyükben eljáró választottbírókat – vagy az eljáró tanács bizonyos tagjait – maguk választhassák meg. Erre tekintettel a vizsgált államok jogrendszere, illetve az UNCITRAL által megalkotott szabályok – az UNCITRAL Mintaszabályzat és az UNCITRAL Modell-törvény – is a felek akaratának engednek primátust, azzal azonban, hogy egyfelől a fenti követelményeknek a kiválasztott választottbíráknak meg kell felelniük, másfelől pedig abban az esetben, amennyiben a felek a

---

[813] *„It is a fundamental principle of procedural fairness that disputes be decided by an unbiased decision – maker. In international arbitration, this principle is typically articulated as the requirement that arbitrators remain 'independent' or 'impartial and independent' throughout the proceedings. The arbitration rules of the major international arbitration institutions incorporate these standards."* Lásd: Nicholas–Young: *Global Overview: An Introduction*... xxviii. o.

[814] *„It is a fundamental principle in mainstream international commercial arbitration that an arbitrator must be and remain independent and impartial."* Lásd: A. Redfern–M. Hunter: *Law and Practice*...199. o.

[815] *„There is no doubt that the impartiality and independence of arbitrators are fundamental requirements of the arbitral process."* Albert Jan van den Berg e sorait idézi: Várady–Barcelo III–Mehren: *International Commercial Arbitration*. 378. o.

választottbírák személyében megállapodni nem tudnak, úgy a kijelölésben harmadik fél – rendszerint állami bíróság – fog részt venni. Ezzel összefüggésben kell értelmeznünk az eljáró választottbírók számát meghatározó szabályozást is, hiszen e szabályok is alapvetően a hatékony és igazságos döntéshozatal biztosítását célozzák.[816] A választottbírósági eljárás e fázisában – csakúgy, mint a választottbíró kizárásának, illetve a választottbírósági ítélet érvénytelenítésének tárgyában – az állami bíróság beavatkozásának lehetősége is fennáll.[817]

Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy minél inkább fejlettebb és a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás igényeinek megfelelő egy adott állam választottbírósági joga, annál korlátozottabb, illetve, ha nem is teljesen limitált, de lényegesen szabályozottabb az állami bíróság beavatkozási lehetősége a választottbírósági eljárásba.

A választottbíró függetlensége és pártatlansága jogi és morális értékkel is bíró kategória. Habár alapelv az, hogy az eljáró választottbíráknak e követelményeknek meg kell felelniük, felmerül az alapvető jelentőségű kérdés, vajon létezik-e egységes meghatározás a függetlenség, illetve a pártatlanság fogalmára a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban.

Munkámban kitértem arra, hogy a pártatlanság és a függetlenség meghatározását kísérelte meg az 1987-ben megalkotott *Rules of Ethics for International Arbitrators*.[818] Elmondható, hogy e meghatározást veszi alapul a Redfern–Hunter kézikönyv is, melynek első, 1986-os kiadásához képest némileg árnyaltabb definíció olvasható a 2004. évi

[816] Ebben a vonatkozásban mind az egy főt, mind a három főt főszabályként meghatározó szabály mellett – illetve ellen – lehet érveket felsorakoztatni egyfelől költséghatékonysági elvekre, másfelől pedig a többes bíráskodás elvére hivatkozva. Miként kifejtésre került, az angol *Arbitration Act* 15. paragrafusában a felek erre vonatkozó megállapodása hiányában az egyesbíró, míg az UNCITRAL Modell-törvény 10. cikkelyének második bekezdése szerint a három főből álló testület kerül felállításra.

[817] Ezzel kapcsolatban érdekes utalnunk arra az USA jogának korábban már részletezett sajátosságára, hogy a szövetségi választottbírósági törvény *(Federal Arbitration Act)* nem teszi lehetővé a választottbíró kizárása vonatkozásában a közvetlen bírósági út igénybevételét. A kizárással kapcsolatos érvek rendes állami bíróság előtt ennek megfelelően a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti perben használhatóak fel.

[818] Lásd az etikai szabályzatnak e műben részletesen kifejtett 3.1 pontját.

kiadásban.[819] E meghatározások lényege szerint a függetlenség alapvetően a peres fél (vagy képviselője), illetve a választottbíró között fennálló, objektív tények és körülmények felderítésével vizsgálható kategória, míg a pártatlanság vonatkozásában a szubjektív elem dominál, és e fogalom főként a választottbírónak az ügyhöz való kötődésében, az ügyhöz, a felekhez fűződő, szintén szubjektív elemekkel telített viszonyulásában ragadható meg.[820] Miként említésre került, a Redfern–Hunter kézikönyv negyedik kiadásában e szubjektív – objektív distinkció bizonyos fokú relatívvá válása már észlelhető.

Hasonló megközelítést alkalmaz az osztrák Hans Fasching is, aki a függetlenség és pártatlanság vonatkozásában összefoglalóan azt emeli ki, hogy az eljáró választottbíróval szemben alapvető elvárás a szellemi és materiális függetlenség *(geistiger und materieller Unabhängigkeit)* megléte, amely megfogalmazás tükrözi e két fogalom fentiekben részletezett jelentéstartalmát.[821]

Célszerű megemlíteni, hogy a függetlenség és a pártatlanság fogalmát igen hasonló módon határozza meg Mohammed Bedjaoui is, aki szerint a pártatlanság (vagy pártosság) az üggyel kapcsolatos intellektuális beállítódást jelent, míg függetlenségről vagy függőségről meghatározott üzleti kapcsolatok vagy egyéb kötődések fennállásakor vagy fenn nem állásakor lehet beszélni.[822]

E meghatározásokhoz képest talán kissé újszerű, de a két kategória

---

[819] Lásd: Redfern–Hunter: *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. 170. o., illetve: Redfern–Hunter: *Law and Practice*... 170. o.

[820] Ezzel kapcsolatban utalni kívánok az osztrák Christine Bitschnau disszertációjában szereplő fejtegetésre, mely a függetlenség szemantikai értelmezéséből kiindulva azt tartalmazza, hogy a függetlenség szó értelméből következik, hogy e fogalom eleve csak valakitől vagy valamitől fennálló függetlenség, azaz kapcsolat hiánya vagy éppen annak megléte relációjában értelmezhető. Az osztrák szerző szerint ez is indokolja azt, hogy a függetlenség fogalmát miért kell objektíven szemlélni, azaz meghatározott tények fennállása vagy fenn nem állása vonatkozásában vizsgálni. Lásd: Bitschnau: *Schiedsrichterliche Unabhängigkeit*. 4. o.

[821] Lásd: Fasching: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren*... 61. o.

[822] „*Impartiality (or partiality) is in fact a purely intellectual attitude, whereas independence or dependence relates to whether business relationships or ties of various sorts do or do not exist*." Lásd: Bedjaoui: *Challenge of Arbitrators*. 91. o. Bedjaoui azt is megjegyzi ugyanitt, hogy nem könnyű és talán nem is szükséges e két fogalom absztrakt meghatározása.

immanens elemeit magában hordozó definíciót alkotott Pierre Lalive is. Lalive hangsúlyozta, hogy a semlegesség *(neutrality)* fogalma elsősorban a semleges nemzetiségre, a semleges nemzetiségű választottbíróra utal, mely fogalmat egyébként – miként az bemutatásra került – az amerikai jog kissé más fényben, a fél által jelölt és nem feltétlenül semleges, illetve a felektől független módon kijelölt, és szükségképpen semleges választottbíró relációjában értelmez.[823] A Lalive által fentiekben részletezett függetlenség-meghatározás ugyanakkor némiképpen eltér a két fogalom mint objektív és szubjektív kategóriák elkülönítésétől, hiszen függetlenség alatt a választottbírónak azt az erkölcsi alapállását is érti, hogy a választottbíró fel mer vállalni az őt jelölő fél számára kedvezőtlen döntést is, vagyis a döntés meghozatalában azon belső elvárás nem motiválja, hogy a döntés után, a döntés tartalmára tekintettel a fél őt a későbbiekben is jelölje választottbírónak.[824]

E meghatározás talán jobban közelít a szubjektív értelemben vett pártatlanság fogalmához. Ebben a vonatkozásban fontos utalnunk Mohammed Bedjaoui azon megjegyzésére, aki szerint – éppen a pártatlanság követelményét szem előtt tartva – egy választottbírónak az eljárás teljes tartama alatt viselkedésében is magas mércét kell tanúsítania annak érdekében, hogy intellektuális integritását meg tudja végig őrizni a választottbírósági eljárásban.[825]

A függetlenség és pártatlanság szoros összefüggésére hívja fel a figyelmet a bangladesh-i Naser Alam, aki elismeri, hogy a függetlenség rendszerint objektív, míg a pártatlanság főképpen szubjektív jellegű kategória, de azt is kiemeli, hogy a két fogalom egymástól ugyan függetlenített, de egymással nem helyettesíthető. Naser Alam szerint

---

[823] Lásd ehhez, miként arra már a fentiekben utaltam: Lalive: *On the Neutrality of...* 23–24. o. és Scott Donahey: *The Independence and ...* 32. o.

[824] *„Independence implies the courage to displease, the absence of any desire, especially for the arbitrator appointed by a party, to be appointed once again as an arbitrator.*" Lásd miként arra már fentiekben utaltam: Scott Donahey: *The Independence and Neutrality...* 32. o.

[825] *„The arbitrator must always take care to show a high standard of behaviour to maintain his intellectual integrity in all circumstances."* Lásd: Bedjaoui: *The Arbitrator: One Man-Three Roles...* 11. o. Bedjaoui a választottbírói funkcióval kapcsolatosan azt is kiemeli, hogy annak számos esetben célja nem is az ítélethozatal, hanem a felek közötti egyezségi megállapodás létrehozatalának elősegítése.

a választottbíró függetlensége nem feltétlenül jelenti azt is, hogy a választottbíró pártatlan, ugyanakkor véleménye szerint a függetlenség hiánya rendszerint a választottbíró pártatlanságában is jogos kételyeket ébreszt, melynek fordítottja álláspontja szerint általában nem áll fenn. Így Naser Alam a két fogalom közötti elméleti különbséget alapvetően e gyakorlati előfordulásban látja. A különbséget akként foglalja össze, hogy amennyiben a választottbíró nem független, úgy vélhetőleg pártatlanságával szemben is fennállnak kételyek, míg a nem pártatlan választottbíró esetében nem feltétlenül áll fenn egyidejűleg a függetlenség hiánya is.[826] Említést érdemel, hogy ez az álláspont némiképpen eltér a svájci szakirodalom, azon, a Bucher–Tschanz szerzőpáros által képviselt álláspontjától, amely értelmében a felektől való függetlenség általánosságban megfelel a pártatlanságnak, hiszen Naser Alam szerint a független választottbíró pártatlanságával kapcsolatban is merülhetnek fel aggályok, akkor is, ha ez a gyakorlatban ritkán fordul elő.[827]

E problémakör – álláspontom szerint – különösen hangsúlyos módon jelentkezik a fél által jelölt választottbíró vonatkozásában. Ezzel kapcsolatban ismételten utalni kell Mohammed Bedjaoui megjegyzésére, aki a nem választottbíróvá, hanem állami bíróvá kijelölt személy vonatkozásában az emberi személyiségre hivatkozással a pártatlanság *quasi*-metafizikai problémájáról ír, felvetve azt, hogy az emberi személyiség sajátosságából eredeztetve nem is lehet tökéletes pártatlanságról beszélni.[828] A fél által jelölt választottbíró függetlensége és pártatlanságával kapcsolatban a francia René David azt jegyzi meg, hogy e helyzet nem mentes egyfajta kétértelműségtől.[829]

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban alapvető elvá-

[826] Lásd: Alam: *Independence and Impartiality*... Érdemes ezzel kapcsolatosan a svájci jog által kidolgozott, a II. fejezetben részletesen bemutatott *Ligier*-tesztre utalni, mely az elfogultság megállapításához egyszerre vesz tekintetbe objektív és szubjektív tényezőket, igaz, az előbbinek tulajdonítva nagyobb jelentőséget.

[827] Lásd: Bucher–Tschanz: *International Arbitration in*...69. o.

[828] Lásd: Bedjaoui: *The Arbitrator: One Man-Three Roles*...10. o. Bedjaoui szerint a bíróként vagy választottbíróként eljáró személy esetében nem lehet teljesen kiszűrni a kulturális, vallási, etnikai, társadalmi és egyéb tényezőket az elfogulatlanság vizsgálatával összefüggésben.

[829] Lásd: David: *L'arbitrage dans le commerce*... 348–352. o.

rás a fél által jelölt választottbíró tekintetében is a teljes pártatlanság és függetlenség. Miként részletezésre került, az amerikai belföldi választottbíráskodás hagyománya ezzel némiképpen ellentétes, és a fél által jelölt választottbíró tekintetében nem feltétlenül követeli meg a pártatlanságot. A svájci származású Helmut Walter 1986-ban írott disszertációjában – összehasonlítva a német, az angol és az amerikai jogot – arra a következtetésre jut, hogy az amerikai jog kifejezetten lehetővé teszi, hogy a fél által jelölt választottbíró ne legyen pártatlan. Walter véleménye az, hogy ez a megközelítés a modern választottbíráskodás adottságainak megfelel, ezért életszerű, és a peres felek által könnyen átlátható.[830] Ezt az álláspontot a modern nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás nem osztja, hiszen minden választottbíró vonatkozásában megkövetelésre kerül a teljes függetlenség és pártatlanság, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban nem megengedhető, hogy a fél által jelölt választottbíró ne legyen pártatlan a testület többi, nem a fél által jelölt tagjához hasonló módon. Megjegyzést érdemel, hogy a legújabb amerikai gyakorlat is ezt az irányvonalat követi, miként az kitűnik a *Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes* 2004. évi, a jelen mű által is bemutatott változatából.

Amennyiben a fél által jelölt választottbíróval szemben is a teljes pártatlanság és teljes függetlenség kerül megkövetelésre, e választottbírónak szembe kell néznie azzal a körülménnyel is, hogy a peres fél őt jelölte választottbírónak, és pártatlanságát, illetve függetlenségét ezekre is figyelemmel kell megőriznie. (Különösen nehéz lehet e feladat olyan választottbírósági eljárás során, ahol esetlegesen valamelyik fél a fél által jelölt választottbíróval szemben – esetlegesen jogi

[830] *„Diese Lösung hat den Vorteil, dass sich offen und realitätsnah zu den Gegebenheiten im modernen Schiedsgerichtswesen bekennt und für Parteien leicht durchschaubar ist.*" Lásd: Walter: *Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit…* A fél által jelölt választottbíró elfogultságát megengedő amerikai választottbírósági gyakorlat azonban ezen elfogultságnak határaként szabta azt meg, hogy a választottbíró eljárása nem lehet tisztességtelen. Az ezzel kapcsolatos zsinórmértéket igen jól határozta meg a korábbiakban részletesen elemzett *In re Astoria Medical Group* amerikai jogesetben kelt ítélet, melyben kifejezetten kiemelésre került, hogy a fél által jelölt választottbíró semmiképpen sem járhat el tisztességtelen módon („*Partisan he* [sc. the arbitrator] *may be, but not dishonest.*") Lásd: Walter: *i. m.* 191. o.

hagyományai, társadalmi háttere miatt – más jellegű elvárásokkal rendelkezik.) Ezzel kapcsolatban utalni érdemes MARTIN HUNTER megjegyzésére, aki szerint a fél által jelölt választottbírónak a fél érveire a legnagyobb mértékben úgy kell fogékonynak lennie, hogy elfogultsága a legkisebb mértékben sem jelenjen meg.[831] (Ezen egyensúly megtalálása nem könnyű feladat.)

A függetlenség és pártatlanság fogalmának fellelhető, és fentiekben részletezett meghatározásai teljes mértékben egységesnek nem tekinthetők, és nem is minden esetben mentesek a kritikai észrevételektől. A függetlenség és a pártatlanság mint objektív és szubjektív kategória relativizálódása is megfigyelhető. Ezen elméleti problémakör mellett azonban a gyakorlati alkalmazás tekintetében is jelentős kérdésként értékelhető, hogy egyfelől a vizsgált országok, illetve választottbírósági intézmények nem is feltétlenül alkalmazzák ugyanazon fogalmakat, másfelől azok megítélésénél más mértéket vesznek figyelembe, eltérő zsinórmértéket használnak.

Mint említésre került, az angol jog például tudatosan nem alkalmazza a függetlenség fogalmát, bár kétségtelen, hogy a pártatlanság hiányának vizsgálatakor bizonyos fokig *nolente-volente* ez is elemzésre kerül. Az amerikai jogban szereplő *evident partiality* pedig nemhogy a függetlenség, de még az európai jogokban ismert pártatlanság fogalommal sem hozható teljes mértékben összhangba. Ehhez képest a nemzetközi kereskedelmi élet kimagasló jelentőségű választottbírósági intézménye, az *International Chamber of Commerce* kizárólag a függetlenség fogalmát használja a választottbírósági szabályzatban, bár a kizárási eljárások esetén – látens módon – a pártatlanság is vizsgálatra kerülhet, miként azt a fentiekben részleteztem.

A fenti fogalmi különbségek mellett az egyes fogalmak jelentéstartalmának értelmezéséből is komoly eltérések származnak. Az angol jog *real danger of bias* tesztje *(Gough-test)* például vélhetőleg nem ekvivalens az amerikai jogban a nyilvánvaló elfogultság mércéjével *(evident partiality standard).* Erre mutat rá álláspontom szerint igen

[831] *„A party-appointed arbitrator should combine maximum predisposition towards the party that has nominated him with a minimum appearance of bias."* Idézi: KOCH: *Standards and Procedures…* 34. o.

plasztikus módon a munkámban részletesen elemzett *Laker Airways v. FLS Aerospace Limited* jogeset. Ehhez hasonlóan a függetlenség megítélésének mércéje nem teljes mértékben azonos a svájci jogban, illetve például az ICC gyakorlatában.

Az itt röviden felsorolt problémák orvoslására egyfelől az UNCITRAL mintadokumentumai, az UNCITRAL Mintaszabályzat és az UNCITRAL Modell-törvény, másfelől pedig az egyes nemzetközi ajánlások *(Rules of Ethics for International Arbitrators*, *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration)* szolgálhatnak. Figyelemmel kell lennünk ugyanakkor arra, hogy az UNCITRAL Mintaszabályzat és a Modell-törvény szabályozza ugyan a választottbírák kiválasztásának és kizárásának rendjét, de sem a pártatlanság, sem a függetlenség fogalmát nem határozza meg. Az 1987. évi etikai szabályzat tartalmaz meghatározást, mellyel kapcsolatban egyes észrevételeket a fentiekben fogalmaztam meg. Az *IBA Guidelines* az összeférhetetlenség vonatkozásában számos, mérceként szolgálható iránymutatást tartalmaz, ugyanakkor már-már kazuisztikus módon szabályoz egyes szituációkat. Miként azonban azt az *IBA Guidelines* szerkesztői is hangsúlyozzák, ezt az iránymutatást nem szabad taxatív módon értelmezni, és nem is lehet teljesen zárt rendszernek tekinteni, hanem bizonyos értelemben gondolatébresztőként, inspiráló útmutatásként szolgálhat a nemzetközi gyakorlat számára.

Annak ellenére, hogy az UNCITRAL tevékenysége folytán egyértelmű az a tendencia, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás szabályozása egységessé válik, nézetem szerint a választottbírói függetlenség és pártatlanság vonatkozásában még a nemzetközi iránymutatások mellett sem lehet teljesen egységes értelmezésről és gyakorlatról beszélni.[832] Ennek egyik oka az, hogy a függetlenség és pártatlanság olyan morális értékekkel telített jogi fogalmak, amelyek értelmezése egy adott jogi kultúra és egy adott társadalom sajátszerűségeitől és hagyományaitól teljes mértékben nem elválaszthatók. Ugyanezt hangsúlyozza Mohammed Bedjaoui is, aki szerint a válasz-

[832] Itt kell megjegyezni, hogy – miként arra a fentiekben már utaltam – az UNCITRAL Modell-törvény recepciója sem egységes minden országban, így a Modell-törvény alapján kodifikált választottbírósági törvények sem teljesen egyeznek egymással.

tottbírák kizárásának kérdése továbbra is ködös, a kizárás alapjául szolgáló egyes feltételek (vagyis a függetlenség és a pártatlanság) értelmezése messze nem tekinthető egységesnek.[833] Ugyanakkor fontos kiemelnünk, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásban alapvető az igény a független és pártatlan választottbírák eljárására, mely fogalmak megítélésében, értelmezésében szerencsés az egységesség felé törekedni.[834]

A kérdés jelentőségét kiemeli az is, hogy a pártatlan és független választottbírák a megfelelő választottbírósági eljárás, és így az elismerhető és végrehajtható választottbírósági ítélet alapvető biztosítékai. Mindez tehát a választottbírósági eljárás legfőbb célját, a felek jogvitáját korrekt módon és a véglegesség igényével rendező ítélet meghozatalát, avagy az egyezség elérését szolgálja. Bízom abban, hogy – ha töredékesen is – jelen munkámmal, néhány súlyponti elméleti kérdés felvetésével, több állam és nemzetközi egyezmény, iránymutatás vonatkozó jogszabályainak, rendelkezéseinek jogösszehasonlító elemzésével, a nemzetközi gyakorlat egyes példáinak bemutatásával a peres felek akaratszabadságát a végsőkig érvényre juttató, ugyanakkor a független és pártatlan választottbírák eljárását garantáló ideális választottbíráskodás mint *aurea mediocritas* irányába vezető ösvény egyes csomópontjaira rámutathattam.

[833] *„… the question of the challenge of the arbitrators is still somewhat hazy in its contours, the relevant criteria are far from the universally accepted and certainties are as limited as they are."* Lásd: Bedjaoui: *Challenge of Arbitrators.* 102. o. Habár Bedjaoui ezen megállapítása még a *Guidelines* megalkotását megelőző időből származik, álláspontom szerint bizonyos tekintetben ma is aktuálisnak tekinthető.

[834] Figyelemmel arra, hogy Magyarországon is a választottbírósági vitarendezés egyre jelentősebbé válik, üdvös, ha a nemzetközi gyakorlat egyes eredményeire a hazai jogalkalmazás is figyelmet fordít.

IRODALOMJEGYZÉK

ADEN: *Internationale Handelsgerichtsbarkeit…*	M. ADEN: *Internationale Handelsgerichtsbarkeit. Kommentar zu den Verfahrensordnungen*. Heidelberg, 1988.
AKSEN: *The Iran–US Claims Tribunal…*	G. AKSEN: *The Iran–US Claims Tribunal and the UNCITRAL Arbitration Rules – an Early Comment.* In: The Art of Arbitration. Liber Amicorum Pieter Sanders. (ed.: J.C. SCHULTSZ–A.J. VAN DEN BERG) Deventer, Frankfurt, 1982. 1–26. o.
ALAM: *Independence and Impartiality…*	N. ALAM: *Independence and Impartiality in International Arbitration – an Assessment.* Transnational Dispute Management 1 (2004). www.transnational-dispute-management.com/samples/freearticles/tv1-2-article205b.htm
ALAN: *On Integrity in Private…*	S. R. ALAN: *On Integrity in Privat e Judging*. Arbitration International 14 (1998). 115–123. o.
ALVAREZ: *The Challenge of Arbitrators.*	G. A. ALVAREZ: *The Challenge of Arbitrators.* Arbitration International 6 (1990). 2–25. o.

American Arbitration Association, Hungarian Chamber of Commerce and Federal Economic Chamber of Austria…	*American Arbitration Association, Hungarian Chamber of Commerce and Federal Economic Chamber of Austria: Signature of New Agreements to assist Trade Between the United States and Hungary by Providing for Arbitration in Vienna, Vienna, September 7, 1984*. Journal of International Arbitration, 1 (1984). 369–370. o.
Ancel: *Measures Against Dilatory…*	J.-P. Ancel: *Measures Against Dilatory Tactics: The Cooperation Between Arbitrators and the Courts*. In: ICCA Congress series no. 9 (Paris/1999). 420. skk. o.
Anglade–Tackaberry: *International Dispute Resolution…*	L. Anglade–J. Tackaberry: *International Dispute Resolution*. *Volume I: Materials.* London, 2004.
Art: *Challenge of Arbitrators…*	J. Y. Art: *Challenge of Arbitrators: Is an Institutional Decision Final?* Arbitration International 3 (1986). 261–265. o.
Bader: *Arbitrator Disclosure…*	J. L. Bader: *Arbitrator Disclosure – Probing the Issues.* Journal of International Arbitration 12 (1995). 39–52. o.
Baier–Trofaier: *Austria*	A. Baier–M. T. Trofaier: *Austria.* In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. 17–31. o.
Balch: *The Alabama Arbitration.*	Th. Willing Balch: *The Alabama Arbitration*. Philadelphia, 1990.

BALOG: *A kereskedelmi választottbíráskodás…*	BALOG L: *A kereskedelmi választottbíráskodás aktuális kérdései.* Gazdaság és Jog 15 (2007). 39–44. o.
BANSAL: *Towards a New Law…*	A. K. BANSAL: *Towards a New Law on International Arbitration in India.* Journal of International Arbitration 12 (1995). 67–72. o.
BARIST: *The Standard of Impartiality…*	J. BARIST: *The Standard of Impartiality under the FAA.* http://www.combar.com/Default.aspx?sID=81
BAUER–UJLAKI: *A kamarai választottbíróság új…*	BAUER M.–UJLAKI L.: *A kamarai választottbíróság új eljárási szabályzatának elvi alapjai a reformatív szabályok tükrében.* Jogtudományi Közlöny 45 (1990). 167–179. o.
BAUER: *Arbitration and Political…*	M. BAUER: *Arbitration and Political Changes in Hungary.* Journal of International Arbitration 8 (1991). 51–54. o.
BAUM: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration…*	AXEL H. BAUM: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration: Some Aspects of United States Practice.* In: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration. ASA Swiss Arbitration Association. Conference in Zurich of January 26, 2001. Reports and Materials* (ed.: P. A. KARRER). Basel, 2001. 7–23. o.
BEDJAOUI: *The Arbitrator: One Man-Three Roles…*	M. BEDJAOUI: *The Arbitrator: One Man-Three Roles: Some Independent Comments on the Ethical and Legal Obligations of an Arbitrator.* Journal of International Arbitration 5 (1988). 7–20. o.

BEDJAOUI: *Challenge of Arbitrators.*	M. BEDJAOUI: *Challenge of Arbitrators.* In: International Arbitration in a Changing World. Conference, Bahrain, 14–16 February, 1994. ICCA Congress Series No. 6. (ed.: A. J. VAN DEN BERG.) 85–102. o.
BERGER: *International Economic Arbitration…*	K. P. BERGER: *International Economic Arbitration in Germany: A New Era.* Arbitration International. 8 (1992). 101–120. o.
BERGER: *The New German Arbitration…*	K. P. BERGER: *The New German Arbitration Law in International Perspective*. Forum Internationale 26 (2000). 1–18. o.
BERTI (ed.): *International Arbitration…*	S. V. BERTI (ed.): *International Arbitration in Switzerland. An Introduction and a Commentary on Articles 176–194 of the Swiss Private International Law Statute*. The Hague–London–Boston, 2000.
BIENVENU: *The Enforcement of International…*	P. BIENVENU: *The Enforcement of International Arbitration Agreements and Referral Applications in the NAFTA* Region. Revue du Barreau 59 (1999). http://www.barreau.qc.ca/fr/publications/revue/1999/no2/pdf/705.pdf
BINDER: *International Commercial* Arbitration…	P. BINDER: *International Commercial Arbitration and Conciliation in* UNCITRAL Model Law Jurisdictions. London, 2005.
BISHOP–REED: *Practical Guidelines for Interviewing…*	D. BISHOP–L. REED: *Practical Guidelines for Interviewing, Selecting and Challenging Party-Appointed*

	Arbitrators in International Commercial Arbitration. http://www.kslaw.com/library/pdf/bishop4.pdf
Bitschnau: *Schiedsrichterliche Unabhängigkeit.*	Ch. Bitschnau: *Schiedsrichterliche Unabhängigkeit.* Diss. Wien, 1991.
Blackaby: *The English Court's Assistance…*	N. Blackaby: *The English Court's Assistance to Overseas Arbitration* – Muddy Waters in the Arbitration Act 1996. Arbitration International 13 (1997). 431–434. o.
Blanch–Reynolds–Moody: *Arbitration Instruments of the…*	J. Blanch–J. Reynolds–A. Moody: *Arbitration Instruments of the United Nations: the New York Convention,* the UNCITRAL Arbitration Rules and the UNCITRAL Model Law. In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): Arbitration World. Jurisdictional Comparisons. London, 2006. cxliii.–clviii. o.
Blessing: *The New International Arbitration Law…*	M. Blessing: *The New International Arbitration Law in Switzerland: A Significant Step Towards Liberalism.* Journal of International Arbitration 5 (1988). 9–82. o.
Blessing: *The Major Western…*	M. Blessing: *The Major Western and Soviet Arbitration Rules: A comparison* of the Rules of UNCITRAL, UNCITRAL Model Law, LCIA, ICC, AAA and the Rules of the USSR Chamber of Commerce and Industry. Journal of International Arbitration 3 (1989). 8–76. o.

Blessing: *Drafting an Arbitration Clause*.	M. Blessing: *Drafting an Arbitration Clause*. ASA Special Series No. 8. Basel, 1994. 39–43. o.
Blessing: *The New York Convention…*	M. Blessing: *The New York Convention of 1958: Major Problem Areas.* ASA Special Series No. 9 (1996). 17. skk. o.
Blessing: *Introduction to Arbitration…*	M. Blessing: *Introduction to Arbitration – Swiss and International Perspectives*. Basel, 1999.
Blessing: *Comparison of the Swiss Rules…*	M. Blessing: *Comparison of the Swiss Rules with the UNCITRAL Arbitration* Rules. In: ASA Special Series No. 22. Basel, 2005. 17–65. o.
Bohácek: *Arbitration and State – Organized Tribunal…*	M. Bohácek: *Arbitration and State – Organized Tribunal in the Ancient Procedure of the Greeks and Romans*. Iura 3 (1952). 196–215. o.
Bond: *The Selection of ICC Arbitrators…*	S. R. Bond: *The Selection of ICC Arbitrators and the Requirement of* Independence. Arbitration International 4 (1988). 300–319. o.
Boóc–Hegyi–Sándor – Szűcs–Török: *A követelések érvényesítésének jogi…*	Boóc Á.–Hegyi A.–Sándor I.–Szűcs–B.–Török G.: *A követelések érvényesítésének jogi eszközei.* Budapest, 2005.
Boóc: *Megjegyzések a választottbírónak…*	Boóc Á.: *Megjegyzések a választottbírónak az eljárásból való* kizárásáról. Állam- és Jogtudomány 47 (2006). 445–467. o
Boóc: *A kereskedelmi választottbíráskodás…*	Boóc Á.: *A kereskedelmi választottbíráskodás egyes*

kérdései. In: Diszciplínák határain innen és túl. Fiatal Kutatók Fóruma 2. – 2006. (szerk.: Balogh M.) Budapest, 2007. 109–123. o.

Boóc: *A kereskedelmi választottbíráskodás egyes…* — Boóc Á.: *A kereskedelmi választottbíráskodás egyes sajátosságai Dél-Amerikában.* Állam- és Jogtudomány 48 (2007) 289–332. o.

Boris: *Arbitrator Impartiality…* — A. S. Boris: *Arbitrator Impartiality – An Elusive Standard?* http://www.insurancejournal.com/news/national/2006/01/30/64783.ht?print=1

Born: *International Commercial Arbitration in the United States.* — G. B. Born: *International Commercial Arbitration in the United States*. Deventer–Boston, 1994.

Born: *International Civil Litigation…* — G. B. Born: *International Civil Litigation in United States Courts. Commentary* and Materials. The Hague–Boston–London. 1996.

Born: *International Commercial Arbitration…* — G. B. Born: *International Commercial Arbitration*. *Commentary and Materials.* The Hague–Boston–London, 2001.

Born–Miles: *Global Trends in…* — G. Born–W. Miles: *Global Trends in International Arbitration*. http://www.wilmerhale.com/files/Publication

Böckstiegel: *An Introduction to the…* — K. H. Böckstiegel: *An Introduction to the New German Arbitration Act Based* on the UNCITRAL Model Law. Arbitration International 14 (1998). 19–32. o.

BRANSON: *Ethics for International Arbitrators*.	D. J. BRANSON: *Ethics for International Arbitrators*. Arbitration International 3 (1987). 72–78. o.
BRATSCHI–BRINER: *Bemerkungen zum Konkordat…*	P. BRATSCHI–R. BRINER: *Bemerkungen zum Konkordat über die Schiedsgerichtsbarkeit*. Schweizerische Juristen-Zeitung. 72 (1976). 101. skk. o.
BROWN: *Arbitrators, Impartiality and English Law…*	D. W. BROWN: *Arbitrators, Impartiality and English Law – Did Rix J. Really Get it Wrong in Laker Airways?* Journal of International Arbitration, 18 (2001). 123–130. o
BUCHER–TSCHANZ: *International Arbitration in…*	A. BUCHER–P.-Y. TSCHANZ: *International Arbitration in Switzerland*. Basel–Frankfurt am Main, 1989.
BUCHER: *Die Schweiz als traditioneller Sitzort…*	E. BUCHER: *Die Schweiz als traditioneller Sitzort internationaler Schiedsgerichte.* In: Die internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz. II. (hrsg.: K. H. BÖCKSTIEGEL). Köln, 1989 119. skk. o.
BURIÁN: *Gondolatok a közrend szerepéről.*	BURIÁN L.: *Gondolatok a közrend szerepéről.* In.: *Magister artis boni et* aequi. Studia in Honorem Németh János. (szerk.: KISS D., VARGA I.) Budapest, 2003. 99–122. o.
CALVO: *The Challenge of ICC Arbitrators…*	M. A. CALVO: *The Challenge of ICC Arbitrators: Theory and Practice*. Journal of International Arbitration, 15 (1998). 63–72. o.
CALVO: *The New ICC…*	M. A. CALVO: *The New ICC Rules of* Arbitration – Substantial and Procedural

Changes. Journal of International Arbitration 14 (1997). 41–52. o.

CARBONNEAU: *Alternative Dispute Resolution.* — T. E. CARBONNEAU: *Alternative Dispute Resolution. Melting the Lances and Dismounting the Steeds*. Chicago, 1989.

CATALANO: *A ma is élő római jog…* — P. CATALANO: *A ma is élő római jog: a világ nagy jogrendszerei és a latin-amerikai jog.* In: Tanulmányok a római jog és továbbélése köréből. I. (szerk.: HAMZA G.) Budapest, 1987. 45–5. o.

CHIWITT–OBERHAMMER: *Der fehlerhafte Schiedsspruch.* — T. CHIWITT–OBERHAMMER: *Der fehlerhafte Schiedsspruch. Eine Untersuchung über den Nichtschiedsspruch und seine* Behandlung unter Berücksichtigung der Nichturteilslehre. Diss. Wien, 1999.

COE JR.: *International Commercial Arbitration…* — J. J. COE JR.: *International Commercial Arbitration: American Principles and Practice in a Global Manner*. New York, 1997.

COING: *Zur Entwicklung des Schiedsvertrages…* — H. COING: *Zur Entwicklung des Schiedsvertrages im Ius Commune. Die amicabilis compositio und der Schiedsspruch ex aequo et bono*. In: Festschrift für Heinz Hübner zum 70. Geburtstag am 7. November, 1984. (hrsg.: G. BAUMGÄRTEL–E. KLINGMÜLLER– H. J. BECKER–A. WACKE.) Berlin–New York, 1984. 35–46. o.

COULSON: *An American Critique…* — R. COULSON: *An American Critique of the IBA's Ethics for International Arbitrators*. Journal of International Arbitration 4 (1987). 103–110. o.

Council: *Arbitrator's Link to Firm…*	J. Council: *Arbitrator's Link to Firm May Have Given Impression of Partiality.* http://www.texaslawyer.com
Craig–Park–Paulsson: *International Chamber of…*	W. L. Craig–W. W. Park–J. Paulsson: *International Chamber of Commerce Arbitration*. Paris, 1991[2].
Craig–Park–Paulsson: *International Chamber of Commerce…*	W. L. Craig–W.W Park–J. Paulsson: *International Chamber of Commerce Arbitration.* New York, 2000[3].
Craig–Park–Paulsson: *Annotaded Guide to…*	W. L. Craig–W. W. Park–J. Paulsson: *Annotaded Guide to the 1998 ICC* Arbitration Rules. New York, 1998.
Czédli: *A magyar választottbírósági eljárás…*	Czédli G.: *A magyar választottbírósági eljárás elemzése tekintettel az UNCITRAL Mintatörvényére és az angol szabályozásra.* In: Acta Conventus de iure civili V. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa. Szeged, 2006. 17–66. o.
Csehi: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíróság…*	Csehi Z.: *A nemzetközi kereskedelmi választottbíróság eljárására alkalmazandó szabályok meghatározása.* Magyar Jog 42 (1995). 439–440. o.
David–Brierley: *Major Legal Systems in the…*	R. David–J. E. C. Brierley: *Major Legal Systems in the World Today. An Introduction to the Comparative Study of Law.* New York, 1978.
David: *L'arbitrage dans le commerce…*	R. David: *L'arbitrage dans le commerce international.* Paris, 1982.
Davis: *Nondisclosure of Arbitrator…*	P. W. Davis III: *Nondisclosure of Arbitrator Conflicts and the 'Evident*

	Partiality' Standard http://www.nysscpa org/cpajournal/2004/604/essentials/p54. htm
De Witt Wijnen–Voser–Rao: *Background Information On…*	De Witt Wijnen–N. Voser–N. Rao: *Background Information on the IBA Guidelines on Conflicts of Interest in* International Arbitration. Business Law Journal 5 (2004). 433–458. o.
Derains–Schwartz: *A Guide to the New…*	Y. Derains–E. A. Schwartz: *A Guide to the New ICC Rules of Arbitration*. The Hague, 1998.
Derains: *Public Policy and…*	Y. Derains: *Public Policy and the Law Applicable to the Dispute in International Arbitration*. In: *Comparative Arbitration Practice and Public Policy in Arbitration*. ICCA Congress Series, No. 3. New York, 1986. 227–256. o.
Ditchev: *Le Contrat'd Arbitrage…*	A. Ditchev: *Le Contrat d'Arbitrage – Essai sur le contrat ayant pour objet la mission d'arbitre.* Revue de l'arbitrage. 3 (1981). 395–410. o.
Scott Donahey: *The Independence and…*	M. Scott Donahey: *The Independence and Neutrality of Arbitrators*. Journal of International Arbitration, 9 (1992). 31–42. o.
Dore: *Arbitration and Conciliation…*	I. I. Dore: *Arbitration and Conciliation Under the Uncitral Rules: A Textual Analysis.* Dordrecht, 1986.
Dworkin: *Law's Empire.*	R. Dworkin: *Law's Empire*. Oxford, 1998.
Eastwood: *A Real Danger of Confusion?...*	G. Eastwood: *A Real Danger of Confusion? The English Law Relating to*

	Bias in Arbitrators. Arbitration International 17 (2001). 287–312. o.
El-Ahdab: *The New Egyptian Arbitration…*	A. H. El-Ahdab: *The New Egyptian Arbitration Act in Civil and Commercial Matters.* Journal of International Arbitration. 12 (1995). 65–102. o.
Elliot–Quinn: *English Legal System*.	C. Elliot–F. Quinn: *English Legal System*. London, 1996.
Fabinyi: *A választott bíráskodás.*	Fabinyi T.: *A választott bíráskodás*. Budapest, 1926.
Faragó: *A szocialista országok választottbíráskodásának…*	Faragó L.: *A szocialista országok választottbíráskodásának néhány alapelve.* Jogtudományi Közlöny 21 (1966). 214–216. o.
Faragó: *Nemzetközi választottbíráskodás.*	Faragó L.: *Nemzetközi választottbíráskodás.* Budapest, 1966.
Farkas: *A választottbíráskodás néhány elméleti…*	Farkas J.: *A választottbíráskodás néhány elméleti kérdése.* Jogtudományi Közlöny 43 (1988). 385–395. o.
Fasching–Konecny: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*.	H. W. Fasching–A. Konecny: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen.* Wien, 2003.
Fasching: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*.	H. W. Fasching: *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. IV. Band.* Wien, 1971.
Fasching: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren…*	H. W. Fasching: *Schiedsgericht und Schiedsverfahren im österreichischen und im internationalen Recht.* Wien, 1973.
Fasching: *Zivilprozessrecht.*	H. W. Fasching: *Zivilprozessrecht*. Wien, 1990.
Fortier: *London Court of…*	Y. Fortier: *London Court of International Arbitration (LCIA)*.

	In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. lxxxix–cii. o.
Földi–Hamza: *A római jog története…*	Földi A.–Hamza G.: *A római jog története és institúciói.* Budapest, 2007.
Földi: *Kereskedelmi jogintézmények…*	Földi A.: *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban.* Budapest, 1997.
Földi: *A jóhiszeműség és tisztesség elve…*	Földi A.: *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig.* Budapest, 2001.
Fürész: *Bírói függetlenség.*	Fürész K.: *Bírói függetlenség.* Budapest, 1989.
Gabriel–Raymond: *Global Perspectives on…*	H. Gabriel–A. Raymond: *Global Perspectives on Alternative Dispute Resolution*. Budapest, 2007.
Gaillard: *A Foreign View of…*	E. Gaillard: *A Foreign View of the New Swiss Law on International Arbitration*. Arbitration International 4 (1988). 25–31. o.
Gaillard: *IBA Guidelines on Conflicts…*	E. Gaillard: *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration.* New York Law Journal 106 (2004). 1. skk. o.
Gearing: *„A Judge in His…*	M. Gearing: *„A Judge in His Own Cause?" – Actual or Unconscious Bias of Arbitrators.* International Arbitration Law Review 3 (2000). 46–1. o.
Gellért (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata.*	*A Polgári Törvénykönyv magyarázata. I. kötet* (szerk.: Gellért Gy.). Budapest, 2004.

GELLÉRT: *Új törvény a választottbíráskodásról.*	GELLÉRT GY.: *Új törvény a választottbíráskodásról.* Magyar Jog 45 (1995). 449–460. o.
GENTINETTA: *Die lex fori…*	J. GENTINETTA: *Die lex fori internationaler Handelsschiedsgerichte*. Bern, 1973.
GLICK: *Arbitrator Disclosure…*	R. V. GLICK: *Arbitrator Disclosure: Recommendation for a New UAA Standard.* Ohio State Journal on Dispute Resolution 13 (1997). 84–97. o.
GRAVEL: *Arbitration within the NAFTA Area…*	S. GRAVEL: *Arbitration within the NAFTA Area (Canada, Mexico, USA.). Current Difficulties and Future Trends.* In: ICC Bulletin, vol. 4., No. 2. 1993. 22. skk. o.
GUPTA: *No Power to Remove…*	S. GUPTA: *No Power to Remove a Biased Arbitrator Under the New Arbitration Act of India*. Journal of International Arbitration 17 (2000). 123–130. o.
GÜNTHER: *Merging Law Firms…*	K. GÜNTHER: *Merging Law Firms and Coping With Conflicts of Interests.* In: Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration. ASA Swiss Arbitration Association. Conference in Zurich of January 26, 2001. Reports and Materials. (ed.: P. A. KARRER). Basel, 2001. 45–55. o.
HAMMOND: *Arbitration in Ancient Greece.*	N. G. L. HAMMOND: *Arbitration in Ancient Greece.* Arbitration International 1 (1985). 188–189. o.
HAMZA: *Az európai magánjog…*	HAMZA G.: *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi*

	rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján. Budapest, 2002.
HANCOCK: *The ICC Court of Arbitration…*	T. M. DE HANCOCK: *The ICC Court of Arbitration: The Institution and its Procedures.* Journal of International Arbitration 1 (1984). 21–38. o.
HARMATHY: *A választottbíráskodásról.*	HARMATHY A: *A választottbíráskodásról.* Friss Hírek a nemzetközi kereskedelmi jog világából. 7 (1991). 29–34. o.
HASCHER: *ICC Practice in Relation…*	D. HASCHER: *ICC Practice in Relation to Appointment, Confirmation, Challenge and Replacement of Arbitrators.* ICC Bulletin 6 (1995). 9. skk. o.
HEINSZ: *Arbitration Law: Is There…*	T. J. HEINSZ: *Arbitration Law: Is There a RUAA in Missouri's Future?* http://www.mobar.org/journal/2001/marapr/heinsz.htm 1–2. o.
HELLER: *Der verfassungsrechtliche Rahmen…*	K. HELLER: *Der verfassungsrechtliche Rahmen der privaten internationalen Schiedsgerichtsbarkeit.* Wien, 1996.
HELM: *Expanding Scope of...*	K. A. HELM: *Expanding Scope of Judicial Review of Arbitration Awards: Where Does the Buck Stop?* The Dispute Resolution Journal. Nov 2006 – Jan 2007. FindArticles.com. 22 Aug. 2007. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3923/is_200611/ai_n17194805
HENZE: *The Saga of C.S.S. Alabama…*	CH. HENZE: *The Saga of C.S.S. Alabama. A Forgotten Episode of the Civil War.* http://www.paradigme.com/sources/SOURCES-PDF/Pages%20de%20Sources10-2-3.pdf

HERRMANN: *The UNCITRAL Model Law…*	G. HERRMANN: *The UNCITRAL Model Law – Its Background, Salient Features, and Purposes.* Arbitration International 1 (1985). 6–29. o.
HERMANN: *UNCITRAL Adopts Model…*	G. HERMANN: *UNCITRAL Adopts Model Law on International Commercial Arbitration.* Arbitration International, 2 (1986). 2–10. o.
HOLTZMANN–NEUHAUS: *A Guide to the UNCITRAL…*	H. M. HOLTZMANN–J. E. NEUHAUS: *A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration*. Deventer, 1989.
HOLTZMANN: *The United States Becomes…*	H. M. HOLTZMANN: *The United States Becomes a Party To the Inter-american Convention on International Commercial Arbitration*. In: Yearbook Commercial Arbitration, (ed.: A.J. VAN DEN BERG). 16 (1991) 419–422. o.
HOMÉROSZ: *Íliász.*	HOMÉROSZ: *Íliász.* (ford.: DEVECSERI G.) Budapest, 1992.
HORATIUS: *Epistulae.*	HORATIUS: *Epistulae.* Budapest, 1964.
HORVATH: *The New Arbitration Act…*	E. HORVATH: *The New Arbitration Act in Hungary.* Journal of International Arbitration. 12 (1993). 53–66. o.
HORVATH: *Arbitration in Hungary…*	E. HORVATH: *Arbitration in Hungary – The Problematics of the Moscow Convention*. Journal of International Arbitration. 10 (1993). 17–24. o.
HORVÁTH: *Választottbíráskodás Közép- és Kelet-Európában.*	HORVÁTH É.: *Választottbíráskodás Közép- és Kelet-Európában.* Külgazdaság Jogi Melléklete. 4 (1994). 49–59. o.

HORVÁTH: *A választottbíráskodásról szóló törvény…*	HORVÁTH É.: *A választottbíráskodásról szóló törvény általános rendelkezései a gyakorlat tükrében.* Jogtudományi Közlöny. 50 (1995). 171–178. o.
HORVÁTH: *Eljárási kérdések szabályozása…*	HORVÁTH É.: *Eljárási kérdések szabályozása a választottbíróságról szóló törvényben.* Jogtudományi Közlöny. 50 (1995). 221–227. o.
HORVÁTH–KÁLMÁN: *A nemzetközi eljárások joga…*	HORVÁTH É.–KÁLMÁN GY.: *A nemzetközi eljárások joga, különös tekintettel a választottbíráskodásra.* Budapest, 1999.
HORVÁTH: *A választottbíráskodásról szóló törvény…*	HORVÁTH É.: *A választottbíráskodásról szóló törvény gyakorlati alkalmazása.* Jogtudományi Közlöny. 54 (1999). 335–340. o.
HUNTER: *Arbitration Procedure in England…*	M. HUNTER: *Arbitration Procedure in England: Past, Present and Future*. Arbitration International 1 (1985). 82–102. o.
HUNTER: *The Procedural Powers…*	M. HUNTER: *The Procedural Powers of Arbitrators Under the English 1996 Act.* Arbitration International 13 (1997). 345–360. o.
HUNTER–LANDAU: *The English Arbitration Act…*	M. HUNTER–T. LANDAU: *The English Arbitration Act 1996: Text and Notes.* Hague, 1998.
HUNTER: *Book Review…*	M. HUNTER: *Book Review – Quo Vadis Arbitration? 60 Years of Arbitration Practice.* Arbitration International, 16 (2000). 254–256. o.
HWANG: *Arbitrators and Barristers in…*	M. HWANG: *Arbitrators and Barristers in the Same Chamber – An Unsuccessful*

	Challenge. Business Law Journal 2 (2005). 235–242. o.
Imhoos: *The 1992 Geneva Chamber…*	Ch. Imhoos: *The 1992 Geneva Chamber of Commerce and Industry Arbitration Rules under Scrutiny.* Journal of International Arbitration 9 (1992). 121–139. o.
International Council for Commercial Arbitration: Interim Meeting, 1984 Lausanne.	*International Council for Commercial Arbitration: Interim Meeting, 1984 Lausanne.* Journal of International Arbitration 1 (1984). 169–171. o.
Kálmán: *Az új angol...*	Kálmán Gy.: *Az új angol választottbírósági törvény.* Gazdaság és Jog. 5 (1997). 21–24. o.
Kareken: *Challenging the Qualifications...*	M. C. Kareken: *Challenging the Qualifications of the Reinsurance Arbitrator".* FICC Quarterly. Winter 2000. 7. o. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3968/is_200001/ai_n8884549
Karrer: *Konstitutierung des Schiedsgerichts*.	P. A. Karrer: *Konstitutierung des Schiedsgerichts*. In: *Praxishandbuch Schiedsgerichtsbarkeit.* (hrsg.: H. Toggler). Wien, 2001. 89–111. o.
Kaser–Hackel: *Das römische Zivilprozessrecht.*	M. Kaser–K. Hackel: *Das römische Zivilprozessrecht.* München, 1996.
Kaufmann: *The Geneva Chamber of Commerce…*	G. Kaufmann: *The Geneva Chamber of Commerce and Industry Adopts Revised Arbitration Rules.* Journal of International Arbitration 9 (1992). 71–77. o.

KECSKÉS: *A polgári jog fejlődése…*	KECSKÉS L.: *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben*. Budapest, 2004.
KENDALL: *Barristers, Independence…*	J. KENDALL: *Barristers, Independence and Disclosure.* Arbitration International 8 (1992). 287–300. o.
KENDALL: *Barristers, Independence and…*	J. KENDALL: *Barristers, Independence and Disclosure Revisited.* Arbitration International. 16 (2000). 343–352. o.
KERR: *The London Court of …*	M. KERR: *The London Court of International Arbitration 1892–1992.* Arbitration International 8 (1992). 317–320. o.
KING–GIAZETTA: *Independence, Impartiality…*	R. KING–B. GIAZETTA: *Independence, Impartiality and Challenge the Appointment of an Arbitrator.* ICLG to International Arbitration. 2005. 28. skk. o.
KISS: *A Választottbíróság ítéletének érvénytelenítése…*	KISS K.: *A Választottbíróság ítéletének érvénytelenítése közrendbe ütközésre való hivatkozással. A hazai és a nemzetközi gyakorlat összehasonlítása*. Gazdaság és Jog 13 (2005) 10–14. o.
KISS: *A választottbíróval szembeni kizárási…*	KISS K.: *A választottbíróval szembeni kizárási indítvány.* Gazdaság és Jog 15 (2007). 22–26. o.
KOCH: *Standards and Procedures…*	CH. KOCH: *Standards and Procedures for Disqualifying Arbitrators.* Journal of International Arbitration 4 (2003). 325–353. o.
KOLLER: *Das neue österreichische Schiedsrecht…*	CH. KOLLER: *Das neue österreichische Schiedsrecht – Die wichtigsten Neureungen des Schiedsräg 2006 im*

	Überblick. Teil I. Juristische Ausbildung und Praxisvorbereitung. 2005/2006/03. 182–186. o.
Kollmann: *Die Schiedsgerichte in Industrie…*	J. Kollmann: *Die Schiedsgerichte in Industrie, Gewerbe und Handel.* München–Berlin, 1914.
Kondorosi–Uttó–Visegrády: *A bírói etika…*	Kondorosi F.–Uttó Gy.–Visegrády A.: *A bírói etika és a tisztességes eljárás.* Budapest, 2007.
Lachmann: *Handbuch für die…*	J. P. Lachmann: *Handbuch für die Schiedsgerichtspraxis.* Köln, 1998.
Lalive–Poudret–Reymond: *Le droit de l'arbitrage…*	P. Lalive–J. F. Poudret–C. Reymond: *Le droit de l'arbitrage interne et international en Suisse.* Lausanne, 1989.
Lalive: *On the Neutrality of…*	P. Lalive: *On the Neutrality of the Arbitrator and of the Place of Arbitration*. In: Swiss Essays on International Arbitration. 1984. 23–33. o.
Lalive: *The New Swiss Law…*	P. Lalive: *The New Swiss Law on International Arbitration*. Arbitration International 4 (1988). 2–20. o.
Lamm: *Az államok közötti viták…*	Lamm V.: *Az államok közötti viták bírói rendezésének története.* Budapest, 1990.
Lamm: *A Nemzetközi Bíróság kötelező…*	Lamm V.: *A Nemzetközi Bíróság kötelező joghatósági rendszere.* Budapest, 2005.
Landolt: *The IBA Guidelines on …*	P. Landolt: *The IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration: An Overview.* Journal of International Arbitration 22 (2005). 409–418. o.

Lebedev: *The LCIA Rules for…*	S. N. Lebedev: *The LCIA Rules for International Commercial Arbitration*. Arbitration International 8 (1992). 321–328. o.
Leloczky: *East–West Arbitration…*	K. Leloczky: *East–West Arbitration: A Practitioner's Viewpoint from Hungary.* Arbitration International 4 (1988). 266–268. o.
Lerner: *The Uniform Arbitration Act…*	J. Lerner: *The Uniform Arbitration Act: 25-Year Retrospective.* New York Law Journal. 1981, July. 1. skk o.
Levy: *Zur Lehre von…*	E. Levy: *Zur Lehre von den sog. actiones arbitrariae.* Weimar, 1915.
Liebscher–Schmid: *Arbitration Law…*	Ch. Liebscher–A. Schmid: *Arbitration Law in Austria*. Journal of International Arbitration. 16 (1999). 25–36. o.
Liebscher: *The Healthy Award*.	Ch. Liebscher: *The Healthy Award. Challenge in International Commercial Arbitration.* The Hague–London–New York, 2003.
Liebscher: *The New Arbitration…*	Ch. Liebscher: *The New Arbitration Act 2006. Text And Notes.* The Hague, 2006.
Lionnet: *The UNCITRAL Model Law…*	K. Lionnet: *The UNCITRAL Model Law. A German Perspective*. Arbitration International. 6 (1990). 343–347. o.
Lipe–Loftis: *The American Arbitration Association…*	G. S. Lipe–J. L. Loftis: *The American Arbitration Association and the International Centre for Dispute Resolution (AAA/ICDR).* In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. xxxi–xlviii. o.

Litewski: *Das Problem der Bindung…*	W. Litewski: *Das Problem der Bindung des römischen Schiedsrichters durch das materielle Recht.* In: Iurisprudentia universalis. Festschrift für Theo Mayer – Maly zum 70. Geburtstag. (hrsg.: M. J. Schermaier, J. M. Rainer, L. C. Winkel) Köln–Weimar–Wien, 2002. 409–416. o.
Macneil–Speidel–Stipanowich: *Federal Arbitration Law…*	I. R. Macneil–R. E. Speidel–T. J. Stipanowich: *Federal Arbitration Law: Agreements, Awards, and Remedies under the Federal Arbitration Act*. Boston, 1994.
Mádl–Vékás: *Nemzetközi magánjog…*	Mádl F.–Vékás L.: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi kapcsolatok joga.* Budapest, 1992.
Malleson: *Safeguarding Judicial Impartiality.*	K. Malleson: *Safeguarding Judicial Impartiality.* Legal Studies 22 (2002). 53–70. o.
Malouche: *Recent Developments in Arbitration…*	H. Malouche: *Recent Developments in Arbitration Law in Tunisia.* Journal of International Arbitration. 8 (1991). 23–32. o.
Marriott: *Conflicts of Interests.*	A. Marriott: *Conflicts of Interests.* In: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration. ASA Swiss Arbitration Association. Conference in Zurich of January 26, 2001. Reports and Materials.* (ed.: P. A. Karrer). Basel, 2001. 25–43. o.
Marriott: *Conflicts of Interest.*	A. Marriott: *Conflicts of Interest.* Arbitration. The Journal of the Chartered Institute of Arbitrators. February, 2002. 31–41. o.

MAXWELL: *English Arbitration Act…*	K. MAXWELL: *English Arbitration Act 1996: Will Anything Change in the Practice?* Arbitration International 13 (1997). 435–438. o
MCCLENDON: *State International Arbitration…*	P. MCCLENDON: *State International Arbitration Laws: Are They Needed or Desirable?* American Review of International Arbitration 1 (1990). 245–250. o.
MEADE: *Arbitration Overview…*	R. E. MEADE: *Arbitration Overview: The AAA's Role in Domestic and International Arbitration*. Journal of International Arbitration, 1 (1984). 263–272. o.
MELIS–STROHLBACH: *East–West Arbitration*.	W. MELIS–H. STROHLBACH: *East–West Arbitration*. In: P. SANDERS (ed.): *Yearbook Commercial Arbitration*. VII. 1982. 395–406. o.
MERJIAN: *Caveat Arbitrator…*	A. H. MERJIAN: *Caveat Arbitrator: Laker Airways and the Appointment of Barristers as Arbitrators in Cases Involving Barrister-Advocates from the Same Chambers.* Journal of International Arbitration, 17 (2000). 31–70. o
MERKIN: *Arbitration Act…*	R. MERKIN: *Arbitration Act 1996. Annotated Guide.* London–New York–Hong Kong. 1996.
MEYERSON–TOWNSEND: *Revised Code of Ethics…*	B. MEYERSON–J. M. TOWNSEND: *Revised Code of Ethics for Commercial Arbitrators Explained.* Dispute Resolution Journal, February/April 2004. 1–7. o.

MURPHY: *Standards of Arbitrator…*	E. A. MURPHY: *Standards of Arbitrator Impartiality: How Impartial Must They Be?* Journal of Dispute Resolution, 1996. 463–470. o.
MUSTILL–BOYD: *The Law and Practice…*	M. J. MUSTILL–S. C. BOYD: *The Law and Practice of Commercial Arbitration in England.* London, 1989.
MÜLLER: *International Arbitration…*	CH. MÜLLER: *International Arbitration. A Guide to the Complete Swiss Case Law (Unreported and Reported).* Zürich–Basel–Geneva, 2004.
NEUBURGER: *No „Evident Partiality" in…*	J. NEUBURGER: *No „Evident Partiality" in Arbitrator's Failure to Disclose Prior Co-Counsel Relationship in Multi-Party Patent Litigation.* http://brownraysman.typepad.com/technology_law_update/2007/01/no_evident_part.html
NICHOLAS–YOUNG: *Global Overview: An Introduction…*	G. NICHOLAS–B. YOUNG: *Global Overview: An Introduction to International Commercial Arbitration – Key Concepts, Trends and Features.* In: J. W. ROWLEY–MC. B. MENDELSOHN (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. xi–xxix. o.
NIEBUHR: *International Arbitration Amongst…*	T. M. NIEBUHR: *International Arbitration Amongst the Greeks.* Oxford, 1913.
NIKLAS: *Schiedsverfahren via…*	M. NIKLAS: *Schiedsverfahren via Internet. Juristische Möglichkeiten der Verfahrensabwicklung via Internet nach der ZPO.* http://www.rechtsprobleme.at/doks/internet-schiedsverfahren-niklas.pdf 2. o.

OPPENHEIM: *Választottbíróság Ausztriában.*	OPPENHEIM K.: *Választottbíróság Ausztriában*. Magyar Jog 40 (1993). 732–735. o.
O'REILLY: *Costs in…*	M. O'REILLY: *Costs in Arbitration Proceedings.* London–Hong Kong, 1997.
OSWALD: *Probleme der…*	S. OSWALD: *Probleme der Mehrparteien chiedsgerichtsbarkeit.* Hamburg, 1998.
PAULSSON–PETROCHILOS: *Revision of the…*	J. PAULSSON–G. PETROCHILOS: *Revision of the UNCITRAL Arbitration Rules. Report.* 60. o. http:// www.uncitral.org
PAULSSON: *Ethics, Elitism, Eligibility.*	J. PAULSSON: *Ethics, Elitism, Eligibility.* Journal of International Arbitration 14 (1997). 13–22. o.
PENNER: *Development of Arbitration.*	V. PENNER: *Development of Arbitration.* In: *Arizona Civil Remedies Seminar (October, 1999.).* http://www.cidra.org/articles/newway.htm
PESTALOZZI: *Die Schiedsgerichtsbarkeit der Zürcher Handelskammer.*	A. PESTALOZZI: *Die Schiedsgerichtsbarkeit der Zürcher Handelskammer.* In: *Die Internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz.* Schriftrenreihe des Deutschen Instituts für Schiedsgerichtswesen. I. (hrsg.: K. H. BÖCKSTIEGEL). Köln, 1989. 183. skk. o.
PETSCHEK–STAGEL: *Die österreichische Zivilprozeß.*	G. PETSCHEK–F. STAGEL: *Die österreichische Zivilprozeß. Eine systematische Darstellung.* Wien, 1963.
PIKÓ: *Schiedsgerichtsbarkeit in…*	R. PIKÓ: *Schiedsgerichtsbarkeit in Ungarn*. Heidelberg, 1998.

PLATTE: *Introduction to International…*	M. PLATTE: *Introduction to International Commercial Arbitration.* Verona Lectures on International Commercial Law (ed.: F. FERRARI). Roma, 2006.
PLUCHINSKY–LYND: *The Basics of Confirming, Vacating, Modifying...*	D. A. PLUCHINSKY–J. W. LYND: *The Basics of Confirming, Vacating, Modifying and Correcting an Arbitration Award Under the Federal Arbitration Act and the Texas Arbitration Act.* http://library.findlaw.com/2004/Feb/24/133304.html
POWER: *The Austrian Arbitration…*	J. POWER: *The Austrian Arbitration Act. A Practitioner's Guide to Sections 577–618 of the Austrian Civil Procedure*. Wien, 2006.
Q. HORATI FLACCI: *Opera.*	F. KLINGNER (rec.): *Q. HORATI FLACCI: Opera.* Lipsiae in Aedibus. 1959.
RÁCZ: *Az igazságszolgáltatási szervezet…*	RÁCZ A.: *Az igazságszolgáltatási szervezet egysége és differenciálódása*. Budapest, 1972.
RÁCZ: *Courts and Tribunals.*	A. RÁCZ: *Courts and Tribunals. A Comparative Study.* Budapest, 1980.
RAGHAVAN: *New Horizons for Alternative…*	V. RAGHAVAN: *New Horizons for Alternative Dispute Resolution in India – The New Arbitration Law of 1996.* Journal of International Arbitration 13 (1995). 5–42. o.
RECHBERGER: *Einführung in das neue…*	W. H. RECHBERGER: *Einführung in das neue österreichische Schiedsverfahrensrecht*. In: http://www.iwp.or.at/veranstaltungen/unterlagen_2006_03_21.pdf 3. o.

Rechberger: *Kommentar zur ZPO.*	W. H. Rechberger: *Kommentar zur ZPO.* Wien, 2000.
Redfern – Hunter: *Law and Practice of International Commercial Arbitration*.	A. Redfern – M. Hunter: *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. London, 1986.
Redfern–Hunter: *Law and Practice ...*	A. Redfern–M. Hunter: *Law and Practice of International Commercial Arbitration*. London, 2004 .
Reymond: *L'arbitration Act, 1996.*	C. Reymond: *L'arbitration Act, 1996.* Revue de l'Arbitrage. 1997, No. 1. 67. skk. o.
Réczei: *Internationales Privatrecht*.	L. Réczei: *Internationales Privatrecht*. Budapest, 1960.
Révai T.: *A választottbíráskodás egyes...*	Révai T.: *A választottbíráskodás egyes elvi kérdései a szocialista országokban*. Jogtudományi Közlöny 20 (1965). 72–81. o.
Rivkin–Donovan: *United States*.	D. W. Rivkin–D. F. Donovan: *United States*. In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. 395–408. o.
Roebuck: *'Best to Reconcile'...*	D. Roebuck: *'Best to Reconcile': Mediation and Arbitration in the Ancient Greek World.* Arbitration. The Journal of the Chartered Institute of Arbitrators. November, 2000. 275–287. o.
Roebuck–De Loynes de Fumichon: *Roman Arbitration*.	D. Roebuck–B. De Loynes de Fumichon: *Roman Arbitration*. Oxford, 2004.

Rowley–Mendelsohn (ed.): *Arbitration World…*	J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006.
Rüede–Hadenfeldt: *Schweizerisches Schiedsgerichtsrecht.*	Th. Rüede–R. Hadenfeldt: *Schweizerisches Schiedsgerichtsrecht.* Zürich, 1980.
Samuel: *A Critical Look at the Reform…*	A. Samuel: *A Critical Look at the Reform of Swiss Arbitration Law.* Arbitration International 7 (1991). 27–56. o.
Samuel: *Arbitration, Alternative Dispute…*	A. Samuel: *Arbitration, Alternative Dispute Resolution Generally and the European Convention on Human Rights.* Journal of International Arbitration 21 (2004). 413–437. o.
Sanders (ed.): *UNCITRAL's Project…*	P. Sanders (ed.): *UNCITRAL's Project for a Model Law of International Commercial Arbitration*. Deventer, 1984.
Sanders: *Commentary on the UNCITRAL…*	P. Sanders: *Commentary on the UNCITRAL Arbitration Rules.* In: ICCA Yearbook Commercial Arbitration, 1977. 172–223. o.
Sanders: *Quo vadis arbitration?*	P. Sanders: *Quo vadis arbitration? Sixty Years of Arbitration Practice.* The Hague, 1999.
Sanders: *The History of the...*	P. Sanders: *The History of the New York Convention*. In: Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention. ICCA Congress Series No. 9. (ed.: A. J. van den Berg.) The Hague, 1999. 11–14. o.

Sanders: *Has the Moment Come…*	P. Sanders: *Has the Moment Come to Revise the Arbitration Rules of UNCITRAL?* Arbitration International 20 (2004). 243–247. o.
Sándor–Vékás: *Nemzetközi adásvétel.*	Sándor T.–Vékás L.: *Nemzetközi adásvétel.* Budapest, 2005.
Sándor: *A svájci kereskedelmi jog...*	Sándor I.: *A svájci kereskedelmi jog kodifikációjának története.* Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae. 35 (1995/96). 83–97. o.
Sándor–Szűcs: *Az ügyvédi felelősség...*	Sándor I.–Szűcs B.: *Az ügyvédi felelősség és biztosítása.* Budapest, 2001.
Sándor: *A társasági jog története…*	Sándor I.: *A társasági jog története Nyugat-Európában.* Budapest, 2005.
Sandy: *Independence, Impartiality, Arbitration…*	D. Sandy: *Independence, Impartiality, Arbitration and the Human Rights Act in England.* Arbitration International 22 (2004). 305–321. o.
Schäfer–Verbist–Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.*	E. Schäfer–H. Verbist–Ch. Imhoos: *ICC Arbitration in Practice.* The Hague, 2005.
Schlosser: *The Competence of Arbitrators…*	P. Schlosser: *The Competence of Arbitrators and of Courts.* Arbitration International 8 (1992). 186–193. o.
Schmidlin: *K. H. Ziegler: Das private Schiedsgericht im antiken römischen Recht.*	B. Schmidlin: *K. H. Ziegler: Das private Schiedsgericht im antiken römischen Recht.* Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung. 91 (1974). 435–443. o.

Schöldström: *The Arbitrator's Mandate.*	P. Schöldström: *The Arbitrator's Mandate. A Comparative Study of Relationships in Commercial Arbitration under the Laws of England, Germany, Sweden and Switzerland.* Stockholm, 1998.
Schwab–Walter: *Schiedsgerichtsbarkeit.*	K. H. Schwab–G. Walter: *Schiedsgerichtsbarkeit. Systematischer Kommentar zu den Vorschriften der Zivilprozessordnung, des Arbeitsgerichtsgesetzes, der Staatsverträge und der Kostengesetze über das privatrechtliche Schiedsgerichtsverfahren.* München, 2000.
Scott Donahey: *The Independence and Neutrality...*	M. Scott Donahey: *The Independence and Neutrality of Arbitrators.* Journal of International Arbitration, 9 (1992). 31–42. o.
Scott: *Federal Common Law...*	R. A. Scott: *Federal Common Law and Arbitral Power.* University of Nevada Las Vegas Law Review. http://ssrn.com/abstract=996481
Second Circuit Finds...	*Second Circuit Finds „Evident Partiality" Where Arbitrator Attempted to Preserve Neutrality by Not Investigating a Potential Conflict.* http://www.adrforum.com/adr_CaseDetails.aspx?caseid=1089
Segesser–Jolles: *Switzerland.*	G. v. Segesser–A. Jolles: *Switzerland.* In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. 359–375. o.

Settlement of Commercial Disputes…	*Settlement of Commercial Disputes: Revision of the UNCITRAL Arbitration Rules. Note by Secretariat*. 2006. http://www.uncitral.org
Sheppard: *England and Wales.*	A. Sheppard: *England and Wales.* In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. 63–77. o.
Shore–Hodges–Pellew–Jones: *International Chamber of Commerce…*	L. Shore–P. Hodges–D. Pellew–O. Jones: *International Chamber of Commerce (ICC).* In: J. W. Rowley–Mc. B. Mendelsohn (ed.): *Arbitration World. Jurisdictional Comparisons.* London, 2006. xlix–lxiii. o.
Siklósi: *A jogügyletek érvénytelenségével összefüggő...*	Siklósi I.: *A jogügyletek érvénytelenségével összefüggő terminológiai kérdések a római jogban* Acta Facultatis Politico – iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. 43 (2006) 203–222. o.
Singla: *Bias and Conflicts…*	N. Singla: *Bias and Conflicts. The Commercial Bar Association (COMBAR) North American Meeting 2006 Rome 2–3* June.
Smith: *Contractual Obligations Owed…*	M. L. Smith: *Contractual Obligations Owed by and to Arbitrators: Model Terms of Appointment*. Arbitration International 8 (1992) 19–35. o.
Smith: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator.*	M. L. Smith: *Impartiality of the Party-Appointed Arbitrator.* Arbitration International 6 (1990). 320–342. o.

Sornarajah: *The Climate of International Arbitration*.	M. Sornarajah: *The Climate of International Arbitration*. Journal of International Arbitration, 8 (1991). 47–86. o.
Stein: *Legal Institutions*...	P. Stein: *Legal Institutions. The Development of Dispute Settlement*. London, 1984.
Stewart–Burgess: *Unwin Hyman Dictionary of Law*.	W. J. Stewart–R. Burgess: *Unwin Hyman Dictionary of Law*. Leicester, 1999.
Steyn: *Book Review. Law and Practice of International Commercial Arbitration*.	J. Steyn: *Book Review. Law and Practice of International Commercial Arbitration*. Arbitration International 8 (1992). 387–89. o.
Steyn: *England's Response to the*...	J. Steyn: *England's Response to the UNCITRAL Model Law of Arbitration*. Arbitration International, 10 (1994). 1–16. o.
Stohanzl (hrsg.): *Zivilprozessgesetze*.	R. Stohanzl (hrsg.): *Zivilprozessgesetze*. Wien, 2002.
Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal*...	H. Strohbach: *Composition of the Arbitral Tribunal and Making of the Award*. In: P. Sanders (ed.): *UNCITRAL's Project for a Model Law of International Commercial Arbitration*. Deventer, 1984. 103–115. o.
Sumner Maine: *Az ősi jog*	H. Sumner Maine: *Az ősi jog*. (ford.: Sárkány M.) Budapest, 1997.
Suskin–Prysak: *New Developments on*...	H. S. Suskin–S. J. Prysak: *New Developments on the Standard for Finding „Evident Partiality*". http://www.jenner.com/files/tbl_s20Publications%5C

RelatedDocumentsPDFs1252%5C1369%5CBloomberg_Law_Reports_Securities_Arbitration.pdf

SZALAY: *A választottbírósági eljárásra…* — SZALAY Á.: *A választottbírósági eljárásra és döntésre irányadó jogi szabályozás.* Jogtudományi Közlöny 55 (2000). 133–144. o.

SZALAY: *Versenyjog és választottbíráskodás.* — SZALAY Á.: *Versenyjog és választottbíráskodás*. Jogtudományi Közlöny 56 (2001). 93–103. o.

SZÁSZ: *A KGST Általános Szállítási…* — SZÁSZ I.: *A KGST Általános Szállítási Feltételek. Egységes törvény a nemzetközi kereskedelemre.* Budapest, 1974.

SZÁSZ: *A választottbíráskodásról és szabályozásáról.* — SZÁSZ I.: *A választottbíráskodásról és szabályozásáról.* Gazdaság és Jog, 2–3. (1993). 8–11. o.

The UNCITRAL Model Law – Lex Facit Arbitrum. — *The UNCITRAL Model Law – Lex Facit Arbitrum.* Arbitration International, 2 (1986). 241–260. o.

Third Seminar on East-West Arbitration… — *Third Seminar on East-West Arbitration: (Paris, December 6-8, 1983.)* In: Journal of International Arbitration, 1 (1984) 85–86. o

THOMAS: *Book Review – The Law and Practice of Commercial Arbitration in England.* — D. R. THOMAS: *Book Review – The Law and Practice of Commercial Arbitration in England.* Arbitration International 1 (1985). 112–114. o.

THOMAS–PUTZO: *Zivilprozessordnung.* — H. THOMAS–H. PUTZO: *Zivilprozessordnung.* München, 2003.

TÓTH: *A nemzetközi választottbíráskodás…*	TÓTH Á.: *A nemzetközi választottbíráskodás szabályozása Svájcban (Átmeneti szabályok).* Friss Hírek a nemzetközi kereskedelmi jog világából. 7 (1991). 7–11. o.
TSCHANZ: *International Arbitration…*	P-Y. TSCHANZ: *International Arbitration in the United States: the Need for a New Act.* Arbitration International, 3 (1987). 309–328.
TSCHANZ: *The Chamber of Commerce…*	P.-Y. TSCHANZ: *The Chamber of Commerce and Industry of Geneva's Arbitration Rules and their Expedited Procedure.* Journal of International Arbitration 18 (1993). 51–58. o.
TSCHANZ: *Arbitrators' Conflicts of Interests…*	P-Y. TSCHANZ: *Arbitrators' Conflicts of Interests: Switzerland*. In: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration. ASA Swiss Arbitration Association. Conference in Zurich of January 26, 2001. Reports and Materials.* (ed.: P. A. KARRER). Basel, 2001. 65–79. o.
UJLAKI: *A választottbíráskodás…*	UJLAKI G.: *A választottbíráskodás kézikönyve*. Budapest, 1944.
UJLAKI: *A választottbírósági szerződés…*	UJLAKI L.: *A választottbírósági szerződés jogági elhelyezettsége és tipológiája*. Jogtudományi Közlöny. 46 (1991). 216–225. o.
UZAN–SPIRA: *Appointment of Arbitrators…*	J. UZAN–SPIRA: *Appointment of Arbitrators by the Geneva Chamber of Commerce and Industry (CCIG).* Journal of International Arbitration 1 (1984). 73–80. o.

VAN DEN BERG: *The New York Arbitration…*	A. J. VAN DEN BERG: *The New York Arbitration Convention of 1958. Towards a Uniform Judicial Interpretation*. Deventer, 1981.
VÁRADY–BARCELO III–MEHREN: *International Commercial Arbitration*.	T. VÁRADY–J.J. BARCELO III–A. T. VON MEHREN: *International Commercial Arbitration*. Minnesota, 1999.
VEEDER–DYE: *Lord Bramwell's Arbitration Code…*	V. V. VEEDER–B. DYE: *Lord Bramwell's Arbitration Code 1884–1889.* Arbitration International 8 (1992). 329–352. o.
VOGT: *Der Schiedsvertrag nach…*	S. A. VOGT: *Der Schiedsvertrag nach schweizerischem Recht*. Diss. Zürich, 1989.
VON MEHREN: *Die UNCITRAL Schiedsordnung...*	A. T. VON MEHREN: *Die UNCITRAL Schiedsordnung in rechtsvergleichender Sicht*. Jahrbuch für die Praxis der Schiedsgerichtsbarkeit. 1990. 86–96. o.
VÖRÖS: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga…*	VÖRÖS I.: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. III. kötet*. Budapest, 2004.
VRIES: *International Commercial Arbitration…*	H. P. VRIES: *International Commercial Arbitration: A Transnational View.* Journal of International Arbitration. 1 (1984). 7–20. o.
WALKER (ed.): J. STAIR: *The Institutions…*	D. M. WALKER (ed.): J. STAIR: *The Institutions of the Law of Scotland*. Edinburgh–Yale (New Haven), 1981.
WALTER–BOSCH–BRÖNNIMANN: *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit…*	G. WALTER–W. BOSCH–J. BRÖNNIMANN: *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz. Kommentar zu Kapitel 12 des IPR-Gesetzes*. Bern, 1991.

WALTER: *Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit…*	H. WALTER: *Die schiedsrichterliche Unabhängigkeit in der privaten Schiedsgerichtbarkeit im deutschen und anglo-amerikanischen Recht*. Diss. München, 1986.
WALTON: *Russell on the Law...*	A. WALTON: *Russell on the Law of Arbitration*. London, 1979
WEHRLI: *Rechtsprechung zum Schweizerischen…*	D. WEHRLI: *Rechtsprechung zum Schweizerischen Konkordat über die Schiedsgerichtsbarkeit.* Zürich, 1985.
WEIR: *Arbitration in Scotland.*	M. E. WEIR: *Arbitration in Scotland.* Journal of International Arbitration 4 (1987). 35–49. o.
WETTER: *The Present Status of...*	J. G. WETTER: *The Present Status of the International Court of Arbitration of the ICC: An Appraisal.* American Review of International Arbitration 1 (1990). 93. skk. o.
WHITESELL: *Conflicts of Interests from…*	A. M. WHITESELL: *Conflicts of Interests from the ICC Point of View.* In: *Conflicts of Interests in International Commercial Arbitration. ASA Swiss Arbitration Association. Conference in Zurich of January 26, 2001. Reports and Materials.* (ed.: P. A. KARRER). Basel, 2001. 57–64. o.
WIETZOREK: *Die Unparteilichkeit*	M. WIETZOREK: *Die Unparteilichkeit des Schiedsrichters.* http://www.zrl.jura.unali-erlangen.de/seminar/Wietzorek.pdf des Schiedsrichters.
WILLIAMS: *The Sources of Law...*	I. WILLIAMS: *The Sources of Law in the Swiss Civil Code.* Oxford, 1923.

YANMING: *The Ethics of Arbitrators…*	H. YANMING: *The Ethics of Arbitrators in CIETAC Arbitrations.* Journal of International Arbitration 12 (1995). 5–14. o.
ZEILER–STEINDL: *The New Austrian Arbitration…*	G. ZEILER–B. STEINDL: *The New Austrian Arbitration Law. A Basic Primer.* Wien–Graz, 2006.
ZIEGLER: *Arbiter, arbitrator...*	K. H. ZIEGLER: *Arbiter, arbitrator und amicabilis compositor.* Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung. 84 (1967). 376–381. o.
ZIEGLER: *Das private Schiedsgericht…*	K. H. ZIEGLER: *Das private Schiedsgericht im antiken römischen Recht.* München, 1971.
ZIMMERMANN: *The Law of Obligations…*	R. ZIMMERMANN: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition.* Oxford, 1996.
ZOLTÁN: *A nemzetközi választottbíráskodás…*	ZOLTÁN Ö.: *A nemzetközi választottbíráskodás egyes kérdéseiről.* Jogtudományi Közlöny 41 (1986). 467–472. o.
ZUBERBÜHLER–MÜLLER–HABEGGER (Eds.): *Swiss Rules of International...*	T. ZUBERBÜHLER–CH. MÜLLER–PH. HABEGGER (Eds.): *Swiss Rules of International Arbitration. Commentary.* The Hague, 2005.
ZUBROD: *Evident Partiality and…*	D. E. ZUBROD: *Evident Partiality and Misconduct of Arbitrators.* Journal of International Arbitration 11 (1994). 115–118. o.
ZWEIGERT–KÖTZ: *Einführung in das...*	K. ZWEIGERT–H. KÖTZ: *Einführung in die Rechtsvergleichung.* Tübingen, 1996.

A könyvben szereplő fontosabb weboldalak[835]

http://www.kluwerarbitration.com
http://www.ibanet.org
http://www.iccarbitration.org
http://www.adr.org
http://www.mkik.hu
http://www.valasztottbirosag.hu
http://www.lcia-arbitration.com
http://www.lcia.org
http://www.uncitral.org
http://www.swissarbitration.ch
http://www.wko.at/arbitration

[835] Itt azon, a könyvben szereplő fontosabb weboldalakat tüntettem fel, melyek az irodalomjegyzékben említésre nem kerülnek.

JOGESETEK JEGYZÉKE

4.P.226/2004. (I. Zivilabteilung)
4.P.31.792/1939/22.
A. S.A.R.L. v. B. Ltd. (4. P.146/2005.)
Al Harbi v. Citibank, N. A. 85 F. 3d 680, 682 (D. C. Cir. 1996)
Allied – Bruce Terminix Cos. v. Dobson 513 US 265 (1995)
Andros Compania Maritima, S.A. v. Marc Rich & Co., 579 F2d (2nd Circ. 1978)
ANR Coal Co. Inc. v. Cogentrix of North Carolina 173 F.3d 493 (4th Cir. 1999)
Applied Industrial Materials Corp. v. Ovalar Makine Ticaret Ve Sanayi A. S. (2d Cir. July 9, 2007
AT&T Corporation and Lucent Technologies, Inc. v. Saudi Cable Company
Bernstein Seawell & Kove v. W. E. Bosarge, 8 13 F.2d 726,732 (5th Cir. 1987)
BH 2001. 79.
Brandenburgisches Oberlandesgericht 26. 06. 2000 (8 SchH 1/00)
C. 2718/1913. sz.
C. Nac. Com., sala B, 04/03/2005 – Darmex S.A. v. Application Software
Cargill Rice, Inc. v. Empresa Nicaraguense de Alimentos Basicos, 25 F. 3d 223 (4th Circ. 1994.)
Centrozap v. Orbis et al. (1966)
Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty CO. 393 U.S. 145 (1968)
Cook Industries, Inc. v. C. Itoh & Co. (America) Inc. 449 F. 2d 106 (2nd Cir. 1971)

Coriman International SA en liquidation judiciaire v. Batima SA et Auxiba SA (1984)
De Baker v. Shah, 533 N.W 2d (Wis. 1995)
Delta Mine Holding v. AFC Coal Properties, 280 F. 3d (8th Cir. 2001)
DFT 4P.188/2001.
Dimes v. Proprietors of the Grand Junction Canal
Director General of Fair Trading v. Proprietary Association of Great Britain and another [2001]
Discain Project Services v. Opecprime Development [2001]
EvBl 1959/362 (SZ 32/109).
EvBl 1996/130. (SZ 69/773)
Findlay v. United Kingdom [1997] 24 EHRR 221.
Fremarc v. ITM Enterprises (Cour de Cassation, 06. 12. 2001)
Hagop Ardahalian v. Unifert International S. A. (The Elissar) (1984)
Hellenic Railways v. The Government of Greece (1930)
Himpurna California Energy Ltd. (Bermuda) v. Republic of Indonesia (2005)
Hitachi Ltd. v. SMS Schloemann (DFT 30. 06. 1994.)
Hunt v. Mobil Oil Corp. 654 F. Supp 1487, 1503 (S.D.N.Y.1987)
I.SA (Switzerland) v. V. (Hong Kong) (DFT 09. 02. 1998.)
In re Astoria Medical Group 182 N. E. 2d 85 (N. Y. 1962)
IV. 2326/1935/14.
Kessler v. Motor Vehicle Accident Indemnification Corp. (S. Ct. 267 N. Y. S. 1966)
K/S Norjarl A/S v. Hyundai Heavy Industries Co. Ltd. (1991)
Kuwait Foreign Trading Contracting and Investment CO (KFTIC) v. ICORI Estero Spa (1991)
Laker Airways v. FLS Aerospace Limited, Queen's Bench Division, 20 April, 1999.
Lawal v. Northern Spirit Ltd (2003)
Leatherby Insurance Company v. Merit Insurance Company 714 F. 2d 673 (1983)
Legf. Bír. Gfv. VI. 30.450/2002. sz.
LGZ (Landesgericht) Wien, 27. 07. 1993 (72.768)
LGZ Wien 21. 03. 1989. (41.530.).

LGZ Wien, 27. 02. 1991. (66.834.).
LGZ Wien, 6. 10. 1992. (69.693).
Ligna, Aussenhandelsunternehmen v. Baumgartner & Co. AG v. Obergericht des Kantons Zürich (DFT 84 I. 39.)
Liverpool Roman Catholic Archidocesan Trust v. Goldberg
Locabail (UK) Ltd. Bayfield Properties Ltd and another (2000)
Milwaukee Light, Heat & Traction Co. v. Fla Co. (S. Ct. Wisc. 125. N. W. 1910)
Mitsubishi Motors Corpn v Chrysler Soler-Plymouth Inc. 473 US 614 (1985)
Morelite Constr. Corp. v. New York City Dist. Council Carpenters Benefit Funds, 748 F.2d 79, 84 (2d Cir. 1984)
Neale v. Ledger (1812)
Nye Saunders and Partners v. Alan e Bristow (1987) 37 BLR 92
OGH (Oberste Gerichtshof). 7. 11. 1991. (117.).
OGH 15. 12. 1971.(208/71.)
OGH 18. 04. 1989. (110.).
OGH 26.1.2005 OGH 7Ob314/04h.
OGH, 18. 11. 1982. (1983)
Pacific & Arctic Railway and Navigation Company v. United Transportation Union 952 F. 2d 1144 (9th Cir. 1991)
Pando Compania Naviera S. A. v. Filmo SAS (1975)
Peoples Sec. Life Ins. Co. v. Monumental Life Ins. Co. 991 F. 2d 141, 146 (4th Cir. 1993)
Pescod v. Pescod (1887)
Porter v. Magill [2001] UKHL 67.
Positive Software Solutions, Inc. v. New Century Mortgage Corp. 337 F. Supp. 2d 862 (N. D. Tex. 2004)
PPG Industries Inc. v. Pilkington (1989)
R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate Ex p. Pinochet Ugarte (No. 2.).
R. v. Gough 1993, AC 646.
Re a Firm of Solicitors (1992)
Re European etc., Shipping Co. And Croskey & Co. (1860)
Re Hopper (1867)

Republic of Ghana v. Telekom Malaysia Berhad (13/2004 HA/RK 2004.667)
Rex v. Sussex Justices, Ex Parte McCarthy (1924)
Rondel v. Worsley (1969)
Rustal Trading Limited v. Gill and Duffus S.A. 12 [2000]
Scmitz v. Zilveti, *20 F. 3d 1043 (9th Cir. 1994)*
Skinners, *Taylors (1484, Billesdon-award)*
Société Européenne d'Etude et d'Entreprises (SEEE) v. The Socialist Republic of Yugoslavia (1956)
Société Ligier et Société Diffusia c. Société Alfa Lancia Industriale
Standard Tankers (Bahamas) Co. Ltd. v. Motor Tank Vessel, AKTI 438 F. Supp. 153 (1977)
Supasave Retail Ltd. V. Coward Chance and Others (1991),
SZ 21/66
Szilard v. Szasz (1955, S. C. R.)
Tackaberry v. Phaidon Navegacion S.A.
Tipton v. Systron Donner Corp. Cal. Rptr. 1979
Toyota of Berkeley v. Automobile Salesmen's Union
United States Wrestling Fed'n v. Wrestling Div. of the AAU, Inc. 605 F. 2d 313, 320 (7th Cir. 1979)
Van Pelt v. UBS Financial Services (W.D.N.C. June 14, 2006)
Wells v. Cooke (1818),
Westland Helicopters Ltd. (UK) v. Arab Republic of Egypt, Arab Organization for Industrialization, Arab British Helicopter Company (Egypt) (1986)
Woods v. Saturn Distribution Corp. 78 F.3d (9th Cir. 1996)
X. Inc. v. S. et consorts and Tribunal de première instance du canton du Genève (1995)
ZH 20. 11. 1981.[836]

[836] Kiemelést érdemel, hogy a munkában több jogesetet a www.kluwerarbitration.com elektronikus adatbázisát felhasználva mutattam be.

SUMMARY

International Commercial Arbitration

Appointment and Challenge of Arbitrator

This book deals with international commercial arbitration from a comparative point of view, with special emphasis on the appointment and challenge of (an) or arbitrators.

The issue of the appropriate arbitrators in a commercial arbitration procedure is a question of high priority; hence it can be deemed as a fundamental guarantee of the fair procedure. As a special feature of the arbitration procedure the parties are entitled to appoint some – if not all – members of the tribunal, and under certain circumstances they can challenge the arbitrators. It should be kept in mind that after rendering the award the parties may initiate the setting aside of the award based on the non-appropriate composition of the arbitral tribunal.

As the challenge of the arbitrator is closely related to the term of independence and impartiality, the question arises, whether a general, abstract definition of these notions exists, taking into account the analyzed countries and the results of the trends in the international legal unification. The author seeks the answer to these questions by describing the legal regulations of the examined countries and international guidelines, as well as by reporting some leading cases of related to these issues.

The book was written without a desire of totality, which can be verified by the selection of the countries discussed. The author endeavored to clarify the problems of the issue by several aspects, and that is considered to be a reason to the preference of the countries in the book.

The author deals with the following countries in his work: Austria, Switzerland, England, United States of America and Hungary. The book discusses some important trends of the legal unification in this matter – especially the relevant guidelines concerning the conflicts of

interests of arbitrators – and also puts emphasis on several international arbitration chambers, too (*International Chamber of Commerce*, *London Court of International Arbitration*, etc.).

Besides reasoning the choice of the topic the introduction of the paper deals with the antecedents of the problem in antiquity with special regard to Roman law. The dissertation highlights the fact that some rules on arbitration can be found in the ancient laws, as well as Roman law. We can even find references on arbitration in the classical literature, as well.

The present rules on arbitration in Austria have been effective since the 1st of July, 2006. The rules concerning arbitration can be found in the *Zivilprozessordnung*, which became effective on the 1st of January, 1898. Although the regulation on arbitration was modified in 1983, the thorough reform of these rules was accomplished in 2006 after several years of *travaux preparatoires*. The new regulation is based on UNCITRAL Model Law, therefore Austria is regarded as a Model Law Country. It is worth mentioning that the regulation has some diverging features from Model Law, and some of them may be found in the appointment and challenge of arbitrators.

The Austrian ZPO contains the requirement of both independence and impartiality. If either of those requirements are lacking or in case of lack of the qualification agreed by the parties, a party may challenge the arbitrator. It is an essential difference to previous regulation; hence, under the former legislation an arbitrator could be challenged on the very same grounds as an official judge.

Switzerland is considered to be traditionally a country, where arbitration procedures very often take place. It cannot be only explained with the well-known political independence of Switzerland, but also with the definition of arbitrability under Swiss law. According to this definition a very wide range of legal debates can be settled on the way of arbitration. The dissertation shortly refers to the significance of commercial arbitration in the history of private law in Switzerland, then introduces the valid rules concerning the appointment and challenge of arbitrators. In Switzerland one has to keep an eye on the difference between Swiss domestic and international arbitration. Concerning domestic arbitration one has to apply Intercantonal Conven-

tion of 27th of March, 1969 *(Konkordat über die Schiedsgerichstbarkeit)*, while in case of international arbitration Chapter 12 of the Private International Law Statute (*Bundesgesetz über das internationale Privatrecht*, IPRG) is applicable. Before the promulgation of IPRG the Intercantonal Convention had covered both domestic and international arbitration procedure.

The book compares the rules of the Intercantonal Convention and Chapter 12 of IPRG on the appointment and challenge of arbitrators. Concerning these provisions one can state that the regulations of IPRG are in conformity with the needs of international commercial arbitration.

The author highlights that Article 180 of IPRG contains only the requirement of independence *(Unabhängigkeit*, *indépendance, indipendenza)*, but – in contrast with UNCITRAL Model Law – there is no reference to impartiality.

In spite of the fact that there is not a uniform interpretation of independence and impartiality in the Swiss literature, by analyzing the relevant case law a distinction can be drawn between the two notions. Referring to the case *Ligier (Société Ligier et Société Diffusia c. Société Alfa Lancia Industriale)*, which originates in the time before the promulgation of IPRG. The reasoning of case *Ligier* states that the lack of independence of the arbitrator can be only based on such objective facts, which raise doubts towards the independence of the arbitrator in a reasonable third person. The reasoning of the *Hitachi (Hitachi Ltd. v. SMS Schloemann)* case also contains objective criteria for describing independence. This reasoning also stresses that it is not necessary for exclusion that the arbitrator is actually biased, rather it is sufficient if there are such circumstances which result in the appearance of bias *(der Anschein der Befangenheit)*. This interpretation can be compared with the *Gough-test*, elaborated by the English law, which examines *the real danger of bias*.

The work describes the regulation of the Swiss Rules on the appointment and challenge of arbitrators. The Swiss Rules *(Schweizerische Schiedsordnung)* became effective on the 1st of January, 2004, and these rules should be applied in international arbitration procedures at the arbitration court of the chamber of Basel, Bern, Geneva,

Ticino, Vaud and Zurich, supposing that the procedure is initiated after the 1st of January, 2004.

The book also discusses the question of appointment and challenge of arbitrators in English law. (The present English act on arbitration is to be applied in England, Wales and Northern Ireland. The book does not deal with the provisions of the Scottish law on Scottish arbitration.) The author shortly describes the roots of arbitration in the English law. The book introduces the relevant provisions of *Arbitration Act 1996*. There is also reference to the traditional legal institute of the English law, the so-called umpire, and there is also an attempt to place it in the system of the Arbitration Act.

Taking into consideration the particularities of the English legal system, the paper discusses the interpretation of independence and impartiality elaborated by case law. The paper presents the characteristic way in which the meaning of these terms has been modified. The book starts with the well-known *Dimes*-case *(Dimes v. Proprietors of the Grand Junction Canal)* from the 19th century, which states that a judge is biased if he has pecuniary interests in the outcome of the dispute. The book also analyzes recent cases, which apply the Arbitration Act of 1996. One should pay special attention to the so-called *Pinochet*-case *(R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate Ex p. Pinochet Ugarte)*, which case gives a broader meaning to the principle defined in *Dimes*-case.

Concerning the ascertaining of bias, the English case law developed several tests. The case *R. v. Gough* (1993) should be considered as a leading authority. This case contains the so-called *Gough-test*, which states that in case of *apparent bias* the same test should be applied for judges, jurors and arbitrators. According to Lord Goff, it is not required (NOTE: If Lord Goff actually applied the rule, then it is how I have changed it. If he said it should have been applied like that, then it was how it was previously written) that the courts examine the question of bias through the eyes of a reasonable third man, because in these cases it is the court which personifies the reasonable man. The most essential point of the reasoning of the book is that the court should examine whether there is a *real danger of bias*. According to *Gough-test* it is not the *real likelihood, but* rather the *real danger of*

bias which should be kept in mind when the court tries to ascertain whether there is bias on the part of the judge. Although the *Gough-test* was not previously applied in an arbitration case, *AT&T Corporation and Lucent Technologies, Inc. v. Saudi Cable Company* stated that *Gough-test* should be applied in arbitration cases, as well.

The *Gough-test* has been modified later by the English case law. As example we might refer to case *Director General of Fair Trading v. Proprietary Association of Great Britain* from 2000, which can be evaluated as a sort of synthesis of *Gough-test* and the results of the Strasbourg Courts of Human Rights. A similar trend can be found in the case *Porter v. Magill*. The reasoning of this case asserted that the bias can be ascertained if a reasonable and well-informed observer, taking into consideration the relevant facts, would think that there is a *real possibility* of bias. This case uses the term *real possibility* instead of *real danger*. (It is notable that the English legal literature also applies the term *Porter-test*.)

The book also discusses the regulations of *London Court of International Arbitrators* (LCIA) concerning the appointment and challenge of arbitrators. From this point of view special attention should be paid to the fact that the *Court* and the *Board of Directors* reached a resolution on 5th of May, 2006. Accordingly, the decision made by LCIA *Court* on challenge will be published in the future together with the relevant reasoning.

Arbitration has a significant role in the American legal system. The book introduces the most relevant legal sources on arbitration in the US law. Hence the rules of Federal Arbitration Act (FAA) and Uniform Arbitration Act (UAA) on the appointment and challenge of arbitrator are thoroughly discussed.

Concerning the appointment and challenge of arbitrator in the American law, one should stress some important dissimilarities compared to the Model Law and to the European legal system. Up until the recent times the American law has not expected from the party – appointed arbitrator to be impartial in domestic arbitration. It is essential to emphasize that FAA or UAA contains neither the notion of independence nor the notion of impartiality, rather they include the term of *evident partiality*. In American law – with special regard to domes-

tic arbitration – there is a clear distinction between the neutral and non-neutral arbitrator. These significant differences fundamentally influence international commercial arbitration procedures in which American parties and parties from other nations participated.

The American legal practice – similarly to the English law – contains several cases concerning independence and impartiality, the book discusses a significant number of them. Concerning the procedure of the non-neutral arbitrator it is worthy mentioning the case *In re Astoria Medical Group* (1962). The reasoning of this judgment expressed that the non-neutral arbitrator is also bound by that oath, according to which he has to examine the proofs in a diligent way, and has to participate in the deliberations of the court according to his best knowledge and ability. Regarding the ascertaining of partiality in the American law we have to mention as a leading authority case *Commonwealth Coatings Corp. v. Continental Casualty*. The *Commonwealth Coatings* had an enormous influence on the American legal practice. In several cases the concurring opinion of Justice White was applied as a guideline. It is important to refer to case *Morelite Constr. Corp. v. New York City Dist. Council Carpenters Benefit Funds*, in which an attempt was elaborated to define *evident partiality*. According to the so-called *Morelite-standard* the *evident partiality* can be ascertained if a reasonable third person would come to the conclusion that the arbitrator is biased towards one of the parties. This definition is similar to the standards improved by the English law, but under no circumstances can it be identified with the term of *real likelihood of bias* or *real danger of bias*.

The book also deals with the question how the recent cases have evaluated the standpoint of *Commonwealth Coatings*. Special attention should be paid in this regard to *Positive Software Solutions, Inc. v. New Century*. The Appeal Court of the Fifth District passed a judgment on the 18th of January, 2007 in a repeated procedure. The judgment – to which several concurring opinions and dissenting opinions are attached – also raises the question, to what extent the *Commonwealth Coatings* can be regarded as authoritative with regard to the concurring opinions and dissenting opinions enclosed to that judgment.

Regarding the topic of the dissertation the *Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes* edited by the American Arbitration Association should be also stressed. The paper discusses this code in detail. The current version of this code has been effective since the 1st of March, 2004, which can be considered as a thoroughly modified version of the code of 1977. The most fundamental change in the code of 2004 is that as a general rule every arbitrator – even the party-appointed one – is expected to be neutral. This is the so-called *presumption of neutrality* and the parties have to stipulate with each other if they want to diverge from the general rule.

The book also introduces the relevant provisions of the Hungarian law concerning the appointment and challenge of arbitrators. The paper presents the related provisions of Act No. LXXI of 1994 on arbitration, and the author also pays attention to the code of procedure of the Court of Arbitration attached to the Hungarian Chamber of Commerce and Industry and the Arbitration Court attached to the Money and Capital Market.

The book contains a long chapter on the trends of international legal unification of the issue. This part mentions some important international conventions (e.g. New York Convention of 1958 on Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards), giving room to the relevant case-law, as well.

The work introduces the significant parts of UNCITRAL Arbitration Rules adopted in 1976. It is important to keep in mind that the reform of the UNCITRAL Arbitration Rules is on agenda. In 2006 a *Revision of the UNCITRAL Arbitration Rules* was written by Jan Paulsson and Georgios Petrochilos.

The author describes the provisions of UNCITRAL Model Law adopted on the 21st of June, 1985 concerning the appointment and challenge of arbitrators.

The author provides an introduction to the relevant rules of International Chamber of Commerce (ICC). The ICC with a seat of Paris can be reckoned as a real international arbitral body, which has a cardinal impact on international commercial arbitration. (The author scrutinizes the provisions of the Rules of Procedure effective since the 1st of January, 1998 concerning the appointment and challenge of arbitrator,

detailing also the role of the *Arbitrator's Declaration of Acceptance and Statement of Independence*). The book presents some important cases, as well. Special attention should be paid in this regard to the case *Siemens AG and BKMI Industrieanlagen GmbH v. Dutco Construction Co.* decided by the French *Cour de Cassation* on the 7th of January, 1992, which concerned the appointment of arbitrators in case of multiple parties.

There is also the chapter on international legal unification, which deals with the international recommendations related to the issue of the impartiality and independence of arbitrators. The paper presents the *Rules of Ethics for International Arbitrators* composed in 1987 and the *IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration* adopted on the 24th of May, 2004. It should be highlighted as an important feature of the *Rules of Ethics* that this document – in contradiction to the Model Law – attempts to define the notion of independence and impartiality.

The aim of the *Guidelines* is to provide some advice on the conflicts of interests in international commercial arbitration in order to increase the efficiency of this way of dispute resolution. The *Guidelines* can be divided into two large parts. After the introduction one can read general instructions concerning expectations in ascertaining independence, impartiality and disclosure obligation. It can be considered as the normative division of the *Guidelines*. The second part can be deemed as a collection of possible cases for conflicts of interests. The cases are divided into three groups. The names of these lists are quite expressive as they follow the international traffic lights. The so-called Red List contains two parts, the non-waivable and the waivable cases. If there is a case, which is on the non-waivable list, the arbitrator cannot participate in the process. In case of the waivable-list the parties may agree that the arbitrator can proceed. The Orange List contains cases, according to which the arbitrator may be challenged if the parties initiate it. The cases on the Green List do not create a conflict of interest, it is not obligatory even to disclose them. The *Guidelines* can be reckoned as a document of high priority in international commercial arbitration, although it can only achieve its aim in the practical application, also reflecting the demands of the practice, which might re-

sult in the possible revision and modification of the *Guidelines* in the future.

The author attempts to provide a summary of the research in the final conclusions. The rules governing the appointment and challenge of arbitrators aim to establish the legitimacy of the arbitration procedure.

It has to be stressed that the impartiality and the independence of the arbitrator are categories closely linked with moral and ethical expectations, as well. The book enumerates several definitions for these two notions by various authors (e.g. Redfern–Hunter, Pierre Lalive, Mohammed Bedjaoui, etc.).

Although many definitions try to grasp the notion of independence as an objective and the notion of impartiality as a subjective category, the book draws the attention to the fact that on the one hand the definitions cannot be regarded uniform. On the other hand one can also observe progress which makes the border between these objective and subjective categories a little bit relative. Because of the moral and ethical content of these concepts, the understanding of these two ideas cannot be separated from the given legal culture and legal tradition. This is also a reason, why it is difficult to create general definitions for these concepts, although there is a clear expectation in the international commercial arbitration for the procedure of independent and impartial arbitrators, and therefore it is essential to endeavor to a consistent understanding of these categories in the practical application in the arbitration procedures.

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION 11

I. AUSTRIA 23
1. PRELIMINARY 23
2. THE APPOINTMENT OF ARBITRATOR IN THE AUSTRIAN LAW . . 29
3. THE CHALLENGE OF ARBITRATOR IN THE AUSTRIAN LAW. . . . 36

II. SWITZERLAND 51
1. PRELIMINARY 51
2. THE APPOINTMENT AND CHALLENGE OF ARBITRATOR IN THE OLD SWISS LAW (RULES OF THE INTERCANTONAL CONVENTION) 60
3. THE APPOINTMENT AND CHALLENGE OF ARBITRATOR UNDER THE RULES OF PILS 73
4. THE PROVISIONS OF SWISS RULES CONCERNING THE APPOINTMENT AND CHALLENGE OF ARBITRATOR. 95

III. ENGLAND 111
1. PRELIMINARY 111
2. THE APPOINTMENT OF ARBITRATOR IN THE ENGLISH LAW . . . 114
3. THE CHALLENGE OF ARBITRATOR IN THE ENGLISH LAW 125
4. THE INDEPENDENCE AND IMPARTIALITY OF ARBITRATOR IN THE ENGLISH CASE LAW. 131
5. THE PROVISIONS OF THE RULES OF PROCEDURE OF LONDON COURT OF INTERNATIONAL ARBITRATION CONCERNING THE APPOINTMENT AND CHALLENGE OF ARBITRATOR 163

IV. The United States of America 175
1. Preliminary 175
2. The Appointment and Challenge of Arbitrator Under the Rules of Federal Arbitration Act and Uniform Arbitration Act 182
3. The Interpretation of Evident Partiality in the American Case Law 189
4. The Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes 220

V. Hungary 229
1. Preliminary 229
2. The Appointment and Challenge of Arbitrators in the Present Hungarian Law 236
3. The Appointment and Challenge of Arbitrator in the Arbitration Procedure of the Court of Arbitration Attached to the Hungarian Chamber of Commerce and Industry and the Arbitration Court Attached to the Money and Capital Market 244

VI. International overview 255
1. Preliminary 255
2. The Analysis of UNCITRAL Arbitration Rules 261
3. The Analysis of UNCITRAL Model Law for International Arbitration 273
4. The Provisions of Rules of Procedure of International Chamber of Commerce (ICC) Regarding the Appointment and Challenge of Arbitrator 289
A) A Short Description of ICC 289
B) An Analysis of the Provisions of Rules of Procedure Concerning the Appointment and Challenge of Arbitrator 293
5. International Guidelines Concerning the Independence and Impartiality of an Arbitrator 314

A) The Rules of Ethics for International Arbitrators . . . 314
B) The IBA Guidelines on Conflicts of Interests in International Arbitration 326

Final Remarks 353

Bibliography 363

Table of Cases 401

Készült: Regiszter Kiadó és Nyomda Kft.